HISTORIA DE CATALUNYA

A. de Bofarull

California
ional
ity

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA
LOS ANGELES

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Historia de Catalunya

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Reservats los drets de propietat

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

HISTORIA CRÍTICA
CIVIL Y ECLESIASTICA
DE
CATALUNYA

PER

D. ANTONI DE BOFARULL Y BROCA

LLICENCIAT EN JURISPRUDENCIA;
INDIVIDUU CORRESPONENT DE LA REYAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, DE LA ARQUEOLÒGICA DE BÈLGICA, DE LA SOCIETAT MEXICANA DE GEOGRAFIA, ESTADÍSTICA E HISTORIA, Y DE NÚMERO DE LA DE BONES LLETRES DE BARCELONA: OFICIAL DE PRIMER GRAU DEL CÒS FACULTATIU D'ARXIVERS, BIBLIOTECARIS Y ANTIQUARIS, AB DESTÍ A L' ARXIU GENERAL DE LA CORONA D' ARAGÓ; PREMIAT, PER UNANIMITAT, AL CERTAMEN OBERT PER L' ATENEU CATALÀ LO 1869 SOBRE ESTUDIS HISTÒRICHS, CRITICHS Y DOCUMENTATS DE UN PERIODE DE LA HISTORIA DE CATALUNYA; AL DE GIRONA LO 1875 PER TREBALLS HISTÒRICHS-CRITICHS D' OBGECTE ANÀLECH, Y EN ALTRES DIVERSOS CERTAMENS DE CARÀCTER LITERARI.

Enriquida ab apèndechs
contenint notes y documents aclaratoris segons les més modernes descobertes històriques

TOMO XXIII

—

REYS D'ESPANYA

BARCELONA
BIBLIOTECA CLÀSSICA CATALANA
1909

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL III

Dés del any 1543 al 1558

Carles se-n va a Castélla, regréssa a Barcelona, y s'embarca cap a Italia. Nova planta per lo Concell sobirà d'Aragó. Barates de presoners, arribada d'Alemany y noves precaucions bèliques. Jura del nou virrey marqués d'Aguilar. Guerres y complicacions a Italia. França y Alemanya, y propósits de pau. Naximent del princep don Carles y mort de sa mare: funeralies per aquesta a Barcelona. Inesperades còrts a Monçó, convocades per lo princep don Felip: proposició d'aquest, en cacalà, y curioses menudencies de la metéxa, honroses per los catalans. Donatiu de Cataluña al Rey. Construcció del apellat *Cuarto Nuevo*. Mort de Francesch I y altres personatges ilustres. Lo princep Felip és cridat per son pare, y el substitueix a Espanya lo princep Macsimiliá: arribada d'un y altre a Barcelona. Aveniments secundaris. Lo pirata Dragut: guerra al Africa. Tornada de Felip y anada de Macsimilia, qui visiten nova y repetidament Barcelona: causes d'aquests cambis. Los reys de Bohemia ixen de Barcelona per terra, alarma en la ciutat per la presencia d'una flota a la vista, qui resulta ésser francesa y no turca, apresonament de galéres nostres y preparatius de defensa en la ciutat, sóts la direcció del princep de Piamont: simptomes de noves guerres. Carles conjura los grans perills qui-l volten. Noves còrts a Monçó, ab igual fi que les anteriors. Arbitrarietats y fantasies del virrey Aguilar. Colegi de llibreters, y establiment de gremis. Casament de Felip ab la reyna d'Anglaterra. Descortesies quixotesques a Barcelòna per un general de galéres. Se mor lo virrey Aguilar, y-l succeheix lo marques de Tarifa: arbitrarietats d'aquest y d'enderroch de castélls. Roman Felip a Anglaterra: ses lletres a la municipalitat barcelonina. Mort de la reyna Joana *la boja*. Carles exerceix lo podér per complert, crida son fill y revela sos propòsits de retraure-s del govern: lo substitueix en aquest Felip, respécte als Estats de Castélla. Noves fantasies del virrey, burlades. Conténda entre l'Inquisidor y los Concellers en la Llotja. Arribada de Carles y son tancament a Yuste. Castélla alça penons per don Felip, qui no régna a Aragó y Catálunya fins a la mort del seu pare. Conducta de Felip ab lo Francés, y fent valença als enemichs del Papa. Batalla de Sant-Quinti. Preparatoris per defensar-se del Turch y del Francès. Çaragoça arma forces per defensar Catalunya: obsequis que concedeix Barcelona a aquelles, y gloriosa germanor entre catalans y aragonesos. Mort de Carles: sos fills legítims e ilegítims. Curiosa e immensa suma dels donatius féts per Catalunya a Carles.

Digitized by Google 1259645 Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

TENIA brasa l'Emperador de lluytar de nou a Flandes, a Italia, a Alemanya, tabuxat de rebelions y heretgíes y de les jogades del francès; axí que, en lo curt témps que romangué a Castélla ja que regonegut en tots los reyalmes com a successor lo príncep don Felip, dexà-l per governador dels metéixs, alhora que per general de les armes lo duch de Alba, son majordom major, y procurà anar-se-n de nou a Italia per veure-s ab lo Pontífech, y descobrir clarament per qui éren les seues simpaties. A aytal fí, regressà Carles a Barcelona, ón hi entrá lo 10 d'Abril del 1543, aturant-s'hi fins al 2 de Maig (1), en lo qual díe s'embarcà en la galéra Capitana del príncep Doria—axí ho consignen los Dietaris de la Diputació, provant açò la errada del Feliu, quil-- fa arribar a Gènova ja lo 1.er de Maig,—y deturant-se tantost a Palamós, en lo qual port, diu lo Minyana, «establí un concell permanent per judicar los afers y pléts del reyalme d'Aragó que abans se tractaven y decidíen promiscuament per lo Concell de Castélla, per més que l'any 1348 havía format la idea de semblant tribunal lo rey En Pere d'Aragó, lo quart de aquest nom:» confusió imperdonable en lo qui s'estim historiador o crítich, per atribuir al concell de Castélla açò que no podia. ni devía, ni sabía resoldre respécte dels reyalmes d' Aragó, que n' havíen d'ésser les legislacions distinctes entre sí absolutament estranyes a jutges castellans, per desconèxer la importancia d'aquell *Concell sobirà* d'Aragó igual en prerogatives al de Castélla y com éll respectivament independent, per consentir, si fà no fà, en la no eczistencia anterior del Concell sobirà y Reyal Cambra per los amples dominis que En Ferran *lo Catòlich* representà, y per l'impropri supòsit d'havèr imaginat aquell tribunal un rey qui tenía sa cort y romangné en sos dominis,

(1) Résta comprovada aquesta exida per distincts dietaris y altres documents, y si lo 2 de Maig se separà de Barcelona l'Emperador, menys podía estar-hi lo 17 de Juny del metéix any, que és la data ón suposen assajada al port en presencia de Carles; la màquina del vaxell giratori de Garay, mogut o no mogut per la vapor, del qual fét se-n són ja ocupats los critichs.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

essent axí que-s tracta d'una institució creada per efécte de la desaparició de les córts antigues, en época d'una sola córt y per residir lo monarca en sol castellà, qui éra respectivament estrany a tots los dominis qui no éren de Castélla; per la qual rahó, al aplegar-se tots los reyalmes sóts un sol sceptre, féu-se indispensable la creació de diversos Concells sobirans, representants de diverses autonomíes y que no-més podía confóndre y amuntegar ab lo témps lo fantasiós esclussivisme, valent-se de la força bruta y profitant les ires d'un conqueridor (1). Lo document datat a Palamós, per ventura, lo darrer que fermas l'Emperador al separar-se de les nostres costes, no pogué ésser l'establiment del concell *permanent per judicar los afers y plèts*, com ne diu lo senyor Minyana, ni sols una nova planta per lo Concell sobirà d'Aragó, y encare millor diríem una simple variació numèrica del seu personal, la afegidura de tres ministres més a quiscuna de ses seccions.

---

(1) Per abreujar y satisfer alhora los nostres llegidors, traslladarèm ací los principals paragrafs de la ressenya que fa lo Capmany en un dels apèndechs de ses *Memorias de Barcelona*, ón hi trobarà lo curios majors menudencies de la organització successiva del Concell o tribunal de qué-s tracta. «**Concell sobirà d'Aragó.** Aquest sobirà Concell fóu creat en 1494 per lo Rey Católich En Ferran; per aténdre al espatxament dels afers de gracia y justicia de la Coróna de Aragó, qui comprenía no solament les provincies y dominis d'ací, com Aragó, Valencia, Catalunya, Mallorques y Menorca, mas encare Sardenya y Sicilia y tost aprés lo reyalme de Nàpols.—Sa institució y autoritat fóu confermada per Carles I en lo 1522; si bé *en lo 1543 donaren-li sa darrera fórma*, sóts la qual continuà fins al any 1711, ab lo títol de **Sacre Regi Sobirà Concell de Aragó**, lo qual en lo 1713 fóu suprimit e incorporat en lo Reyal de Castélla.... Aquest Concell, qui reunía les funcions de la Reyal Cambra, y altres d'econòmiques, consultava al Rey tots los greus afers governamentals, y de gracia de la Coróna d'Aragó, com éren los Virregnats, Arquebisbats, Bisbats, y demés péces eclesiàstiques, y tots los Oficis politichs y militars, y de Reyal Hisenda, Encomanades y Hàbits del Orde de Montesa, y endemés provehía altres cárrechs sens consulta.—Conexia també en les suplicacions dels plèts de les audiencies de Valencia y Sardenya; mas no de les d'Aragó y Catalunya, que n'éren los Reyals Concells Sobirans y séns apelació en materies de justicia.—Fins que-s formà a Madrit lo Concell d'Italie, en lo 1556, per les dependencies de Nàpols, Sicilia y Milan, a causa de la gran afluencia d'afers, lo Concell Sobirà d'Aragó espatxava tots los d'aquells Estats. D'ençá d'aquella segregació continuà sols entenent en los de les Provincies del Continent, régne de Mallorques y Sardenya; emperó per quant respécta a Catalunya no conexía sinó en les materies de Gracia.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Traslladat ja lo Cèsar a terres forasteres, ón s'hi van a renovellar les sangonoses guerres de sémpre, batallant a Italia, a Flandes, a Alemanya, y sémpre atent contra francesos rebetles, Turchs o heretges, no devèm nosaltres seguir-lo llà ón no-ns correspón, y devèm circumscriure-ns de bell-nou, tot esperant sa tornada, a la patria catalana.

L'un dels primers féts que hom nota, proper a la darrera data citada, és la entrada a Barcelona de quatre-cents soldats Espanyols qui venien de França, ón foren amenats com a pressoners en les guerres d'aquests anys. Podría un hom creure-s que aquests presoners fóssen féts a Perpinyà, que a-les-hores no hi mancarien Catalans, entre élls, emperò és d'observar que tots són soldats, y que lo virrey aprés de donar-los los sous corresponents, los destinà precisament de reforç a aquella metéixa vila, essent ab tal motiu conduhits del port de Barcelona al de Roses. D'ésser lo primer, suposant que per lo cambi o devolució hi hagués d'havèr tractes, en aquests s'hi hauría ja consignat que tornassen directament a Perpinyà, ab la qual cosa s'estalviarien lo viatge que féren a Barcelona. Semblant reforç tramès a la capital del Rosselló, no fou dispost a fantasía, ans crehèm que obehía a continuar les prevencions que Carles feya a les nostres autoritats, tant que llavors hom tórna observar la metéxa assiduitat que l'any d'abans a Barcelona, per defensar-se y fortificar-se, pot-ser per tenir por que les armades combinades del Francès y del Turch, especialment la darrera qui acabava d'esvahir Niça, féssen alguna irrupció contra les nostres costes, renovellant-se potser al metéix témps un altre atentament de setge contra Perpinyà; car lo 12 de Juliol arribà altre cop la armada del Doria, composta de vint galeres, ón n'hi anaven dos mil Alemanys, aplicats a la defença de Catalunya y Rosselló. Efectivament, les dues armades enemigues se dexaren veure per aquest témps, emperò contentarent-se una vintena de llurs galeres a costejar per Palamós y Roses séns resultat; y en quant a les forces de terra, si bè assegura le Feliu que hi entraren, emperò que los naturals, ocupant los passos, entraren en embregat combat de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

forma que los Francesos tinguéren de recular y *tornar-se-n dins Franca molt menors en nómbre que éren exits*, és duptosa aquesta asserció, posat que la referencia del Annalista és sols al Bosch, y aquest autor no s'espressa prou clar, dient únicament paraules a aquestes consemblants: «La guerra *succehí* en l'any 1543, en los passos de França y lo camp format (sic) isqué de Perpinyà envers Estagell, com axí resulta de les cartes Reyals (nómbres 165 y 166) registrades en l'arxiu de Perpinyà.»

Lo díe 10 de Juliol jurà lo marquès d'Aguilar com a nou virrey de Catalunya. Per aquesta data és de calcular la durada del virrey nat del Borja, qui passà a la córt de majordom major de la infanta Elisabets, trigant encare algun témps a vestir l'hàbit de jesuita, per més que asseguren que tenía ja lo propòsit de retraure-s del món.

Méntre que a Espanya, vers lo Novémbre, se celebraven les noces del príncep don Felip ab la infanta de Portugal, dona María, la rígor de la estació, sóbre-tót a les terres del nort, suspenía la furor de la guerra, entant que los legats del Papa, aprés de convinent assentada d'aquest y lo Cèsar, anaven esperant a Trent los bisbes convidats per lo famós concili d'aquest nom. La suspensió d'hostilitats éra fins a la primavera del vinent any 1544, y en ell, després de retuts lo duch de Cleves y lo de Gueldres, y dominada Flandes, mentre que les victories éren incertes per una y altra part al Milanesat, vingué a fer-se camp de la guerra la metéxa França; car traversant Carles les fronteres de Flandes, anà avançant dret a Paris, apoderant-se de moltes places e infonent terrer en los cors dels Francesos. Coincidí la novitat, fatal per lo Rey Francesch, de que lo Rey d'Anglaterra s'alias a-les-hores ab lo Cèsar y fés armes en sa favor, y ab tan negra perspectiva, constret aquell per la una part, y convenient-li pot-ser al metéix Carles descansar d'aquella guerra, qui durà fins al 19 de Setémbre, per realitzar ab dóble energía la d'Alemanya, vingué a tratar-se, per fi, de la pau, anant-se-n los embaxadors dels príncepps contractants a Suesson, y establint uns capitols, (que porta lo Sandoval)

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tenints per base ajustarse les forces d'uns y altres contra heretges y Turchs; que lo Francès s'apartas de tota pretenció que tingués a Flandes, a Aragó y a Nàpols; y que Carles, duch d'Orleans, fill menor del rey de França prengués per muller una de les filles del César o del seu germà Don Ferran a la qual donarien, si éra lo primer cas, en dot los Estats de Flandes, ab títol de rey per lo marit, o lo Ducat de Milan, en lo segon, capítols que si bé formaren-se lo 24 de Setémbre, no poguéren tenir efecte per la mort impensada del jove duch d'Orleans, jatsía no dexaren de servir per algun témps a mantenir la pau ab França.

Conseqüencia d'aquesta composta fóu la trasllació del Emperador a Alemanya, davant les dietes de la qual no vehèm a les darreries del any, fent vans esforços polítichs qui no podíen tenir altra reexida sinó actives resolucions bèliques.

Entretant que açò succehía a Alemanya, ja molt entrat lo següent any 1545, hagué d'esperimentar Carles una viva dolor per les fatals noves de familia que li arribaren d'Espanya. Lo díe 8 de Juliol lo príncep don Felip tingué la satisfacció d'ésser pare, puix la princesa María infantà, a Valladolit un fill mascle, al qual posaren lo nom del avi Carles—¡tan infortunat després, que més valía no ésser nat! —emperò ab la nova de la vida del net, haguéren de fer sabedor l'enfeynat avi, de la mort de la mare, qui s'esdevingué quatre díes després. No dexà Catalunya, representada per Barcelona, en aquest pas de participar del sentiment dels seus naturals senyors manant celebrar, ab la sumptuositat que tenía per costum, funeralies y honors.

Res de particular no s'esdevingué en lo restant del any, que puga interessar directament a Catalunya ni adhuc en tot lo següent per continuar l'Emperador llunyat d'aquestes terres, y ja massa enfeynat en la presidencia de la dieta de Ratisbona, sentint com disputaven Catòlichs y Luterans, ja lluytant braç-a-braç a Baviera, en companyía del duch d'Alba qui ab l'exèrcit espanyol, vingué a ses ordens dés d'Italia.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

A la primería del 1557, trobam, per manament del metéix César, una crida féta per lo lloch tinent general d'aquets reyalmes, lo príncep don Felip per celebrar novament córts generals a Monçó, senyalant la convocació y obertura per lo díe primer de Juny. Sorpren aquesta novetat, trobantse com se trobava absent l'Emperador, mas, atenent la habitació del Príncep, legalment consentida, per la presidencia, nos podiém negar los súbdits dels tres Estats de la Corona a acudir, com axí ho compliren, y ab tot que no conguéssen aquells lo motiu de la nova crida, y-ls vingués de nou la espessetat d'aquells actes, bé podíem pensar quin ne fora, tant més quan lo lloch-tinent general d'Espanya éra tingut separarse de la córt, per anar a ésser president d'unes córts aragoneses. L'esbrinament del procés nos revelar áquant s'hi esdevingué, puix que sénse motiu ho callas lo nostre Annalista, y lo resultat que donaren. Tras algunes prorogacions, poques, a motiu de les disculpes donades per los Regents la Cancillería en nom del Príncep, se presentà aquest per fí, y, ab tota la pompa y cerimonia de costum, fóu llegida sa proposició per son protonotari, lo dimars dié 5 de Juliol.

En llenga catalana éra lo discurs, llarch y minucios, esplicant-se molt circumstanciadament tot quant havía fét lo Emperador d'ençá que s'éra absentat d'Espanya, axi tocant a ses conferencies ab lo Pontífech y militarment als camps d'Italia, com també sóts aquest caràcter a Alemanya, Flandes, Piamont y França y a les dietes d'aquella nació. Mès qué en lo discurs de les córts anteriors dictat per Carles, éra esplícit en aquest son fill al parlar del setge de Perpinyà, sóbre-tót per consignar que lo mèrit de la defensa éra degut aximetéix que als soldats als naturals; y séns consideració alguna ab França feya patents ses inconseqüencies, eczecrava sa nefanda aliança ab lo Turch, y portant a la memoria algunes fresques prohomenies d'aquest, com éra la devastació causada per algunes de ses galéres contra los pobles y habitadors de Palamós, Cadaquers y Roses, y com també lo saqueig que comportà Iviça, pintant ab negres la pintura de semblants perills si-s repetíen, tot fent lo desentès esposava

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

los afanys y ansies del pobre Emperador, qui a tót devía fer cap, burlant les forces de grans exèrcits, mantenint-ne d'altres no menys grans, per la qual cosa no-n tingué prou de ses réndes, ni dels donatius, ni dels fruyts de la cambra Eclesiàstica y delmes que lo Pontífech li cedí, fent-ho tót per bé de la Cristianitat y benestar dels seus sotsmesos y d'aquests reyalmes; y puix, per tan gréus motius, se veya en lo cas de acórrer a aquells per que no-l jaquissen en tan util empresa, s'endreçava lo Príncep en nom del seu rey y pare als diferents Estats components de la Coróna d'Aragó, dihent-los que féssen lo *servey y ajuda que la present necessitat requeria:.. ab tota brevitat y ab lo zel y voluntat que sémpre amostraren en coses que qui no fóren tan urgents ni de tanta necessitat com a-les-hores.,. y per que veja S. M. la profitada idea del seu fill a aquelles córts, puix és la primera vegada que aquest ho fa, de ón no conservarà gran satisfacció.*

Axí s'espressava lo futur rey d'Espanya ab los generosos congregats a Monçó, los quals, com gayre-bé convinguts en aquell regnat a celebrar córts generals de la Coróna, més que particulars de cada Estat, ab tal que aquestes fóssen legislatives, no tinguéren dificultat en *donar* al Rey aquella vegada més, ab tal que lo Rey los donas a élls, en altres térmens, s'alegraren de les córts per conseguir lo despatx de afers convinents al interès general de la terra: y en paga, separadament del desig que tinguéssen de complaure lo Rey llur y de la convicció que tenien dels sacrificis y necessitats d'aquest, no palanquejaren en concedir lo donatiu solicitat, que aquesta vegada, per la part de Catalunya solament, fóu de dues-centes-trenta-cinch mil lliures pagadores en Barcelona, a S. M. o en nom séu a don Enrich de Toledo, son tresorer general. Al còdech de les Constitucions de Catalunya s'hi trobaran (séns error de data com altres vegades) les que-s féren en aquestes córts, qui s'intitulen *primeres de Monçó, del 1547, del princep don Felip com a lloch-tinent.* No fóren acabades o licenciades les dites córts fins al divendres die 9 de Desèmbre del metéix any, y, en conseqüencia, hagué de romandre-hi fins a aquesta data dés lo Juliol S. A. lo príncep

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

president, séns la sanció del qual, puix n'estava facultat, no haguéren pogut admetre-s com a lleys les constitucions que van copiades a la fí del procés y que, al seu degut témps, se donaren convinentment a la llum, essent per tant de deduhir que fins a les darreries del any no regressà a Castélla, o a la córt, lo quí, per son pare, curava del govern d'aquests reyalmes.

Entre los capítols de cort, n'hi figura aquest colp ún de relatiu a la construcció o continuació d'obra del nomenat *Quarto nou*—lo metéix edifici ón hi ha actualment l'Arxiu de la Coróna d'Aragó,—tocant del antich Palau major, perque hi residís lo lloch-tinent general ab lo Concell criminal; edifici qui res no té que veure ab lo palau antich, ab lo qual alguns se son aferrats en volèr-lo confóndre.

Durant aquest any moríren tres personatges ilustres, la mort dels quals, almenys la dels dos darrers, pogué influir sobiranament en la nova ruta que podíen pendre los afers públichs, en quant toca a les guerres y questións religioses, y fóren Agna, muller del Rey don Ferran, Francesch I de França que morí lo 21 de Març, y lo Rey d'Anglaterra, Enrich.

En aquesta època diuen si l'Emperador soferí alguna malaltía, a la qual s'atruibueix la causa de la crida que féu al seu fill, al qual obgécte passà a Espanya lo duch d'Alba per acompanyar-lo. Difícil fóra justificar o aclarir la veritable causa d'aquesta resolució, emperò és lo cert que no fóu tan prompta la anada de Felip, car discorreguéren alguns mesos, del any 1548 ans de sa partida, y encare abans de la arribada del nou lloch-tinent o governador qui l'havía de substituir. Fóu designat per aquest delicat càrrech lo príncep de Ongría Macsimilià, fill del rey Ferran, germà del Emperador. Ja per carta de Felip, de Medina del Camp, lo 29 de Juny del 1548, sabéren los Concellers de Barcelona la propera arribada a la metéxa del governador d'Espanya, lo qual se deturà ab sa armada a Palamós lo díe 3 d'Agost, desembarcant tantost a la capital lo día 5. Anaren a rebre-l los Concellers y demés autoritats, y festejaren-lo com de costum,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

essent, segons expressió del Feliu, «féstes, màscares y balls en terra, musiques y alegríes en la mar,» y fóu albergat a la casa del duch de Cardona a la plaça de Sant-Francesch. Partí Macsimilià lo 14 d'Agost endret Castélla, llà ón, a mitjan Setémbre, contragué matrimoni ab la infanta dona María, filla del Emperador; y fins al primer d'Octubre, aprés de traslladar tots los seus podèrs y facultats a aquell qui-l substituía, no isqué d'aquell reyalme Felip, essent entrat a Barcelona lo día 13, sénse cerimonía, per havèr-ho axí previngut ell metéix ab carta datada a Mont-serrat, restant albergat al Palau menor que habitava Na Estefanía de Requesens, vídua d'En Joan dè Zunyiga, preceptor que fóu del príncep, y tornant a partir, cap a Roses, dés de ón pendría la armada qui l'acompanyava ruta envers Italia y Flandes.

Poch hi ha que apuntar respecte del any 1549, qui, segons diu lo nostre Annalista, «axicom fóu exorch de queviures, també ho fóu d'aveniments,» limitant-se aquest autor a donar compte d'una tréva ab lo Turch, que fóu publicada lo 13 de Janer, a Barcelona, y a la arribada a la metéxa ciutat, sa patria, d'En Antoni de Cardona, virrey y capità general que éra estat de Sardenya per espay dé setze anys, y a la qual se recollía a-les-hores, ab licencia del Cèsar, per descansar, en sa velledat, ab sa familia ensémps, llà ón havía vist la primera llum. Lo 10 de Novembre del metéix any se morí lo Pontífech Paulus III, y li succehí Julius III, toscà, d'iguals virtuts y pot-ser majors que no son antecessor de la casa de Farnesi. Apuntam aquestes circumstancies per consignar què aquest cambi no pogué influir més ni menys en la política del Emperador, puix fón quant pogué Julius per conciliar enemichs, per salvar la Esglesia de majors crevants, y per facilitar la pau universal, ben difícil aquesta de conseguir.

Solcava llavors les aygues de la Mediterrania, infonent pahor a tot-hom, un pirata conegut per Dragut Rais (arraix?) lo qual pretenia imitar Barba-roja, ja mort, y al qual a les mars de Sicilia Juanetí Doria féu presoner, si bè l'amollà

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tantost per una quantitat, causant doble mal. Al metéix témps hi havía hagut commocions a Fez, Vèlez y altres punts d'Africa, alguns dels reyetons dels quals anaren al Cèsar implorant son valiment per veure-s despullat, citant endemés alguns autors lo metéix Muley Assán de Túniç, refét anys abans, y destronat novament per un fill séu, que n'apunta lo pas per Barcelona algun de nostres Dietaris, com aytambé l'obsequi que li féren y son embarcament per Gènova y Alemanya. Ab tót que Dragut ab ses galéres tan aviat se trobava a Africa, ón s'apoderà de la ciutat d'aquest metéix nom—la Aphrosidium dels antichs segóns los úns, y la antiga Lèptis segóns d'altres—com a Malta y altres illes favorejants lo Turch, tót féya preveure una guerra indispensable en Africa, y de fét, al seguent any 1550, hi fóu tramesa una armada combinada ab galéres de Nàpols y Sicilia y d'altres procehencies, a les quals s'agregaren les d'Espanya, que n'éra general En Berenguer d'Ams, y ensémps aquest ab los Vega, Doria y altres intrèpits, dreçaren-se tots a la referida ciutat d'Africa y la assaltaren, dexant-la arrasada per orde del Cèsar. La nova d'aquest saludable escarment arribà a Barcelona lo 16 d'Octubre, y féren-ne gracies a Deu ab solemnes coliments.

Méntre que-s complía aquest escarment al Africa, s'esdevenien a les terres del Nort féts de gran trascendencia, y qui pot-ser dónguen per clar, alguns dels nostres anteriors duptes. Lo príncep don Felip, aprés d'haver abraçat lo seu pare, éra romas, al anar-s-en aquest, en Flandes, ón lo vehèm tantost proclamat com a successor de Carles en aquells Estats: més tart, s'apleguen de nou a Ausburch, que los autors espanyols ne diuen generalment (*Augustæ Vindelicorum*), la hora de la celebració de la dieta; y allà asseguren lo Minyana y altres autors que-s regirava en lo cor del Cèsar lo progécte de traslladar lo seu fill al Imperi Germànich. Bé-s recordarà lo llegidor que lo germà de Carles, don Ferran, fins éra estat nomenat y reconegut com a rey de Romans, y côm aquest éra pare de Macsimilià, del metéix qui governàva Espanya, en absença de Felip, faça-s càrrech del

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mal efecte que produhiría a Alemanya lo progécte del obcecat pare a mida que aniría descobrint-se, y los bàndols y opinions que-n resultaríen. A açò obeheix, séns ningun dupte, lo nou cambi soptat dels governadors, que molts autors no-n volguéren esplicar la causa; car altament agreujat Ferran, cridà lo fill al seu costat séns triga, y lo Cèsar, conexent ben segur que allò éra agregar una complicació més a les moltes qui davant tenía, desistí del progécte y tornà trametre de nou lo seu fill Felip a governar Espanya.

Lo nostre Annalista refereix que lo díe 12 Juliol del 1551, arribà a Barcelona lo príncep d'Ongría o rey de Bohemia, çò és, Macsimilià, y que lo metéix die verificà també, venint d'Alemanya, lo príncep don Felip, lo qual, aprés de jurar com éra costum a la Seu lo díe 15, partí vers Çaragoça lo 31. Apar axò de prompte una coincidencia, e ignorant si Macsimilià se-n anà o no d'Espanya, podría creure-s si la seua vinguda del interior fós com a acte de cortesía, per rebre son cosí y conyat con desembarcas. Encare consigna lo dit autor una altra entrada de Macsimilià lo 27 d'Agost, y lo díe 29, la de sa muller Na María, qui venía acompanyada de tota sa servitut—*y portava per grandesa un elefant de monstruosa y eminent alçada*;—y aprés d'altres dates en les quals concorreguéren los dos esposos a diferents funcions lo 9 d'Octubre apunta la partença d'abdós per lo portal de Sant-Daniel, séns espressar dret a ón feyen vía, pot-ser al punt ón devíen embarcar-se, per esperar, retréts, que n'arribas la hora: lo 30 d'Octubre, repeteix una altra entrada del príncep tot sol, y finalment: la definitiva anada d'aquest, lo 5 de Novémbre, envers Roses.

Duptós restaríem durant aquesta relació, y més desprès de llegir cò que-n diu lo Mariana en lo sumari de sa Historia, al assegurar que durant la dieta d'Augusta ja éren allà aplegats los dos cosins, que finida la dieta lo príncep don Felip féu la volta d'Espanya, y que «feu-li companyía son cosí Macsimiliá fins a Gènova, ón trobà sa muller la infanta Na María y sos fills que hi éren amenats d'Espanya, ab los quals vers lo mes de Desémbre, arribá a Inspruch, ón l'Em-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

perador estava.» Emperò lo *Llibre de coses assenyalades*, que n'estan confórmes les dates ab les d'altres dietaris, nos esclarexen lo dupte, corregint la part d'errada del Mariana y la confusió del Feliu; car la veritat és que de fét se-n éra anat d'Espanya Macsimilià, no-n sabèm lo témps, si bé ja may a una data qui li permetès estar gayre plegat ab lo seu cosí a la dieta d'Augsburch, que al venir don Felip l'acompanyà de fét Macsimilià, no fins a Gènova, sinó fins a Espanya, fins a Barcelona, ón desembarquen plegats; de manéra que s'esvaneix la aparent coincidencia, que la armada qui-ls acompanya éra de trenta-vuyt galéres per lo Doria comanades, que lo 31 de Juliol partí efectivament don Felip vers Castélla, séns espressar-se si l'acompany à o no Macsimilià, qual hi hà realment una nova entrada lo 29 d'Agost, com la de sa muller lo 29, y finalment que aprés d'un avis donat per lo Doria dés de Roses per fer assabèr que alli s'esperava, se-n anaren de fét, los reys de Bohemia, fent la vía de aquell port, lo díe 6 d'Octubre.

Quatre díes ans d'entrar a Barcelona la infanta Na María, rèyna de Bohemia, lo 15 d'Agost, qui pot-ser hagué de suspendre son viatge dés de Castélla per açò que anam a referir, sobrevingué en aquella ciutat una terrible alarma com, ben segur; no la havía jamés presenciada. Tan bell punt com hagué lo Doria desembarcat los prínceps, se-n tornà corrents a Gènova, per efécte de males noves del Turch; mas a la data que citam, féren senyal de la tórra de Mont-juich que vers Llevant oviraven armada de rems. La primera idea fóu que aquella armada éra de turchs; mas la arribada d'una fragata del Doria, qui venía per donar préssa a la reyna de Bohemia en son embarcament, esvaní en part lo sobressalt. Esperts y no esperts féren, no obstant, llurs càlculs, y estaven dividides les opinions sóbre les probabilitats de qui fóra lo qui anava atantsant-se, tractant-se a la fí, per esbrinar-ho, de que anassen a la descoberta la galéra d'En Antoni d'Oms, varada pochs díes hà a la Draçana, y altres vaxells qui-s trobaven al port. Isquéren de fét, en nómbre de cinch, los bastiments esploradors, provehits de les vitualles y municions

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

convinents ab fer-se de nit, y tot-just s'éren moguts, con, als crits de ¡visca Françal van sentir-se acomesos, abordant-los l'enemich, qui se-n apoderà encontinent, duhent-los-se-n captius. Les canonades qui ressonaren per realitzar aqnesta sorpresa posaren en commoció tota la ciutat, y entant que s'esbrinava lo fét, crehent tots que los autors d'aquella dissort èren turchs, y que la llur flota estava ja menaçant Barcelona, s'alsa forta cridoría, filla del patriòtich entussiasme, per los carrers, ohint-se per tot arreu: «¡Vía fóra, moros! A la mar! A la mar! Vía fora, moros!» méntre que totes les campanes, inclusa la major de les hores de la Catedral, repicaven de valent tocant a somatent.

Al sabèr que los autors d'apuella prohesa éren francesos, perçó com a França pertanyíen vint-y-sis galeres qui al davant hi anaven, va crèxer la stupor, calculant que aquestes constituíen sols la avant-guarda de les turques, qui vindrien tantost; mas los habitants de la ciutat no desistiren perçò de la llur coratjosa volença, y prestament vehéren-se tots los estaments, ciutadans y plebeyans, aplegats a la marina. Per casualitat se trobava a Barcelona lo príncep del Piamont, (qui tan figura després a les guerres del Emperador), esperant la vinguda de la reyna de Bohemia, y posànt-se d'acort ab los Concellers y ab don García de Toledo, qui també s'hi trobava ab ses galéres, ordenasen la gran multitut de ciutadans armats qui hi éren concorreguts, s'establiren tots los baluarts y muralles, se formaren rondes, y, en una paraula, s'aparellaren tots a contrastar y defendre-s, posat cas que atemptassen una acomesa a la ciutat. No mancaren espants y congóxes durant aquella nit, emperò al fer-se de die clar, tot-hom restà esbalahit de veure que ni ómbra no hi havía d'armada ni ningun vaxell enemich, cosa que fa a deduhir o que los francesos, sabènt la disposició de Barcelona, no gosaren acometre-la y llevaren àncores durant la nit, temerosos de veure-s acomesos part detras per la armada del Doria; o probablement no fóu aquella provatura sinó una simultania declaració de la guerra que anava a encendre de nou lo successor de Francesch I, lo rey Enrich II, posat que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mentre començava per aquest costat, ses osts entraven a Parma, convingudes ab son duch, oposant-se axí obertament als designis del Papa y del Emperador, y alarmant de nou tot Italia. Aquest fèt aclareix o conferma envidés la rahó de la exida per terra dels reys de Bohemia per anar a Roses, car no convenint al Doria arribar fins a Barcelona per no entretenir-se en la anada y tornada, haguéra estat imprudencia qus traversassen fins allà per mar los reys de Bohemia en un comptat nómbre de bastiments, sabènt que no podíen estar gayre apartats de les costes de Catalunya les vint-y-sis galéres sus-are comparegudes davant la capital, y fins havíen cuydat de canonejar ses muralles.

Lo rompiment que lo nou rey de França inaugurava produhí eféctes tan ràpits, que prompte, y durant una gran part del any 1552, véu-se l'Emperador granment apurat, trobantse en una situació pot-ser la més compromesa de quantes li sobrevinguéren en sa vida, per no podèr fer cap a tantes parts alhora. Los francesos li movíen guerra a Flandes y a Milà; lo turch maltractava los pobles marítims de Sicilia, que s'apoderà aximetéix de Trípoli destroçant los cavallers de Malta qui la gordaven; lo marquès de Brandeburch prenía possessió de Trèveris, Verdun. Lorena y Metz se retíen al pabelló de França; lo príncep de Salern, Sanseverí, se convenía ab Rusten Bajà per fer-li a mans, ret la armada turca, la ciutat de Nàpols; a Sene, de la Toscana, menaçaven sublevacions de la soldatesca, y a tot açò hi calía afegir los majors fums que amostrant anaven les terres qui adoptaren la Reforma y les angunies del Concili, qui no podía conseguir l'obgécte que més desijava l'Emperador. Ja may va tenir Carles, ab son talent y energía, veure-s ofegat pet tantes torrentades qui semblaven abocar-se contra éll, anà mantenintse, combinant, escarmentant, en tenint-ne ocasió, y segur de que Espanya) sóts lo govern del seu fill Felip, no li oferiría ningun obstacle als seus grandiosos plans, dexà a aquell, méntre éll batallava o tramava políticameat, la sola ansía de proporcionar-li quants recórsos féssen mester, per que no-s vehéssen en perill ni l'Imperi ni los dominis que, apart de aquest, regía al metéix témps la persóna del Emprador.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Poch hi ha que duptar tocant a aquest encàrrech fét a Felip, vehent quant aquest disposa respécte a la nostra terra, car no gayres mesos després que tornava governar la Espanya, a les primeríes del referit any 1552, malgrat lo curt témps qui éra passa dés de la celebració de les derreres córts generals y dels grans donatius que se-n portà dels Estats de la Coróna, lo 22 de Maig, per orde del Cèsar metéix, fa una nova convocatoria per lo 30 de Juny a Monçó, assegurant per de prompte que hi estaríen per presidir lo fill o lo pare. ¿Preguntarèm aquesta vegada també quin obgécte podía tenir aquella assamblea d'Aragonesos, Catalans y Valencians, con no éra per ells solicitada, y s'éra espatxat ab prou freqüencia tot quant pogués respectivament convenirlos en la part atanyent a llur heterogenia administració y legislació? L'esbrinament del procés d'aquestes córts, segóns lo costum que seguím, nos respondía esplícitament a semblant pregunta: no pogué, com n'havía donat mitges esperances l'Emperador, estar a Monçó lo díe assenyalat, y en conseqüencia lo príncep d'Asturies a Giróna—axí-s denomina Felip al jurament fermat als Catalans per la dita presidencia,—aprés d'alguna pròroga, fins que lo díe 5 de Juliol se presentà ab motiu de la proposició o discurs.

Aquest, en sa forma expositiva, éra igual als dos anteriors, una relació circumstanciada de tot quant li éra calgut per fer al Cèsar en l'espay mijancer dés de les derreres córts. Si en la forma expositiva éra igual, idèntich pot dir-se en l'epílech, millor diríem en la fí o obgécte qui-l motivava, car tras los metéix planys de grandíssimes messions, per les quals no éren prou les réndes, arbitris y donatius, afegint-hi aquesta vegada *ni l'argent qui és vingut de les Indies* (1), tras les protestes de volèr fer bé al pahis y de lliurar-lo de mals qui-l poden menaçar, acaba solicitant, com sémpre, ajuda y socórs ab la major brevitat possible. La contestació, en ara-

Aquesta és una nova irrecusable ab la qual résta pelesa la gran error que cometen alguns historiadors qui-son ficats en mantenir la crehença de que fins al regnat de Felip II (çò és, aprés la mort de Carles) no vinguéren a Espanya les primeres flotes de les Indies.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gonès, que féu a aquest rahonament català, lo Castellà d'Amposta, se limita a la breu fórmula acostumada, y ni tan sols la pronuncía l'encarregat de contestar, sinó que la fa llegir, presentant uea cèdula escrita, per lo proto-notari.

Passant ja a ésser sistéma aquesta manera de celebrar córts, çò és generals de la Coróna, ab tal que lo pahís cobras constitucions en tant que lo rey percebía diner, fóren també legislatives les d'aquesta vegada, segóns pot comprovar-se-n lo resultat en lo nostre venerable còdech, y Felip conseguí, sols de Catalunya, com a donatiu *voluntari*, la quantitat de dues-centes trenta-cinch mil lliures, en acabat de que, y aprovades les constitucions y capítols de córt, donà per finida aquella congregació lo 27 de Desémbre, y se-n aná a Valladolit.

Entre los memorials, cèdules y demés escrits qui-s produhexen en les dites córts per part dels Catalans, n'hi ha un de molt important, del braç Reyal, ón s'hi fa constar los grans esforços que fan les nostres poblacions per emanciparse del senyoríu feudal, que-n recomanen la estinció al monarca, alegant diferent constitucions anteriors, y una acusació gréu, molt gréu, que corroboren tots los braços contra lo tiràuich procehir del virrey de Catalunya, marquès d'Aguilar, qui mancant al seu jurament de respectar costums y lleys de la terra, prescindint de la veritable Audiencia de la qual éra president nat, se n-éra creada una altra a sa manéra, composta dels àulichs servils qui l'ajudaven a dur a fi les seves arbitrarietats, apresonant y castigant ciutadans de tots estaments y categoríes, creant nous oficials per la pública administració, llevant los qui existíen y ocasionant les majors pertorbacions en totes les branques, e indistintament en tots los districtes de Catalunya, Rossellò y Cerdanya. Es aquesta acusació un escrit de pès, plenament justificat y viva expressió del caràcter noblement lliure e independent dels nostres avant-passats (¡bé prou degenerat are per dissort!), y convé tenir present la causa qui-l motiva, per judicar tantost d'una altra pareguda, al tractar del immediat virrey, digne successor del marquès d'Aguilar.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Durant l'any 1553, de retorn a la córt lo Príncep Governador, cita com a especialitat l'Annalista de Catalunya lo privilegi o concessió féta als llibreters de Barcelona per formar colegi, tenir cònsols y ordinacions o estatuts, ab data 31 de Janer; mas, ab tót que açò és cert, deu recordar-se que la importancia atribuida per lo Feliu a la imprempta en nostra capital, y encare en altres localitats de Catalunya, com és de veure en la ressenya general de costum, anterior, y que, lo major espandiment tocant a fundació de gremis, colegis y confraríes d'arts y oficis a la nostra terra correspon per complert a tot lo regnat de Carles, com tindrèm ocasió de veure-ho.

Lo fét general que no podèm ometre, corresponent al metéix any, per sos resultats ulteriors, és lo del progectat casori de don Felip ab la reyna d'Anglaterra. Algú atribueix al pontífech Juli aquest pensament, per esquivar que tiras avant lo protestantisme en aquella nació, y encare que això és possible, no deixaría d'encoratjar lo progécte, si no l'imaginà Carles a limitar en axí la Refórma a Alemanya, en lo qual imperi ja sábia que no l'havía de succehir Felip, y ajustant de tal forma la Anglaterra, en quant a reguarts y crehencies, al anament que seguís Espanya, contrarrestar axí més facilment lo podèr de la França. Tal dóna a entendre lo veure que aquell casori éra esclusivament polítich, tant que li venía de grat al vídue nuvi, per ésser la nuvia lletja y entrada en anys: emperò lo cas éra que empunyava aquesta senyora, reconeguda com a gran catòlica, lo sceptre del seu volubie pare Enrich VIII, tan prompte amich del Papa y del Emperador, com enemich de la Esglesia y relacionat ab la França.

Parlant d'aquesta successió, diu ab gran seny lo Flòrez, que arribà Na María a adquirir-la «vencent algunes contradiccions,» y a nosaltres nos ha semblat veure-hi alguna paritat ab la de la reyna Elisabet *la Catòlica*, (avia materna de Na María), la hora que tant d'aferrament hi hagué a Castélla perque s'engrossis la legitimitat de la Beltraneja y s'efectuas lo casament ab l'hereu de la Coróna d'Aragó,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

En Ferran. Jatsía en les capitolacions que's fermaren aparía consentir-se en una condició qui podía ésser gran obstacle en l'esdevenidor al rey d'Espanya, per governar tan dilatats dominis com los que regía lo seu sceptre—tal éra la de que «no-s tragués d'Anglaterra la Reyna y que los fills allà-s nodrissen,»—ja éra sabut, aixicom se verificà a la proclamació, que los despatxs aniríen sémpre encapsalats en aquesta forma: «Felip y Maria, Rey e Reyna d'Anglaterra, de França, de Nápols, d'Irlanda, Príncep de les Espanyes y Sicilia, etc. etc.;» y puix s'intitulava rey Felip, la força de les circunstancies, ab lo témps, ajudada per lo grandiós podèr, fàcilment donaria la interpretació que més convingués a qual-se-vol capitol o condició qui pogués lligar les mans al fill de Carles V, con a aquest lo succehis com a rey d'Espanya. Devent, donchs, anarsen Felip, per mor del seu casori a Anglaterra, donà-s prou ansia lo seu pare de cercar qui-l substituis en la governació d'Espanya, y a tal obgécte nomenà la princesa Na Joana filla seua, vídua del príncep de Portugal, ordenada la qual cosa, isqué Felip del Port de la Corunya, acompanyat de la flor de la noblesa, en una nombrosa y lluyda armada, qui prengué port a la illa de Wight, lo díe 19 de Juliol del 1554.

Indiferent a totes aquexes maniobres diplomàtiques romanía, com és natural, lo nostre pahis, y per ventura la metéxa pau que gaudía, llunyat d'aquelles y del teyatre de la guerra, feya que certs incidents, en altre témps secundaris e insignificants, prenguéssen proporcions que sols poden atribuir-se als fums que osténten certs delegats del govern central en trobant-se apartats de la immediata vigilancia de aquest, y per no conèxer lo caràcter dominant en la regió o provincia, per élls estranya, a ón los portà lo compliment de un devèr oficial més o menys important, creuen lícit humiliar aquells qui no son de la llur raça, ni ténen llur llenga, categoría o estament, y per los quals no valen ni lleys ni costums, quant menys les virtuts, qui devegades son més poderoses tant com són més amagades. Féts com los que anam a referir són noves espurnes qui-s van agregant a d'altres y

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

qui gradualment han d'anar fomentant l'incendi que esclatarà en altres regnats, con la nomenada per alguns moderns esclusivistes *antipatía provincial* portarà gréus conflictes al pahis.

Lo primer acte dels que anam a referir s'esdevingué a Barcelona lo 20 de Setémbre del 1554, y l'esplica lo Feliu ab semblants paraules: «Trobant-se al moll de Barcelona dues galéres del comanador major En Lluis de Zúnyiga y Requesens, entraren quatre galéres del Rey, que n'éra general don Bernardí de Mendoza, lo qual digué al capità de la Capitana del Requesens que tragués lo seu estandart; se-n escusà dihent que éra de la religió de Santiago; embestí lo Mendoza ab les quatre galéres, entrà en la Capitana, gità en mar l'estandart, y se-n dugué lo patró Antoni Miquel y un altre oficial de la galéra séua. Sentí lo gréuge En Lluis de Requesens, qui éra a câ séua, cridà los seus parents y amichs, qui ab gran seguici deliberaren entrar en les galéres del Mendoza. Lo virrey qui veu lo disturbi, manà pendre en sa galéra lo Mendoza, lo Comenador, lo comte d'Aytóna y lo seu sogre En Miquel Gralla en les llurs cases: va rebre informació del fét, y féu-lo a mans del Cèsar y del Príncep.». D'aquesta manéra, en la patria de don Quixot, un prous de tercera o quarta fila se propassava, per una niemietat a pertorbar la tranquilitat d'una població de fama coneguda per tot lo món la lleyaltat de la qual havía acreditat com poques, especialment en aquell regnat, ciutat qui-s veu tractada ab gran deferencia fins del metéix prepotent Cèsar, qui no menyspressava d'alternar en un acte públich ab lo Conceller menestral y ab los restants indivíduus qui constituíen sa municipalitat.

L'altre acte que, aprés del referit, apunta aximetéix, si bé somerament, l'Annalista; donant-lo com a esdevihgut lo 9 de Novémbre del propri any, si bé com a continuació o conseqüencia d'algun altre d'anterior, no és ja entre particulars sinó veritable questió de competencia entre distincts podèrs o juridiccions, y de totes les passades, al nostre vija-res, fruyt del metéix vici, en majors proporcions, que féu ésser

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

imprudent lo capità Mendoza. En lo mes d'Octubre del 1553 se morí a Barcelona lo virrey, marquès d'Aguilar—qui succehí immediatament a Francesch de Borja, séns que interrompes aquesta successió ningun Cardóna, com axí. ho consigna, confonent lo càrrech d'aquest, la llista de vireys que reproduhí Capmany en los seus apèndechs,—y lo 2 d'Agost del 1554 (díe de la entrada del successor) se troba ja en lo metéix càrrech lo marqués de Tarifa, qui tenía per nom don Pére Afan de Ribera, fill o parent d'un *adelantado d'Andalusía* qui duya poch abans lo metéix titol; y puix lo fét que anam a referir correspón al mes de Novémbre, y és conseqüencia d'un altre d'anterior, atribuit també al metéix personatge, podèm calcular per açó lo poch témps que havía mijançat dés de sa presa de possessió y que fóu ab intempestius rampells com donà a conèxer les primicies del seu virregnat al noble Principat de Catalunya. Ja indicarem, fa poch, los fatals resquicies qui restaven al nostre sol aprés d'una guerra, y sóbre-tót d'ençà que lo cambi de costum, la invenció de la pólvora o altres causes que fóra llarch de referir, féu imprescindible la creació d'un estol permanent y l'establiment o presidi de soldats en les poblacions y fortaleses que convenía gordar, car axicom ja esplicarèm, alhora que los habitants honrats sabíen fer cap, tan bé com aquells, a defensar temporalment la patria menaçada, desaparegut lo perill los presos qui són la escoria de tots los pobles, en compte de retornar a les llars més s'estimaven fer vida militar a la manéra llur, çò és, organitzant-se en partides de bandolers.

Los camins per destruir semblants mals éren molt antichs a Catalunya, y si lo virrey, qui podía comptar endemés ab la ajuda del estol permanent, no sabía fer-ne ús, o-ls estimava inutils, d'acort ab les restants corporacions polítiques del pahis, podía portar lo cas al Rey o al govern sobirà emperò no prescindir de consultar a aquelles, y obrar endemés arbitrariament séns preveure los nous mals que aixó reportaría. Sabut és que al veure-s una comarca esvahida per escamots armats de bandolers o facciosos, són les primeres víctimes de semblant pésta les cases de camp o masíes qui-s

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

troben en lo territori ón aquells militen; car, per poch que lo govern retras la llur persecució, lo proprietari rural, isolat a la montanya, no té altre remey que ésser condescendent ab los qui s'ensenyoregen del pahis, per més que al pregon del llur coratge reprou llurs actes, sóts pena de veure-s atropellat y d'esposar sa vida y sos bens a la desolació. Axò que tots-témps a compromès a pacifichs y modests senyors o masovers de possessions rústiques, pogué comprometre aximetéix, en los témps quin-s ocupen, los senyors habitants d'antichs castélls; car no s'éra del tot estingida la vida feudal, y seguint per tradició les families d'alguns barons habitant temporal o continuament l'estatge dels llurs antecessors, corrien aquells o los llurs servituts los metéixs perills que los habitants o proprietaris de les masíes y encare majors, tant per l'engranall que llurs riqueses oferíen als bandolers, com per l'avantatge que, en altre sentit, procuraría a aquests lo podèr resgordar-se en llochs fortificats y de difícil espugnació devegades en llurs retrétes o estretors.

Fóssen o no certes aquestes contingencies, y prescindint de si éren eczagerades, per més que les estimam possibles, apar que, séns provisió de la Reyal Audiencia, y obrant sols a tall de militar, per sí-metétx ordenà lo virrey l'enderroch dels castélls dels barons de Catalunya, ab pretést d'ésser places ón s'hi fortificaven y defensaven los bandolers. «Acorreguéren los barons a la Diputació (diu lo Feliu). convocaren los Diputats a la junta dels tres braços, deliberaren trametre-li embaxada, representant obstar l'orde a les lleys, pragmàtiques y privilegis de Catalunya; ab tót y axò, no-l volgué revocar. Fóu després elegit embaxador per los Diputats al Príncep, En Miquel de Boxadors.—Lo 5 de Janer del 1555, tornaren lo virrey y Audiencia a Barcelona.»

No fa ninguna referencia l'Annalista al parlar d'aquest fét, y nosaltres ignoram de ón pendría la relació, crehent que hi hà alguna confusió, car, en rigor, quant consigna en l'any 1554 (durant lo qual fóu sémpre virrey lo de Tarifa) és que lo 9 de Novémbre «isqué de Barcelona dret a Perpinyà, *amenant ab sí la Reyal Audiencia*,» fet que no és de concebre, afe-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gint tot-seguit que *no referexen los manuscrits d'aquelx témps la causa d'aquesta novitat;* y ací sols per congectura fa lo trasllat de la Audiencia a Perpinyà, conseqüencia de la disputa anterior ab la Diputació per causa del enderroch dels castélls dels barons y de llurs rahonats planys. Recordant lo llegidor quant havèm dit del marquès d'Aguilar, que-s conpongué una *audiencia* a sa manéra, podrà fàcilment calcular-se que la que se-n dugué aquesta vegada lo de Tarifa, sería la metéxa que creà tirànicament lo d'Aguilar, o la successora d'aquella, no la Reyal Audiencia, Sacre Senat de Catalunya, posat que açò haguéra estat desbaratar del tót la organització judicial del Principat, y no havèm vist ninguna sentencia datada en l'entremijà, ón se suposa trasllada-la la Audiencia a Perpinyà que ho sía fóra de Barcelona.

Repassant nosaltres les deliberacions de la Diputació coresponents a les metéxes dates, no hi trobam res de quant diu lo Feliu (si bé açó no prova que no-n tractassen), emperó si acredita la tiranía del Virrey, a la sessió del 21 de Novémbre del 1554, a la qual concorreguéren moltíssims indivíduus dels tres Braços, davant los quals fóu llegida una súplica dels jurats de Giróna sóbre la captura de dos jurats de la metéxa ciutat féta per lo lloch-tinent de S. M. «ab manifésta violació de les constitucions de Catalunya,» en esguart de què nomenaren-se les comissions convinents per que entenguéssen en l'afer. Poch després, a la sessió del 21 de Janer del 1555, llegiren una lletra del príncep don Felip, portada per un delegat del Virrey, ón s'hi prevé que ordenen la exida prompte del governador En Pére de Cardona, *que vaja per la terra* axicom correspon per lo seu càrrech, en persecució dels *delats* y *malfactors*, y *s'entretinga en administrar justicia*, y per ésser negoci aquest que a tot-hom interessa, en no complint lo dit governador, no li paguen lo sou que deu percebre, o que lo-y paguen a proporció de son compliment: mas en tot l'escrit, jatsía s'hi recomana als Diputats, no al Virrey, la persecució dels culpables, ninguna menció no s'hi fa del enderroch dels castélls ni de la trasllació de la Audiencia, séns dupte per estar ja resolt lo primer punt, y no entén-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dre-s per lo segón la córt domèstica del Virrey o lloch-tinent.

Continuá, durant aquell any, essent la Infanta governadora d'Espanya, per seguir lo príncep don Felip a Anglaterra, y a la primería del vinent 1555, poguéren creure bonament los de Barcelona, y ab élls tots los Catalans, que lo casori y absença d'aquell representaven un benifét politich al pahis y sóbre-tót a la religió, per havèr rebut la Municipalitat cartes de Felip ón li feya assabèr que aquella illa s'éra novament reduhida a la religió, aprés d'ésser-ne estat apartada per espay de vint-y-dos-anys, nova que tot lo Principat celebrà, seguint a la capital, ab públiques y devotes ostentacions. Emperò aquella galivança hagué d'esvahi-rse ben prompte, per açò que tantost esplicarèm, contribuint pot-ser a tocar la realitat del desengany, un progécte del Emperador qui precipità séns dupte més y més lo viu sentiment que aquest esperimentà de perdre sa benvolguda mare, la reyna Joana *la Boja*. Se morí aquesta (segóns lo Flòrez) a Tordessilles, la nit del dijous Sant, 11 d'Abril de 1555, als 76 anys d'edat y 50 de regnat, tenint la sort de recobrar lo seny a les darreríes de sa vida. Semblant novitat no fóu prou, com es de compendre, per que lo nét Felip passas a Espanya, y més impossible li éra encare, atenent la distancia y los afers de pès qui-l deturaven, al fill y corregnant Carles, qui desde aquell moment resumía tot lo podèr Reyal en sa persóna. Emperò ¿qui s'imaginaría que precisament al cobrar aquest major podèr lo dominador del món, pensas despullar-se dels restants que exercía en distints reyalmes y Estats, y adhuc del dilatat Imperi, per lo qual éra principalment conegút? Axí vingué a revelar-se gradualment aquest propòsit de Carles, essent-ne lo primer indici lo jaquiment de Felip d'Anglaterra, a mijan istiu d'aquell metéix any, y no vers Espanya, mas vers lo punt ón se trobava son afligit pare: de ón ne nasqué lo dupte, per de prompte, de si éra aquest lo qui-l cridava per realitzar lo seu progécte, o si l'altre estava, aborrit de la lletgesa e infecunditat de sa muller, la reyna d'Anglaterra, al qual pahis, per

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

los capítols matrimonials que fermaría, veya-s com bandejat de la seua patria. Possible és que coincidissen abdós desitgs, del pare y del fill, y lo fét és que, cridat Felip lo díe 8 de Setémbre, convocà aquell los Estats de Flandes per lo 26 d'Octubre, y tal díe com aquell, a Bruseles, públicament l'Emperador declarà volèr renunciar aquells Estats a favor del seu fill (abans ja declarat successor), qui éra allà present, y per altra part los hereditaris d'Alemanya en la persóna del seu germà Ferran.

Per més que la renuncia dels reyalmes d'Espanya no éra encara féta ni éra competent aquell lloch a verificar-ho, emperò d'aquí-avant pot dir-se que l'Emperador ja no representa la acció pública ni dirigeix la política militant; car separant l'imperi alemany del imperi Espanyol, si axí podèm dir-ho, déxa al seu germà ab la honor del primer los desgrats que les questions religioses han de procurar-li, y lliurant d'aquests lo seu fill Felip, al traspassar-li lo segón, lo posa del tot en lloch séu anorreant-se voluntariament simetéix. Dés d'aquí, donchs, com se vulla que Felip, al gabinet y al camp de batalla substitueix personalment lo seu pare, apar que deuríem ja comptar lo principi del seu regnat; emperò no pot això fer-se fins que los actes de Flandes, se verifiquen respecte d'Espanya, y encare axí, respecte de la Corona d'Aragó, y per tant de Catalunya, hi ha molt a observar, axicom tantost ho complirèm, despertant-ne ja dés d'are la atenció.

A conseqüencia, séns dupte, de les questions del any anterior entre lo virrey marquès de Tarifa y les autoritats residents a la capital, restá aytal susceptibilitat, que per lo més xich pretést s'alçaven competencies, planys y xarraduríes, fàcils d'esquivar si no fós tan quixotesch lo caràcter del primer, y fós acordat que havènt-hi un lloch-tinent general dels reyalmes, la lloch-tinença del Virrey ére no-més *en comissió*, no *en exercici*. No caldría mencionar tals petiteses, que engruna circunstanciadament lo Feliu, emperó percò metéix que n'éren lléus los motius, feyen bé los nostres prohomens en no doblegar-se a la fantasía d'un ergullós qui-s

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

creya ésser a Catalunya més magestat que la Sacra Reyal y Catòlica del Emperador. N'hi hauría prou ab indicar-ns solament los motius. per que lo llegidor se faça càrrech de quin éra l'home qui hagué de governar-nos en témps tan compromesos: se barallà primer ab los Concellers sóbre lo dret d'oferir vares de talem en la professó del Còrpus; després, ab les metéix per la valença de que anas la municipalitat a les exequies que manava celebrar per sa maller, morta a Castélla, a les quals no podía anar-hi éll en persóna per malalt, y hi trametia, per presidir oficialment, un germà séu, que ningun càrrech públich ni autoritat no tenía, afegint-hi a açò una altra volença més ridícola, qual éra la de volèr erigir en les exequies piràmide, en lloch de túmbol, que en aquesta terra éra sols reservat per les funeralies dels reys y prínceps, y finalment, hagué de lluytar ab los cavallers y nobles, un díe, lo 11 d'Agost, en què inventant-se una falsa alarma per veure si estaven aquells previnguts, féren córrer la veu de que *moros venien*, tocar a sometent a la catedral, y publicar uns quants díes després un ban ón s'hi ordenava que, al sentir les campanes de les hores, tots los cavallers féssen cap armats y encavalcats a casa lo governador Carpona, ban que no obehiren, ja per no havèr cridat lo Virrey los Concellers, ja per no permetre los privilegis de la noblesa que aquests fóssen convocats ab pública crida. Per conseguir lo de Tarifa quant d'aquests volía, passar-los une ostentosa revista, no tingué altre remey sinó respetar lo privilegi y lo costum, y per les altres questions d'etiqueta y prerogativa urbana, com que los Concellers portaren lo negoci a punta de espasa, enviant un comissionat a la Princesa governadora, essent aquell En Jaume de Mijà-vila, hagué de passar per la vergónya que li inferiren unes caries de la dita senyora, espatxades per lo Suprém d'Aragó, y portades per lo comissionat, en les quals s'hi ordenava, en la úna, «al virrey que no cuydas innovar res dels privilegis y costums de la ciutat, ni en part ni en tót; que axí serviría a les Magestats del Emperador y del Príncep; per quant estimaven los Privilegis y costums de Barcelona,» y en la altra endreçada

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a la Ciutat, o sía als Concellers, «llohant-li lo seu zel, y demanant-li que perseveras en la defensa de ses cerimonies, usos y costums, dels quals lo César y lo Príncep se-n donaven per molt servits.» A tal ridicol s'esposen aquells caràcters en los quals domina més la voluble fantasía, que no la formal y madura cogitació!

A propòsit d'etiquetes, y ja dexant l'empinat Virrey, convé recordar-ne una altra, per la gran honor que fa als nostres antichs Concellers, la qual tingué lloch lo dié 8 de Setémbre d'aquest metéix any—precisament lo metéix die en què Carles cridava lo seu fill a Bruseles, per renunciar.—A unes féstes religioses que-s feyen per la Llotja de la Mar, celebrava de pontifical lo bisbe d'Astorga, don Diego Sarmiento, qui-s trobava a-les-hores d'Inquisidor, y sía per aquest càrrech, o per una altra causa ignorada, manà aquest prelat allogar cadira a la part de la Epístola y entarimat a la del Evangeli. Al arribar los Concellers, adonant-se d'aquella inesperada disposició, que éra esclusiva preeminancia Reyal a Barcelona, avisaren l'Inquisidor per que fés llevar aquells obgéctes, y aprés de rèpliques y contra-rèpliques hi accedí per fí lo bisbe, emperò reservant-se fer tantost ùs del seu carrech, perçò com l'endemà manà pendre un tal Francesch Grau—que; d'ésser l'indivíduu d'aquest nom y cognom qui figura a les junctes per la celebració de córts, sería persóna molt cabdal y entrada a casa la ciutat (1)—a conseqüencia de que, posà-s en moviment lo Concell anant-se-n al Virrey y a la Audiencia; fins que-s dexà libert l'atropellat, y, no aturant-se aquí feuse recórs al Concell Sobirà d'Aragó, enviant al Rey un comissionat, qui se-n tornà ab despatxs favorables als Concellers, reprovant al metéix témps la conducta del altiu Inquisidor.

(1) Al *Llibre de cosses assenyalades* s'hi recompta que lo motiu d'haver l'Inquisidor près En Francesch Grau, fóu per veure-s que aquest éra lo qui havía consellat a le municipalitat quant aquesta féu en la Llotja y que tant com estigué a la presó la ciutat lo mantenía, trametent-li cada die públicament lo menjar, fent llum a la comitiva qui-l portava ab atxes. Al metéix llibre van copiades les lletres de la princesa governadora sóbre aques afer, espressant-s'hi que lo Grau éra d'estament ciutadà.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Tocant a la renuncia que féu lo Cèsar de tots los Estats que possehía sóts diferents conceptes havèm vist alguna diversitat en los autors: los úns dónen com a féta la dels reyalmes d'Espanya separadament de la de Flandes y del Imperi; d'altres senyalen aquesta ab anterioritat a aquella, en quant a la manera aparatosa ensémps que sentimental de verificar-la, assentant tantost la de tots los dominis indistinctament en lo 16 de Janer del 1556, y lo Flòrez, en ses *Reinas Católicas*, atribuheix aquesta metéxa data, separadament de la relativa als Estats de Flandes y Bramant, a la particular de Castélla: «practicant altra tal renuncia dels reyalmes *de Castélla* en lo 16 de Janer del 1556; per que lo 28 de Març del metéix any axecaren penons a Valladolit (ón éra la princesa governadora dona Joana d'Austria,) per don Felip com a rey de *Castélla*.»

Verificats aquests actes o méntre que-s verificaven l'exemperador feya ja la vía d'aquests reyalmes, a posar per obra lo cristià propòsit de retraure-s del món, com axí ho verificà tancant-se en lo monestir de Juste, del Orde de Sant Geroni, a la Estremadura, set llégues lluny de Plasencia, tocant de Quacos, en un despoblat, ón hi entrà vers lo mes de Novémbre del metéix any. Per carta de la Princesa governadora (que n'ignoram la data) féu-se sabidora la ciutat de Barcelona com l'Emperador éra desembarcat, bò y sà, a Viscaya; y fa a calcular com pogué arribar lo dit avis, si fà no fà, sabent que Carles s'embarcà a Ludeburg, ensémps ab les reynes Lionor y María, fént-se a la vela la armada lo díe 17 de Setémbre, seguida, per obsequi, d'algunes naus angleses. Comptant lo témps del viatge, y atenent lo propósit de recollir-se, ún s'esplica bé que vers lo novémbre romangués Carles reclos a Juste y apartat de tot negoci polítich o de govern.

Segóns això adés consignat, acomparant distincts autors, ab rahó no devía immiscuir-se Carles en res de govern, posat que dés lo 28 de Març del metéix any, Castélla havía alçat penons per don Felip, y la infanta governadora, qui seguía com a lloch-tinent general, devía esser-ho sols del

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

novell rey don Felip, no de Carles. Emperò preguntam nosaltres: ¿los penóns alçats a Valladolit éren sols per lo rey de Castélla o per lo rey d'Espanya? ¿los demés reyalmes que no depenjaven de Castélla tenien per rey don Carles o don Felip? més clar ¿dexá Carles d'esser rey de la Corona d'Aragó durant los dos anys que estigué a Juste? Semblarà potser eczòtica aquesta pregunta als lectors qui no-més han llegit histories generals, o han vist sols autors d'aquells qui fehelment adictes a la rutina històrica, prescindeixen d'esbrinaments y perpetuen quant afalaga lo llur esperit esclusivista; emperò si la Historia és la veritat, atenguen a la nostra observació, y que-s convencen de que millor servey aportam nosaltres a aquella contradient, emperò provant, que perpetuant falsíes y egoistes obscuritats. Si Felip éra rey de tot Espanya, al alçar-se los penons a Valladolit, s'alçaríen aximetéix a Çaragoça, Valencia y sóbre-tót a Barcelona, tan disposta, en aquella época, a celebrar ab pompa y adhuc ab acreditat gust, tots los aveniments qui tenen relació ab la Patria y la dinastía: no obstant, consulten-se no solament los llibres estampats, mas encare los dietaris, manuscrits y quants documents hi ha de la època, y ni la més lleu mencióno-s troba de la nova successió ni de la proclamació del nou rey, ni de la costumada renovació de podèrs al virrey, de manéra que tot quant féren a Castélla fóu, respecte de la Corona de Aragó, y en conseqüencia per Catalunya, com si no fós passat, podènt per allò calcular que la infanta governadora havía d'ésser considerada a Castélla com a lloch-tinent general de Felip, y a Aragó y Catalunya com de Carles, malgrat les seves renuncies, si és que-n féu alguna respécte d'aquests reyalmes.

Al assaltar-nos lo dupte tocant a aquest punt, creguérem resoldre-l fàcilment recorrent als infinits registres de cancillería corresponents als dos darrers anys de la vida de Carles, eczistents al arxiu de la Coróna d'Aragó y trobant-lo aclarit, confermant-se la rahó de la nostra sospita és estat lo nostre triumfe més que doble, triple, en primer lloch perçò que no hi ha interrupció en lo regnat, seguint en los dos

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

darrers anys encapsalats tots los documents de cancillería ab lo nom de Carles, després per acompanyar a aquest lo títol de *Romanorum Imperator, rex Castellae, Aragonum, etc.*; y finalment (essent açò lo més sorprenedor) continuant ab lo metéix nom y títols fins al 3 de Febrer de 1559, essent axí que Carles ja no existía dés lo 12 de Setémbre del 1558. Açò darrer no és d'atribuir a error o oblit d'escrivans, puix que s'obsérva en totes les coleccions, arribant a constituir un sistéma, y sols podèm interpretar-ho, séns que ho mantingam en absolut, com a un excés de formalisme antich de la Cancillería, o ans bé d'altres corporacions influyents, qui no donaren per mort lo Rey fins que oficialment lo successor, qui éra llavors molt lluny, los fés assabèr la defunció del antecessor.

Al metéix depòsit diplomàtich al qual nos referim hi hà una altra prova sobreabundant o ulterior de quant dihèm, y és, que tota la colecció de registre pertanyents al regnat de Felip no dóna començ fins al any 1559, com és fàcil de comprovar. Tals noves són irrefutables y corroboren la apuntació que hom llig en lo *Llibre de coses assenyalades*, lo contingut del qual, al parlar de la mort de Carles y de la seua successió, és com segueix: «... e havènt també renunciat tot govern dels seus reyalmes y Estats en son fil don Felip II, començà aquest, en lo dit any 1555, a regnar tot sol, *llevat en la coróna d'Aragó, ón no hi regná absolutament de manéra alguna fins a la mort del referit Emperador pare séu, e si regnava éra axó sol com a primogènit e successor séu.*» No deu, donchs, comptarse lo començament del regnat de Felip en Aragó dés del 1556, com a Castélla, y per tant no deu cloure-s aquest capítol ni donar-se per finit lo regnat de Carles en Aragó y Catalunya, fins a la mort del Emperador, tenint aquesta novitat per causa tal vegada la condició sóts la qual juraren Felip en les córts, a sabèr, per successor *aprés dels dies de son pare y seguida la mort d'aquest*, y no abans.

Separat Carles del seu fill per venir a Espanya, substituí Felip en tot lo seu pare, y d'éll no-més fóren les glories les errors y los compromisos d'aquí-avant. De prompte, y éll sa-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

brà per qué, ja lo 5 de Febrer del 1559 concertà tréves ab França per cinch anys, no menys falses que altres d'anteriors, puix que-s trencaren ben tost, y fóu açò degut a que lo pontífech qui llavors regnava, Pàulus IV, de la casa de Carrafa supeditat per un parent séu qui éra enemich mortal dels Colona, consentí en persecucions contra aquests, arribant a apoderar-se dels llurs Estats: prengué la defensa dels perseguits Felip, manant al duch d'Alba que no permetés los fós fét gréuge algun, y aprovada alhora lo procehir del pontífech lo rey de França, fins al estrém de trametre en valiment séu nn gran exèrcit sóts la conducta del duch de Guisa, exèrcit que gallejà per Roma y Nàpols, y que acabà per tornar-se-n a França. Entretant lo d'Alba s'éra apoderat de quasi tots los Estats del Papa, y ajustat ab los Colona, procurava esporuguir a aquest, atansant los canons a les muralles de Roma, ans bé per reduhir-lo a acceptar la pau, que no per repetir la féta dels soldats de Carles V ab la ciutat eterna. Axí ho conseguí per fí, jatsía per efécte de la gran instancia que féren los embaxadors de Venecia y Toscana, éssent los dos més principals capítols del tractat que fermaren, que lo d'Alba restituis al Pontífech més de cent castélls que li havia presos, y que aquest renuncias a tota aliança ab lo Francès, en aprés d'açò entrá lo d'Alba a Roma, ab gran alegria, y fóu molt ben rebut per sa Santedat.

Méntre açò esdevenía als Estats pontificis, feyen guerra en mil punts diferents, sóbre-tót al Piamont, y pot-ser l'exèrcit francès atemptava en aquelles noves aventures y feya quant menys temptinejar lo Pontífech; emperò arribá llavors la nova de la famosa batalla de Sant-Quintí, que gonyà Filibert de Saboya, al qual havía Felip confiat un poderós exèrcit, que-n formaven part gran nombre d'Anglesos, manats per lo comte de Pebrok (batalla tinguda lo díe de Sant-Llorenç del any 1557, en commemoració de la qual, Felip féu després construir lo grandiós edifici del Escorial,) y ab formidable aperduament, no tinguéren los francèsos altre remey sinó que retrau-res per esperar millor ocasió.

Luny de palanquejar, ab tals exemples, lo Pontífech, cla-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mà continuament, jatsía debades, per la pau, que ni li convenía al Francès, desijos de venjar-se, ni a Felip, per que ab tal pretést no s'aparellas l'enemich acèrrim de sa dinastía, y no burlas la bona fè, com tantes de vegades ho havía fét y axí podèm creure que éra sa traça aterrar-lo per tot-arreu, y més vehent, l'any següent, que lo metèix duch de Guisa s'éra apoderat de Calés: de ón podèm dir resumint, que no éra la guerra general en los dos darrers anys de vida del Emperador, recollit a Yuste, que per mor d'açò continua Felip fóra d'Espanya, y que fins molt aprés de la mort del seu pare no se-n tórna a aquests reyalmes ni-s consegueix la pau, féts dels quals no correspon ací tractar encare y que reservam esplicar en lo següent regnat.

Res de particular no esdevé durant aquest período a Catalunya, çò és, en los dos anys y mesos que visqué Carles a Yuste, fins a sa mort. Les noves de féts qui toquen al bon nom d'Espanya no déxen, ab tót, de tenir ressó a la capital de Catalunya, en especial la victoría de Sant-Quintí, que, segóns lo Feliu va sabèrse lo 4 de Setémbre, y després per carta del Rey, festejant-la Barcelona «ab militars féstes, divínals obsequis de solemne festivitat, professó general.» Aquesta (segóns lo dietari de la Diputació) fóu solemne, com la de Córpus, portant les vares del tàlem los Concellers, y féu-se lo 3 d'Octubre «ab motiu de la nova que éra arribada de la victoria que encalçada havía lo rey Felip, *rey d'Anglaterra y príncep d'Espanya*, senyor nostre, sóbre lo rey de França, a Sant-Quintí. etc.»

Com en aquélls témps, l'espantall general; lo Turch, traspuntava constantment per les costes d'Italia o d'Espanya, s'alarmà, al següent any 1559 la ciutat de Bercelona, que n'estava de molt lluny aparellada la defensa per aquests cassos, a conseqüencia d'algun nou atropellament fét a Mahó per unes galéres turques. No sabèm si per endavant se posà la capital de Catalunya en contacte ab la d'Aragó, d'aquesta espontaniament se perfeu per ajudar la seua antiga germana, al primer perill qui menaças, puix no tenien més nova de quant anam a esplicar que la singularissima apuntació

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y engrunada relació del *Llibre de coses assenyalades*. Als primers díes d'Agost corregué, donchs, la nova de que Çaragoça havía organitzat unes companyíes y que ja s'acostaven per ajudar a la defensió de Catalunya, y, de fét, sabéren ben prompte que-s trobaven a Sant-Feliu de Llobregat; ab lo qual motiu tot Barcelona s'aparellà per rebre-ls de la manèra més cordial y entussiasta. Contava lo reforç de dues compenyies, de 250 homens quiscuna, les quals éren comanades per los capitans Gaspar d'Albarneda y Miquel Danza y per lo coloner Pére Larraga, armades aquelles part de piques y part d'arcabuços, séns comptar uns quants cavalls y gran nómbre d'adzembles. No-s nomenen los demés oficials, emperó los referits, com a caps superiors, portaven sémpre la veu dels seus compatricis aragonesos, y revifaven contínuament lo sentiment de germanor y mutual afecció de les dues municipalitats, representació genuina d'abdós pobles, çò és, dels Jurats de Çaragoça y dels Concellers de Barcelona. Res no fóra la recepció oficial, verificada lo díe 9, sabènt com sabía la nostra capital lluhir-se rots-témps en cosa d'obsequis y aparat, emperò la part tnteressant d'aquest fét és la manéra natural, franca, amistosa y familiar ab què los *rústechs* catalans tractaren los llurs germans los *toçats* aragonesos, podènt servir d'exemplar aquella pintura de nobilíssims costums als pobles qui la pinten de cortesos y amichs de compliments, y qui-s paguen més de les fórmes, que la lleyaltat y sencera amabilitat.

Indicarem abans que és singular la relació, car s'hi engruna fins lo més insignificant de les armes y lucsosos vestuaris d'aquests tramesos, los quals féren llur primer descans al monestir de Vall-donzélla, ón la abadessa manà dispondre un obsequi de fruyts y dólços, que-s repartí als caps a la part de dalt l'edifici, y a la exida als soldats. Com lo allotjament havía d'ésser fóra de Barcelona—pot-ser per causa de la pésta, perçò que dés del Janer al Juliol moriren a Barçelona 4132 persónes, séns comptar las dels hospitals, —y devent per tant passar part defora les muralles, deliberà lo Concell de Cent fer la cerimonia de la benvinguda a una

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

torra immediata; y en efécte, al hort de mossèn Dionis Clariana; qui éra lo Conceller en cap, aplegaren-se los quatre Concellers eczistents, puix lo quart acabava de morir de la pésta, ensémps ab diferents cavallers y altres persónes assenyalades, convidades al obgécte, y asseguts allà en cadires, sóta d'una parra esperaven que passassen los aragonesos. Axí fóu fét, y tan bell punt com s'oviraren los uns als altres, los barcelonins saludaren afectuosament, y los caps ab gran cortesía hí corresponguéren, desparant grant salva la arcabucería: no-s deturaren aquells sinó un bréu espay, prometent tornar-hi en havènt dreçat los soldats als llurs ostatges, que-ls tinguéren a Sant-Andréu, Sant-Martí, Santa-Coloma, Sant-Adrià, Badalona, Tiana, Mont-cada y Ripollet, y tornant-se-n efectivament en bona companyía sóta d'una parra, féu-se la rebuda, llegint-se les cartes que trametíen los jurats de Çaragoça, y les instruccions que aquests donaren al coloner, y pronunciaren senzills discursos, séns pretensió, discursos de felicitació mútua, esplicant Larraga, que per de prompte no havía pogut fer més Çaragoça, emperò que no trigaríen en venir reforços de cavallería, que-n tenía lo comenament un fill séu, y faríen a Aragó quant poguéssen imaginar per contrastar al Turch y al Francès, y en aprés d'axò se-n anaren, duhent-se-n los Concellers allogats a llurs respectives masíes los capitosts.

Rebéren aquests dés d'aquell moment obsequis contínuus de la ciutat, sóbre-tót de tonyina y péix fresch, que no teníen costum de menjar-ne a la llur terra, y organitzaren una companyía de menestrals, molt ben vestits y armats d'arcabuços y fins ab atambors y bandéra, sols ab l'obgécte de servir com a una guarda d'honor per custodiar un abundantíssim present que los Concellers trametéren al coloner, consistent en una munior de barres d'oques, ànechs, pollastres, capons y colóms, adzembles carregades de vedells y moltons, barrals y bótes de ví de tota mena, y carretes carregades de pà, farina y blat, ornamentades ab ramatge y ab les armes de la ciutat.

Lo díe 16, entraren los oficials aragonesos, a cavall, per

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lo portal de Sant-Daniel, per visitar la ciutat y anaren a veure tots los baluarts, en alguns dels quals la artillería los saludà ab tréls, igual que les galéres que hi havia al port y a Dreçana.

Arribà lo 22 lo fill del Larraga ab la cavallería promesa trahent cabals per pagar lo sou als seus compatricis, y a una assentada que tinguéren los oficials ab los Concellers, al obgécte de llegir-s'hi certes cartes que lo nou tramès portava dels jurats çaragoçans, s'hi manifestá que lo duch d'Alcalà havía culpat Barcelona perçò que entretenía la gent aragonesa, qui devía anar a Perpinyá y planyent-se de la manéra com solen y volen obrar devegades los oficials Reyals, ab lo afany de *fer relaçions a S. M.*, dexà anar algunes xances lo Conceller en cap, dihent que açò éra causa de que moltes vegades les disculpes de les municipalitats no síen admeses, y donant, en conseqüencia, com a finit lo motiu de la vinguda del reforç, agrahint en estrém quant havía fét Çaragoça, encarregà qué diguéssen als jurats que podíen ja dispondre de aquell. Emperò, a palesar més la gratitut que Barcelona sentía, y en memoria del generós reforç tramès per los aragonesos als catalans, citats los oficials per los Concellers, lo díe 1.er de Setémbre, per que anassen a la tórra de mossèn Çapila, allà tóts aplegats hi féren cap uns comissionats de la ciutat portant unes magnífiquea cadenes d'or, y un d'élls les féu a mans del Colones, ensémps ab unes lletres per los jurats, colocant la del colones, qui pesava dos-cents escuts d'or en son coll, y fent-ne tantost altretant ab los demés pregantlos que les usassen en memoria de Barcelona, acte qui donà lloch per part dels aragonesos a espressius discursos de gratitut y afecció, sóbre-tót per part del capità Miquel Agustí Danza, qui, al rebre la séua, pesant cent escuts d'or, aprés de diferents frases gratulatories, acabà dient: «...*Esta memoria me obliga á Sus Mercedes ser prendado á alabarme proprio ciudadano de la ciudad de Barcelona, y do quiera que esté, ofreciéndose cosa en que pueda emplear mi persóna y azienda como a natural ponella; y assí suplico á Vuestra Merced de mi parte diga a lós señores Concelleres les beso las manos.*» D'aquestes cadenes n'hi ha-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vía també de valor proporcional per los servents. Lo 10 de Setémbre, licenciá lo coloner ses companyíes, dihent als seus soldats si volíen seguir altres bandéres, qui anaven a Perpinyà (tal n'éra la volença), y essent-se aquells enllistats, se-n tornaren lo coloner Larraga y lo capità Danza *sense soldats*, a Çaragoça: lo díe 24 de Setémbre, restant sols lo capità Albarnela a Sant-Celoni, per malalt. Bé és de conèxer per aquesta relació, quant diferent no éra la simpatía de Catalunya per los soldats *paysans*, acomparats ab los soldats *militars* del Rey.

Valdament no haguès tingut de parar la alegría de Barcelona per ésser-se retrets los nobles Aragonesos qui vinguéren en adjutori de Catalunya y per ésser desapareguda la causa qui enardía l'escalf patri contra lo Turch y son aliat lo Francès—mal disposats l'un y l'altre ab la persecució que-ls hi feyen per tot arreu,—se convertiría lo goig y entussiasme en tristor ab la nova qui arrià lo mes següent: tal éra la de que lo díe 21 de Setémbre, abatut per la dolor del podagre (qui ja molestava greument l'Emperador con féu la renuncia en Bruxeles), agreujat per unes febres terciánes, havía espirat a Juste lo nét dels reys Catòlichs, lo primer rey qui reuní sóts lo seu únich sceptre tots los dominis d'Espanya, lo capità insigne qui meresqué ésser nomenat *sens parió*. Carles, Emperador d'Alemanya y rey d'Espanya, aprés d'havèr complert 58 anys de vida, 20 de regnat a Castélla, 42 a Aragó y 39 al Imperi.

Conegut ès en la Historia generalment que Carles V, per ésser aquest lo nombre que li corresponía en lo major o més alt domini que exercía, en l'Imperi, y respectivament los historiadors generals espanyols nomenaren lo primer d'Espanya, nombre qui veritablement li correspondría si un comptava nova nombra per los monarques de la nació renascuda nomenada Espanya; però lo més probable és que-l comptaren sols com a monarca de Castélla, segóns la donaren en practicar d'ençà que a Castélla hi estava la córt, posat que a En Ferran, qui éra segón d'Aragó, y en tal cas deuría havèr-se dit primer de tot Espanya, s'és seguit no-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

menant-lo quint: car abans n'hi hagué a Castélla quatre d'aquest nom, y al arxiduch Felip, que tot-just si regnà sol a Castélla lo nomenaren primer; donchs a comptar-se los noms iguals de qual-se-vol altra dinastía o nacionalitat anterior a la unió de Ferran y Elisabet, Carles deuría ésser lo quart, per havèr existit a ún dels reyalmes de son besavi patern En Joan II, a Navarra, un Carles primer, un segón y un tercer.

Llevat del fill llegítim e immediat successer don Felip y d'altres qui moriren nins, dels quals ja havèm parlat—com fóren l'infant don Joan, nat y mort en lo 1528, l'infant don Ferran, poch després, la infanta dona María qui fóu muller del seu cosí l'Emperador Macsimilià II, y la infanta dona Joana, maridada en lo 1552 ab don Joan príncep del Brasil, del qual matrimoni nasqué don Sebastià, qui fóu rey de Portogal,—tingué Carles altres fills ilegítims, que mencionam ací per no separar-nos de nostre costum: de Margarida Vangest, qui pertanyía a una familia de nobles flamenchs, tingué, essent encare solter Carles, una filla del metéix nom de la mare, que maridà lo pare ab Alexandre de Mèdicis, a la qual donà en dot lo ducat de Florença, unida després en segón matrimoni ab Octavi Farnesi (nebot del papa Paulus III), pares d'aquell Alexandre Farnesi qui tan bé governà los Estats de Flandes en témps de Felip II; de Bàrbara Blomberg, qui residía a Ratisbona (per més que algú sostinga que aquesta senyora no éra sinó institutriu del rebrot que nomenarèm, ocultant-se lo nom de la veritable mare), nasqué en lo 1545, trobant-se vídue Carles que feya sis anys, aquell don Joan nomenat d'Austria, qui tanta gloria sabé conquerir per Espanya a Lepant, nin que don Lluis Quixada nodrí secrétament, e sent aquest majordom del Emperador; y en companyía del qual, figurant com a petit patge, visitava espéssament aquell cavaller la soletat de Juste, per que l'abatut pare, s'alegras ab la vista del fill, qui ja-s distingía per son ayrós comport; de mare ignorada, citen encare un altra filla, que ans de casar-se, tingué l'Emperador coneguda per dona Joana d'Austria, qui-s morí

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

novicia, d'edat de set o nou anys al convent d'Agustines de Madrigal; y finalment, ab iguals circumstancies respecte a la mare, un altre fill nomenat Píramo Conrat d'Austria, del qual sols Mèndez Silva dóna-n noticia.

Per curiositat, com a pinacle d'aquest capítol, apuntarèm ací la suma dels donatius *voluntaris* féts per Catalunya a Carles V, en les diverses córts de què tractat havèm, o sía en l'espay de 33 anys:

Córt de	1519	a Barcelona,	250.000	lliures	catalanes.
»	1529	»	250.000	»	»
»	1533	a Monçó,	250.000	»	»
»	1537	»	210.000	»	(algú suposa 250.000)
»	1542	»	250.000	»	
»	1547	»	235.000	»	
»	1552	»	235.008	»	
		Suma	1.680.000	lliures	catalanes.

que reduhides a pesos forts, equivalen a 896,000 duros, y cal tenir en compte qne no té res que veure aquesta quantitat ab les raplegades valènt-se de questes en determinats cassos.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

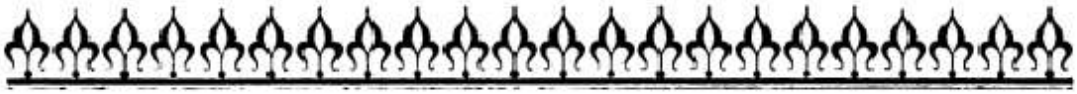

†

Heretgía y superstició: Catalunya lliure d'una y altra. Cas singular a Caldes, qui dóna peu a la fundació del santuarí del Remey. Grans sumptuositats y féstes religiosés. Construccions: del monestir de monges Menors a Perpinyà, del de Beyates del Tercer Orde de Sant Doménech a Barcelona, del santuari del Remey a Caldes, del convent de Menors a Horta, y reedificacions de la esglesia del Palau, ab espressió dels seus immensos privilegis. Fundacions: primer colegi de Jesuites a Manresa, convent de Trinitaris Calçats, d'Elisabetes Franciscanes, y colegi de Jesuites, a Barcelona, convent d'Agustins a Peralada, y colegi de Domenicans y un altre per Cristians nous a Tortosa. Concilis: successió de pontifechs y llurs relacions ab Carles. Privilegi de patronat y presentació pera dignitats eclesiàstiques: postergació dels capitols electors, y desastrós resultat de la novitat. Enlayrament eclesiastich dels Cardona. Concili general ecumènich, y després de Trent: son obgécte, ses dilacions y suspensions, causes d'aquestes, sessions, nacions y pares que hi concorreguéren, catalans concorrents sóts diverses representacions, cardinals y prelats de Catalunya. Recordació de la entrada del estol imperial a Roma; la cambreria de Reus, cedida per lo papa Climent VII als Cervelló. Principi de ferse la professó de Còrpus aprés mig-díe a Barcelona. Us del talem per lo Viàtich. Personatges eclesiàstichs ilustres: Angel Del-pas y Antoni Agustí. Entrada del Cardinal legat Egidi a Barcelona, basquejaments dels Concellers sóbre la manéra de rebre-l, y obsequi y present que aquests li féren. Rebuda del papa Adrià a la metéxa ciutat.

GRÉU meditació reclama lo período eclesiàstich que anam a historiar, per ésser de veritable transició a uns pahissos y de perill a uns altres. Séns preténdre nosaltres esplicar l'orígen filosòfich de les heretgíes qui anaven descapdellant-se a Alemanya y altres reyalmes, farèm una simple observació qui és aplicable a tots los témps: con les reformes cerquen generalment los pretésts per constituir-se en abusions dels ministres qui no cumplen, al llur esguart, ab la ri-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gorosa virtut imposada per lo Divinal Mestre, la millor arma per vèncer l'heretge és l'exemple, la pràctica constant de aquexa metéxa virtut, despullada de tota superstició, de tot quant puga donar peu per engrossir més lo pretést del reformista. No obstant, ab tót que los vigilants de la Esglesia sapien oposar al llurs enemichs aquesta poderosa arma, axicom s'esperiménta en aquest metéix período y veurèm ben prompte acreditat, lo zel indiscret del vúlgus, qui sap més de témer, que de racionar o per sa pobresa d'esperit o per son migrat discurs, profita precisament aquests passos perillosos per combatre les obcecacions dels vacilants o incrèdols ab altres obcecacions no menys estremades, filles solament de sa imaginació; car inventa supersticions y actes antinaturals, que si poden contenir los ignorants, per que la llur ignorancia no degenera en maldat, en cambi no ajuda a fortificar lo prestigi de la Religió y dels seus ministres, qui no freturen d'aytals adjutoris, y ans bé obren camí per que l'apòstata censure y ridiculitze, séns distingir entre aquella y la sémpre indiscréta superstició.

Ja may com en aquesta ocasió, ón la heretgía anguileja a Alemanya y trau lo cap a Anglaterra y França, se veuen tants d'exemples del mal que deploram, al qual dona sa primera fórma potser en diferents terres, una mira política que s'encarrega de desenrotllar la impressionable multitut, la qual estudía y llig en los astres, com en témps del paganisme lo mal que ón espéra de la aliança o del rompiment entre tals o quals prínceps, de la mort o de la successió d'altres, o finalment de qual-se-vol fét natural qui, encare essent desastrós, ni és efécte d'altres d'anteriors, ni causa d'altres de posteriors, deslligats tóts-témps dels desastres morals qui obeexen exclusivament a causes terrenals, jatsía sempre dispostes per la sobirana Providencia. Tot just comença lo regnat de Carles, segóns és de comprovar en diverses histories y relacions d-aquells témps, s'observen en distinctes terres, a Alemanya, al Orient y sóbre-tot a Italia, aquests nomenats *avisos del Cel*, averanys dels propers desastres y guerres consistents vérament en exèrcits y batalles,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ab llur artillería, brollants d'en terrra, y aprés d'aparent lluyta tórnen a desaparèxer sóts lo sol, al volèr-los contemplar, soroll de trompetes, caxes y clarins per l'ayre, singulars animals carnívores qui s'alçaven a gran alçaria en mig de la mar, voltats d'alegòrichs emblemes, grans esplosions ocasionats per pluges de foch, triplicats, sols, alguns d'élls irradiant flames, y altres aveniments esbalahidors de la metéxa mena, la nova dels quals de tal manéra se difundía, que fins més d'una vegada tractava de fer formals enquéstes l'alt govern de determinades potencies, a les quals podíen aquelles més interessar.

Ab tót y ésser Espanya regida ensémps ab l'Imperi per Carles, al qual apar que, en partida, havíen d'aludir les simbòliques aparicions, no se-n profitaren com en altres punts, y no se-n podrien retraure sinó alguns féts qui ans bé éren imitació en més mínima escala, d'açò que-n recomptaven d'altres terres. Ningun com a presagi o avis Catalunya no-n recorda, y únicament, ja avançat lo regnat pel prepotent conqueridor, despertaren la atenció del vulgar de la gent *unes esgarrifoses visions qui ocasionaven molts damnatges* a un lloch proper de Caldes de Mont-buy, la qual cosa remeyaren, segóns lo Camós, edificant la esglesia o Santuari de Nostra Senyora del *Remey*.

No semblarà sobrer quant acabam d'observar, si, acompanyant témps y llochs, un hom posa esment en la pintura que presenta Catalunya durant lo periode que-ns ocupa. Méntre en altres terres s'esbalahexen y creuen veure-y més de çò que los ulls no permeten, la sus-are ardenta escola de guerrers y conqueridors roman quieta, conformada y tranquila, y com contrastant les progressions de les heretgíes, o com si no-n tingués noticia posa tot son mirament en manifestar sémpre d'nna manéra propria y digna, veritablement católica son regoneixement al cel, ja fós per implorar sa gracia en algun perill, ja per consignar sa gratitut o goig per lo venturós aveniment d'algun sucés públich; y açó ho asseguram al veure que may com en lo citat período no practicaren les nostres poblacions tan repetits actes qui son

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la honra més estimada del catolicisme y antítesi de la perjudicial superstició, may com a-les-hores no s'idearen pensaments més caritatius y piadosos, y may, jamay la capital catalana no revestí de més formal y magestuosa pompa certes solemnitats, la anomenada de les qual atragué la admiració general, per arribar a ésser festes, al-hora que cíviques, religioses.

Dues causes poguéren senyalar-se e aqueix esplèndit consorci ab lo que se distingeix la nostra terra de moltes altres, a sabèr, la casualitat d'exercir per llarch témps l'alt càrrech de governador de Catalunya lo prelat de major gerarquía, y la altra casualitat de trobar-se a Barcelona molt sovint y precisament en ocasions de grans novitats y cambis al món polítich l'Emperador, qui gaudía donant relleu a les metéxes féstes ab sa presencia, méntre que alguns sotmesos seus se rebetlaven a Alemanya, ab lo pretest de rebetlar-se contra la Esglesia. Emperó més que aquestes causes pot dir-se que la actitut especial de la nostra terra éra no-més deguda a sa índole y caràcter, a la fermesa de ses creences qui no minvaven, malgrat que regoneixíen passats desviaments humans, que may no pot ésser motiu per apartar lo fehel del respecte que mereix tota institució sagrada. Les aparatoses professons y ostentacions públiques religioses, ja verificades dés de la primera nova, y per élla, de la vinguda de Carles a Espanya, arriben a compondre un conjunt curiós de féstes solemnes com poques terres puguen presentar, y com si la una se dongués la mà ab la altra, de tal manéra ab varietat de motíus se repetexen que arriba a fer-se hàbit y costum, contribuint no poch tan agradosos obgéctes de distracció a mantenir pacífich y satisfet d'aquella nova vida lo poble qui per tants segles portà la fama de conqueridor y de guerrer.

Oltra les ja descrites pompes, en la part civil, per causa de la elecció imperial, de les funeralies de Macsimilià, del gran Capítol del Orde del Toysó d'or, y demés ja conegudes, mereix citar-se-n algunes, que indicarèm solament are com a exemple, reservant la descripció de les més notables

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per més avant, en la inteligencia de que són totes élles estraordinaries y separadament de les de ritus constant ó de habitual costum: tals són la ja indicada que-s disposà la hora de la vinguda del legat Egidi en lo 1518, la destinada a la rebuda del nou papa Adrià en lo 1522, la de pregaries per la salut de la Emperadriu en lo 1523, ensémps ab la visita d'aquesta senyora a la Verge de la Mercé: una altra tambe de pregaries con lo Cèsar, en lo 1541, aplegava a Mallorques la armada ab la qual devía empendre la conquésta d'Alger; la com may solemnissima professó del Còrpus del 1535, ón hi prengué part lo metèix Emperador, al anar a partir contra Barba-roja, que destroçà conquerint la Goleta; les dues trasllacions del còs de sant Sever; en pregaria, los anys 1537 y 1544, per mor de sequia, y finalment les dues publicacions del Jubileu general, en lo 1537 y en lo 1543, per suplicar a Déu la tan desijada pau entre los prínceps cristians.

Si lo senyalament sus-are fét no fós espressió abastant del esperit qui encoratjava lo católich poble català, y cuydassen confóndre en compte de creure agermanar lo goig cívich ab lo sentiment religiós, no passarien d'aquests públics y grandiosos actes los testimonis que presentas lo nostre poble; emperò en altres actes particulars e íntims saben justificar sos fills les fermes crehences que heretaren, y les noves de fundacions piadoses y de construccions d'edificis religiosos, que havèm retrassat fins a aquest punt, contra nostra, per oferir lo degut contrast, dexaran convençut lo llegidor de que ni la época ja avançada per quant toca al espandiment complert de la Religió, ni lo mal exemple d'altres nacions, ni l'esperit belicorós de totes plegades no poguéren contribuir en lo més mínim a que Catalunya degeneras en los sentiments cristians, y en l'afany ab què totstémps se distingí per mantenir-los, ans, si és possible, vingué a esforçar-se més en lo present regnat, proporcionalment, que no en altres ón l'esperit religiós no éra en general combatut.

En lo 1522, per favor Reyal, que no fóra lo camí únich havènt-hi l'interès del pahis, fóu reedificat lo monestir de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Santa-Clara, de monges Menors de Perpinyà; en lo 1532, per disposició de Sor Joana Morell, beyata del Tercer Orde de Sant-Domènech o Domingo, construiren l'edifici de les companyíes de la fundadora visquéren d'aquí-avant en comunitat a Barcelona, no gayre abans del 1546, fou reedificada la esglesia del Palau de la metéxa ciutat, per disposició del senyor d'aquest edifici, qui n'éra de don Joan de Zúñiga y Requesens, comenador major de Castélla, conceller del emperador Carles V, y preceptor y majordom del príncep don Felip, lo qual fóu soterrat, en lo citat any, a la dita esglesia; profitan aquesta ocasió per recordar los grans privilegis que gaudeix, car ab lo gran valiment que sabéren conseguir los Requesens (com los Cardona y Margarit, confórme donarem a conèxer anteriorment), y més ab just renom que-s gonyà lo fill del fundador, En Lluis de Requesens, essent director del infant don Joan d'Austria, con passà de Generalíssim de la lliga cristiana contra les forces otomanes, en memoria de les prohomeníes del fill; y per lo prestigi d'aquest y del seu pare, concediren los Pontífechs que la capélla del Palau. ab tot y pertànyer a una casa particular, fruhis lo privilegi de podèr exir los seus capellans per cert districte de la ciutat ab creu alta, de podèr celebrar los divinals oficis ab la metéxa pompa y cerimonies que en la Catedral, que tingués capélla o oratori de musica, y finalment (açò per butlla especial, y en commemoració de la gloria de Lepant), que a la capélla hom gonyas les metéxes indulgencies que a totes les esglesies de Dominicans, lo primer díe d'Octubre; en lo 1547, se construí la esglesia del Santuari de N. S. del Remey de Caldes, ja mencionada, qui fins a-les-hores éra estat sols oratori consagrat a la Verge; y finalment, en lo 1550, se senyala com a molt començada la obra del convent de religiosos Menors d'Horta, que los vehins féren construir per aquells, en lo-lloch, a un miler de passos de la població, ón havíen fabricada la ermita de Nostra Senyora dels Angels, los Templers, dels quals passà aquella als cavallers de Sant Joan, d'aquests a clergues seculars, y per fí als indicats conventuals.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Passant are, ab l'intent ja espressat, de les construccions materials a les fundacions, no serà menys forta la prova que aduygam en valiment de la nostra opinió: com a primera, jatsia fundació *in mente* pot citar-se la de la Companyía de Jesus, car si bé aquesta no-s donà a conèxer fins al 1534, y no a la nostra terra, concordes escriuen tots los biografs de Ignasi de Loyola que fóu a Manresa, a la celebrada Cova, ón féu penitencia aquest sant, aprés de sa vida militar: y d'oferir sa espasa a la Verge de Mont-serrat (1), vers l'any 1522, en què va concebre lo progécte de fundar la nova Religió al qual obgécte jaquí aquell metéix any tan asprós estatge, essent després la ciutat de Manresa freqüentada de Jesuites, tant que hi fundaren un dels llurs primers colegis: en lo 1539 (?) ho fóu lo convent de Trinitaris Calçats de Barcelona a instancia del P. Provincial fra Hernando de la Higuera, essent ans estat l'edifici de religioses y capélla ja consagrada a la Santissima Trinitat per juheus convertits, noves abdues qui són molt dubtoses, essent cossa certa que éra estat sinagogue en la antigor y després transformat en témple propri d'alguna institució Trinitaria, car resta provat que molt

(1) A la esglesia de Betlèm de Barcelona, abans dels Jesuites, s'esposava antigament, en determinat die, per sa contemplació o adoració com a reliquia, la espasa de Sant Ignasi, tant que en un dels seus altars hi hà cert aparat movible qui no-s desplegava sinó al verificar-se la dita solemnitat, de molts anys há suprimida. Semblant circumstancia augmentà la nostra pruhija en veure de prop tan important obgécte histórích; y al conseguir-ho, ab sorpresa havèm observat que la célebre espasa roman are reduhida al seu ferre, magnífica y llarga fulla, destituida de sa caçoleta o guarda-puny y manti, séns restar-li al ferre de la empunyadura més que un diforme troç de fusta (pot-ser la ànima d'aquella) qui no és desapareguda per conservar-se intacte lo pom del cap, consistent en una bola de acer, y en cambi cobreix la preciosa fulla una veyna de damasch vermell ab ornaments de filets d'or y de seda de diverses colors, visiblement substituida a la antiga y propria que tindría de cuyr, séns dupte per donar major relleu al obgécte adorable. La part principal que manca a la empunyadura no pogué esser desapareguda, puix se-n conserva lo restant, sinó destruint-la parcialment, y axò-ns fa creure que fóra de metall ricós, del qual se profitarien per efécte d'alguna nesitat del Estat o de la Esglesia, car d'éser estat d'acer, continuaria igualment conservada que les demés parts. A aquestes observacions convé afegir que a la esglesia antiga del Mont-serrat (*Anales* del Feliu) hi hà una lápida en la qual, entre altres coses, s'hi refereix que Sant Ignasi de Loyola havia ofert la seua espasa y daga a la Verge, y que allà s'hi veneraven.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

abans de la indicada data hi havía Trinitaris a la capital; en lo 1541, los religiosos Agustins fundaren lo convent del llur Orde a Peralada, que abandonaren més avant, en lo 1578, entrant-hi los Domenicans; en 1544 (y l'Aymerich ferma resoltament lo 1546), se fundà a Barcelona lo Colegi de PP. Jesuites o ans bé casa d'ensenyança, qui més avant, per liberalitat de Na Maria de Lara, va transformar-se en Colegi, sóts la invocació de Nostra Senyora de Betlèm *potius hospitium quoddam nostrorum quod deinde... in Collegium sub invocatione S. Mariae á Bethlehem acvasit* (segons lo referit autor), y tinga-s compte en no confóndre aquesta fundació ab la del témple de la metéxa invocació eczistent a la Rambla, corresponent al XVII.én segle, axicom veurèm en lo 1554 (y hi há qui creu en 1544, tingué lloch la fundació del convent de religioses Elisabetes del Tercer Orde de Sant-Francesch) de Barcelona, per la B. Mare Joana Fornés. d'Arbeca, la qual se recollí en aquest lloch ab nou altres dones, si bé lo convent y esglesia no-s començaren fins deu anys després, al vinent regnat; y per fí, en lo 1544 afegí l'Emperador al colegi de Domenicans de Tortosa un altre colegi per Cristians novells lo qual, espulsats los Morischs, servi per ensenyança dels naturals de la dita ciutat (1).

Si proven semblants actes la fervor constant del pahis

(1) En aquest regnat, vers l'any 1519, començaren la construcció del campanar de Reus, monument especial en sa mena, car atenent sa esveltesa, alçada y solidítat, de segur que no té parió. A Valencia hi há lo Miquelet, torra emperò no campanar, qui té uns 110 paims d'alçada, y jatsia té 206 grahons, ha d'ésser quiscun d'aquests d'un palm, si fá no fá, con tant s'acosta l'un nómbre del altre, essent-ne sa construcció començada en 1381, y finida en 1418. Lo nostre campanar, de construcció gótiga, obeheix a un sol traçat y dibuix, és dret dés de la losa al quart cós o pis, y sols ab lléu diminució gradual en los dos restants, comptant 312 palms d'elevació y 214 grahons, sóbre los quals cal comptar l'espay que mijança dés del darrer grahó al enlayradissim y esvelt pinacle, qui li fa de coberta. Allogat aquest ufanos monument en lo céntre del xamós Camp de Tarragona, s'hi oviren dés de sa alterosa miranda 90 pobles, 10 montanyes, la corrent del Francoli y les bóques del Ebre.

Lo 21 de Desèmbre, y no-més que en aquest die, s'esperimenta que hi passa un raig solar per entre les ogives, y enllumena, per pochs moments, un determinat punt, essent açó degut a la orientació que té lo campanar, per marcar en tal die, l'apropincament del solstici d'ivern.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y la puresa en que-s manteníen tocant al sostenimment de la Fè, los nostres antichs compatricis, sóbre-tót a una època tan perillosa com la que-ns ocupa, d'altres testimonis, esclusivament eclesiàstichs, abonen la granor ab què-s fomentà lo sosteniment d'aquelles virtuts per part dels més interessats en la esplendor de la religió, no separant-se dels exemplars costums contréts ja en anteriors centuries, per los qui més principalment representaven la Esglesia a Catalunya. Ja ab rahó digué lo P. Villanueva (y ses paraules van reproduhides en la Ressenya Histórica qui preceheix a la *Colección de Constituciones Tarracanenses*, publicades sóts los auspicis o a nom del arquebisbe Costa, per lo Sr. Ezenarro): «Quant hi ha d'ilustre y de gran a la Esglesia de Tarragona, fàbrica, joyells, fama anterior, prelats, *tot és menys que lo menor dels seus concilis*,» elogi qui sobreïx més al parar esment a les observacions 7.ª y 8.ª que en la metéxa Ressenya fa l'editor al tratar de la importancia de la pràctica conciliar Tarragonina, a sabèr: «Que en aquesta provincia continuaren la pràctica de celebrar concilis fins al any 1757, méntre que feya més d'un segle que no s'aplegaven les demés;—y—Que los prelats de major zel se planyíen tantost del isolament ón los teníen per falla de concilis provincials.»

Al segle XVI y especialment al regnat de Carles V, se complí semblant tasca a la esglesia metropolitana d'una manéra insigne, y ab tot que ja tenim esplicat de la manéra com deuen entèndre-s los concilis provincials, lo metéix autor adés citat a una altra observació (la 4.ª) assegura: «Que en molts d'aquests concílis se tractaven punts canònichs qui rebíen llur corresponent solució; emperó no s'establíen cànons o constitucions.»

Enquirint lo conjunct de totes decisions de concilis Tarragonins, ja fóssen veritables cànons o constitucions en lo primitiu, ja simples solucions de punts canónichs, ja acorts disciplinaris que-s troben en tots los témps y en tóts son vàlits, los concilis y congregacions sinodals de la nostra terra son altament llohables per lo llur obgécte, y per llur nómbre y en lo témps del qual tractam, lo nómbre és lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

testimoni abans indicat, del zel dels nostres eclesiastichs y del bon esperít general que domina, méntre que Alemanya, Anglaterra y França se veuen esvahides per la temptativa reformista; car en témps del arquebisbe En Pére de Cardona se celebren dos concilis, l'un a Barcelona en lo 1517 y l'altre a Tarragona en 1529, y en l'arquebisbat del immediat successor, lo cardinal Geroni Auria, són quatre los concilis tinguts a Tarragona, l'ún en l'any 1543, tres en lo 1555 y ún en lo 1556, total set concilis en l'espay de trenta-nou anys, que són, si fà no fà, los que compren lo regnat del Emperador y rey d'Espanya Carles (1).

En aquest espay, com pot veure-s a la part civil, se succehiren diversos pontífechs a la càtedra de Sant Pére: mort Lleó X, en lo 1521, succehí Adrià VI, l'antich mestre del Emperador, governador, per éll, de la Coróna d'Aragó y bisbe que fóu de Tortosa, de curt pontificat, perçò com no durà sinó un any y nou mesos, al qual succehí Climent VII, mort en 1534; a aquest, Pàulus III fins al 1550; a Pàulus, Marcel II, qui visqué no-més 22 díes aprés de coronat; y finalment a Marcel, Paulus IV, encare regnant con se morí l'Emperador, y al qual seguí pochs mesos després. La diversitat d'orígens, aficions, interessos o necessitats d'aquests pontífechs, féu que no sémpre lo Papa y lo Cèsar tinguéssen comsenblants reguats en çò del polítich, arribant a ésser en alguna ocasió enemichs, com a sobirans, lo Cèsar y algun dels referits papes; mas, com en igualtat de crehença, y en lo zel per la Fé, estiguéssen concordes- no mancant Carles com a Catòlich, ab major motiu los sotmesos qui de tals s'estimaven, com éren los Catalans, no comportaren jamés ninguna temptació ni per desobehir lo pontífech, ni per ésser menys que lo rey llur, qui combatía los Reformis-

(1) A major abundor, reproduhirèm ací les paraules del Aymerich, al parlar del bisbe barceloni Joan de Cardona, séns refutar-les per are, de les quals se-n podrà deduhir major nómbre de concilis y en anys diferents d'aquells que citam: «*Interfuit vel per se, vel per procuratores suos, multis conciliis Hieronymi de Auria, annis 1534, 1536, 1539, 1540, 1541, et 1543, quorum nonnulla fuerunt Barcinone celebrata.*»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tes; no tenint, per conseqüent ab éll la menor simpatía. La hora que Carles exercí influencia en lo govern de Roma, com la hora que Adrià, mestre seu, se cenyí la tiara, pogué esperar que sos afers anassen confórme als seus desigs, si la mort no hagués tallat tan prest lo fil de la vida a aquell gran amich del Cèsar.

Per un fét qui s'esdevingué en tan curt espay los historiadors han volgut ponderar los eféctes del valiment de Carles al esplicar lo privilegi de patronat y presentació de persónes per les dignitats eclesiàstiques, com a gracia especial a Espanya o al seu rey, y adhuc suposant que l'odi qui mijançà entre Carles y Climent provenía de la proposició que féren a unes córts castellanes per que no-s donassen dignitats a forasters, prsposició qui abastaría a agreujar un pontífech, puix éra interès propri de cada nacionalitat; y si Castélla volgué aludir ab allò, pot-ser, los Flamenchs, a les córts d'Aragó fóu proposat lo metéix, aludint no solament a Flamenchs, mas a castellans, y a quants no fóssen aragonesos, catalans o valencians, llevat dels quals éren tots los restants *forasters* respectivament. Ja en la ressenya anterior manifestarem de la manéra que anà transformant-se la primitiva o pràctica en la elecció de prelats en témps d'En Ferran, y aquesta transformació, prescindint nosaltres del mòvil, fóu general; de fórma que en témps de Lleó X, per efécte d'ésser-se estingida la nomenada *Pragmàtica Sanción*, féta per los eclesiàstichs francesos sóbre colacions de beneficis, y sóbre vacants y elecció, qui donà peu a moltes dissensions, féu-se en son lloch, lo *Concordat gàlich de Bolonya* entre Lleó y Francesch I, en virtut del qual llevaren als Capitols de les Catedrals lo dret de nomenar bisbes y concediren als reys de França, ab tal que nomenassen per lo bisbat subgècts de pès, agraduats en alguna universitat major; y qui tinguéssen almenys 27 anys, o, en altres térmens, otorgaren als reys de França lo dret de la Reyal Nominació per les prelatures.

Lo resultat d'aquest concordat no podía menys de fer-se extensiu als reys d'Espanya, qui, com a *Catòlichs*, no éren menys que los *Cristianissims*, y si Adrià concedí algun privi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

legi tocant a aquest punt, a Carles V, no fóu sinó confermació del privilegi de Reyal Nominació o patronat qui eczistía dés del 1482, o ampliació especial de la butlla general que espedí lo metéix papa, séns determenar-hi terres o reys, segóns pot comprovar-se, la butlla en lo modern Butllari de Turin, primera del dit papa, datada lo 9 de Desémbre del 1522, y la confermació, o aplicació especial, en lo Butllari del Arxiu de la Coróna d'Aragó, única butlla d'Adrià (y encare en copia del original recòndit a Simanques), datada lo 6 de Setémbre del 1523, y en la qual se declara que «lo dit patronat que-s conférma a Carles, y Joana, reys de Castélla, Aragó, etc., sía de la metéxa naturalesa y vigor que lo precehent de fundació y dotació.»

Semblant composta o concessió apar molt justa de prompte, si ún parteix del principi de que los governs saben açò que més los convé en llurs Estats, y han de obrar bé; emperò la veritat és que usurparen un privilegi molt antich y destruiren una pràctica constant de les esglesies en lo mou d'elegir los prelats, y no per cedir-lo al sobirà geràrquich de la Esglesia, al Papa, sinó al sobirà podèr civil, al Rey, de manéra que éra separar del tót la Esglesia, en tots los seus graus, de la elecció y presentació, per més que-n restas al Pontífech la aprobació. En hora-bona que aquest avantatge s'otorgas als governs, si éra contribuidor a la major independencia d'aquesta nació, emperò atenent a que llavors més que may convenir arrebaçar abusions qui éren anades en augment dés lo témps d'Alexandre VI, mal no fós sinó per no donar pretést als reformistes o separatistes qui clamaven contra la Esglesia Romana, y que calia restablir la disciplina eclesiàstica, segóns que axí ho declarà Paulus III al idear lo Concili general ecunèmich (del qual tantost parlarèm), preguntam nosaltres: ¿fóu, per ventura, aquest nou camí lo qui més pogués contribuir a que d'aqui-avant los prelats que s'elegissen fóssen exemplars de virtut y saviesa, millors, en parangó, que los que de primer elegien los respectius capítols? Cert és que d'aquesta manéra lo nomenament d'un bisbe portaría les dues sancions, la civil y la eclesiàstica, emperò

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

los qui concellaren la otorgació de la nova privativa Reyal, de segur que no van preveure lo camí que axí s'obriría a la intriga y al valiment, la facilitat que-s laborava per que moltes dignitats se vinculassen en una metéxa familia, y si desaparexíen los desplahers ocasionats a la Cambra Apostólica per les toçuderies dels Reys qui-s volíen sobreposar als capítols, per favorejar afillats o fills naturals, en cambi bastería la proposició regia, per que lo Pontífech, segóns les consideracions que li calgués gordar ab lo Rey, la aprovas, essent tinguts, per tant, los capítols acceptar lo nomenat, sóts pena d'ésser castigats axí per la autoritat eclesiàstica com per la civil. Los parents dels magnats qui major influencia tinguéssen en palau podríen conseguir les millors mitres, séns grans proves teológiques, los nevots vivint al costat dels oncles qui resplandissen en les més altes dignitats, se trobaríen, a la mort d'aquests, ja recomanats per succehir-los en lo llur lloch, y per ventura l'ésser beneficiat de la capélla Reyal assoliría (com arribam a veure-ho en los nostres témps) millor preparació y exercici per ésser ilustríssim, que no la vida espiritual del claustre, lo constant estudi practicat en solitari monestir, y que l'exemplar isolament de tota temptació mundanal.

No ha de venir de nou semblant manéra d'expressar-nos al llegidor eclesiàstich, si-s recorda que escrivim una historia crítica y que és dever nostre consignar la veritat, més que més en la part, tan delicada, qui are-ns ocupa; emperò, si ab tót y les proves que alguém no ha de romandre satisfét, que prenga la nostra opinió com a plany y bon desitg, y may que may com a censura. Les noves ab que podríem justificar-nos podrien ésser més de sobres, si la nostra prova hauría d'ésser general, mas limitant-nos a la nostra terra, y adhuc cenyint-nos no més, com a exemple, a una diòcesi, fóra prou aquest exemple per que hom puga deduhir si lo nostre plany és o no és fonamentat. La familia del Cardona (diferents vegades retreta, en parlant de privadesa y acimbellament, sóbre-tót d'ençà d'En Joan II y de la destrucció de la noble casa del Pallars), nos donarà materia suficient a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la diòcesi de Barcelona, per recolzar ab ferma basa la nostra asserció, y acreditar quant poch hi gonyà aquella eslesia, si no haguéssen estat ses virtuts ab les conseqüencies de la nova privativa Regia, especialment dés de la aclamació d'Adrià fins a la mort de Carles V, que és lo periode comprès en lo present capítol. Dés de l'any 1505, se trobava de bisbe a Barcelona Enrich de Cardona, qui, com és sabut, éra estat nomenat ans dels 20 anys, a requestes del rey Ferran, y en contraposició al ardiaca Lluis Des-plà, que lo capítol havía elegit,- *-renunciatus fuit a Julio II Pontifice Max. quum nondum vicesimum attingéret aetatis annum, precibur Ferdinandi Regis*, diu l'Aymerich—; set anys més tart, passa a ésser bisbe de Monte-regal a Sicilia, y al anar-se-n Adrià per priméra vegada a Roma, acompanya lo nou Pontífech y del seu costat no-s mou exercint lo càrrech de governador del castéll de Sant-àngel, creant-lo cardinal, més avant, lo papa Climent VII, y no movent-se més de la ciutat eterna fins a sa mort, quì fóu en lo 1529. Coincideix ab aquest bisbat barceloní l'arquebisbat de Tarragona exercit per En Pere de Cardona, y lo metéix any ón morí a Roma l'expressat Enrich, per mort també del seu successor a Barcelona, prenía possessió del bisbat un germà seu, Lluis de Cardona, lo qual, tót-just passat dos anys, per mort del arquebisbe Pére, esdevinguda en lo 1530, passà de Barcelona a la seu Metropolitana, entrant com a nou arquebisbe Tarragoní a la seua ciutat envers lo Maig del 1531. Al metéix any, omplí la vacant que deixava a Barcelona lo Cardona, Lluis, un altre Cardona, Joan, qui apar que éra estat abat de Bell-puig de les Avellanes, y éra de la noble familia dels duchs, per més que (segóns l'Aymerich observa) no-l mencionen les genealogistes de tan ilustre casa, essent la seuá mort escayguda al Febrer del 1546.

Fèm aquesta observació no més per acompanyar les conseqüencies possibles del nou sistema respecte del antich, emperò séns que per élla cuydém rebaixar ni poch ni molt lo mèrit de les persones que citam, dignes gayre-bé totes del càrrech que obtinguéren, si no per los llurs mèrits ante-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

riors, per llur comportament en lo metéix, tant que a algunes d'elles la Esglesia catalana deu assenyalats benifets y podríen ab rahó ésser nomenats veritables campions de la Fè y de la moral pública.

Y puix que parlam de concilis y de bisbes, oportú és recordar ací que fóu en aquesta època con van concebre la idea de celebrar un concili general ecumènich com axí-s verificà, coneixent-se més tart per lo nom de Concili de Trent, del qual donarèm una idea general als nostres llegidors, esplicant ses primeres vicisituts y consignant la part que hi poguéren pendre los Catalans, en les resolucions definitives, jatsía aquestes no-s fermaren fins a finir en lo següent regnat. Deu-se la idea del concili a Paulus III, essent tres los obgéctes qui-l motivaven y que-s declararen constantment, a sabèr, la estirpació de les heretgíes qui anaven escampant-se, lo restabliment de la disciplina eclesiàstica y la refórma de costum. A aytal fí, publica-s en lo 1537 la butlla convocatoria, senyalant per sa obertura lo díe 23 de Maig a la ciutat de Màntua; emperò les dificultats qui brollen dés d'aquest moment obliguen a pròrogues y més pròrogues, perllongant-se la celebració més de quant feya a desitjar: primerament negaren Mantua, donant açò peu a la priméra pròroga fins al primer de Novémbre, y elegit Vincença molt prop d'aquesta data, com ja no restas témps per aplegar-se, se perllongà fins al vinent Maig o sía, del 1538. Sobrant a-les-hores bé prou témps, y tenint interès lo Papa en que hi concorreguéssen los prínceps, pot-ser ab la bona fí de que axí-s conseguís la pau entre lo Rey de França y l'Emperador, consellà a aquests que tinguéssen per endavant una assentada, de la qual ne resultà eczigir o suplicar que féssen nova pròroga, devent-hi accedir Pàulus, senyalant com a nou ajornament la Pascua de Resurrecció, tant més que éra molt reduhit lo nómbre de prelats qui hi éren concorreguts.

Los metéixs prínceps van emetre la opinió de que no convenia celebràr lo concili si abans no-s restablía la pau (essent axí que ells no sabíen fer sacrficiis per obtenir-la), y

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de consegüent, en lloch de prorogar més s'estancia lo Pontífech suspendre, al seu albir, convençut de la inutilitat d'esperar, o pot-ser justament de tan cansat d'axò y aximetéix de la irresolució d'aquells, qui no podía viure séns guerra, prescindint de prínceps y atenent sols a la voluntat de Déu y a la activitat de la Esglesia, anuncià que anaven a començar definitivament lo concili a la ciutat de Trent lo primer de Novémbre del 1542: y que allà prosseguiría fins a sa darrere conclusió. Nomenà, donchs, los seus legats *ad latere* per presidir en lo seu nom, y ab totes aquestes resolucions y preparacions ja no mançava sinó que donassen principi al Concili.

Emperò al revisar nosaltres les edicions que d' aquell se són fétes, y los sumaris o histories que referent al metéix se són escrites (1), nos ha sorprès granment una omissió que ningú no s'és curat d'esplicar; tan especificades com estan les causes de les pròrogues, dilacions y suspensions, apar, que tras la butlla darrerament citada, testimoni de la resolució ferma del Papa, qui prescindeix de reys y embaxadors, tenint ciutat, Trent, y senyalat díe per que s'hi apleguen, y s'hi tinga de començar, prosseguir y concloure lo concili, hauria de veure-s complit lo precépte pontifici, y si al díe senyalat no donaven començ al concili, fóra al menys, a una época immediata; car, lluny d'ésser axí, transcórren passat de tres anys, séns esplicar-se-n la causa, dés la butlla de resolta convocatoria a la primera sessió, tant que aquesta és del 22 de Maig del 1542, y aquesta és del 13 Desémbre del 1545.

¿Per què van ometre los historiadors les causes d'aquesta nova e inesperada suspensió o dilació? Nos gordarèm nosaltres d'interpretar-ho, emperô al Butllari general adés publicat, lo qual seguim, per sort havèm ragut ab una altra butlla de Paulus III, datada a Bolonya lo 6 de Juliol del 1543, en la qual vehèm la causa de la nova suspensió o di-

(1) Havèm tingut a la vista la edició de Barcelona, a la qual tantost aludirèm, consultant alhora les histories eclesiástiques, entre elles la del Amat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lació que los historiadors no espliquen. Plany-se lo Papa de la guerra, menciona les volences dels reys que la mantenen, indica lo perill qui menaça ab la presencia de la armada turca qui traspunta per tot-arreu, esplica la impossibilitat de trascar per los camins, y en conseqüencia déxa la congregació del concili per millors témps, la hora més avinent y que hi haja pau *ad abiud opportunius et commodius tempus*, e indeterminat l'ajornament de la nova pròrroga o suspensió.

Certs són tots aquests motius, emperò los metéixs hi havía anteriorment y, no obstant, se-n prescindía, y a la darrera convocatoria més que may, tant que fins se prescindía dels prínceps. No servíen, donchs, les causes que s'indiquen les qui privaven immediatament la celebració del concili, sinó los eféctes que produhiríen, çò és, la indecisió dels convocats a concórrer, per temor ben segur d'ésser respectivament víctimes dels turchs, francesos, imperials, soldatesca, pirates o bandolers; y axí ho presumim, en esguart de les següents paraules que copiam de la indicada butlla de suspensió indeterminada: «... *tenore praesentum suspendemus et suspénsum esse nunciamus; ac paenas contra patriarchas, archiepiscopus, episcopos, abates et alias in posterioribus literis indicti nis concillii hujurmodi comprohenso inflictas, usque ad tempus praodictum, quo concilio ipsum omnino prosequi intendimus, relaxamus.*» Considerarien, per tant, com a témps oportú y nova situació menys perillosa lo de la data ja indicada ón se tingué la primera sessió, çò és, lo 13 de Desémbre del 1545. Dés d'aquí continuaren les sessions, essent-ne la cinquena lo 17 de Juny del 1546, la sisena lo 13 de Janer del 1547, y la setena lo 3 de Març, en què resolguéren traslladar lo concili a Bolonya, a conseqüencia de la veu qui-s corría de malaltíes contagioses a Trent.

Aquesta alarmant novitat ocupà dues sessions més llegint-se en la novena, lo 12 d'Abril, un decrét per que donassen als bisbes absents lo témps necessari per fer cap a Bolonya, y senyalaren lo die 2 de Juny per la següent sessió. Se tingué aquesta, de fét a la nova ciutat, y com fós molt reduhit lo nómbre de concorrents, se prorogà fins al 15

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de Setémbre, «emperò atenent a que les contestacions del Papa ab l'Emperador s'éren augmentat y recruhat molt, apar convinent que suspenguéssen lo concili per quatre anys, séns que féssen força les solícites instancies dels bisbes d'Alemanya.» L'Emperador volía que se-n torna-se-n a Trent, los alemanys no volien anar a Bolonya y essent mort en aquest entremig Paulus III, l'any 1549, lo nou papa Juli III, espedí lo 14 de Març del 1550, una butlla per que lo concili se traslladas de bell-nou a Trent, senyalant lo primer de Maig del 1551 per la vinent sessió, qui de fét se celebrà, essent la onzena, continuant les successives fins a la setzena que fóu lo 28 de Maig del any següent 1552.

Les disputes qui sobrevinguéren durant aquest any de nova vida del concili entre los embaxadors del Emperador y los legats del Papa, y qui sap si altres causes que ignoram produhiren tal inacció, que a la darrera sessió s'éren recollits lo major nómbre de pares, y en conseqüencia se suspengué lo concili fins a tan que-s restablis la pau e hi hagués seguretat. Fóu aquesta suspensió de deu anys, durant los quals morí l'Emperador, de manéra que quant deuríem dir respécte a la nova continuació, qui començà lo 18 de Janer del 1562 sessió XVII.ª, correspon, com és de veure, al següent regnat de Felip II, celebrant-se la XXV.ª y darrera sessió lo 2 de Desémbre del 1563.

Coneguts los tres obgéctes; declarats dés lo començament, que havía de tenir lo concili, fóra sobrer de repassar mesuradament y particular los subgects que-s tractaren en cada sessió, no entenent lo nostre treball sinó en acreditar los afanys procehints del cap visible de la Esglesia per proporcionar a aquesta y a tota la Cristianitat la pau que li arrabaçaven les ambicions dels reys, les dificultats que s'entraversaren y lo triumfe definitiu, çò és, la consecució del propòsit que tingut havíen al idear un concili general ecumènich, qui éra que arribas a perféta conclusió, servint de nórma ferma en avant per tots los católichs. Al finalitzar lo concili y fétes les aclamacions per los pares, véu-se quines nacions éren les qui havíen-lo adoptat; entre aquestes s'hi

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

compten totes les d'Italia, Portogal y la República de Venecia, emperò principalment tots los Estats del rey d'Espanya, a sabèr, la metéxa Espanya, Flandes, Nàpols y Sicilia, manant endemès Felip II, per cèdula del 12 de Juliol del 1564, servar-lo, complir-lo y executar-lo, y adhuc, a facilitar més la seua observancia, fent celebrar concilis provincials en diverses provincies d'Espanya, com axí ho acrediten los ja referits de la nostra provincia tarragonina. La nació qui no va admetre lo concili fou la França, com axí ho declararen tantost en los Estats de la Lliga, amparant-se en lo dissentiment qui s'oposà tocant a certs punts de disciplina; mas en quant a la doctrina de Fè, no solament no hi hà diferencia en sa ensenyança ab les demés nacions catòliques, sinó que, fins en allò metéix en què-s distingí tocant a disciplina, estiguéren confórme y ho practicaren alguna vegada, acreditant-ho en cassos particulars, en generals y per actes de govern.

Ans no s'absentassen de Trent los PP. concorrents, ordenaren-los-hi que firmassen de llur propria mà, per que axí restas lo concili aprovat per instrument públich; y fóren los subscrits 255, repartits en aquesta fórma; 4 legats, 2 cardinals, 3 patriarques, 25 arquebisbes, 168 bisbes, 7 abats, 39 procuradors ab legítim podèr d'absents y 7 generals d'Ordens religiosos, entre los quals podèm cercar la part qui correspon a Catalunya, especial mirament e interès nostre en la esposició que acabam de fer.

A la llista dels fermants, s'hi troben noms de prelats de Catalunya, mas com alguns no síen naturals de la terra, devèm, per tant, destriar la diferencia que hi hà entre catalans per naturalesa, Catalans per rahó del llur ofici, y naturals emperó no representants de la terra, per exercir oficis y dignitats fora de Catalunya. Lo llegidor regonexerà fàcilment aquesta diferencia en lo conjunct que anam a presentar-li.

Signatures del Concili

Aciscle (de Moya y Contreres), bisbe de Vich; Gonçau

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Aries, bisbe de Giróna; Antoni Agustí, bisbe de Lleyda; Llóp Martínez de Lagunilla, bisbe d'Elna; Guillèm Caçador, bisbe de Barcelona; (aquest fóu molt esplícit en la signatura puix hi afegí aquestes paraules *y confieso la misma fe que los padres*); Martí de Còrdoba y Mendoza, bisbe de Tortosa, (aquest fermà igual que lo Caçador); Cosme Damià Hortolà, abat de Vila-bertran; y Miquel Tomas, doctor en decréts, com a procurador de Francesch Tomas, bisbe d'Empuries y Civitatench a la provincia de Torre, a Sardenya, y en nom de Miquel Torrella, bisbe d'Amagni.

En aquestes signatures és d'observar la diferencia que senyalam: los bisbes de Vich, Giróna, Lleyda, Elna y Tortosa no nasquéren a Catalunya, son cordobesos o andalusos, galicans, castellans o aragonssos—y en açó és de veure patent lo resultat del dret de presentació concedit als Reys;—lo de Barcelona y l'abat de Vilabertran són los únichs catalans per naturalesa, y lo Tomas qui ferma per altre del seu metéix cognom y per un Torrella, és, com los seus representats, català resident en terres poblades antigament de catalans, essent-ne aximetéix los prelats.

Emperò aquestes signatures espressaríen poch la intervenció de catalans al concili de Trent, posat que són dels qui allà éren al acabar-se, y com d'ençà de la primera convocació fóren tantes les dilacions, pròrogues y suspensions, y són transcorreguts tants anys, tal com és possible la mort de alguns que hi concorreguéren en determinades èpoques y sóts diferents pares, ans de la conclusió, séns constar llurs noms en les signatures d'aquesta, ho és aximetéix la assistencia passatgera o temporera, no repetida després per causes que nosaltres ignoram; axí que, inseguint aquesta metéxa divisió o diferencia, que un hom obsérva en algunes edicions del dit concili o de sa historia, senyalarèm per llur orde, los noms dels qui, en alguna temporada, hi intervinguéren.

Concorrents al Concili en témps de Paulus III.

Ningun no consta que procchesca o sía representant de Catalunya.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Concorrents al Concili en témps de Juli III.

Ferran de Loasses, bisbe de Lleyda, després de Tortosa, arquebisbe de Tarragona y Valencia, y patriarca d'Antioquía qui-s morí en lo 1568.

Concorrents al Concili en témps de Pius IV, o sia dés del Janer del 1562 al Desémbre del 1563.

Gaspar Cervantes de Gaeta, arquebisbe de Messina, després de Salern y de Tarragona, cardinal de la S. J. R., qui-s morí en lo 1576,

Los demunt mencionats bisbes de Girona y de Lleyda, Gonçau Aries y Antoni Agustí, advertint que lo primer, de Girona passà a Cartagena, y-s morí en lo 1573, y que lo segón fóu, ans de passar a Lleyda, bisbe d'Alife, y nunci Apostólich d'Anglaterra, essent mort en lo 1586; e igualment los d'Elna y Tortosa, Lagunilla y Còrdoba y Mendoza, aquest ùltim fill dels comtes de Cabra, després de Tortosa bisbe de Plascencia y darrerament de Córdoba, mort en lo 1581. Hi consta axí metéix lo bisbe de Barcelona Caçador.

Finalment, entre los *doctors tramesos per lo rey Felip*, no hi ha sinó lo mencionat Hortolà, abat de Vila Beltràn y entre los *Teólechs Domenicans*, un fra Pére Ça-torres.

D'aquestes apuntacions, acompanyades ab la primera llista de firmants, resulta una diferencia molt lléu, puix no s'hi troben nous los noms dels arquebisbes Cervantes y Loasses y del domenicà Ça-torres: emperò, en agregat, abdues llistes oferexen lo dupte de que algun dels prelats de Catalunya que-s nomenen pogué no esser-ho al témps de llur concorrença al Concili, peró com en les llistes s'agombolen a cadascun los alts càrrechs eclesiàstichs que ha obtinguts, durant sa vida, y és fàcil que algun dels nomenats com a concorrent, ho fós con havía ja dexat d'ésser bisbe de Catalunya, o arribar a ésser-ne ab posterioritat al témps de sa assistencia.

A una obra del Sr. Neira de Mosquera, sóbre *instrucció pública* a Espanya, s'hi troba, com a apèndech, una llista dels Rectors, doctors, catedràtichs, regents y colegials es-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

panyols qui concorreguéren al Concili de Trent (del 1545 al 1565), (1) que n'ignoram la procehencia, y la generalitat dels quals respécte de totes les universitats y colegis d'Espanya és molt poch justificada, essent noresmenys ambiguu lo títol per ignorar-se sóts quin caràcter concorreguéren al concili les persones que-s nomenen, si com a curials o espectadors, si intervinents en comissions, juntes o consultes, y si per mèrit propri o en representació d'alguna corporació oficial, posat que d'alguns se-n diu què-s fóren o lo títol que teníen, no això que éren a la ocasió de concórrer; y en la dita llista s'hi troben Antoni Agustí—qui fóu colegial de Bolonya en lo 1539, y estudià a Salamanca y Alcalà en lo 1516, —Hortolà (l'abat de Vilabeltran) qui fóu catedràtich de la universitat de Barcelona en lo 1543,—un don Miquel Des-puig—qui fóu doctor en abdós drets (séns espressar ón aquirí lo títol),—Miquel Tomas y Taxaquet—qui estudià a Lleyda y Bolonya,—y Lluis Joan Vileta—qui fóu catedràtich de la universitat de Barcelona.

No parega la nostra obervació fantasiosa en esguart de quant ofereix l'apèndech al qual nos referim, car si los nomenats anaren a Trent per curialitat y séns intervenció en lo concili, no té la nova la importancia que a primer colp-d'ull apareix oferir, y si hi intervinguéren; que no és cert o no consta, llavors ab major rahó deuèn ser mencionats tots los bisbes, prelats y endemés qui-s troben entre los firmants del concili, y qui en una o altra universitat o colegi haguéren d'aquirir llurs títols acadèmichs, y ab tót y això no són nomenats per lo Sr Neira per no recordar los llurs noms les universitats de Salamanca y Alcalà; úniques qui apar proporcionar les principals noves al autor, y davant la qual relació, creurà, ben segur, lo qui la llegirà que no hi havía vida universitaria en lo restant d'Espanya.

Com a cimal darrera nova respécte als catalans qui concorreguéren al concili, reproduhirèm ací, séns esbrinar la

(1) Fóu publicat aquest apèndech, essent encare inédita la obra a la qual havia d'anar unida, a la Gazeta de Madrit del 23 de Juny del 1852.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

llur procehencia, quant lo Feliu ne retrau en los seus *Anales*. al parlar de la nova congregació, verificada en lo 1552, instancies del Emperador: «Los catalans que hi sobresortiren, fins a sa conclusió, són los següents: don Guillèm Caçador bisbe de Barcelona, don Arias Gallego de Giróna, don Gaspar Jofre de Segorb, don Joan Jubis bisbe de Constantí, don Ferran Loayza bisbe de Lleyda, lo canonge Vileta de Barcelona, lo canonge Heredia de Giróna, Cosme Damià Hortolà, abat de Vila-bertran, lo bisbe de Lleyda Agustí, successor del Loayza, lo bisbe d'Elna fra Pére Màrtir de Barcelona, dominicà, lo bisbe de Tortosa fra Pére Ça-torras.»

Les relacions polítiques qui indispensablement fóu obs mantenir, durant lo período que historiam, entre la córt del Emperador y del rey d'Espanya y la curia Romana, axí en la part civil com en la eclesiàstica, espliquen, envidés, lo major nómbre de Cardinals qui figuren en la nostra terra: fóren-hi los arquebisbes Auria y Cervantes, un Jaume Cardona (1) y gayre-bé tots los bisbes qui-s succehiren a Barcelona durant lo regnat de Carles, algun dels quals ascendí tantost, com indicarem, a la Seu Metropolitana, y són Henrich de Cardona, Guillèm Ramon de Vich, qui ho fóu del títol de Sant Marcel, Silvi Passarí (descobert com a bisbe barceloní per Caresmar, jatsía no arribà a regir sa esglesia), creat cardinal per Lleó X, y d'altres que podríem citar de les demés diòcesis catalanes y que ometèm, havènt-n'hi prou d'aquest exemple, per abreujar.

Y puix que parlam de cardinals, devèm citar també entre ells Guillèm Enchifort, lo flamench qui succehi a Adrià en la cadira de Tortosa; la qual jamés ocupà. Adrià (diu lo Villanueva) retingué la dita cadira fins no gayre abans de morir, en què la donà a «Guillèm Sanchifort, son donatari, y cardinal axicom éll de Sant Joan y Sant Pau; se mantingué a Roma, ón morí en lo 1534, com diu Alfons Xacon,» havènt-lo succehit en lo 1537 fra Antoni de Calcena.

(1) Al Episcopologi tarragoní, al parlar del arquebisbe Pére Cardona, s'hi llig: «*Jacobo Cardonae Cardinali petrue, et Timbori annitae sepulchrum, et sibi insigne parent.*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

A estalviar repeticions, recomanam al llegidor eclesiástich la lectura a la part civil de quant s'esdevingué a Roma, en lo 1536, con la assetjà y barrejà l'exèrcit del duch de Borbó, axí com àçò que observarem tocant a algunes tradicions que-s conservaven a una esglesia de la Santa Ciutat, y als claustres de la Mercè de Barcelona, al obgécte de disculpar los catalans de tot sacrilegi en aquell acte vandàlich. A la nostra opinió, ja esposada, solament hi afegirèm are una nova qui, a parèr nostre, és més justificada que no aquelles tradicions, y molt honrós jatsia especial d'un sol català, no dels restans qui hi pogués havèr. En altres ocasions esplicarem que la vila de Reus, al camp de Tarragona; fóu per espay de més de tres centuries depenjant dels cambrers del capítol metropolità, de fórma que éra un senyoríu eclesiástich: llà-donchs, al immediat barreig de Roma, per primera vegada cuyden transformar lo senyoriu eclesiàstich en civil, o millor diríem en una jurisdicció ambígüe, que en açò havía de raure atenent le estranya fórma del cambi que progectaven; y axò éra resultat talment d'una gracia pontificia y per satisfer un deute d'agrahiment. Aquest procehia, segóns s'espréssa la concessió, fermada per Climent VII, lo 12 de Octubre del 1527, del bon tractament que donà al Pontífech, tenint-lo presoner al castéll de Sant-Angel, son carcerer lo capità Felip de Cervelló, la atencio y serveys del qual volgué recompensar l'agrahit papa, otorgant-li entre altres gracies y mercès lo domini de Reus; de ón erigía lo féu eclesiàstich en baronía, que possehiría lo dit capità Cervelló, emperò al metéix témps donant la dignitat de cambrer a un nebot del nou baró, apellat Berenguer de Cervelló, y pervenint que d'aquí-avant se compartissen les réndes entre l'oncle y lo nebot.

Citèm lo fét no-més com a prova qui corrobora la opinió de que algun català tingué mirament ab lo Sobirà Pontífech, entant que l'exèrcit del Emperador escandalitzava en la ciutat, y anch que, noresmenys, interessen aximetéix aquestes noves a la historia eclesiàstica catalana, respécte a la jurisdicció dels arquebisbes al camp de Tarragona, no-ns

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

estendrèm a esplicar les questions que la generositat o gratitut de Climent promogué, limitant-nos, per tant, a consignar que, lo 6 de Novémbre del metéix any, essent-ne arquebisbe En Pére de Cardona, y malgrat la concessió pontificia, donà lo capítol possessió de la cambrería a un don Joan de Cardona (un altre Cardona): la població, tirant al domini civil, no fóu condescendent d'aqui-avant ab la autoritat eclesiàstica, seguint-ne bregues y escàndels, acabant per de prompte y temporalment ab una transacció en lo 1537 (deu anys després), resultat de passar la causa o plét entre los Cervelló y lo Capítol al auditor de la Rota, en virtut de lo qual acordaren la estinció de la cambrería, restant ses rénde unides a la mensa capitular, com axí també ses delmes y senyoríus, indemnitzant al Cervelló, y renunciant aquest per tots-témps a la gracia que li havía fèta lo papa Climent VII: emperò renasquéren contínuament propòsits y temptatives de viure sóts un nou domini o sistéma. qui tan aviat partien del metéix poble o del Emperador per qne aquell passas a ésser de reyalench, ja d'altres qui consellaven que-s venés lo senyoríu al duch de Cardona, ja del metéix Capítol, qui proposava vendre la vila a la mitra, cosa que-s verificà lo 20 d'Abril del 1581, ab autorització del rey Felip II (1), reservant-se, emperò les dehenes de fruyts, censos, etc

Convé donar compte, en aquesta ocasió, d'un cambi de costum, notable, a la Esglesia catalana, qne alguns han atribuit a un privilegi especial, y altres n'han fét menció senzillament prescindint de si-s posava en contradicció o no ab lo ritus general del món cristià. Parlen de la professó de Córpus, que suposen verificada en tots los pahissos de matí, y encare als nostres témps se practica en alguns: Barcelona ho havía practicat també axí de témps immemorial, emperò de sópte mudaren de costum, verificant-se d'aquí avant, y ja séns altre cambi, aprés de mig-díe, y fóu açò en lo 1542,

(1) Veja-s a major abundor, los *Anales históricos de Reus*, per Andréu de Bofarull y Brocà, 1866.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

segóns esplica lo *Llibre de coses assenyalades* en semblants tértems: «Dimars, díe 6 de Juny del any 1542, los honorables mossèn Rafel Ubach y mossèn Jaume Caçador, canonges de la Seu, anaren a casa la ciutat de part del reverent bisbe y capítol per parlar ab los honorables Concellers, y còm ells havíen deliberat, en lo present any, mudar la professó de *Corpore Christi*, çò és, que no partiría de la Seu fins a tres hores aprés mig-díe, en acabat de resades les véspres; y los honorables Concellers, haguts abans alguns coloquis, y presa determinació, y jatsía hi hagués diverses opinions sóbre que no devía mudar-se, emperò per intervenció del senyor Lloch-tinent (1), fóu executat confórme a la deliberació del expressat Capítol.

Lo Feliu, séns apuntar la procehencia, dóna-ns la nova de que «lo primer de Novémbre del 1546, tingué principi a la parroquia de Santa-María de la Mar de Barcelona, portar lo Combregar als malalts sóta talem.» Induptablement açò dóna idea d'un avenç, emperò calculant que en aquell témps no seríen inventats encare los para-aygues o ombreles, que usen en aquests témps per suplir l'us del tàlem en lo Combregar, l'avenç referit ha d'ésser major que no ho judicam, çò és, que adoptaríen l'us del tàlem no per suplir un altre obgécte menys aparatós, com és la ombrela, sinó per portar ab més solemnitat lo Santíssim Sagrament, que aniría descobert lo sacerdot qui-l portas, séns que no-l cobricelava ningun obgécte.

Donaríem fí a aquest capítol, com de costum, ab lo recort de curiositats, dignes de memoria, si no judicassem util mencionar lo nom d'una celebritat scientífica, qui és honra de Catalunya y de sa època, essent aquest lo motíu de perpetuar-se ací la seua justa anomenada per més que síam un xich retinguts en prodigar llahors, sóbre-tót en èpoques en que són molts los eclesiàstichs distingits per la llur ilustració, sabèr y virtuts. Parlam de fra Angel Del-pas

(1) Lo Lloch-tinent al qual fan referencia, ha d'ésse, per precisió, en aquest any, lo virrey Francesch de Borja, marquès de Lombay.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

del Orde de Menors, qui nasqué a Perpinyà, en lo 1540, y prengué l'hàbit al convent de Jesus de Barcelona, essent llumenar qui relluhí durant lo romanent del segle per ses virtuts y com a varó de sólida y abundosa doctrina, segóns expressió del cardinal Bona. D'éll recompten que-s donà a conèixer a Roma dés de Gregori XIII a Climent VIII, que lo mestre del sagrat palau lo dispensà tots-témps de tota censura y licencia per estampar les seues obres, y que aquestes fóren tantes y tantes que n'arribà a dir Llorenç Suria, (lo gran colector de concilis, en lo qual treball lo gonyà per mà lo metéix Pas), «llegí tants de llibres, que és impossible que pogués res escriure y n'escrigué tants, que apar que no li pogués restar ningun témps per llegir. Altres autors assenyalats exalten lo talent del nostre compatrici y lo Poseví, entre altres, lloha lo seu estil culterà y llimat, y abundós en autoritats dels SS. P.P., qui no fadiguen los llegidors. Finalment, per que ún veja la consideració que mereixía, n'hi ha prou ab sabèr que, ab tót y ésser frare, al morir, féren-li fer un magnífich sepulcre de marbre, qui té la seua efigie ab infinitat de versos llatins al peu, a més del epitafi, segóns és de veure a la Esglesia de S. Pére de Montàurich, tocant del altar major, a costat del Evangeli (1).

Honra aximetéix la nostra Esglesia, per més que lo personatge no fós natural de Catalunya, lo famós çaragoçà, arquebisbe de Tarragona, don Antoni Agustin, per quant féu en favor d'aquella y encare més a favor de sa historia. A la *Reseña histórica de las complicaciones canónicas de la provincia eclesiástica Tarraconense*, qui preceheix al vol. V de les *obres* (apellades per lo senyor Ezénarro) *de Costa y Borras*, esplica lo dit compilador còm s'inicià tan útil pensament per En Joan d'Aragó, fill del rey En Jaume II, primer assaig que facilita lo pensament realitzat en lo periode que historiam, pensament y obra qui demostra en los dos següents paragrafs que reproduhim ab preferencia, per ésser suficients a

(1) V. *Diccionario de escritores Catalanes*, per Torres Amat, sóts lo nom Paz o Delpas.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

formar concépte del arquebisbe Agustín y de la època a la qual nos referim: «En l'any 1555 decretà lo concili provincial Tarragoní que s'aplegassen y publicassen les contitucions dels sagrats concilis provincials, y en lo 1557 apareguéren ja impresos sóts los auspicis del Eminentíssim Cardinal Doria, arquebisbe de Tarragona. Aquest volum fóu ordenat segóns lo mètode de les decretals de Gregori IX, compilades per Sant Ramon de Penya-fort, seguint la metéxa divisió de llibres y de títols.—Lo savi arquebisbe don Antoni Agustín lo corregí y adicionà de la manéra que éra d'esperar de la universalitat dels seus coneximents y predilecció als estudis jurídichs y crítichs. Al efécte publicà en lo 1580 lo còdech intitulat *Constitutionum Provincialum Tarraconensium, libri V*, ordenat y distribuit com l'anterior.»

Confórme prometérem, ja a la part civil, e indicarem a la primería d'aquest capítol eclesiàstich, reservam per la fí del metéix, com a pintura curiosa de costums, la descripció de la entrada dels als personatges a la capital del Principat, que són lo cardinal Egidi, legat apostòlich, enviat per Lleó X y posteriorment lo pontífech Adrià. La nova de la vinguda del legat, transmesa per carta a Carles dreçada als Concellers; als quals recomanava tot obsequi que fér mester per lo personatge qui anava a visitar sa ciutat; ocasionà a aquells gran pertorbació de prompte, puix no sabíen com resoldre-s, en atenció a que lo llibre qui-n tractava no contenía rebuda de legats, segóns esplicà Joan Llorenç Calça, escrivà del Racional de la casa; emperó los tragué del pas lo mestre de cerimonies de la metéxa proporcionant-los lo llibre nomenat *Pontificale* qui tractava de les verificades en altres ciutats o terres, que-ls ne podría guiar poch o molt.

Sorgí, al consultar lo llibre, una nova dificultad, com ho éra que prescrivía la recepció sóta tàlem, y puix aquest lo reservaven ací esclusivament per los reys, no podíen acceptar del tot los Concellers lo cerimonial d'altres ciutats: mas no podènt perllongar per més témps los duptes, perçò com éra prop la hora de la arribada, van resoldre a la fí lo programa de rebuda (d'acort ab uns comissionats del Capítol, de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

un dels quals ho éra aximetéix del Emperador), que estractam del *Llibre de coses assenyalades*, consignant açò més interessant: Dues éren les comitives qui anaren dret a la posada extra-murs ón s'éra deturat lo cardinal, enfront *la creu enderrocada* del portal Nou, a sabèr, la professó ab la véra-creu qui sortí de la catedral, y l'agregat d'autoritats qui s'aplegaven ab los Concellers a casa la ciutat, com éren prohomens del Concell, Regent la Veguería, cònsols de la Llotja, ciutadans y persónes distingides convidades a aytal obgécte etc. Aprés de tramesos correus de la ciutat, per l'avís, y de altres formalitats y cortesíes de costum, arribades abdues comitives al punt designat, mijançaren entre lo cardinal y quiscun dels representants de corporacions espressions de mutual respécte y deferencia, corresponent-hi devegades aquell al besar-li la mà, ab un besar donat a la galta o en la bóca, segóns havía d'ésser major o menor la espressió de la seua afecció; y acabada tota la part de cortesía, entre l'acompanyament per lo referit portal, ón lo cabíscol de la Seu, qui allà esperava ab la professó, li presentà la véra-creu que S. E. adorà.

Dés aquest punt mesclaren-se les dues comitives, caminant sóts l'orde convingut: los tabals y trompetes de la ciutat, lo cavall nomenat de Santa-Eularia, o sía lo penó de aquesta santa que'l portava un clergue encavalcat, los gonfanons de la Seu y de les parroquies, y dels diferents ordens religiosos, los beneficiats de les parroquíes, frares y canonges ab capes, lo Reverent senyor Bisbe, vestit de pontifical, ab diaca y sóts-diaca, lo creuer, a cavall, qui portava la creu alta davant lo cardinal, los porters del Cardinal y los dels Concellers, lo Cardinal, a Cavall, portant a ma dreta lo governador y a la esquerra lo conceller en cap, dos arquebisbes, l'un qui venía ab S. E., y lo de Mont-reyal, en lo mig, y portant a la esquerra mossèn Pére Lull, y a la dreta lo conceller segon, los altres Concell ers ensémps ab los ciutadans y demés convidats. Traversant carrers anà la comitiva dret a la catedral, allà pujaren lo cardinal, lo governador, los arquebisbes y Concellers al presbiteri, y agenollat lo primer a un

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

magnífich sitial davant l'altar, cantaren la costumada antífena, y lo bisbe de Barcelona resà una oració: fét açó, s'alçà S. E., y resà una oració a Santa Eularia *pro gratiorum actione*, pujà al entarimat del altar, besà en mig de la ara, y donant sa benedicció al concurs; tornà exir, conseguint-ho ab prou feynes per la apinyada multitut qui omplia la esglesia, y cavalcant de nou, tocant de la porta de les *Vergens* o del claustre, ab tota la comitiva féu la vía de sa posada, qui éra al monestir dels Agustins, al qual orde havía abans pertanygut.

Tres díes després, los Concellers, inseguint llurs esplendits costums, trametéren al cardinal un rich present, per la conducció del qual isqué de casa la ciutat una altra comitiva en fórma, cap a la posada del Cardinal, precehida per sis trompetes de la ciutat, ab les sobre-vistes de la metéxa, y a continuació éren portats en adzembles o en pèrtigues los obgéctes que anam a apuntar: una pèrtiga ab dos parells de pahons y quatre parells de capons, una de gallines, una altra de pollastres, una altra de moltons morts y escorxats, una altra de cabrits, dos homens portant dótzè atxes y vint-y-nou veles, un home ab un gran cistell plè de pasticets de sucre fí, una mula ab sarria carregada d'oques y ànechs, dues cavalleríes conduhint dos vedells morts, y ab açò una càrrega de ví vermell, una altra de ví claret, una altra de vin grech, mija càrrega de malvesía, una altra mija de ví trobat, y quatre adzembles carregades de blat y ordi, portant-ne com unes vint-y-quatre corteres. Tancava la comitiva lo síndich de la ciutat, qui espressà al obseqaiat, en nom de la metéxa, l'obgécte del obsequi, que-l dexà a la exida dels Agustins, ón s'hi trobava lo Cardinal, al precis moment d'anar a cavalcar per anar-se-n a la Seu y donar-hi sa benedicció.

A la entrada a Barcelona del papa Adrià, precehí encare la del cardinal Cessarí, qui prohibí que féssen ninguna ortentació en obsequi séu, y dos mesos passats, lo 7 d'Agost del 1522, arribà a aquestes platges, ver quatre hores aprés migdíe, una armada de dótze galéres y tres fustes de 26 banchs en la qual anava Sa Santedat qui devía passar tot dret a Ro-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ma. Apar que sa Santedat no tenía ganes de desembarcar (y ja esplicarem en altra ocasió que llavors hi havía pésta a Barcelona), emperò a instancies del arquebisbe de Tarragona, del lloch-tinent de S. M., del arquebisbe de Mont-reyal y d'altres diferents persónes, desembarcà per visitar la capélla de Santa Eularia, y en conseqüencia féu la visita molt ràpidament y prescindint de tota pompa, si bé per altra part tampoch la ciutat no pogué fer quant anava aparellant; per ésser estat la visita con no la esperaven, y axicom de sorpresa. Tot se reduhí, donchs, a portar S. S. sóta tàlem, que-n sostenien les vares lo Regent, la Veguería y los Concellers y prohomens de la ciutat, y anaren cap a la Catedral, ón Adrià féu oració al altar major, donà la benedicció a tot lo poble, baxà a Santa-Eularia, y cavalcant de nou, fugint de tota cerimonia, tornà exir per anar a sa posada (tenint de refugiarse al pòrtich nou de la ciutat, per mor de la gran pluja qui queya), y en aquella, qui éra l'hort del arquebisbe, a la Rambla, sopà S. S., dormí un poch, y s'embarcà de nou a tres hores de la matinada.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL IV

Felip II de Castélla

(*I d'Aragó y Catalunya*)

Dés del any 1558 al 1570

En quin témps comença Felip a podèr-se intitular dey d'Espanya: sos cálculs y politica, decidint-se a êsser lo campió del Catolicisme. Açó que féu y açò que dexà de fer Felip: judici imparcial dels seus actes.—Idea del regnat: triga del Rey en regressar a Espanya, complicacions, separació d'Anglaterra per mort de la Reyna, pau ab França y nou matrimoni ab la filla del seu rey, furor de la Inquisició, destroces al Africa, espectativa culpable de Felip davant los conflictes d'Europa, córt a Toledo, mania de fer grans armades, intervenció, compromisos y desenganys de Felip a França, a Anglaterra, a Portogol, a Suecia, ect.. espulsió de moreschs, la mort del princep Carles, y sentencia contra lo Justicia d'Aragó.—Funeralies a Barcelona per lo rey Carles, y després per la reyna d'Anglaterra, regoneguda entretant com a reyna d'Espanya per Catalunya. Jurament del nou virrey: notables ocurrencies en aquest acte, y en la visita de les autoritats. Féstes per lo casament del Rey. Descalabre de la armada a la conquésta de Tripoli: juhi dels qui regien les galéres catalanes, e importancia politica que tantost adquirexen. Catalans a Flandes. Competencia y escàndel entre los concellers y los Inquisidors a la Seu. Supostes construccions de galéres. Morts de personatges. Pregaries per malaltia del princep Carles. Cremes d'heretges luterans a Barcelona. Córts generals a Monçó, y prorogació per los catalans a Barcelona, presidides per lo Rey, al qual li fan un gran donatiu; esclusivisme d'errors históriques. Proposició o discurs del Rey en català y contestació en aragonés. Felip a Mont-serrat: donatiu d'una llantia y un rétaule, aquest construit per Estève Jordan. Pomposa rebuda del monarca a Barcelona y ornaments notables de la ciutat. Auto-de-fé al Born, y crema de vuyt heretges. Jurament del Rey al palau: fórmula especial d aquell. Presa de possessió del canonicat. Aprobació de constitucions. Defensa de Malta contra los turchs: prohesa d'En Joan de Cardona. Cambi de virreys: irreverencies a la ciutat per don Garcia de Toledo. Arribada a Barcelona del legat *ad latere* y de don Joan d'Austria. Maures pirates: construcció d'una tórra a la embocadura del Llobregat. Forces catalanes a Flandes. Empresa contra maures africans, confiada a don Joan d'Austria, sóts lo concell d'alguns catalans. Funeralies per lo princep Carles y la reyna Elisabet. Nou casori del Rey.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

No devèm començar aquest capítol y regnat séns donar abans una advertencia indispensable, per més que semblarà repetició de quant s-és esposat a les darreres planes del precehent capítol: lo regnat de Felip en la Coróna d'Aragó, y per tant a Catalunya, no comença fins aprés mort del emperador Carles, en lo Setémbre del 1558, car ab tót que de fét governas per ventura en aquests reyalmes, més per sa veu, que no oficialment; de dret ja sabia ell-metéix que no podía intitular-se rey d'Aragó ni comte de Barcelona fins a la mort del pare, y que a les córts de Monçó havíen-lo jurat successor per aprés de la mort de Carles. Diguen què-s vullen los historiadors generals, confónguen en bona hora acò esclusiu de Castélla ab quant correspon als demès reyalmes d'Espanya, consignen altras si volen com a general açò que no-més se practicà en aquell regnat y en son céntre o córt; la historia crítica tindrà sémpre més força quo la narrativa o injustifieada, y los documents, les proves conduhiran tots-témps més a la veritat, que no los fantasiosos e interessats rahoaaments.

La advertencia que acabam de donar és resultat d'una observació justa, a la qual donam més importancia dés lo moment que vehèm per élla confermada la opinió de respectables historiadors moderns, qui, com a forasters alguns de élls, podíen estimar imparciaiment aquestes diferencies qui eczistíen en los distincts reyalmes d'Espanya encare en lo reyalme de Felip, y exir-se-n de la rutina de considerar refundits tots los Estats de la Península en un sol reyalme, y de fer la paraula Castélla sinònim de la paraula Espanya. Quants n'han escrit en aquests témps, seguint los actes de Felip en los diversos reyalmes d'Espanya, han fét present que aquesta no éra encare úna y si solament que aquells éren regits per un metéix y sol sceptre; y puix la una part del territori espanyol reveria d'una manéra lo príncep successor, y la altra part lo proclamant rey anticipadament ¿quína millor prova de que Felip en rigor no pot nomenar-se rey

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

d'Espanya en vida del seu pare, méntre aquest romangué en son recolliment?

Com a continuador dels seus féts y representant de sa política, fós quin fós lo títol que Felip usas d'ençà que Carles se recollí a Yuste, éra, no obstant, la imatge espressiva d'aquell qui volgué morir en vida, y Felip rey, o Felip fill de Carles, que poch hi feya la calitat, lo primogènit del Emperador, si com a tal no podía obrar en determinats pahissos que no li pertanyíen, a Alemanya, éra la personificació d'un altre més dilatat imperi, qui séns portar aquest nom tenia proporcions més immenses que lo nomenat de Romans, governat a-les-hores per lo seu oncle Ferran. Perçò, durant lo recolliment de Carles, substitueix a aquest Felip al camp de la guerra, y fa quant podía havèr fét lo pare a no cansar-se del món o a no dexar-lo inhabilitat les dolors del pohagre, y com éll continua lluytant ab los enemichs de sémpre y mostrant-se políticament més o menys flecsible segóns que demanaven les circunstancies, y perçó també no regressa a Espanya fins molt aprés de mort l'Emperador, y la hora que sa nova situació li consella una nova política.

Natuaalment preguntarà ací lo llegidor ¿quina nova política pogué ésser la que inaugurà o imaginà Felip? Nosaltres la esplicarèm, consignant la nostra particular opinió, per més que sía separant-nos un poch del encontrat mou de veure de diversos autors, respécte de Felip, al que los úns han senyalat com a gran polítich, y altres han considerat com a font y causa de la decadencia que en los regnats successius Espanya pateix. Abdós extrèms poden envidés conciliar-se, y açò ho regoneixerà lo qui pararà esment en les apreciacions que anam a fer. Felip, com fóu cridat per lo seu pare, tenint aquest la ilusió de fer-lo Emperador, y poch pràctich encare en les manyes diplomàtiques per ventura sería céch executor dels progéctes de Carles, y tindría de distraure-s d'Italia o de Flandes per fer cap al Africa o a un combat naval contra lo Turch, o li caldría jaquir aquest combat y aquelles conquestes, y tralladar-se a Alemanya per destroçar rebetles o contenir heretges; y méntres allà

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

estava, lo Francès, com sémpre, mancaría als tractats y aprofitaría la absença del enemich per acometre per Rosselló o Navarra, per lo Piamont o per ón millor li ocorregués. Lo metéix Felip, durant la reclusió de Carles, ni veya ben destriat lo caràcter sóts lo qual devía obrar a Iralia y a Flandes, ni tenía en rigor la representació absoluta del podèr que devía heretar del seu pare, y ses relacions ab les restants potencies no podíen tenir la severitat que-ls imprimiría pot-ser sa íntima y esclusiva voluntat; emperò Felip, resoltament separat del Imperi d'Alemanya, rey d'Espanya, y lliure de totes les eventualitats a les quals podía espondre-l la fantasía paterna, pogué fer aquest càlcul: «Res no hi fa deixar d'ésser Emperador d'Alemanya, puix que los meus dominis són molt majors que no-ls d'aquest, y no essent-ho, romanch lliure de la constant questió que allà-s promou en perjudici de la autoritat sobirana per sotmesos qui són alhora rebetles y herétges, y puix aquesta questió divideix los sotmesos d'altres nacions, fent-me jo campió de la Fè, la terror de la heretgía, poderós com jo só, tindré adhuc a les metéxes nacions qui-m són enemigues, partidaris y sequaces decidits qui seguirán ma bandéra, y aquest serà lo camí per que fins puga dominar per ventura en les metéxes nacions, y arribar ab lo témps a ésser dóblement poderós y temut y fins aspirar al domini universal que mon pare n'afalagà la idea y mon besavi Ferran *lo Católich* anteriorment la fomentà. Aquest títol heretat sía ma senyera, y per sostenir-lo, devent vigilar sobre tants d'Estats propris y dispondre-m a lluytar ab tants estranys, me fa mester gran força de voluntat, molt gran autoritat, immensa decisió per castigar: sía, donchs, ma sola veu la lley, dobleguense a la metéxa totes les corporacions, institucions, jurisdiccions y privatives, y valdament no empuny la espasa com a guerrer, la astucia diplomatica me suplesca y del meu retrét estant puga jo commoure tot lo món, dirigir batalles, fermar o anular tractats, despertar questions ón millor me convinga, y ésser més que l'Emperador d'Alemanya, l'Emperador de tot lo mon.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Semblant càlcul, que fingim o suposam, espréssa lo sistéma, podrèm dir tan solament que los seus estesos progéctes, fills de sa desmesurada ambició y egoisme, lluny de cumplir-se, isquéren generalment fallits, nova incontestable que justificarèm per contestar als qui volguéren fer parangó entre lo talent polítich de Felip y lo de Carles, y sóbre-tót als qui fan a aquell superior, puix millor polítich serà lo qui no volént ésser capità, sap dirigir exèrcits, combinar intrigues y burlar poderoses ambicions d'altri; emperò no mereixerà may tal preferencia lo qui, no volènt córrer los perills d'un capità veu-se burlat en la major part de ses empreses, y en los seus darrers anys, aprés d'haver volgut fer lo paper d'invasor constant, és tingut cenyir-se a ésser símple defensor de sa propria casa que deixa esposada a sa ruina, si los seus successors no ténen com éll ni l'esperit d'empresa, ni la força de voluntat, y alhora se troben, com se trobaren, exaugats de cabals y de prestigi. ¿Què li fa a quiscun dels sotmesos y a la patria en general que lo Rey sapia combinar poderosíssimes armades, arrancar immensos tributs per mantenir-les, penjar quants se mostren rebechs a la seua veu, y sacrificar milers y milers de soldats espanyols en terres forasteres, si a la fi la nació, tras lo regnat del home de gran voluntat, roman pobre y exaugada, reduhits los dominis que a la metéxa se tinguéren abans subgéctes, y la heretgía triumfant en los metéixos fòcus ón començà a alçar lo cap?

Si, en bona hora, com féren los antichs reys d'Aragó, hagués seguit lo sistema de guerra a fora y pau dedins, jamay la nació espanyola no-s malejara, emperò com lo principal pretést de Felip per arribar al domini universal éra la defensa de la Fè, que pertanyía a tot lo món, y éra tot lo món lo fitó de sa ambició, no fent diferencia entre Espanya, Italia, Africa, França y América, deixant d'ésser principal y esclusivament Espanyol, lluytà contra tothom y contra tót, atropellà dins y fora y lo resultat fóu, tot lo més conseguir la unitat católica per Espanya, emperò no destruhir l'esperit herétich qui d'Alemanya saltà a França y s'arrelà

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a Anglaterra, no anorresar les forçes turques y sarrahines qui camparen, d'aquí-avant, més que may, per la Mediterrania, sembrant la terror en totes les costes, no aixecar lo reyalme qui li donava nom, Espanya, sóbre-tóts los demés, per més que-ns deixava, com a testimoni de sa fantasiosa vanitat, un molt costós y gradiós monument, l'Escorial; en memoria, diuen del triumfe de Sant-Quintí, y per més que la fama proclama, ab cent llengues la victoria de Lepant, mal profitada després, ab tót y haver-hi lo prous don Joan d'Austria, víctima durant algun témps de les ires del seu germà natural, senyor y rey seu.

Just és y honrós consignar les obres meritories, los féts gloriosos, emperò no cervesquen ells sols de pauta per estimar la conducta y lo talent d'un rey, con a costat d'aquells s'hi troben en major nombre féts qui són prou a acreditar aquell qui-ls imaginà, dictà o executà de no gens *prudent*, de malbaratador, d'imprevist; axí que, ans bé li escauen a Felip los calificatius de tenaç en sos propósits sols per ésser séus, de sagaç per dividir emperò no per sabèr-se profitar de la divisió y malvolent per desconfiança, que tóts quants hagen inventat la llagotería y la temor de bell comensament la rutina després, y més tart, fins als nostres témps l'esperit de partit, qui s'entoçudeix en divinizar Felip per admirar en éll la gran força de voluntat y regonèxer-lo com a campió de la Fè, séns aténdre als defèctes y errors de gran trascendencia, qui brollen dels seus actes, com a rey y com a home, y que l'historiador no deu may ometre al presentar un personatge, per no ésser açò obstacle a la esposició de les seues virtuts.

Nosaltres, severament imparcials en aquest punt, crehèm convèncer lo llegidor ab la sola ressenya dels féts generals, per què, inseguint lo sistéma adoptat d'ençà que començarem a ocupar-nos de la dinastía austriaca a Espanya, anam a oferir a present la pintura respectiva qui correspon al rey Felip.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Idea del regnat

RENOVELLANT ací la memoria dels féts consignats en les darreres planes del anterior capítol, corresponents a Felíp, emperò esdevinguts durant la vida y tancament del Emperador, a sabèr les falses tréves ajustades ab França en lo 1556, les baralles de Felip ab lo pontífech Paulus IV, la temptativa de setge a Roma per lo duch d'Alba, la composta d-aquest ab lo Papa y sa fastuosa entrada en aquella ciutat, la batalla de San-Quintí gonyada, en lo 1557, per Filibert de Saboya, aucsiliat per anglesos entre les restants nacions qui servien lo Rey, los inutils esforços del Vicari de Jesucrist per establir la pau, y finalment, la presa de Calés per lo duch de Guisa y sos francesos, podèm afegir los demés féts qui s'esdevinguéren dés d'aquest contra-téms, y dés que espirà l'emperador Carles, o sía d'ençà que Felip pogué nomenar-se séns condició alguna rey d'Espanya.

Un any trigà encare aquest a regressar, y durant aquest nasquéren tals complicacions, que serien prou a refrenar les ambicions més desmesurades: Flandes, contreta del enjovament tiránich que li havía Felip imposat, havía transformat la antiga rebelió parcial eu questió nacional y d'independencia, essent universal lo crit contra Espanya, precisament con Felip anava a jaquir-se-n, de manéra que ab aquest moviment séns dificultat pot dir-se que obrí llavors lo camí

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per sa futura emanicipacio; lo recobre de Calés per los francesos posava en compromis Felip, com a marit de la reyna d'Anglaterra y aucsiliat per anglesos, car eczigint-li aquests la necessitat d'aplicar-se a la reconquésta d'açò que acabaven de perdre, temía accedint-hi, tenir de distreure-s d'altres empreses, y negant-s'hi, desplaure a sa muller y son govern, o tal vegada donar peu a que renasqués lo protestantísme; y al Africa, a ón hi havíen tramès una gran armada y estol assoldejat a Andalusía, ab lo comte d'Alcaudete per pendre venja dels mauritans qui acometéren Oran, acabaven de rebre les nostres armes la major desféta que hom puga imaginarse; y a la illa de Sardenya s'alçava al metéix témps tal desorde entre sarts, genovesos y espanyols, apart de Francesos ocults y d'altres mans dissimulades, que podíen donar un transtórn, majorment avançant a l'hora la armada Turca, instada per los francesos, per les costes d'Italia, y especialment de Nàpols, una part de la qual, estenent-se fins a Berberia, prenía possessió de Trípoli y altres fortaleses.

Complicada éra la situació, y pot-ser lo metéix Felip se inclinaría a la pau, si no fós a-les-hores sobrevinguda una novitat qui féu variejar aquella de tot-en-tot; se morí la reyna María lo 17 de Novémbre del 1558 (poques setmanes aprés d'ésser mort l'Emperador), y recahent lo successió de Anglaterra en Elisabet, partidaria de la refórma, aparegué aquesta de prompte ab tota força, proposada per lo metéix parlament de Londres, y cessant, en conseqüencia, per part de Felip, tots los vincles qui l'unien ab la nació anglesa, prescindí de tot compromis y per si sol tirà a establir una pau, més o menys durable, ab França, durant la qual pensava refer-se dels perjudicis que en altres Estats o estréms rebés. No estava menys dispost lo francès a consentir-la, ja per fadigat de tantes guerres, ja afalagat per la esperança de conservar per sémpre Calés, oferta féta per Felip, ab la qual se venjava magníficament d'Anglaterra. Posats en moviment diplomàtichs d'una y altra part, conseguíren per fí la composta de la pau, les bases de la qual, aprés de senyalar açò que devía retindre y açò que devía renunciar, reposaven en

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

íntims lligams que devíen contraure-s entre abdues families regnants, essent lo principal lo casori del vídue rey don Felip ab madama Elisabet, filla major d'Enrich, rey de França. En conseqüencia, començat ja l'any 1559, y séns ésser encare Felip regressat a Espanya, celebraren-se a Paris les noces figurant-hi, com a representant o procurador del monarca espanyol, lo metéix duch d'Alba, puix lo veritable casament no fóu fins al 8 de Setémbre, a Valladolit o a Guadalaxara a les darreríes de Janer del 1560, per ésser ja tornat Felip a Espanya en aquesta data.

Dés d'aquesta, si axí podèm dir-ho, comença lo nou sistéma de Felip, sa residencia a Espanya, per regir dés d'élla tants y tan diversos Estats, y per avalotar ab lo crit de sa ira, dins y fora, quants vullen contrastar a sa veu. Ans no arribas lo campió de la Fè, com preludiant los propòsits del Rey, qui volía estingir tot germen d'heretgía en aquests reyalmes, la Inquisició castiga horriblement lo luteranista Agustí Calzada y tota sa familia y sequaces, concorrent al acte la governadora d'Espanya dona Joana, y lo príncep don Carles; se verifiquen a Sivilla crémes de monges, canonges y altres senyalats d'heretgía, y un colp arribat lo monarca a Valladolit, presencià éll en persóna altres suplicis y crémes, y, ab gran escàndel de tot lo món, per sospites, supostes o veritables de tal delicte, prenguéren los Inquisidors l'arquebisbe de Toledo, Fra Bartomeu de Carranga, lo qual passats alguns anys, fóu amenat a Roma, per que allà fós esbrinada sa causa.

Casat per tercera volta Felip, y traslladada la córt a Toledo, méntre aquesta donava-s a tota mena d'alegroys celebrant les reyals noces, esperimentaven les nostres galéres al Africa una terrible desféta. Ab l'afany de recobrar Trípoli lo mestre de Malta Lavallete y lo virrey que hi havía a Sicilia don Joan de la Cerda duch de Medinaceli; persuadiren Felip de la necessitat de tal empresa y la facultat de dur-la a cap: al efècte, aplegaren una armada de 113 naus de totes menes, entre les quals s'hi comptaven les galéres del Pontífech, de Toscana y de Malta, ab un estol de 14.000 homens

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y nombrosa artillería, tót sóts la direcció del virrey, hi anaren, y per més que batallaren com a bons a la primería y s'apoderaren d'una fortalesa, comparegué tot d'una la armada otomana, composta de vuytanta galéres' manades per Piali, qui-s parti en dues parts, la una per donar caça als qui fugissen, y la altra per acometre los qui fóssen romasos al golf, acudint-ti aprés de Piali Dragut o Drake ab nou galéres, més trópes y artillería, y tal fóu lo resultat, que no-n restà de tan sonada expedició sinó la més ignominiosa memoria, posant-se primer a salvament lo virrrey, y no complint ni aquest ni Lavallete (los metéixs qui idearen la empresa convencent-ne lo Rèy) la paraula que donaren als prous qui restaren d'enviar-los-hi socórs de manéra que restaren sacrificats: aprés d'açò, arrasà Piali la fortalesa, y fent-se a la vela, ocasionà en lo seu trànsit grans estralls a les costes de Sicilia, calà foch a Siracusa, y se-n tornà a Constantinobles victoriós (segóns espressió del Miñana), *per el reprehensible descuido de los nuestros*. Mal aprenentatge de rey éra la que ofería, donchs la pintura de féts d'aquesta època per un príncep de cor sensible: méntré que a Toledo ballaven, a Trípoli s'ofegaven o nadaven en la llur propria sanch los nostres guerrers, y a Sivilla s'escroxíen a la foguera una multitut d'infortunats víctimes de llurs idees, y qui sap si d'odis y acusacions falses, entant que lo gran prelat toledà plorava dins un cárcer. ¿Seríen lliçó y avis aquests féts per Felip en la ruta que-s proposas seguir? No ho crehèm, con no ho fóren ni la magnanimitat del seu pare en vida, ni son desengany y recolliment, que-n podría ben suspesar lo significat lo fill, de la ambició y la altivesa no l'encegassen. Vejam-ho.

Era mort a França lo seu rey Enrich II, ab qui havía fét les paus son gendre Felip, y heretant lo trónus son fill Francesch II, minyó de setze anys; profitaren aquesta inesperiencia los calvinistes, elegint en cap llur Lluis de Borbon, príncep de Condé, originant-se d'aquí una terrible guerra civil. Aquest mal va crèxer sobremanéra per ésser a cap d'un any Francesch, y entrant al seu lloch un altre minyó de set-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ze anys, son germà Carles X, sóts la regencia de sa mare Catarina de Mèdicis, esdevenint-se en aquest regnat, per la gran afluencia d'heretges alemanys que vinguéren a França, la horrible matança d'aquests apellada de Sant-Bortoméu, qui durá set dies.

Méntre a França los catòlichs, per tan actius mijans se sobreposaven als protestants, a Anglaterra los protestants pressuraven los catòlichs, empresonant-los o ecziliant-los. y a aquexa illa y a Escocia tot éren lluytes y desastres a escuses de religió. En esguart de tantes calamitats Felip no prengué que digam, una actitut resolta, estigué en espectativa, limitant-se més avant a enviar tres mil espanyols a Franca, cosa passadora en qual-se-vol altre rey, emperò may al qui-s deya campió de la Fè, los enemichs del qual no-n tenien l'ayre sinó en portant torbant; y açò séns profit, car com obsérva molt bé l'historiador demunt citat, al parlar dels subsidis de les esglesies d'Espanya concedits per lo Pontifech al Rey, «aquest diner s'aplicà després per sos successors en altres usos, y los maures volen impunement per tot-arreu en lleugers vaxells, ab grèu detriment de la Cristianitat.» y per aquell témps méteix Dragut s'apoderà de les illes de Lipari de set galéres sicilianes, capturant-hi llustres personatges.

Lo callat espectador dels conflictes d'Europa tingué llavors lo venturós pensament de transferir-se a Madrit, jaquint Toledo per no venir-li de grat, e imaginant fer d'aquella insignificant població la córt definitiva d'Espanya, contribuint en açò los magnats qui de tots indrets hi féren cap, per ésser entrat la moda de viure al centre cortesà, y, en conseqüencia d'exigir allà molt grans y costosos palaus, lo relleu dels qnals més propriament podia satisfer lo mal gust de Felip que la històrica Toledo.

Entant que s'aplegaven en 1561, los pares del concili de Trent, l'Emperador Ferran, més polítich en aquesta part que no Felip, pactà ab l'Octomà tréves per vuyt anys, en los quals per efécte d'utils permetés que-s féren, percaçaren

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la libertat quatre Espanyols ilustres, dos d'élls catalans, Sande, Leyva, Requesens y Cardona.

Com si no deguéssen res més aténdre per en aquella hora lo Rey, insistí en sa única prohija de perseguir maures, y ab lo prétest d'acabar ab los Pirates, comensà a exigir tributs, a consultar banquers qui «li prestaven diners ab tan exhorbitants guanys, que absorbíen tots los tresors d'Amèrica,» y açò per una armada de vint galéres qui devíen recórrer les costes d'Andalusía, armada que en una sola nit, arrabaçada per una horrible tempestat, fóu recullida en les ones prop d'Amhunyècar, al pont de la Ferradura. Malgrat d'aquests escarments, en què la naturalesa tenía tanta part, no desisteix Felip en sa afició predilecta, y en 1563, tórna una altra gran armada a defensar les places d'Oran y Molzavia que assetjaven los Turchs ab Dragut, y aquesta vegada consegueixen venturosa reeixida fent-los fugir, exemple qui encoratjà per fer després una altra armada de cinquanta galéres, nova despesa immensa, ab la sola fí d'apoderar-se de la fortalesa de Penyó, y messiò inutil; car no percaçant son obgécte Sanxo de Leyva, qui la comanava, se limità a saquejar lo poble, de manéra que solament la soldatesca ne tragué profit, no la nació espanyola, ni la Cristianitat, ni la Civilització general.

Passam ací per alt altres empreses consemblants ab obgécte paregut d'acometre Turchs y Sarrahins, perxò que si en lo 1565 ajudaren Malta contra Mustafà, y trameteren en lo 1567 don Joan d'Austria a circuir les costes d'Africa, y aquest heroych príncep gonyà en lo 1571 la gran batalla de Lepant, y conquerí en lo 1573 la ciutat y reyalme de Túniç, no empatxà açò que lo següent any 1574 fóssen sacrificats los qui gordaven aquells triumfes, que lo Turch tornas a apoderar-se de la Goleta, y que a élls se retés de nou lo fort de Túniç, y que li calgués consentir, a la fí, a Felip. ajudat d'altres causes que esposarèm, en dexar la mar lliure als pirates d'Orient y envidés arraconada la nostra poderosa marina.

Prou n'hi ha, donchs, d'aquests féts qui toquen a la afi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ció predilecta de Felip, per acreditar-se de perseguidor d'infehels, y vejam los qui atanyen a sa ambició com a rey d'Espanya, o ans bé com a hereu de les mires de Ferran II y de Carles V. L'immens engrandiment de podèr éra lo fitó del monarca, qui no-s contentava ab ésser senyor de totes les Indies, qui entre la península espanyola y ses dependencies possehía dótze reyalmes, qui éra àrbitre de mitja Italia y a Flandes tenía Estats suficients per podèr alternar ab altres reys forts y temuts. Sóts aquest punt de vista és com devèm estudiar Felip, per trobar lo nou sistema al qual aludirem a la primería, séns oblidar en la ressenya que façam los propòsits ambiciosos, los féts isolats dins lo seu propri reyalme o en l'interior de sa familia, qui proven no menys sa arbitrarietat, puix que són testimonis de sa despòtica resolució per destruir quant pogués traspuntar com a obstacle als seus ambiciosos plans d'engrandiment exterior.

Malgrat los aperduaments causats per Turchs y Maures, Felip en son retrét, mogut del seu constant afany, faría de segur, una acomparança, y traurían un càlcul en lo qual reposava tota la empenta que-s proposava ostentar: la comparació fóra entre Espanya y les demés nacions, y lo càlcul, que la avantatjosa situació d'aquella éra prou a dominar en les demés. Era de fét Espanya unida, obedient a la veu d'un de sol, rica per los cabals que li proporcionaven les Indies, endemés dels propris, pràcticament guerrera, y lliure dels perills d'heretgía. Aquest darrer flagell tenía desconcertats llavors Alemanya (de qui sabía prescindir lo parent del Emperador), França, Anglaterra, ocasionant en aquestes terres fóndes divisions, y si altres reyalmes menys importants oferíen menys dificultats per dividir-los y conquestar-los, perçò metéix no-n feya gayre cabal Felip, car, a la primera ocasió que-s presentas, sabría imaginar pretests per espletar-los en benifét propri; axí que tota sa temptativa havía de dreçar-se contra los més difícils de sotmetre. Per les seues desmesurades traces, tingué, no obstant, Felip, gran encert en un dels més indispensables camins, a sabèr, en la elecció de savis diplomàtichs qui interpretaren gene-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ralment bé les mires del seu senyor, y en lo nomenament de capdills o generals de les numeroses osts que sabía posar en moviment con li passava pèl cap subjugar propris y estranys. Seguim are les nacions per l'orde ab que resten nomenades, afegint-hi con ne serà convinent, les que passam per alt.

Al convocar a França Catalina de Mèdicis, tras la mort de Francesch II, la assamblea de Poissy, per veure de gonyar-se simpaties entre calvinistes y catòlichs, irritat Felip, fa menaçar ab gran altivesa, per mijà del seu embaxador, lo duch d'Alba, dihent que lo mal de França es trascendental per Espanya, y que si la Reyna se desentén de fer un escarment com correspon en los heretges, ell està dispost a executar-lo, fent lo sacrifici de vida y béns: y axí parla lo rey d'Espanya en ocasió que los catòlichs de França reclamen sa ajuda, y con alguns doctors de la Soborna van a éll, en nom de tota la clerecía, trametent-li un memorial, en la redaacció del qual hi éra intervingut lo cardinal de Lorena. Lo planys se transfórma tantost en eczigencia, instant Catarina per que no sía tebia, y al veure Felip, aprés de la batalla de Sant-Denis, ón, vencéren los catòlichs, los tractats del 1568 y 1570, en què s'hi fan certes concessions als protestants, s'ireix sobremanéra; emperò sosséga-l la nova de la matança de Sant-Bartoméu, per veure que s'hi segueix un sistéma, y que éllmetéix incapacita la Reyna, perçó que ni élla ni son fill no son prou poderosos a posar-se enfront de la Santa-Lliga qui s'organitza. Vé, donchs, a fer-se necessari per la direcció Felip, qui, per un subsidi mensual de cinquanta mil escuts, se compromet a guerrejar contra los Huguenots, y los parcials fins proposen que li faciliten la entrada de diversos pobles, y si convingués, la ocupació de París.

Dés d'aquell moment, l'enclench Enrich III és senyalat com a complicat en la heretgía, y és tingut escapar, certs predicadors advoquen de la trona estant per la ajuda al rey d'Espanya; defensor de la Església, l'or se reparteix acompanyant los donatius de prometences, y con lo reaparegut monarca, ensémps ab lo que s'intitulava rey de Navarra, se

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aparellava per assetjar Paris, cau aquell assessinat ab lo punyal de Climent. Passà llavors la coróna a Enrich IV, al qual favorejava Anglaterra, y com los católichs aclamassen lo cardinal de Borbon, qui s'intitulà Carles X, méntre los assetjadors de Paris se desbandaven, Felip aparentava, com éra natural, inclinar-se a Carles, y tot alhora ses trópes, procehents de diversos Estats, del Piamont y de Flandes, s'internen dins França y van apoderant-se de diferents comarques, de Niça, Provença y Picardía; mas encontrant-se ab la avantguarda d'Enrich IV, a les planicies de Lory, y donant-s'hi una batalla, la guanyaren los Calvinistes, ab lo qual triumfe volà lo nou rey a Paris, y planta allà un llarch y horrorós setge.

Contra-témps és aquest per Felip, y obligat, perçò metéix, a fer un va-y-tót, hi envía lo príncep de Parma ab numeroses tropes perque cost que cost faça llevar lo setge, com axí ho consegueix, y alegant la necessitat de defensar de totes les passades la França d'heretges, per tot-arreu desembarquen Alemanys, Espanyols, Italians y tota sort de sùbdits del rey d'Espanya, los quals van ocupant Narbona, Mont-peller Tolosa y diferents punts del Llenguadoch, la Provença, lo Delfinat, méntre que los Espanyols Mendoza e Ibarra, se constituexen senyors de Paris, y allà los agents de Felip fan y desfan, s'inventen avalots, se convóquen estaments, y al morir Carles X, fins dilaten lo regoniximent de sa filla, la infanta Elisabet, que Felip volía maridar ab lo seu parent l'arxiduch Ernest; semblant fantasía fa obrir los ulls als úns y als altres, y sobre-tót a Enrich IV, qui convertint-se de nou a la Fè catòlica, inabilita axí la direcció sobirana de Felip, se fa séus los principals capdills d'un y altre bàndol, fins al estrèm de regonèxer-lo sa competidora la infanta Elisabet, y passant la moda d'Espanyolisme, per compendre úns y altres que són estat instruments d'Estrangers, decau de tal manéra lo crèdit de Felip, que ja no li resta ilusió ni esperança d'adquirir ab la força y la astucia l'obgécte de sa ambició, per més que fa nous y titànichs esforços, y ocupa places y redobla exèrcits. Llavors apelant a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

reclamar obertament per dret açò que per la força no conseguiría, ja en nom séu, ja en lo de la infanta, ridícol albir que sols lo dictaria la desesperació, tramet cartells de pretenció sóbre diferents provincies, sóbre la Borgonya com a descendent de Carles *lo Temerari*, sóbre la Provença com a comte de Barcelona y hereu de quants drets corresponguéren al seu besavi Ferran, per testament de Joana II a favor d'En Alfons *lo Magnànim*, sóbre los ducats de Bretanya y Normandía, los comtats de Campanya y de Tolosa, lo Borbonés y l'Aubernya, per ésser feus que no podía compendre la lley sàlica, etc. etc.: mas Enrich IV, ab tót y sa conversió, té la aptesa de aliar-se ab Anglaterra, per contrarrestar Felip, en lo qual estat, lo nomenat campió de la Fè, ja séns forces per lluytar alhora ab dues nacions poderoses, y cansat de despendre milions y milios de ducats, no té altre remey sinò transigir, afogar sa desmesurada ambició y fermar lo tractat de Vervins, en virtut del qual regoneix lo monarca espanyol per rey de França l'ex-heretge Enrich IV, y li retórna les conquéstes que havía fétes en sos territoris. ¿Per tal reeixida caldría sostenir tants anys cruels guerres, fer córrer torrents de sanch cristiana y exaugar ab tributs formidables la terra que-n corresponía lo regiment al qui no céssa de repetir que és imatge de Déu en la terra? Passèm a Anglaterra.

Per lo metéix estil que a França, cuyden descapdellar-se a Anglaterra les traces de Felip, car també en aquesta los perseguits católichs miren com a única àncora de salvació lo rey d'Espanya, y la durada de la lluyta abraça quasi tot lo regnat que-ns ocupa. Contrasta, no obstat, a les manyes de Felip un talent com lo séu: la reyna Elisabet, maquiavèlich esperit apte a tota hipocrisía per satisfer sa ambició, axicom ho acredità con volgué pujar al sitial d'Anglaterra, y de tota maldat ab tal d'atènyer los propósits que s'éra ficats en cor. Jogaven Elisabet y Felip a enganyar-se mútuament, y si los embaxadors d'aquest se mostraven afables en la córt anglesa, méntre que los agents inflamaven ocultament los catòlichs en los estréms del reyalme per alçar-se

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

contra la Reyna, Elisabet sabía donar falagueres promeses als tramesos del rey d'Espanya, y al metéix témps no feya cabal de que los ports anglesos sobrexissen de naus espanyoles apresonades per pirates, qui éren sotmesos séus, trametía secretament quantitats als Moreschs de les Alpuxarres per que-s mantinguéssen en oberta rebelió contra Felip, y mantenía prop d'élls agents axí actius com astuts; y per lo metéix estil favorejava los bàndols més intransigents que allà a Flandes alçaven lo crit d'emancipació contra lo monarca d'Espanya.

Se cregué aquest moure una de les palanques més poderoses qui poguéssen ajudar a sa intervenció en lo govern de Anglaterra, favorejant deliberadament la reyna d'Escocia Maria Stuart (que generalment n'és coneguda la historia, y los soferiments y tràgica fí de la qual commouen tota ánima sensible); mas veus-ací que al bò y millor de la conténda, la hora que Felip anava a aparellar-se contra Anglaterra, crehent que tart o d'hora sotsmetrà aquell reyalme sol, per lo qual los restants se mostraven indiferents, se complica un inesperat fét ab la política anglesa, donant a aquesta major aujol: és aquest lo començament de tots los desenganys y descalabres que de llavors-ençà va esperimentant Felip, y és que aquell famós pirata Drake o Dragut, ja conegut dels nostres llegidors, y qui éra terror de la Mediterrania, dreçant-se ab poderosa flota a algunes de les colonies espanyoles d'Amèrica, hi comet los actes més bandàlichs barrejant e incendiant poblacions, apresonant vaxells, y tornant-se-n ab los séus, carregats de moneda, a Anglaterra, a la reyna de la qual ofereix una part de les riqueses que portava; y en recompensa, aquesta intrépida senyora admet en sa marina lo famós pirata, mestre de molts altres qui de llavors ençà se aboquen contra la marina espanyola, y fins de la propria reyna, en aquesta part, puix obertament Elisabet sap apropiar-se cabals presos qui havíen de servir per Espanya, manant sorprende los vaxells conductors de les flotes, y encoratja Drake y tota la marina britànica per que obren d'una

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

manéra esterminadora contra tót quant sía dependencia, persónes o béns, del rey Felip.

La desesperació inspira a aquest resolucions grandioses, com totes les séues, emperò no assenyades ni dretureres: per de prompte, cercant remey en la major força, com si lo nómbre valgués més que no lo càlcul, retruny la Europa ab la nova dels aparells marítims que està fent, treballen tots los arsenals construint y habilitant vaxells, se posen en moviment estols de tots los Estats, tot esperant encare lo gran reforç qui ha de venir de Flandes ab lo príncep de Parma, y és tan immensa la armada que-s progécta per enjovar la Anglaterra, que, sens empatx, li dónen ací nom de *invencible*; y tot alhora destira Felip, com a França, lo vel qui cobría sa ambició, car ja degollada la desventurada reyna María Stuart, surt aquell ab que aquesta sobirana d'Escocia al morir, li ha traspassat tots los drets que tenía al soli d'Anglaterra, defraudant lo seu propri fill, per ésser-se adherit a la religió protestant, apart dels quals drets n'alega altres Felip a sabèr, los de les filles de Joan de Gant, duch de Lancàster, fill d'Eduard III, la una de les quals se maridà ab un rey de Castélla, y una altra éra muller del monarca contemporani de Portogal. De manéra que l'antich marit de la reyna María d'Anglaterra, se presentava llavors a reclamar, per dret propri, lo trónus que ocupava Elisabet, y menaçava ab destruir totes les voluntats qui no-s conformassen ab la séua, com a acostat rey anglès.

Si ja de bell començament obrà ab manya Elisabet, per burlar la del seu antich conyat, y rey, ¿què no faría d'aquíavant, enfront de menaces tan patents y terribles, la reyna anglesa, son govern, Drake, los pirates y, en suma, tota la nació protestant, contra lo catòlich Felip? Aplegada por estar davant Calés la major part de la *invencible* esperant només los socórsos qui han de venir de Flandes ab lo de Parma, emperò com menys podía l'almirall pensar-s'ho, la astucia anglesa, profitant la foscor de la nit, li avisa sa poca vigilancia, perçò que gitant vuyt brulots sóbre la armada, comencen a encéndre-s algunes naus, ocasionant lo major trastorn

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y confusió, en mig del qual se profiten los anglesos, per anar apresonant tots los vaxells qui s'assolíen del foch, mijançant en conseqüencia embregats combats, sóbre-tót lo qui tingué lloch davant Gravelines, en lo qual no se-n porten la millor part los espanyols. No empatxa açò que la nostra armada avanç, ans de penetrar en les-illes, envers les costes de Flandes, per replegar l'esforç d'allà esperat, emperò al bò y millor contrasten al seu anament los més terribles temporals del Nort, y de tal manéra roman esterminada, que de cent-cinquanta naus de guerra qui la formaven, ab vuyt mil mariners y vint-mil soldats, dos mil sis-cents-trenta canons y los aparells proporcionats, no-n arriben als ports de Biscaya sino cinquanta-tres vaxells, morint catórze mil soldats en lluytes y naufragis, séns comptar-ne uns altres dos mil qui resten presoners dels Anglesos.

Gaudint-se en les dissorts dels espanyols fos fills de la altiva Alkion, s'esforcen a pendre gran preponderancia marítima, y per més que los llurs principis són bon troç a tall de pirata, puix piratejant s'escampen per totes les costes de la Mediterrania pertanyents al domini de Felip, y adhuc a América, y apresónen les flotes qui-n venen y saquegen Càdiç, ab vergónya cal regonèxer que de llavors ençà tenen lo domini de la mar, y ab gréu dolor és de confessar que dés d'aquell terrible fracas—al qual és d'agregar lo naufraig de una altra armada que havía combinada lo Rey, com a darrera temptotiva, en lo 1587, victima d'una ferésta terrabastada a les costes de Biscaya,—restà esterminada la marina espanyola, o almenys en el germen d'una visible decadencia. Si preguntam are ¿de què serví la manya diplomàtica, la inversió de tants de cabdals, lo sacrifici de tantes vides, la aparença religiosa de Felip, y la esposició, per fí, dels seus drets a la coróna d'Anglaterra, si aquestes havíen d'ésser tan efimerals com los que retragué de França, y lluny de conseguir son obgécte, ni pogué acredïtar-se com a campió de la Fè catòlica fóra d'Espanya, ni pogué delir lo mal recort que tinguéren de sa època quants, acomparant témps, conserven grata tradició d'axò que fóu anteriorment la nos-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tra marina. Que rumie lo qui vulla, y diga si, en sos propòsits ab Anglaterra mereix Felip lo nom de gran polítich, y si és esser-ne tenir la fermesa de forjar, grandioses empreses, d'encoratjar desmesurades ambicions, havènt d'ésser los resultats d'unes y altres, si han d'ésser fondament perjudicials per la nació qui-ls ha'comportats.

Passèm a Portogal. Les mires que Felip tingué al idear la conquésta d'aquest estrém de la peninsula Hispana són més poaitives, per ésser de més avinent execució y més productives, que no les que ostentava respéste de França y de Anglaterra. En primer lloch se presentava la oportunitat de una successió disputada, podía penetrar-se en lo pahis per terra, essent com éren fronteres comunes a la Espanya; hom se burlava ab axò envidés la ambició anglesa, alhora que aquesta atropellava per mar los espanyols; y sóbre-tót, ab la adquisició de Portogal; no éra lo simple avantatge d'arrodonir ab élla lo territori de la Península, sinó los immensos beniféts que les colonies portogueses a Amèrica, Africa e Indies, havíen de proporcionar, que ab llur domini veníen a duplicar-se les forces y riqueses d'Espanya. Tras la mort del rey don Sebastian al Africa, séns dexar posteritot, recaygué lo sceptre en lo cardinal Enrich, de 70 anys do edat y prevehent en aquest la metéxa insuccessió, ja ab témps començaren a descobrir llurs pretensions diversos qui s'hi creyen ab dret, essen l'un d'élls lo príncep don Antoni prior de Crato, al qual prometen valiment los anglesos, en cambi de concedir-los èll libertat de comerç en los ports d'Europa e Indies. Fós que los portoguesos no-n mostrassen entusiasme per conèxer les intencions del anglès, o per tèmer les intencions de Felip, dexaren pujar al trònus l'ancià profés, emperò tantost com no fan pública la aclamacio aparella lo rey d'Espanya numerós exèrcit, y per més que los vaxells anglesos solquen lo Taix, y desembarquen algunes forces ab la ira que naturalment havíen de sentir los soldats de Felip, sentint referir per tot arreu la destroça de la *Invencible*, esdevinguda no feya gayre, avancen resoluts, sóts la conduyta del duch d'Alba, entant que la flota espanyola te la sort de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

encontrar ab la portoguesa y dispersar-la, y no céssen fins a espulsar tot enemich y tenir proclamat per rey de Portogal lo monarca d'Espanya. Succehí aquesta empresa en lo 1580, y jatsía personalment no hi estigué Felip per trobar-se llavors deturat a Badajoç, per mor d'estar-hi malalta sa muller, ab perill de mort, no trigà en veure-s reverit per la noblesa, ja fós atemoritzada per les menaces, ja atréta per richs donatius, y tantost a Tomar ne reb lo jurament dels seus nous sotsmesos qui-l proclamen solemnement.

Llarch y trist fóra referir lo comportament posterior ab los Portuguesos axí per part del Rey com dels seus soberchs virreys, la sanch cruelment vessada en aquell reyalme per afermar lo domini de gent estranya a una terra qui sèmpre s'éra regida per si metéxa, y si aquesta agregació no fóu infructuosa per Felip, lo mal sistéma ha de provar ans de 60 anys, que Portogal y Espanya no poden viure plegats si la una nació ha d'oprémer la altra, en compte de tractar-la com a germana, y que los drets falsos y les tiranies sols poden soferir-se con la força los imposa, passada la qual, tórna recobrar tota la vigor perduda; y axí hagué de succehir a Portogal, tocant a la apropriació de la qual ja diu lo savi Mariana en son *Sumario*, semblants paraules: «... les armes estaven en poder del rey don Felip, qui tots-témps y principalment con lo dret no està gayre clar, ténen més força que les informacions de legistes y lletrats, y és axí generalment qui entre grans Príncepps apar més justificada aquella part qui té més força.

Ab tot y los passatgers resultats de les pretencions de Felip a França y a Inglaterra, ún comprèn la rahó qui-l podía moure a tindre-les, com ún comprèm aximetéix la facilitat y convinença de la conquésta de Portugal per un rey d'Espanya, desitjós d'engrandir-se sén fí; emperò ningú no imaginaría que atenent l'estat general d'aquella època y les complicacions y perills qui s'oferíen, somnias jamés Felip en llunyadans dominis, que, per ésser tan apartats podía mirar-los ab tanta indiferencia com se mirava la Alemanya qui tantes congóxes causava al seu parent l'Emperador per ses divi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sions religioses, sóbre- tót si lo mòvil de sa empresa havía d'ésser, com sémpre aparentava en la primera impetut, lo restabliment de la ortodocsia catòlica. Li entrà en cor talment a Felip tenir predomini en la mar Bàltica, y profitant les inveterades discordies que hi havía entre Dinamarca y Suecia, per idèntica mira, trameté agents y vaixells a aquesta darrera nació, y séns que assegurèm nosaltres si los nostres diplomàtichs intervinguéren o no en lo fét que anàm a referir, podèm dir solament, que en lo 1578, una soptada conspiració fa caure del tronu lo monarca suech, y és lo seu sceptre traslladat a un germà séu, qui prengué lo nom de Joan III, la principal circunstancia del qual éra l'ésser resoltament catòlich y sa muller més que éll. Lo rey Joan havía d'estirpar del seu reyalme, com va conseguir-ho de prompte, quants regusts hi hagués de Luteranisme, y tan prést esvahir la Dinamarca, ab lo pretést de fer la metéxa refórma religiosa que a Suecia, ajudant-li materialment alhora la Espanya y la Polonia. Ab lo pretést més rebregat d'aquella època, fer guerra a Turchs, Tartres y tota sort d'infeels, Esteve Batory, rey de Polonia, ab un estol de coranta mil cavalls havía d'acometre la Denamarca per un costat, lo Suech per l'altre, y la flota d'Espanya y Flandes, desembarcant les seues gents a la Zelandia, n'havía de trametre una part a la capital, méntre la romanent s'apoderaría de la fortalesa principal qui domina lo fréu del Sund.

Aquesta possessió éra lo veritable obgécte de la intriga, car com a vigilant Espanya per que aquelles terres no cayguéssen de nou en la heretgía, havía de continuar per sémpre dominant lo fréu, qui éra la única porta y camí per quants vaxells, traversaven de les terres donants a la mar Bàltica, a Holanda, Anglaterra, França y Espanya; y a conseguir ab tota indipendencia semblant avantatge, qui tants milions proporcionava a Felip, cedía aquest al Suech tots los territoris per ón la Denamarca pogués acometre-l tot dexant satisfet lo Polach ab una pensió annual de cent mil escuts. Emperò tot aquell gran castéll de cartes se-n anà per terra ab la sola mort, inesperada d'una persona: morí-s la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

catòlica muller del rey suech, y contrahent nou matrimoni Joan III ab una luterana, ab la nova amor cambià de crehences, y qui sap si ajudat d'altres causes que desconexèm, va rompre ab la córt Romana y amollant, regnes als reformistes, com que lo pretést de Felip ja no servía, y éra costós y esposat mantindre una guerra en aquells climes als quals no estan féts los nostres soldats, no tiugué altre remey sinó que retraure los seus agents diplomàtichs y flotes, oblidar per sémpre més tota aliança ab Suecia, y sort que pogués oblidar la pena que li enfongués la mala inversió de cabals y lo ridícol que li reportava lo fracas de tan fólles ambicions.

Per les interessants apuntacions qui precehexen, relativament a Suecia, devèm confessar que havèm seguit ab preferencia, estractant lo tést en gran part, lo curiós capítol de la Historia d'Espanya per Romey, qui tracta d'aquest punt, y en lo qual se reprodueix una singular memoria francesa, endreçada a Richelieu, recòndita en la Biblioteca Reyal, o Nacional, de Paris.

Donchs bé: acomparant los distincts progéctes d'engrandiment somniats per Felip, sus-are esposats, lo lector podrà persuadir-se de quant advertirem al començament, çò és, de que no és gran polítich lo qui-s proposa grandioses empreses, sinó aquell qui les realitza, y que lo zel catòlich de Felip no és tal dés lo moment que lo qui ho aparenta ho fa servir per fins terrenals, per satisfer sa excessiva set de domini en terres que no éren séues, podènt ésser molt cert que les grans dissorts que comportaren ses armades, disperses per los temporals, fóssen certament un càstich de la Providencia Entre totes les grandiositats atribuides a Felip, sols n'hi trobam úna, y és la tenacitat del seu caràcter, ja en combinar moltes de les empreses referides alhora, séns tenir en comte que quiscuna de per sí fóra prou a dur-se-n tota la atenció de aquell qui la imaginas, ja per no desistir ni estemordir-se per ningun contra-témps ni per quantes complicacions anaven sortint: car si ún bé obsérva, per les dates, los propòsits que havèm escalabornat ab respécte a les nacions en què in-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tervingué y volgué Felip dominar, coincidexen entre sí moltes vegades, y entant que prova de posar-los per obra lo gran ambiciós, tenint los ulls ferms en Flandes, Anglaterra, Sardenya, Italia, França, Portogal o Suecia, resol en l'interior afers tan compromesos y perillosos com lo de la guerra y successiva espulsió dels moreschs que sap foragitar definitivament dels seus reyalmes, com lo del misteriós procés contra son propri fill, al qual l'insensible pare mira encarcerat, y espirant després (Déu sap còm), y mena a cap la feresta sentencia contra lo Justicia Lanuza, que li fa tallar lo cap, malgrat tots los planys dels aragonesos y burlant-se de tots llurs furs, que calciga, fent calcigar ensémps aquell territori per forces de Castélla, mal exemple que començà ja a introduhir en aquests reyalmes son antecessor, lo rey En Ferran I d'Antequera, tot cercant que *per dret* lo proclamassen a Casp rey d'Aragó; y finalment, és en mig d'aquesta gran mescla d'ambicions, burles, pèrdues, quiméres, despeses y lluytes diplomàtiques o militars, con la metéxa toçudería heroyca consegueix lo gran triumfe de Lepant, l'únich que la Cristianitat deu agrahir, que la nació espanyola pot recordar ab ergull, y qui prova una volta més que ab deturada meditació, millor orde y bona elecció de caps, y sóbre-tót enarborant la bandéra catòlica séns ocults o simulats pretésts, podía ésser estat Felip menys ambiciós y més pensador, cosa que la llagotería pogué dir que fóu, emperò que no ho concedirà jamés la crítica històrica severa e imparcial. A concloure aquesta idea del regnat resumirém la nostra opinió en una sola frasa: gran cor hagué de tenir Felip per entremetre-s en tantes grandiositats y bregar ab tants contratémps; emperò pot fer-se que axí obrà per la gran qualitat de no tenir cor.

Quatre mullers tingué Felip, y de la primera, María de Portogal, essent ell encare príncep, consegui successió varonívol, lo príncep Carles, qui arribà a ésser jurat com a primogènit, y visqué 23 anys, fins que al Janer del 1568 fóu assegurada sa persóna, per orde del seu pare, y morí sis mesos aprés; vers lo Juliol, dins la metéxa presó ón lo tenien, séns

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que ningú sapia de cert la principal causa d'aquell tancament, tan misteriós com lo de sa mort, per més que la una y la altra síen comentades de diferent manéra. Altres fills mascles tingué Felip de les restants mullers; mas l'únich successor, que-ns convé ací citar per les referencies que al metéix deurèm fer, tingué per mare la quarta y darrera muller, Agna d'Austria, y no nasqué fins a 10 anys après de la mort de Carles, en lo 1578, de igual nom que lo pare, al qual succehí comptant de vida 21 anys, çò és, en lo 1598, aprés de coranta-dos anys de regnat a Castélla y setanta-un de edat.

Complí Barcelona com a capital y Diputació com a representant de tot Catalunya ab los devèrs que reclamen la lleyaltat y la religió, al sabèr la mort del seu monarca, l'Emperador Carles, car celebrà pomposes funeralies, qui éren per llur metéxa pompa viva espressió d'aquells sentiments: devent advertir-se que la nova oficial, per carta de la princesa governadora, no fóu rebuda fins al 14 d'Octubre, havènt-la comunicada lo lloch-tinent general o virrey qui-s trobava a Perpinyà, com veurèm, y no per carta del metéix Felip, segóns lo Feliu, puix no hi havía témps. Iguals demostracions haguéren de repetir-se ben prompte per havèr coincidit una altra sentida mort, poques setmanes aprés de la del Cèsar, la de la reyna d'Anglaterra, dona María, unida a-les-hores ab lo príncep don Felip, ja intitulat rey de Castélla, d'ençá de la renuncia del seu pare, y absent a Flandes; de manéra que aquella sobirana anglesa, si pogué intitularse reyna de Castélla per espay de dos anys, jatsía séns moure-s de sa patria, en rigor no tingué témps de podèr-se intitular reyna d'Aragó y comtesa de Barcelona, ja per lo curt espay de vida que li restà aprés de son antecessor en aquests Estats, ja per esdevenir pot-ser sa mort ans que lo marit

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

(per qui tindría aquell dret) pogués fer-li assabèr la successió omnímoda, que dés d'aquella hora adquiría en tot Espanya. Felip, no obstant, éra lo nostre rey d'ençà de la mort del seu pare en lo Setémbre del 1558, y puix María finà lo 17 de Novémbre, éra de dret aquesta senyora, per son marit, reyna d'Espanya durant los jorns intermijans, d'aquestes dues dates; y açò ho tingué en consideració la capital catatalana per honrar la memoria de qui no havía conegut, emperò que la venerava per sa sobirana dignitat.

Si Espanya tenía en aquella ocasió absent lo seu Rey, lo metéix esperimentaría Catalunya com a part d'aquella, y adhuc regressat a la Península Felip, trigà alguns anys, com veurèm, la nostra patria a gaudir la presencia del seu monarca y a complir ab éll mutuament quant éra de costum en tota nova successió. Degué obrar com a Rey, no obstant, tot-seguit, y no oblidant-se d'açò que lo costum també eczigía en aquests reyalmes, d'una organització distincta dels de Castélla, verificà lo primer acte, qual fóu lo nou nomenament de lloch-tinent y capità general, o virrey, ab data, diuen del 31 de Desémbre.

Segóns los Dietaris de la Diputació, lo die 31 de Janer del 1559 fóren presentats a aquesta, en consistori, los nous privilegis del virrey, y fins al 23 de Febrer no tornaren a tractar d'aquest afer los Diputats, séns dupte esperant l'avis que-ls donaría Toledo de sa vinguda, y a la metéixa data, asprés de passar los convinents avisos, s'aparellaren, ensémps ab la demés comitiva d'autoritats, per anar-se-n a tota pressa vers Sant-Andreu, que éra per llà ón devía venir, puix la tornada éra de Perpinyà, ón s'éra recullit per mor de la pésta qui afligía Barcelona, segóns que ho demostra lo veure que en companyía del de Tcledo hi anaven sa muller, dona Victoria Colóna, sos fills y tota sa servitut.

Es força singular aquesta entrada y quant ne deriva per les proves que ofereix confermatives de nostra opinió, tocant a la diferencia de caràcter entre les diverses races qui poblen Espanya, y al quixotisme de certs personatges qui directa o indirectament anaren tenint intervenció en los alts negocis

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de Catalunya, séns conèxer-ne lo caràcter ni costums, y als ulls de la qual deguéren semblar ridícols més d'un colp, per no rumiar prou certs actes que sols la llur vanitat y lleugeresa los hi dictava. Apunten los nostres Dietaris algunes entrades de lloch-tinents o virreys, referint-ne breument lo cerimonial, emperò aquesta vegada, no sabèm per què, los de la Diputació (qui ténen caràcter oficicial y fan autoritat en la Historia) engrunen minuciosament la recepció y açò que-n podríem dir simple cerimonia, posat que lo personatge esperat no éra nou ni desconegut en la terra, ón hi estava de virrey en vida de Carles, sinó que per les lleys d'aquell, cessava l'*alter-Nos* en morint lo monarca, y no podía exercir fins que lo successor lo nomenas de nou, com en aquesta ocasió s'esdevenía.

No-ns deturarèm en aquestes menudencies, puix que s'hi consigna açò que éra de costum, havènt-n'hi prou al sabèr que concorríen a la recepció totes les autoritats, magnats y cavallers; emperò si na éra aquella pomposa cerimonia la de costum y de que com més en aquesta ocasió, ab dóble motiu vindrà de nou quant anam a referir. La veritat del fét és que la nostra capital catalana anava a rebre oficialment lo lloch-tinent del nou rey, lo virrey de Catalunya, no lo senyor don García de Toledo y los séus, y en sabènt-ho aquest, jatsía freturas anar acompanyat de sa familia, la discreció ensenyava que al arribar à cert punt aquesta se-n separas, per que son cap complis a-les-hores sol, conforme li corresponía, presentant-se no com a particular sinó com al més sobirà oficial Reyal que trametía allà lo monarca per que exercis jurisdicció en nom séu. Trameté, donchs, la ciutat de Barcelona, y ab élla totes les corporacions governatives, totes les autoritats de distincts estaments y oficials reyals, los llurs representants a rebre llur virrey ab la formalitat, etiqueta y cerimonia que és de suposar en tals cassos, y en cambi lo rebut s'ostentà ab la libertat y eczòtica franquesa que bé calía que meravellas los circunstants; al costat del Virrey oviraren aquests ben prompte una dama, cavalcant a sa faysó, lluhint rich abillament, y aquexa dama, qui no des-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cavalcà de sa hacanea, no obstant de veure que s'atansaven les autoritats, com és de pensar, éra lo senyora virreyna la qui corresponía a les salutacions oficials, tal com si fós una lledesma y benévola Magestat. La comitiva qui anava felicitar lo nou Virrey, dreçà lo seu anament tan prést vers la porta de la ciutat, y un colp allí, acompanyà la virreyna y sa familia (1) llur casa, qui éra al carrer Ample, passant després ab lo Virrey a la catedral ón aquest devía jurar solemnement, segóns la pràctica legal establerta.

Al arribar al presbiteri de la Seu, que éra ón solía tenir lloch l'acte, tant que ja ho havía complit en altres ocasions lo de Toledo (2), y a-les-hores èra simple fórmula, lo notari o encarregat de la lectura dels capítols sóbre la observació de quiscun dels quals devía repetir lo Virrey la paraula *Juro*, en obsequi a la metéxa autoritat superior, y per abreujar l'acte, indicava cortèsment que lo capitol podía donar-se per llegit responent-hi lo Virrey, més cortès encare y com fent gala de formalitat, *que-s llegis:* y axí-s repetiren aquestes frases en quiscun capítol fins a acabar-se la lectura de tots los que abans se juraven, dexant assegurat lo mutual compliment d'observancia, con li saltà al pensament a mossèn Joan Bonaventura de Gualbes, conceller en cap, un dels compromisos nous, del esclariment del qual depenjava en gran part que no obrasssen ab arbitrarietat los virreys: tal éra un capitol de les córts de Monçó, o ans bé provisió per provehidors de gracies, ón s'hi prohibía que mantinguéssen audiencia o concell séu los virreys, y s'establía que lo lloch-tinent y capità general no devía curar sinó de les armes, *no pot conéxer sinó dels soldats stipendiaris y no de la gent provincial.*

(1) Espréssa la relació que hi anaven los fills, nins, del Virrey, y la dida d'un d'élls en andes, alguna dama y servitut, y que seguía un cotxe *a la italiana*, molt daurat de dins y de fora, buyt. Pot ser fóu aquest ún dels primers cotxes que a Catalunya conegnéren, puix l'invenció n'éra fresca. En los *Anales Consulares*, al any 1546, s'hi llig: En aquest any véu-se lo primer cotxe que hi hagué a Espanya y fóu portat de fora lo reyalme.

(2) No aludim solament al jurament que prestà en Barcelona la primera vegada d'èsser nomenat, sinó al que acabava de prestar com a virrey novell en Gióna, y que no li valgué al de Toledo, per havér Barcelona reclamat sa prerogativa de pendre-l, ab inclusió de tots los demés pobles.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Contestà en açò lo de Toledo boy resolt, dreçant-se al qui llegía, semblants paraules: *Vos continuad, que yo juro lo que han acostumbrado de jurar los otros visoreyes mis pasados:* en açò replicà lo Conceller que perseverava en quant havía dit, produhint-se de prompte un xich d'escàndel, car certes *tenia tabuxat tot-hom lo tribunal del capitá general.* Bona disposició se amostrà, no obstant, de part de tóts en mantenir la bona armonía qui éra necessaria, a una ciutat com la de Barcelona, y si cavallerós se mostrà lo de Toledo, no ho desconeguéren correspont-hi com se merexía, los Concellers.

Era aximetéix tradició consuetudinaria de bona criança, l'endemà de la entrada y jura del nou virrey, fer-li les autoritats una visita d'atenció, que venía a ésser com un acte de córt o besa-mans dels nostres témps, y com al pendre comiat alguna de les persónes assistents (los Diputats segurament) encarregas espressives saluts al virrey per sa senyora muller (incident ben segur convingut ab anticipació), s'indicà a la comitiva que si volía tenir lo gust de veure la senyora aludida, passas a la cambra vehina; emperò al entrar-hi atents y cortesos los convidats, haguéren de restar altament sorpresos, primer dels magnífichs paraments y penjoys qui abellíen la sala, d'aspécte vérament regi, y després (¡açò és lo meravellós!) de veure al fóns un dosser ab pehanya o tarima, demunt la gual, de peus, ostentant un riquíssim vestuari ensémps ab los demés arreus del seu secse, sobressortía la senyora dona Victoria de Colóna y Aragón, tenint a dreta y esquerra allogades les dames de sa servitut, tal com si fós una magestat positiva.

No consigna lo Dietari, com és natural, los eféctes de aquesta sorpresa en lo cor dels nostres avant-passats tan formals y assenyalats, tan amadors de no donar ni toldre a la lley y a la cerimonia res qui no correspongués, y nosaltres per çò metéix ometèm lo referir-ho, dexant que ho congectur lo llegidor, per més que-ns sía vija-res que al tornar a llurs respectius estatges, quiscuna corporació o comissió, havíen de mijançar entre llurs indivíduus certs comentaris sóta-véu, car, de fét, ningun reglament d'usatges ni llibre de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cerimonial no havía previst aquell cas singular de recepció oficial fembril, en l'acte de visitar les autoritats de la terra un nou virrey de Catalunya. Per més que no ho parega, no dexa d'ésser aquesta una nova per esplicar la manéra com involuntaria o inadvertidament van transformant-se los costums dels pobles y com les influencies estranyes van desbaratant per graus fins lo caràcter de llurs fills.

Quant al nomenament del qual venim parlant, si bé per part de la Diputació no hi consta obstacle, lo Feliu, ab referencia a algun document del Arxiu Municipal, assegura que n'hi hagué, espresant-se en estil de semblants paraules: «Tinguéren escrúpols la ciutat de Barcelona y principat de Catalunya, obstant la nominació a la Lley segona o Constitucïó, títol de *Jurament*. y als privilegis; emperò estimant que ja lo Rey a les córts de Monçó, any 1547, havía jurat les constitucions y privilegis com a Príncep y successor, semblà *podér dispensar per aquesta vegada*, ab les protéstes ordinaries.» Reservam quant podríem dir ací per la hora que hajam d'ocupar-nos de la primera entrada de Felip a Barcelona y del jurament que prestarà.

Los dols y funeralies de qué acabava d'exir Barcelona per los motius ja indicats, se mudaren en demostracions de goig, a les darreríes del metéix any 1559, per un agregat de causes quina més notable, com éra lo retórn del monarca a Espanya, son casament ab la germana del rey de França, son antich enemich, y principalment per la conseqúencia de aquest aveniment, per la pau general que éra rahonable de considerar-se més duradora que totes les anteriors.

Pogué amarguejar aquesta satisfacció y esperança la desféta soferta per una part de la armada espanyola al empendre la conquésta de Trípoli, que mencionam no-més per una referencia que fa a un ilustre català l'historiador de Felip II, don Lluis de Cabrera (1), al qual segueix tantost la postre

(1) No-s crega algú, per lo cognom, que è- aquest autor català, puix que-l dónen per natural de Córdoba los bibliógrafs, qui fan de ses obres grans llahors, en especial Nicolau Antoni, podènt ací afegir que com a historiador mereix lo Cabrera gran autoritat, per ésser contemporani als fèts corresponents al período qui-ns ocupa, y testimoni de la major part, axí en témps de Carles V, com en los de Felip.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

annalista. Tot parlant aquests autors dels personatges qui figuraven en primer térme, diuen que havía d'ésser-ne generalíssim lo duch de Medinaceli, que-n fiaren la direcció al comenador de Sant-Joan, En Guimerà, català, que éra general de les galéres d'Espanya don Joan de Mendoza, lo qual devía partir vers Messina, ón calía aplegar-se tota la armada, ensémps ab les del Papa y altres potencies d'Italia, y les de la illa o reyalme de Sicilia, essent-ne general En Berenguer de Recasens, un altra català. Que al Guimerà fiassen la direcció no té res de particular, car convé sabèr, que un dels qui més principalment y pot-ser lo principal, qui consellaren a Felip la espedició éra La-valette, gran maestre, en aquella sahò, del orde de Sant-Joan, y resident a Malta; y puix lo Guimerà, comanador de la metéxa, con aquella se resolgué, trobava-s a la córt d'Espanya, regular és deduhir que éra l'home de confiança del gran maestre, encarregat de tractar ab Felip, y que, arribat lo cas, com a conexedor del pensament, hauría d'ésser lo qui tingués la direcció de la empresa. La desféta que aquesta soferí és deguda, en son origen, a miseries y enveges: diu algú que lo maestre estava despagat de Felip, un altre que uns cabdills no volíen sotsmetre-s als altres, d'altres que hi hagué retrassaments parcials qui contribuiren a que hi mancas unitat, emperò generalment la causa principal, adhuc per los metéixs autors espanyols, és atribuida primer a la incapacitat del duch de Medinaceli, qui, séns inteligencia ni esperiencia, «de la Córt, passà a general de la mar,» y segonament als fums de don Joan de Mendoza, general de les galéres d'Espanya, qui se-n tornà ab élles de Messina, per no estar a les ordens d'En Joan Andréu Doria.

Sía lo despropòsit, l'ergull, los temporals o quina fós la causa de la destroça y sorpresa que féren los enemichs a la armada del rey d'Espanya, nosaltres remembram lo fét més que per esplicar-lo, per fer una observació, sóbre la qual lo llegidor podrà rumiar còm bé li parega; sabèm lo nómbre de galéres que, ab totes les naus ensémps, restaren apresonades: mas consta aximetéix, que les galéres de Sicilia, del

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Pontífech, de Florença y de Gènova, per la *art dels llurs generats*, se salvaren, arribant a Malta, com axí ho féu assabèr La-valette al Rey, per conduyt del Guimerà, dolènt-se de aquella *pèrdua voluntaria*, y com les de Sicilia les havèm de considerar envidés com a catalanes, y èra català llur general, Berenguer de Requesens, y català igualment lo Guimerà—la opinió del qual seguirien los estorts, puix que féren cap a la illa gordada per los cavallers de Sant-Joan,—havèm de regonèxer almenys que, en aquell témps, gracies a Déu, se conservava encare entre les gents de la raça nostrada lo seny y la reflecsió que sémpre la havía distingida, séns que hi fés metlla en son caràcter la fólla vanitat, germana inseparable de la toçudería irreflexiva y de la ridicola lleugeresa en lo mou d'obrar.

En la *Idea del reinado* havèm vist que lo mencionat Berenguer de Requesens y En Joan de Cardona ab altres personatges fóren cambiats en lo 1562, per efécte de la tréva establerta entre lo Turch y l'emperador Ferran, y diuen si éren cayguts presoners com a defensors de la illa de Gerbes, al recobrar-la los infehels; y açò podía fer duptar de quant dihèm respécte del primer al recollir-se ab les galéres sicilianes a Malta, emperò comprenent que són dos féts distincts, y que lo Gerbes fóu posterior a la desféta de Trípoli y sols defensió d'açò que ja possehíen, lluny d'oferir dupte, posarà en clar que los metéixs qui-s salvaren a Malta poguéssen anar tantost a resgordar la espresada illa africana y allà ésser víctimes d'aquells qui, per lo triumfe anterior, senyorejaven poderosament aquelles costes. No cal confóndre lo Berenguer de Requesens, del qual sus-are parlavem, ab lo Lluis de Requesens, qui vers lo metéixs any 1560, se trobava d'embaxador a Roma, con tractaven de renovar la congregació del concili de Trent, y al qual havèm de veure figurar tantost a una alçada més enlayrada que la de diplomàtich, a la de prohom, puix que s'assenyalen precisament en féts marítims l'ún y l'altra, y fóra fàcil equivocar-los.

Ab la pau establerta per Felip ab França, a conseqüencia de son nou matrimoni, ninguna regió d'Espanya no po-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

día respirar ab major satisfacció que Catalunya, porta tótstémps de les irrupcións de tan modest vehí, y per lo metéix paper secundari que feya, com tots los demés Estats de la Coróna d'Aragó, d'ençà que los castellans s'éren encarregats generalment de glories y aperduaments, podía mirar aximetéix ab certa indiferencia disculpable los trastorns que Flandes ocasionava al rey Felip; car ni ells tenien la culpa de rebelions tan llunyadanes, ni molt menys de que, per apaybegar-les, fóssen tinguts anar-hi a soferir o a fer soferir los soldats castellans, que tals éren en llur major part los qui allà bregaven per drets qui no éren espanyols, mas si de la persóna qui éra rey d'Espanya; y lo nom de castellans, més que no d'espanyols los donaven los flamenchs al retraure-ls que allà feyen lo metéix de que, en sentit invers, se planyéren en témps del arxiduch Felip, marit de la reyna Joana, y en lo regnat de Carles V, çò és, que exercíen tots los més alts càrrechs y governaven la terra en perjudici dels naturals.

Per certa que sía la generalitat que advertim, no hi hà dupte que algun català, com a espanyol, intervindria en los féts de Flandes, qui dés lo 1561 prenen un caràcter força gréu, tant més quant, anys més tart, lo metéix En Lluis de Requesens, sus-are citat, succehí en lo virregnat general de aquelles terres al duch d'Alba, y obrí camí per plorar com éll tants d'infortunis, al seu successor l'inclit don Joan de Austria; y algun dels autors qui de semblant guerra s'és ocupat. fins arriben a dir (segóns obsérva lo Feliu), que hi hagué ocasió ón arribaren a quatre mil catalans, a sou del Rey, y que-ls nomenaven Espanyols Valons, perçò com parlaven idioma diferent dels altres Espanyols: emperò ab tót que axò sía possible, considerant los quatre mil com a soldats de sou, mesclats ab los d'altres provincies d'Espanya, y no com a còs especial de catalans y messionejat per Catalunya, no val la pena de citar les especialitats d'oficials qui servien en l'exèrcit d'Espanya, llevat en algun comtat cas d'assenyalar-se, y sóbre-tót comprenent les alusións o referencies un periode tan llarch com és lo de tot lo present reg-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nat, tenint-ne prou l'encuriosit al qual interessen semblants noves personals, ab la lectura del paragraf que hi esmerça lo Feliu en los *Anales*, sóts lo referit any,

D'ençà que, en lo regnat d'En Ferran *lo Católich*, esposarem llargament lo nostre mou de sentir tocant a la Inquisició, justificant les causes d'antipatía que les autoritats del pahis manifestaren als ministres d'aquell tribunal, no naturals de Catalunya en sa major part, no havèm omès quantes noves s'esdevinguen confermatives de la nostra opinió; y en lo metéix any ón som arribats, va ocórrer, per frévol motiu, una conténda tal, que posà en moviment totes les autoritats y produhí lo major dels escandols, dins y tót del témple de la Catedral barcelonina. Farèm lo resum de quant ne diuen los nostres dietaris (lo *Llibre de coses assenyalades)*, ja per importar-nos més lo significat, que no les peces menudes del fét, ja per ésser-ne lo motiu quasi igual al d'un altre disgust, que demunt esplicarem, esdevingut a una funció de la Llotja. Lo cas éra que, celebrant-se los divinals oficis en la Dominica *In passione*, en la qual fésta sol llegir-se un edicte de la Inquisició contra la herètica pravitat, al concórrer los Concellers a la Catedral, observaren que al lloch preferent del presbiteri, reservat esclusivament per la Magestat, havíen colocat los senyors Inquisidors tres cadires regies ab llurs tarimes, tal com si fóssen élls los arxi-supréms entre totes les autoritats, corporacions y tribunals. Ja may, en lo ferm sosteniment de llurs prerogatives, no mancaren pas los nostres magistrats municipals a la prudencia y bona criança; y axí, ans no amostraren llur habitual energía, féren recordar cortèsment, no per servidors, mas per dos comissionats de gran consideració, la error en què estaven los pares Inquisidors, puix no podíen ells ésser presidits sinó per lo Rey, o, en la seua absença, per son lloch-tinent. La resposta que donaren los advertits respirava l'èmfasi més petulant: en primer lloch preguntaren als comissionats, ab gran altivesa,=¿qui sóu vosaltres?=y donada la competent esplicació per aquests, continuaren los pares, dihent per tota resposta:=Digau als Concellers que nosaltres representam Sa

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Santedat; y açò és servey de Déu, de Sa Santedat y de sa Magestat.= A la primera rèplica dels Concellers, no-més contestaren los Inquisidors, *ab gran vehemencia y certa manéra de cólera*, dihent als comissionats:=¡Anau, anau!=y séns fer ningun cabal de quant aquests anaven a dir-los, continuaren impàvits.

Aplegaren-se a-les-hores cavallers y ciutadans, ab cor de conciliar, y al acostar-se als Inquisidors, diguéren-los-hi aquests ab gran resolució «que no llevarien les cadires y tapiç, per tal com ells per llur ofici y l'acte que representaven estaven llà ón los pertanyía, y *que axí éra acostumat a Castélla.*» Dés d'aquell moment, y méntre que durà lo sermó, obraren ab gran activitat quants estaven en defensar los costums y prerogatives de Barcelona, perçó que a la fí de aquest se trobaven ja a la esglesia delegats de diferents autoritats lo regent la cancilleria representant la Audiencia, y lo regent la tresorería de part del lloch-tinent; y entretant s'aplegà lo concell de prohomens, y per son dictàmen lo regent la vegería acompanyà los Concellers a la Seu, per traure-n les cadires, y avisat per aquell lo lloch-tinent, prometé que hi aniría tost al punt, que los Concellers passassen endavant.

Tal fó la préssa, que-s trobaven ja tóts dins la esglesia, menys lo Virrey, en la ocasió d'estar lo celebrant resant les oracions qui precehexen al sumir la sagrada fòrma, per qual rahó los inquisidors estaven agenollats davant les llurs respectives, cadires al méteix témps aparegué allogat al lloch que li corresponía la cadira regia del Virrey, y son representant s'esperava a les grades del presbiteri, dés de ón l'instaven los Concellers que pujas a gordar lo lloch del seu representant. Compareix llavors lo Virrey, al qual ixen a rebre ab gran cerimonia los Concellers, y tot-just com arriba al presbiteri, diu en altes veus:=Pares, llevau d'ací exes cadires,— y aprés d'advertit l'acte, per lo qual s'agenollà un moment, dreçant-se als Concellers continuà: = Concellers, passau al vostre lloch;=y donà aquest manament al regent de Veguería:=Anau, digau-los que lleven les cadires, y si

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

no ho volen, llevau-les.=Ací fóu l'escàndol: cridava lo Virrey=mirau çò que feu,=se resistíen los Inquisidors, trametíen aquests lo llur fiscal dient que =no obehíen,=s'encontraven d'un costat al altre tramesos y algotzirs, crexía l'avalot, la gentada augmentava y s'agombolava per veure en que pararía lo fét, y apurat ja a la fí lo Virrey, vehent la impassibilitat dels Inquisidors, fóu-li mester recòrrer a la força, manant los oficials Reyals en semblants térmens:= Vagen defora aquexes cadires y rompeu-les ¿no ho havía ja ordenat?= Complint lo manament, agafaren aquells a-les-hores ab gran impetut les cadires y traguéren-les defora, romanent los Inquisidors en peus, y lo Virrey y los Concellers asseguts llà ón los corresponía.

La cortesía consellà aquests que convidassen los Inquisidors a seure-s al llur costat, emperò los agreujats, séns donar gracies, sols contestaren:=No volèm asseure-ns, estam bé,=y boy drets seguíren fins que finí la missa, aprés de la qual acompanyaren, ab gran afabilitat, los Concellers lo Virrey fins a la porta, restant élls a ohir una altra missa a Santa-Eularia, se-n anaren entretant los Inquisisidors y anà esbargint-se la multitut. (1)

Un incident, del qual nos parla l'hisotriador Cabrera, nos obliga a ocupar-nos d'un afer que no correspon tractar-lo fins

(1) ¡Qui ho diria! Lo metéix virrey don Garcia de Toledo, qui semblava regonèxer aquesta vegada lo dret dels Concellers, l'any següent 1562, al metéix lloch ón acabava de fer respectar per los Inquisidors la prerogativa regia promovía un escàndel major y sóbre-tót més ridiçol contra los Concellers, per pretendre que tocant de sa cadira de lloch-tinent que li corresponía, se n'hi allogas una altra per sa ilustre muller dona Victoria, que ja n'han tingut ocasió de conéxer los furns los llegidors. En aquesta lluyta, com que afectava a la qui éra la meytat de son cor, se transformà lo cavallerós Toledo en desencadenada furia, ja espatxant a desgayre los delegats del Concell, ja negant-se a obrir llurs comunicacions y contestar-les, ja prohibint als Concellers que obrissen la boca en sa presencia, y fins los menaçà ab presó, atrevint-se a donar una vegada per tota resposta aquestes paraules: — Los Concellers, qui s'entènen de çabates y calces, no d'açò que no-ls correspon. — Los Concellers, que n'éra lo cap lo cavaller Joan Miquel Bella-fila, prenguéren a pit la contenda y enviaren comissionats a Madrit, emperò no-s pogué resoldre sinó ab una lletra de S. M. No obstant, la malvolença entre les dues autoritats no éra tan fàcil que-s borras y-s conseguiría ab lo cambi de Concellers, a la fí d'any, puix consta que essent morta Na Victoria en lo 1563, los d'aquest any concorregueren al seu mortuori.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

més avant ab major estensió. Assegura aquest autor contemporani (y ho reproduheix lo Feliu), que en lo 1562 «manà fabricar lo Rey cinquanta galeres a Barcelona, Nàpols y Sicilia, ab la fí de augmentar sa armada, per que superas la dels infehels;» y la armada d'infehels a la qual aludexen éra la que esperaven o podíen esperar d'Alger o Tremicen, los Moreschs alçats de Valencia, contra los quals havía tramés lo Rey trópes, qui devíen defensar los llochs sospitosos, y per que-s desarmas los habitants qui allà havía d'aquella raça perseguida. Al donar l'Annalista la nova d'aquesta operació de desarmament, com si volgués indicar quelcom més que lo territori constituhint lo reyalme de Valencia, hi afig: «y sa frontera a la part de Tortosa,»de ón havèm de creure que aludíen a les immediacions del Ebre qui formen part de Catalunya.

Fóra llarch si resumíssem ací quant parcialment havèm dit dels pobladors alarbs o berebers dés lo comensament de la reconquésta, axí que, limitant-nos a donar una idea del estat dels Moreschs en témps del rey Felip, assentarèm la nostra opinió en aquesta breu tesi: los habitadors Moreschs =axí nomenats d'ençà que comensaren a batejar-se,=com a vençuts pactats tenien dret a conservar llur religió y llurs costums, essent culpables los reys y los governs, puix los van admetre, al ubligar-los a allò contrari de quant los havíem promès; los Moreschs, axicom abans los judaitzants, batejats per força, agoytats, maltractats y perseguits, y falsos (com éra natural) en la conversió llur, haguéren de transformar-se en conspiradors, desconfiats, venjatius é iracundes contra los qui-ls arrabaçaven cada díe més la llur benanança, y per tant los hi calgué escoltar los afalachs de quants los cercaven com a camí per contrariar la política de Felip, ja fóssen mauritants o turchs, ja agents de la reyna Elisabet d'Anglalerra, ja comissionats dels reformistes de Flandes o o de ón n'hi hagués; los Moreschs, per fí, venint a ésser lo fitó del fanatisme popular y del interès particular de Felip, qui havía d'acreditar-se com a campió de la Fè, no podíen ja esperar transacció ni seguretat alguna, y—prescindint nos-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

altres de la causa=constituhits, per la llur desesperació, en una nacionalitat armada, menaçant y terrible dins la nacionalitat espanyola, donaven ja peu a que fóssen espulsats, si bé, al compendre-n la necessitat may no regonexerèm la manéra barbra é inhumana com se verificà en lo següent regnat.

Les disposicions que donaren, donchs, contra los moreschs de Granada y de Valencia, com que la fí éra insistir fins a conseguir-ne la espulsió total, apar que igualment hi havíen d'entrar los de Catalunya: y ho conferma açò que tan en aquesta época com en la de Felip III, lo bisbe de Tortosa éra un dels comissionats o millor *ad letere* del Patriarca de Valencia, per tot allò que-s relacionava ab aquelles gents: emperò, séns negar-ne la possibilitat, arribam a creure que los moreschs de Catalunya, si fóren víctimes com los restants, éra solament per lo pecat de raça, no per lo comportament llur, puix no consta que atemptassen ningun alçament ni rebelió manifésta, noresmenys de que lo territori que ocupaven éra molt limitat, no *tres quartes parts dels llogars de Catalunya*, com diu lo Romey, si tan solament les immediacions del Ebre, la terra qui segueix dés d'aquest riu vers lo camp de Tarragona, y principalment, vorer d'aquest, les montanyes de Prades y Ciurana, y Mont-blanch ab sos anecses, y encare los pobles que habitaven no éren esclusivament de gents de la raça llur, sinó en gran part ocupats per naturals cristians, o sia Catalans.

Fét aquest esclariment y recort, no manca sinó justificar l'incident qui-ns ha conduhit a parlar dels moreschs, a sabèr la construcció de les galéres, que feyen a Barcelona per sobrepujar la armada infehel qui pot-ser vingués en ajuda de aquells, punt que-ns interessava esclarir per veure sí té o no més vida la nostra importancia marítima d'aquella que li han donada los historiadors qui-ns precehiren; emperò, per més que havèm investigat, ni en documents ni en dietaris no havèm vist ninguna nova de construccions navals en los arsenals de Catalunya, per fer armada contra la dels maures: y axí crehèm que Catalunya pogué pendre com a construcció de Barcelona l'agregat de galéres qui vinguéren de Nàpols,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

o d'altres punts al nostre port ab l'obgécte referit, y-ns inclina a considerar-ho axí, primer la nova rebuda lo 1.er de Maig, de que enfront Cartagena oviraven una armada de 40 fustes de Maures d'Alger; després (segóns apuntació posterior del 29 d'Octubre), la de la pèrdua, en l'adob de la Herradura, prop de Granada, de 25 galéres, una part d'Antoni Doria y una altra de Nàpols, en les quals hi anaven quatre mil soldats *pràctichs* del estol de Flandes, *la millor gent que lo Rey tenía al seu servey*, y finalment, lo 4 de Setémbre, la de la arribada de 32 galéres de Nàpols, al bort de les quals hi anaven 3.000 soldats, les quals prop de Sardenya, havíen apresonat tres fustes d'aquells enemichs, y tornaren exir ab ruta als Alfachs, tres díes després. Posat, no obstant, que-s fós realitzada la dita construcció; jatsía fós per compte o per orde del Rey, perçò que a messionejar-ho la terra constaría a les deliberacions de la Diputació, sonaríen tantost los noms dels vaxells o dels capitans y cabdills.

Al parlar lo Feliu, l'any següent, de la empresa de Oràn y de Mozalquivir, cita no-més com a participants en ella los noms de Melcior Mora y Cristòfol Marquès, *capitans de la nació catalana*; y ja per lo poch coneguts que son aquests dos cognoms en aquella época, ja per no citar-se-n més, faría a pensar que la armada del Rey s'hi agregaría algun que altre vaxell català ja construit o que estiguéssen construint-lo llavors a la Draçana de Barcelona: emperò són tan engrunades les noves que hi há relativament a aquest port en los Dietaris de la Diputació (desconeguts certament del Annalista), que no sabèm estar-nos d'apuntar-les ordenadament, tant per lo curiós, com per confermar la nostra opinió tocant a les supostes construccions de vaxells, no mencionades en ningun lloch, en lo sentit que lo Feliu assegura.

Veus-ací les curioses notes a les quals nos referim, y per ón un veurà la veritable participació que los catalans tinguéren en la empresa de què tractam:=Lo 12 de Maig del 1563. Aquest díe l'abat Lupià anà, ab dues galéres, a socórrer la fortalesa d'Oran.=Lo 19 de Maig. Aquest die de matí arribaren a la platja d'aquesta ciutat 21 galéres, a sabèr, 12 de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Joan Andréu Doria, 5 del Papa, 4 de Nàpols, de les quals no-n restaren sinó dues. Diuen que n'han de varar 4 a la present ciutat per anar a socórrer la fortalesa d'Oràn, a Berbería, qui està assetjada per los maures d'Alger.=Lo 29 de Juny. En aquest díe, de matí, partiren de la platja de la present ciutat 18 galéres qui van a Cartagena ab molts soldats per anar en socors d'Oran.=Lo 31 de Maig. Aquest díe a hora foscant, arribaren a la platja d'aquesta ciutat 8 galéres, a sabèr, 4 de la Senyoría de Gènova y 4 del príncep de Saboya. Y lo metéix díe, a mija-nit, partiren ab gran diligencia endret Cartagena, per conseguir les altres, ab les quals ensémps han d'anar a socórrer la fortalesa d'Oran, qui està assetjada per los maures d'Alger.=Lo 13 de Juny. Aquest díe, entre tres y quatre d'aprés mig-díe, arribaren 5 galéres de Sicilia, del orde de Sant-Joan, qui han de partir envers Cartagena, en quésta de les altres, per anar plegades en socórs d'Oran.=Lo 16 de Juny. Aquest díe, vers la nit, partiren les cinch galéres del Comanador de Sant-Joan, y altres tres que En Joan de Cardóna havía varades de nou, les quals lo Rey li donà per guarda de les illes de Sicilia, no comptant-ne altres tres que allà té don Lluis d'Ossori, y son encare per armar, ón s'hi embarcaren molts cavallers y persónes notables essent tots los soldats que porten catalans.

Dues efemèrides notables corresponen a aquest darrer any 1563, que, malgrat ésser generals, devèm consignar de passada, per les referencies posteriors, a sabèr, la conclusió del concili de Trent, y la mort del emperador don Ferran, germà de Carles V, al qual succehí desprès lo seu fill, Macsimilià II; y endemés un fét, qui és viva espressió de la època que historiam, car consisteix en un moviment incessant, per part de totes les parroquies, esglesies y corporacions de Barcelona, una competencia de major servey, un interés qui de tan xardorós tocava frech-a-frech en desmesura, tant que éra un continuu fer pregaries, funcions piadoses, professons y penitencies no menys que combinades peregrinacions al Mont-serrat, y tot axò per una lletra del Rey ón feya sabèr als Concellers, que son fill lo príncep don Carles, havía re-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

but una ferida al cap, y de consegüent pregassen Déu que li tornas la salut; y no-s crega algú que es eczageració nostra quant dihèm, car bé-n dónen minuciós compte los dietaris de la Deputació, essent les nostres paraules simple indicació y part molt significant de molt que-n podríem dir.

Suposa algun autor que corresponen al metéix any uns autos-de-fè, que no havèm vist en lloch apuntats, y que crehem ésser los realitzats l'any anterior, que havèm interromput: de ón continuarèm ací sa noticia, confórme la engrunen los metéixs dietaris lo die 12 de Juliol del 1562, dihent que lo poble de Barcelona tingué ocasió de contemplar, a la plaça del Rey, un grandiós aparat, que n'éra l'obgécte la execució de la senteneia que calía aplicar a uns reus acusats d'*heretges luterans*, que los dietaris n'ometen los noms, si bé espréssa que quasi tóts éren francesos, y un de Vich, emperò nodrit molt de témps a França. Hi havie en la dita plaça tres cadafals o entarimats, y al un d'élls, qui éra destinat als reos, hi fóren aquests conduhits, portant tots boçal, caperuça y una petita gramalla, pintada en úna y altra una *bóca de foch*, per significar, hi afig la relació, que de la llur bóca no exíen sinó *heretgíes y besfíeses*. Aprés del cerimonial de costum, y llegida la sentencia, fóren los úns condemnats a ésser cremats aprés de morts; per què, al lloch ón s'alçà la foguera, fóren abans afogats, o-ls donaren garrot los altres a ésser batuts y cremats en estàtua, y d'altres per fí, los relapses fins al darrer moment, a ésser cremats de viu en viu, actes que-s consumaren al Canyet, ón fóren conduhits dés de la referida plaça, en la qual, com a espectadors, s'hi oviraven, a una finestra del palau Reyal, lo virrey don García de Toledo, sa muller Na Victoria y lo príncep de Sena.

Fóu espedida, dins l'any 1563, com després veurèm, la convocatoria per les córts de Monçó que calía aplegar al Agost del metéix any. Aquest avis éra senyal de que lo Rey, qui no havía visitat los Estats de la Coróna d'Arago, d'ença que empunyava lo sceptre espanyol, tenía necessitat d'acostar-se a aquestes regions, interpretam que l'interès de Felip fóra visitar particularment Catalunya, ab alguna fí.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Entrant a la terra catalana podia alhora lo Rey complir dos actes que li importaven; l'ún respécte al principal timbre de què gallejava, y adhuc per lo títol qui anava annecse al seu nom com a successor d'En Ferran y d'Elisabet; y l'altre per que los cerimoniosos y furistes catalans no li suscitassen ninguna dificultat, per lo retras del mutual jurament, puix en cinch anys no havía tingut témps per visitar-los. A Catalunya, lo *Campió de la Fé* podía, axicom féren los seus avantpassats tost aprés de cenyir la coróna, visitar la montanya de Mont-serrat y retre a la imatge de la Verge que s'hi venéra la íntima fervor del seu remogut cor, fonamentant en son valiment la esperança dels plans que imaginava lo rey d'Espanya: y en arribant a la capital, a Barcelona, jurar com a Comte, y rebre alhora lo jurament de feheltat y regoneximent dels seus vassalls, qui ja l'obehien no obstant de no hávèr complit Felip ab aquest antich pacte y revellit costum. Consta, donchs, certament, que a les darreríes del Janer del 1554, arribà lo Rey a la progidiósa montanya, y que d'élla passà tantost a Barcelona; mas abans de parlar de sa vinguda de Castélla y de sa entrada a la capital catalana, convé esvaneir una confusió deguda axí a historiadors com a legistes.

Al ocupar-se l'annalista Feliu de la vinguda del Rey, dés del Mont-serrat, a Barcélona, y del seu consegüent jurament, nos diu: «Celebrà córts, qui-s conclogueren a Monçó, llà ón les havía abans convocades al Reyalme y Principat. Féren-se protéstes de les convocatories y prorogacions, fétes ans de jurat lo Rey, qui revocà los actes antecedents al dit jurament.» Qual-se-vol qui lligas lo primer d'aquests paragrafs, creurà que per més que lo Rey convocà a córts generals de la Coróna a Monçó, lo 1563, los catalans celebraven les llurs a Catalunya, y anaren a finir-les en aquella vila, y lo qui posarà esment en lo sentit del segon paragraf (sóbre-tót si s'adóna de que la vinguda del Rey a Barcelona és aprés de finides les córts generals de Monçó), creurà que, per no havèr jurat encare lo Rey com a comte de Barcelona, conseguiren los catalans que Felip revocas tòt quant hagués

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

abans fét, y per consegüent les metéxes córts de Monçó ab totes les constitucions y capítols de córt que hi pogués havèr otorgades. Per aquest acte cal suposar certament unes córts a Barcelona, les quals may no podíen finir a Monçó, car les d'allà estaríen ja concloses, y sols podíen ésser diferents e independents d'aquelles y posteriors; y axí ho hauriem de creure, vehent als Dietaris apuntada en determinat díe, y durant la estada de Felip a Barcelona, que *s'aplegaren les córts*. Encare més: deuríem creure que les córts de Barcelona fóren les úniques y veritables y no les generals de Monçó, con al obrír lo volum de les Contitucions de Catalunya (en totes les edicions), no hi vehèm figurar les de Monçó del 1563, ni la llista de les constitucions y capítols de córt que-ls hi correspondríen, axicom hi figuren totes les anteriors generals de la Coróna y fins les presidides per lo metéix Felip com a lloch-tinent del seu pare; y en cambi s'hi troben unes córts de Barcelona, del 1564, o sía la tanda de capítols y constitucions de les metéxes, presidides per Felip. Duptaríem fins a aquest punt, si al Arxiu de la Coróna no hi hagués l'estimable dipòsit dels processos originals de les antigues assamblees, y si haguéssem certitut de que los catalans no van concórrer a les de Monçó, emperò aprés de confermar-nos ampliament acò darrer los Dietaris de la Ganeralitat, en les quals, dés de mijan 1563, s'hi troben contínues apuntacions d'anades de Diputats, síndichs e individuus dels diferents braços a les córts generals, los distincts exemplars dels processos de les metéxes, que-s consérven, nos trauría de tot dupte, posat que hi consten los noms de tots los qui les constituiren, axí en representació d'Aragó y de Valencia, com de Catalunya.

En esguart de tan irrecusables testimonis, debades preguntaríem ¿per què, donchs, lo còdech català ha d'ometre la part legislativa que li correspon de les córts generals de Monçó en lo 1563, y en què pogué consistir la confusió del Annalista al parlar-nos d'unes córts de Barcelona en lo 1564, concloses a Monçó ón ningunes no n'hi havíen en lo decurs d'aquest darrer any? L'estudi detingut dels processos nos ha

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

facilitat la llum que-ns feya mester, séns la qual, no hi haguéssen aquells, y a aténdre-ns a les paraules del Annalista, no resoldríem, en veritat; lo dupte, originat unicament de mala redacció. Devía dir lo Feliu que les córts generals de la Coróna començaren, com éra natural, a Monçó, y que convenint al Rey anar-se-n, havènt-hi dissidencies per part dels Catalans, respécte als tres braços del Principat, convinguéren en prorogar a Barcelona, y, en conseqüencia, lluny d'acabar les córts d'aquesta ciutat a Monçó, les generals de Monçó, en quant tocava a Catalunya, conclogueren-se a la capital catalana; de manéra que, ben mirat, no són dues córts distintes, y si prorogació la darrera de les comensades a la vila limítrofe.

Açò consta circumstanciadament en lo procès: encare entrat lo mes de Janer lo Rey roman a Monçó, y davant les legals protestes de Valencians y Catalans, que als seus ulls semblarien toçuderíes y entrebanchs, declara que li cal partir séns triga: als planys del monarca oposen los Catalans una altra mena de protestes més falagueres, les de llur lleyaltat, prometent a Felip que restarà d'ells satisfét, y tot d'una, aprés de la sesió del 15 de Janer del 1564, en que-s proroguen les córts, respécte dels Catalans, a Barcelona, séns consignar diligencia espressiva alguna de com continuaren o acabaren los qui restaven a Monçó, çò és, Aragonesos y Valencians, s'obsérva que la sessió immediata porta ja la data del 7 de Febrer, y és tinguda al convent de Sant Francesch de Barcelona, ab la presencia personal de Felip, a la aprobació del qual vé subgectada tantost la tanda de constitucions y capítols de córt qui figuren en l'antich còdech legislatiu, y al monarca qui axi correspon li fan, en justa recompensa, y com a donatiu voluntari, los tres braços o estaments de Catalunya, lo magnifich present de *tres-centes mil lliures catalanes*. Són, donchs, les constitucions apellades de les córts de Barcelona del 1564, les metéxes que, no hagués mitjançat la pròroga per la dita ciutat, ón se fermaren, se nomenaríen de les generals de Monçó aplegades l'any anterior, essent molt possible que allà se-n redactassen y ordenassen

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la major part; mas com la data de la aprobació és la que un hom aten, ne resulta que los Catalans no tinguen constitucions d'unes córts generals a les quals concorregueren, les de Monçó, y les tinguen d'altres córts que no-s convocaren, les de Barcelona del 1564, simple pròroga d'aquelles.

Fét l'esclariment que reclamava lo sistéma crítich sóts lo qual escrivím aquesta Historia, seguiscam are lo Rey en son viatge, çò és, a Monçó, al Mont-serrat y a Barcelona, per confermar més y més aquell y descriure alhora tot quant ofereix interès en aquell período, ab relació a Catalunya.

La convocatoria, firmada per lo Rey a Madrit, lo 18 de Juny del 1563, éra per córts generals de la Coróna a Monçó, ón calía que estiguéssen congregades lo díe 4 d'Agost vinent. Res no hi mancava de quant se requereix en aquests cassos per la inauguració, exceptuat la persona del president: lo monarca, per ocupacions imprevistes que li sobrevindríen, no pogué estar a Monçó lo díe senyalat, y axí, com de costum, començà la restallera de pròrogues y protestes consegüents qui s'esdeveníen en tals cassos, més freqüents en aquelles centuries ón lo Rey había de venir de fóra, que en los antichs de la independecia nostrada y en què los rèys éren connaturals dels llurs sotsmesos. Per fí, complint Felip sa paraula, arribà a la vila limítrofe dels tres estats confederats, y lo díe 13 de Setémbre, feu llegir, en sa presencia, per son proto-notari, la seva proposició o discurs de la Coróna, qui éra en català, com se requería, y la importancia del qual axí en la part literaria com en la política, res no obstentava per captivar l'auditori.

La lectura d'aquest rahonament en un principi fa esperar que sía continuació de la fórmula usada en los d'igual sort de les córts precehents, una esposició engrunada de quant s'éra esdevingut d'ençà de les darreres que-s tinguéren, car Felip aludeix a la renuncia y mort del seu pare, als seus progéctes de Catolicisme a Anglaterra, al seu casament ab la reyna d'aquesta nació, séns dexar de fer alguna referencia al Turch y a Flandes, emperò tantost com lo llegidor, voltant full, n'ovira la fí y mideix naturalment la poca estensió del

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

escrit, sobretót acomparat ab los anteriors, li sobrevé instintivament la idea de que més que discurs és propòsit de tal, o millor, que és discurs tallat o acurçat, posat que no hi resta espay a seguir ab les proporcions ab que comença, y en efécte, hi és de observar patent omissió, venint a acabar ab les clàuslues generals y convencionals de que, malgrat tants d'entrebanchs, lo Rey desijava complir ab los sotmesos d'ací, de que sa visita éra per fer bé al pahís, y regularitzar sa justicia, y que espéra perçò metéix que los naturals seguiran ab la lleyaltat que de sémpre ténen acreditada etc.

Una observació hi hà a fer sóbre aquest discurs, qui-s diferencían en aquesta part del anteriors, y és que no hi abunden los planys, ni s'estrema la estretor per justificar la demanda de socórs y ajuda, que no s'hi fa directa ni indirectament, per més que sía aquest pot-ser lo principal obgécte de la vinguda de Felip, segóns després podèm calcular-ho per los eféctes. La contestació que donà en aragonès lo Castellà d'Amposta, no passa tampoch de fórmula, ressaltant-hi únicament la frasa de que s'alegren que lo Rey vulla fer bé al pahis.

Seguint aquella congregació legislativa sos tràmits de costum, més o menys pareguts als d'altres vegades, quiscun dels Estats qui hi ténen representació va proposant y ordenant per sos respectius braços los afers sóbre los quals s'ha de regir nova lley d'aquí-avant, y confirmant les sessions fins al mes de Janer immediat, s'esdevé dés d'aquest mes açò que anteriorment havèm referit tocant als tres braços de Catalunya, y a les acaballes del metéix trobam ja Felip viatjant dret al nostre sol, séns que pogam esplicar nosaltres la manéra com se donaren per finides les córts generals respécte dels aragonesos y valencians qui hi éren concorreguts.

No sabèm si al exir Felip de Monçò tingué en cor de visitar algunes ciutats o punts d'aquests reyalmes, emperò aquesta vegada, com ja indicarem, li meresqué especial predilecció la montanya y santuari de Mont-serrat.

Si ja éra immemoriable costum anar a Mont-serrat, la diada de la Purificació de la Verge, molts devots, faça un

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hom compte quanta no havía d'ésser la afluencia de gents de tot-arreu y de tots estaments que hi atrauría lo fét de fer estada al monestir lo rey d'Espanya ab tota sa córt, car s'hi abans n'hi havía prou de la devoció al concurs, aquesta vegada contribuiran a augmentar-lo lo devèr oficial en los úns, la cortesanía en los altres, la vanitat en alguns y la curiositat en una gran part. L'Argaiz, al qual es deguda principalment la nova d'aquesta visita regia, y los autors qui han escrit tocant al famós santuari, han donat molt poques menudencies de tota la temporada que hi romangué lo rey Felip, limitant-se a dir que hi arribà lo Rey a les darreríes de Janer del 1564, que lo díe de la espressada fésta de la Purificació féu-se una molt solemne professó, a la qual assistí S. M. ab antorxa en la mà, seguit d'un gran nómbre de prelats y nobles, axí de sa familia y servitut com de tot lo Principat, y que éra immensa la multitut de poble qui hi hagué, tant que no abastà la esglesia y casa per albergar-la. Per llà un mes calculam que duraría la estada del Rey al Mont-serrat, a judicar per la data de sa entrada a Barcelona, y en aquesta ocasió crehèm que hi dexaría Felip lo testimoni que de sa generosa pietat se conserva abans de que lo monestir passas per tantes guerres com se són succehides en l'espay de tres segles, consistent en una llantia d'argent, de cinch arrobes de pès (entre les 71 del metéix metall qui cremaven al presbiteri), y de la metéxa época sería també lo magnífich retaule, que Felip manà construir a Esteve Jordan de Valladolit, lo cost del qual, tot comptat, pujà a 29.000 ducats.

Passat lo mes de Febrer, les autoritats residents a la capital catalana tinguéren nova certa y oficial de que lo Rey anava a visitar-la dintre poch, y puix éra aquella visita primera entrada de rey nou, y en aquests casos la cerimoniosa y espléndida ciutat no podía mancar a quant li prescrivíen sos metéixs privilegis per la rebuda del seu comte y senyor, donaren-se préssa axí los magistrats municipals y demés corporacions, com particularment quiscun dels seus habitants per contribuir tots ensémps al acte que aparellaven, ab la fí de que fós digne de la ciutat que representava tant com

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

del Rey qui hi anava a ésser rebut y obsequiat. No comprenèm la distracció del annalista Feliu, con al parlar d'aquest fét, diu senzillament que «del Mont-serrat arribà lo Rey a Barcelona, *e hi entrà sèns les cerimonies acostumades;*» car parlen d'aquesta entrada (lo díe 6 de Febrer, y la arribada a Vall-donzélla lo 5) los Dietaris de tota mena, oficials o particulars, especialment los de la Diputació, qui comprenen la descripció més circunstanciada que puga imaginar-se, y és precisament la rebuda de Felip una de les més pomposes qui síen conegudes.

No repetirèm ací per sabut tot quant toca la cerimonia de costum, com és la exida dels Concellers, acompanyament a Vall-donzélla, entrada per lo portal de Sant-Antoni, y anada a la plaça de Sant-Francesch, a la Catedral etc. etc., puix s'agermana aquesta volta, si no sobrepuja, la pintura a les que havèm presentades de rebudes anteriors, y, en substancia y en general, podèm dir que està calcada la darrera sóbre la que férem al rey, y més tart emperador, Carles, essent encare iguals, o almenys molt pareguts, los festeigs que la ciutat disposà, per espay d'alguns díes, en les nits dels quals fóren costants les lluminaries y les musiques que per tot arreu s'obíen. No-ns deturarèm, pertant, sinó en lo més notable que ofereixen les relacions que eczistexen, per provar o la igualtat a la qual aludím o la superioritat en aquesta ocasió, axicom la especicialitat y novitat tocant a obgéctes y féts publicats. No mancaren al moment d'entrar lo nou senyor y comte, lo meravellos artifici d'un cel o gloria movediç, cants d'àngels y discursos en llatí pronunciats per simbòlichs personatges, al fer a mans les claus, *daurades*, de la ciutat al qui, ab dret, anava a pendre-n possessió.

Posada en camí la comitiva per internar-se, véu-se que lo Rey vestía jupa de vellut negre, ab mànegues de raç groch, capell de tafetà, botes y al entorn del coll una cadeneta d'or, y que-l precehía lo cavalleríç major, don Antoni de Toledo, ab la espasa desenveynada, essent de notar que lo Conceller en cap menava del frè lo cavall de S. M.

Féta la solemne cerimonia al catafal de la plaça de Sant-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Francesch, lo Conceller en cap s'agenollà als peus del Rey, actitut que no havèm vist indicada en ninguna altra relació d'actes consemblants, axí que ignoram si lo saber-la tót-just are prova una omissió antiga, o és que correspon tan novell costum a aquesta sola vegada. Semblant eczageració de retiment (si no fóu l'autor de la relació lo qui eczagera), fóu per besar la mà com en reconeiximent, al qui acabava de jurar, afegint-hi que tantost s'acostaren al Rey ab igual intenció los restants Concellers.

L'espectacle de les confraríes y gremis, ab llurs bandéres, entremesos y altres representacions simbòliques, que Felip presencià com desfilaven davant del seu trònus, no desmeresqué d'altres ocasions: y séns ninguna diferencia d'altres vegades, podèm dir que continuava la comitiva fins a la Catedral, ón lo monarca adorà la véra-creu, jurà y féu oració, anant-se-n aprés a sa posada.

Entre los obgéctes d'art que ún ovirava en diferents punts de la ciutat, desvetllà principalment la atenció un gran colisseu (pot-ser lo mateix que la hora de la entrada de Carles V.) alçat de la casa de la Diputació, lo qual tenía en son pinacle la Musa Urania ab un estardat a la mà, en lo qual hi havía pintat un Sant-Jordi; y al lloch oposat les armes d'aquell còs; entorn s'hi oviraven diverses stàtues simbolitzants la Fè, Esperança y Caritat, la Prudencia, Justicia, Fortalesa y Temperança, los tres estaments y Sant-Jordi, y al peu de quiscuna d'aquestes figures o alegoríes s'hi llegíen ben mesurats versos llatins alusius al obgécte que representaven.

No fóu menys vistós que lo colisseu un grandiós arch de triumfe, erigit a despeses de la Generalitat, davant la Draçana, car los seus principals ornaments consistíen també en estatues, representant molt gloriosos reys de la dinastía patria, Jaume I, Pére *lo Gran* y los dos Alfonsos, immediats successors d'aquests, cadascú ab sa cartela al peu inclohent son panegírich, y referint ses conquéstes també en magnífichs versos.

La plaça del Rey fóu ocupada aximetéix per una altra obra artística: figurava lo renomenat castéll de Salses, con-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tínuu fitó de les irrupcions franceses en tots segles, ab totes les proporcions d'una fortificació militar, artillat y ab l'establiment convinent per defensar-lo. L'obgécte éra oferir un simulacre de batalla, per deport de S. M., qui concorregué al efécte, lo díe senyalat, y fins pogué veure com arribava un estol de jóvens, ab armes, bandéres y musique per donar l'assalt; emperò s'aygalí veritablement la fésta, puix una abundosa y seguida pluja privà de maniobrar e inhabilità una gran part de la obra. Apart d'aquests espectacles, no cessaren per alguns díes les lluminaries y les musiques, y l'estament eclesiàstich no dexà per la seua part de contribuhir igualment al obsequi del monarca, disposant professons y altres solemnitats en los témples.

Quant sus-are havèm referit correspon veritablement a les festes acordades, o als díes senyalats per que aquestes se verificassen, car durant la estada de Felip a Barcelona, s'organitzaren altres diferents obsequis de caràcter menys oficial, y adhuc particulars, com aximetéix tingué ocasió d'intervenir lo Rey en diferents actes públichs qui, per lo solemnes, podíen considerar-se com a part de les funcions que Barcelona esperà veure en aquella ocasió.

Un acte, com a especialitat, devèm mencionar separadament de tots los abans dits, car a ningú no ressembla, al qual assistí personalment la Magestat Catòlica, a sabèr, l-auto de-fè qui tingué lloch lo díe 5 de Març al Born, essent executat en aquest punt, per estar ocupada la plaça del Rey ab l'artificial castéll de Salses. Ja sap lo llegidor la diferencia que hi ha entre l'auto, o sía la llegida de la sentencia, ocupant los culpables y los Inquisidors dos distincts cadafals, y l'acte de la aplicació de la sentencia, qui-s verificava constantement fora de la ciutat al punt apellat lo Canyet. La nota del Dietari qui consigna aquesta nova, aprés de indicar ón se verificà l'auto, espréssa que anaren a presenciar-lo lo Rey, acompanyat del Nunci apostòlich, del bisbe y dels Concellers, emperò no esclareix si aquests alts espectadors presenciaren o no la créma dels vuyt heretges—lo nómbre dels condemnats éra de 24, emperò sols aquells ho fóren a la fo-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

guera, no obstant, com a continuació, fa assabèr lo qui dictà la nota, que per aquella vegada no-s verificà la créma al Canyet, sinó *prop del baluart de Llevant, dintre Barcelona*, equivalent a dir que no éra gayre lluny del Born.

Entre los actes públichs solemnes als quals adés aludirem hi són de colocar naturalment, com ja ho esperaría lo llegidor, lo jurament del Rey a palau, y la continuació y conclusió de les córts, de què demunt parlarem, prorogades dés de Monçò cap a Barcelona. Verifica-s lo jurament lo díe 1.er de Març, a la gran sala del palau antich o major, y segóns la descripció que fan d'aquest acte, al qual assistiren los tres estaments, colocats per lo metéix orde, que a les córts, és de creure que poden considerar-se com a veritables corts aquella congregació, al veure que cada braç va ab son respectiu president, que hi fan cap los síndichs de totes les ciutats y viles, y que lo Rey ocupa lo soli, a manéra de president: mas, en ninguna de les relacions qué-s consérven se especifica tan notable circumstancia, en los acorts de la municipalitat barcelonina, al tractar del jurament del Rey, consignen que «tots los cinch Concellers fóren creats síndichs *in simul* del Concell de cent, per que *vehéssen jurar S. M.*;» de manéra que los dits magistrats hi anaven ab una representació y obgécte especials, y no per tal que-ls correspongués ja com a individuus del braç Reyal en córts.

Lo llegidor pot ja recordar-se axò que s'esdevingué en altres juraments a palau, y que-s repetía devegades aquesta formalitat ab tót y havèr jurat lo Rey parcialment en diversos punts de la ciutat, y d'havèr prestat a la plaça de Sant-Francesch lo nomenat jurament *per les illes*. No sabèm còm procehiríen aquesta vegada, per més que vejam descrita la part cerimoniosa de tots los actes ón hi intervé Felip ans del seu jurament en palau, emperò si que podèm assegurar que redactaren una fórma especial de jurament, pot-ser per posar-se enfora de tot dupte que ja-s fós remogut dés de Monçò. Veus-ací la dita fórma, que reproduhim del *Llibre de coses assenyalades*: «Nos, don Felip, etc., juram per N. S. Deu Jesucrist y los quatre sants Evangelis, tocats corporalment per

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

les nostres mans, gordar y observar, y fer gordar y observar als Prelats, religiosos, clergues, magnats, barons, richs-homens, nobles, cavallers, homens de paratge, y a les ciutats, viles y llochs, com també a les demés universitats d'aquells y a tot lo Principat y Comtats, la escriptura de la venta del bovatge, herbatge y terratge, y tots los Usatges de Barcelona, constitucions, estaments, capítols y ordinacions, y actes de córts generals de Catalunya; y endemés totes les libertats privilegis, gracies y mercès, féts y fétes, usos y costums, ja general, ja especialment otorgats; y endemés la unió dels reyalmes d'Aragó y Valencia y lo comtat de Barcelona; y endemés, la unió dels reyalmes de Mallorques y ses illes adjacents, y dels comtats de Rosselló y Cerdanya, de Conflent y de Vallespir, y del vescomptat de Omelades y Carlades ab los dits reyalmes, y endemés la constitució féta a les córts celebrades per lo rey En Ferran II al monestir de Frares menors de Barcelona, en l'any 1503, sóbre la lluhició del censal de preu de 11.000 lliures, moneda barcelonina, del qual se-n féu servey al metéix rey En Ferran, per les córts que celebrà al monestir de Santa-Agna de la dita ciutat en lo 1493; y endemés, la confermació de totes les constitucions de Catalunya, axí del rey En Jaume com de tots los reys sos immediats successors.»

Aprés d'havèr jurat lo Rey, prestaren-li a éll jurament quants allí éren, començant per l'arquebisbe de Tarragona, qui féu semblant que besava la mà a S. M., emperò no lo-y permeté lo Rey, dihen que no volía que li besas la mà ningun capellà: no obstant (hi afig l'autor de la nota que hom llig al Dietari de la Diputació), anaren-la-y besant tots los prelats, magnats, síndichs y restants qui éren allà congregats. En acabat d'aquesta espressió de respécte al senyor y Comte, s'alçà Felip del seu soli, com donant a enténdre que éra finit aquell acte, y precehit del seu timbaler y trompetes Reyals, los quals, durant lo jurament romanguéren a la tribuna, del palau, isqué ab tota sa córt, dret a la Catedral, ón prengué possessió del canonicat reservat per los reys, segóns antich costum.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Acabarèm aquesta ressenya ab dues senzilles observacions, per que ún judich si lo jurament prestat per Felip a Barcelona com a novell Comte o senyor éra o no en córts. La data d'aquest acte, com ja havèm vist és 1.er de Març, y la de la primera pròroga de les córts de Monçò per Barcelona, és 7 de Febrer, de fórma que dés d'aquest die hi havíen veritables córts a la capital, y en élles en tal cas, aplegades ales hores al convent de Sant-Francesch, devía jurar lo Rey; emperó puix que no anà aquest allà ón aquelles éren, sinó que los concorrents a les metéixes se traslladaren a la Regia estada, duptam de si més que jurament en córts, pot dir-se jurament de costum en palau ab assistencia dels representants d'aquelles.

Lo segon acte públich, al qual havèm aludit, en què intervingué personalment Felip, o sía les córts, no cal espondre-l con tant nos som ocupats d'aquestes, y sap ja lo llegidor, per reiterats exemples, com se celebraven les nostres assamblees legislatives en la nostra patria, los tràmits seguits per la aprobació de les constitucions, y la cerimonia final de la firma, per després donar aquelles per formalment licenciades y concloses. Convingut lo penùltim, çò és, ven çudes totes les dificultats que cada constitució pogués oferir, per que al llur peu s'hi escrigués lo *Plan al senyor Rey*, lo restant éra simple cerimonia, la qual complíen séns dupte ab major plaher, que no lo monòtone despatx y exàmen d'aquelles los ocupadissims reys de la casa d'Austria, qui-ns visitaven ab lo propòsit de *fer bé a la terra* (en cambi de tres-centes mil lliures), y acredita d'una manéra gràfica y espressiva una nota dels Dietaris la impaciencia que Felip tindría per anar-se-n, y còm profità lo témps, puix que la firma de les constitucions, çò és, l'afer conclós y la anada de Barcelona fóu tót en un díe, lo 23 de Març, al consignar que lo senyor Rey anà a fermar les constitucions *ab los esperons calçats, vingué en lo monestir de Fra-menors per cloure les córts y tingué lo solí; y tingut l'hagué, se-n anà de la present ciutat.*

Pochs dies abans éren arribats a Barcelona los arxiduchs

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Rodolf (1) y Arnest, fills del Cèsar, y nebots de Felip qui-ls havia demanats a aquell per preservar-los del contagi de la heretgía, criant-se per tant, per una temporada a la córt de Madrit. La ciutat féu-los-hi grans obsequis, y ab élls se-n anà Felip endret Valencia, y com de passada visitas les ciutats de Tarragona y Tortosa, fóu obsequiat en abdues ab pública y ostentosa rebuda, exint del territori de Catalunya lo die 8 d'Abril.

Aquesta és la primera visita féta per lo rey Felip a Catalunya: cón altra vegada se distraurà de ses ocupacions per acostar-s'hi, ja veurèm l'obgécte que-s proposarà és igual al que adés l'induhí, y sóbre-tót, si-n són també iguals los resultats.

L'any següent, 1565, tingué lloch la heroyca defensa de Malta, poema de grans proporcions, a cantar la qual sería feble la veu dels millors poetes, emperò desventurat assumpte sóts lo punt de vista històrich, per havèr desbarrat los autors al referir-lo, ja ponderant los úns, los contemporanis, ab pinturetes d'açò que no van veure, ab la omissiò de les faltes de cada nació que s'atribuiren los uns estrangers als altres, atribuint-se en cambi cadascú mérits que la seua no va contraure, ja sentenciant d'altres, los moderns, com Lacrix y Vertot, acceptant quant los sabé bò dels antichs, çò és, perpetuant calumnies o ponderacions, molts colps y prescindint de investigacions indispensables. En aquella defensa, sabut és que Felip estava més que ningun altre rey interessat, y sa armada de Sicilia éra la qui devía acórrer en socórs dels cavallers. Homens tant de pès com lo Mariana se decidexen a assegurar que «com los Turchs tinguéren nova de que don García de Toledo virrey de Sicilia, venia on socórs dels assetjats, llevas lo setge, féren-se a la vela ab pèrdua d'una gran part de la gent qui venía en sa armada;» la generalitat dels historiadors n'inculpen lo rey d'Espanya, car si és cert que anà a Malta la armada de Sicilia, emperò féu tart, la hora que s'éren ja fétes les majors prohomenies, y les desventures sofertes éren immenses; los autors moderns sus-are ci-

(1) Lo Feliu diu Macsimilà en compte de Rodolf y s'equívocà.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tats consignen l'egoisme del virrey de Sicilia d'havèr dexat allà la armada, ésser ell tornat de nou a la illa a esperar-ne lo resultat: y finalment, lo contemporani Cabrera, que-n segueix lo tést l'annalista Feliu, no diu que hi anas lo virrey de Sicilia, mas solament que *doná orde* al general de les galéres, per que ab quatre d'aquestes anas a cercar noves de la armada enemiga, y que havènt-ho executat, portà després en socórs de Malta quatre-cents espanyols.

Havèm esposat aquesta pintura contradictoria dels historiadors, no-més per salvar la responsabilitat en un fét que, com diuen los seus comentadors, és *en crèdit de Catalunya*: y consisteix en que, per mort del català Berenguer de Requesens, succehí en lo càrrech de general de les galéres de Sicilia un altre català, En Joan de Cardona, lo qual, segóns los dos autors darrerament citats, fóu l'elegit per lo virrey de Sicilia, per anar a les dues comissions demunt referides; s'assenyalà encare con lo Turch s'éra apoderat del fort de Sant-Elm, aprés de vint-y-nou díes de setge, per un molt singular acte que espliquen axí: «Senti molt lo Maestre la pèrdua del fort, emperò alleujat y content de la prohesa miraculosa d'En Joan de Cardona, lo qual havènt tramès ab una fragata N. Martínez, per advertir per quin indret podría introduhir lo socórs, atraversà ab ses galéres la armada enemiga, desembarcà mil homens, y-ls introduhí, ab esforç y dretura, a Malta, séns ningun dany.» No duptam de la prohesa, essent-ne lo qui la refereix contemporani qui podía ésser desmentit y que no gosaría a posar uns noms per altres: no obstant, al consignar-la, com no volèm donar ni traure a la nostra patria al descriure-n los féts, havèm cregut més propri, com a crítichs, ésser escrupolosos, que confiats o indiscrets.

La nova adés referida porta-ns incidentalment a parlar del cambi de virrey a Catalunya. Es d'observar que lo virrey de Sicilia, que cita lo Mariana al parlar del socórs de Malta en lo 1565: té lo metéix nom que lo que hi havia al Principat; al anar-se-n d'éll Felip vers Castélla l'any anterior, don García de Toledo. Inseguint la costum, al qual altres vegades havèm aludit, de que romanent lo Rey a Cata-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lunya cessava en son càrrech lo lloch-tinent, e hi calía un nou nomenament y nou jurament, lo de Toledo havía de complir semblants formalitats: emperò és probable que algun càrrech igual o superior li conferiría lo Rey fóra de Catalunya; con lo díe 8 d'Abril, lo metéix en què lo Rey isqué del territori, lo governador En Pére de Cardona s'encarregà del virregnat, *comencá a regir son ofici, vice-regio, essent-li successor Lluis Sors.* Axí éra de pensar, car lo metéix podía havèr fét lo veritable virrey, y efectivament ho cumple sis díes després, lo 13, en què lo de Toledo va a la catedral ab los Concellers ensémps, y renovella lo jurament, y escòlta costumada sentencia d'excomunió; no obstant, lluny de consignar-se d'aqui-avant qui és dels dos personatges nomenats lo qui regeix lo càrrech, lo díe 25 de Maig los Diputats nomenaven síndich per concórrer a Tortosa, al jurament que hi havía de prestar don Diego Hurtado de Mendoza y de la Cerda, princép de Melito y duch de Francavila, qui venía de lloch-tinent y capità general, y ans no fés la seua entrada solemne a Barcelona, que no fóu fins al 25 d'Agost, se consigna als Dietaris encare un fét, ben ridícol per cert, de ón sa-n deduhiría que lo de Toledo ja de molt de témps, no éra lo nostre virrey: tal és que lo díe primer del citat mes, entrà dins lo port don García de Toledo, *capità general de la mar*, ab 80 galéres, qui venía de part d'Italia, y perçò com no-l saludà primer la ciutat, tampoch no volgué ell saludar-la, fent-ho no-més ab les galéres del Rey, qui allà éren, fét digne del marit de dona Victoria Colóna y d'Aragón. Ignoram si lo capità general de la mar en lo 1554, sería l'any següent virrey de Sicilia, emperò és probable que-s confongués son càrrech ab altra. Lo de Melito, donchs, fóu dés d'aquesta ocasió lo lloch-tinent de Catalunya, y durà son govern, com veurèm, fins al 1571.

En aquell metéix any ón succehí allò de Malta, repeteix la visita y la irreverencia a Barcelona son antich virrey, ab altres galéres, y arriben al seu port embarcacions del Orde de Sant-Joan, provant açò l'acort que, envidés, hi havía entre la marina que representava los intrépits assetjats, y la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

del Rey d'Espanya qui-ls havía de socórrer: y pot dir-se notable lo metéix any per la entrada a la capital de Catalunya de dos exelsos personatges, qui fóren lo legat apostòlich *ad latere* Huch Buon-compagni, cardinal de Sant-Sixte, lo díe 19 d'Octubre, y l'ínclit don Joan d'Austria, qui ho verificà abans, lo 9 de Juliol, lo qual fóu saludat ab gran salva per la artillería del Rey y per la de la ciutat. Ni del ún ni del altre no s'espréssa l'obgécte de la visita: com la del primer éra en venint de Roma, y tindría per obgécte parlar ab lo rey d'Espanya (1), sa permanencia a Barcelona és transitoria y més toca la missió que portas a la Historia general d'Espanya, que a la particular que escrivim; emperò la del segón venint del interior de Castélla, ha d'ésser ab un particular intent, que no-s consigna en lloch algun, limitant-se a esplicar los Dietaris los obsequis què-s féren al germà natural del Rey, ab lo qual consultaren fins a cert punt, en rahó al cas especial de no ésser, en rigor, don Joan infant d'Espanya, y a observar lo gentil ayre del personatge, qui *semblava tenir d'edat com uns 18 anys*. Ignorant nosaltres la causa de sa vinguda, no pedèm oferir sinó congectures en compte d'afermacions, crehent-se si axò que féu dos o tres anys després En Joan contra los moreschs de Granada, sería una traça que-s perllongas, y que per ventura hagués calgut realitzar-se abans, y en combinació ab la nostra gent de mar, car, com veurèm, axí en la dita espedició com en altres d'acostades, qui tenien per obgécte interrompre la mutual valença que-s retéssen los maures d'ací y los de les costes d'Africa, intervinguéren certament alguns dels nostres més assenyalats mariners.

Una obra important pot consignar-se com a útil efemèride del any 1566. Discorrien per les nostres costes algunes

(1) Lo *Llibre de coses assenyalades* esplica l'obgécte de la vinguda del Cardinal en aquests térmens: «junctament ab éll venia lo Rmo. S. D. Joan Baptista Castana, archebisbe de Rosana, nunci apostòlich, y lo Rmo. S. Joan Aldo Bernardino, auditor de la Rota romana, y dos religiosos theódechs: diu-se que vénen en Espanya, per fer la causa del S. Archebisbe de Toledo, qui en dies passats fonch impetit d'alguna error en la Fè.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fustes de maures, qui féren acomeses contra diferents pobles essent Badalona una de les víctimes conegudes. Al obgécte de destorbar la desembarcada d'aquells pirates (y algun dietari diu «per que los maures no puguen fer aygada»), tractaren los Concellers de Barcelona de construir una tórra a la embocadura del Llobregat, al cap del seu nom, y a aytal fí, lo díe 19 d'Agost, posaren los Concellers ab tota solemnitat, la priméra pédra a la referida tórra. Los *Anales consulares* obsérvan que, méntre es verificava la construcció d'aquell útil resguart, acorreguéren los maures per desbaratar-lo; emperò fóren repetlits, cosa que conseguiren, en lo 1561 (de fórma que durà encare no un segle), si bé séns consignar per quines mans se verificà la destrucció, si per maures, per altres enemichs o per los metéix naturals.

L'historiador Cabrera assegura que, en l'any 1567, manà lo Rey alçar algunes companyíes de catalans, per passar a les guerres de Flandes, y que s'embarcaren a Tarragona en les galéres de Joan Andreus Doria les quals arribaren al final y d'aquí a Flandes. Que en lo dit any haguéssen de ferse esforsos per augmentar l'exèrcit espedicionari no hi hà dute, puix que hi prenguéren majors proporcions les revoltes e hi anà lo duch d'Alba, retrahent-se, a sa arribada, la duquesa de Parma, Margarida, germana del Rey Catòlich, qui governava aquells Estats: emperò no tenint altres noves, nos limitem a reproduhir la noticia del autor contemporani, calculant que, d'ésser certa la nova, serien les companyíes de Catalunya, no còs representant y a despeses del govern de la nostra terra, sinó trópes a sou, que permetría fer la Diputació, en obsequi a S. M.

En l'any 1568, esdevingué lo venciment dels Moreschs al qual no fa gayre aludírem. Lo Mariana, parlant de les alteracions d'aquelles gents, diu «que a-les-hores estaven irritats per algunes pragmàtiques que contra élls s'ordenaren y que «en dos anys que duraren aquests avalots, molts ne periren, y lo marquès de Mondèxar los vencé set vegades, y molts dels nostres per mala ordinació fóren morts: darrerament, essent general don Joan d'Austria, s'apaygabaren del tót; lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

castich que donaren als rebetles, fóu llevar-los la manéra de poder-se rebetlar de nou ab escamots per lo demés de Castélla.

Anam observant que *la mala ordinació* éra la causa de molts fracassos en aquell témps, y que cessà en aquesta ocasió, precisament la hora que hi intervingué don Joan d'Austria, qui, per sos pochs anys, no podía obrar séns concellers, y puix en la metéxa li donen un gran càrrech, sóts la direcció de compatricis nostres, y per una empresa contra maures, devèm alegar ací quant ne sapiam sóbre la dita intervenció, ja que llavors encara la nostra raça conservava la opinió d'ordenada y juhiciosa, séns dexar d'ésser enèrgica: mas com açò que-n podríem dir se resum en un paràgraf del nostres Annals, amparat séns dupte en los autors d'aquell témps, que és lo sistéma del Feliu en tractant d'afers generals d'Espanya, com aquest, lo traslladarèm integre, a major avinentesa: «Elegí lo Rey per generalíssim de la mar don Joan d'Austria, germà séu: donà-li per lloch-tinent per governar, per mor de la menor edat d'aquest Príncep, En Lluis de Requesens, embaxador de Roma (1); li envià instrucció per governar la armada y la persona de don Joan; nomenà per embaxador de Roma a don Joan de Zúnyiga y Requesens, germà d'En Lluis, y confià en aquests dos cavallers los primers càrrechs y de major confiança de la monarquía.

»S'aplegà a Màlaga la armada lo 2 de Juny: tinguéren concell de guerra don Joan d'Austria, En Lluis de Requesens, En Joan de Cardona, don Alvar Baçan marquès de

(1) La hora que-s morí Pius IV, nn lo 1565, Felip envià d'embaxador a Roma lo català En Lluis de Requesens, per que influís en la elecció del successor al soli pontifici, y al talent d'aquest ambaxador espanyol atribuexen la del cardinal Guislerio, conegut per Pius V. Los Requesens, descendents d'aquell governador de Catalunya que tant donà a parlar en témps d'En Joan II, éren una familia com los Cardona y altres, qui sabíen traure gran profit d'arrambar-se als Reys poderosos: emperò nosaltes prescindirém ací de la font del llur enlayrament, y esgordam no-més lo comportament personal, que celebram si recau en honra de Catalunya y dels Catalans.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Santa-Cruz, y Gil Andrada, generals, per dispondre sa navegació, obehint los ordonaments del Rey. Encarregà lo Requesens lo govern de la capitana general a En Joan de Ça-noguera, y trameté orde a N. Folch de Cardona, comte de Montagut, y a altres que enviassen soldats des de Giblaltar, Màlaga y Cartagena, per reforç de la armada, qui partí lo 3 de Juny, y passa al Africa, pretenent lo Requesens arribar al Penyon, y saquejar los llochs dels Mauritans: encarregà la acció a En Joan de Ça-noguera y a En Lluis Costa, ab sis-cents-cinquanta soldats, que no poguéren conseguir per ésser descoberts dels Maures. Circuí la armada les costes d'Africa en detriment dels Maures, y arribà per Mallorques a Barcelona, des de ón envià lo senyor Joan avís al Rey, del seu viatge.»

En tant és certa la intervenció dels referits Catalans en les resolucions de don Joan d'Austria, la empresa del qual contra los Maures d'Africa sería, séns dupte, plan estratègich y combinat per burlar los moreshs de Granada, tant que l'any següent, 1569, tornant aquests a rebetlar-se, fóren de bell-nou vençuts y sotmesos, figurant en lo triumfe los compatricis demunt indicats y altres que nomena l'historiador Cabrera, a sabèr, Joan de Ça-noguera, qui dirigí la jornada del combat del fort d'Inox, propugnacle del Maures, Joan Pons, Pere Martí d'Aldana, Joan Pont, lo duch de Sessa, En Joan de Cardona y altres de menys coneguts, al pas que En Lluis de Requesens fóu lo prous contra lo Penyon de Frixiliana, lloch fort y encinglerat, servint de gran abrich als Moreschs rebetles, qui, malgrat semblant avantatge, romangueren quasi tóts morts o esclaus.

En lo metéix any 1568, lo 24 de Juliol s'escaygué la mort del príncep don Carles, que son pare tenía-l encarcelat per rahons cobertes de misteris que no-ns correspon a nosaltres desentranyar en aquest cas; y tres mesos després, com si lo cel condemnas Felip al isolament, morí també, lo 3 d'Octubre, la jove reyna Elisabet, com tót-just comptava 21 anys: de manéra que l'ambiciós Felip cobdiciava no poch engrandiment, car de tres mullers que havía tingudes, restavamenys

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de successor mascle. Per abdues morts, Barcelona manifestà sentiment, celebrant les acostumades pompes funeraries, tal com l'any anterior va sabèr coldre ab alegroys lo naximent d'un infanta, dona Catarina, qui tingué lloch lo 18 d'Octubre.

La situació ón romanía lo rey d'Espanya, tras la mort de sa muller y fill, demanava una prompta resolució, puix corría perill de que la dinastía restas menys de successor mascle, y calgués ésser regida la monarquía espanyola per fémbra, no obstant que lo rey comptava sinó 42 anys d'edat. Segóns lo Florez en ses *Reinas Católicas* «al punt començaren tóts a tractar de nova muller,» afegint-hi que «considerant lo perill en la detenció, instaren en les córts de Còrdoba del 1570, sóbre que no hi havía témps a perdre; y que S. M. trameté podèrs al arxiduch Carles, per que en nom séu fés les esposalles.» Aludía ab això lo dit autor a la infanta dona Agna, filla del Emperador Macsimilià II, espanyola, puix nasqué a Cigalés, tocant de Valladolit lo primer de Novembre del 1549, con los seus pares (ans del sceptre imperial) governaven la Espanya per absencia de Carles V y del seu fill.

Nosaltres respectam la asserció d'un autor que tant volèm y veneram, emperò, séns contrariar les seues noves, que són certes, duptam, de part de qui estava la pruhija de verificar aquell casament ab la persóna que poch abans, y açò és prou sabut, estava destinada al malogonyat fill de Felip, a Carles, qui moría a la presó, y que aprés d'aquest fracas pretengué per a sí lo rey de França; car, un any ans de les córts de Còrdoba, çò es, dins lo metéix any 1569, se troba a Barcelona l'arxiduch Carles, qui éra estat nomenat embaxador per l'Emperador, per tractar lo casori del Rey (apart d'altres encàrrechs diplomàtichs que duya), lo qual partí vers Italia, per tornar a Alemanya, ab les galeres de Joan Andreas Doria, y en lo metéix any lo rey Felip envià d'embaxador al Imperi lo nostre comte de Mont-agut, per que anas a cercar la reyna Agna, y ab élla amenas los arxiduchs Albert y Wenceslau, qui arribaren a Santader, vers l'Octu-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bre del 1570, lo qual retras d'un any en venir prova que s'hi entravessaría alguna dificultat, a la qual faríen alusió séns dupte les córts de Còrdoba, mas no perçò pot ún caure en qui sería lo qui ideas primerament lo casori d'una filla del Emperador ab lo rey d'Espanya.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Acabament del anterior capítol

Dés del any 1569 al 1585

Invasió d'Hugonots Arristes a Catalunya: va contra élls lo princep de Melito, acabdillant lo sometent, y seguit voluntariament dels nobles. Calumnies sóbre heretgía a Catalunya esvanides. Batalla de Lepant, part que hi prengueren los catalans, y recorts de la metéxa a Barcelona: féstes y demostracions per la victoria. Grans huracans. Propósit d'espediciò als Dardanels, y gracia del Escusat, no acceptada per Catalunya. Complicacions. S'esvanexen los progéctes de la Lliga contra turchs, y les grans armades se reduhexen a defensar les costes de pirates: construcció, en les de Catalunya, de torres y atalayes. Sublevació de Flandes, y vans esforçosdels governadors espanyols per aturar-la: la mort de don Joan d'Austria. Naximent del infant don Felip, que n'és preceptor Zúnyiga Requesens. Salva inusitada. Hugonots a les fronteres del Rosselló. Lo comte d'Aytona, virrey de Catalunya. Conquésta de Portogal: paraules del célebre Camoens. Lo comte de Terranova, virrey de Catalunya Cadarn contagiós. Arribada de la emperadriu Maria a Barcelona: aventures d'instant etiqueta. Correcció Gregoriana; còm s'adaptà a Catalunya. Casament de la infanta Catarina ab lo duch de Saboya, a Çaragoça: mires del Rey; al assistir-hi, respécte d'Aragó y Catalunya. Simptomes de servil cortesanía. Felip a Mont-serrat y a Barcelona: formació de la Coronela.

LA persecuciò dels heretges a França, o ans bé lo triumfe que de sóbre élls se conseguí durant l'any 1569, fóu terrible; car, tras la batalla Pasac, ón morí lo príncep de Condé, vençut per Enrich de Valois, duch d'Anjou, germà de Carles IV, vingué la de Moncontour, lo díe 3 d'Octubre, en la qual desbaratà lo metéix Enrich l'almirall Coligní. Los romanents, dispersos; d'aquells escorteráts exèrcits és natu-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ral que, en llur fuyta, s'encaminaren ans bé vers lo Mig-jórn, que no vers lo Nort, venint a raure per ventura a la Gascunya y altres terres limítrofes de cap-a-cap del Pirineu. Fèm aquest càlcul, perçó com nos apar que en semblant ocasió los hugonots no éren prou forts per acometre un pahis estranger, y axí, lo fét que-s retraga ans ha d'ésser prova de que cercaven recòrs, que no de propòsit d'invasió.

Aludim, ab axò, com ja presumirà lo llegidor, a una entrada que recompten d'un estol d'heretges qui esvahí Catalunya vers lo mes de Març del següent any 1570. Resumint l'annalista Feliu lo que referexen alguns que-s diguéren testimonis de vista, y l'historiador rossellonès Bosch, en los seus *Títols y honors*, refereix ló fét: nosaltres seguim ab preferencia lo veridich autor que acabam de nomenar, y de sa relació se-n desprèn no-més que, per un dels ports del Pirineu féren una acomesa los hugonots o heretges contra lo poble d'Estagell, lo darrer poble, qui està al peu de la metéxa serralada, consistint en barrejar, cremar esglesies y matar sacerdots, emperò que al veure la actitut de tota la terra, qui s'alçava contra élls, tornaren enrere y no-s van veure més; essent molt interessant una nova que-ns dóna lo dit autor, y és que los dits irruptors heretges se donaven lo nom d'*Arristes*, denominació que, com a secta, no havíem vista mencionar en ningun lloch, si bé no crehèm difícil interpretar-la.

Per la relació del Feliu, tindríem que l'exèrcit dels Hugonots sería de quinze mil infants y cinch mil cavalls, méntre que altres no-n senyalen en conjunct sinó deu mil, abdues xifres eczagerades, a parèr nostre, car d'ésser eczactes, no's contentaríen los irruptors ab lo poble d'Estagell, ni se-n anirien tan prést; y en quant a la actitut del pahis, la esplica l'Annalista suposant, y és molt possible, que lo Virrey, príncep de Melito, cridà los pobles en defensa de la provincia, pretenent que-l seguis la noblesa, qui hi anà voluntaria, obligada de la defensa de la Patria y per servir lo rey llur, no séns protestar a escusar-se abans, per tal que, certament, segóns la organització y legislació feudals, llavors vigent, sols

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tenien lo dever los nobles d'exir en campanya con exía personalment lo Rey y per éll éren cridats.

Es de compendre, per tant, que a la nova del perill que corríen los pobles de la frontera, lo Virrey, molt oportunament, se valgué del antich mijà militar, que practicava la terra, y que tan bon efécte havía produhit en altres ocasions, alçà lo Sometent general, acabdillant-lo éll en persóna; y en prova de que axí fou, que les disculpes dels nobles se fonamentaren precisament en lo contingut del usatge *Princeps namque*. Si lo de Melito, com és possible, nos parà en lleys y volgué comanar més de quant le atanyía, no és estranya la disculpa del estament ofés, emperò prova que aquest y l'involuntari ofensor sabrien avenir-se tan tost, com vehèm que vérament l'improvisat estol se verifica, y que, al costat del Virrey, hi figuren nobles de tots llinatges y categories, anant tots plegats vers lo Rosselló, y havènt-n'hi prou de llur aparició en aquelles comarques per que l'enemich emprenga la fuyta, soferint en élla lo just escarment, que no s'esperaven, ja per ignorar la promptitut ab què sabía organitzar-se a Catalunya l'exércit provincial, ja per figurar-se pot-ser que no hi hauría en aquells estréms, per contrastar a la llur força, sino la escassa dels establiments que trametía lo rey d'Espanya a algun dels presidis fronteriços que per llá ún conexía.

Lo Feliu no s'està de consignar noms dels indivíduus del estament noble qui concorreguéren a aquella jornada, emperò la seua nova més que aventura és incerta, méntre no tinga un comprovant, que nosaltres no-ns havèm sabut proporcionar. Lo nom d'Arristes per tenir la font que anam a esplicar: Carlostadi se separà de Luter en la questió del Sagrament, perçò com mantenía lo darrer que a la Eucaristía hi havía véra eczistencia del còs y Sanch del Crist, cosa que l'altre negava, donant ab aquesta negació origen a la secta apellada de Sagramentaris. Lo més famós en aquesta éra Joan Calvino, al qual seguiren los reformistes de França, com és sabut, y éren los metéixs Sagramentaris apellats en aquell segle, segóns esplica Moreri, *Arrhabonayres*, a conse-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

qüencia d'havèr ensenyat aquesta doctrina Stancaro a Transilvanía y Prateolo en lo munt *Arrhab.*

Jatsía tota propaganda en sentit polítich o religiós no deu may confóndre-s ab l'esperit genéral d'un pahis, y aquella pot eczistir per més contrari que aquest li sía, tan manifésta éra la antipatía de Catalunya als Hugonots, tant per ésser heretges, com per tal que éren francesos, que no devía creure-s que hi hagués en lo principat un borrall ni rastre algun de secta reformista. No obstant, és curiós llegir en los Dietaris la ponderada alarma qui córre, durant aquest metéix any, especialment en lo sí de la Corporació municipal barcelonina, que fins arribà a nomenar un comissionat especial, Francesch Benet Codina, per que anas a la còrt a parlar ab lo Rey y ab lo sobirà Inquisidor, y esvanir «les calumnies que alguns enemichs de Catalunya havíen allevades donant a enténdre al Sant Pare que s'hi aparellaven actes herètichs o contraris a la Santa Fè Catòlica.» Poch costà de fét desemboyrar açò que no hi havía, y com a cosa qui atany més a la religió, dexarèm per la part eclesiàstica esplicar les curials menudencies de la comissió féta per los Concellers, fins a sossegar lo gran sobressalt, reservant-nos al metéix témps esposar una fundada congectura sóbre les causes qui poguéren donar peu a les sospites o calumnies, per més que res no revelen les noves que-n trobam.

Absorbeix tota la importancia del any 1571 la famosa batalla de Lepant. Més que descriure-la y fer minuciosa relació de les forces que d'una y altra part hi concorreguéren (tasca difícil, si ún observa la discordancia que hi hà entre les relacions de diferents autors), preferim donar compte del obgécte que tingué aquella empresa, o de la causa qui la resolgué, de trascendencia moral y política de prompte, sóbretót per Espanya, no de resultat absolutament profitós per la pau del món, posat que fóu una acció isolada, y no part d'un plan constant e incessant contra los pertorbadors d'Orient y d'Africa.

Tenint d'aténdre Felip a aquests y als altres pertorbadors, los Luterans, qui mantenien viu incendi en los Estats

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de Flandes, no-n tenia prou de ses propries forces per lluytar ab les del Turch, qui solía guerrejar despertant la atenció a diferents indrets, per obligar axí a dividir-se les armades contraries, puix los éra més avantatjós tenir combats parcials, en aprés dels quals, o fugíen ab la presa a llurs caus africans, o se-n entraven aygues de Llevant endins, ón éra més compromès anar al llur encontre. Si lo campió de la Fè, per fer pahor a Turchs y Luterans, volía acreditar son blasó, volent batre los primers, devía, en primer lloch, aplegar moltes forces, y segonament anar ab les metéxes a cercar lo poderós enemich, com si diguéssen, a sa propria casa. Comptades éren les potencies marítimes qui llavors podíen aliar-se ab Felip; car la França prou feyna tenía ab sí-metéxa, noresmenys que no compartiría ab élla sa gloria lo rey d'Espanya. Anglaterra era enemiga, y no totes les d'Italia estaven en disposició de seguir-lo, essent, per altra part, una de les més importants Venecia, lligada de molt de témps per un fort tractat de tréves ab lo Turch, en paga de tolerar-li aquest que tingués la pacífica possessió de la illa de Xipre.

Precisament aquesta dificultat y compromís fóren lo camí per que pogués realitzar-se l'intent de Felip: va procurar-se que entras discordancia entre venecians y turchs, resistint los primers a les eczigencies de Selim, nou emperador, correguéren los exèrcits d'aquest a apoderar-se de Nicosia y Famaugusta, ciutats d'aquella illa, se defensaren los altres, va trametre al llur socórs galéres lo rey d'Espanya, y axí anaren acostumant-se a agombolar-se y a discórrer per llà forces marítimes d'unes y altres nacions, durant tot l'any 1570, fins que, per la entrada del ivern, se congregaren més y més, segurs de que ninguna potencia Occidental havía de tornar a disputar-los quant ells sols, a llur vija-res, tenien dret a dominar. Dispost axí l'afer, y méntre que-s forjaven tals aparences, desprès ja del tót per necessitat, lo Venecià dels seus compromisos ab lo Turch, pogué aliar-se ab los seus enemichs, y convenint-se Felip ab lo pontífech Pius V, combinaren entretant una poderosa armada, ón hi entraren forces del Papa, dels venecians, de Nàpols, d'altres potencies

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y adhuch d'altres particulars d'Italia, y finalment del rey de Espanya, comprenent-se en les d'aquest les de diferents Estats, com per exemple Sicilia que regía lo seu sceptre.

La procehencia d'aquestes forces marítimes no equival a la ajuda que hom podía atribuir a quiscuna potencia en absolut, puix les despeses que aquella ocasionas no les pagava la metéxa potencia, y si los princeps més poderosos, axí que, lo Pontífech se comprometía a pagar la sisena part, los Venecians s'obligaren a pagar la tercera, y lo rey d'Espanya volgué satisfer la meytat del tot. Semblant compromís, apart de la gran intervenció dels Espanyols en tant memorable jornada, fa que lo triumfe de Lepant puga, més que altres de conseguits anteriormet ab forces combinades de diverses nacions, ésser considerat com a una gloria molt principalment espanyola; y açò metéix ho conferma la distribució de comanaments y la nacionalitat del pròs qui-n tenía lo govern sobirà, puix lo de les galéres del Papa donaren-lo a March Antoni Colóna, de les de Venecia a Sebastià Venerio, y de les d'Espanya y ensémps de tota la armada al inclit don Joan d'Austria.

Aplegades a Messina totes les embarcacions vers lo mes d'Agost, alhora que Tamaugusta retía-s a discreció, isquéren d'aquell port, lo 16 de Setémbre, enviant en avant En Joan de Cardona ab deu galéres per anar a la descoberta de la armada turca, prevenint-li que tantost conseguit se-n tornas a donar-ne avís y ocupas lo seu lloch. Donat l'avís, estant ja la armada al port de Gomunica, féu via, lo 6 d'Octubre, vers lo golf de Lepant, y l'endemà, diada de la Verge del Rosari, trobant-se ja encarades les forces cristianes y les turques, donaren lo gran combat, que decidí ja, envidés, des bell començament l'abrivat capdill espanyol; car, acometent ab sa galéra don Joan d'Austria contra la Capitana dels Turchs, si bé lluytant ab gran dificultat, conseguí vencer-la a la fí, cosa que, ensémps ab la mort del general enemich Alí-Baxà, qui s'hi trobava, no pogué menys de fer decaure l'esperit als séus, enardint en cambi los nostres qui s'abocaren resoluts a la brega y conseguiren complerta victoria,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

essent-ne lo resultat gonyar o inutilitzar gran nómbre de galeres enemigues, apoderant-se del gran tresor que portaven, matar o apresonar molts milers de Soldats, y tornar la libertat a una infinitat d'esclaus que portaven destinats al rem o a d'altres serveys.

Tras la idea que acabam de donar del gloriós triumfe de Lepant, no-ns correspon sinó, per lo nostre especial obgécte, veure la part, poca o molta que ún puga atribuir als nostres antichs compatricis. Ja manifestarem en altra ocasió lo juhí precipitat d'un autor, lo qual no perçò deixam de venerar constantment, tocant a la decadencia de la marina catalana, que senyalà ans de témps, essent axí que en tota rigor no éra tal decadencia de la marina, y si ans bé cessació d'armades oficials, ja per no ésser Catalunya ab tota la Coróna d'Aragó nació independent, ja per la innecessitat d'armar Catalunya per si sola y per a sí, d'ençà que sa importancia no passava de secundaria, dés que una altra nació d'Epanya ho representava tót, y podía viure traquila e indiferent, reverint per altra part quant lo Rey disposava d'acort ab la gent de la córt ón romanía. Efectivament lo Campmany dóna fí a tots los capítols o ressenyes ón s'hi expressa la vida marítima de Catalunya, com són armaments y aucsilis d'armades als reys naturals y a altres monarques forasters o potencies, molt abans del fét qui-ns ocupa, y per tant són molt curtes les noves que proporciona sa preciosa obra per tractar del combat de Lepant, y encare més, en ses importants colecions diplomàtiques s'obsérva un buyt o interrupció de documents qui conprèn un seguit d'anys, en lo qual va conprés lo del 1571, en que tingué lloch lo fét qui-ns ocupa. Axò fóra prou, ben segur, per que, avergonyits o contristats, fóssem tinguts los Catalans confessar qne ninguna part no tinguérem en la gloria de Lepant, y per que-ns admirassem de que la petita illa de Sicilia, en altres témps fillola o germana més xica de la Coróna d'Aragó, figuras y tingués representació nacional en aquella jornada, y per res no sonas lo nom de la famosa nació catalana, los ports la qual forniren de indomptables vaxells a Jaume I per conquerir Mallor-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ques y Valencia, a Pere *lo Gran* per arrencar a la metéxa Sicilia de mans dels Anjou, y al magnànim Alfons y a Ferran *lo Católich*, per crear-se lo dret que crearen sóbre Nàpols y altres Estats d'Italia, dret que seguía vindicant encare llur successor Felip II, y per lo qual son pare, Carles, V, percaçà les més famoses insignies de capità e intrèpit que li atribueix la Historia. Emperò si la nació no eczistía o oficialment no obrava, la raça dels seus fills no s'éra perduda, y lo reduhit nómbre d'aquests qui figur en aquell gran fét, com que espréssa més la voluntat que no lo devèr, axicom la categoria d'alguns qui hi exercexen alts càrrechs, té major importancia, certes, que no lo nómbre de galéres que per obligació hi haguéssen tingut de concórrer; y no és això vanagloria o ponderat desig per la nostra part de volèr que Catalunya sía comptada entre les nacions representades a Lepant, emperò si veritat innegable, que no han omès los diferent autors qui-s són ocupats d'aquella enlayrada empresa.

Per no divagar entre aquests, quiscun dels quals pot facilitar distincta nova, preferible és, recomanant-ho als llegidors, recórrer a una obra autoritzada, moderna, y per consegüent la que més pot facilitar l'agregat de quant los altres diguéren parcial o isoladament, a sabèr la erudita y documentada memoria intitulada *Historia del combate naval de Lepanto*, escrita d'En Gayetà Rossell y premiada per la Academia de la Historia. Per élla hom veurà, confermant-se axí quant ja diguéren alguns dels nostres historiadors, que a En Joan de Zúnyiga y Requesens, embaxador a Roma, fóu degut en gran part lo venciment dels obstacles qui per ventura empatxaven la realització de la gran empresa; que fóu En Lluis de Requesens, com a tinent general del príncep don Joan, essent éll lo qui disposà l'orde de la batalla; que En Joan de Cardona fóu lo prós qui ab les deu galéres acometé la arriscadíssima prohesa de passar davant tota la armada per anar a la descoberta de la del Turch, y que de fét figuraren en lo combat los personatges que l'annalista Feliu nomena, a sabèr, En Ferran Ça-noguera, En Mont-serrat Gordiola, lo mestre de cap En Enrich de Cardóna y altres: com

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

s'hi justifica també que a la galéra Capitana d'Espanya acompanyaven a En Alexandre de Torrelles molts cavallers catalans ab En Guillèm de Sant-Climent, nebot del comanador major, En Galceran de Cardona, etc.; podènt no-resmenys agregar nosaltres com a pinacle, a aquestes noves d'altres del tot curioses, contingudes en un paragraf d'una antíga obra, que, no obstant del seu silenci sòbre Lepant, lo Capmany reproduhí com a nota, prenent-la d'éll altres qui ens han precehit, y adoptant-la, per fí, nosaltres, séns ocultar-ne la font, axicom convé en les indagacions históriques, per que ningú no s'atribuesca lo mèrit que no li correspon: «... A la batalla de Lepant se trobaren servint vuytanta oficials en les galéres, tòts fills d'aquesta vila (Sant Feliu de Guixols), los noms dels quals se guarden en los llibres del Arxiu. Entre élls hi anaven de capitans Narcís Ferrer, N. Oliver, N. Gordiola, N. Olíva, N. Amat y Pére Roig, qui ab sa galéra acabà de subgectar la d'Ali-Baxà; acció que se-n conservava encare en memoria a sa casa, no fà gayres anys, una flàmula d'aquella Capitana. Altres tres d'élls qui més se assenyalaren, fóren En Miquel Serafí, qui fóu armat cavaller, En Francesch Falguéra, al qual donaren, en distinció de sa casa, un estandart de damasch ab les armes d'Espanya, y N. Camisó, al cual concedí per los seus serveys lo senyor don Joan d'Austria lo dosser del metéix Ali-Baxà (1).»

Barcelona guarda alguns recorts curiosos d'aquell famós combat, ja perçò que ans d'embarcar-se vers Messina hi estigué don Joan d'Austria, venint de Mont-serrat, e hi tornà aprés del triumfe, durant les quals temporades pogué fer l'ínclet Princep algunes prometences que compliría després ja per tenir son estatge a la capital catalana la familia dels Requesens, los indivíduus dels quals tant s'interessaren en la realització d'aquella empresa: tals són, lo famós Crist, apellat de Lepant que hom venéra a la Catedral, notable per la violent postura de la imatge, deguda, segóns la tradició, a

(1) *Resumen historial de Gerona* y son partit, per Roig y Jalpi. *Memorias históricos* de Barcelona, per Capmany, vol. I, pl. 182.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

un moviment convulsiu que féu en la creu, a la primera descarga de trabuchs que los Turchs féren, resultant que los progectils se clavassen en l'arbre d'aïquella, y ni lo fregadís d'un sol se notas en lo còs de la imatge; una altra imatge, la de Nostra Dona de la Victoria, estojada al convent de Domenicanes de Mont-Sió, ensémps ab la nomenada banderola *festum*, que fabricaren ab tots los gallardets de la galéra reyal, per haver promès fer-ne present don Joan a Nostra Dona del Rosari de Barcelona, que s'entengué, entre les imatgens de la metéxa invocació, ésser la més antiga la del indicat convent; y finalment, fins hi hà qui-s creu ésser lo bastó de govern ab que dirigí la batalla naval Don Joan, lo que-s consérva en los arxius de la casa de Sobradiel, successora de la de Requesens y Zúnyiga.

Lo Crist se creu ésser lo que ostentaven a la proha de la galéra capitana *Victoria*, y aximetéix la Verge, qui donava nom al vaxell, y en sa popa figurava també durant la terrible brega. La esglesia del Palau, propria dels Requesens, y en la qual estan soterrats los personatges més ilustres de la familia, entre élls lo célebre embaxador d'aquell témps En Joan de Zúnyiga y Requesens, té en lo seu altar major una verge de la Victoria, y tant aquesta com també un altra que es venerava a Santa-Catarina, ab igual nom, diguéren que fóren portades aximetéix a les galéres de la gran armada combinada; emperò séns negar-ne nosaltres la possibilitat, judicam més aviat que axó son crehences posteriors, a conseqüencia d'ésser entrat de moda lo donar aquella denominació a imatgens anteriors al fét de Lepant, y en commemoració d'aquest, o éren justificatius inventats d'algun dret de preferencia, per aquells qui no-s vehéren favorejats ab lo veritable donatiu, puix no és Barcelona sola, sinó moltes altres ciutats, convents o témples d'Espanya qui-s creuen possehir los obgéctes originals y lledesmes de que ací tractam. La imatge de la esglesia del Palau ja hi éra molt abans de la batalla de Lepant, y pogué fer creure que fós, com la de Mont-Sió, lo recort que aquella capélla dels Requesens guarda de tan notable prohomenía, tot un privilegi o butlla espe-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cial per que hom guany les metéxes indulgencies que-s gonyaven en totes les esglesies de Domenicans, confórme ho esplicarem en la ressenya eclesiàstica anterior, y aquest privilegi, alhora Reyal y Pontifici, és motivat en havèr fét En Lluis de Requesens presoners dos nebots del Gran Senyor. Lo bastó del qual abans s'és parlat, pot ans bé ésser adquirit per lo metéix En Lluis, con fóu governador de Flandes, y simbolitzar alguna prohesa d'aquest, no circumstanciada en la Historia; car les lligendes qui l'ornamenten estan en flamench o un altre dialecte alemany, y los escuts que ostenta semblen ésser los del princep d'Orange, qui tant figurà en aquella terra: no tenim, ab tót, ninguna nova per la qual pugam decidir a quin personatge correspon tan estimat obgécte, y com passà a la casa de Requesens, y s'hi gordà ab tanta gran cura. Lo Feliu consigna, com a eczistents encare en l'any ón escrivía sos *Anales* (1709), tant a la esglesia del Palau com en la de Mont-Sió, alguns estandarts dels que-s prenguéren en Lepant, y que s'estojaven en memoria de tan gran triumfe.

Les festes que, per aquest, se celebraren, tan religioses com civils a Barcelona fóren dignes de la nostra capital, y los Dietaris, al descríure-les, sobreixen d'entusiasme, fins al extrém de declarar-los distincts eféctes que produhiren en lo cor dels Catalans; car los uns s'inflamaven d'esborrajat deliri, altres s'esgrogueíen y restaven com a muts per la admiració que-ls causava un escarmnnt tan immens com inesperat en los enemichs del nom cristià, descobrint-s'hi visiblement la mà de Deu, y altres, finalment, per igual regoneximent, se desfeyen en llàgrimes, agenollats y sotsmesos, en tots los témples de la ciutat.

Durant lo romanent del any 1571 y primería del següent, alternaren, com altres vegades, en la capital del Principat les féstes y los dols, o millor dirèm, los goigs y aperduaments, per compendre en aquests alguns mals propris. Manifestà los primers, al sabèr la nova del naximent d'un infant, don Ferran, que la nova Reyna, a Madrit, infantà, lo día 4 de Desémbre del 1571, y los segóns per la mort, esde-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vinguda lo 10 de Maig del any següent, del Pontífech Pius V, al qual succehí lo cardinal Huch Buoncompagno qui prengué nom Gregori XIII. Los mals propris als quals aludirem fóren uns vénts desféts qui, per espay de deu hores, van fortement combatre la ciutat, destruint edificis y matant molta gent, tenint-se aquesta solament per segura en les esglesies, de manéra que *a havér durat altretant, se-n fóra entrada Barcelona*, segóns axí s'espréssa en los Annals consulars.

Correspon a aquest any, confórme indicarem anteriorment, lo nomenament de nou virrey, qui-n fóu aquesta vegada lo Gran Prior de Castélla, don Ferran de Toledo.

Tinga present lo llegidor, que al parlar de la trascendencia de la batalla de Lepant, judicarem lo fét no tan absolutament profitós per la pau del món com éra d'esperar, per defalt de constancia en la persecució contra los pertorbadors d'Orient y d'Africa, y al ressenyar los féts del darrer any ón som arribats, havèm de veure per élls malaviradament confermada la nostra opinió. Pius V, braç dret de Felip en aquella empresa, séns ningun dupte la prosseguiría ab més ardor y constancia que no aquest, portat no-més de son desig y zel cristià, y per éll no-s perdría lo progécte d'una espedició contra los Dardanels, que devía verificar-se, y per atènyerlo faría fins açò que éra més enllà de ses facultats. Aquesta darrera congectura la fèm precisament per aludir a un acte qui toca a Catalunya, car, per si y de voluntat, concedí Pius a Felip los delmes y drets d'una casa y heretatge de totes les parroquies d'Espanya per prosseguir la guerra contra lo Turch, nomenant-se aquesta gracia l'*Escusat*, que lo restant d'Espanya acceptà, llevat del Principat de Catalunya qui no s'avingué en pagar aquest dret, per no ésser los delmes eclesiàstichs, sinó de domini temporal, concedits als provincials per lliurar la patria de Maures, y en conseqüencia no pertanyíen a la esglesia universal, ni podía impondre-ls lo Papa. Encara més: per podér atenyer ab més facilitat la fi proposada, fins s'imaginaren matrimonis de prínceps de França y de Portogal, per que aquestes dues potencies entrassen en la lliga anterior ab Venecians y Espanyols, avan-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tatge que, de conseguir-se, podía certament facilitar la destrucció dels Turchs y proporcionar la tan desijada pau. Emperò ja diguérem també que los ambiciosos no compartexen la gloria ab ningú, y ací podèm afegir que ni consenten aquells que altres d'inferiors munten a la llur alçaria, ni és de tenir fermança en la paraula de nacions o reys en tractantse de llur particular profit, ni sémpre un hom obra ab seny, per estalviar que actes secundaris o estranys comprometen la realització d'aquells qui deuen ésser judicats com a principals.

Tocat al Pontífech, no fóra contra-témps la mort de Pius V, car, conformes tots los historiadors asseguren que lo seu successor Gregori XIII, prossegui ab igual ardor y zel aquexa tasca; emperò Felip va cometre la imprudencia, suggerida per la ida del delme que li cedí lo Pontífech a Espanya, de imposar lo delme de tot quant venéssen en Flandes, per cobrir les despeses de la guerra: aytal acte sublevà de nou, y ab més violent incendi aquelles provincies, en ajuda de les quals y contra lo rey d'Espanya y sos governadors, acorreguéren diversos estrangers lo príncep d'Orange, ab Alemanys y com uns quatre mil Francesos, qui profitaren la ocasió de renovellar l'antich odi, méntre que precisament Felip somniava en major engrandiment de sa fama. Al metéix témps, los cristians d'Albania y Macedonia, qui estaven esbalahits del fét de Lepant, com a garantía de la llur seguretat, havíen perferit don Joan d'Austria per que acceptas la coróna reyal d'aquelles llunyadanes regions; y a semblant honor per lo seu germà natural vingué a oposar-se Felip, prohibint de totes les passades a don Joan que la acceptas. Finalment, per causes séns dupte fàcils d'endevinar aprés de quant havèm esplicat, més clar, per recobrar los Venecians lo comerç de Llevant, que tenien empatxat dés de la pérdua de Xipre,—y axí ho acreditaren tantost tornant a les antigues treves,—con tót s'aparellava per los Dardanels, s'escusà al bò y millor l'almirall venecià, segur, séns dupte, de que lo gran progécte no-s duría a cap, car massa tenía a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fer lo rey d'Espanya, devent acórrer a Flades y pot ser a altres punts per generalitzar se la guerra.

Debades, donchs, s'aplegà a Messina una armada més poderosa que l'any anterior; hagué d'entretenir-se díes y més díes, estant a la espectativa lo pròs de Llevant, per veure la desexida de les complicacions qui anaven sorgint, fins que a la fí, o per decisió propria o per orde del seu germà y Rey, isqué del port a les darreríes de Setémbre del 1572, per cercar de nou lo pas de batalla; mas tenint témps los Turchs d'informar-se de tot quant per ací, per l'Occident, s'esdevenía, anaren entretenint-se ab la llur armada per les riberes de la Morea, Moron, Coron y Navarí, esquivant tot combat de conjunct, que éra açò que principalment convenía als nostres, y axí, perdent aquests tota esperança de batallar, vehent comprómès l'internar-se y llunyar-se tant, la hora que menaçava la estació d'ivern, no tinguéren altre remey sinó recular, distribuint-se los vaxells per diferents pórts per exivernar.

Vergonyosa éra aquesta indispensable resolució per Espanya y per la Lliga, podènt dir que s'éra perdent lo témps y que éra passada la ocasió de fer efécte e infondre esperança lo gran progécte: ab la idea que aquesta significava, guerra constant als enemichs del nom cristià, éra precís donar una aplicació o altra a aquells numerosos vaxells qui devíen perpetuar ab noves prohomenies la gloria de Lepant; y axí pensaren, puix no podíen anar a Llevant contra Turchs, trametre-ls al Africa contra Maures, y açò ja entrat l'any 1573. Profitaren, com sémpre, per aquelles infructoses empreses, qual-se-vol dissensió entre individuus d'una metéxa dinastia, per ajudar axí los uns Maures contra altres: éra estat foragitat del reyalme de Túniç un nét d'aquell Muley-Hassen, del qual parlam en altra ocasió, apellat també com lo seu avi Muleasse, o, segóns altres, Meley-Amet, y éra lo nom del usurpador Muley Amide o Amida. Diuen que anà lo primer a don Joan d'Austria, qui éra a Sicilia, y fins hi ha qui assegura si hi anà éll en persona, y després l'acompanyà al Africa; emperò prescindint d'aquestes menudencies, qui poden

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ésser fantasioses, lo cert és que vers lo més d'Octubre, féu don Joan ab sa poderosa armada la vía de Túniç, y, a la seua aparició, les tropes del usurpador buyden la plaça, de la qual se possessionà lo príncep Espanyol en nom del seu Rey, y reforçant totes les fortaleses, principalment l'alcaçar y lo castéll de la Goleta, déxa allà crescut establiment, y tórna a fer via envers Tràpani.

Lo cap principal dels prohomens qui allà restaren a mercè dels barbres qui sobrevinguéssen éra lo nostre compatrici, ja conegut dels nostres llegidors per altres fresques proheses, En Joan de Ça-noguera, ab quatre mil italians governats per Pagà Doria, y quatre mil Espanyols, comanats per un Salazar, y cent cavalls a les ordens d'Hurtado de Mendoza, tenint lo càrrech de general de la fortalesa un Gabrio Cervelló o Zerbelloni. (1). Víctimes havíen d'ésser ben prompte aquells intrèpits soldats de la furor del Turch, y millor diríem de la indiscreció y dexadesa del govern d'Espanya, car, entant que la nostra gran armada se retragué de Lepant per exivernar esperant millor ocasió qui no arribà, en les draçanes de Costantinoble basquegen per construir galéres, de forma que a la vinent primavera compten los Turchs ab una armada més podersa que quantes n'havía tingudes, y tot-just la d'Espanya tórna separar-se de les costes d'Africa, élls que s'aparellen per volar-hi, com axí ho féren abordant en Túniç, lo 14 de Juliol del 1574, dues-centes-setanta-vuyt galéres, ab coramta mil homens de desembarch, governats per lo conqueridor de Jemen, Sinan Baxà. Ab tot y aquesta força, no conseguiren apoderar-se del castéll de la Goleta fins al 22 d'Agost, y féren-los mester 24 díes més per dominar la fortalesa de la ciutat, darrer baluart de la gornició espanyola.

(1) Usam aquests dos cognoms perçò que axí indistinctamet l-apliquen diversos autors. Lo Feliu, qui seguix lo Cabrera, usa lo primer Cervelló, qui resultaría català: mas com lo nom qui-l precedeix, Gabrio, no sía conegut en la nostra terra, nos inclinam ans bé a que lo segón és lo propri, y que sería, per tant, italià, puix nom y cognom sòn conegut a Italia, y més escayents al seu idioma, que no al nostre. Lo Feliu, per provar la participació de soldats catalans en aquell fét, se refereix a una *informació fundada*, qui podría tenir tota la formalitat curialesca, emperò que ningun ayre no té d'autenticitat històrica.

Digitized by Google UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Los autors d'aquell témps diuen que don Joan envià lo nostre En Joan Cardona ab les galéres de Sicilia, per que socorregués los assetjats portant lo necessari per la defensa del fort de Túniç, çò és, queviures, municions y reforç de soldats «¡emperò tót éra poch (esclama un altre autor més modern), respécte del gran podèr ab qué venien los Turchs!» En compte d'aquest enviu, bé preguntam ¿per què no tornà tantost tota la gran armada qui abans pensava anar als Dardanels? ¿què-s feya entretant lo prós de Lepant? o, ab major justicia ¿què pensava lo govern del rey Felip, qui axí comprometía lo bon nom d'aquell, posava en ridícol l'ergull espanyol, y esposava los infortunats qui ab tanta lleyaltat y esforç romanguéren a defensar per Espanya aquell niu de pirates, esperant debades que-ls anassen a socórrer?

Efectivament, lleyaltat y esforç acreditaren los defensors de Túniç, con per tant de témps y fins a resgordar-se al darrer clos que-ls restava, repetliren forces tan superiors, a les quals no tinguéren més remey sinó retre-s a la fí: donchs la única nova que-n tenim és que, passats los darrers 24 díes, isqué lo governador Ça-noguera del fort ab cinquanta soldats (no sabèm què-s féren los demés), los quals, segóns que éra capitulat, fóren portats a Tràpani de Sicilia. Lo vencedor, de bell començament, inutilitzà los forts, dexant quasi inabitable la població, de manéra que los espanyols no poguéssen tenir nova ilusió d'establir-s'hi, y més avant, con ni aquesta ilusió no pogué havèr-hi, çò es, con los pirates turchs y africans dominaren ab terror totes les nostres costes, tornaren a refer l'inutilitzat cau, qui seguí essent-ho y poderós per quants lladres, pirates y corsaris, en los segles immediat, s'aplicaren a molestar los nostres pobles marítims, que los veurèm contínuament esvahits y saquejats, séns que lo govern del céntre no marítim arribas a escoltar los planys de les dones y nins arrabaçats en captiveri y traslladats als *harèms* y mercats d'Orient.

No sabèm a quí carregar la culpa d'aytal minva, car en opinió de diferents historiadors moderns, entre élls Romey, don Joan d'Austria s'esforçà tant com pogué y habilità naus

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y més naus per venir en socórs dels assetjats; emperò les freqüents tempestats que s'esperimentaven en aquelles mars y los vents contraris qui-s moguéren van tenir-li encallats los vaxells en diferents ports per moltes setmanes, méntre que los turchs anaven rebent contínuus y poderosos reforços d'Alger y de Trípoli, çò és, dels llurs amichs qui podien acórrer costejant la metéxa costa d'Africa. Lo fet del lliurament del darrer fort de Túniç fóu vers la fí de Setémbre, y nosaltres no podèm afegir a les anteriors noves, respécte a la actitut de don Joan d'Austria y de les forces marítimes qui éren al seu comenament, sinó que tres mesos després, lo díe 31 de Desémbre del 1574, se trobava a Barcelona, ón hi arribà, venint d'Italia, ab vint-y-dues galéres. En aquest mal afer, ça com llà, roman disculpat don Joan per quant dexà de fer-se, car si la impossibilitat de realitzar provenía de imprevissió anterior, o de complicació de féts inesperats, com los desordens de Flandes, ocasionats en part per la metéxa tropa espanyola, indisciplinada per falta de sou, culpa es no d'un almirall, per més que sía un príncep, sinó del Rey qui li-n dóna lo càrrech la mala reexida d'una empresa, per tal com deu preveure lo Rey o son govern tota contingencia, y sóbre-tót no provocar les complicacions secundaries, com algú té en cor de portar a fí una empresa tan cabdal. Culpam, donchs, si, a Felip perçò que ab les seues altives faramalles en compte de dominar Europa no féu sinó ofendre-la, y séns profitar les dispendioses messions de tant de preparatori, no solament no subjugà lo Turch, sinó que li calgué humiliar-se avergonyit a la seu superioritat, en térmens que d'aqui-avant (¡y aprés del gran triumfe de Lepant!) hagué de reduhir-se lo rey d'Espanya a la defensiva—y aquesta és també opinió dels historiadors qui disculpen don Joan d'Austria,—y la la nostra armada hagué de limitar-se a vigilar les costes de Espanya de les invassions de pirates; aquests senyorejaven al llur albir la Mediterrania, y, en suma, dés d'aquella hora començà la decadencia de la marina espanyola y la d'altres pujants estaments, aribant-se a la baxesa o necessitat d'ésser tingut lo metéix Felip sots-signar, quatre anys després, en lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

1578, una tréva de tres anys ab Amurates, successor de Selim II, tréva que-s va renovant fins a la fí del regnat, com a únich camí de proporcionar alguna pau y seguretat a les poblacions marítimes (1) y als vaxells qui feyen lo comerç ab diverses terres d'un y altre hemisferi. ¡A axò vingue a raure la ambició y preponderancia!

L'ilustre català, comanador major de Castélla, En Lluis de Requesens, que havèm vist ésser l'home de confiança de Felip, guía y conseller del ínclit don Joan d'Austria, ja no acompanyava aquest princep, puix lo Rey ne freturava per lo deseximent d'altres càrrechs més dificultosos. No dirèm nosaltres que a defalt de consell que pogués donar l'esperimentat capità y diplomàtich, fós deguda la inacció de la marina espanyola, personificada per l'ilustre fill natural de Carles V, no; en bréu y més espressiva frasa dirèm quant sentim, calculant en agregat açò que ofería la situació complicada que anà creant-se en los dominis heterogenis y dispersos del rey d'Espanya, aprés de la batalla de Lepant. Als nostres ulls, axicom les empreses d'Africa y les dissidencies ab Anglaterra vinguéren a ésser la sepultura dels nostres vaxells y legions, la revolta de Flandes ho fóu del nostres personatges polítichs més assenyalats. Esmerçà allí sa reputació y perdè son valiment ab Felip lo duch d'Alba: per substituir-lo, fóu designat lo nostre compatrici Requesens, qui dés del 1572 fóu tramès de governador a Milà, y d'aquí, l'any següent, lo Rey féu-lo passar a Flandes, ón, d'acort tots los historiadors, afermen que perçaçava resultats, més que per la força de les armes, de què abusà lo d'Alba, per lo sistéma de benevolença que va sabèr usar, emperò inutil, en agregat, per tant arrelada com éra la sublevació, a la qual ajudaven no ja sols los Luterans, sinó Catòlichs, cridant uns

(1) Confermen aquest perill de les poblacions marítimes y la necessitat de llur vigilancia y defensa, diferents construccions que-s féren ab aquest obgécte, resumint quant podiem justificar lo següent paragraf: «Se fineix l'edifici de la tórra del Angel, per defensa de Tortosa, començada l'any 1575, y també la dels Alfachs, que començaren en lo 1576, per defensa de les costes. Encare vers aquest témps manà lo Rey fer la plaça de Roses, contra les invasions dels maures, y manà bastir moltes torres d'Atalayes a la marina.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y altres contra lo domini d'Espanya, de manera que al pès d'immensos desplahers, fóu tingut sucumbir lo Requesens, en lo 1576, per la qual substitució no tingué ja altre recórs Felip sinó valdre-s de la única eminencia que li restava, apartant-lo del seu propri element, trametent-hi don Joan d'Austria, qui també víctima de consemblants desplahers, aparegué enfastigat, axicom son atecessor, sèns comptar sinó trentatres anys d'edat, lo 1.er d'Octubre del 1578.

No-res de particular s'ofereix en aquest entremig qui valga la pena de consignar-se tocant a la historia civil de la nostra patria, devent per tant limitar-nos a efemèrides notables, que no deuen passar-se per alt, com a mijancers per les relacions a venir. No fóu solament en lo darrer any indicat lo princep don Joan la única víctima: en lo metéix se morí també, fracassant en ses empreses d'Africa, lo rey de Portogal don Sebastiá, fét que pot considerar-se com a naximent de noves ambicions de Felip, y endemés, l'infant En Ferrant, jurat primogènit dels reyalmes; y en contra lo Rey tingué la sort de veure-s novament pare d'un altre fill mascle, al qual posaren per nom també Felip, destinat per la Providencia a ésser lo successor en la monarquía, car sobrevivint als seus germans, fóu lo destinat, al regnat vinent, a heretar lo sitial del seu pare y del seu gloriós avi, havènt-li son progenitor aplicat, per que rebés la més eurosa educació, un personatge ja conegut dels nostres lectors y natural també de Catalunya, En Joan de Zúnyiga y Requesens, al qual donaren los cárrechs y titols de preceptor y majordom major del princep don Felip, si bé dós anys després passá de virrey a Nàpols.

Curiós és un petit fét d'aquest any, per provar la estrema formalitat, ab què s gordaven llavors a Barcelona los costums y tradicions. Lo díe 17 d'Abril, arribà al seu port, ab 6 galéres, lo duch de Sessa, *capità general de la mar*. No recordant-se lo capità del baluart de Mig-jórn que, segóns lo nómbre de galéres, se tórna les saluts ab més o menys descàrregues, llevat de que vinga la persóna del Rey, correspongué als pochs de les galéres ab gran salva. Admirant la esplen-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

didesa lo de Sessa, manà fer també gran salva, y esbrinada la causa d'aquell inusitat estrépit, los Concellers, ans de finir les descàrregues, manaren pendre lo referít capità del baluart, y, en castich lo tinguéren encarcerat 15 o 20 dies.

En l'any 1579, hi hagué un altre senyal d'Hugonots per les fronteres de Rosselló, emperò séns efécte ni importancia al parèr nostre. Lo Bosch, ab tót y ésser Rossellonès, y acreditat d'investigador, no senyala a la nova altre origen sinó la relació d'un historiador aragonés, Blasco de Lanuza, qui diu que entraren uns tres mil Francesos manats per lo vescomte de Saint-Girons, que del poble de Salardú isquéren deu mil homens, al qual exemple s'alçà tota la gent de la Vall, y que al observar aquesta actitut, y sentint-se acomesos, los invasors prenguéren la fuyta, y no-s van veure més. No negam la possibilitat d'aquest fét perçò com no-l hajam vist indicat en ningun document, emperò la metéxa escassedat de noves o omissió del fét nos prova envidés la seua poca importancia; no-res-menys de que lo títol del cabdill no és conegut en la historia de França.

Cessà aquest any en lo virreynat de Catalunya lo prior de Castélla, y en son lloch fóu nomenat lo comte d'Aytona.

Ja en aquest metéix any dexà anar Felip sa priméra indirecta per fer-se séu lo Portogal ab sos dominis, car hi envià com ambaxador lo duch d'Osuna, qui aparellà lo camp a açò que ben tost havía d'esdevenir, y que n'havèm ja donat estesa nova en la *idea del regnat* qui preceheix. L'any següent, passant ja a víes de fét, aplegà un exèrcit de 12.000 pehons y 1.500 cavalls, compost d'Italians,, Alemanys y Castellans (axí ho descriu lo Mariana), y per cercar un capità esperimentat que l'acapdillas escollí lo duch d'Alba, l'ex-governador de Flandes, al qual tenía a-les-hores lo nomenat gran rey empresonat a la vila de Uceda, per questió (diuen) d'un casori que son fill progectava, com si lo pare hagués de pagar per aquest la culpa, adhuch séns ésser un home tan eminent com fóu lo castigat. Entretant se morí a sahó—¡totstémps favorejen als ambiciosos casualitats providencials!—lo rey de Portogal Enrich, y méntre Felip ab sa familia ro-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mania a Badajoç, als encontorns del reyalme que ambicionava, com estant al aguayt per assolir la millor ocasió de gaudir-lo, patí una greu malaltia, y si no-l castigà Déu matant-lo, pot-ser li envià com a castich la major pena que sentir pogués, car tras éll s'enmalalti la seua bona muller dona Agna, la qual passava d'aquesta vida lo díe 26 d'Octubre, y aprés d'élla l'un dels fills, l'infant don Diego (1).

Ni encare semblants dissorts, ni lo veure malaltiç l'infant don Felip, refrenaren la ambició del monarca d'Espanya: méntre éll presenciava aquestes malastrugances de què éra víctima sa propria sanch, l'exèrcit comanat per lo duch d'Alba, avançant vers Lisboa, destronava lo Rey don Antoni, y fugint les osts qui-l sostenien, restava desembaraçat lo camí per restar axímetéix sossegat tot lo reyalme, per tal que Felip passas a pendre possessió dels seus nous dominis, com axí ho féu, essent aclamat a Lisboa rey de Portogal; féu encara jurar tantost per los Estats generals hereu d'aquella corònа lo príncep don Felip, nomenant lo cardinal Albert, nebot séu, governador d'aquell reyalme, y regressant, per fí, lo nou rey portugués, Felip d'Espanya, a Castélla, ab posterioritat al mes de Febrer del 1583.

Alguns diuen que fóu en aquesta època con van consellar lo rey d'Espanña que traslladas la córt, de Madrit, que ninguna qualitat ni títol tenía per dominar d'allà estant Mèxich, Bruseles, Nàpols y Filipines—malgrat los sofístichs arguments d'aquell qui forjà lo llibre intitulat *Solo Madrid es corte*,—senyalant-li com a punts més propris Lisboa, Sivilla o Barcelona; emperò la rutina, que éra un desls defalts que Felip patía, no li donava prou coratge per fer un cambi que per ventura salvaría Espanya, puix temía que los enorgollits cortesans aristòcrates agombolats llavors a Madrit, per la moda qui éra entrada d'anar a viure prop del tronus y fabricar allà palaus, se negassen a ésser fehels servidors de la voluntat sobirana, tan escorreguda llavors entre Fla-

(1) Lo Mariana indica que l'infant don Diego morí després, a Madrit, méntre lo pare se trobava a Portogal.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

menchs, anglesos y Turchs. Se contentà, per tant, Felip, a ésser senyor del troç que li mancava dominar a la Península, ab tenir dispost al seu servey lo port de Lisboa, la magnífica situació de la qual favorejava séns dupte per grans empreses, si ab éll ensémps hi haguéra constantment la vigilancia del sobirà qui més dominis tenía en la gran mar, qui devía enviar contínuus socórsos a Flandes, y qui tenía lo devèr de venjar-se dels multiplicats insults que li estava fent Anglaterra, encoratjada per sa diabòlica Reyna. Puix que renunciava a aquests avantatges Felip, tocant a Portogal, devía almenys cesar un sistema de govern qui-s gonyà la benevolença dels Portoguesos, y esborras les revellides antipatíes entre aquests y los Castellans; car éra aquell reyalme, axicom Navarra, Biscaya, Aragó, Valencia, Mallorca y Catalunya, independent y autònem y divers diametralment de Castélla, en historia, recorts, costums, llegislació o parla, y éra molt sensible que, séns més ni més, en compte d'ésser un de tants confederats qui componíen a-les-hores la monarquía espanyola, hagués de veure-s fins al moll dels ossos castellanitzat; per le volença, tiranía o ignorancia dels virreys que hi anaren trametent, y los que, ans d'una centuria, ab llurs imprudencies, ocasionaren les commocions que per igual causa s'esperimenten, tal com a Flandes, a Aragó y a Catalunya, produhint innombrables desventures y mars de sanch, y obrint camí per que les antigues libertats vagen essent efimerals, substituhint-les per tot-arreu ab la voluntat única, sobirana, arbitraria y fantasiosa del monarca, qui va essent en l'esdevenidor una mena de *divo* Romà.

Nosaltres, los Catalans, tením la sort de no ésser estats dignes de coadjuvar a la conquesta de Portogal empresa per Felip, res no tením que veure ab la opressió d'un Estat germà de Catalunya, y si d'aquesta época no tením noves per acreditar que ploram per lo tractament que anaren donant a un reyalme indipendent, provarem ben prompte la simpatía qui ajustà a Portuguesos y Calalans, la hora que, víctimes d'iguals vecsacions, han d'alçar un crit de desesperació ensémps Barcelona y Lisboa, per la qual fóu no-més sort, axi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

com dissort per Catalunya, la immensa distancia qui separava aquelles dues antigues capitals. En aquella ocasió fóu con lo gran Camoens, lo Virgili de Portogal, morint-se de miseria, méntre avançaven los estols de Felip, prevehent la subjugació de sa patria, esclamà: «¡Content jo muyr, puix déxe jo de viure con ma patria morl»

Durant la campanya de Portugal, les nostres costes van veure-s tormentades per los pirates Moreschs. En lo 1580, hagué de trasladar-se, per la dita causa, lo convent de monges de Sant-Joan que hi havía a la Ràpita, puix tota aquella ribera per la part dels Alfachs, veya-s menaçada, y com en lo següent cuydassen fer un desembarch, isquéren cinch-cents homens de Tortosa per empatxar-lo, conseguiren aventar los cossaris, afegint-hi algunes cròniques religioses que la metéxa ciutat facilità cent-cinquanta homens a les galéres d'Espanya, per que contribuissen axí a tenir allunyats de les costes tan terribles enemichs.

També en lo primer any referit substituhí al comte d'Aytona en lo virreynat ls comte de Terranova, de Carles d'Aragó, que-n durà lo govern tot-just un any, perçò com en lo següent ja figurà en alguns actes com a virrey lo comte de Miranda.

Una apuntació curiosa dels nostres Dietaris mereix ésser consignada, per quant interessa a la Estatística Mèdica, y és que «durant l'Agost del 1580, hi haguè la gran malaltía apellada *Cadarn*, de la que n'estiguéren malalts a Barcelona més de 20.000 persónes, y s'originava *d'un ayre calent, qui éra comú a tot-hom*, y-s goríen o-s moríen segóns la complecsió de cadasçú, o la disposició dels cossos, y fóu malaltía comuna no sols a Espanya, mas encare en tot Europa, en la qual morí molta gent, y veu-se al cel un senyal, que consistía en un núvol vermell.»

Lo 2 de Novémbre del 1581, entrà a Barcelona lo bisbe de Cuenca, don Roderich de Castre, qui éra tramés per rebre la emperadriu dona María, germana de Felip y vídua del emperador Macsimilià, a la qual acompanyava, segóns lo Mariana, lo cardinal Albert, fill seu, lo metéix qui, conforme

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

indicarem, restà de governador al annecsionat reyalme de Portogal. No sabèm si lo propòsit d'aquest viatge éra endegar lo casament d'una filla de Felip, la infanta Elisabet, ab lo nou emperador, Rodolf—casament que no·s verificà, unintse més tart la dita infanta ab l'arxiduch Albert,—puix no aturaren los esperats viatgers fins a aquell reyalme, ón romanía encare lo monarca espanyol. Lo 6 de Janer del 1582 entraren de fét a Barcelona, reposant-hi per molts díes, y crehèm que fóu la causa de major estada lo metéix afany que demostraren les autoritats per obsequiar-los; car lo díe 15 celebraren la fésta de Sant-Jordi, que la anticiparía la Diputació ab aquest intent, e hi hagué endemés grans balls, saraus y altres deports. Apart la bona voluntat dels Concellers, convé advertir que mijançà carta del Rey, encarregant l'obsequi, y que per lo desembarcament li construissen *la puente acostumbrada*, si bé açò no tingué lloch, per ésser desembarcada la Emperadriu, per mor del gran mareig que venía comportant dés de Gènova, al port més proper a Perpinyà, dés de ón anà per terra a Barcelona: verificà-s ací la entrada per la porta de Sant Deniel, esdevenint-s'hi, com éra freqüent en apuell témps, ab tot y lo bon afecte que la ciutat demostava, un pas d'etiqueta, o millor dirèm de petulant indiscreció, per havèr pretès lo senyor bisbe de Cuenca, (qui rebé en aquells díes lo nomenament d'arquebisbe de Sivilla), y lo designat per majordom de la Emperadriu, En Joan de Borja, çò és, los dos comissionats per la recepció, anar alternant ab los Concellers de la ciutat, no obstant de veure que cadascú ocupava respectuosament lo seu lloch, cosa que no consentiren. Fóu albergada a casa En Antoni de Cardona, duch de Soma y comte de Palamós, al carrer Ample, y partí de Barcelona lo díe 22 de Janer, essent acomiadada ab igual pompa y obsequi que a la seua entrada.

Correspón al darrer any mencionat un dels aveniments més notables, sóts l'aspécte de pública y general utilitat, tant que per éll s'estalvià talment la confusió dels témps, y s'obtingué establir ab puntualitat lo curs successiu dels anys: tal fóu la nomenada *Correcció Cregoriana*, per havèr-la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

iniciada y realitzada Gregori XIII, o sía la composta del calendari. Vanitat nostra fóra si pretenguéssem tractar assumptes qui demanen grans coneximents especials que no possehim; lo mancament d'aquests no-ns priva, ab tót, lo millor judici que pugam fer dels diversos autors, qui-s són aplicats a esplicar sóbre tan difícil materia, y d'acomparar y escollir, entre tóts, les opinions y recomptes que-ns hagen paregut més scientífichs, puntuals y curiosos, de manéra que quant anam a referir no té altre mèrit sinó la elecció y la combinació per part del qui escriu reproduhint, emperò és, séns ningun dupte, la veritat scientifica e històrica més eczacta.

Ignoraven los antichs la mida justa del témps qui constitueix l'any, o sía lo que la terra esmerça en fer una revolució sencera en la seua òrbita y en lo que apar que lo sol córre tota la eclíptica, o sía los dótze senyals del zodiac. Los Egipcis avaluaven aqueix témps a 365 díes; emperò com méntre la terra fineix una revolució sencera en sa òrbita, dóna ab relació al sol tres-centes sexanta-cinch voltes, y gayre-bé un quart sóbre lo seu pern; component axí l'any de 365 díes y prop de 6 hores, haguéren de conèxer inescusablement un cambi en los equinoccis, qui reculaven quasi un díe cada quatre anys. Tractaren de posar remey, ja a la antigor, en aquest inconvenient, y per aplicar les 6 hores excedents, inventaren que cada quatre anys n'hi hagués ún qui tingués un díe més, ço és, un any de 366 díes, al qual nomenaren bixest, de *bis sextus dies*, o com si diguéssem «dues voltes lo díe sis:» car, entre los Romans, lo díe afegit se colocava en lo sisè ans de les calendes de Març, de fórma que axi resultaven dos díes sisens ans de les referides calendes.

Aquest càlcul, fét en témps de Juli Cèsar, s'aprohismava a la eczactitut per de prompte, emperò no éra rigorosament just, perçò com endemés de les sís hores excedents, mancava comptar encare prop d'ónze minuts, que-s menyspresaren a copia d'anys y més anys, l'amuntagament d'aquests ónze minuts repetits vingué a formar una quantitat tan considerable que, al darrer terç del XVI^en^ segle, los equinoccis s'éren arribats a adevançar deu dies. Si dexaven de comptar

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquests deu díes, no-s corregía sinó lo témps passat; y cercant remey per l'esdevenidor, calcularen que los ónze minuts o prop d'élls esmerçats de més en quiscun any (considerant com a complertes les sis hores que la terra esmerça en córrer la seua òrbita endemès dels 365 díes) formaven un die sençer al cap de 133 anys: y axí, per que hi hagués eczactitut en los segles a venir, convenía que s'ometéssen tres bixests en lo curs de 400 anys, devent ésser los bixests omesos lo 1.700 y lo 1.800, qui de fét no ho fóren, y lo 1900, emperó que fós de traspas l'any 2.000, y axí consecutivament. Aquest fóu lo dictament que donaren los més savis astrònoms al papa Gregori, qui, per sa butlla del 22 de Febrer del 1582, manà, en conseqüencia, que-s llevassen aquell any los deu díes d'excés, y que, per conseguir-ho, lo 5 d'Octubre vinent no-s comptas per 5 y si per 15 del propri mes.

Veritable pruhija sentim, al encontrar ab aquesta questió per veure com ho durien a fí en la nostra terra; emperò la pruhija convertí-s en goig, al descobrir que fóu Catalunya de les regions qui ab més puntualitat y formalitat s'adaptà y obehí a la tal reforma, car óltra consignar se en los Dietaris oficials de la Diputació tot quant se refería al dit compliment l'orde de les dates diaries que hom nota en tan importants llibres se troba interromput lo díe 4 d'Octubre, immediat al qual un hom llig com a primera y successiva data lo díe 15 y a major abundor s'hi troba ajustada y autèntica la pastoral o comunicació episcopal del ilustríssim Joan Dimas de Lioris, bisbe barceloní, esplicant als Diputats minuciosament la innovació y lo mou de realitzar-la, traslladant a aytal fí la butlla pontificia, y açó que més curiós és, copia del nou calendari, ab lo cambi de lletres dominicals, autoritzat ab la signatura y lo segell de S. S. I.

Un altre dels casaments polítichs, si axí podèm dir-ne, tractadors en aquell témps, éra lo de la altra filla de Felip y de sa tercera muller Na Elisabet, apellada Catarina Micaela que havía portada a braç lo seu oncle don Joan d'Austria, ab lo duch de Saboya Carles Manuel I. Jatsia jóve, éra aquest personatge un dels més notables de sa época, y anà acredi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tant-ho més en l'esdevenidor: éra poderós, valent, encobert en ses accions y bréu en lo dir, caràcter que per aquestes metéxes circumstancies havía de merèxer les simpaties de Felip, o pendre-l en temor, y aquest és lo motiu per lo qual lo rey d'Espanya havía de procurar fer-se-l séu, o lligar-lo ab víncles de parentiu; car per la situació geográfica que ocupaven los dominis del duch de Saboya, aquest, en sa ajuda, podía inclinar moltes vegades la indecisa balança de la ambició que representaven alhora lo rey de França y lo rey de Espanya, a quiscún dels quals se decantava Carles Manuel, segons convenía més o menys a sa prosperitat y a la de sa patria.

Ab tals antecedents, no cal esplicar la rahó d'Estat qui movía a celebrar aquell casament, que no havía d'ésser per vía d'esposalles o de procuradors, sinó personal y en presencia del metéix Felip, qui profitaría la ocasió per que l'acte de les noces fós alhora assentada diplomàtica ab lo gendre. Com no és de pensar que la córt espanvola ab lo seu rey se traslladas a Saboya, d'esperar éra que lo Duch fés cap a Madrit; emperò ni axí fóu, y Felip sabria per què ho ideà, sinó que-s tingués l'acte a Çaragoça. A aquesta antiga capital del reyalme d'Aragó, donchs, se traslladà Felip ab la seua córt y familia, y avisat lo de Saboya, per que desembarcas a Barcelona, és de compendre que d'aquesta ciutat lo nuvi passas per terra al encontre de sa promesa, qui ab son august pare esperava a Aragó. No fóu aquest succés fins al any 1585, y méntre Felip se dirigía de Madrit a Çaragoça, Barcelona va rebre l'avis de que s'acostava a la seua platja lo duch de Saboya, qui arribá de fét, partint tantost vers Aragó, acompanyat del Virrey y de molts nobles de la terra. Celebrà-s lo casament ab gran pompa, lo díe 18 de Març del 1585.

Prescindint d'endevinar les mires polítiques de Felip al traslladar-se a Çaragoça, crehèm que profitaría lo cas per tenir córts generals a Monçó, o que devent-les celebrar per son interès, profitava la seua assistencia per verificar allà tot lo restant. Ja manifestarem en altra ocasió la idea que porta-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ven los monarques austriachs al celebrar córts generals de tota la Coróna, ab preferencia a córts generals de quiscun dels Estats, emperò també havèm anat esperimentant la mala reexida que ténen les dites córts, en no havènt-hi, per que fóssen generals de la Coróna, un motiu veritablement general y nacional; axí que, vehent lo sacrifici que fa l'atrafegat Felip de jaquir la seua estimada córt madrilenca per a passar llarch témps a Aragó, crehèm que no aniría sols al antich reyalme, sinó que visitaría los Estats, Catalunya y Valencia, a quiscun dels qual li convenía afalegar per son obgécte. En tant fóu axí, que en compte d'esperavar després de celebrar les corts generals, ón podien exir-ne disputes y délacións, que de fét n'exiren, més s'estimà aparellar lo camp, que aventurar-ne lo resultat, y tras lo casori de la infanta y del duch, com acompanyant los nuvis, Felip y tota sa comitiva, méntre que-s disposava la congregació de les córts, y transcorría lo termini de convocació, se traslladaren d'Aragó a Catalunya. ¿A ón podía anar Felip sinó a Barcelona, capital y céntre del pahis que tornava a visitar, y por lo més propri per que-s'hi reembarcas lo de Saboya, ab sa muller, vers los seus Estats? No obstant, trobam en aquesta ocasió una farça de part dels Concellers, o de la Diputació, o d'abdós alhora, més que inútil, ridícola, car elegiren un embaxador del Principat, En Frederich Des-palau, per anar a donar la benvinguda a Felip, con ja éra tart, tant que ja estava en camí de Catalunya, y aprés d'havèr-se aturat molts díes a Çaragoça, *y per suplicar-li no-res-menys que se-n vingués fins a Barcelona*: semblant fét acaba d'ésser més ridícol ab quant hi afig lo Feliu, qui diu que troban don Felip per lo camí, demana audiencia per mijà d'En Joan de Zúnyiga y Requesens, com si l'embaxador de Cataluya en aquells temps freturas de tals mijancers o introductors, per dignes que fóssen, ans ne tenía prou ab enunciar lo séu càrrech y representació, per que lo rey d'Espanya l'admetés, per més que fós viatjant y en mig del camp, puig que l'afer éra una senzilla súplica.

A contra-cor ho dihèm: d'algun témps ençà observam

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

certs actes, petits en sí, qui desdíuen del caràcter dels nostres antichs prohomens, tan aristarchs en llurs costums y prerogatives, alhora que contradictoris a altres qui descobren la major dretura y formalitat: havèm vist menar del frè lo cavall del senyor Rey, per lo Conceller en cap; havèm vist la persona qui exercía aquest metéix càrrech, ficar abdós genolls en terra per besar la mà a S. M., aprés d'haver jurat en lo cadafal de la plaça de Sant-Francesch; havèm vist los Concellers, qui poch abans havien tingut una forta competencia ab la Inquisició, fer tantost cap a presenciar un auto-de-fè; y en los metéixs Dietaris de ón prenèm aquestes noves, hi trobam la gran perfidia d'un altre Conceller en cap, per besar la mà a la emperadriu d'Alemanya, ab tót y retraure-s la dita senyora, per conèxer que no li corresponía tan sotsmesa mostra de vassallatge; y finalment la oficiosa comissió del embaixador Des-palau, que apar inventada ans bé per dissimular quant ja sabien y estava convingut que no per donar la benvinguda, puix aquesta éra tardana, si-s tractava de la arribada del Rey a Aragó, y adavançada e impropria, devent arribar ben prest a Barcelona. Emperò no, no temam lo malmetiment del caràcter català: aquestes relliscades, que altré nom no mereixen, són no-més resultat dels hàbits d'estrema cortesanía que presenciam dés lo comensament del regnat de Carles V, la antigua ciutat, ab les freqüents y continues visites de Reys, príncepS, cardinals y altres excelsos personatges, esforrç d'assimilació, per que la austeritat no-s confongués ab la rusticitat, ja may indiscret oblit de quants prescriuen la dignitat personal, la honor, la noble altivesa, lo sagrat respécte que les lleys reclamen, y sóbre tót açò que lo devèr de ciutadà y la amor a la patria imposen. Con axò calculam no es per justificar, ni menys, portats d'aquexa obcecació que los vanitosos cortesans ne diuen *provincial*, crehent impecables los homens de la nostra raça, perçò que restarà ben prompte acreditat com lo caràcter català no ha degenerat en témps de Felip II de Castélla, ni encare en lo de tots los demés Felips, inclus lo darrer, no ja austriach y si Borbó, la espasa del qual es certament la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

primera qui-l ferí més de ferm, obligant-lo a ésser d'aquí avant molt divers de quant fins a-les-hores éra estat Ja ho veurèm con ne sarà ocasió.

Acompanyat del embaxador de Barcelona, anà Felip, ab sa familia y córt, dret al Monestir de Mont-serrat, y aprés de romandre-hi uns quants dies, emprengué la anada vers la capital de Catalunya, ón hi entrà lo díe 7 de Maig del 1585, séns ostentació ni aparat, que no-n volgué lo monarca, afectat a conseqüencia d'ésser caygut malalt l'infant don Felip. Axí ben mesurada y combinada estava la vinguda del Rey a Barcelona, tant que, a pochs díes, arribaren a sa platja coranta-dues galéres sóts lo govern del príncep Doria. les quals se presentaren vistosament engalanades, saludant ab tota la artillería y arcabucería per tres vegades, y contestant-li altrestantes la ciutat per mitjà dels canons dels baluarts, y després ab descàrregues, al qual obgécte vehéren-se coronades les muralles per la coronela o milicia dels gremis, qui estava estesa de llarch-a-llarch d'aquelles, espectacle al qual no deixà de concorrer lo Rey ab los infants, prova certa de que axò no fòu lo díe de sa rrribada com dona a entendre lo Feliu, y que s'éra esvanida la pena que li donava la novitat del seu primogènit, que havía amenat ací de Castelló, los quals Estats lo juraren com a hereus d'aquella coróna (no d'Espanya), a Madrit l'onze de Novémbre del 1584, per que ab igual caràcter lo jurassen també los reyalmes de la coróna d'Aragó, ço és, l'antich reyalme d'aquest nom, Valencia y Catalunya.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL V

Dés del any 1585 al 1598

Suspensió dels festeigs de la capital, realitzats posteriorment, y anada del Rey a Monçó. Córts generals de la Coróna, obrant tantost com a generals de cada estat, protestes, discursos del Rey. Jurament del infant don Felip com a successor, traslació de les catalanes a Binefar, constitucions y gran donatiu de Catalunya al llur senyor, ab dissentiment del sindich de Barcelona. Sever càstich imposat per lo Concell de Cent als seus representants. Ordenació y magnífica edició de les Constitucions de Catalunya. Lo virrey Miranda, simpátich als catalans: li succeheix don Manrich de Lara. Privilegis sóbre vacants de Concellers. Tortosa empatxa lo pas al Conceller en cap de Barcelona, y tramèten lo Sometent per conseguir-ho. Repussables de la armada *Invencible*. Prossecució del moll de Barcelona. Pésta. Céssa lo virrey Lara y-l succeheix lo marquès de Navarrez. La mort del Justicia Lanuza y retallament dels furs d'Aragó: estudi especial d'aquest aveniment, relacionat ab la Historia de Catalunya. Cinch pontifechs ab divuyt mesos. Lamentable esperit de competencia a Barcelona, arribada del duch de Saboya. Discordies a França y nova irrupció d'Hugonots a la frontera, batuts per los naturals. Successió de virreys. Lo cardinal d'Avila. Noves e incessants irrupcions de francesos, batuts a tot-arreu; forces que organitza contra élls Barcelona. Sala d'armes d'aquesta ciutat. Altres irrupcions de Francesos al Rosselló, destroçats per los naturals: batalla de Querol, setge de Perpinyá y manera original d'avaluar aquests fèts l'historiador Henry. Pau ab França: causes que la motivaren y a les qüals obehia Felip. Privilegi sóbre insaculacions per escrutini. La mort del Rey, fills que tingué e infundat panegírich de ses virtuts per l'annalista Feliu.

A la fí del capítol anterior havèm donat noticia de la entrada de Felip a Barcelona. Hi féu estada lo monarca passat d'un mes y mig, y durant lo témps que hi estigué, la ciutat s'esforçà en obsequiar-lo; emperò fins a la data indicada en que tingué lloch la gran salva d'artillería y la forma-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ció de la Coronela de llarch-a-llarch de la muralla, lluny de fer-se ninguna fésta, los Dietaris de la Diputació marquen en repetides notes la prohibició absoluta del Rey de que féssen ninguna ostentació; y axi espréssen que cessaren les musiques *sons, balls e alimaries*: de manéra que quant esplica lo Feliu, y que ho pendria d'algun altre Dietari, ó ans bé manuscrit, a nosaltres desconegut, sería molts díes aprés d'ésser entrat a Barcelona, y con restaria restablert de sa malaltía lo príncep don Felip, segóns que hom pot deduhir de les metéxes dates que apunta.

La relació del Annalista és més estensa y espressiva que quant n'havèm vist de los distincts dietaris als quals constantment nos referím, y perçò anam a traslladar-lo ab preferencia: «Lo 22 de Maig entrà lo Rey a la Draçana per veure los archs y cobertes que fabricats havía la Diputació: li sabéren bons y digué quel-s ho agrahia: véu gitar a la mar algunes galéres. Paramentà la Diputació de richs draps los Baluarts, y disposà rich y aparatós obsequi al seu Rey. En aprés, isqué a veure los fossats de la ciutat, qui devien ésser més nedeu que en lo nóstre témps. Donaren gracies a Déu per la vinguda del Rey, y salut del Príncep, ab ofici y solemníssima professó, tres dies de lluminaries, fochs y màscares, y Justes Reyals a la plaça del Born: donà la Diputació a quiscun dels justadors y padrins tres centes lliures (1) —L'endemà de la Justa, hi hagué berenar Reyal y sarau a la sala del palau de la Comtesa; vinguéren S. M. e Infants al berenar; y al sarau y entraren totes les dames catalanes y les qui venien ab les infantes, séns distinció. Lo duch de Saboya festejà la solemnitat l'endemá ab grans incensions de foch, y lo 12 de Juny s'embarcà cap als seus Estats.» Lo Dietari de la Diputació senyala la sortida lo díe 13, espressant que se-n anà ab lo Duch la armada de 45 galéres. L'endemà, 14, aprés mig-die, partí lo Rey ensémps ab lo Príncep a Monçó per

(1) Los Dietaris de la Diputació indiquen la celebració d'aquestes Justes, les menuderies de les quals no podíen dexar d'ésser curioses, emperò ne suprimeix la descripció per referirse al llibre particular de la Confraría de Sant-Jordi, que ignorant ón pogué anar a raure, nos vehèm privats de tan important nova.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

celebrar córts, y, segóns lo metéix Dietari, anava en cotxe, ab gran magestat, y acompanyat de molts altres féu la vía de la torra Palleresa y a Sant Geroni de la vall d'Ebron, per tornar-se-n al camí fins a la vila ón les córts éren convocades (diria millor prorogades) per lo 28 de Juny.

Donarèm idea puntual, com tenim per costum, d'aquelles córts, en quant toca a Catalunya, y molt més ne diríem si escriguéssem la historia d'Aragó, per ésser quant allà s'esdevingué pot-ser preludi dels mals que després ha de plorar aquest antich y noble reyalme. La convocatoria estava fermada a Çaragoça, lo 30 de Març, y senyalava com a termini de reunió y obertura lo 20 de Maig vinent. Axí com Felip no-s resolgué a espedir aquest document de Castélla estant séns ésser estat abans a Aragó y consultar ab lo qui pogués ajudar als seus propòsits, no calculà per ventura lo témps que, ab igual mirament, hagués de romandre a Catalunya; emperò com lo cas éra convocar, si allà no podía trobar-se lo díe senyalat, ja curaría lo canciller de fer les pròrogues que convinguéssen, per més que s'alçassen les usitades e inutils protéstes que solien fer con lo Rey mancava, y que restaven oblidades dés lo moment que aquest se presentava al seu soli.

Axí vingué a succehir, y les protestes dels diferents braços y de quiscun dels Estats allà aplegats, no solament éren per mancament del Rey, sinó que algunes fóren per altres causes consegüents de la principal y adhuc per rahons que no arribam a compendre. Eren aquelles originades per la presencia del Justicia d'Aragó, qui, segóns los furs qui no éren aragonesos, no podia assistir encare a unes córts generals de tota la Coróna méntre no hi estigués lo Rey en persóna; car si la dita autoritat esclusivament aragonesa podía concórrer com a jutje de les córts, si aquestes éren també esclussivament aragoneses, en mancant lo Rey, ni éra propri que lo sobirà Justicia estigués ocupant un grahó inferior al que ocupava un canciller, ni los demés Estats no aragonesos, Valencia y Catalunya ab Rosselló y Cerdanya, podien consentir que aquell excels magistrat, ab la jurisdicció del qual

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

no tenien res que veure, s'ostentas en lloch eminent, que restava lo més alt de tóts, en lo simple fét de no ocupar lo monarca lo soli: y les altres protéstes, per nosaltres ininteligibles, en les quals s'assenyalaren especialment los Valencians dels tres braços, fóren per havèr fét la convocatoria fora del territori valencià, per prevenir lo fur d'aquest reyalme, que dega sots-signar-la lo Rey dins aquell; cosa estranya, posat que no-s tractava llavors de córts de Valencia, sinó generals de la Coróna, com axi s'indicà envidés en alguna de les rèpliques de la Cancilleria.

Ab tót y aquesta mena de protéstes, anaren seguint les pròrogues fins al día 28 de Juny en que-s presentà S. Magestat voltat de tota la pompa acostumada, per fer sa proposició o discurs, que fóu en català, com sémpre, y que llegí en altes veus y lo cap descobert, *capite denudato* (marca tal circumstancia aquesta vegada lo procés) lo protonotari del Rey. La perorata de Felip fóu més esplícita, en quant a referir successos, que la de les córts anteriors, emperò menys franca en lo mou d'espondre-ls; car si, a imitació d'açò que ja feya son pare en tals cassos, venía a ostentar una plassa històrica de ses memories militars y polítiques, qui finien per la conquista de Portogal, bona ansia donava-s en ocultar los fracassos, a tal estrém que, parlant dels féts d'Africa, recorda con les nostres armes triumfaren, emperò no con perderen, y si bé rebetlaren-se a Flandes, ben castigats restaven los rebetles, de manéra que tót, al dir seu anava caminant pròsperament. Ben segur que repugnaría a la celsitut de Felip fer planys per obtenir donatius, y axí, usant de millor camí, sóbre-tót si tenía segura esperança de conseguir quant volía, imaginà la manya de fer l'examorós y lo devot, demanant disculpa per la triga en visitar aquests reyalmes, no tenint-ne la culpa sinó los referits féts, per tal que estimat havía tóts-témps los vassalls d'aquests reyalmes, y no cuydava sinó proporcionar-los-hi benestar, desitjant verament que-l mirassen com a un pare; y puix sabía que no podien menys que correspondre-li, posat que sa vinguda éra estada més per voluntat que per altres causes, y conexía

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

llur feheltat per la fórma com la acreditaven al seus antecessors, d'élls esperava que-n féssen altretant aquesta vegada ab éll, y l'ajudassen a arrabaçar los mals que-n poguéssen menaçar, y a la conjuració dels quals tantíssims cabals esmerçava. Simple fórmula fóu la contestació en aragonès, que donà en aquesta ocasió lo bisbe de Çaragoça, dihent a S. M. que fóra servit en tot allò que fés mester y ab la lleyaltat acostumada.

Hi ha qui ha dit que aquestes córts, sóts lo concépte de generals, fóren perllongades per les dificultats qui-s presentaren, y nosaltres no més podèm dir, prescindent de Valencians y Aragonesos, que, per part dels Catalans, la principal y pot-ser única dificultat fóu l'empatxament que ocasionàva la qüestió de *greuges*, havènt-n'hi de compresos de diferents acreedors que calía satisfer.

La impaciencia de Felip no pot naturalment consignar-se en les diligencies que estén lo proto-notari en lo procés de les córts, emperò ben clar se demostra per alguns actes, car, al arribar al díe 11 de Setémbre, s'hi llig una cèdula de S. M. ón aquest hi encarrega que resolguen los afers ab la major promptitut possible, obrant séns passió ni afició, perçò com no li convé perllongar per més témps la seua estada, car altres afers lo criden, y al metéix témps fent cap Felip no a les córts, mas a la Sagristía de la esglesia de Santa Agna de Monçó, crida, séns aparat, alguns Catalans a sa presencia, per recomenar-los la metéxa brevitat o aceleració, y alhora que-s cumpla l'acte de jurament al príncep don Felip, com a primogènit e immediat successor a la coróna en aquests reyalmes.

D'açò que tractarien en aquesta conferencia o assentada judicam, séns afermar-ho absolutament, que-n naxería la composta immediata que hom va esperimentant, sóbre-tót per part de Catalunya. A deduhir-ho vejam per son orde axí los actes generals en què participen tots los Estats de la Coróna, com los particulars dels Catalans fins a la conclusió de llurs córts, prorogades, com les anteriors, per un altre punt enfora de Monçó. L'acte general, que és lo del ju-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rament, se verifica lo día 14 de Novembre; y aci és de notar que per les diligencies y relacions que ún llig en lo procés, fa creure que aquell acte fariên-lo en diferents ocasions per part de quiscun dels Estats allà aplegats, o, en altres términs, que si en la data indicada juraren lo primogènit d'aquells reyalmes Aragó, Catalunya y Valencia, fóu ab separació l'un Estat del altre y com si fóssen soles y respectives de cascun. Acredita axó lo veure que la jura (al procés de Catalunya) és com a senyor d'aquest Estat; y nomenant-se sols com a assistents los Catalans, los quals, a complir lo mutual jurament, formularen lo del Rey com a *pare y llesdeme administrador del serenissim Princep don Felip*, y lo que les córts (per supost catalanes, no generals) devien prestar al Rey.

Al contestar los catalans a la cèdula reyal de què abans s'és parlat, y que fóu portada a les còrts per lo comte de Miranda, que no és altre que En Joan de Zúnyiga, virrey de Catalunya, manifestaren que estaven disposts a complaure lo Rey y a jurar lo primogènit, per més que aquesta jura calía ésser a Barcelona, emperò encarregant al Rey que en aprés de jurat lo príncep don Felip, qui comptava llavors vuyt anys, a Monçó, lo amenas son pare a Barcelona per ratificar-hi lo jurament, y ab la segurétat de que en comptant catórze anys degués tornar personalment a la capital del Principat, per repetir l'acte que ans havía complert son pare per éll. Aquestes circumstancies, y diferents altres, minuciosament engrunades, com la aprobació de quant éra establert respécte del bovatge, la observació de privilegis y costums, la unió dels reyalmes y les illes, lo regoneximent d'un deute contret en témps d'En Ferran *lo Catòlich* y la evocació del privilegi de 1339 per En Pére *lo Cerimoniós*, sóbre la fórma com deuen verificar-se les jures de reys o primogènits, proven bé que les minutes d'aquelles fórmules éren obra dels nostres jurisconsults, emperò com lo Rey no les acceptaría séns esmenar açó que tingués per bé, havèm de fer aquest càlcul al veure que al jurament del Rey, transcrit en lo procés, si bé s'hi promet gordar tot lo demunt dit y molt més,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

omet la promesa d'anar tantost a Barcelona a ratificar l'acte, y solament s'hi assegura la de repetir lo jurament lo nin al comptar catórze anys.

Correspon a aquest jurament lo de les córts, espressant en aquest com a condicions açò que en aquells son promeses, complint les quals juren los catalans lo príncep don Felip, com a primogènit e immediat successor del seu pare en lo principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya, ab la salvetat de que ho fan sols per lo bé comú y complaure lo Rey, puix que també aquest con éra primogènit fóu jurat en córts generals de Monçó; axí que, no deu servir aquest acte de condescendencia en l'esdevenidor com a exemple, ni alegar-se com a prudent per establir costum; ans roman establit que fins a havèr fét lo príncep don Felip lo jurament personal als catórze anys, no puga exercir jurisdicció, y si la exercis, sía nulla y lo jurament actual irrit y com si no s'hagués fét. A complir aquest mutual jurament, que celebraren ab gran cerimonial, espréssa lo procés que s'alçà una tarima un xich més baxa que los grahons del reyal soli ab sa corresponent cadira; que lo nin príncep ocupava.

Aquest és l'acte que, fins a cert punt, podèm dir general de les córts, per suposar que cada Estat repetí separadament, ab tót que com a concorrent tot-hom a les generals de la Coróna: los que-n dihèm particolars són com a córts esclusives de Catalunya, ab major motiu, con vehèm de llavors ençà gran armonía entre lo Rey y los catalans y que l'espatxament dels afers va rabent, fent Felip quant los catalans li proposen, y accedint los catalans a açò que Felip més cobejava, com anam a veure.

Al proposar-se per primera vegada lo del jurament, observam que una de les disculpes que los catalans donaven per no complir-lo, éra que la major part de prelats e indivíduus del braç eclesiàstich estaven absents y éren representsentats en les córts, no-més per procuradors; y puix aquests no podíen obrar per sí en aquest cas especial séns consultar los llurs principals, y altretant ne devíen fer los síndichs de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

universitats y poblacions, ans no-n tinguéssen contestació passaria més témps d'aquell que a S. M. li convenía esperar, y perçò metéix consideraven molt difícil aquell propòsit. Alegam aquesta observació per tal com nos vé de nou lo veure en les dites córts tanta absença d'indivíduus del braç eclesiàstich: isoladament, y séns ninguna nova justificativa, havèm llegit en algun llibre histórích, que en les dites córts. per dilatades, s'hi emmalaltiren alguns síndichs: y per una y altra nova arribariem a sospitar si per allà s'hi dexà veure lo *catarro* o algun dels contagis qui llavors éren freqüents. Que-n sia o no aquesta la causa, o ho sía no-més la impaciencia de Felip, o les ganes de profitar los catalans, convinguts ab lo Rey, l'exemple de les córts anteriors, què començaren generals de la Coróna, y acabaren com a prorogades respectivament per cada Estat en diversos territoris, és cosa certa que don Felip prorogà les córts dels catalans per Binefar—y aquesta fóra una de les proves de que en aquell témps consideraven a Monçó com a territori de Catalunya, posat que Benifar és un poblet proper a aquesta vila,—y allà traslladà-s ab élls lo monarca; tenint la primera sessió, a la esglesia de Sant-Pére, lo díe 5 de Desémbre, y si tan prést se vehéren fermades totes les constitucions y capitols de córt, molt interessants, qui fórmen aquella legislatura, prompte també van fer los metéixs compatricis lo gran donatiu al rey d'Espanya donatiu que-s feyà, com sémpre, voluntaria y graciosament, *per ésser tot habitants* del *Principat y Comtats, franchs y lliures de tota exacció e imposts forçosos*, y sols per desig de complaure lo Rey y ajudar-lo en les grans despeses que li havíen calgudes fer. essent la suma aquesta vegada de CINCH-CENTES MIL LLIURES-CATALANES: si bé d'aquesta quantitat n'havía d'esmerçar cent mil lliures per paga d'acreedors o estinció del deute demunt referit, y altres cent mil per *fortificació y fábrica de les fortaleses de les costes marítimes y demés del Principat, entenent-se que no s'ha de compendre en acó deutes de castélls o fortaleses ni soldats que hi haja en les metéxes.*

Ab aquests dos actes és de pensar que-s donaven per

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

acabades. les córts dels Catalans, havènt-ni prou ab acompanyar la data d'aquesta darrera sessió, 5 de Desémbre, y la del anament del Rey, qui fóu a la primería de Janer(1), prenent dés de Binefar lo camí dret a Valencia, dés de ón seguiría, con li plagués, envers Castélla y la córt de Madrit. A la darrera sessió indicada havèm descobert, no obstant, lo senyal d'havèr-hi hagut alguna dessidencia especialment en lo braç Reyal, car, en acabat de compondre-ho tót, apar un dissentiment presentat per lo qui éra president (almenys en aquells moments) del metéix braç, lo doctor Francesch Çaragoçà, conceller segón de Barcelona, per lo qual manifestava, ensémps ab los demés síndichs barcelonins, que no consentía en lo donatiu o servey que fét havien a S. M. per no havèr-ne rebut autorització de la *Vintiquatrena*, y protestava del acte, al qual dissentiment s'oposà ab un altre y contra-protésta al metéix témps lo síndich de Lleyda, En Nicolau Frexenet, en nom de la dita ciutat y també de *tot lo Braç Reyal*, sostenint que calía donar per null lo dissentiment dels Síndichs de Barcelona, y no devía, per éll, inferir-se perjuhí a tót lo Braç.

No sabèm de quin témps dataría ni en que-s fundava lo motiu d'aquest desplaher espressat per la priméra y més notable municipalitat de Catalunya, per lo Concell de cent de Barcelona, ni menys si l'alegat en lo dissentiment, posat a darréra hora per lo conceller Çaragoçà, pogué ésser la causa qui motivà la retracció de les córts del Conceller en cap mícer Jaume Vila, mas nos inclinam a creure que éra causa distincta per'açò que tantost veurèm, si bé, distincta o idèntica, prova que venía de lluny lo desplaher. Los *Anales Consulares* (de ón lo Feliu ho trauría séns dupte) espréssen que «a Jaume Vila, conceller en cap, president del braç Reyal, perçò com se-n tornà de Monçó a aquesta ciutat séns licencia, ni havèr-ne denat rahó a la *Vintiquatrena* de córts, al mes de Setémbre de dit any, y séns més ni menys, fòu-li

(1) Consignen los Dietaris de la Diputació que lo virrey, comte de Miranda, entrà a Barcelona lo díe 12 de Janer, venint de Tortosa, fins a ón havia acompanyat S. M., qui hi anà per passar a Valencia.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tolta, perçò, la gramalla;—y aximetéix fóu tolta la gramalla a mícer Francesch Çaragoçà, conceller segón, car, trobant-se de president del braç Reyal en les dites córts, no obstant d'havèr posat éll en persóna, de part de la Vintiquatrena, un dissentiment, consentí en la conclusió de les metéxes.»

A major inteligencia, convé fer ací una aclaració, y és que la hora de convocar a córts, lo Concell de cent trametía generalment quatre síndichs, l'un dels quals havía d'ésser conceller, y no-res-menys nomenava una junta de vint-y-quatre persones, la *Vintiquatrena*, a la qual donava facultat per enténdre en totes les dependencies d'aquelles. Per la nova transcrita sèmblaría com si hi fóssen anats aquesta vegada dos Concellers, y que resultassen dos presidents del Braç Reyal: emperò roman esclarit lo dupte no-més posant esment a la data distincta d'abdós aveniments: aquests dos Concellers no ho fóren tot d'una, car lo Jaume Vila éra conceller en cap y síndich durant lo 1585, y lo Çaragoçà fóu conceller segón dels elegits lo díe de Sant-Andreu, darrer de Novémbre (segóns costum) per lo vinent any 1586. Lo Feliu, donant comte dels primers quatre síndichs que hi trametéren, los nomena per llur orde, posant en primer lloch Jaume Vila, y hi afig que «per estar malalts los referits, trametéren, per carta del Rey, Pére Ferreres, Joan Lluís Cornet, Mont-serrat Monfar y *Francesch Çaragoçá*.» Si sols per sa infermitat se retreya lo Vila, no-l despullaríen pas de la gramalla càstich, y lo qui hi anas en son lloch fóra substitut y Conceller del metéix any; emperò no és axí, perçò com lo Çaragoçà no figura a Monçó o Binèfar, sinó en lo mes de Desémbre del 1585, o sía al prmer mes del seu carrech, con éra Conceller-síndich y com a tal president del seu Braç, méntre que com lo Vila se retrau mancant, y tant que exercía los metéxs càrrechs que l'altre, és tres mesos ans d'acabar la magistratura, en lo Setémbre, o pot-ser abans, puix també al Setémbre ja li tolen la gramalla, molt témps abans de verificar-se lo jurament del príncep, que fóu al Novémbre, y finalment ans de que-s concordassen lo Rey y los Catalans y que aquests resolguessen fer a Felip lo dona-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tiu, contra lo qual posà dissentiment lo conceller Çaragoçà.

Distincta causa apar ésser, donchs, la una de la altra, emperò çà com llà abdós obraren en representació del Concell barceloní y de la Vintiquatrena de córts, y si lo primer mancà per dexar de complir quant li encarregaren los seus principals, mancà lo segón per havèr-ho complit a miges o d'una manéra estranya; y prescindint nosaltres de si la municipalitat de Barcelona tenint o no rahó en manar açò que manava als seus delegats, citam lo fét ab dos obgéctes, en quant al comportament dels dos Concellers, per sospitar, ja que no podèm justificar, que lo Concell de Cent barceloní no anava d'acort ab la Diputació, especialment ab lo gran donatiu que féren a Felip, y en quant al càstich que-ls-hi aplicaren, per acreditar una vegada més la severitat y justicia què-s distingía l'antich caràcter català, perçò que, séns miramen ni consideració personal, s'arrencava de les espatlles del primer magistrat municipal de Barcelona sa més honrosa insignia, en cambi d'havèr mancat a la confiança dels seus representants, que éra tant com mancar a la lley, colp que als ulls de molts qui en aquesta època s'estimen demòcrates semblarà molt heroych y admirable, y que, no obstant, en aquells témps no passava d'un acte habitual y molt corrent, conformat als nostres costums y molt propri del nostre llavors no desvirtuat caràcter.

Un recort molt honorífich per la legislació catalana dexaren-nos les córts de les quals acabam de parlar. Jatsía lo còdech de les nostres Constitucions estava ordenat e imprès molt témps hà, y en algunes córts anteriors s'éra tractat de fer-ne una nova edició, portaren la idea ab fermesa aquesta vegada, y tras lo capítol de córt que aprovaren ab tal util propósit, ab tal interès encoratjà la empresa lo rey Felip, y ab tanta circumspecció y esplendidesa tractaren de millorar aquell venerable monument de nostres lleys y costums los senyors Diputats, que hagué d'ésser vérament notable axí en la part de ordinació jurídica; com en la material de la impressió. Per lo primer se nomenaren sis jurisconsults de cap-de-brot, senyalant-los-hi la Diputació convinent sou per lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

llur treball, y fóren En Miquel Cordelles, regent la cancilleria, y los doctors Marti Joan Franquesa, Francesch Puig, Onofre Pau Cellers, Joan Cella y Taffurer y Miquel Pomet, los quals, com a compiladors, curaren de fer la nova recopilació colocant les constitucions y capítols de córt per orde y sóts determinats títols, llevant les supèrflues y corregides, escodrinyant la eczistencia de les desviades, acompanyant-les ab taules de materies y apèndechs de caràcter legislatiu—com tot axò és de comprovar repassant los Dietaris de la Diputació, anant-hi adjuncts quants documents, originals, van emetre-s a aytal fí,—y fent, en suma, un treball tan consciençut, perfét y acabat, que no ténen res a envejar als que féren los jurisconsults Romans, dels quals nos parlen los professors de Dret, tocant a una tasca tan delicada y que tants coneximents reclama; y per lo segón bastarà dir que-s formà un volum de més de 800 planes, en gran foli, a dóble colóna, imprés ab magnífichs caràcters, grans, rodons, y en paper qui trigarà molts segles encare a consumir-se; y aquesta és la edició qui porta la data, séns nom d'impremta, **En Barcelona**, Any M. D. LXXXVIII. La omissió del nom del impressor sería per havér-se encarregat un dels compiladors, mícer Joan Cella donzéll, de Giróna, de fer la edició a despeses séues, donant-li perçò la privativa de la venta per un determinat nómbre d'anys, segons axí resulta del contracte fermat entre lo dit Cella y los Diputats d'aquell trienni ab data 10 de Novémbre del 1587, qui vé insertat darrere la portada, de manéra que l'impressor o impressors qui intervinguéssen en la estampa del nostre famós còdech no figurarien sinó com a servidors mecànichs del editor y proprietari micer Cella.

Consignarem que en lo 1582 començà a exercir lo carrech de Virrey un comte de Miranda, qui-l regí fins al 1580. Aprés de les córts de Monçò, tornà lo dit comte a ésser virrey, per les notes dels Dietaris de la Diputació, al parlar de les visites de les autoritats y corporacions, se-n deduceix que éra aquell lloch-tinent en estrém simpàtich al pahis. Aquesta deducció és més positiva, al tractar-se, pochs mesos després,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de la orde de sa demissió, Car Diputats y Concellers espréssen lo viu sentiment que ténen de no veure-s regits per persona tan bona y afable, corresponent-hi l'obsequiat assegurant que no oblidaria Catalunya ón-se-vulla que estigués, y *que-s tenía per català*. En les referides notes de comiat, havèm vist que lo tal comte de Miranda deya-s don Joan de Zúnyiga—ignorant nosaltres si és lo del metéix nom qui porta per segon cognom Requesens,—qui passà a-les-hores de virrey a Nàpols y que fóu substituit l'any següent, a Catalunya, per don Manrich de Lara.

Eren molt freqüents, per dissort, en aquella època les péstes y contagis, axicom veurèm, y a açò fòra degut que moltes corporacions se trobassen sovintment descabalades, y séns podèr resoldre certs afers. Per ventura a remeyar aquest mal tiraven dos privilegis concedits per lo Rey a Aranjuez lo 27 de Maig del 1587, a la Municipalitat barcelonina. Fins a-les-hores la insaculació per Concellers y demés oficis de casa la Ciutat no-s feya sinó cada quatre anys, y per lo primer dels privilegis citats se concedía que fós annual, insaculant-se, per pública votació, los qui deguéssen suplir als morts durant l'any: lo segon privilegi éra per establir que en cas de morir algun dels Concellers dés de lo díe de Sant-Andréu, qui éra lo de la elecció, al mes de Maig proper, s'omplis la vacant tot-seguit elegint-ne un altre en lloch del mort, y dexant, en conseqüencia, lo costum fins allà seguit, qui consistía en encarregar-se los sobrevivents dels afers d'aquells qui mancaven, séns provehir los càrrechs, jatsia fóssen dós los morts, y en les immediacions del díe de sa elecció. Eren aquests privilegis veritablement un avantatge per la bona administració pública, y honora los metéixs Concellers qui-ls solicitaren com és de suposar.

S'escau en l'any al qual som arribats un pas curiós, poch mencionat, y qui conferma envidés certa opinió vulgar de Catalunya, al dir que los tortosins no són catalans, ni aragonesos, ni valencians, y si solament tòrtosins, que se-n fundaría l'origen ans bé en la atracció geogràfica d'aquella antiga ciutat. Fòu lo cas, que passant per Tortosa lo Conce-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ller en cap de Barcelona, En Galceran de Nàvel, lluhint les insignies consulars del seu ofici, lo deturaren los tortosins, prohibint-li que tiras avant ab aquell distinctiu. Segóns los *Anales Consulares*, per aquest gréuge, inferis al qui éra president nat de tot lo Braç Reyal de Catalunya, traguéren en públich la bandéra de Santa-Eularia, senyal de guerra, y enfront de sis mil homens que armà Barcelona, hi tornà lo magistrat municipal ofés; y traversà ab totes les honors, séns arribar a les armes, afegint-hi lo curiós llibre ón s'hi consérva aquesta nova, que per executar-ho, fins la ciutat de Çarogoça se perferí ajudar a la de Barcelona.

Bé recordarà lo llegidor la desféta ocasionada a la nostra marina per los anglesos, al verificar-se lo progécte de la armada *Invencible*, si té present la relació que férem sóbre les lluytes de Felip ab Anglaterra en la *Idea del reynado*. A major confermació, n'hi ha prou ab copiar l'interessant paragraf que dedica lo Feliu, en los seus *Anales*, a aquest fét ocórregut en lo 1589: «A la primería d'aquest regnat arrivaren derrotats a difents ports d'Espanya les naus y vaxells de aquella molt numerosa armada que lo Rey havía tramesa contra Anglaterra l'any precehent. General lo duch de Medina Sidonia: lo temporal y *no gayre inteligencia* dels baxos d'aquella mar, la dividí ab gran pérdua de bastiments y soldats. De catalans no trobe jo memoria sinó d'En Uch de Mont-cada (no lo qui morí a Nàpols), d'En Jaume Setantí y d'En Joan de Cardona, que l'elegí lo Rey per assistir al Duch: aprés de la desféta moriren Mont-cada y Setanti, ab altres catalans, que no-s referexen, car no-més batallaren les naus catalanes.» Aquestes minucies no sabèm de ón les traguè l'Annalista, emperò nosaltres les reproduhim; séns respondre-n, y sols com a nova incidental y a major abundor, per si algú, témps a venir, s'encarrega de justificar-la.

La obra del moll de Barcelona, començat en témps del darrer Alfons d'Aragó, y del qual havèm parlat anteriorment, restaría empantanegada feya algun témps, y lo 19 de Juny del metéix any posaren ab tota cerimonia, la primera pédra per la obra nova o prossecució de la fàbrica antiga,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

qui començava, segóns los *Anales Consulares*, davànt lo baluart de Mig-jórn.

Si no hi hà ponderació en lo metéix llibre, fóu desventuturat lo dit any 1589 per Barcelona, car en lo citat mes de Juny «començà una gran pestilencia, per la qual véu-se la ciutat en grans afliccions, tant que hi moriren passat de 39.000 persónes, dés de lo referit mes al de Febrer del 1590, en què, per la misericordia de Déu, slhi posà remey.»

Se senyala lo darrer any mencionat per la mort de dos pontífechs, lo gran Sixt V, qui-s morí lo 28 d'Agost, y son successor Urbà VII, lo 27 de Setémbre essent romas elegit lo 5 de Desémbre, lo qui prengué lo nom de Gregori XIV.

Al metéix any cessà en lo càrrech de virrey de Catalunya don Manrich de Lara, ocupant lo seu lloch lo mestre de Montesa, marquès de Navarrez,

---

Arribam al 1591 y a un fét, les conseqüencies del qual duraren tot aquell any y In vinent, y ae fatal trascendencia en l'esdevenidor, les commocions d'Aràgó, la mort del Justicia Lanuza, y la consegüent mutilació de Furs d'aquell antich reyalme. No és de la Historia de Catalunya aquest fét, emperò devèm donar-ne una idea als nostres lectors, com no sía sinó per contestar a les apreciacions de diferents autors moderns qui l'han tractat, esplicant a llur manéra lo comportament del Principat català en aquella ocasió, y la actitut respectiva dels Estats germans y confederats qui constituiren, dés de segles la nomenada Coróna d'Aragó. Sóts aquest punt de vista, l'assumpte nos correspon, y fóra mancar al seu devèr l'historiador català qui-l passas per alt, per què anam a complir ab quant la nostra conciencia nos imposa, no menys que la honra de Catalunya y lo vincle de germanor qui ajustà sémpre los catalans ab los restans sotsmesos qui duga entre los seus títols lo de comte de Barcelona y rey d'Aragó.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Al tractar de les córts de Monçò en lo 1585, ja indicarem per alt, que *pot-ser quant allá s'ha esdevingut fóu preludi dels mals que tantost havía de plorar l'antich y noble reyalme aragonés.* A una obra moderna y celebrada, sóbre los féts del any 1581, de la qual anam a ocupar-nos, hi havèm aist consignat, envidés; aquesta metéxa asserció nostra, emperò més que com asserció, com a provatura no gayre franca per cercar antecedents servints de disculpa el mou d'obrar del rey don Felip posteriorment contra Aragó y ses libertats. En efécte, la *Historia de les alteracions d'Aragó en lo regnat de Felip II*, per lo marquès de Pidal, publicada a Madrit l'any 1862, obra que com a ordenat aplech de noticies, és digna de la major atenció; ocupant los tres primers llibres un seguit d'avéniments particulars, molt pareguts als que en tots segles y en totes les terres s'esdevinguéren, los quals no s'avenen gens ab la constitució general del pahis, ni poden per si sols ésser origen de mals qui afécten a la política especial del govern aragonès.

La tirada general, dés de molt témps, a exir-se-n los pobles de la jurisdicció feudal o senyorial, estimant-se més ésser de reyalench, tant a Aragó, com a Catalunya y Valencia, éra mira- per reys y poble, en témps de la antiga dinastía catalana, com al camí més saludable y profitós per enlayrar la nacionalitat a la major altitut; car, lliures los pobles y administrats per sí metéixs, podíen com ho acrediten les més glarioses empreses de la nostra patria, facilitar al cap sobirà del Estat, símbol en aquelles de la gloria nacional, galéres, estols, recórsos de tota sort y quantitat, séns los quals elements no atenyeríen, com van atényer, que lo penó de les quatre barres s'ensenyoris de tota la Mediterrania. La gran representació, en les córts, del braç de les universitats y pobles apellat Reyal, per significar aquesta venturosa unió de rey y poble, és lo millor testimoni de la utilitat d'aquell jahent, tan util que fins de sa conseqüencia, de la ajuda que donaren los pobles als antichs monarques no se-n poguéren apartar adhuc los metèixs senyors dels quals anaven-se emancipant, car en tractant-se d'una conquésta s'hi adheríen tantost aquelles ab llurs estols per gaudir del repartiment, y no

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

són poques les ocasions, segóns havèm vist en èpoques anteriors, que a la resolució del monarca d'escomençar una empresa, fóu degut l'apaybegament instantani de revoltes y guerres intestines entre los richs-homens y poderosos magnats. Emperò no és tot lo jahent a fer-se vassalls del Rey en paga de privilegis municipals, no és tot hu la unió de Rey y poble, que la subgecció forçada a la voluntat fantasiosa y absoluta d'un monarca, séns que servis a contrarrestar-la la lley que sos antecessors dictaren y que éll metéix jurà, aquests privilegis municipals que ningun basquejament no podien oferir, si lo Rey no tractava d'escapçar-los o de menyspresar-los? com n'éra lo propòsit dels reys nous dés d'En Ferran d'Antequera al metéix Felip II de Castélla, sobrepujant aquest en açò a tots los restants.

Per utilosa que fós semblant tirada, y quant més útil en general pot-ser fós major motiu de disavinences entre senyors y municipalitats, havía de produhir isolats desplahers, axicom s'esperimenten en tot pahís del món al implantar una reforma, per lenta y gradual que sía sa execució; car lo senyor perjudicat no podía restar content, y poch li feya al poble qui-s redimía aliar-se, per son interès, ab un altre senyor o poble, ab tal que l'ajudassen a combatre lo qui abans lo subjugas. Si no apelaven a les armes senyors y pobles, si aquells alegaven algun dret d'anterioritat contra altres senyors als quals los darrers s'estimassen més de promte, hi havía, com hi ha hagut fins als nostres témps sóbre questions jurisdiccionals, lo recurs d'anar als tribunals; y aquestes questions o pléts són los qui descriu lo senyor Pidal, al cercar les *causes generals dels avalots d'Aragó*: pléts promoguts per les poblacions d'Ariza, de Monclus, d'Ayerbe, pléts y competencies de Terol y Albanací, plét del comtat de Ribagorça y resistencies dels vassalls del comte d'aquest nom, duch de Villaermosa, pléts, si, que segóns lo cahent que prenien, produhíen manifestacions més o menys turbolents, y transformaven en camp de petites guerres civils, determinats y devegades ben reduhits territoris.

Lo qui sols vulla veure aquestes guerres com a causes

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dels féts posteriors dels quals anam a tractar, francament ho dihèm, ha volgut prescindir dels innumerables cassos anàlechs, esdevinguts segles anteriors,—axí durant la minoría del gran rey Jaume I, en que fins los més prop-parents acabdillaven diferents bàndols y feyen-se mútua guerra, com en témps d'En Joan II a Catalunya, ón los Cardona y Pallars profitaven respectivament la favor del Rey o del poble per satisfer un odi de familia, per despullar-se l'un al altre dels bens que possehía;—lo qui sols haja volgut cercar aquesta sement de desconcert en la patria aragonesa, no és estat dreturer al ometre o oblidar los odis que-s professaven mutuament diversos magnats castellans, ja per despullar-se los uns als altres, ja per apropriar-se un mestratge o un altre enlayrat y logrer càrrech, aquelles escandeloses reunions dels Villena, Santillana, Haro y Manrich ab lo príncep don Enrich a Corunya de Soria, los cambis soptats d'aquests y d'altres ben coneguts en témps de don Alvar de Luna, segóns que-ls convenía als llurs interessos, o segóns éra alt o baix lo presitgi d'aquell gran home, aquella desorganització social complerta, que conféssen lamentant-la los metéixos històriadors castellans, en los regnats dels dos Enrichs, con desconcertaven lo pahís ab llurs colps de cap y malvestats los bullanguers infants d'Aragó, axí nomenats, no-més perçò com éren fills del coronat a Casp, del infant de Castélla don Ferran, emperò que res no tenien d'aragonesos, ni per naturalesa, ni per costums, ni per llenga, ni finalment per llurs béns anteriors, qui tots radicaven en dominis castellans. Y lo qui aquests oblits ha patit voluutariament y li ha calgut acompanyar, limitant-se a espondre les causes dels mals d'Aragó ¿no sabé recordar, d'una época més fresca, un fét de tot-hom conegut, lo tan celebrat alçament de les Comunitats, ón veuría clarament o lo poble esplotat per los nobles, formant banderíes, o lo metéix poble ajustat ab aquests per contrariar-ne d'altres, provant-li axò que les causes dels mals aragonesos éren quant menys comunes en totes parts, y que no éren ni de determinada época, ni d'una determinada terra, sinó generals y fills de la ornanització propria de la societat d'aquells témps?

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Los mals materials, les bregues, conseqüencia o preludi dels pléts, no podien, donchs, ésser causes dels majors mals que ocasionà després lo Rey en la constitució, en la autonomía del reyalme aragonès, y jatsía parega que no essent-ne la conseqüencia, menys podien esser-ho ses premises, los pléts, fácil és provar que los pléts són los qui obriren camí per que Felip atemptas lo que realitzà contra Aragó. Convé esplicar-nos; les córts, separadament del llur podèr legislatiu tenien la facultat d'administrar justicia, ensemps ab lo Rey, especialment en les questions de *gréuges* rebuts del metéix monarca o dels seus oficials y ministres, y substanciant lo procés per lo Justicia, com a jutge míjancer, votaven cada procés en córts, y pronunciaven la sentencia en esguart del dictamen dels Braços, essent separat lo gréuge tantost si éra favorable aquella al qui l'esponía. Axò ho regoneix lo senyor Pidal, ab paraules consemblants a les sus-are emeses (vol. I, pl. 40). Los pléts demunt mencionats fóren duyts ab aytal fí a les córts generals de Monçò del 1585, y la resolució llur fóu obgécte de contínuu empatxament, no podènt tirar avant, en conseqüencia, la part nova legislativa, la proposada discussió y aprobació Reyal dels furs, constitucions capítols de córt y endemés que respectivament quiscun dels Estats allà aplegats tenía interès en espatxar, obligà a la disgregació de les córts generals transformant-les en particulars de Catalunya o Valencia, tant que quiscun d'aquests Estats acabà les seues molt de témps abans que les d'Aragó, que no-n arribà a veure la conclusió personalment don Felip; y sóbre-tót (ací està la font que cercam dels mals), tanta dilació, tants de tràmits, tants de planys d'aquells qui no volien perdre més témps esperant, y la suma impaciencia del monarca qui no-més hi éra anat a que jurassen lo seu primogènit y li féssen convinent donatiu, enfastijaren de tal manéra Felip, tan autoritari y absolut en altres dels seus dominis, que haguéren de resoldre-l a cercar camí per rebaxar aquell gran podèr nacional de la Coróna d'Aragó a la infimitat d'un consell obedient y servidor, ón la veu del monarca fós superior a tota lley: per tant, esperaren la primera ocasió

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

en què un fét qual-se-vol pogués revifar aquests antagonismes y donassen pretést al monarca per reformar los Furs y per dexar terrorífica memoria de quant sol prevaldre sóbre aquests, sóbre la justicia, les lleys y la pública moral, la força de les armes posada a disposició d'un caràcter altiu, d'un home poderós.

La ocasió y lo pretést, séns ésser conseqüencia de les nomenades *causes generals*, vinguéren tantost, al suscitar-se la questió d'Antoni Pérez, preludi de la degollació del Justicia y de la mutilació dels Furs, emperò vinguéren tenint lo Rey dispost lo cor a tants grans novitats, d'ençà que a les córts del 1585 s'enfastijà, absent per tants mesos de la córt, aterit de fret, y menaçat de pésta durant los tres darrers mesos del any, calculant séns dupte a que havía de veure-s privat per sémpre de concórrer a altres córts, si a aquelles ressemblaven, y li mancava lo mijà de demanar quantitats, o havía de modificar la institució de tal manéra que, vivent en aparença, no fós ya obstacle als benifets que de la metéxa pogués lo monarca esplotar en sa favor la hora que li convingués.

Fins ací semblaria que tindria disculpa lo Rey d'Espanya puix que de sa condescendencia abusen uns vassalls als quals se digna visitar y presidir, y encare otorgar lleys, distrahent se éll, per tal motiu, de grans afers qui interessaven no sols la Espanya sencera y ses Indies, sinó tota la Cristianitat; axí semblaría, certament, al qui no tinga idea d'açò que éren les antigues córts o s'oblit de les diferencies de aquella veneranda institució y lo motiu per lo qual les darreres de que tractam haguéren de repugnar tan al cor de dessus-dit Felip, punt especial, emperó interessant del qual anam a ocupar-nos are particularment.

Esplica lo senyor de Pidal, d'una manéra molt engrunada y curiosa, séns oblidar les referencies a Blancas, qui escrigué lo *Modo de proceder en Cortes de Aragón*, als comentadors del Fur aragonès, y a quantes autoritats jurídiques o històriques pogués apelar lo millor crítich per un subgéct tan magistral com lo qui es obgécte de sa recomanable obra açó que éren les córts d'Aragó, y axò com a introducció in-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dispensable per tractar de les del 1585: emperò és lo cas, que aquest distingit autor y acadèmich sols consigna en son llibre axó que éren les córts del reyalme d'Aragó, no les generals de la Coróna d'Aragó, y com aquesta mena pertanyen les del any que-s cita y no a la primera, d'ací vé que, almenys, romanga emboyrada la rahó qui pogué produhir lo desplaher del Rey, o que calga imputar-ho a culpes o pretensions dels demés Estats a catalans o valencians, qui a les dites córts concorreguéren, cosa que ben esbrinat éra sols culpa del metéix Rey, y també d'algun dels seus més propinques predecessors.

Sabut és que la Coróna d'Aragó éra una nacionalitat confederada de diversos Estats indipendents en la antigor, y autònems després, conservant quiscun sa legislació, costums, parla e historia diferents, y per tal rahó tenía cada Estat ses córts y sa manéra especial de celebrar-les (com és de veure en la obra del Peguéra qui escrigué respécte de Catalunya, ab igual obgécte que Blancas per Aragó), y adhuch per determinats cassos que se-n deya Parlament y no Córts. Dés lo naiximent d'aquesta institució, les córts éren freqüents en quiscun dels Estats, a Aragó, a Catalunya, a Valencia, y en elles, en les assemblees que-n podèm dir particulars de quiscun d'aquells, tant que-s tenien en témps oportú, y tots los concurrents estaven interessats en la resolució dels llurs propris afers, y la part legislativa que s'hi havía de tractar estava ja previnguda per endavant per les diputacions o per llurs respectius Braços, tant les questions y capítols de córt com los processos de gréuges no hi havía per tant, ni indiferencia ni fastig per part de ningú, ni lo monarca no donava mal-témps als congregats, y moltes vegades s'acabaven séns lo perjuhí del donatiu al monarca, y en cambi ab l'avantatge de millorar-se y enriquir-se lo còdech respectiu de cada Estat —*Les Constitucions de Catalunya*, lo *Fuero de Aragón* y lo *Llibre áurich de Valenica*, que convé no confondre, com solen fer, con se tracta de legislació Aragonesa en sentit de Corona d'Aragó.—Les córts generals de la Coróna, celebrades a un punt fronterer dels tres Estats,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a Monçó, y en les quals se transformaven les tres córts dels respectius Estats en unes de soles y generals, éren menys freqüents, y té prou bona esplicació, car lo motiu qui les aplegava havía d'ésser un motiu general, d'interès o de gloria per tots, una empresa, una conquésta, una defensa una transació necessaria y utilosa en assumptes polítichs o administratius entre uns y altres Estats per refermar més y més lo vincle de germanor, y per donar consistencia y granor a tota la Confederació. Per més que aquest éra lo principal obgécte, prescindint sémpre la idea legislativa en les córts, profitaven l'aplech de les generals per espatxar lo que deuría ésser-ho després en les particulars: emperò més d'un exemple podríem retraure, en que si aquesta oportunitat profitada servía d'aturador per la resolució del afer capdal, obgécte especial y primordial de la convocació d'unes córts generals, donaven-hi resolució, convocant-se, a la priméra ocasió qui-s presentava, córts particulars per la resolució de la part legislativa qui interessava a cada Estat y tenia ja disposat ab témps sa respectiva Diputació.

Dés que les córts generals de la Coróna van perdre llur veritable caràcter y obgécte, dés que los reys per avinentesa propria o egoisme tinguéren més comptades córts particulars en quiscun dels Estats, ocasionant axí l'amuntegament d'afers y més afers per resoldre, y en compte d'anar a Aragó, Catalunya o Valencia, preferiren córts generals a Monçó per sortir-ne axí del compromís que tenien de convocar-les en cada un d'aquells Estats; dés que aquexes metéxes córts se convocaren no con al pahis convenía, ni con la lley senyalava, sinó la hora que li convenía al monarca per les seues fins particulars; més clar, dés que los reys no-s recordaren d'aquests dominis, ni de la obligació que-ls imposava llurs respectives institucions jurades, sinó per anar a exigir-los un quantiós donatiu o fer-los jurar lo primogènit, séns preveure la complicació que resultaría d'ésser tinguts aténdre a la part legislativa imprescindible a tants d'afers atrassats, l'enllestiment dels quals tant com de major interès per los úns havía d'ésser la causa de major fas-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tig per los altres, les córts generals de la Coróna d'Aragó no podíen ésser sinó açò que fóren les del 1585, ab lo munt de pléts ja citats, y aquests haguéren d'acabar precisament com acabaren, disgregant-se les generals y prorogant-se les de cada Estat a un punt del seu territori, conclohent-se les de Catalunya y Valencia, que res no tenien que veure ab los pléts, molt abans que les d'Aragó, y aquestes tenint que conformar-se a fer-ho séns la presencia personal del monarca qui hi éra anat a presidir-les. Y no-m digueu que aquelles córts éren generals de la Coróna, sinó de quiscun dels Estats a un metéix punt, a Monçó—especia y pràctica noves que fins are ni tan sols havíem vistes mencionades, car hi ha al Reyal Arxiu los processos originals, y s'hi podrà véure que són les convocatories per córts generals de la Coróna, que en aquest concepte los hi endreça son discurs lo Rey dés lo seu soli, y per los oficials que ocupen les immediacions d'aquest y per la llista dels convocats, d'Aragonesos, de Valencians y Catalans, és de veure que generals començaren, y que sols comencen a pendre caràcter de particular a mida que traspunta lo gran destorb, que lo Rey s'enfastije, instant per que juren lo primogènit y li facen lo donatiu, y que quiscun Estat reclame l'enllestiment dels seus afers, cosa impossible tenint d'alterar tres interessos diversos, y essent l'un d'aquests la complicada sentencia dels pléts y la composta dels processos de gréuges.

Donques, de tot açò, ¿quí-n té la culpa sinó lo metéix Felip, inseguint lo mal exemple del seu pare en aquesta part, y adhuc séns l'exemple, que no-n freturava, per son caràcter despòtich, qui l'induhí a convocar unes córts no-més per que servissen ab promptitut a sa veu y volèr, no per que complissen, com a institució, ab lo principal obgécte qui les caracteritza, obgécte oblidat o pot-ser menyspresat per lo qui devent reptesentar los Berenguer, Jaume y Pére, sabía que devía gordar lo pactat entre lo monarca y lo poble, víncle simbòlich de la antiga grandesa, séns lo qual no hi hà altre remey sinó ésser lo rey tirà, y lo poble, per agreujat, rebetle? ¿Ab quína fè Carles V aplegà tantes córts generals, sinó

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per dur-se-n les immenses sumes que dexam assentades a la fí del capítol darrer del seu regnat, y quín mòvil conduhí Felip a traslladar-se, ab los catalans, de Monçó a Binèfar (1), otorgant-los allà ràpidament les constitucions que ja may no s'enllestiríen en aquella vila, sinó la percepció de les cinch-centes mil lliures de què parlarem anteriorment, fent-n'hi Catalunya voluntari donatiu per que li servissen d'ajuda en la realització dels afers qui no éren esclusivament catalans? Veja-s, per tant, com los mals que tenía Aragó, posat que aquests mals éren les *causes generals* dels altres més gréus que després Felip li ocasiona, són per culpa del metéix qui després castiga los llurs causants, y fins millor dirèm promoguts per éll per arribar al pretést cobejat, sóts lo qual podría mutilar a plaher séu les libertats del reyalme aragonés.

Esplicada la diferencia que les córts oferexen en llurs diferents noms de celebrar-se y segóns que sía lo calificatiu qui acompany aqualla paraula provat que los mals de les institucions, no poden ésser causes dels que posteriorment ofereix l'antich reyalme, sols roman are cercar lo pretèst indicat, la oportunitat d'un fét profitada per Felip per dur a fí son propòsit, obgécte principal d'aquesta manya, que anam a espondre, si bé d'una manéra bréu.

Lo segretari d'Estat Antoni Pérez, natural o pot-ser no-

(1) Per lo senyor de Pidal, no fóra lo punt de costum ón constantment se tenien les córts generals de la coróna, sinó l'escollit a-les-hores per efécte d'una rauxa dels catalans: «Aplegaren-se a Monçó, malgrat la desavinentesa del lloch, car solament a éll, entre tots los d'Aragó, deyen los catalans que hi podíen concórrer; fundant-se en certes pretensions que tenien a Monçó, cosa que-ls permetia de fét mancar a quant los llurs furs prevenien, sòbre que les córts no-s celebrassen fóra de Catalunya.» Com és de veure, l'autor ha confós les córts de Catalunya ab les generals de la Coróna, emperó més ha confós la suposada pretensió ab una questió anterior qui res te que veure ab les córts, per més que-n depenjava, la de la cessassió del virrey con lo Rey se trobava en lo territori catalá, y considerant part d'aquest Monçó, presidint allà les córts lo Rey, cessava lo virrey d Catalunya, y freturava nou nomenament y prestar nou jurament con lo monarca exía del territori. Açò que-res més és la somniada pretensió que *permetia als catalans mancar de fét als llurs furs*, no mencionada ni alegada en aquestes córts, y no-més suscitada en algunes d'anteriors o fóra d'élles, en lo sentit que espressarem, tocant al jurament dels virreys.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

més que originari d'Aragó, àra una de les persónes qui profitant lo bon camí que li senyalà son pare, també segretari en la córt o per altres causes, que ignoram, filles de la casualitat ben segur, del talent o de la gosadía, éra arribat a fer-se notable a Madrit, ja per l'alt lloch que exercía, y en lo qual tenía fama de gran aptesa, ja per la ostentació de què havía paramentat lo seu ostatge particular—car óltra lo lucse que-l distingía, movía la atenció de diferents curiosos qui-l visitaven sols per contemplar los singulars obgéctes y coleccions que hi havía aplegats,—y sóbre-tót, per lo gran ascendent que exercía en lo cor del rey Felip, qui li dispensava més íntima confiança que a ninguna altra persóna de qual-se-vol estament o categoría que fós. Era, donchs, lo segretari Pérez un dels homens qui participaven dels més íntims secréts del monarca, y del valiment del qual esperaven tots-témps ab seguretat la resolució favorable de qual-se-vol pretensió qui de la voluntat d'aquell depenjas.

En tal situació, atraversam una historia lamentable d'intrigues sóbre lo propòsit que llavors se tenía, interessant-se principalment lo Papa de fer l'ínclit don Joan d'Austria rey de Túnic (al qual acusaven d'intiligencia ab lo de Guisa), propòsit que Felip contrariava y que esplica envidés la relegació del prohom de Lepant a la desordenada Flandes, ón s'hi morí de pena y d'aclaparament; aquesta historia que ometèm, perçò com no fà al nostre obgécte, la citam sols per un incident, y és que un dels seus més íntims segretaris, Joan d'Escobedo, fóu apartat del servey del Infant, y per manament o per recurs anà residir a Madrit, a la sahó del gran valiment de Antoni Pérez.

A aquesta historia, de la qual no-n prenèm sinó la pàrt incidental, segueix una altra historia que, com a homens y com a espanyols, voldríem ometre per la sutzura que presenta, donant la més pobre idea d'açó que éra la tan retréta y nova córt de Madrit establerta per lo rey Felip, y al dir córt usam la paraula en son dret sentit, çò és, la alta administració política, la familia Reyal y sa immediata servitut ab totes ses dependencies. Notabilitat d'aquella éra una fa-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mosa senyora, bella jatsía guerxa, y discréta a més no podèr: la princesa d'Eboli, dona Agna Mendoza de la Cerda, filla del comte de Melito, la qual havía lo Rey maridada ab un amich de la infantesa, originari de Portogal, Ruy Gòmez de Silva: ab élla mantenía Felip relacions amoroses, tant que un duch de Pastrana, don Roderich, éra reputat com a fill del Rey y fruyt d'aquelles amors. Rival secrét del Rey éra Antoni Pérez les espesses visites del qual a casa la Princesa observà Escobedo, antich escuder del princep d'Eboli, difunt, y sía per gratitut al seu antich senyor, que-n deshonraven la memoria, s'atrevi ab zelosa indiscreció a rependre los dos amants, y fins a menaçar lo darrer de que, si insistía, posaría lo cas en coneximent del Rey. Tras aquestes dues infamies, comença la major, que no engrunarèm, abreujant lo possible: declarats enemichs del segretari Escobedo la dona qui illaqueava lo Rey ab sos atractius y l'amador ocult, l'altre segretari, imaginaren lo plan de desfer-se del fiscal de llurs accions, y, com a mijà, lo darrer anà convencent fo monarca de les males intencions que duya l'antich segretari de don Joan d'Austria, y calumnia tras calumnia, de tal manéra disposà lo coratge de Felip que aquest deliberà desfer-se del perillos vassall, y facultà a Antoni Pérez per que li donas mort.

Vénen ací noves infamies a tall de Borja, tals com convidar-lo amistosament a un àpat, y emmetzinar-li la ayga o lo ví que li servía, emperò no conseguint la seua mort y si només consentir-li la salut, a la fí, una nit acometeren-lo los servidors de Pérez a coltellades, y dexaren-lo mort tocant de la esglesia de Santa-María. De prompte recayguéren les sospites sóbre Pérez, comentant lo públich la rivalitat de abdós segretaris, y ab tót que Felip podía sospitar que per bóca del metéix Pérez, com a disculpa, arribas a sabèr-se la veritable causa d'aquell assassinat, protegía lo servidor, y fins li comunicava quant referent a tan compromès afer se tractava; emperò s'adonà del seu perill a mida que la pública opinió afegía minuciositats més vives al succés, que los enemichs o agreujats de Pérez profitaren totes les ocasions per

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fer-lo sospitós al Rey, y sóbre-tót, al veure que la muller y fills d'Escobedo acudíen en demanda de justicia a S. M., acusant de la mort a Pérez y afegint que la havía executada per orde y satisfacció de la Princesa.

Ab un util pretést, com ho éra la negativa de reconciliarse Pérez ab un altre segretari, Vazquez, enemich séu y de la Princesa, fóren empresonats d'orde del Rey, aquesta senyora y son amador, lo 28 de Juliol del 1579, essent romasa aquella a la fortalesa de Pinto fins a la primería del 1581, y l'altre a diferents cases de Madrid fins a les darreries del 1585, o sía del mel metéix any en què-s tinguéren les córts de Monçò.

Al tornar lo Rey de sa evpedició a Portogal, manà que girassen una visita contra lo Pérez, en la qual informació isquéren a relluhir totes les seves malvestats com a oficial públich y com a home, per tal com l'obligaven a restituir moltíssims tresors que tenía robats, y tement-se los jutges que no fugís, tres díes abans de pronunciar-se la sentencia, lo 21 de Janer del 1585, anaren a la casa ón estava per reduhir-lo a presó formal: se despenjà Pérez per un balcó y s'acollí a sagrat, y séns respectar-lo los jutges o tramesos, cercaren per totes les esglesies, y duguéren-lo a la fortalesa de Turuègano. Méntre lo Rey se trobava fora de Castélla ab l'obgécte de les córts, estrenyéren los jutges encare més lo presoner, l'ísolaren de sa muller y fills, y fèren encant de sos bens y per altra part obligaren la afligida muller a lliurar tots los papers, dos cofrens plens, qui pertanyíen al seu marit, creguts, sens dupte, de que hi estarien tots los qui podíen comprometre S. M., per inutilitzar-los.

Mentre estigué lo Rey a Monçò (1) prenguéren-se decla-

(1) Cita lo Sr. de Pidal les diferents edicions de les *Obras y relaciones de Antonio Pérez*, y per més que en la del 1598 diu que-s declara lo Pérez autor de élla, aprés d'ésser exida la primera sóts lo nom de Rafel Peregrino, pot ser no fóra dificil provar que no és axò absolutament cert, atenent algunes errades que havem notat, y que no és oportú corregir en aquesta ocasió. Com a exemple, y perçó que-ns interessa, sols observarèm que l'autor d'aquelles relacions suposa un viatge del Rey a Madrit a mijan 1585, essent axí que roman ben justificat no esser-hi tornat, d'ençà que se-n anà ver Aragó y Catalunya, fins entrat l'any 1586 aprés de les córts dels catalans a Binéfar.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

racións contra Pérez, per efecte de la instancia dels fills de Escobedo, qui volíen esbrinar lo qui havía mort lo llur pare; y Pérez fóu mudat de una banda a la altra, primer a la fortalesa de Pinto y després a la casa de Cisneros. De les deposicions de nous testimonis y de les enquéstes que anaven fent-se, arribà a tal punt la cosa que éra ja quasi públich que la mort d'Escobedo éra estat obra del Rey, y fins se donaren autes en què-s reclamava la esposició de causa «per que no s'ofenga en un punt la reputació de S. M. y sa gran cristianitat.» Se negá Pérez a esposar, mogut per ventura que son silenci faría lo Rey compassiu, y volent-li lo tribunal arrancar la confessió marteritza-l d'una manéra ferésta ab lo torment, fét que escandelitzá tota la córt «arribant un conseller del Rey a dir al un dels majors senyors d'Espanya; que *traíhicions de vassalls a Reys móltes se-n érén vistes, emperò de Rey a vassall james altre tal.*»

Açò que pensava lo tribunal, açò que desijava lo Rey, sóbre-tót d'ençá que descobrí que Péreç fóu son rival en les amors ab la Princesa, y açò que lo reu podía esperar vehent tanta insistencia en maltractar-lo, ho dexam al bon juhí del llegidor, afegint ací tan solament que fou en aquesta ocasió con Pérez sabé proporcionar-se (prescindim còm fóu açò per no volèr aclarir-ho) lo camí de fugar-se de la presó, com axí ho verificà, la nit del dimecres Sant, fent la vía d'Aragó, que-n besà lo sol lo fugitiu, tan bell punt com n'hagué passat ses fronteres. Més que fugir Pérez a altres reyalmes, als quals no dexà Felip de dreçar-se valènt-se d'emissaris, per que no li donassen entrada, més s'estimà sa patria nativa, crehent escudar-se en la legislació del pahis, qui tenía recursos per contenir les arbitrarietats dels reys. Mudà Pérez diversos alberchs per burlar la persecució, sagrats alguns, entre altres lo monestir de Calatayú, que no respectaren, malgrat les protéstes dels frares, acte qui començà a escandelitzar lo reyalme, com a primer contra-fur que-s cometía. Resistí Pérez a exir del sagrat, emperò acusat davant lo Justicia de infeheltat al Rey en son ofici de segretari, fóu estrét del monestir y traslladat a Çaragoça.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Quant fins are havèm esposat no és una lligenda romanesca, no un fét novellístich y teyatral engruixit per la vulgar imaginació, sinó una veritable esposició històrica, estractada de la que, ab suficients proves y justificatius, ofereix la interessant obra del senyor de Pidal, a la qual nos referim, narració tan magnífica per les veritats que esclareix com per lo llenguatge ab què està escrita: no tinga hom en oblit aquest precehent per lo restant que anirèm descrivint, prenent ja les noves de diferents procehencies, si bé que séns dexar d'ulls la mencionada obra.

Lo primer que-ns vé davant al parlar del contra-fur comès al convent de Predicadors de Calatayù, és un dupte difícil de resoldre: lo Rey, qui tant basquejava per que Pérez no-s fugas a reyalmes forasters, ¿còm consentía que processassen a Aragó, les lleys del qual podíen amparar-lo, y còm precisament se promovía la acusació d'infeheltat del segretari de Madrit davant la justicia d'Aragó? Essent questió de força la estracció de Pérez del monestir, puix no s'hi miraven en cometre una ilegalitat, y no respetaven lo sagrat; com, força per força, en compte de portar lo Pérez a Çaragoça, y posar-lo en mans de la Juticia, no l'anomenaven directament a Madrit, ón s'hi éra començat la causa, y allà, ab procehiments de llegislació castellana, no enllestíen lo culpable de la manéra que millor semblas als jutges inspirats, per lo monarca, estalviant-se ab això tots los trastorns qui després sobrevinguéren a Aragó? ¿Es que temía Felip que la tornada del Pérez a Madrit donaría massa gréix a la pública murmuració, y no restaría ben asseguda la seua honra y *cristianitat* per les revelacions que a la fí ell fés, o per les veritats que anirien brollant de la causa? ¿Es que cuydava més facilment subgectar a Aragó lo qui li contrastas al curs que aquella degués seguir, a tenor de ses indicacions o instruccions? ¿Es que esperava en així conseguir dos triumfes alhora, acabar ab lo culpable qui podía comprometre sa honra, y tenir pretèst per reformar Aragó en los seus furs, en les seues institucions, per llevar l'obstacle que la legislació d'aquell reyalme presentava a sa arbitrarietat, per esqui-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

var, per fí, un nou tabuscament, com lo que esperimentà en les córts del 1585, con en una altra ocasió tingués d'aplegar-les, y li fés mester traure profit dels Aragonesos? No ho sabèm: lo curs dels féts podrà, en part, enllumenar-nos tocant al dupte que acabam d'espondre.

Ja a Çaragoça lo Pérez (y Pidal diu ja dés de Calatayú), implorà lo dret d'asilon y lo privilegi de Manifestació, com a aragonès que éra, y per tant allogaren-lo a la presó dels manifestats. Llavors se separà lo Rey de la acusació interposada, declarant que per prosseguir-la éra forçós alegar gréuges, que la publicitat dels tribunals no comportaven. Era la acusació davant lo Justicia, sots la qual protecció trobava-s lo reu, y tant lo Pérez com aquell magistrat fóren en aquella ocasió obgécte dels miraments dels Aragonesos, contribuhint no poch a dispondre los coratges per axò que més tart s'esdevingué, per dos féts distincts, emperò de gran significat, que llavors succehiren. Fóu l'un la entrada de Pérez a Çaragoça acompanyat de les persones més assenyalades de Calatayú, y adhuc de dos jurats d'aquesta ciutat qui anaren al metéix cotxe del presoner, y de sa guarda d'arcabucers; emperò tota aquesta comitiva seguida de prop per lo Governador Alfons Celdran, ab sos porters, oficials de justicia y soldats, cosa que desplagué a la immensa multitut qui isqué a rebre lo presoner, a favor del qual haguéren de créxer les simpatíes, perçò metéix que repugnava l'aguayt d'aquell oficial Reyal, qui revelava, en tal mou de procehir, les intencions del monarca. L'altre fét, y aquest és lo més gréu a parèr nostre, éra la arribada d'un comissionat del Rey per sostenir precisament davant lo metéix tribunal del Justicia un plét ab les corporacions qui componien lo govern d'Aragó, sóbre lo dret de posar en aquest reyalme virrey foraster, y la manéra d'entrar aquest comissionat, qui éra don Ignasi de Mendoza, marquès d'Almenara, «l'aparatós tren y lucse del marquès d'Almenara, son gest altiu y la jactancia que feya de sa privadesa y favors del Rey, persuadiren los habitadors de Çaragoça, que no venien a defensar davant lo Justicia los drets del poderós monarca, sinó ans bé a intimar-li les seues ordens.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

La repugnancia que també sentiríen en esguart d'aquesta ostentació o ans bé pública provocació, segóns fa a deduhir de les anteriors paraules copiades d'un modern escriptor aragonès (1), les justifica, més de quant pot-ser lo Senyor de Pidal desitjaría en sa recomenable obra, al dir que éra lo marquès «personatge de gran valor y resolució, molt prudent y destre en afers, emperò altiu de caràcter y de gran presumpció»—¡observau lo contrast: prudent, déstre, altiu y presumit!—tot revelant-nos que s'enemistà tontost ab lo Virrey, comte de Sàstago, y finalment al transcriure-ns una lletra del marquès, con per segona vegada volíen fer-lo anar a Aragó, ón deya que l'afer consistía en dues coses, «la una és informar los jutges y fer-los capacitats de la justicia de S. M., y gonyar-los les voluntats per que de millor grat la-y dónguen; y la altra, usar de tals camins, que la ciutat y lo reyalme estiguen quiets, etc:» camins qui venien a ésser al cap-devall repartiment de gran quantitats *entre aquells que a ell li paregués*, promesa de donar al fill del Justicia la encoménda que pretenía, y certanitat al comte de Morata de que li pagaríen lo diner que devènt-li estaven, y una plaça del Concell de Nàpols per una persóna que no nomenava, és a dir, corrupció y més corrupció, saviesa infernal dels tirans y llurs diplomàtichs, ab la qual vencen y subjuguen los caràcters fràgils o febles, burlant axí la veritat y la justicia que los forts s'aferren en defensar, sénse altra recompensa que passar a ésser màrtirs.

Méntre que lloam la obra del Sr, de Pidal, y-ns alegram de podèr alegar per élla tan espressius comprobants, jatsía de passada, no podèm menys de meravellar-nos que, ab son reconegut talent, davant les metéxes proves que-ns facilita, tinga per «espectacle singular lo veure un dels monarques més poderosos de la terra, sotsmetre-s dòcilment a litigar com si fós un particular,» que moteig d'esclusivistes los Aragonesos de nomenar «forasters» los dels restants Estats, axí castellans com aquells qui formassen *axò que-n diuen Coróna*

(1) *El carácter constante*, per D. Manuel y D. Melcior de Arias y Broto.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

d'Aragó, y que sénta com a virtuós intent, que «lo podèr Reyal éra per sa naturalesa favorable a la unitat,» devent a açò nosaltres tant solament observar, que may la corrupció no honra a un monarca, poderós o no; que aquesta circumstancia no és la rahó, y si lo defalt de justicia lo que pot y deu retraure a un monarca de subgectar-se a pràctiques que ell ha admeses y jurat sostenir-les; que la denominació de forasters no inventada en aquells témps, y si continuada d'ensà que Aragó éra independent o confederat, no deu sorpendre al qui sabrà que la *nomenada* nació espanyola en aquells témps no éra sinó de nom, per tal que no més consistía en la subgecció de diferents reyalmes indipendents a un sol podèr, d'ençà de la unió personal de Ferran y Elisabet, y quiscun d'aquells ab sa particular autonomía, séns que no podrà lo Sr. de Pidal ni ningú amostrar un document qui provas unió de reyalmes, refundició dels uns en los altres, ni menys agregació a Castélla — llevat del reyalme de Navarra qui fóu agregat a la força e injustament a Castélla y no a Espanya, com deuría ésser en tal cas, — no tenint per tant res de particular que l'Aragonés fós foraster per lo Castellà o *vice-versa*, axicom aquest ho fóra per lo Portoguès o Català; y finalment (y açò és ampliació de quant acabam de dir), que la unitat a la qual havía d'ésser *favorable per naturalesa* lo podèr Reyal no passava d'ésser l'afany d'exercir arbitrarietat sobirana, d'erigir lo Rey sa voluntat omnipotent sóbre tots los súbdits, séns consideració als llurs diferents costums, y més sóbre les diverses lleys qui respectivament los amparaven, no lo propòsit de nacionalitzar, que és quant la civilització reclamava, çò és, agermanar, atraure, generalitzar, adoptar lo bò del ún per aplicar-ho a tòts, transformar Aragonesos, Valencians, Castellans, Navarrenchs, Biscains, Catalans y Portuguesos en Espanyols, sistema desconegut y ben contrari a quant diuen que venien practicant d'ençà del casament dels Reys Catòliehs; car en compte de crear la nació d'Espanya, no cuyden sinó fer sinònima de aquesta Castélla, y si la conquesta d'Amèrica, agregada no a Espanya, sinó a Castélla y Lleó, prova que fóra de Casté-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lla consideraven com a forasters los restants reyalmes espanyols (1), lo crit general de plany, donat tant a Aragó com a Catalunya, Nàpols y Flandes, provarà constantment, que en comte de la unitat nacional, açò que-s proposaven éra lo castellanitzament de tots los Estats o dominis qui no éren de Castélla, y que castellans y no-més que castellans éren llavors los virreys, los alts diplomàtichs, los grans capitans y adhuc los inquisidors, essent en conseqüencia aquest imprudent esclusivisme la causa dels mals posteriors, no les alteracions comeses per los despatxats y agreujats al volèr rebatre la obcecació del podèr Reyal. Anèm are seguint les alternatives del reu fugitiu de la córt per arribar al punt que-ns proposam y anèm comptant los contra-furs en injusticies comeses qui han de conduhir a la gran catàstrefe per Aragó.

Gordat lo Pérez a la presó del manifestats, començarense a tocar altres ressorts qui anassen comprometent més la sort d'aquell: un tal La-Era isqué ab una acusació de que un germà séu éra estat emmetzinat per lo Pérez, y lo Rey, valènt-se dels metéixs furs aragonesos, atemptà nova instancia contra l'antich privat, mas com lo reu la eludis demanant al Justicia la inhibició, apelà Felip al gran recurs, perçò que féu reclamar lo manifestat per los Inquisidors, y com en materia de Fè no tenía lloch la manifestació, vehéren-se compromesos tant lo Justicia com los tribunals y corporacion de govern d'Aragó.

¿Podrà ningú creure, historiador o lector, saví o rústech, antich o modern, que éra assumpte de Fè, com no s'inventas de nou, com ho inventarien, lo que resolgués a la Inquisició a reclamar un culpable, a la patria ón éra mort Pére

(1) Lo Sr. de Pidal cita no-més dues declaracions fétes en les côrts de Taraçona, la úna la institució d'un Justicia o Jaca, y la altra la de que «los Aragonesos poguéssen passar a les Indies y gaudir tots los oficis y benifets de què gaudien los Castellans, etc.» Si tant treballaven per la unitat nacional d'ençà dels témps dels Reys Católichs ¿per que los Castellans solament y no los Espanyols tóts havien de gaudir tan grans avantatges? ¿Es d'alegar millor argument per regonèxer lo mutual estrangerisme de les nacions d'Espanya subgéctes a la persóna del rey Felip?

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Arbués? No obstaut, axí ho obraren, y ací és ón podèm dir que més gréument se començà a ensangonar la questió: no hi hagué altre remey sinó lliurar Pérez a la Inquisició, y de aquí-avant lo públich, no lo vúlgus, qui comentava los soferiments de Pérez en lo torment, y veya menyspresades les lleys de la terra y la autoritat dels seus magistrats, y que presenciava de contínuu la jactancia del d'Almenara, fins los raligiosos y les dames, produhí una cridoria general, a la qual no fóu sórt lo vulgus, que hom ja sap com sol obrar ab tals exemples, y senyalant lo marqués com a causa de tans mals, pretestant que en sa casa feya força a certa persóna, esvahí lo lo seu estatge, y com se negas l'altiu magnat, adhuch als ministres de justicia, a obrir la porta, cridaren per aquesta ilegal negativa lo Justicia en aucsili de la autoritat; y tan prudent fóu aquest magistrat, que conexent la fermesa del rebombori, per esquivar majors mals, consellà la fuyta al marquès, qui contestà ab altivesa, en compte d'agrahir lo consell, «qne no venía de llinatge dels qui fugen,» ridícola fanfarronada, en no havènt-hi camí de defensar-se materialment, que pagà ben prompte, car entretant la multitut derrocà la porta, atropellà lo desventurat ergullós, y vàlga-li que no li donaren mort, y ab prou feynes pogué esser conduhit a la presó, ón vivament afectat lo prengué una fébra maligna qui-l dugué al sepulcre dins espay de bréus díes. A la nova d'aquell avalot, ón hi figuraven molt particularment los pellayres, anaren acorrent, alguns a peu y molts a cavall, los pagesos dels arrabals, s'ohí séns parar lo ressó d'una campana de la Seu, retrunyí per l'ayre lo crit incessant de *¡Viva la libertat!* y espantats davant tan ferésta actitut los Inquisidors, condescendiren ab los descontents, y lo Pérez fóu trét de la Inquisicló y tornat a la presó dels manifestats.

En tal estat ¡qui ho diría! o la corrupció començà a produhir los seus eféctes, o la pòr y la inesperiencia contribuí a que l'esperit d'Aragó començas a no ésser compacte, y a que, dividint-se, aplanas més lo camí al Rey per abatre-l: certes autoritats de Çarogoça se creguéren restablir l'imperi de la lley, passat l'avalot, restituint lo Pérez a la Inquisi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ció, ajudant-hi en part, malgrat ésser d'opinió contraria empinats cavallers y los pasquins qui aparexíen per tot-arreu, una imprevista coincidencia. Fóu aquesta la mort del Justicia Lanuza, al qual succehí en lo metéix càrrech de Justicia lo seu fill, jove inespert de 26 anys, ja designat per lo Rey, en vida del pare, y lo metéix al qual Felip va prometre una encoménda que solicitava. La satisfacció del nou ofici, les ganes d'acreditar la seua entrada ab lo restabliment del orde, les instancies del Rey, y la feblesa de les autoritats qui per restituir lo prés a la Inquisició, decidiren lo novell magistrat a complir séns preveure que mòvils tan forts com aquell podíen dur-lo a obrar en sentit contrari ben prompte. Per la trasllació s'apartaren úns y altres militarment, la autoritat per gordar-se, lo poble per empatxar, y al passar al cotxe lo reu, sonant un trét, tórnen los repichs de campaua, la multitut crida y acomet, y lo resultat és la desaparició d'Antoni Pérez, qui ab alguns amichs fugí a França (24 de Setémbre del 1591), restant séns acció la autoritat, o la multitut, jatsia satisféta, séns frè perçò metéix que aquélla no tenía prestigi.

Burla éra la fuyta de Pérez per lo Rey, emperò magnífich pretést per cometre lo major contra-fur qui havía de conduhir-lo a la consecució dels seus plans: aplega Felip un cal exèrcit de dótze mil infants y dos mil cavalls, y sóts govern de don Alvar de Vargas, ab escusa de passar per França y reposar a Çaragoça, l'encamina a la capital d'Aragó. Entretant volaven dés de la córt comunicacions a diferents pobles, preparant-los en sentit contrari a Çaragoça, comunicacions que se-n ha d'esperimentar l'efécte ben prompte. La alarma que l'acost dels castellans produheix, considerada com a invasió de gent forastera del territori aragonès, no ponderar-la, havènt-n'hi prou ab recordar que los agreujats éren los metéixs qui no volíen virrey foraster: debades evocaren lo fur de Calatayú, fét en lo 1461, per lo qual s'autoritzava al Justicia, en cas d'entrar gent armada en lo territori aragonès, *a convocar les gents del reyalme, y resistir arma en má la violació, cas de necessitat*, y servant-ho lo nou Justicia,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

debades va remetre cartes convocatories a les ciutats del reyalme, per formar exèrcit: neguen-se les ciutats a la crida, y algunes fins comunicaren al Rey, qui ja les havía previngudes, céga y desesperada la multitut del poble aragonès, qui no desijava sinó repelir los invasors, séns mesurar les forces llurs ab les molt superiors d'aquests, s'organitza com pot en exèrcit, y surt en nómbre de mil cinch-cents homens no-més (¡mil cinch-cents ciutadans entre dótze mil soldats de peu y dos mil cavalls!) acabdillat per lo sencer Justica Lanuza y per lo diputat don Joan de Luna..

Hagut covenciment dels pochs elements de resistencia ab què comptaven los Çaragoçans, y de la fí que-ls esperava lluytan ab tan desigual nómbre, desféren la ost, no restant-los als cabdills altre remey sinó justificar-se per acreditar que no fóu per culpa llur si no-s defensà lo reyalme, y com diu molt bé un modern autor aragonès, «donà a entendre aquest document que no la falta de voluntat sinó la de forces, havia separats lo Diputat y Justicia del alçament, y acusal-s ineczorable lo die de la venjança del Rey.» Entretant l'exèrcit reyal se-n entrà a Çaragoça, exint-lo a rebre lo Virrey y ¡oh misteri! lo jurat en cap. Allà estigué, per espay d'un mes, séns fer ninguna ostentació de castichs ni persecucions, y restablerta aparentment si no la esperança, la quietut material, tornà cadascú al seu exercici, y fins lo metéix Justicia torna a ocupar la seua cadira y regir lo seu magisteri, con al exir un díe de consell don Joan de Lanuza ab sos lloch-tinents, per ohir misa a la esglesia de Sant-Joan, segóns costum, fóu sorprès per força armada als encontorns de Diputació, intimant-li lo ministre qui la conduhía que-s donas près, d'orde del Rey. Sorprès lo candorós Justicia, esclama: «Que ell no podía ésser près per manament sol del Rey, sinó que éra indispensable manament de la córt y del Rey ensémps.» Emperò lo ministre li donà una contestació tan espressiva, que s'hi pot veure certament axó que éra aquexa *tendencia del poder Real a la unidad*, que-s confón ab lo propòsit de nacionalitzar, y és la síntesi de tot quant s'esdevenía en aquells témps: la contestació fóu: «*Que todo lo podía S, M.*»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Espantada mirà la ciutat aquell acte de força, aparellada ab ipòcrita tolerancia durant un mes, ploraren la imprudencia dels jurats d'havèr consentit en lo contra-fur de la ciutat, y los més pensadors pronosticaren los mals que aquell acte significava, y més que tót la destrucció y despullament dels privilegis y libertats de la terra. Tal éra certament l'obgécte emperò ningú no-s figurava lo desastre qui menaçava al pobre Justicia, y sóbre-tót la manéra malvada còm per efectuar-lo procehiren: séns formar-li ningun procès, ni permetre-li ninguna mena de defensa, ni prova, ni descàrrech algun, convencent-lo los religiosos qui l'assistíen de que éra inutil quant atemptas, puix havía de morir l'endemà, al bell traspuntar de la nova aurora, véu-se a la plaça del Mercat dispost un fúnebre cadafal, al qual fóu conduhit en carruatge, molt de matí, don Joan de Lanuza. Los carrers éren deserts, la gent armada, l'*exércit castellà* ocupant los caps-de-carrer, la artillería girada contra les cases, y no rompía lo silenci sinó de tant en tant, la veu del nunci cridant: «Que lo Rey manava escapçar don Joan de Lanuza, confiscar los seus béns y derrocar sos castélls, per havèr convocat lo poble y alçat banderes contra son exèrcit.» Encare que emmanillat, pogué per si sol l'infortunat Justicia passar del carruatge al patíbol, mirà tot entórn al veure lo fatal piló, s'agenollà, endreçant xardoroses súpliques a la Verge Santíssima, e inclinant-se tantost, sonà lo colp de destral, y son gentil cap anà rodant per l'entarimat. Gordant-se major silenci, lo seu còs fóu recollit y portat (ja veurèm per qui) al sepulcre que los seus antecessors tenien al monestir de Sant-Francesch, ón poch abans hi éra estat sepelit lo seu pare, y llà ón la desconsolada mare, desféta en llàgrimes, veya ocultar llavors lo mutilat còs del seu estimat fill, robat als seus afalachs en la flor del seu jovent, y esperant solament un pervindre de miseria per la confiscació de tots los seus béns y réndes. Senyala tan terrible efemèride per Aragó lo die 20 de Desémbre del 1581. Vejam are los resultats immediats respécte a la familia del Justicia, y la fi proposada, dés les córts del 1585, per Felip, tocant al reyalme d'Aragó.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Quant al Justicia: la casa payral d'aquest desventurat, que manà desocupar encontinent la afligida mare, fóu derrocada fins als fonaments, y aximatéix van fer ab lo castéll de Bardallur, y tots los restants béns segrestats.

Altretant féren ab les cases de don Diego d'Heredia, qui fóu un dels cabdills del alçament, y agafats aquest cavaller y lo diputat don Joan de Luna, fóren degollats, y los llurs caps clavats sobre les portes del consistori de la Diputació ab inscripcions qui declaraven la causa del càstich, repugnants obgéctes qui allà estiguéren, al esguart dels demés Diputats que-s succehiren en lo govern, fins al témps de Felip III, qui-ls féu arrancar al anar a Çaragoça a jurar los furs.

Tocant a Aragó, are com are convé recordar que, arraulits los aragonesos vehent que no podíen contrastar a forces superiors, cercaren ajuda en los llurs vehins los Francesos de Bearn, y al efécte, entrà alguna ost de Bearnesos, ensémps ab los emigrats y fugitius qui havíen defensat l'Antoni Pérez: mas, veus-ací que esploten la temptativa fent córrer que la invasió éra de Luterans o Hugonots, a la fí heretges, y lo bisbe d'Osca, muntant a cavall, y transformant-se en cabdill d'un improvisat exèrcit, arma la seua clerecia, convóca los montanyenchs de Jaca, y s'aparella ab élls per contrastar als invasors, qui, desenganyats, són tinguts replegar-se encontinent al territori francès. No tots los francesos éren heretges, y la matança general de Sant-Bartoméu, esdevinguda anteriorment, nos provaría que alguns n'hi hauria entre élls dels qui no meresquéren ésser morts, o dels qui fóren vencedors, catòlichs per fí; emperò lo cas és que no ho semblaríen, o que portats d'esperit religiós los montanyenchs de Jaca, acorreguéssen prompte al servey del prelat cabdill, qui tan bé-s gonyaría axí la benvolença del Rey, méntre que no van sabèr dexar-se portar del esperit patri, con lo Justicia y los Diputats los cridaren en socórs llur per combatre als irruptors forasters: axí ho acredità lo missatge de regoneximent per *llurs abrivats y lleyals serveys*, tramès per Felip a Jaca, alhora que ordenà alçar en aquesta vila una gran fortale-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sa, «per aturador de les invasions del estranger,» si bé no mancava qui ho imputas a propòsit d'encadenar la terra, ja que no-res-menys se fortificava lo palau de la Aljaferia, qui vingué a semblar d'aquella hora en avant inespugnable ciutadela.

Y tot axò no éra res: les armes cabdals dels aragonesos éren los llurs furs, l'enfastijament sofert a les córts del 1585 no s'éra delit del magi de Felip, lo flamant cas d'Antoni Pérez, y açò que per éll féren les autoritats d'Aragó, demanaven un remey heroych per que no desvetllassen venjanses algun díe, y axí, cercant la disfreça de la legalitat, que és la que vestexeu los grans tirans o los tirans hipòcrites al tenir ben amanit lo camp per que la llur fantasía reixca, en compte de destroçar l'antich reyalme a colps y coltellades, volgué que-s destruis ell-metèix, per la força, abdicant les seues més grates prerogatives, convocà a córts los aragonesos a Taraçona, que presidia l'arqnebisbe de Çaragoça en absença del Rey (primer contra-fur), y ab tot que al discurs d'obertura o proposició diguéren que «l'obgécte éra lo remey dels mals passats,» lo resultat fóu; establir que la majoría de cada braç formas resolucio; marcar penes contra los que deuanassen fingidamen manifestacions: ordenar que los delinqüents d'altres reyalmes qui s'acollissen al d'Aragó, fóssen restituits a les autoritats d'aquells; declarar que lo Rey pogués provehir lo càrrech de Justicia de son grat, y provist, decretas la destitució de la persóna qui-l exercis; determinar que los diputats en avant no poguéssen fer convocacions ni ajustaments de gents ni de ciutats; suspendre lo plét sóbre la pretensió que lo monarca tenía de podèr nomenar virrey foraster, emperò concedint-li la facultat per fer-ho axi fins a les córts primeres; apropriar-se lo Rey la facultat de presentar nous candidats per lo deseximent de les funcions judicials, dels quals n'havíen d'admetre los aragonesos fins a vuyt, rebujant no-més lo novè; incorporar diverses baronies a la Coróna; apoderar-se del comtat de Ribagorça; en lo qual tolerà lo Rey apusos y sobergaries per molt témps, per que arribas aquest cas, y malgrat totes les reclamacions del vir-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rey y de les demés autoritats d'Aragó qui éren allà desobehides en témps anterior; y, en suma, s'introduhexen tantes y tals innovacions en la legislació y costums aragoneses, que no-n roman sinó la carcanada, y los retréts Furs, séns que no-n substituí sinó la fórma, romanen depenjants del albir del Rey, que n'apareix l'autoritat sobirana axí més vigorosa per mijans legals; alhora que de res no servexen les forces dels aragonesos per atalayar la conservació del antich monument de ses libertats y per defensar sa inviolabilitat.

Ab tót y aquest procehir violent e hipòcrit, lo senyor de Pidal, qui al pròlech de sa important obra, assénta que no «ha escrit ab esperit castellà ni aragonès,» aferma que Felip II a les córts de Taraçona no féu ninó modificar los Furs, no destruhir-los, se-n riu del esperit de libertat d'aquells témps, la qual apella libertat de privilegi, séns veure que la paraula privilegi en aquells témps té accepcions més amples, y que no és d'enténdre com a exempció esclusiva d'un contra los altres, sinó lley y seguretat general d'una nació per refrenar les arbitrarietats del monarca, tal com és de veure en les modernes constitucions dels pobles lliures; y encare no-n té prou, sinó que inculpa lo que ell ne diu liberals d'aquells témps, perçò com «defensaven lo fraccionament de la nació y los furs particulars de cada reyalme,» méntre que ell, (al XIX segle) vol «la unitat nacional y *en quant sía possible* la uniformitat de ses lleys,» menys de regonéxer la diferencia que hi hà de la Espanya del actual segle a la del XVI, sens consentir que en témps de Felip II no eczistía encare la unitat nacional, puix no hi havía altre llaç comú entre les antigues nacionalitats sinó la dependencia d'una sola persóna, y adhuc aventurant-se, en justificatiu de sa afició, a suposar o afirmar que hi havía un veritable sistéma per conseguir la dita unitat nacional, consistent en colocar a uns punts o reyalmes persónes naturals d'uns altres, *galicans* per exemple (!) en territori fora de Galicia: donchs bé, si-s donas la pena de fer una estatística de virreys, prelats, inquisidors, diplomàtichs y generals, veuría ben clarament que que per cada centenar de Castellans aparei-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

xía un Aragonès, Català, Valencià, Navarrench, o, per fí, un Galicà, puix que dels Galicans li plagué recordar-se l'ilustre escriptor asturià; de manéra que lo gran sistema d'unitat nacional, sols castellanitzament nacional deuría dir-se-n, resultant-ne que may, ja may no puga ésser nació compacta la moderna nació espanyola, posat que en compte d'agermanar tots los seus elements, s'és procurat únicament assimilar-los a un de sol.

Lo metéix senyor de Pidal transcriu en so obra un troç dels *Comentarios de los sucesos de Aragón*, als quals ta contínues referencies, que n'és autor per cert lo Comte de Luna, germà del duch de Villa-hermosa, y «ressó dels sentiments dels nobles Aragonesos d'aquell témps,» segóns l'historiador modern; y puix qui per lo crèdit que mereix y per lo llinatge al qual pertanyía ni pot mentir, ni pot afalagar lo poble qui tan poch amich éra del seu germà, trasladarem lo citat troç, per que ún veja quant antiga no és la nostra opinió, al atribuhir, com los Aragonesos, la provatura del podèr reyal al ministres castellans. Axí vé a dir ... més que als Flamenchs, qui al Emperador governaven, y a altres estrangers, *car als castellans no-ls apar que hi puga havèr un altre govern sinó lo que élls conexen y al mou que élls lo volen.*»

Roman, donchs, manifestat que les causes generals de les alteracions d'Aragó no són los tals pléts entre pobles y senyors, y que sols lo reçagament que ocasionaren en les córts del 1585, pogué dispondre lo cor de Felip contra aquell reyalme; emperò les veritables y més properes causes, les qui promoguéren los escàndels d'Antoni Pérez y los compromisos del infortunat Justicia, qui donaren per resultat la degollació d'aquest y la mutilació del furs, cal anar a cercar-les en Felip tan solament, en sa corrompuda córt y govern, en aquest monarca qui-s tenía per prudent y catòlich, y dispensava sa major confiança a homens com Antoni Pérez, escandelitzava lo món mantenint impurs amors ab la muller del amich de sa infantesa, qui transformava son segretari en *brau homeyer* d'un ignocent, qui empresonava lo metéix brau lleyal per que no descobris los seus vicis, qui

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

degollava lo Justicia d'Aragó perçò com amparava lo reu qui evocava legalment sa autoritat, y qui esmicolava la legislació d'un pahís per que jamés no fés nosa a sa autoritat sobirana, si venír lo cas de repetir-se causes com les que ell metéix havía provocades o eféctes com los que acabava de conseguir a la plaça del Mercat de Çaragoça o a les córts de Taraçona.

Finida aquesta ressenya de féts aragonesos indispensable a la Historia de Catalunya, com a comprobant de la disposició general d'aquests territoris respéte de la nova y preponderant córt de Madrit, devèm entrar al present com a historiadors catalans a rebutjar les inculpacions que, per tal motiu, se síen dreçades a la patria Catalana. Passant los témps, y judicant ab modern esperit la catàstrote aragonesa del XVI segle, autors hi ha hagut y adhuc professors en càtedra pública, qui, planyent-se d'aquella y admirant l'isolament del antich reyalme, han inculpat la seua germana, lo Principat de Catalunya, però com no prengué a pit la defensa de sa infortunada vehina, inculpació qui produheix per Catalunya lo dictat d'egoista o d'excessivament fehel als manaments de Felip. Prescindirèm de nomenar aquests autors o professors, per deferencia a la amistat qui-ns ajusta ab alguns d'ells, y per havèr-ni prou, puix començarem prenent per fitó la obra del Sr. de Pidal, com a més especial en lo seu obgécte y estesa, un nom sol y de valua, posat que, al cap y a la fí, o la opinió del dit autor proceheix d'igual mòvil que les altres, o la dels posteriors pogué ésser sols reflecse de la séua.

Parlant lo Sr. de Pidal de la gran part que tinguéren los concellers de Felip II en totes ses resolucions, ja diu al pròlech: «Pot hom disputar si éra aquest mètode escahent o no; emperò los resultats estan en favor d'éll. Aragó restà tranquil, con éra de témer quasi per tot hom que prengués vol lo partit de Çaragoça, y restà axí afiançat lo públich sossegament, que la hora que s'alçà Catalunya, anys després, *alegant la infracció dels seus furs* (1), Aragó s'estigué tranquil,

(1) *Alegava* diu lo Sr. de Pidal. Tal tò usa aquest autor, ab tót y no ésser castellà ni aragonès, al parlar d'aquells qui-s planyen. Aragonesos, Catalans,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

malgrat la gran escala de la insurrecció de Catalunya, propagada després a Portugal. Axò abona a Felip II.» En lo téxt, retrau lo dit autor les comunicacions dels Diputats d'Aragó y Jurats de Çaragoça a la Diputació de Catalunya y Concell de Cent de Barcelona, y les respostes d'aquestes autoritats, axí com les resolucions preses per lo Concili provincial, y séns entrar en grans comentaris, esposa sols lo resultat, que fóu, en compte d'aparellar gent per aucsili de la antiga germana, y artillers pràctichs e instructors, tal com los Aragonesos demanaven, limitar-se a interposar llurs bons oficis ab S. M, per que obras ab benignitat y clemencia y per que manas recollir l'exèrcit que trametia contra Aragó, que-n podía conseguir la quieta per camins benignes *com sol y pot usar*, ab la qual fí anaren, séns triga, a la córt embaxada de quiscuna de les citades corporacions, embaxades que fóren tan prést prohibides per Felip, qui *contestá a les cartes de Barcelona com si fóssen simples recomanacions de clemencia.*

Los pochs comentaris que fa a aquesta conducta lo senyor Pidal, com si defugis l'interpretar-la, méntre que tan profunde crítich se demostra en altres passatges, produu en lo lector més amargor, que si los fés estensament; car a la fí, lo qui no està en antecedents respécte a la guerra que-s venía fent de témps al vincle d'unió dels antichs reyalmes de la gran Coróna, no veu sinó lo plany de la pobre víctima perseguida y la apatía e indiferencia de ses germanes, Valencia y Catalunya, tant belicoroses abans, que en lloch d'empunyar les armes per deturar lo pas al foraster invasor, se limitaven a suplicar ploroses als peus del *Conqueridor de Portogal.* Emperò ja que per esplicar aquesta actitut, a la qual donaven gran importancia en Madrit, en la córt, y lo silenci és estat més eficaç que no los comentaris y les investiga-

Navarrenchs o Portuguesos, que apar considerar-los tóts-témps obcecat o mals avinguts ab llurs propris interessos, essent per éll los Castellans los únichs infalibles, perspicaços y de madurat seny. Llàstima qus no visqués uns quants ànys més aquest autor per desenganyar-se. Escrivim aquesta nota lo Janer del 1874.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cions, comentarèm nosaltres en contestació, descobrint la veritat íntima de les causes. Aquells qui han cercat argument en la inacció de Catalunya la hora de les alteracions d'Aragó, esténen la vista no-més sóbre los féts posteriors, recorden l'alçament de Catalunya contra Felip IV; y com donant a enténdre que llavors pagava son defalt de no havèr ajudat abans Aragó, diuen, com lo senyor de Pidal que «con més endavant se sublevà Catalunya, *alegant la infracció dels seus furs*, Aragó romangué tranquil, malgrat la gra escala de la insurrecció de Catalunya propagada després a Portogal.»

¿Per què en compte de mirar en avant los historiadors imparcials no miren enrere? ¿Per què no recorden l'alcament de Catalunya en témps d'En Joan II, y no cerquen les caucauses per que Aragó no la ajudà? ¿Per què no espliquen la font de les divisions suscitades, no solament entre los tres reyalmes, con la elecció del rey Ferran I a Casp, sinó dins cadascun d'élls, les guerres promogudes entre los Heredic y los Luna, les inculpacions endreçades contra lo comte d'Urgell, qui defensava son lledesme dret, y la invasió del exèrcit castellà a Aragó, encare molt témps abans que-s ventilas lo dret respectiu dels set pretendents a la coróna? La suposada indiferencia de cada Estat envers lo seu vehí no és tal indiferencia y si rompiment del antich vincle de germanor entre ios Estats confederats qni constituíen la Coróna d'Aragó, mal que no és atribuidor a ningun d'élls, y si al maquiavelisme de lq nova dinastía, forastera a la terra, qui vingué a regir-la aprés de la mort del rey En Martí, darrer rebrot de la dinastía natural. Ans que nosaltres, l'autor aragonès que havèm citat en aquesta ressenya ja consiguà aquesta opinió en los següents térmens: «Dés lo punt en què dexà de regnar la dinastía dels Comtes de Barcelona, y succehi la dels ptínceps castellans, éra violent als reys sugectarse als furs qui limitaven llur autoritat. Semblant repugnancia va créxer ab lo casament dels Reys Catòlichs, per lo qual fóu mirat Aragó com a successió de Castélla. y molt més con s'ajustà en Carles V l'imperi de tot lo món, y sa

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

política atragué a la córt los magnats, recompensant-los-hi lo podèr que en los pobles llurs gaudíen ab les honroses distincions del seu palau.»

Lo mal,, donchs, lluny de cercar-se en los pobles, cal cercar-lo en los reys, en lo sistéma que élls o los llurs àulichs inventaren per desbaratar los obstacles qui contrastaven als seus instints d'arbitrerietat; y aquest sistèma té dues parts, si la una positiva en los seus efèctes la altra més, la de corrupció y la de violent infracció de legalitat. La primera part éra més eficaç que la segóna, puix corrompent no mancaven servidors del infractor; havènt-hí qui gosas separar-se de la npinió comuna, ne resultáven parcialitats, y preponderant entre aquestes la qui podía dispondre de la força, ab élla se oposaven no ja solament als bàndols contraris d'un metéix reyalme, sinó al estat qui opinas de distincta manéra, y despertant ab refinada malicia susceptibilitats y malvolences entre úns y altres Estats, se conseguía la fí proposada, s'isolava quiscun Estat, rompía-s lo llaç de confederació, y s'afeblía aquesta dividint-la y posant-la en contínua pugna ab los oficials Reyals, qui d'intermediaris en anteriors segles passaren a ésser llavors céchs executors de la voluntat sobirana, o víctimes d'élla en lo simple fét d'estimar-se més la honor del pahis nadiu que la voluntarietat del Rey.

Si en alguna ocasió pot aplicar-se allò de *reyalme dividit se derruirà* és en aquesta, y dóna-s bé a compendre que assolint primer ab manya la divisió, acorregués tantost l'infractor ab la força y derruis séns gran treball. L'un dels primers mestres qui ensenyà tan maquiavèlich art fóu lo papa Luna, l'intrus Benedicte (confórme ja esplicarem al seu témps), per tenir en recólze a Aragó, la hora que tot-hom l'abandonà; y per anar aparellant la intriga de Casp, afalagà alguns richs-homens de Çaragoça, y tractant de Príncep lo Justicia d'Aragó, fèu-li mantenir la espasa, la nit de Nadal, y entonar lo cant, per lo qual hom cerca a Roma, en tal diada, un veritable príncep de sanch Reyal. Dés d'aquell moment lo qui devía ésser incorrupte magistrat, fret mijancer entre lo Rey y lo poble, restava afiliat a un bàndol polí-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tich qui refermava per endavant un dels set pretendents, al candidat del Papa, los enemichs personals dels richs-homens afiliats, sols per malvolença, alçarse bandéra a favor del successor lledesme del príncep català, y axí Catalunya mirà-s de reull Aragó, y Aragó véu-se escorterat per sos propris fills. Prompte les córts aragoneses, y després lo representant d'una gran municipalilat catalana, Fivaller, haguéren de retraure al príncep elegit a Casp l'oblit de les lleys que jurades havia; son fill Alfons consentí lo primer examplar de destrucció y despullament de privilegis y libertats, puix en son regnat, lo Justicia Martí Díaz d'Aux, séns les formalitats de fur, fóu reduhit a presó, ón hi morí, vinculant-se d'aqui-avant aquella excelsa magistratura en la familia dels Lanuza; En Joan II, l'usupador de Navarra, espletà la flecsibilirat dels magnats d'Aragó contra Catàlunya, qui defensava lo malastruch príncep de Viana; sa tremebunda muller, Joana Enríquez de Castélla, féu part ab los pagesos de remença, y gonyant-se sequaces, contrastà, fins militarment, al govern de Catalunya, a la Diputació, entant que son marit, per oprimèr los catalans, no palanquejava en empenyar los comtats de Rosselló y Cerdanya a França; lo fill de Joana, Ferran *lo Católich*, castellanitzant-se del tót, oblidà los seus propris reyalmes, privant-los d'ésser participants de glories y profits, fins que foragitat de Castélla ignominiosament, per estimar-se més a-les-hores lo Flamench, fóu tingut esforçarse ací, jatsía debades, per refer l'esperit qui encoratjas los Pére y Alfons d'Aragó; Carles V, o-uscant los crits de Castèlla contra los damenchs que ans havia cridats—¡sols los castellans teníen dret a doldre-s del domini d'estrangers!—y destruint les Comunitats, inutilitzà aximetéix les Germaníes de Valencia, séns que Catalunya y Aragò prenguéssen ja ningun interès en aquell moviment; y Felip II, per fí, combinant tot quant sus-are ha vist lo llegidor, conseguí destruir los furs aragonesos, desvirtuar per sémpre la autoritat del Justicia, y separar més y més los tres reyalmes de la llur antiga y temible unió, posat que per *prudencia* hagué l'un de permetre la dissort del altre, puix que certes lleys de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Aragó a les quals Felip jamés no renunciaría y la preponderancia de la força empatxaven de totes passades als catalans d'ajudar als aragonesos. Si! lo nomenat Fur de Calatayú, fét en lo 1461, prohibía la entrada de gent armada de Catalunya y Valencia en lo territori aragonès, menaçant fins ab pena de mort los oficials qui hi entrassen a exercir jurisdicció, y en aquests casos autoritzaven precisament lo Justicia, per resistir mà armada la violació del territori; tal prescrivía la lley: y la organització del exèrcit fehel execudor dels manaments de Felip a Çaragoça, convencía als catalans, que se-n limitava l'estol al antich sometent; de follía y desvari oposar lo segón al primer, sóbre-tót no tractant-se d'un conflicte esclusivament català, y no podènt lo pahis aglevat pendre part en la lluyta. ¿Què podía fer Catalunya, con les ciutats aragoneses, en compte de fer cap a la crida del Justicia, protestaven quietoses de llur feheltat al Rey, con los montanyenchs de Jaca ohien sols la veù del bisbe y no la del Justicia, con los jurats de Çaragoça abdicaven del llur fur y lo furat en cap exía a rebre lo virrey foraster, con lo metéix Justicia consentía en lliurar un manifestat a la Inquisició, con, per fí, lo diable de la corrupció havía atès dividir lo reyalme aragonès, y la desolació éra inescusable per éll y per quants l'ajudassen? ¿Seran prou aquestes consideracions a disculpar Catalunya de sa excessiva prudencia de no lluytar ab lo toçut y venjatiu Felip II?

Que se-n convença lo qui serà imparcial; la lluyta de Aragó, com les que a Catalunya li tocarà sostenir, no regoneix altra causa sinó lo castellanisme imposat per los reys a tots los restants Estats espanyols qui no depenjaren abans de la Coróna de Castélla, essent, per tant, los remeys dels mals també castellans; y lo qui-n duptas no li cal sinó recordar quins fóren los qui, tantost degollat lo Justicia Lanuza, portaren en andes y a les espatlles lo tronch y lo cap del difunt al sepulcre de Sant-Francesch. Los noms d'aquestes persónes diuen més per si sols en aquest trist afer, que totes les histories, filosofíes, sotileses y tergiversacions de quants se-n són ocupats en sentit favorable o advers: los qui traslla-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

daren lo còs del degollat Justicia d'Aragó éren don Francesch de Bobadilla, don Lluis de Toledo, don Antoni Manrique, don Agustí Mejía, lo comte d'Onyate y fins a deu caps més de la primera noblesa del exèrcit castellà.

Ab refinada hipocrisía, pogué Felip manar coldre sumptuoses exequies al difunt, y dir que ho feya «per honrar lo càrrech, méntre que castigava lo rebetle,» car ningú no-s creuría la frasa, y més d'un n'hi hauría qui com nosaltres la corregiria en aquests térmens: Honrava Felip la memoria de la víctima, perçò com havía conseguit son obgécte: dexar séns cap ni força per tots-témps lo càrrech de Justicia d'Aragó.

Ans de la ressenya sus-are féta dels successos d'Aragó, havèm parlat de la mort del gran pontífech Sixt V, de son immediat successor Urbà VII, qui morí als 12 díes de pontificat, y de la elecció del seu successor Gregori XIV; y are havèm d'apuntar que durant los dos anys en que los dits successos tinguéren lloch, moriren, no-res-menys dels referits, altres dos pontífechs més, Gregori lo 15 d'Octubre del 1591, al qual succehí Innocent IX, qui visqué sols dos mesos, puix se morí lo 30 de Desémbre, havènt estat elegit vers lo Janer següent, lo qui prengué nom de Climent, VII, de manéra, que en lo curt espay de divuyt mesos la Cristianitat pogué conèxer cinch pontífechs distincts. ¿Era açò veritable malastrugança, casualitat o Prividencial decrét? Atrevit fóra cuydar-ho esbrinar.

Caracteritza l'any 1591, més que a Catalunya, a Barcelona, centre del govern del Principat, l'esperit de competencia derivat de susceptibilitat un xich sistemàtica, que n'havèm ja anteriorment indicat les causes. Lo nostre Annalista, ab referencia als Arxius de la Diputació y Concell, ón s'hi conserven sobrers e infructuosos escrits, que repassats havèm, sóbre tan secundaris subjécts, ne dóna ja cómpte, abreujant lo possible, y ab igual mira nos limitarèm nosaltres a senya-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lar les causes qui-ls promoguéren y les corporacions qui hi intervenien: l'un d'élls fóu entre los Diputats y la Divuytena per havèr empresonat un algotzir Reyal, en companyía dels criats del Virrey al diputat militar (1), al qual defensà lo poble, acompanyant-lo fins a casa la Diputació; un altre entre lo governador Cardona y lo príncep Doria, per no havèr les galéres d'aquest saludat la ciutat, afegint-hi los Dietaris, que los Concellers li *manaren tirar ab bala*; y un altre, per efécte d'unes presons injustes d'un tal Calders de Santa-Fè y Miquel Oms, en defensa dels quals isqué la Diputació, trametent-se per açò nou embaxadors al Rey. Alguns exemples consemblants se repetexen en los anys següents, y crehèm que no-s trobarà remey a aytals hàbits, que no dexaríen perçò d'ésser fills de grans virtuts, sinó en tenint Catalunya de parar esment en altres afers de general perill, o de comuna honra, qui són lo gran mòvil per conseguir resultats més positius per la terra; que no los provinents de competencies jurisdiccionals.

Lo dia 7 d'Abril, arribà a Barcelona lo duch de Saboya, qui éra desembarcat a la costa, anant, per terra, dret a la capital.

Dés de l'any 1592 en avant són continues les tentatives d'algunes osts franceses per esvahir les fronteres de Rosselló y Cerdanya, que sería açò resultat de la situació en que-s trobava França, per efecte de ses guerres civils y de Religió. Enrich III, qui havía favorejat obertament lo Calvinisme, havía fét matar lo duch de Guisa y son germà lo Cardinal; tal embull produhí aquesta infamia, que inflamà lo poble, y un religiós, ab fingit pretést, arribà a la presencia del Rey, y d'una coltellada li llevà la vida, acabant axí la línea de Valois y entrant llavors la de Borbó. Va veure-s en aquesta temporada dividida la França en numerosos partits, assetjat Paris, declarat per la Sorbona lo dret d'alçar-se lo poble contra lo Rey, aquest primerament fugitiu y després assas-

(1) Equivoca la especia lo Feliu y esplica lo fét al revers. Vejau los Dietaris de la Diputació.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sinat, ajustats Hugonots a Catòlichs per moments, y aclamats alhora dos reys, lo cardinal Borbó, qui-s digué Carles X, imposat per lo Papa y Enrich de Borbó conegut per rey de Navarra. Lo nomenaven ab aquest títol perçò com éra fill d'Antoni de Borbó, duch de Vandoma qui éra rey de Navarra per sa muller Joana d'Albret, filla d'Enrich, rey de Navarra y de Margarida germana de Francesch I. Aquests drets, la valor de què donà proves, la mort del seu antagonista y parent, y més que tót la reconciliació ab lo Papa, tant que-s féu catòlich en lo metéix any 1592, ajudaren a regonèxer-lo generalment per rey, dihent-se Enrich IV.

Ni encare axí pogué conseguir-se la unió y pacificació de França, car alguns anys després véu-se obligat a publicar un edicte (qui durà fins al témps de Lluis XIV) per assossegar los Calvinistes; emperò ans de muntar al trònus, çò és, en los dos anys de què-ns ocupam, se comprèn molt bé la multitut d'estols dispersos que hi hauría d'Hugonots arreu, y que prop de les nostres fronteres, al comptat de Foix y altres vehins, ón n'hi abundaven, provassen alguns de fer fortuna, puix lo llur propri pahís no-ls donava gran profit, fent acomeses en los propers, al Rosselló y Cerdanya, ón rebéren contínuus escarments, tant per la unió compacte y disposició del pahís, a repetlir-los, com per la probabilitat de que los invasors, més que exèrcit organitzat, seríen bandades soltes de merodejadors, més o menys numeroses y provistes segóns éra lo cap qui-ls conduhía, axicom tindrèm ocasió de provar. Vers lo mes d'Octubre del 1592, fóren dues les bandes d'irruptors qui entraren a provar fortuna: de cinch-cents homens éra la una, qui anà vers Vinçà, y jatsía consegui entrar dins la vila, los ne traguéren bentost los habitants, obligant a la fuyta los qui romanguéren ab vida; la altra, en la qual s'assenyalaven molts Gascons, vingué sóbre Estagell (ja esvahit en altra ocasió), y apoderantse del castéll, lo fortificaren, ab ayre de defensar-se, emperó al sabèr-se, congregant-se la gent de les montanyes de Pallars y Urgell; per orde del Virrey sóts la conducta d'Alemany de Trago, fóren gonyats alhora castéll y vila, restant los enemichs derrotats.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Lo mestre de Montesa éra estat virrey durant tres anys, fins al 1593, que fóu substituit per lo duch de Magueda. No ens cal res apuntar tocant al virregnat d'aquest senyor, qui durà fins al 1597, emperó en la precisa ocasió de substituir-lo son successor, lo duch de Feria, s'esdevingué un pas, que jatsia apar trivial, no deu ometre-s, per provar la antiguitat dels nostres costums populars, la ansia que tenien les nostres autoritats municipals per conservar-los y envidés l'antich caràcter dels nostres majors, qui sabien profitar la ocasió per delir gréuges, valènt-se d'avinenteses favorables al qui-ls féu. Apar que lo virrey cessant, al estar prop de partir de Barcelona, tingué la disort de que li prengués mort un fill que tenía malalt: éra açò al Carnestoltes, y lo nou virrey, com en obsequi del afligit amich, per sí y séns més consell, manà, ab pública crida, que restaven prohibits los balls y les màscares, alhora que, per conduyt d'En Ramon d'Oms, solicità dels Concellers que visitassen y donguéssen mostres de condol al duch de Marqueda. Profitaren la avinentesa aquells magistrats, contestant al virrey ab formal embaxada, més que per respondre al seu volèr, per recordar-li que la prohibició que havía féta de públichs y costumats solaços no-més devía permetre-s-en cas de mort de persóna Reyal. Conexent la rahó, o la intenció dels Concellers lo de Feria, revocà encontinent l'edicte, ab lo qual havía inaugurat son virregnat, y a-les-hores compliren aquells, cavallerosos, anant a condoldre-s ab lo senyor Duch.

Lo 2 de Febrer entrà a Barcelona lo cardinal don Ferran Niño, y lo díe 7, conduhit per les galéres de Gènova, lo cardinal d'Avila, qui fóren molt obsequiats axí per part del virrey, com per lo govern de la ciutat. Apuntam aquest fét per lo significat que pot tenir la presencia d'aquests personatges sóbre-tót si ùn té en compte que ja lo rey Felip no gaudía de gran salut en aquella ocasió, bon motiu per decantar-se a la pau, que vérament la procurava lo papa Climent VIII, y que acabava de reconciliar-se ab aquest lo rey de França Enrich IV. Lo curs dels aveniments pot-ser vinga a confermar la rahó d'aquesta sospita.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

L'historiador rossellonès Bosch nos dóna noticia de les noves acomeses de Luterans o Hugonots per les fronteres de Roselló y Cerdanya, durant los dos anys 1597 y 1598, si bé a parèr nostre no éren ja en aquesta ocasió estols o bandes com abans, sinó veritable exèrcit francès, organitzat. Segons lo dit autor, en lo 19 d'agost d'aquell any arribaren 15.000 francesos al portal d'Elna de Perpinyà, capitanejats per Alfons Hornan Corso; emperó tinguéren de contentar-se ab talar la campanya, y tornar-se-n a França, perseguits per los de la terra, méntre que a Marquexanes pería acoltellejada una altra partida solta: en lo més de Maig del 1598 fóren contínues y promptes les entrades, essent una d'élles de 3.000 qui veníen del comtat de Fóix, y fóren destroçats per los naturals davant la tórra Cerdanya; una altra de 800, qui a trahició s'apoderaren de Morset al Conflent, y restaren igualment desféts, esdevenint-se aximetéix ab una altra partida a Eus; una altra de 3.000, lo 14 de Maig, que s'apoderà d'Illa, havènt volat abans la tórra qui la defensava, emperò restant desallogats tantost per los habitants, qui, ab gran decisió, intervenint-hi fins les dones, s'éren abrivats demunt los dominadors degollant-los o gitant-los del mur enfora; y finalment, una altra de 500, qui, per segona vegada, tractà de apoderar-se de Vinçà, de ón fóren repetlits ab gran coratge y esforç.

Lo Feliu hi afig encare, que los 15.000 qui acometéren la porta d'Elna, entraren per Leocata, y que al recollir-se cremaren Vila-llónga, y ab tót que pretenguéren apoderar-se de Canet, no ho poguéren conseguir. Parlant després lo metéix autor dels esforços que féu tot Catalunya per traslladarse a les fronteres en sa defensa, diu que Barcelona formà estol de mil homens (açò ja en lo 1597), los Dipurats un altre de dos mil, y lo restant de la provincia fins a vint mil; que donà Barcelona queviures y municions; que isqué ab tot lo exèrcit lo virrey, precehint-lo l'ohidor En Frederich Meca, qui encaminava la gent vers Giróna; y aprés de nomenar circumstanciadament tots los governadors qui devíen gordar les diferents places, acaba la relació consignant que no-més

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la avant-guarda tingué témps d'escaramucejar ab alguns dels enemichs, los quals se retraguéren a França; vist açó per lo duch de Feria (ab tót y sabèr que los francesos éren a Narbona, ab cor de tornar), manà al de Meca que licencias la seua gent, y éll, ab la noblesa, regressà a Barcelona, content del fét, car óltra los socórsos que rebuts havía, a éll se preferiren també Aragó y Mallorques.

Té aquesta relació tant d'insert com d'eczagerat, per tal com ni lo nómbre d'homens qui-s posaren en armes en tot Catalunya no podía sabèr-se ab tanta eczactitut, ni és possible que anas ab lo Virrey; y per no tratenir-nos en refutar aquests y altres punts duptosos, recordarèm quant n'hi hà en los diversos papers del Arxiu de la Diputació sóbre aquest afer, y per més que diferisca un xich d'açò referit, y en aglevat oferesca cert misteri, és per nosaltres aytal misteri de gran significat. La veritat és que, axicom en altre, ocasions consemblants, al instant traversaven o venien trópes, tan bell punt com van veure-s soldats aquesta vegada, ab tót y sabèr Felip lo perill que corría lo Rosselló; lo Virrey—qui éra responsable de la quietut del Principat emperò que ignoraría les inteucions o esperances del Rey,—acorría als Diputats per que armassen la terra, y aquests, si bé en perill, no acabaven de resoldre-s, fins que a la fí resolts, y ab gran aclamació del poble, s'organitzà un estol que-n donaren lo regiment com a coloner a don Frederich Meco,—essent d'advertir que per lo nomenament de la oficialitat, volía lo Virrey reservar-se-n lo dret, al qual renuncià tantost, dexant obrar la Diputació, qui éra la qui pagava,—y per l'armament prestaren de grat los Concellers cert nómbre d'arcabuços del llur arsenal o sala d'armes (1).

(1) Precisament havía de tenir sala d'armes Barcelona tenint de tant de témps organitzada la Coronela o milicia de gremis. L'any següent bastiren un edifici especial a aquest propòsit al qual donaren principi lo primer de Juliol del 1598, y consistía en quatre sales ón hi havía armes per 30.000, servint los baxos per dipòsit de blat. Aquest edifici és lo metéix conegut fins are per palau a la plaça del seu nom, y al qual donà aquest ús en l'immediat segle lo marquès de Castel-Rodrigo, del qual edifici ja no-n resten vestigis per havèr-se cremat fá tres anys (1875).

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

No sols als darrers moments, sinó ja abans, con instava lo Virrey, los Dietaris estan rublers de notes consignant la arribada contínua de comissionats de Perpinyà, y fins de alguns dels seus Cònsols, qui venen a suplicar per amor de Déu ajuda y socórs, y espliquen los gréus danys que estan causan al Rosselló los francesos. Tan d'eutussiasme produheix la formació del estol, que lo poble, al veure-l format li fa una veritable ovació, y aprés de passejar la ciutat, se-n va a la fí ab son coloner, ans de partir lo Virrey, que ningú no sap qui l'acompanyava. Lo Feliu dóna l'estol com a licenciat per orde del de Feria, suposant qne ja no-n havíen mester—no obstant de sabèr-se que los francesos havíen de tornar,—emperò los Dietaris de la Diputació, qui són molt esplícits tocant a les minucies d'aquesta empresa, uns quants díes aprés de la exida del estol, no oferexen sinó una nota tan bréu com executa, dihent que lo de Meco avisa que ha donat licencia als seus soldats per que se-n tornen a llurs cases, séns espressar res més.

Durant la absença del Virrey, ningún fét d'armes séu no-s consigna, y solament, si, la seua tornada, d'una manèra no menys concisa. Nosaltres crehèm que lo Rey, prevehent que alló anava a acabar, dexave que los catalans se defenguéssen per sí sols (1), que lo Virrey ignorant los secréts diplomàtichs, puix no comptava ab peu d'exèrcit, volía de bona fè que lo pahis l'ajudas, y que los Diputats, potser sospitant lo primer y atenent a açò segón, preferíen abans que pagar un estol constant, alçar la terra lléva, com altres vegades, y encoratjar per que acudissen en ajuda dol Virrey, per osts de pobles, sóbre-tót de les comarques més

(1) Lo Feliu, referint-se al *Manuscrit* d'un tal Jalpí, que no conexèm, recomptas una graziosa anècdota. Diu que al esplicar los magnats al Rey, qui estava malalt al llit, açò que s'esdevenia, les forces de França qui éren entrades al Rosselló, y lo perill que Perpinyà corria, preguntà Felip: *¿Saben esto los catalanes?*—y contestant-li que ho sabíen y-s prevenien, diguè,—*Pues vuélvome dse te otro lado á descansar.*

No déxa de tenir lo seu significat la anècdota, encare que sia inventada, com veurèm, y no duptam de Felip s'hi tombaría, tant si sabía que-s defensassen com no.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

properes al teyatre de la guerra y qui corríen major arrisch. Axí vé a confermar-ho l'any següent 1598; segóns una altra relació del metéix Annalista, al avisar-se nova entrada d'hugonots o francesos ab gran exèrcit y artillería, Mr. de Vives en direcció a Mosset, Mr. de Saint-Girons per Pallars y una altra partida per la vall d'Aran, al primer punt los metéixs habitants del poble los repetliren, al segón fóren acomesos, obligant-los a entrar dins França, per las naturals del Marquesat y llochs vehins, y a la tercera partida los isqué al encontre lo bisbe d'Urgell, ab los milicies d'aquest comtat y la gent de la vall, causant-los tal desféta que; apart molts morts; restaren en podèr de les nostres osts locals, presoners, cavalls, armes, bagatges y alguns morterets; de ón, torná llavors lo Virrey, duch de Feria, a instar los Diputats per que féssen estol, y a-les-hores (no fóra aquest cas diferent del esdevingut l'any anterior) «duptaren los Diputats podèr alçar l'estol, ni solicitar movíment tan general, no estant lo Rey present;» y subgectant lo cas a una junta de tots los Braços y a alguns lletrats, deliberaren que calía fer «còm la necessitat ho demanava, fundants en los exemplars d'havès emprès lo Principat sa defensa, estant los Reys ocupats en les guerres de Sardenya, Sicilia y Nàpols.»

Ab tot y aquest dictamen, no diu l'Annalista que formassen estol, emperò si que-ls Diputats trametéren numerosos comissionats, y adhuc, n'hi aná algun en persóna a les fronteres, y certificats del perill, convinguéren en concórrer a la defensa, que consistiría en alçar-se la terra: és encare notable que fins a aquest punt no arribà la força que del Rey s'esperava, consistent en quatre-cents cavalls, ab los quals isqué lo Virrey cap al Rosselió, y en sis galéres per transportar queviures y municions a aquexa comarca, comenades aquelles per lo nostre compatrici Codeny, qui s'éra ja distingit com a general de mar en la empresa de Portogal.

Ab lo general alçament y lo socórs del exèrcit pogué obrar lo de Feria; ans aquest no arribas ja havíen tingut lloch les proheses de Vinçà y d'Illa, y com volguéssen venjar-se de la burla monsieur d'Urban y lo vescomte de La-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Cour, acabdillant numerosa força vers la torra Cerdana, s'encontraren ab los nostres, qui feyen cap de per tot-arreu, a la vall de Querol, y tal batalla s'armà, que ni sabíen com exirne los francesos, seguint-los detras En Pére Des-catlar, tinent d'En Joan Sorribes, governador de Puig-cerdà, ab don Guillèm d'Ivorra, acabdillant numerosa infantería, los quals de tal manéra derrotaren los fugitius, que fóren tinguts restar-ne presoners la major part, o escampar-se per Catalunya, llà ón hi afig l'Annalista, los veuríeu que anaven demanant almoyna. Segóns aquest autor, lo Virrey fóu molt content axí de les dues victories sucessives, (la batalla de Querol y la desféta dels fugitius ocasionada per Des-catlar), com dels presoners que li duhuéren, de fórma que diggé: «que éren molt importants per Catalunya, y feyen revifar la memoria de les progidioses victories d'aquells catalans antichs;» paraules que recull l'Annalisia, per consignar, no séns rahó, que les ditres victories revifaren la enveja dels èmuls de la nació catalana, en corroboració de la qual cosa cita uns pasquins (1), qui apareguéren a Barcelona, al regressar lo Virrey, ab los quals se feya escarni d'aquelles proheses, y adhuc s'indica lo propòsit, en aquella metéxa ocasió, de certs ministres de la córt qui declararen llur coratge al Rey contra les lleys y privilegis de Catalunya.

L'historiador modern del Rosselló, francès d'esperit, Mr. Henry, esplica en sa obra lo curs d'aquesta guerra o campanya, y, com té per costum, presenta tots-témps los francesos entre infallibles y beneyts, puix que-ls pinta com a molt prevists, y no obstant se troven enganyats per no calcular açò que fins calcula la inteligencia d'un rústech pagès. Per éll—y en aquesta part no-l contrariam,—lo plan de Felip, aprés de la mort d'Enrich III, fóu maridar una de ses filles ab un príncep qui estigués a mercè séua, y als seus ulls, jatsía reconciliat Enrich IV ab la Santa Seu, no podía ésser sinó un

(1) Era molt freqüent en aquella época abominable ús de pasquins, car a Madrit los plantaven per qual-se-vol motiu, y en la obra del senyor Pidal, a la qual demunt nos referim, s'hi troben com a apèndechs los que escriguéren a Çaragoça, la hora dels féts d'Antoni Pérez,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

heretge, esplicant axí que, ja de témps, Felip intervingués en los afers de França, ab un previngut zel de religió, y que «per espay de vint anys les furies d'Espanya no cessassen de brandir llurs punyals contra la França.

Ab açò semblaria que Felip, per sa ambició y per son pretingut zel religiós havía d'ésser lo qui provocas la guerra: donchs lo contrari dóna a enténdre lo Sr. Henry, tant que ometent quant éra estat fins en aquella hora lo rey Borbó, y tot quant s'esdevingué en l'interregne, presenta la successió d'aquell com a cosa senzilla y natural, «s'assegué a la cadira ón lo cridava son dret hereditari, y la França, més tranquila sóts un rey que élla havía comprat al preu de tanta sanch y desastres *havía declarat una guerra nacional a la potencia* qui éra estat lo principal mòvil de ses desventures. Emperò és lo cas que aquesta declaració de guerra féta per *la França més tranquila sóts un rey que ella s'éra comprat*, precisament la fa datar d'una época en què la tranquilitat del pahis y la seguretat del Rey certament no hi éren, de 17 de Janer del 1595, y suposant un plan combinat, la guerra que llavors se suscitaba al Nort de França y als Pahissos-Baxos, per una lley de equilibri fa derivar d'aquella la que feyen a-les-hores (tres anys després) al Rosselló, venint a suposar, ab tót que no ho expréssa, que la una distreya de la altra, o que les pèrdues d'uns punts se compensaven ab les victories d'altres.

Prescindint nosaltres de la pintura espositiva que l'autor cuyda fer, nos cenyirèm a quant nos interessa, a la guerra del Rosselló, per la qual, diu lo duch de Ventadour lloch-tinent general de Llengadoc, devía aplegar forces, que no tenía de prompte a má, emperò que ningú no duptava que se apoderaríen de Perpinyà. Al sabèr-se ací que aparellaven la invassió, suposa lo dit autor que lo capità general del Principat, don Ferran de Toledo, corregué dret a Perpinyà, y obligà a pendre les armes als seus habitadors *sóts pena de mort*, méntre que lo virrey de Catalunya aplegava dótze mil *milicians* de la veguería de Giróna, 500 de Peralada, séns altres 300 qui hi concorríen de Figueres, un còs de *milicies* de Vallespir y 350 que enviava lo capítol de Giróna, regonexent

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ab açó lo mencionat historiador que «Perpinyà estava, de consegüent, més que en disposició de poder resistir los cinch regiments de milicies del Llengadoc que lo mariscal d'Ornan havía rebuts del duch de Ventadern per aquesta espedició.»

No acomparam nosaltres lo nombre y la capacitat d'úns y altres, emperó a qual-se-vol li vé al pensament que una nació qui, *per sa tranquilitat y per tenir ja un rey*, se veya en estat de podèr declarar la guerra a la potencia qui per espay de vint anys havía brandit sos punyals contra élla, no devía obrar tan de lleuger, que l'exèrcit espedicionari no consistiría en indisciplinades turbes, que los *cinch regiments* no dexaríen de portar llurs canons y demés aparats de guerra, y posat que axí fós, éra molt ridícol suposar que donaven ja per segur que s'apoderaríen de Perpinyà. No obstant, resulta un solemne desengany per los *confiats* irruptors, car havènt ordenat lo de Toledo que al alçar-se los francesos, la gornició del castéll de Salses etgegas dues canonades, al ohir-ho a la ciutadela de Perpinyà n'etgegaren altres dues, de ón posaren-se al aguayt les gents del camp, y a axò, y no-més que a axò fóu degut lo restar frustrades les traces dels francesos-perçò com descoberts, regoneguéren ells metéixs que fóra vana llur empresa.

No pot ésser més ridícola aquesta confessió. Ja ocupantnos d'un setge anterior, que esplica per lo meteix estil l'autor al qual nos endreçam, haguérem de preguntar quina sort de tàctica éra la que usaven los Francesos d'aquell témps; car, si creyem lo llur panegirista Henry, séns comptar ab l'enemich, comptaven sémpre y per endavant ab la fàcil presa de les places, y s'imaginaven que llurs defensors havíen d'estar ab los braços plegats o dormint, séns aplicar los mijans de vigilancia que usen los soldats o homens de qual-se-vol nació que síen. Y a propòsit de les canonades manades etgegar per lo de Toledo, ab les quals conseguí aquest senyor esbargir totes les esperances dels qui venían a venjar la llur nació ultratjada y llur llegitim rey, observarem de passada que al dit senyor de Toledo, qui podía ésser cap d'algunes forces militars, lo nomena Henry *capità General*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

del Principal, y adhuc ab facultat de fer pendre les armes als pahisans *sóts pena de mort*, fent obrar separadament lo virrey de Catalunya, que jamés no-l nomena, y que ja sap lo llegidor que éra lo duch de Feria, l'únich qui sóts aquell títol reunía los càrrechs de lloch-tinent y capità general. La hora que sonà la canonada éra les 11 de la nit del 18 d'Agost del 1597, y segóns la relació del metéix autor, de sópte vehérense illuminades totes les finéstres de Perpinyà, plenes de defensors, y fóren gitats per totes bandes innumerables fexos de paila encesa als fossats, per descobrir axí per quin indret venien los enemichs. Un capità nomenat Gentil éra l'encarregat de fer etgegar un petart o morteret tocant a la porta d'Elna, fent-se ab açò una altra ilusió, incomprensible, de podèr entrar per lo pont llevadiç, emperò al veure-s tan enllumenats y descoberts—¡apar impossible que axò asseguren parlant de guerres!—los Francesos tinguéren per prudent retraure-s (1).

La primera part de la campanya del 1597, la esplica Henry dihent que Ornan se recollí a Vila-llonga de Salanca, séns esclarir per què y açò que hi feya; que, aprés d'havèr reposat alguns díes, anà, de nits, a sorpendre la insignificant plaça de Canet, y en aquesta empresa fóu tan infortunat com en la de Perpinyà; que dividint les seues forces en dues bandes, les trameté contra Ribes-altes, Clayrà, Santa-María, Torrelles, Sant-Llorenç y Sant-Hipólit, que fóren saquejats—¡valent prohesa!—y finalment, que aprés d'ésser romasos deu díes al Rosselló, tornà aquest, *camp volader* a entrar al Llengadoc, duhent-se presoners tots quants als pobles trobats havía. No diu lo Rossellonès-francès quants presoners dexaven en podèr dels nostres los fugitius burlats, ni quants ne restaven de morts dels llurs en los encontorns dels punts

(1) L'Henry fa burla del Feliu, perçò com creu que, per miracle, isqué lo sol dues hores abans, per que los assetjats vehéssen per ón venien los assetjadors. Motiu hi hà per burlar-se-n, emperò la crehença de pendre per real açò que no passaría de figurat, volènt, dir, séns dupte, lo qui inventà lo miracle, que s'avançà lo díe, çò ès la llum. Pot-ser, si ún ho pogués esbrinar, la font del equívoch sería més francès que no no català, puix fins resulta del text d'Henry, *le jour parut*, que tant pot significar vingué la llum cóm vingué lo jórn.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ón no fóren *pas plus hereux* qu'ha Perpinyà, si sols lo que ells féren en punts indefensos e insignificants; y quant a alló de dir-ne *camp volander*, a aqueix exèrcit que poch abans lo fa venjador de la França y del seu rey, n'aprovam la idea, car no passa de camp volant, de féts, emperó ab la diferencia de que hagué d'esser-ho contra sa voluntat, puix no crehèm que vinguéssin ab aquesta intenció aquells qui-s proposaven talment assetjar y conquerir, o subgectar séns fretura de setge, una població tan important com éra Perpinyà.

La campanya del 1598 la reduheix a la presa d'Opol, lo díe 19 de Març, (y tocant a aquest fét d'armes, qui durà molts díes, havèm de confessar ésser estat lo qui donà més mals-de-cap als nostres, perçò com lo Dietaris de la Diputació abunden en notes qui espréssen los contínuus planys dels Rossellonesos demanant socórs y los grans damnatges que los Francesos ocasionaven en aquest punt), a la *templativa infructuosa* sóbre Illa, y a una *irrupció a la Vall de Querol*, séns dir-ne lo resultat, camí avinent per exir del pas, car d'aquestes soles paraules restaría tan fresch lo llegidor com abans, menys de sabèr si los irruptors lluytaven no-més ab los arbres de la vall y no ab ser humans, o quin resultat conseguiren, a no constar, axicom de primer ho acreditarem, que hi hagué una formal batalla, y que en llur fuyta los invencibles van rebre una nova desféta, ocasionada per les ósts que acabdillava lo tinent de governador de Puigcerdà, qui-ls féu no-res-menys infinits presoners que presentà tantost al Virrey, duch de Feria.

Aquest és lo resultat de la darrera guerra empresa per los francesos al Rosselló en lo regnat de Felip, Lo nostre Annalista ab tót y havèr facilitat quantes noves sabía, se oblidà de consignar còm cessà la dita guerra, y si bé és fàcil endevinar-ho, per havèr fermat un tractat de pau, y per ésser mort no gayre aprés lo rey d'Espanya, no-n restaría prou satisfét lo llegidor, si no envestigassem los mòvils qui conduhiren a aquell tractat, mòvils que un colp coneguts, dónen envidés per clar la part misteriosa que havèm féta avinent en la anterior ressenya, en los quals convé ací fermar la atenció.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Lo cardinal arxiduch Albert qui governa va Flandes per Felip, durant lo 1596, havía tolt a la França Calays y Ardres, y a-les-hores Enrich IV, per millor venjar-se, fermà aliança ab la reyna Elisabet y ab les Provincies-Unides, y l'any següent perdé Amiens, que tornà recobrar tot-seguit. No poguéra competir l'exèrcit d'Enrich ab lo de Felip, recólze de la Lliga de França, si en aquella ocasió alguns dels més cabdals mémbres no-s fóssen reconciliats ab lo novell rey, entre ells lo duch de Mayenne, de ón recobrà Enrich grans territoris. Aquest avantatge, y la reconciliació del monarca, çaenrere hugonot, ab la Santa Seu, donaren a la França més fermes seguretats de les tingudes havía fins a-les-hores, per llunyar-ne tota influencia e intervenció del rey d'Espanya, y tabuxar-lo fent valença als rebetles de Flandes; y com per altra part, lo qui més havía contribuit a la seguretat y engrandiment de França y del seu réy éra lo papa Climent, y aquest pontífech tirava resoltament a la pau general, per la qual no cessava d'instar tant a Enrich com a Felip, lo primet havía d'accedir a quant proposas lo papa conciliador, y la segón havía de fer-ho per força, car ni la seua edat ni les seues xacres li permitíen, com solen dir, cantar gayre alt, y no podía menys d'escoltar les insinuacions dels cardinals legats, y de preferirse a les traces que Climent li ofería: éren aquestes marídar la una de ses filles, la infanta Elisabet, ab cardinal Albert qui estava de governador a Flandes, donant aquest pahis en dot a aquella (1), y establint-hi una dinastia y una independencia qui féssen oblidar la malvolença a Espanya, donar al primogènit don Felip per muller la arxiduquesa Margarida, filla del arxiduch Carles d'Austria, y, en suma, fermar la pau, ab la qual se tornaríen mútuament Espanya y França totes les places y fortaleses que la una tenía de la altra.

(1) Lo Mariana, en lo *Sumario*, diu: «Ordená qne aquells Estats fóssen féu de *Castélla*, y-s reservá l'orde del Toysó, y nomenar castellans en algunas fortaleses, com la d'Anvers, la de Gant y la de Cambray.» Feu de Castella y no feu d'Espanya: ¡sémpre lo metéix! Y encare hi há qui pretén sentar que Felip II procurava la unitat nacional!!

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

¿Què havía de fer Felip, vehent que li éra estat desféta una temptativa de sublevació a Marsella per lliurar la plaça als espanyols, al duch de Saboya inclinat a la França, als anglesos (amichs a-les-hores d'Enrich) destroçant-li tots los vaxells de sa armada, afexugat de pohagre, que-l tenía retut al llit, séns vigoria, y probablement séns ambició, per veure propera la seua fí, y óltra tot açò, com és ben sabut, ab la íntima y trista convicció de que dexava un successor a la Coróna séns ninguna qualitat recomanable per substituir-lo en los plans de govern y política fins a-les-hores realitzats? ¿No valía més que lo pare moribunde, en lloch de dexar guerres, avalots, intrigues diplomàtiques y dominis duptosos al seu hereu, de ón li-n vingués perdició, li dexas pau y benestar, dispensant-li de mantenir guerres, propínques o llunyanes, y de sostenir pretésts per encobrir ambicions que éll per ventura no sentía? Axí s'esplica que tot lo proposat per lo Papa s'efectuas, o que s'aparellas a realitzar-ho; que lo cardinal Albert (sisè fitl del emperador Macsimilià II), ja despullat dels seus hàbits cardinalicis (y també del arquebisbat de Toledo que administrava), per casar-se ab la infanta Elisabet, rebés podèrs per enténdre-s ab los francesós y també ab los flamenchs; que lo rey Felip sabènt ja de témps que açò irremissiblement devía succehir; no tingués ningun interès en tramétre trópes al Rosselló per contrastar als francesos, dexant la cura dr defensar-se sols als metéixs catalans, que los Diputats (als quals no mancaría alguna costumança de diplomacia), vehent la inacció e indifetencia del llur rey; tan antifrancès, en socórrer lo Rosselló, s'amostrassen indiferents també de bell començament a les instancies del virrey Feria, limitant-se a empatxar los mals que al pahis, a Catalunya podíen fer los irruptors, y que aquest, l'exèrcit venjador de França y del seu rey, en compte d'ésser un formal estol, no passas d'ésser un espantall tramès a les nostrer fronteres, ínterim no-s declarava esplícitameet Felip, per fer-lo resoldre tan prést a la pau, y en prova d'açò, que cessà l'espionatge tan bell punt com van sabèr que aquella éra fermada.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Sigam franchs: les osts o bandes qui anaren entrant contra Rosselló y Cerdanya durant lo 1597 y primería del 1598, éren franceses, ço és, soldats disciplinats respectant lo novell rey, y defensant la situació en què lo pahis éra entrat, o éren hugonots. Si lo primer ¿còm no vinguéren en major nómbre, ab més aparat y decisió disposats a realitzar veritables conquéstes y no contentant-se en escaramuces? Si éren hugonots, de pensar és que lo nou rey, amich del pontífech Climent, los toleras en llurs incursións per la frontera, perçò que no dexaven de fer-li un servey indirecte, mantenint la alarma en dominis del indecís Felip, y si aquests hugonots al capdevall éren esterminats per la vigoría dels Catalans, res no hi perdía lo Cristianíssim rey de França, car quants menys heretges armats hi haguéssen, ab més seguretat podía asseure-s al setial que, ab tantes dificultats sabé conseguir.

Aplegats los plenipotenciaris d'una y altra nació a Vervins, ciutat de la Galia Flamenca, conferenciaren lo témps precís, y a la primería de Maig del 1598 se posaren per escrit les condicions de la pau, qui comprenien trenta-cinch articles, essent-ne lo principal obgécte tornar-se mutuament totes les places, forts, presoners, etc., que la una nació tenía de la altra, y fermat lo tractat lo díe 2, cessaren, per tant, les guerres, y Felip pogué esperar tranquilament la seua hora: llà-donchs disposà son testament, resignant en son immediat successor tots los seus podèrs, al qual obgécte féu assabèr que d'aqui-avant aquest governaría en nom séu y signaría los despatxs; y si algun afany tingué ans de morir fóu lo de veure realitzats los casoris pendents, afany que no pogué satisfer respécte del primogènit, per ésser passat d'aquesta vida con la esperada nora estava en camí, venint per ajustar-se ab lo futur rey d'Espanya.

Aprés de les nostres aclaracions, una sola observació serà prou per que lo llegidor se convença de quant fonamentades són les nostres congectures. La pau se fermà lo 2 de Maig del 1598, y no obstant les principals entrades d'estols, que enumeram al començament, se verificaren durant lo metéix mes de Maig, y lo díe 14 (dótze díes aprés de fermada

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la pau) tingué lloch la sorpresa d'Illa y la heroyca defensa dels seus habitants. Tan malament estarien a-les-hores los correus, que ni lo rey d'Espanya ni lo de França no tinguéren témps d'avisar los llurs respectius exèrcits que estalviassen ja tot estrall y no escampassen més sanch (1). Suposam que axí sía, y admetem-los en bona-hora; emperó tingam en compte que per que-s fermas la pau al Maig, quants preparatius no hi hagué d'haver de nomenaments y viatges d'embaxadors, quants escrits qui volarien de Roma a Paris y a Madrit, y d'aquestas capitals a Roma, y a Flandes, y a Saboya, y a Alemanya y a cent mil punts, séns la qual cosa no hi hauría la formalitat deguda, y puix al empendre-s aquest moviment havèm de supondre l'afer conclós, per part de les principals voluntats, traga hom, per tant, lo compte de quants mesos abans del Maig del 1598 feya que la pau estava resolta, y de quant de témps sabía de cert lo malalt rey d'Espanya que no tenía altre camí, que havía d'accedir irremisiblement a la pau, y que éren inútils les acomeses dels francesos al Rosselló, com la defensa que-n féssen los catalans, car ab tót que aquells s'haguéssen apoderat de Perpinyà, calía que tantost lo tornassen per lo tractat que-s fermas. ¿Estranyarà are lo llegidor la inacció de Felip, son mínue zel en enviar exèrcit al Rosselló, dexant que-ls defensassen los catalans tots sols ab lo Virrey, la indecisió dels Diputats per formar estols, y adhuch la poca formalitat dels francesos en venir ací com a *còs volander*, y no com a exèrcit conqueridor, més numerós, més guerrejador y sóbre-tót més valent?

Emperò arribèm a la darrera nova ab la qual devèm tancar aquest regnat. No feya sinó quatre mesos aprés del tractat de Vervins, con van sabèr les autoritats superiors de Catalunya, que lo díe 13 de Setémbre, al monestir del Escorial ón hi feya estada molt témps hà per distraure sos molts soferiments de còs y d'esperit, s'éra mort lo rey d'Espanya, Felip II de Castélla, I en la Coróna d'Aragó. Alguns Dieta-

(1) Podèm reforçar encare la nostra observació ab una altra nova: los Dietaris de la Diputació consignen que la pau a Barcelona no fóu publicada fins al díe 23 de Juny.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ris qui-n consignen la nova, y afigen, com a mostra de gratitut pot-ser, que Catalunya degué a Felip un privilegi a les darreries de la seua vida, tant que porta la data del 30 de Abril, y és «lo concedit a la ciutat de Barcelona, per que les insaculacions se votassen per escrutini y no ab alta veu, *ab veus públiques*, per estalviar inconvenients.» Visqué Felip setanta-un any, tres mesos y alguns díes, regnà a Castélla coranta dos anys; y no gayres menys a Aragó (segóns ja advertirem anteriorment), y fóu soterrat al Escorial, que ell havía fét construir, y que està disposat per panteó dels reys d'Espanya, dés d'a-les-hores.

De sa primera muller, Na Naría de Portogal, no tingué sinó un fill don Felip, l'infortunat príncep Carles; de la segóna, María d'Anglaterra, no-n tingué successió; de la tercera, Elisabet de Valoys, tingué Elisabet Clara Eugenia, qui-s maridá ab lo cardinal arxiduch Albert, y Catarina Micaela, qui tingué per marit lo duch de Saboya, Carles Manuel; y finalment, de la quarta, Agna d'Austria, tingué Ferran, Carles, Llorenç y Diego, qui moriren nins, don Felip, qui succehí en la coróna, y Na María, qui-s morí als tres anys d'edat. De fills naturals res no-n podèm dir, com no sía la sospita tocant a aquell duch de Pastrana del qual parlarem al tractar del afer d'Antoni Pérez y de la princesa d'Eboli, que no haurà lo llegidor oblidat.

Bé prou havèm consignat lo nostre juhí sóbre lo comportament de Felip en tots los afers en que intervingué, per que passèm ací per alt lo que podríem emetre tocant al seu caràcter y sentiments. Ja férem veure quin éra lo mòvil constant de totes ses accions, y per consegüent estam ben lluny de tributar-li la desmesurada llohança que l'Annalista de Catalunya, defensor de sa patria contra les tiraníes d'Altres Felips, que-n fóu lo principal mestre lo de qui are tractam, li tributà, obehint ans bé a la tradició rutinaria, que a la crítica filosòfica de que no deu may apartar-se ningun historiador: «Morí lo Séneca d'Espanya, lo just Trajà, lo Catòlich Constantí, lo justicier Sever, lo Pius Teodosi y l'acèrrim defensor de la Fè!!!» Açò diu lo Feliu, y ho deploram.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Noves institucions en los Ordens religiosos: Clergues regulars, Theatins, Recoletsı Jesuites. Carmelites descalces, Carmelites de Santa Teresa, Clergues Menors, Recolets Agustins y Trinitaris descalços. Fundacions y construccions d'ordens antichs y modérns Carmelites d'Olot, y Descalços o Descalces a Barcelona, Mataró, Tàrrega, Perpinyà, Lleyda. Tortosa, Girona y Tarragona: Caputxins a Barcelona, Sarriá, Valls, Perpinyà, Giróna, Ceret, Sant-Celoni, Manresa, Solsona, Vila-franca, Blanes, Banyoles, Figueres, Granollers, Prada, Tuy, Vinçá, Tarragona, Elna y Lleyda; Recolets a Scornalbou y La Bisbal; Jesuites a Tarragona y Girona, Frares Menors a Vich. Tortosa, Alcover, Riudoms y Figueres: Agustins a Palamós, Seu d'Urgell, Puig-cerdá, Girona. Barcelona, Tarragona y La Selva: Trinitaris a Tarragona y Vila-franca; Dominicans a Vich, Peralada, Ciutadella y Ull-de-cona: Minims a Perpinyá, Granollers, Valls. Barcelona y Cervera; Religioses de Sant-Joan a Tortosa, y Gerónimes a Barcelona. Convents de denominacions, incertes. Establiments. Hospital de Misericordia, y colegi del bisbe a Barcelona. Sinodes y concilis provincials. Catalunya calumniada d'heretgia, y y vindicada. Servet, educat a França. y cremat per Calvino. Súplica del Braç Reyaç en córts sóbre escándels de monges castellans a Mont-serrat, y per que-s declar independent del monestir de Valladolit. Escàndels a la Mercè de Barcelona sóbre elecció de general y a causa de la arribada d'un visitador. Resistencia al gréuge del Escusat, y disturbis que-n pervénen. Catalunya protésta de la mala provisió de les encomandes de Sant-Joan. esclusivement séues, La energía dels eclesiástichs no relacsa, perçò, la disciplina, Funcions religioses y visites de personatges eclesiástichs ilustres. Serveys espiritual en ocasió de péstes. Traslació de reliquies: despulles duptoses de Sant Paciá. Se promou la canonització de Sant Olaguer y de Saat Ramon de Peuya-fort: Retaule de Mont-serrat. Actes y obres memorables del bisbe Loris y del bisbe Casador Lo breviari barcelonî corregit y perfeccionat. Discursos, al concili de Trent. per lo canonge Lluis Joan Vileta, defensor després de Ramon Lull, y suspensió del Indecs de llibres prohibits. Prohibeix lo Rey que l'arquebisbe de Toledo estant a Catalunya port la creu alta. Colegi per conversos a Tortosa y un altre a Lleyda per monges de Benedictins. Correcció Gregoriana. Erecció del bisbat de Solsona. y error de Villanueva sóbre lo títol de ciutat d'aquestt poblaeió.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Déslo començament del Cristianisme, seguint l'anament de la constitució de la Esglesia a la nostra terra, y sóbre-tót dés la reconquésta de la metéxa con tan llohables esforços van fer-se per que-s rehabilitas tot quant d'abatut hi havía durant lo domini Musulmà, y relluhis ab major esplendor la Religió catòlica, procurarèm consignar per son orde en quiscun segle lo nómbre de fundacions religioses qui anaven verificant-se, y qui senyalaven lo descapdellament gradual del esperit públich en bé de les institucions eczistents o qui anaven creant-se per propagar més y més la Fè de Jesucrist.

Les construccions materials d'edificis religiosos, les fundacions y consagracions fóren per llur major o menor nómbre lo regulador espressiu del mencionat desenrotlle, y perçò, constituida y veritablement fonamentada la Esglesia en la nostra patria; observem que aquelles haguéren, per tant, de minvar a mida que passaven nous segles, essent les noves obres més filles de la voluntat y pietat individual, que no del general esfors per recobrar lo perdut y enaltir-lo (1). Lo llegidor pot estudiar y acomparar les diverses ressenyes que presentarem singularment de cada regnat, y en conjunct de cada època o segle fins al metéix ón som arribats, y al qual correspon la ressenya immediata anterior: mas, sorpresa ha d'ésser a la seua pensa y esperit lo cambi soptat y notable que trobarà en la actual ressenya, puix no guarda proporció, durant lo regnat de Felip, lo gran nómbre de fundadacions ab què s'enriqueix lo territori català acomparat ab lo de quiscun dels régnats o èpoques fins ací descrits. ¿Dirà algú que és major fè la qui tal novitat produheix, o pot-ser

(1) No és estrany que anèm ometent les construccions materials, con no prestant-se tant la nova arquitectura del Renaximent (pagana en sa fórma) per los edificis religiosos qui anaven alçant-se, com la gótica, qui per tants y tan meravellosos monumonts havía servit, res no oferexen a la art los edificis que podriem enumerar, y per consegüent deuen ésser considerats sols com a mansions més o menys avinents o grandioses, d'importancia purament material y séns gran diferencia, tocant a decoració, entre uns y altres.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

esperit d'época representat o simbolitzat en les mires qui al monarca regnant distingexen? En part no deuen menyspresar-se aquexes causes, que veritablement hi són, emperò ab élles havèm d'ajustar una altra causa no menys eficaç y que si és filla de la época, representa certes lo propòsit de refórma y purificació de costums atemptat per los darrers pontífechs, desijosos de desarrelar los perills que s'éren ocasionats a la Religió en altres èpoques de trista recordança, u per enfortir los seus fills ab les armes de la virtut contra de altres perills, los de la heretgía protestant, qui menaçaven per tot-arreu.

Certs ordens, religiosos, freturants de reformes, a les quals havèm aludit alguna vegada, se dividiren, proposantse una part complir la metéxa régla a la qual éren subgéctes, ab major austeritat, o, imitant aquest zel, se-n crearen altres de nous no-menys austers y exemplars que los reformats. Com ací tractam dels resultats, no és de meravellar que alguns d'aquests s'instituissen en l'anterior regnat, y són aquells tan eficaços que fins ofereixen testimoni d'eczistencia en la nostra patria, en tractant-se dels introduhits en los darrers anys del regnat actual.

Anèm a indicar per orde cronològich les institucions de què parlam, per fundar axí millor sa aplicació després a Catalunya. Ja en lo 1528, lo bisbe teatí Joan Pére Carrafa (més avant pontífech ab lo nom de Paulus IV) fundà, y féu los vots ordinaris de religió ab sant Gayetà, l'orde de *Clergues regulars o Theatins*, qui vivíen d'almoynes voluntaries séns demanar ni possehir ninguna renda; dels antichs franciscans o Frares Menors, nasquéren dos ordens, lo de Caputxins en lo 1525, qui portaven diferent habit, més rigorós, y seguíen la Régla de la estreta observancia de Sant Francesch, y los nomenats *Recslets Franciscans*, en lo 1532, qui feyen professió de seguir més a la lletra, que no les altres Congregacions reformades, la Régla dels Observants, segóns les Constitucions de Nicolau V y Climent V; en lo 1534 tingué origen la *Companyía de Jesus* o orde dels Jesuites, de la qual ja donarem idea a la ressenya anterior; en lo 1550

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

s'instituí la Congregació del Oratori de Sant-Felip Neri; en lo 1568, nasqué la de les *Carmelites Descalces*, y encare la dels *Carmelites*, qui deuen llur institució a Santa Teresa de Jesus, ab l'obgécte de fer renàxer la austeritat antiga del Carmel; en lo 1588, los *Clergues Menors*, qui fan los tres vots de religió; en lo 1595, los *Agustins Descalços*, qui, segóns lo Florez, són los apellats a Espanya *Pares Recolets*, y éren Agustins Observants; y finalment, en lo metéix any 1595, los *Trinitaris Descalsos*, de Rehemçó de Catius, qui professaven la Régla primitiva del llur orde y formen una congregació, que confermà Climent VIII.

Ab tals antecedents, no cal are sinó aténdre al nómbre y sort de noves fundacions qui-s van instituhint a Catalunya, y calcular quants edificis religiosos y témples s'alçaríen, en conceqüencia, per més que ací passèm per alt aquesta part tan interessant per carestía de noves; advertint, com és de pensar, que no-ns cenyirèm en aquesta relació a parlar solamet dels ordens nous, sinó que alternarà llur noticia ab la de noves fundacions d'ordens ja antichs y coneguts a la terra. Funden los Carmelites a Olot en lo 1565, y a Barcelona, establint lo Colegi de la Rambla, en lo 1593; les Carmelites descalces a Barcelona en lo 1588, y los Carmelites Descalços successiva y respectivament en lo 1587, 1588, 1589, 1590, 1591, y 1597 a Barcelona, a Mataró y Tàrrega, a Perpinyà y Lleyda, a Tortosa, a Girona y finalment a Tarragona; los Caputxins funden en lo 1570, 1578, 1579, 1580, 1581, 1582, 1583, 1587, 1589, 1590 y 1598, també respectivament a Barcelona y Sarrià, al plà de Barcelona (lo convent de Mont-Calvari), a Valls, a Perpinyà, a Girona, a Ceret, Sant Celoni, Manresa, Solsona y Vilafranca, a Blanes, Banyoles, Figueres y Granollers, a Prada, a Tuy, Vinçà y Tarragona, a Elna, y, com a darrers a Lleyda; los Recolets Franciscans s'estableixen, en lo 1580 a, Scornalbou y la Bisbal; los Jesuites, dés del 1575 y 1581, a Tarragona y Giróna; los antichs Frares Menors, en lo 1563, 1567, 1581, y 1583, a Vich, a Tortosa, a Alcover y Riudoms, y a Figueres; los Agustins, en lo 1568 y 1576, 1577, 1583, 1585, 1590 y 1598, a Pa-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lamós, a la Seu d'Urgell, a Puig-Cerdà, a Giróna, a Barcelona, a Tarragona y a La Selva, y endemés lo colegi de Barcelona en lo 1587; los Trinitaris, en lo 1576 y 1582, a Tarragona y a Vila-franca; los Dominicans, en lo 1571, 1578, 1587 y 1593, a Vich, a Peralada, a Ciutadella y a Ull-de-cóna; los Mínims, en lo 1575, 1578, 1581, 1589 y 1591, a Perpinyà, a Granollers, a Valls, a Barcelona (intramurs) y a Cervera; les Religioses de Sant-Joan, en lo 1580, a Tortosa; les Gerònimes, en lo 1587, a Barcelona; a les quals fundacions hi cal afegir, no-res-menys, les de convents de denominacions incertes, com lo nomenat de les Sogues, d'Urgell, en lo 1586, y les d'establiments piados o instituts, tals com l'Hospital de Misericordia de Barcelona, fundat, en lo 1580, a instancia del doctor Diego Pérez, catedràtich de la Universitat, ab obgécte (diu lo Feliu) «de recollir y assistir los pobres, manxols, tulits, céchs y pobres minyons, y ensenyar-los les arts per esmerçar los anys en profit llur y bé de la República;» y lo colegi nomenat del Bisbe, que, poch abans de morir fundà y dotà l'ilustre prelat barceloní En Dimes de Loris, mort en lo 1598.

Aquests sementers de costums exemplars, agregats al gran nombre dels que abans n'eczistíen, poguéren contribuhir a mantenir viva la Fè en lo nostre sol, y sóbre-tót a recomenar l'estament eclesiàstich, per mostrar-se lliure de tota corrupció. A aquest trascendental obgécte tiraren al metéix témps los concilis provincials, ja dés lo regnat anterior, confórme ho férem veure en lo capítol precehent, y ací devèm repetir lo que tantes vegades havèm consignat, lamentant-nos del sistema dels historiadors generals d'Espanya, qui de tant en tant nos citan algun concili de Castélla, séns dir ni una paraula dels demés que-s ténen en los altres estats qui no són Castellans, com si per ventura aquests no fóssen de la Cristianitat. Entre los metropolitants de Tarragona que-s succehiren durant lo regnat de Felip II, s'asseyalen en aquesta part los arquebisbes don Antoni Agustí, qui-n fóu dés del 1576 al 1586 (1), y don Joan Torres, natu-

(1) Al volum V, de la edició del Sr. Ezenarro, s'hi llig en l'Arquiepiscopologi que don Antoni Agustí morí en lo 1636, no podent açò ésser sinó una errada

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ral de Verdú, qui prengué possessió lo 1587, y-s morí en lo 1603: durant lo govern del primer, segóns és de veure en la ressenya biogràfica del Arquiepiscopologi, se celebraren dos sínodes y tres concilis provincials; y en lo del segón, quatre d'aquests, a sabèr, en lo 1587, 1591 y 1598, durant lo regnat qui-ns ocupa, y un altre, o sía lo quart, en lo 1602, regnant ja nou monarca.

Tractant del metéix assumpte al capítol anterior, haguérem d'obssrvar la divergencia que-s nota sóbre lo nómbre de concilis entre los arquiepiscopologis y lo tést del Episcopologi Barceloní del Aymerich, lo qual ignoram si confongué los concilis provincials ab los sínodes o altres congregacions; mas, per si axí no fós, devèm observar també aquesta vegada, que segóns lo referit autur, fóren molts més los concilis, car parlant del bisbe Caçador, diu que concorregué a molts concilis provincials, essent-ne lo darrer en lo 1569, que presidí a Barcelona, en nom del arquebisbe Cervantes, que lo bisbe Martínez del Villar fóu representant per lo Degà en lo concili del 1572, celebrat per lo metéix arquebisbe y Cardinal; y que lo bisbe Joan Dimes de Loris o Lioris envíà son procurador al concili del 4577, tingut per don Antoni Agustí, féu cap personalment al del 1584, ocupant la primera cadira a la dreta del metropolità, y al del 1592 (pot-ser continuació del de 1591), del témps del arquebisbe Terés, séns comptar-n'hi d'altres ón no hi és de veure la divergencia indicada, puix los adés mencionats, segóns la obra del Aymerich, són de més respécte que no los anteriorment citats.

De totes les passades, proven aquexes noves, ensèmps ab lo gran nómbre de fundacions que-s són referides, la poca metlla que podíen fer en lo cor dels nostres eclesiàstichs, y per consegüent del pahis qui-ls acceptava y venerava, les noves idees qui formiguejaven a Alemanya, Flandes, Anglaterra y França, y bé pot dir-se que Catalunya estava lliure

involuntaria, colocant entre les xifres romanes una C per una L, y ho notam per tal com és de gran autoritat la dita obra per esquivar anacronismes.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de tota heretgía. S'hi promogué, no obstant, una infundada alarma, durant una curta temporada, per dir-se que enemichs de la terra havien donat a entendre-ho altrement al sobirà Pontífech, inventant y engrossint la calumnia de que-s fomentaven heretgíes a Catalunya; emperò tot se tornà fum, confórme ja esplicarèm a la part civil, ab les seguretats de confiança que donà lo govern de Felip als qui, alarmats protestaven de llur amor y feheltat a la religió catòlica: lo qui més contribuí a sossegar los cors fóu lo bisbe de Cuenca, Bernat (del concell de la Inquisició séns dupte), car escrivint als Concellers de Barcelona, envers lo Març del 1570, acabava la seua lletra ab aquestes paraules: «... essent a tot lo món axi notoria la feheltat a Déu y al seu rey d'aquexa nació y Principat, m'apar y axi ho diguí a sa magestat, que a major venjança que podien pendre de la malicia, si hi fóu en lo qui presentà tal escriptura a Sa Santedat, fóra riure-se-n molt, que axi ho fiu jo al veure-ho la primera vegada. Déu perdó lo qui sembra zizanya entre súbdits y llurs Princeps, que certes fa molt mal guany per la seua ànima.»

Com no-s déxa entreveure de les lletres que-s conserven quina forma donaven a la calumnia, ni quins fóssen los calumniadors, sospitam si sería açò un embull de diplomacia francesa per fer índisposar lo rey Felip, en cas d'instar-lo lo Papa, ab Catalunya, puix no li vindría malament a la França lo veure embolicat ab una rebelió o alçament la terra qui més disposada estava a repetlir tota sort d'irrupció francesa, y que n'éren les fronteres sémpre preferides per realitzer-la. Si no fóssan passats tants anys, pot-ser sospitaríem si les acusacions podríen recaure sóbre eczistencia de sequaces de Miquel Servet—manat cremar en lo 1553, a Gènova (1), per Calvino, de ón donà una prova aquest heresiarca de ses aficions inquisitorials-protestants,—car lo dit Servet antitrinitari, ab tót que en algnnes de ses obres, ja publicades en vida, se diu natural d'*Aragonia Hispanum*, fins per escriprors nostres és tingut com a natural de Tarragona, y portant lo

(1) No fóu a Gènova, mas a Ginebra la tal execució, y segóns en Pompeyus Gener, éra natural de Vila-nova, als confins de la regió de Lleyda. (N. del T.)

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sobre-nom de Revès: emperò cal tenir present que, ja de molt nin, havía estudiat a Paris, y allà s'agraduà de doctor en medicina, y allà ensenyà, propagant tantost ses doctrines per França, Alemanya y altres nacions, emperò no a Espanya, y menys a Catalunya, a ón si hi entras, de segur que faría la metéxa fí que li donà Calvino. Molts anys són, dés de sa mort, per que-s recordassen en lo 1570 de ses erors, emperó com la calumnia se val del menor pretést, qui sap si n'hauría prou de les relacions de sa familia ab los parents d'ací, del metéix cognom, per forjar qual-se-vol embull. Tot açò no passa, ab tót de simple congectura.

Havèm parlat dels avantatges que havíen de produhir per la religió; per los estaments eclesiàstichs y per la moral pública en general la nova institució d'ordens, les reformes dels antichs, y llur propagació immediata per Catalunya. Una de les deduccions més naturals de la nova situació, ha d'ésser la estricta disciplina que regnaría als claustres, o l'allunyament dels eclesiàstichs de tota lluyta violent y apassionada. Semblarà a alguns que no pogué ésser axí a Catalunya, si arriben a tenir noticia de tremendes questions que-s sostinguéren en determinats ordens de regulars, y precisament per que ún no donga un tóm estrany a aquests féts, volèm esplicar-ne algun com a mostra, sentant dés d'are que la causa promovedora de tan grans desordens no tenía res que veure ab la religió ni ab la disciplina, y éra, si, únicament causa política, la metéxa qui fomentava dés lo témps dels Reys Catòlichs, desplahers, de çò del civil, polítich y administratiu, a Aragó, a Valencia, a Nàpols, a Flandes y a tots los punts ón los castellans se preferíen per tots los càrrechs públichs de superioritat als respectius naturals; semblant xacra anà penetrant també dins los ordens religiosos qui estaven disseminats per tot Espanya; y contribuí no poch a que, en l'esdevenidor, y crexent l'abus participassen també los eclesiàstichs del esperit polítich de tota la terra, al arribar la ocasió, com veurèm de patriòtichs desfogaments contra l'esclusivisme del céntre. Ja a les córts del 1585, en la sessió del mes de Novémbre, fóu llegida per lo promotor

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

del Braç Reyal una súplica, qui començava ab les següents paraules: «S. C. y R. M.—Son tants los agravis, danys, tiranies y mals tractes que han causat e fét los frares de la Provincia de Castélla en aquella casa sancta y Sanctuari de Nostra Senyora de Montserrat, tan celebrat per tota Europa, y posat per la misericordia de Déu en mig de Cathalunya, y sustentat de les almoynes y caritats d'aquest Principat y Corónа d'Aragó, etc.»

Per molt que ponderèm la importancia d'aquest document, rublert de rahons y arguments, exemples, cassos pràctichs, denuncies d'escàndels y acusacions, y acompanyat de planys y desesperades lamentacions, contra lo monopoli y malbarat dels monges castellans, res no fóra séns llegir l'espressiu téxt del seu contingut, que recomanam als curiosos, limitant-nos ací a presentar un brevíssim estracte. Tras l'encapçalament, que havèm reproduhit, recorden los suplicants al Rey la gran devoció que mereix lo Santuari de Mont-serrat no solament a Catalunya, sinó a tots los naturals de la Corónа d'Aragó, Catalans, Aragonesos y Valencians, que ab les llurs almoynes se sustentava, contribuiut-hi fins los més freturosos—*ab lo diner, la suhor y la devoció dels pobres*; que, perçò metéix, han d'éssér los dits naturals los qui-l regesquen y administren, séns que hagen de distraure-s les seus réndes, cabals o almoynes per mantenir gents d'altres provincies o Estats, tant més quant fan fretura a complir les moltes obres de misericordia que s'hi fan ab los pelegrins, forasters y pobres que hi fan cap; y que, valdament no bastas la pràctica de tants de segles axí observada y respectada, fóra rahó que no-s donas la preponderancia que s'hi dona als forasters, lo sabèr-se que Mont-serrat fóu sempre dependent del monestir de Ripoll, y jamés del monestir castellà de Valladolit, al qual lo subgécten d'algun témps ençà, y al qual obliguen a acórrer los pares d'ací per qual-se-vol pretést de consulta o inspecció, esposant-los al perill y fadiga d'un llarch viatge, per tenir que deturar-se molts cops en contínues posades o hostals.

Justificada aquesta part de dret dels suplicants, s'hi espo-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sen los féts y noves comprobants, com ho són que en més de 70 anys no hi hagut sinó un abat català y un altre valencià, essent constantment castellans l'abat y lo majordom, procurant que la majoría dels monges sía de Castéllans, per que res no hi puguen los vots dels naturals, los quals son postergats, menspresats, motejats y maltractats, essent per tant inútils los planys dels de la terra, per la rahó de tenir los qui manen y disponen *el padre alcalde*—aximetéix escriuen aquest adagi castellà, ab tot y estar escrita la súplica en català, —de manéra que «fan bé los Portuguesos, los quals en la Régla de Sant Benet no admeten ningun castellà;» que per tenir enfastijats los Catalans los hi priven los Castellans tota administració y càrrech honrós, reservant-lo sols per élls, y *causa tal espanto* la desesperació que això produheix, que fins los planys se contésten ab odis, que arriben a proferir-se les més repugnants frases, com la de dir als naturals «que primer ho donarien a Francesos o Luterans, que no a Catalans,» y als Catalans qui-s van a confessar *que hablen cristiano*, conduhint-se sémpre ab la major superbia y soberguería; que, inseguint lo llur sistéma, destinen los Castellans a les quéstes solament aquells que ells volen, fent-los donar lo diner que repleguen, del qual no-n guarden apuntació ni nota alguna, patent prova de llur mala administració, y en això proceheixen de tal fórma, que totes les quantitats entren a la cella del abat, ón hi ha un conduhit per ón s'hi gita lo diner que volen, anant a raure a una altra cambra ón lo recullen endreçant-lo en càrregues que trameten de dret a Castélla, llà ón hi enviaren en poch de témps, vuytanta-cinch milia ducats, séns altres càrregues qui són eixides en aquella sahó; per que no és de meravellar que allà, com és sabut, monges qui estiguéren al Mont-serrat, fins sien arribats a comprar o establir majoratges.

Segueix ací una tanda de féts pareguts al que acabam de trasmetre en corroboració dels fonamentals planys que lo Braç Reyal aixeca, com al més propri per espressar l'esperit de la terra, y en atenció a aquests y al dret y justicia que-ls correspon, suplica terminantment S. M. que sía servit

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

declarar lo Monestir de Benedictins de Mont-serrat deslligat e indipendent del monestir de Valladolit, y en conseqüencia que, d'aquí avant, síen lo seu abat y monges, naturals de la Coróna d'Aragó, y administrats per ells sols los béns, réndes, almoynes y endemés que és proprietat del Santuari.

Aquest exemple fóra prou per sí sol a acreditar quant imprudentment procehíen, sóts lo govern de Felip, tocant a açò que més havía d'interessar al catòlich monarca, qual éra lo contrast que devía oferir la religió en sos dominis d'Espanya, acomparats ab los restants qui-n depenjaven, en los quals la heretgía progressava; y no havíen pogut esperimentar los bons eféctes dels nous ordens y de les reformes dels antichs, car l'esclusivisme de la córt no veya tancat ningun camí per lo qual pogués espatxar los seus favorejats en cerca de profit o autoritat, y entrant-se-n fins en los convents, hi destruya la obra de disciplina y virtut, que, com a monument exemplar, havíen alçat pontífechs zelosos ab noble afany, y s'esforçaven en vigoritzar-lo los prelats ab llurs freqüents concilis provincials. Altres exemples podríem citar encare, registrant ab paciencia unes quantes cròniques d'ordens monàstichs, emperò nos limitarem a retraure un altre fét d'igual índola, puix que és l'únich que féu públich lo nostre Annalista—y que lo curiós trobarà engrunat d'una manéra molt estesa en lo darrer capítol del *Llibre de coses assenyalades*,—y endemés per ésser anterior de deu anys al plany o súplica presentada a les córts del 1585; car axí podrà hom veure quant antich éra lo mal, y com obehíen tots los d'igual índola a un fatal sistéma que venien practicant d'ençà que cuydaren fer la paraula Castélla sinònima d'Espanya.

Essent mort lo general del Orde de la Mercè, los frares del convent de Barcelona, inseguint los llurs estatuts, no derogats, y llurs privilegis com a primer convent d'aquell, aplegaren-se per elegir successor, con arribà Fra Francesch Maldonato, castellà, nomenat visitador del convent de Barcelona, per un bréu del nunci d'Espanya, ab la fí d'embara-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

çar la elecció. Al sabèr aquestan novitat los frares de Barcelona, negaren la entrada al visitador, y lo virrey don Ferran de Toledo, prior de Castélla, prengué a cor defensar lo seu compatrici Maldonado. Lo resultat d'aquesta injusticia y toçudería, produhí lo major escaàndel que hom puga imaginar, fins al estrèm de introduhir-se en lo convent particulars armats de pedrenyals, y de maltractar-se les persones qui tenien a casa llur lo visitador. No hi hagué autoritat a Barcelona, eclesiàstica o civil, que no intervingués en aquesta veritable commoció, lo Bisbe, los Concellers, lo Regent la Cancillería y la Audiencia, etc. y durant la lluyta succehiren los majors escàndels: los oficials del Virrey s'oposaven als altres, lo Bisbe, volent conciliar, emperò respectant lo bréu, instava a la obediencia los pares—qui arribaren a veure-s bloquejats y patint fam, —los Concellers hi intervenien per apaygabar lo rebombori, emperò séns contrastar al dret dels frares y lo Virrey, l'insolent Virrey, que altre calificatiu no mereix, volènt obligar la municipalitat a que fés valença als seus oficials, per la llur negativa, fonamentada en la legalitat, tractava en totes les assentades los Concellers de la manéra més sutzea e indecorosa, y usant frases en menyspreu de Catalunya, que-ns envergonyeix de reproduhir. Aytal batibull s'assuaujà a la fí ab la arribada d'un bréu de Sa Santedat, ón, regonexent la prerogativa del convent de Barcelona, deguda a Jaume I, accedía a que-s complís açò que éra pràctica constant, a sabèr, que fins a verificar-se nova elecció, fós vicari general del Orde lo frare més antich del convent de Barcelona, com axí ho féren no obstant de que lo plét sóbre lo disputat dret durà deu anys. Segóns la relació del Feliu, lo general elegit per los frares éra fra Antoni Tremullers, no aprovat per lo Pontífech *per les repetides favors de la cort d'Espanya*, al qual donaren los vots, l'any següent, al convent de Çaragoça: emperò crehèm que-s confongué l'Annalista, perçò que havèm esplicat, y que lo dit fra Tremullers sería no-més lo que tenien *in pectore* los frares de Barcelona, en oposició al que cuydava imposar lo visitador castellà Maldonado.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

A la part civil ja parlarem d'una altra imprudencia o arbitrarietat del govern de Felip, que, certament, podía comprometre l'estament eclesiàstich de Catalunya o fer-lo aparèxer, almenys, als ulls dels demés eclesiàstichs d'Espanya, com a díscols o mals patricis, méntre que aquesta qualitat los féu obrar precisament axicom obraren, tant a élls com als nobles y proprietaris, en la questió del Escusat y percepció de delmes per lo Rey. Ni aquells com a perceptors del delme, ni los restants com a obligats a pagar-lo, no podíen consentir que lo Pontífech Pius V, fós enganyat per Felip, lo govern del qual, igualant-ho tot a sa fantasía y séns aténdre a la diversitat legislativa dels Estats espanyols que son sceptre regía, havia donat entenent a Sa Santedat que podía cedir lliurement lo delme al Rey y fins facultar-lo per vendre cases y heretatges parroquials, profitant-se del produyt, ab pretést de fer la guerra al Turch. Si la la legislació de Castélla permetía semblant pràctica, o s'hi avenien los proprietaris o perceptors eclesiàstichs y los pagadors de delmes, no éra lley que s'aplicas lo costum castellà als demés Estats—y aquest és un altre dels cassos que proven còm se procehía per conseguir la nomenada *unitat nacional*, car en compte de pendre lo bò d'un estrém y propagar-lo en tóts no procuraven sinó subgectar tot-hom a açò que tenía dolent un de sol.

La rahó de negar-se a la volença de Felip ja la indicarem a la part civil, y no-ns toca ací sinó cercar la causa qui féu resoldse a la negativa y los eféctes de la bréga que s'entaulà. La causa deu cercar-se en lo caràcter de la nostra raça; no havién de seguir mansuets, com a ramats d'ovelles, los nostres eclesiàstichs, sols perçò com lo rey d'Espanya parlava, y per tal com, mal informat, los endreçava sa veu lo Pontífech: ans d'abdicar de la rahó y de la justicia, ans de ressemblar volubles, sabien que hi hà camins espédits y legals dels quals ells no s'apartaven, per deslliurar-se del abus que anava a introdugir-se, y apart dels tribunals als quals acudiren en un cas, per defensar lo llur dret, no-ls mancaven jurisconsults eminents y altres dreturers varons, qui, tramesos

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

com a embaxadors axí al Rey com al Papa, sabrien espondre al ún y al altre axò que fós convinent, amostrant la contra-rahó, la error o l'engany ab què haguéssen procehit, y fins los perills que de mantenir la volença ne podrien nàxer. Debades éren aquests esforços, car los comissaris del Escusat se presentaren a Catalunya per realitzar l'intent del monarca; al veure tal insistencia, la Diputació, per complert, prengué a pit l'afer, se començá un veritable litigi, qui durá cinch anys, y los particulars, especialment l'estament noble, defensà ab tal decisió lo propòsit d'aquell respectable còs, que alguns dels seus individuus fins profitaren llur particular valiment per encalçar difícils solucions, méntre l'afer seguía son curs, ab tal de conseguir lo triumfe, y altres no duptaren en esposar llur propries persones, comportant presons y penalitats, que imponía la servil feheltat de certs oficials públichs.

A la primera resistencia, aparegué una ordinació del Rey per escarmentar los promovedors de la contravenció, y tras la Reyal ordinació arribà la escomunió pontificia: en consequencia, fóren tancats a la presó En Jaume de Cardona y en Asbert Des-palau, y pronunciant-se tota la noblesa en defensa de les víctimes, per la ardor ab què s'hi assenyalà En Guerau Alentorn, anà a augmentar igualment lo nómbre dels empresonats, y no sabèm si per rahó de parentesch ab aquests, o per distingir-se també contrariament la ilegalitat, y en quina sahó, haguéren de passar per la vergonya de veure-s detingudes a la presó pública dues ilustres dames, Na Elisabet de Sent-menat y Alentorn y Na Rosa Oms y Cardona.

Entretant lo vescomte de Roca-bertí y En Miquel Despalau encalçaren açò que no éra d'esperar; un altre brèu pontifici contrari o derogatori del anterior, ab lo qual s'escomunicava los contraventors: al rebre-l la persóna a la qual anava dirigit, que éra lo canonge de Giróna, N. Cortada, açò que féu de prompte fóu, en virtut del recent brèu pontifici, escomunicar los comissaris y executors del Escusat; aquests palanquejaren davant la decisió del pahis, y tras noves per-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fidies y temptatives d'una y altra part, haguéren de cedir los comissaris, convenint-se en que-s reservassen tots los procehiments seguits fins allí per uns y altres, y transigiren, com es de pensar, per tal com transigí o amollà també lo Rey, convençut o a la força, séns més reserva que subgectar la questió a les primeres córts que-s tinguéssen, les quals, com tampoch no ho aprovaren, dexaren lliure Catalunya del afront del Escusat, no solament per a-les-hores, mas per lo successiu. Veurèm, no obstant, què s'esdevé sóbre aquest punt en lo proper regnat.

Havèm vist de primer la defensa de prerogatives eclesiàstiques de tota la Coróna d'Aragó, y després la de Catalunya sola, una y altra oposant-se a disposicions qui destruíen les antigues lleys patries. Com lo nou sistéma polítich tirava a desagermanar los Estats, a destruir tota idea d'antiga confederació, no sabèm si obehía a aquesta mira, o éra només casual, un fèt qui posà en lo cas a Catalunya de protestar de certes provisions, esclussivament seues, a favor de indivíduus de la Coróna, çò és, valencians y aragonesos, emperò no catalans. Se tractava d'algunes encomendas de Sant-Joan y al sabèr-hó los Diputats enviaren, primer per empatxar la presa de possessió, a Tortosa, l'ohidor de comptes don Gaspar Sagarra, qui partí tantost, ensémps ab En Jaume Oliver, a Roma, per prosseguir davant la Santa Seu l'afer, séns que sapiam nosaltres lo resultat que obtingué.

Tots los cassos que esplicats havèm de pertorbació eclesiàstica de Catalunya, no pertorbaren emperò la disciplina interior de la metéxa, ni féu métlla en son coratge tocant a les bones qualitats que la distingíen y que sémpre havía conservades; ans bé en totes les ocasions qui s'oferexen és la clerecía exemple de sotsmissió y obediencia als seus prelats y superiors, y obra ab esplendidesa y amplitut sémpre que ha d'intervenir en qual-se-vol acte públich de pietat, d'obsequi o commemoratiu, dels mólts qui-s repetexen duran lo regnat de Felip. Ja sía que pren part en les lluhides professons, especialment a la del Còrpus, que ab tanta freqüencia se verificaven a Barcelona, ja en les públiques pregaries que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tans colps haguéren de repetir-se per les contínues péstes qui aterraven lo pahis en : quell segle, ja en les accions de gracies per los triumfes que conseguíen les nostres armes, ja en les magnifiques recepcions que-s féren, durant aquella temporada, a eminencies geràrgiques de la Esglesia Católica o a nous prelats: car, axicom apuntam en la part civil, llavors traversaren per Catalunya y sa capital lo cardinal Albert—qui després dexà d'ésser-ho per casar-se ab una infanta d'Espanya y governar l'estat de Flandes,—los cardinals Avila y don Ferran Ninyo y altres prínceps eclesiàstichs y legats pontificis; ja per fí, sía vista coadjuvant, ab zel, a la trasllació d'unes reliquies santes a la celebració d'un acte honrós per la historia eclesiàstica de la terra, com per exemple les originades de la canonització de sants indígenes, sémpre està la clerecía de Catalunya a la major alçada ón puga atènyer la clerecia més exemplar de qual-se-vol pahís del món, en totes les centuries cristianes qui precehiren.

Respécte al adjutori esperitual que aportaren en ocasions de pésta les religiosos de Barcelona, parlant l'Aymerich de quant no féu lo bisbe Dimes de Lòris, en favor dels malalts y dels pobres, y llohant al metéix témps l'exemplar comportament de les autoritats, Concellers y Veguer, s'espréssa, tocant a la clerecía, ab aquestes notables paraules: *Iplud item silentio non involvendum, paucos admodam pestilentia, ionceptos in religiosis domibus, quoe se devoverunt espirituali subsidio civium peste laborantium... In ea (Historia naturali Cataloniae*, escrita per lo teòlech Pére Gil) *adnotatur quorumdam Religiosorum Oodinum viri ab initio publicae calamitatis morbo laborantibus sacramenta administraverunt: quinam solum initio: quosque in hoc tam eximae caritatis opere obierint.»*

Acabam de fer incidentalment referencia a trasllacions de religiosos, y perçò metéix anam a consignar l'afany que-s notà, en la época que historiam, per aquesta mena de solemnitats, filles communament d'un zel molt llohable. Lo Feliu, ab referencia també al bisbe Loris, qui és lo qui més s'assenyala en aqueix afany, dóna compta de dues trasllacions en semblants térmens: «Los P.P. Dominicans fundaren lo con-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vent d'Urldecona, y lo bisbe En Dimes Lòris traslladà les reliquies de Santa Madrona, y les cendres dels Sants Fructuós, Auguri y Eulogi de Tarragona, a la rica y curiosa urna que consagrada havía la ciutat de Barcelona per custodia de les Santes reliquies;» y després d'Aymerich descriu lo mirament ab qué lo dit bisbe, acompanyat de persónes molt assenyalades, eclesiàstiques y layques, y los mètges y cirurgians; passà a escodrinyar la arca antiga que-s gordada a Sant-Just, per veure si-s descobríen vestigis qui poguéssen justificar ésser les despulles allà tancades veritablement de Sant Pacià, son predecessor a la diócesi barcelonina, enquésta que no donà resultat per no ésser prou espressius aquells, si bé, per sí, malgrat aquest mancament de comprobants, fóssen per ventura aquelles despulles del gran bisbe al qual més fóu deguda la propagació del Cristianisme a Barcelona: disposà son successor, del qual tractam, que fóssen aquelles servades a una altra arca nova y més decent, y dexada a la sagristía de la metéxa esglesia, fins que ell o los seus successor disposassen açò que més convinguéra.

Al metéix don Dimes de Lòris, zelosíssim entre tots los bisbes de Barcelona; atribueix l'Aymerich la promoció a Roma de la canonització de Sant Olaguer y de Sant Ramon de Penyafort, y entrat al arquebisbat de Tarragona, en lo 1596, don Joan Terés, va rebre orde del Papa per formar lo procés de canonització de Sant Ramon, ensémps ab los bisbes de Barcelona y Vich, y lo díe 4 d'Abril, ab assistencia dels Diputats, Concellers, distingits personatges de la noblesa y demés seguicí, fóu per lo demunt dits prelats oberta la tómba del Sant, y prenguéren inventari de les reliquies que hi eczistíen: y després, (hi afig l'Annalista), «lo 6 del dit mes escrigué lo Rey al governador En Pére de Cardona, per donar fórma a les precehencies dels magistrats qui havíen de concórrer a les féstes de la canonització, y a descobrir les reliquies det Sant, per procehir d'aquí-avant en los infórmes.»

Lo procés per la canonització de Sant Olaguer, jatsía promogut, no passà avant fins al vinent segle, axicom veu-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rèm con ne serà ocasió. Lo metéix autor sus-are citat, com a cosa *digna de memoria* a Catalunya, durant l'any 1504, menciona la conclusió del retaule de Mont-serrat (del qual ja parlarem a la part civil), conduhit dés de Valladolit; per Jordan, en sexanta-cinch carrus, y «les féstes de la canonització de Sant Jacint, que n'arribà la nova a Barcelona lo 20 de Juny.»

Nomenam zelosíssim lo prelat barceloní Dimes de Lòris, per sa activitat en fomentar quaut éra en honra dels seus diocesans y en bon nom de sa patria, y ací-ns sap bò de repetir-ho, citant-ho com a exemple; car a éll atribuexen, proper ja a la tómba, lo progécte de fundació del Seminari Tridentí; aprés que havía ja engrandit lo palau episcopal de Barcelona; a sa plóma fóu degut la util obra de *Instrucción de confesores*; a sa esplendidesa y entussiasme patri la generosa déxa testamentaria de mil ducats per recompensar a quants sacerdorts o cantors, intervinguéssen a la fésta de Sant Pacià; y a sa caritat, per fí, una altra preciosa déxa de molts mils de ducats per socórrer los pobres.

Y puix d'un prelat ilustre celebram les virtuts, bè podém ajustar al nom de Lòris lo d'un altre predecessor seu lo bisbe Guillèm Caçador, al qual és deguda la correcció y millor dirèm perfecció del Breviari barceloní (1), company del cèlebre canonge Lluis Joan Vileta, catedràtich de filosafía de la universitat de Barcelona; y teòlech consultor del referit bisbe, ab lo quel ensémps concorregué al concili de Trent, s'hi assenyalà sobremanéra, com és de deduhir dels següents paragrafs que prenèm del Diccionari d'Escriptors catalans per Torres Amat; «Disertà en los díes 17 y 18 de Juny del 1562, en aquest congrés sóbre la *Comunio en una sola especia*; y tant de grat l'ohiren, que aprés de dues hores de parlar

(1) Lo Torres Amat, en son *Diccionario de escritores catalanes*, parla d'un *Breviarium Barcinonense nuncdenus confectum*, que atribueix a Jaume Caçador, també bisbe de Barcelona e immediat antecesaor d'En Guillèm, lo qual, ans de succehir-li, éra ja estat coadjutor del seu vèll parent. No sabèm si lo dit Breviari, estampat en Barcelona e casa Joan Trinxer, any 1568, ès o no lo d'En Guillèm, emperò podèm assegurac que lo d'aquest, al qual aludim, lo més conegut, que de grat havém repassat molt minuciósament, porta per titol: *Ordinarium barcinonense*, y està imprés: Barcinone, Apud Claudium Bornat, 1569.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

d'un subject del qual tants altres teòlechs havien ja parlat ordenaren los P.P. que tornassen a disertar d'axò metéix l'endemà. En lo 1559, con volien publicar l'*Indice de llibres prohibits* que féu formar Paulus IV, acorreguè al bisbe e inquisidors ab diversos ducuments, y conseguí, ab los parents d'En Lull ensémps, que-s suspengués la impressió d'aquell índecs, com axí ho féren y ho manà l'inquisidos general.» Comptau quina podía ésser la causa d'aquella suspensió, con lo metéix Vileta qui la encalçava fóu lo qui publicà més tart, en lo 1582, la defensa d'En Ramon Lull.

Com a curiositat, val la pena de fermar la atenció en lo següent paragraf que ún llig en los *Anales Consulares*: «En lo dit any (1594), l'arxiduch d'Austria, cardinal y arquebisbe de Toledo, trobant-se en aquesta provincia uo portava creu alta, al transitar-hi, per havèr-lo-y axí ordenat la Magestat del Catòlich rey don Felip II d'Espanya, per no fer perjuhí a Tarragona y al seu arquebisbat, tocant a la pretensió que tè d'ésser Primat de les Espanyees.» No caldrà recordar al llegidor que éra l'arquebisbe-arxiduch, car bé prou vegades nos havém referit a sa persóna durant aquest capítol y regnat.

Entre les butlles originals que s conserven al Reyal Arxiu, n'hi hà una de Pius V, per la qual s'estableix a Tortosa, a proposta del rey Felip, un colegi per conversos, y una altra da Climent VII, per que funden un altre colegi a Lleyda per donar complida instrucció als monges del orde de Sant-Benet.

Recordam la lectura, a la part civil, de la gran refórma del Calendari, o sía la nomenada *Correcció Gregoriana*, deguda a Gregori XIII.

Als darrers anys del regnat de Felip II, s'erigí a Catalunya un nou bisbat, lo de Solsóna, essent lo motiu que Climent VIII tingué per realitzar-ho, la dilació immensa de la esglesia d'Urgell, de manéra que perçó feya-s difícil al seu prelat visitar espréssament les parroquies més apartades, y noresmenys la propinquitat d'aquestes a la frontera de França, infectada d'heretgía rahó per la qual calía vigilar ab més

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mirament: *quod diocesis Urgellensis, quae habet ad eius fines plura loca regni Galiae haeresi infecta, ob illius amplitudinem, locorum que et parrochialium ecclesiarum frequentiam et periculum animabus imminens, propter, haereticorum vicinitatem, non potest a proprio episcopo commode visitari* etc. (1) Per aquesta honor que havía de recaure dés de llavors a Solsona, diu lo Papa que fa catedral la antiga esglesia, y ciutat la vila, «cosa que cal pendre-s per una declaració d'estil (diu lo viatger Villanueva) car bé és cert que los documents dés del segle X y XI, la nomenen sémpre *urbs* y *civitas*.» (2). Segóns apar, la nova diócesi va constituir-se desmembrant una part de la de Urgell, agregant-n'hi alguna porció de la de Vich, y servint de catedral la Canònica Agustiniana que, com altres del metéix orde, anaren suprimint-se en aquest regnat y més en lo següent, confórme tindrèm ocasió d'observar.

L'autor adés nomenat diu que aquesta butlla d'erecció, datada del 19 de Juliol del 1593, trigà a publicar-se fins al 20 de Febrer del 1595, «après d'estar ja en possessió lo nou bisbe,» cosa vérament estranya; emperò fós quina fós la causa, nosaltres podèm assegurar que la declaració de ciutat, per més que incidentalment se menciona en la butlla, fóu otorgada separadament y en la metéxa data citada en primer lloch —podènt lo llegidor eczaminar-la per estens en la obra *Catalunya ilustrada* de Corbera, plana 124,—essent lo notable que, encare axí, no la declara ciutat Felip II fins al any següent, lo 30 de Juliol del 1594, de manéra que ún podría sospitar per axò si pot-ser mijançà algun punt sóbre lo dret de fer

(1) Copiam literalment aquestes paraules de la butlla d'erecció, del Butlari Romá edició moderna de Turin, vol. X, pl. 67, que és ón aquella vé transcrita.

(2) No negarèm en absolut la asserció de Villanueva, de que en los documents antichs apellen a Solsona *urbs* y *civitas*, puix no-ns és fácil compulsar los que ell poguè havèr vists, emperò dés d'are asseguram que en quants ne posschim no havèm vist ja may aquesta denominació, que en tots los que copia lo Monarca sona lo nom en sech y alguna vegada *Castrum Coelsonae*, y que en la confermació féta per Alfons *lo Magnánim*, datada lo 28 de Juny del 1430, sóbre no comprar dominis y jurisdiccions del propósit de Solsona, diu *ecclesiae Solsonae in* VILLA *Solsonae*, etc. (Arxiu de la Coróna d'Aragó, registre 2596, foli 10).

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ciutat lo Papa una vila qui éra propria del Rey---y açò no passa de congectura,---puix ab lo motiu tan sobreexint que hi había per crear lo nou bisbat, no dexa d'ésser misteriós que la primera butlla, precisament la que donava a conèxer al nou bisbe, triga-s a publicar.se fins al Febrer del 1595. Lo primer bisbe de Solsona fóu En Lluis Sans, natural de Puigcerdà, qui éra estat molts anys vicari general d'Urgell y després canonge de Barcelona, dés de ón passà a la nova cadira episcopal, que-n prengué possessió lo 13 de Febrer del dit any, y fent-se la publicació de la butlla vuyt díes després, lo 20. Al concili provincial del 1598---corresponent encare al al regnat de Felip II, y del qual parlarèm en la part eclesiàstica del immediat,--hi concórre En Lluis Sans com a bisbe de Solsona, y axí en tots los successius fins al del 1613, ón ja hi figura com a bisbe de Barcelona.

Lo prelat que acabam de nomenar, y que, segóns l'Aymerich, éra ja estat electe d'Elna, acredità lo seu zel, ensémps que sa ilustració, en les dues diòcesis que tingué al seu càrrech; car a éll és degut lo volum intitulat *Constitutiones eclesiae Cellsonensis*. y l'*Ordinarium seu Rituale ecclesiae Barcinonensis*, que publicaren en lo 1620, séns comptar altres obres que dexà manuscrites o inèdites, entre altres una *Vida de la Venerable Angela Serafi*.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Taula

CAPITOL III

DÉS DEL ANY 1543 AL 1558

Planes.

Carles se-n va a Castélla, regréssa a Barcelona, y s'embarca cap a Italia. Nova planta per lo Concell sobirà d'Aragó. Barates de presoners, arribada d'Alemany y noves precaucions béliques. Jura del nou virrey marqués d'Aguilar. Guerres y complicacions a Italia. França y Alemanya, y propósits de pau. Naximent del príncep don Carles y mort de sa mare: funeralies d'aquesta a Barcelona. Inesperades córts a Monçó, convocades per lo príncep don Felip: proposició d'aquest, en català, y curioses menudencies de la metéxa, honroses per los catalans. Donatiu de Catalunya al Rey. Construcció del apellat *Cuarto Nuevo*. Mort de Francesch I y altres personatges ilustres. Lo príncep Felip es cridat per son pare, y lo substitueix a Espanya lo príncep Macsimilià: arribada d'un y altre a Barcelona. Aveniments secundaris. Lo pirata Dragut: guerra al Africa. Tornada de Felip y anada de Macsimilià, qui visiten nova y repetidament Barcelona: causes d'aquests cambis. Los reys de Bohemia ixen de Barcelona per terra, alarma en la ciutat per la presencia d'una flota a la vista, qui resulta ésser francesa y no turca; apresonament de galeres nostres y preparatius de defensa en la ciutat, sóts la direcció del príncep de Piamont: símptomes de noves guerres. Carles conjura los grans perills qui-l volten. Noves córts a Monçó ab igual fi que les anteriors. Arbitrarietats y fantasies del virrey Aguilar. Colegi de llibreters, y establiment de gremis. Casament de Felip ab la reyna d'Anglaterra. Descortesies quixotesques a Barcelona per un general de galéres. Se mor lo virrey Aguilar, y-l succeheix lo marquès de Tarifa: arbitrarietats d'aquest y d'enderroch de castélls. Roman Felip a Anglaterra: ses lletres a la municipalitat barcelonina. Mort de la reyna Joana *la boja*. Carles exerceix lo podèr per complert, crida son fill y revela sos propósits de retraure-s del govern: lo substitueix en

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquest Felip, respécte als Estats de Castélla. Noves fantasíes del virrey burlades. Conténda entre l'Inquisidor y los Concellers en la Llotja. Arribada de Carles y son tancament a Yuste. Castélla alça penons per don Felip, qui no régna a Aragó y Catalunya fins a la mort del seu pare. Conducta de Felip ab lo Francés, y fent valença als enemichs del Papa. Batalla de Sant-Quintí. Preparatoris per defensar-se del Turch y del Francés. Çaragoça arma forces per defensar Catalunya: obsequis que concedeix Barcelona a aquelles y gloriosa germanor entre catalans y aragonesos. Mort de Carles: sos fills legítims e ilegítims. Curiosa e immensa suma dels donatius féts per Catalunya a Carles. . 5

†

Heretgía y superstició: Catalunya lliure d'una y altra. Cas singular a Caldes, qui dóna peu a la fundació del santuari del Remey. Grans sumptuositats y féstes religioses. Construccions: del monestir de monges Menors a Perpinyà, del de Beyates del tercer orde de Sant Doménech a Barcelona, del Santuari del remey a Caldes, del convent de Menors a Horta, y reedificacions de la esglesia del Palau, ab espressió dels seus immensos privilegis. Fundacions: primer colegí de Jesuites a Manresa, convent de Trinitaris Calçats, d'Elisabetes Franciscanes, y colegi de Jesuites, a Barcelona, convent d'Agustins a Peralada, y colegi de Domenicans y un altre per Cristians nous a Tortosa. Concilis: successió de Pontifechs y llurs relacions ab Carles. Privilegi de patronat y presentació pera dignitats eclesiàstiques: postergació dels capítols electors, y desastrós resultat de la novitat. Enlayrament eclesiástich dels Cardona. Concili general ecumènich y després de Trent: son obgécte, ses dilacions y suspensions, causes d'aquestes, sessions, nacions y pares que hi concorreguéren, catalans concorrents sóts diverses representacions, cardinals y prelats de Catalunya. Recordació de la entrada del estol imperial a Roma; la cambreria de Reus, cedida per lo papa Climent VII als Cervelló. Principi de ferse la professó de Còrpus aprés mig-die a Barcelona. Ús del talem per lo Viátich. Personatges eclesiàstichs ilustres: Angel Del-pas y Antoni Agustí. Entrada del Cardinal legat Egidi a Barcelona, basquejaments dels Concellers sóbre la manéra de rebre-l, y obsequi y presents que aquests li féren. Rebuda del Papa Adrià a la metéixa ciutat.. . . . 43

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL IV

Felip II de Castella

(I d'Aragó y Catalunya)

DES DEL ANY 1558 AL 1570

En quin témps comença Felip a podér-se intitular rey d'Espanya: sos càlculs y política, decidint-se a ésser lo campió del Catolicisme. Açò que féu y açè que dexa de fer Felip: judici imparcial dels seus actes.—Idem del regnat: triga del Rey en regresar a Espanya, complicacions, separació d'Anglaterra per mort de la Reyna, pau ab França y son matrimoni ab la filla del seu rey, furor de la Inquisició, destroces al Africa, espectativa culpable de Felip davant los conflictes d'Europa, córt a Toledo, manía de fer grans armades, intervenció, compromisos y desenganys de Felip a França, a Anglaterra, a Portogal, a Suecia, etc., espulsió dels moreschs, la mort del príncep Carles, y sentencia contra lo Justicia d'Aragó.—Funeralies a Barcelona per lo rey Carles, y després per la reyna d'Anglaterra, regoneguda entretant com a reyna d'Espanya per Catalunya. Jurament del nou virrey: notables acurrencies en aquest acte, y en la visita de les autoritats. Féstes per lo casament del Rey. Descalabre de la armada a la conquésta de Tripoli: juhí dels qui regien les galéres catalanes-, e importancia política que tantost adquiriren. Catalans a Flandes. Competencia y escàndel entre los concellers y los inquisidors a la Seu. Supostes construccions de galeres. Morts de personatges. Pregaries per malaltia del príncep Carles, Cremes d'heretges luterans a Barcelona. Córts generals a Monçó. y prorogació per los catalans a Barcelona, presidides per lo Rey, al qual li fan un gran donatiu: esclusivisme o errors históríques. Proposició o discurs del Rey en català y contestació en aragonès. Felip a Mont-serrat: donatiu d'una llantia y un retaule, aquest construit per Esteve Jordan. Pomposa rebuda del monarca a Barcelona y ornaments notables de la ciutat. Auto-defé al Born, y crema de vuyt heretges. Jurament del Rey al palau: fórmula especial d'aquell. Presa de possessió del canonicat. Aprobació de constitucions. Defensa de Malta contra los turchs: prohesa d'En Joan de Cardona. Cambi de virreys: irreverencies a la ciutat per don García de Toledo. Arribada a Bercelona del legat *ad latere* y de don Joan d'Austria. Maures pirates: construcció d'una torra a la embocadura del Llobregat. Forces catalanes a Flandes. Empresa contra maures africans, confiada a don Joan d'Anstria, sóts lo concell d'alguns catalans. Funeralies per lo príncep Carles y la reyna Elisabet. Nou casori del Rey. 75

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ACABAMENT DEL ANTERIOR CAPITOL

DÉS DEN ANY 1569 AL 1585

Invasió d'Hugonots Arristes a Catalunya: va contra élls lo príncep de Melito, acabdillant lo sometent, y seguit voluntariament dels nobles. Calumnies sóbre heretgía a Catalunya esvanides. Batalla de Lepant, part que hi prenguéren los catalans, y recorts de la metéxa a Barcelona: féstes y demostracions per la victoria. Grans huracans. Propósit d'espedició als Dardanels, y gracia del escusat, no acceptada per Catalunya. Complicacions. S'esvanexen los progéctes de la Lliga contra turchs, y les grans armades se reduhexen a defensar les costes de Pirates: construcció, en les de Catalunya, de torres y atalayes. Sublevació de Flandes, y vans esforços dels governadors espanyols per aturar-la: la mort de don Joan d'Austria. Naximent del infant don Felip, que n'és preceptor Zúnyiga Requesens. Salva inusitada. Hugonots a les fronteres dei Rosselló. Lo comte d'Aytona, virrey de Catalunya. Conquésta de Portogal, paraules del célebre Camoens. Lo comte de Terranova, virrey de Catalunya. Cadarn contagiós. Arribada de la Emperadriu Maria a Barcelona: aventures d'instant etiqueta. Correcció Gregoriana; com s'adaptà a Catalunya. Casament de la infanta Catarina ab lo duch de Saboya, a Çaragoça: mires del Rey; al assistir-hi, respécte d'Aragó y Catalunya. Simptomes de servil cortesanía. Felip a Mont-serrat y a Barcelona: formació de la Coronela. 137

CAPITOL V

DÉS DEL ANY 1585 AL 1598

Suspensió dels festeigs de la capital, realitzats posteriorment, y anada del Rey a Monçó. Córts generals de la Corona, obrant tantost com a generals de cads estat, protestes, discursos del Rey. Jurament del infant don Felip com a successor, traslació de les catalanes a Binefar, constitucions y gran donatiu de Catalunya al llur senyor ab dissentiment del síndich de Barcelona. Sever càstich imposat per lo Concell de Cent als seus representants. Ordenació y magnífica edició de les Constitucions de Catalunya. Lo virrey Miranda, simpátich als catalans: li succeheix don Maurich de Lara. Privilegis sobre vacants de Concellers. Tortosa empatxa lo pas al Conceller en cap de Barcelona, y tramèten lo sometent per conseguir-ho. Repussables de la armada *Invencible*. Prossecució del moll de Barcelona. Pésta. Céssa lo virrey

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Lara y-l succeheix lo marquès de Navarrez. La mort del Justicia Lanuza y retallament dels furs d'Aragó: estudi especial d'aquest aveniment, relacionat ab la Historia de Catalunya. Cinch pontifechs ab divuyt mesos. Lamentable esperit de competencia a Barrelona, arribada del duch de Saboya. Discordies a França y nova irrupció d'Hugonots a la frontera, batuts per los naturals. Successió de virreys. Lo cardinal d'Avila. Noves e incessans irrupcions de francesos, batuts a tot-arreu; forces que organitza contra élls Barcelona. Sala d'armes d'aquesta ciutat. Altres irrupcions de francesos al Rossellò: destroçats per los naturals: batalla de Querol, setge de Perpinyà y manera original d'avaluar aquests fets l'historiador Henry. Pau ab França, causes que la motivaren y a les quals obehía Felip. Privilegi sòbre insaculacions per escrutini. La mort del Rey, fills que tingué e infundat panegírich de ses virtuts per l'annalista Feliu 167

•

T

Noves institucions en los Ordens religiosos: Clergues regulars, Theatins, Recolets, Jesuites. Carmelites descalces, Carmelites de Santa Teresa, Clergues Menors, Recolets Agustins y Trinitaris descalços. Fundacions y construccions d'ordens antichs y modèrns Carmelites d'Olot, y Descalços o descalces a Barcelona, Mataró, Tàrrega, Perpinyà Lleyda. Tortosa, Girona y Tarragona: Caputxins a Barcelona, Sarrià, Valls, Perpinyà, Giróna, Ceret, Sant Celoni, Manresa, Solsona, Vilafranca, Blanes, Banyoles, Figueres, Granollers, Prada, Tuy, Vinçà, Tarragona, Elna y Lleyda; Recolets a Scornalbou y a La Bisbal; Jesuites a Tarragona y Giróna, Frares Menors a Vich. Tortosa, Alcover, Riudoms y Figueres: Agustins a Palamós, Seu d'Urgell, Puig-cerdà, Giróna. Barcelona, Tarragona y La Selva: Trinitaris a Tarragona y Vila-franca; Dominicans a Vich, Peralada, Ciutadella y Ull-de-cona: Mínims a Perpinyà, Granollers, Valls. Barcelona y Cervera; Religioses de Sant-Joan a Tortosa y Gerònimes a Barcelona. Convents de denominacions incertes. Establiments. Hospital de Misericordia, y colegi del Bisbe a Barcelona. Sinodes y concilis provincials. Catalunya calumniada d'heretgia y vindicada. Servet, educat a França y cremat per Calvino. Súplica del Braç Reyal en còrts sòbre escàndels de monges castellans a Mont-serrat, y per que-s declar indipendent del monestir de Valladolit. Escàndels a la Mercè de Barcelona sòbre elecció de general y a causa de la arribada d'un visitador. Resistencia al gréuge del Escusat, y disturbis que-n pervénen. Catalunya protésta de la mala provisió de les encomandes de Sant-Joan, esclusivament seues. La energía dels eclesiàstichs no relacsa, perçò, la disciplina; Funcions religioses y visites de personatges eclesiàstichs ilustres. Serveys espiri-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tuals en ocasió de péstes. Traslació de reliquies: despulles duptoses de Sant Pacià. Se promou la canonització de Sant Olaguer y de Sant Ramón de Penya-fort: Retaule de Mont-serrat. Actes y obres memorables del bisbe Loris y del bisbe Caçador. Lo breviari barceloní corregit y perfeccionat. Discursos, al concili de Trent, per lo canonge Lluis Joan Vileta, defensor després de Ramón Llull, y suspensió del Indechs de llibres prohibits. Prohibeix lo Rey que l'arquebisbe de Toledo estant a Catalunya port la creu alta. Colegi per conversos a Tortosa y un altre a Lleyda per monges de Benedictins. Correcció Gregoriana. Erecció del bisbat de Solsona, y error de Villanueva sóbre lo titul de ciutat d'aquesta població. 233

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Historia de Catalunya

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Reservats los drets de propietat

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

HISTORIA CRÍTICA
CIVIL Y ECLESIASTICA
DE
CATALUNYA

PER

D. ANTONI DE BOFARULL Y BROCA

LLICENCIAT EN JURISPRUDENCIA;
INDIVIDUU CORRESPONENT DE LA REYAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, DE LA ARQUEOLÒGICA DE BÈLGICA, DE LA SOCIETAT MEXICANA DE GEOGRAFIA, ESTADÍSTICA E HISTORIA, Y DE NÚMERO DE LA DE BONES LLETRES DE BARCELONA: OFICIAL DE PRIMER GRAU DEL CÒS FACULTATIU D'ARXIVERS, BIBLIOTECARIS Y ANTIQUARIS, AB DESTÍ A L' ARXIU GENERAL DE LA CORONA D' ARAGÓ; PREMIAT, PER UNANIMITAT, AL CERTAMEN OBERT PER L' ATENEU CATALÀ LO 1869 SOBRE ESTUDIS HISTÒRICHS, CRITICHS Y DOCUMENTATS DE UN PERIODE DE LA HISTORIA DE CATALUNYA; AL DE GIRONA LO 1875 PER TREBALLS HISTÒRICHS-CRITICHS D' OBGECTE ANÀLECH, Y EN ALTRES DIVERSOS CERTAMENS DE CARÀCTER LITERARI.

Enriquida ab apèndechs
contenint notes y documents aclaratoris segons les més modernes descobertes históriques

TOMO XXIV

REYS D'ESPANYA

BARCELONA
BIBLIOTECA CLÀSSICA CATALANA
1909

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL VI

Felip III de Castélla

(II d'Aragó y Catalunya)

Dés del any 1598 al 1600

Idea del regnat: heretatge de grans compromisos, índola del nou successor, espletada per lo duch de Lerma, repartiment d'altes dignitats, entre los parents de aquest, inutil armada contra Anglaterra, provatura de predomini o d'intervenció en les demés nacions, contra-témps y descalabres per aquesta causa, malbarat y decadencia per culpa dels mals consellers, acusacions formidables contra lo privat, y sa cayguda, substituint-lo son propri fill, pau cortesana y fòcus de mals costums en la córt, ambició dels virreys, espulsió dels moreschs, y possibilitat de major decadencia.—Lo monarca respécte de Catalunya. Diversos punts de vista. Pugna entre lo Virrey y los Diputats sóbre la defensió de la terra. Bandolerisme: son origen, lleys continues per desarrelar-lo, y resultat del ús d'armes de foch. Nova fisonomía de la capital catalana. Condescendencia en trencar lo costum, tocant al jurament del Virrey Feria. Fantasioses irreverencies d'un almirall ab la ciutat de Barcelona. Funeralies regies. Correspondencia entre lo Rey y les autoritats: desengany d'aquestes, vehent la inutilitat d'aquella. Arriba a Barcelona lo generalíssim Doria ab sa armada, y aplana sa superbia lo Conceller en cap. Lo servilisme cortesà s'infiltra en los costums: sobreres requestes per que la Reyna desembarch a Barcelona, y nou desengany. Casament del Rey a Valencia, y sa vinguda a Barcelona. Nou vinclament de les autoritats en los costums. Fantasies de Felip en los seua entrada, y ridicola ante-sala de les autoritats. Rahó de celebrar-se córts, y singular exemple del acuytament ab què s'espatxaren. Entrada solemne del Rey, juraments, presa de possessió del canonicat, féstes, dances, justes, berenar, etc. Córts: informalitat en la convocatoria, protéstes, contra-fur, sóbre la comparescencia, competencies entre Tortosa y Barcelona, proposició o discurs en català, afalachs y satisfacció per los rebufs passats, indirectes del Rey per demanar diner, inculpacions a Felip II per malbaratar cabals, contestació, aprobació de constitucions, y del *Redrés del General*, y oferta o donatiu a S. M. Escàndel de dur-se-n lo Rey les constitucions aprovades, treball per adquirir-les, y modificacions ilegals que-s notaren. Felip a Mont-serrat, son comiat a Barcelona, y compartiment de distincions y gracies. Privilegis y decréts útils: fórmes de les tres sales dels tribunals, construcció de galéres, nova habitació per los oficis de la ciutat, estinció d'antigues seccions, participació de nous estaments en la borsa de Conceller menestral. Lleuda, dret de Colps, insaculació de forasters, y dret de vista per esquivar fraus. Fornada de nous comptes, vescomptes, nobles y cavallers. Temporals y destrucció de la muralla de mar a Barcelona.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Idea del regnat

A Espanya, com a nucli dels innombrables dominis que regía la poderosa y ambiciosa casa d'Austria, s'hi anava experimentant la metéxa transformació que-s notava en la familia regnant y en quiscun dels monarques qui-s succehíen. Si la casual unió de Ferran y Elisabet féu semblar que renaxía la antiga monarquía goda, si una altra casualitat, la d'ésser elegit Cèssar alemany lo net d'aquests reys, aportà sóbre lo nou reyalme espanyol tota la importancia que pogués donar a un pahis tan enlayrada honra, si una altra casualitat, per fí, lo descobriment d'América, proporcionà riques flotes ab la qual n'hi hauría prou a armar immenses legions, y ab élles commoure tot Europa; tan desencadenada fortuna, tan inagotables avantatges lluny de conduhir Espanya al cimal del seu benestar y preponderancia, no féu sinó aparellar-la a la major vergónya: car obrant-se ab la confiança de que no podía ésser contrarrestada, ni empobrida, ni abatuda, axicom obra lo novell hereu d'un gran patrimoni, que li-n semblen suficients les réndes a satisfer totes ses volences y per cobrir tots los seus malbarats, no cuydaren sinó en realitzar conquéstes infructuoses per lo reyalme, en lluytar ab totes les potencies, en armar numeroses armades y més armades, que-ls temporals se dragaven (1). Donchs, axicom segons ja indicarem, no són sempre grans pensaments los pensaments grandiosos, repartida la atenció en diversos punts estréms y en multiplicades complicacions, burlant la fortuna del hereu confiat y malbaratador ja lo corsari anglès,

(1) Dés del témps dels Reys Católichs, observarà lo qui s'aplicarà a estudiarlho, que continuament se perden numeroses flotes, tant a les mars de Sicilia, com a les aygues del Nort, entre les illes d'Anglaterra y a les costes d'Africa, per efécte de tempestats. ¿Ne donarèm la culpa a la mà sobirana qui enfrena los vents? ¿Per què, en los segles anteriors, a escepció d'algun cas estraordinari, y adhuc a una època en qué la marina pot considerar-se en bolquers, ún no veu axí espéssament, com en témps dels Felips, la repetició de tan fatals contrarietats? Es açò un *quid* que recomanam als nostres mariners, los únichs qui, ab llurs avençats estudis, poden resoldre-l.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

holandès, turch o africà, ja la rebelió del flamench o italià, ja la contra-astucia del Francès, la nació de Ferran, de Carles y de Felip éra acabada, al cloure aquest los ulls per sémpre, tenint d'acceptar una pau vergonyosa, afogant en son sí tots los propòsits abans anunciats ab imperiositat, arribant a les costes les despulles de ses flotes, escorrent a més no podèr la riquesa dels seus sotsmesos, per no ésser prou les riques flotes d'Amèrica a cobrir tanta despesa, y finalment dexant a moltes de ses propries fílles (les antigues nacions espanyoles convertides a-les-hores en provincies) ofeses desplagudes o almenys receloses per les libertats que-ls'hi retallava un podèr esclussiu y violent, puix aquest no renunciava, malgrat los contra-témps, al estúpit sistéma de desunir y subjugar en compte d'agermanar y d'atraure. La dinastía regnant esperimentà lo metéix va-y-vé que la nació que regía; car axicom a aquesta va perdre-la, sa improvisada preponderancia, filla no-més de la casualitat y de la fortuna, contribuí a desvirtuar la importancia dels seus reys la falsa causa y mòvil de tots los seus actes, la ambició y no-més que la ambició, que res no pot si no va acompanyada del seny y de la prudencia. Dés lo moment que a la ambició no la acompanyen nobles qualitats, va convertint-se en instrument qui acaba per destruir lo metéix qui la sent, y qui pretén aplicar-la: lo desig de gloria portà En Alfons *lo Magnánim* a la injusta conquésta de Nàpols; son nebot, En Ferran II, somniant en lo domini universal, amplià la idea de gloria del seu oncle, aplicant, per dur-la a cap, los camins que son gran geni polítich li suggerien; lo nét d'aquest, vehent cenyit lo seu front ab la coróna de Cèssar, pensà que, al recollir aquell heretatge del seu avi, li calía obrar com als antichs Cèsars, batallant enfront de immenses legions com a insigne capità; en contra son fill Felip II no volgué semblar-se al seu pare com a guerrer, batallà dés lo seu retrét, y n'hi hagué prou de sa voluntariosa veu per dur a la perdició legions y armades, ab tal de realitzar los pensaments grandiosos que sa ambició li dictava, y puix ell no intervingué en les batalles sabé endegar maquiavèliques intrigues en la cort de cada nació estrange-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ra, ab la esperança de qué desunint l'enemich éra fàcil vèncer-lo per parts, séns comptar que méntre axí batían ún, un altre podía acometre-l a éll per la espatlla. Bones o males les qualitats dels tres primers reys adés nomenats, a la fí ajudaven més o menys a aparentar que llur ambició éra devegades justificada: emperò lo díe que lo monarca espanyol heretas la ambició dels seus antecessors, séns acompanyar-la ninguna de les qualitats que-ls distingiren, lo díe que lo successor d'aquells hagués d'aparentar ambició séns sentir-la, per tenir d'ajupír-se a la fantasía dels ministres o privats qui son govern dirigissen, aquell díe, capgirat tót com va dexarho l'antecessor, no conduhiría la ambició del monarca, real o aparent, sinó a una desexida, de totes les passades, humiliant y vergonyosa, per mancar l'enginy y los mijans, o a penedir-se de la infundada sobergueria, al cap-devall, transigint ab tot-hom y cercant una pau, qui no serviría sinó a transformar los antichs cabdills en cortesans, per fer de la córt una escola de corrupció, no per fomentar los dòns qui en la veritable pau renaxen, no per fer dels diferents Estats de la antiga Espanya un nou reyalme unit, prosperat y venturós.

No cal refiar-se de certs historiadors antichs qui tiren tots-témps a ocultar los defèctes dels reys. En algunes biografíes havèm vist exalçat lo nou rey, Felip III, per ses qualitats morals, de religiositat, generositat, bon seny, y adhuc certa valor en determinats cassos, y de totes les paasades propers a la pau, de ón diuen que-s diferencià de son pare, y féu gran bé a la nació: en quant a les qualitats, de cert que no s'erraríen, y les regonexèm, mas tocant a la propensió pacífica, séns negar-la tampoch, deuríem rebaxar-la tan bell punt com repassam los primers anys del seu regnat, en los quals se verifiuen féts qui son visiblement continuació d'aquells que promogué la metéxa causa dominant en témps del antecessor, la ambició; y en quant al bé del pahis, fàcil és que los qui açò sentaren confonguéssen aquell ab la bona vida que passaven en la córt.

No-ns contradihèm al admetre la propensió pacífica y al

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

consignar rasultats que la ambició no-mès pogué produhir; car havènt sentat abans que la ambició podia ésser aparnet, y que ab tót y no sentir-la lo Rey, podía son govern supondre;la eczistent, per les seues fins, un hom comprèn l'enigma, que nosaltres, no obstant, no resoldrèm en absolut, dexant al llegidor la facultat de deduhir, en esguart dels antecedents que anam a consignar de la vida y regnat del nou Felip. Con no fós prou lo carácter del pare—que sémpre de pares tirans y colèrichs solen exir fills sumisos y apocats,= lo sol recort que tingué Felip de la fí del seu germà Carles, la vida solitaria que férin-li portar dés de molt jóve, desviant-lo tots-témps del seu propi germà, y sa curta edat, perçò com no-més comptava 21 anys no complits con heretà la corona, nos previndríen per judicar de la disposició del seu caràcter al trobar-se rey d'Espanya, y per regonéxer que no podía menys de fer quant efectivament féu tan prést. Profitant-se de la curtedad d'esperit un agosarat cortesà, se constitueix lo seu privet, ministre, preceptor y director: y alçant-se altiu a la ómbra del jóve rey, fa y desfà de son grat, crea y destrueix quant li sap bò: y en suma, éll és lo veritable rey, y seua la aparença d'ambició que porta la política espanyola, séns romandre-li a Felip siuó la responsabilitat dels actes qne en nom séu s'executaren, no la culpa, posat que sa voluntat estava supeditada per la del privat. Era tan insigne personatge lo duch de Lerma, antich escuder de Felip essent infant, lo qui per fonamentar una ferma pedanya qui sémpre lo sostingués al lloch d'omnipotencia que assaltat havía, inventà l'immoral sistéma (¡axí pretenien laborar los de la córt la tan decantada unitat nacional!) de compartir gracies y favors a preu fét y aplicant en los primers càrrechs del Estat los seus parents y familiars; axí donà encontinent l'arquebisbat de Toledo y lo càrrech d'Inquisidor general al seu oncle don Bernat de Sandoval, lo virregnat de Valencia al seu germà, lo de Nàpols al seu conyat, lo generalat de les galéres d'Espanya al un dels seus gendres, a un altre gendre la presidencia d'Indies, y altres presidencies, virregnats y segretaríes a d'altres parents o servidors, séns

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mirament a llur mèrit personal, y essent-ho no-més lo parentiu o la fantasía interessada del protector.

Poderós éra lo de Lerma ab tants favorejats com lo sostenien emperò devent acreditar-se fora d'Espanya, cregué fàcil podèr seguir lo sistéma de Felip II, essent axí que no comptava ab los mijans, éra molt diferent la situació del reyalme y li mancava la tenacitat y constancia d'aquell rey. Per fer eficaç, donchs, a Europa, séns recordar-se de malencontres anteriors, volgué inaugurar son predomini ab un acte (diuen) de fermesa y podèr, formí una armada de cinquanta vaxells, destinada a traversar per les costes d'Anglaterra, pretengué espletar la malvolença d'Irlanda contra aquell reyalme que devía Felip heretar a la mort de la reyna Elisabet: emperò no consultant la voluntat del pahis, hagué d'enténdre tantost que aquest no li éra favorable, que lo rey Jacobus conexía sos intents, y fins li calgué pactar ab lo virrey qui allà éra per que li dexas recollir a salvament los vaxells, que-n destruí alhota en gran part una tempésta, séns restar-li altre arbitri sinó passar per un tractat vergonyós, de manéra que la gran faramalla de guerra contra anglesos, s'acabà ab una pau ferma, pau que ha servit als historiadors sus-are aludits per a Felip la propensió pacífica de què parlarem, séns esbrinar-ne la causa, y qui està en contradicció, com a propòsit, ab quant vé fét respécte de les demés nacions, en nom del metéix Felip.

En hora bona que, per honor d'Espanya, se prosseguis la guerra a Flandes, si no hi havía qui sotsmetés aquells rebetles, per als quals poch respécte merexía la dinastía que-ls havíen concedida ab la fí de que fóssen quasi independents; emperó séns estar l'Espanya en disposició de contrarrestar certes potencies y d'empendre conquéstes tal com ho farien en témps de Felip II, cuyden introduhir a França lo scisma polítich que hi mantenía sémpre lo rey, somníen en la successió al setial d'Ongría per Felip III, resolen amotllar a la fantasía del mandarí d'Espanya, la voluntat del duch de Saboya, de la amistat del qual depenjava la prepondorancia d'Espanya o França, y, per que no paregués conseqüencia

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de quant practicaren en altres rognats, subgectar los cossaris d'Alger y demés costes d'Africa, que bé podríen fer-ho si, entaulant veritable pau ab les restants nacions, y fugint d'aparentar que Espanya no renunciava a les ambicioses aspiracions dels reys passats, haguéra pogut aplicar-se esclusivament la nostra armada a conseguir açò que en los nostres témps hi han conseguit altres nacions d'Europa, obrant ab ordenat sistéma.

Per les fins que tantost se descubriran, convé sentar ans de tót que, a imitació d'això que féu Felip II a la primería del seu regnat, semblà que, al succehir-li lo seu fill, Espanya y l'Imperi anaven d'acort, y que aquesta aliança havía de contrarrestar al Francès, en lo cas de renovar antigues guerres o de provocar-lo a élles. No trigaren en veure-n lo resultat: anà descobrint gradualment Enrich IV que alguns dels seus diplomàtichs mancaven al devèr de lleyaltat, puix adhuc ses cartes en xifres éren llegides, ab oportuna clau, a Madrit; que sa muller María de Mèdici gloriejava-s d'aplaudir la política espanyola; que sa propria amistançada, la marquesa de Verneuil, éra patrocinada per l'embaixador espanyol don Baltasar de Zúnyiga; que alguns dels seus generals inspiraven desconfiança, per igual propensió; que hi havía una trama per lliurar la ciutat de Marsella a Espanya, y fins corría si Felip tenía lo propòsit de fer succehir lo seu fill, témps a venir, al trònus de França. Tanta agitació inspira a Enrich la major vigilancia, y al pas que sa desconfiança vé justificada, atalaya, empresóna, escarmenta los qui resulten culpables, y puix se convenç de que va essent inútil la pau de Vervins, combina alhora los mijans polítichs de burlar Felip, con lo punyal de Ravaillac li lléva la vida, passant ab açò lo setial al seu fill Lluis XIII—gran rey per sa patria, emperò causa de grans mals a Catalunya,—y s'esboyren totes les maquiavèliques intrignes forjades per los aulichs del nostre Felip, ab la senzilla composta d'un doble matrimoni, per lo qual una filla del Rey d'Espanya passa a ésser muller de Lluís, y una germana d'aquest, Elisabet, ho ha d'ésser del primogènit de Felip.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Méntre que esperaven debades lo resultat que donas lo scisma introduhit a França, les combinacions polítiques ulteriors endreçades a tal fí, donaren resultats contraris per efécte del sistema d'imposició que usaven y per los contraesforços de la metéxa França: lo duch de Saboya, Carles Manuel, qui retenía lo marquesat de Saluces, pertanyent a França, s'enten ab lo governador francès de Borgonya, duch de Biron, ab la fi de que aquesta terra s'alças contra aquell reyalme, ajudant-hi forces espanyoles. Emperò Enrich descóbre lo plan, fa degollar lo governador, acomet lo de Saboya, foragitant-lo més enllà dels Alps, y proporciona reclutes als Holandesos, qui llavors més que may alcen lo crit de libertat, y aspiren, com tantost van conseguir-ho, a erigir-se en república indipendent. Lo mòvil de la ambició se profità a-les-hores magníficament: Enrich induheix al de Saboya a apropriar-se lo Milanesat, ajudant-li numeroses osts franceses, y esperant aquest efécte, Venecia, Toscana y altres petites potencies d'Italia atalayen lo moment de decantar-se al qui sía vencedor. Encare que la mort d'Enrich, y la pau que María de Mèdici se proposava ab Espanya, deturen lo Savoyà, llançat ja en la carrera de la ambició atempta, a cap de poch, pretencions al Montferrat, l'embaxador espanyol lo menaça ab rahó y l'intima que depos les armes, s'hi nega lo de Saboya, y resulta d'aquí una guerra entre aquest y Espanya, qui no té fí sinó, aprés d'alternar en triumfes y pèrdues, fermant-se a Pavía, ab intermediació de Lluís XIII, un tractat per lo qual s'hi regoneix lo duch de Màntua possessor de Mont-ferrat; de manéra que abdues parts son vingudes a treballar per un tercer, perdent inutilment homens y cabals.

Les pretencions sobre Ongría, que no dexen de seguirse durant aquestes metéxes complicacions, atènyen un resultat tan infructuós com lo que acabam de consignar: tenint Espanya lo Milanesat y Nàpols, y ab la esperança, incerta per lo qui tingués discurs, d'enjovar Venecia y Saboya, semblaven ja poch obstacle los Alps, per introduhir-se a Alemanya, ón s'hi escampa l'or en abundor per los comissionats

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de la córt de Madrit, procurant atraure-s los catòlichs de determinades provincies, y no manca sinó que muyra Rodolf, per que Felip d'Espanya s'assega al setial de Bohemia y Ongría. Emperò l'arxiduch Ferran, qui té esperança de succehir, déxa obrar los espanyols, y aquests van presenciant com a Rodolf li succeheix Matíes, com aquest renuncía en Ferrran aquells dos reyalmes, com Ferran, al morir Matíes, és elegit emperador, essent ja rey d'Ongría y Bohemia; y compromesos los espanyols ab los demés catòlichs de diverses nacions a sostenir l'Imperi, han de batre-s contra los Bohemis, qui havíen aclamat rey lo compte Palatí, y ajudar al triumfe de Ferran, séns traure ningun profit de semblant guerra, per la qual tantes sumes y homens van perdre-s.

Contra los Holandesos, que n'havèm ja indicada, de passada, la propinca indipendencia, fóra molt llarch axò que dir podríem tocant als esforços dels nostres pobres soldats, qui anaven a morir, al lluytar ab la voluntat geganta d'un poble unit, resulut, pensador y esforçat, séns ésser socorreguts com devíen; de manéra que, tras immensos descalabros de la guerra, com lo que comportaren a la sangonosa batalla de Newport, teníen d'ésser víctimes de la fam, tant que-s vehéren obligats a indisciplinar-se, demanant llurs merescuts socorros al llur cap lo marquès de Spinola, qui fóu tingut passar personalment a Madrit per demanar diner, y si per satisfer-lo los calgué vendre per endevant lo carregament de la flota d'Indies, los vaxells holandesos basquegen d'empatxar la seua arribada, méntre que França envía a Holanda estols de voluntaris, per que suplesquen los voluntaris anglesos que abans hi trametía lo rey Jacobus—llavors ja ab pau ab Espanya,—y lo parlament Britànich aprova certes negociacions de cabals per mantenir aquella guerra d'independencia; de ón desenganyat y aburrit lo metéx Spinola, aconcella als ministres de Felip la pau, que s'ajustà a Amberes, si bé ab lo nom de tréva per dótze anys, que-s convertí després en perdurable, regonexent varies nacions les provincies unides, indipendents, veritablement venturoses

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y riques d'aquí-avant, per sostraure-s de tot esclusivisme y podèr estrany, y sóbre-tót per regir-se per sí-metéxes.

Acabarèm la ressenya d'ambicions, retrahent com a darrer exemple, lo fét de Venecia: tres representants de Felip, lo marquès de Bedmar, son embaxador a Venecia, lo marquès de Vila-franca, governador de Milan, y lo duch d'Osuna, virrey de Nàpols, ginyen lo plan més diabòlich per revoldre e inutilitzar la república Veneciana, qui arracerada entre la Lombardía y la Austria, éra lo trabocador constant, per ses negatives, de molts progéctes de dominació general: adhuc francesos porta lo d'Osuna al seu servey, y al Adriàtich s'encaminen tots los vaxells de Nápols, esperant lo moment en què esclat una conjuració, que han de encoratjar-la mil cinch-cents veterans del exèrcit de Milan, introduhits per lo de Bedmar; han d'incendiar aquests l'arsenal, degollar los senadors y aclamar per senyor de la ciutat lo rey de Espanya: emperò retrassant una tempestat l'acost dels vaxells, y prenent secréta nova de quant se tramava al Concell dels Deu, va fent presoners los agents del embaxador espanyol, y, ab memorable escarment, va afogant-ne fins a cinch-cents per aquelles llacunes, séns altres castichs exemplars que aplica, y axò sèns rompre ab la córt de Madrid, ni inculpar en res lo rey Felip, per major vergónya, car debades és imaginar ninguna repressalía, y no convé rompre ab Venecia, l'ódi de la qual podìa ésser desastrós per los restants dominis que té Espanya a Italia.

A axò vénen a raure les baledronades buydes dels mals concellers de Felip III, a axò los aparats d'ambició ab què pensaren espantar tot Europa, dés de les toves cadires dels llurs retréts, aquells per los quals la Espanya sencera y la historia imparcial, la historia no cortesana de vuy en díe, no té sinó veus de maledicció. ¡¡Pau obligada ab Anglaterra, tréva indispensable ab Holanda, pau vergonyosa, com a basa d'especulacions per l'enemich, ab França, simpatía forçada ab l'Imperi, sacrificant-se en son obsequi séns fruyt, y prudencia violent emperò necessaria ab Venecia, aprés d'havèrlos menaçat tóts y aprés d'havèr volgut disputar los dréts

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de sa sobiranía Reyal o popular!! Tal procehir, ja sía en los actes de menaça o requeriment, ja en los d'humiliada transacció ¿a quí y a què havèm d'atribuir-los? Si a Felip y a la seua ambició séns les qualitats dels seus predecessors, han mancat a la veritat quants historiadors nos han pintat son carácrer, y han sentat que tenien propensió pacífica; si als seus ministres—axò és lo cert,—havèm de dir ab tota la bóca, que élls y solament élls son los responsables del paper ridícol que féren representar a Espanya, de decadencia y pobresa, del mal sistéma que, seguit, en altres regnats, per la córt y sos certesans, ocasionen los disturbis intestins, que tantes llàgrimes y sanch costen als fills de la metéxa Espanya al batallar entre sí. Ja que lo Rey no és ambiciós, lo privat ha d'ésser un soberch, ventolà, destituit de la prudencia necessaria per governar, y del patriotisme ab què éra de obrar lo qui desig veure sa nació prosperada, venturosa y avençada, no bronquinosa, irruptora y malbaratodura de ses riqueses y de la sanch dels seus fills.

No és aquesta opinió esclusivament nostra, no és lo despit provincial (com ne diríen los contraris) lo qui ha dictat aquesta opinió és lo reflecse d'una justa sentencia donada pet lo bon sentit general dels homens d'aquella metéxa època, per los metéixs habitadors de la córt, per lo Rey, y adhuc per lo qui portava lo metéix nom y éra de la propria sanch del privat qui durant tants d'anys representa la política, lo govern y lo podèr d'aquesta malventurada nació. Que lo llegidor s'escruxesca: cada vegada que lo de Lerma hagué de fermar un tractat de pau, los vells capitans, partidaris de *sostener con teson la gloria nacional*, lo critiquen; emperò la generalitat de la nació, que valia més que los veterans reganyosos, anà esperimentant la infructuositat de les guerres, y quant poch va sabèr lo privat profitar-se de la pau per fer bè a la nació, ans la postrà ab lo pès de nous y formidables mals, y arribá lo díe (ja en lo 1618) en què l'ilustre descendent Borja—puix éra Lerma, per familia, també marqués de Denia,—véu-se acusat de tots los crims que-s pugue imaginar: d'havèr augmentat lo nómbre d'oficials

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

con los recórsos del erari no arribaven a cobrir les obligacions dels eczistents; d'havèr ocultat al Rey l'estat deplorable de les réndes del Estat; d'havèr instituit, un orde de cavallería per recompensar los qui s'assenyalassen en lo foment de la agricultura, en compte d'inventar utils víes de protecció y espandiment, y d'havèr eczimit del servey militar los jornalers, de ón perjudicà lo reclulament del exèrcit; d'ésser l'autor de totes les desventures que comportades havía la Espanya durant son govern; d'havèr fét emmatzinar la reyna Margarida, per mijà del seu privat don Roderich Calderon—qui després fóu executat;—d'havèr fét perdre al Estat un milió quatre-cents milia escuts, dels drets que lo Rey concedí a sóbre los grans y estofes de Sicilia; y d'altres mils accions repugnants y ruines, per tot lo qual róu Lerma despullat dels seus béns y reduhit a la major abgecció. Donchs tot açò, totes aquestes acusacions odioses y afrontoses que formulava un partit contra lo criminai privat, les dirigía lo cap del metéix partit—¡oh pinacle d'immoralitat!—qui no éra altre que lo propri fill del metéix Lerma, lo duch d'Uzeda, qui devía substituir en lo càrrech y privatesa que exercida havia son pare, en los pochs anys que restassen de vida al obcecat monarca.

Transformada la córt; aprés dels tractats de pau vergonyosos de què demunt donarem compte, en avinent y delitosa mansió d'aristòcrates de tots los antichs Estats; que hi feyen cap, ja no desijosos d'empunyar la espasa per volar a Flandes, Italia, França o Africa, sinó per gaudir, solaçar, professar vida cortesana, o ajustar-se ab poderosos llinatges de Castélla, ostentant a aytal fí nn esbalahidor lucse, raventxinant-se en daurades carroces, y creant, insensiblement, una escola d'immoralitat y malbarat qui no había de trigar gayre en donar verinós fruyt: l'exemple que oferis l'artificial céntre d'Espanya no éra lo més propri per que l'imitassen los restants céntres, les capitals dels antichs Estats, ans havía de reportar l'odi d'aquests contra Madrit, originantse-n los disturbis de què tant nos havèm d'ocupar en los venidors regnats. Tal fóu la transformació en la nova vida de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

pau cortesana, tal l'abandonament y distracció del govern respécte dels Estats llunyans encarregats a altius virreys, que, curant lo metéix, pensà lo duch d'Osuna, virrey de Nápols, afalagant la plebecía d'aquella ciutat italiana, alçar-se ab lo domini de Italia, fent un tort a sa patria y al seu Rey, fins que adonant-se Felip del procehir del Duch, lo qual feya y desfeya a sa fantasía, séns fer lo més petit cabal de les ordens de Madrit, envià secrétament a Nàpols lo cardinal Gaspar Borja, qui emprant lo fort de Castéll-nou, y donant-se a conèxer com a virtey, prèn lo criminal antecessor, y l'encarcéra pet sémpre més, lliurant-se axí Espanya d'un contratémps qui pot-ser fós lo de més amargants resultats per élla.

Durant lo regnat de Felip III, fóu con dugueren a cap la total expulsió dels Moreschs, de que venim ocupant-nos témps ha, y que tantost esplicarèm particularment, per quant respécta a Catalunya.

A la mort de Felip II, son fill y successor no havía atés encare donar la mà a la muller que li havien senyalada, emperò arribant aquesta no gayre després, ne tingué la successió desijada, essent lo primogènit y hereu del trònns lo príncep don Felip IV d'aquest nom, en la linia de Castélla.

Si al arribar aquesta successió, lluny de corregir-se los despropòsits cortesans, se perpetuen o s'agreugen, si l'esclusivisme del céntre s'erigeix en sistéma, per subjugar los estréms, si la dinastía degenera en lo caràcter dels seus reys y-s reproduheix lo mal exemple de divinitzar agosarats cortesans, fent que un privat sía més sobirà que lo metéix sobirà, ¡ay d'Espanya! y millor dirèm ¡ay dels Estats o provincies qui atempten a posar-se en pugna ab la arbitrarietat central!

La situació que presenta Catalunya, al succehir lo nou monarca al setial que ocupà Felip II de Castélla, no pot un hom apreciar-la en conjunct, car ofereix tres punts de vista

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

diferents: la capital, les ciutats subalternes y la montanya. Seguirèm l'orde invers per judicar-ho.

Les causes que anteriorment senyalarem, entre élles la permanencia de forces militars en lo pahís, mal exemple d'una vida abans no coneguda en aquest sol, y per açó y més que tót, la competencia contínua entre los omnipotents virreys y la Diputació sóbre qui havía de castigar los facinerosos o bandolers—perçò com creya aquest còs que lo Virrey, com a president de la Audiencia y podènt disposar de forces públiques, havía d'ésser lo qui verificas la persecució, y lo Virrey n'atribuya lo devèr als Diputats, volènt considerar lo sometent com a estol de soldats disciplinats, depenjants sols de son volèr,—feya que entre la boscuria d'alguns munts s'hi amagassen partides de bandolers, qui provehits d'armes de foch (nova causa ajudant, dés del ús de la pólvora, a la impunitat dels qui porten vida aventurera) sémbren la terror en determinades comarques, creant la immoral escola, abans no coneguda, de ón han d'exir ab lo témps esperts mestres tals com Roca-guinarda y Serrallónga.

Ja a les córts anteriors calgué provehir lo necessari per aturar l'espandiment d'aquexes bandes vagaroses, fora de tota lley y domini, y causa de molt gréus mals, y per més que en la antigor no-s dónen com a existents les dites bandes, emperò s'hi descobre envidés lo llur naximent, atribuhit a forasters qui introduexen armes a Catalunya. Axí Ferran II, ja a les córts de Monçó del 1510, establí que los Gascons qui s'introduhexen al Principat, portants ballestes y altres armes, sols puguen portar un bastó y un ganivet despuntat, y encare axò s'entén respécte d'aquells qui són pastors, rabadans y vagabundes, y lo qui hi fallirà que incórrega en la pena de deu lliures, o d'ésser açotat, fent responsables los oficials Reyals dels crims que aquells cometran, y prohibint-los absolutament tota remissió del crim o composta, per mijà de diner. Carles V, a les córts de Monçó del 1534, ja tirà un poch més avant: inseguint lo previngut per En Ferran, ordenà que los Gasons, Bearnesos, Limosins,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Foxenchs, Donesans y demés francesos qui-s trobassen al Principat y als comptats de Rosselló y Cerdanya, portants *ballestes*, *escopetes*, *arcabuços*, si les porten parades o parats, que perden lo puny, o romanguen condemnats a galéres, y si desparassen contra algú, soferesquen pena de mort, esceptuant-se no-més de la rigor d'aquesta constitució aquells forasters qui-s sien enmullerats ab dones naturals del dit Principat y comtats: finalment, a les córts, també de Monçó, del 1585, que lo llegidor ja coneix, Felip II arribà a aprovar set constitucions distintes, al obgécte d'esquivar les malaventures y crims qui podrien nàxer del ús de certes armes, que-n diuen *arcabusos-pedrenyals*, y en especial los petits vulgarment nomenats *pistolets*, per estar prohibits també en totes les terres, com arma, *proditoria*, *falsa*, *no útil per la guerra*, *maligna é indigna del nom d'arma*, los prohibeix lo rey a Catalunya, séns esceptuar de llur prohibició ninguna persóna de qual-se-vol estament, grau o condició que fós, fins als comissaris y oficials Reyals, de la Inquisició, de la Capitanía general, de la Diputació, etc. etc., sóts pena, si lo criminal tingués privilegi militar, d'ésser arrestat per deu anys a Italia o a una illa; si fós *plebeyo* (1), de deu anys de galeres, y si Francès o Gascó, de mort, pena que ni lo Lloch-tinent ni ningú no té la facultat de commutar. Per recollir tots los pedrenyals curts, *no tenint-ne de canó tres palms*, dóna de témps dos mesos, séns que li valga al qui-l tingués l'havèr-lo desmontat, puix l'obgécte és que no-n rest ningun al palís. Y per fí, en atenció a que en lo Principat, són molts los pedrenyals que sos naturals guarden per defensar la terra d'incursions enemigues, y són los dits pedrenyals de tres palms o més de llarch, interim se proveheixen d'*arcabusos de mètxa*(2) los hi dónen témps de dos anys per cambiar-los, passats los

(1) Es la primera vegada que vehèm usada aquesta paraula a un document català.

(2) Algunes vegades, y entre altres la hora del avalot de la Mercè, de què-ns ocuparem a la part eclesiàstica, del capitol anterior, s'hi parla d'arcabuços *de roda*, dihent y *volgalí que la roda no voltà y la mètxa no prengué*. Lo nom de *pedrenyals*, derivat de *pédra*, dóna la diferencia entre los arcabuços de pédra de foch y los de mètxa, y haviem cregut que aquests serien més primitius; emperò

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

quals cauen irremisiblement en les penes establertes; y tant aquesta disposició com tot l'endemés que-s conté en les referides constitucions, són a súplica dels tres Braços plegats de la Diputació en les espressades córts.

Ab tòt que, per altres constitucions de la metéxa época, és sabut que en alguns punts de Catalunya s'hi cometen lladronicis y homicidis, ni en aquelles ni en altres documents no vehèm encare espressada la eczistencia d'algun escamot prepotent ni nom de cabdill determinat, axicom trobarèm més avant; y sols en la obra del senyor de Pidal (ja citada), sóbre les *Alteraciones de Aragón*, al parlar dels sorollosos pléts entre pobles y senyors, qui, a parèr séu, són lo tonament del subject que és principal obgécte del seu estudi, menciona partides de bandolers entrats de Catalunya, cridats per los sublevats dels pobles o convinguts ab élls, de les quals descobre ésser capitost un tal Minyon y un tal Cadell.

Lo primer cognom ni és català per sa terminació, ni és conegut a Catalunya, essent probablement, a tot estirar, traducció d'un motiu o denominació comuna per significar la edat o estat de bandoler, car sabut és que *minyó*, equival en castellà a *muchacho*, *mozo o chico*, com axí tal vegada lo nomenaríen los seus: lo segón cognom es vérament català, y encare que particular d'una familia, serveix més tart com de motiu o denominació general per quiscun dels individuus pertanyents a un bàndol numerós, qui arriba ab lo témps a ésser poderós, los Cadells, oposat (segóns diuen) al Narros o Nyerros, dels quals ja-ns ocuparèm com serà oportú. A la época a la qual nos referim, ans del 1585, ni los tals cabdills ni llurs bandes no poden tenir ninguna importancia, ni-n fa menció document algun; emperò de totes les passades prova la eczistencia de partides soltes de bandolers més o menys facinerosos, envers les fronteres d'Aragó, y en conseqüencia

és precisament tot al contrari, car en tots los bans s'hi prohibexen los primers o s'ordena cambiar-los, endreçant-los a la manéra dels segóns. Nos hà fèt gracia la traducció que fa del nom *pedrenyals* l'Henry, historiador dels Rosselló, puix no cerca etimologia en *pédra*, sinó en *pit*, a la francesa, apellant-los *poitrinals*.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

d'havèr-n'hi d'altres en altres estréms y comarques, més asproses, de Catalunya, la impunitat que suposam per efécte de les competencies de les autoritats, y la desastrosa sement dels greujosos mals qui tantost han de descapdellar-se, primer en perjuhí dels habitants montanyenchs, y després com a complicació funesta en los alçaments polítichs.

De les ciutats y poblacions subalternes no-n podèm dir sinó, que llunyades, per la nova situació de Catalunya d'ençà dels Reys Catòlichs, del moviment general polítich d'Espanya—tant que havien dexat d'ésser testimonis immediats dels actes de llurs antichs reys, per residir constantment llur dinastía en lo pahís,—e isolades per les poques comunicacións ab lo nou centre de govern, vivien mantenint pacifichs llurs hàbits consuetudinaris, ab la major indiferencia respécte dels afers o aveniments que a aquell poguéssen afectar, y-s circumscrivíen sols a ésser viu espill de la capital catalana, obrant cóm aquesta obrava, y seguint son impuls y exemple, generalment, fins que l'enginy de la ambició extrangera ve a minar llur benestar, y-ls retórna llur antiga força y autonomía, emperò per la llur propria destrucció y universal dissort de tota la terra.

La capital, Barcelona, que-n venim estudiant la fesonomía de tant de témps, continua pacífica, per estar paramentada de les honres y aperduaments de les grans empreses bèliques d'Espanya, en les quals li permeten fer un paper secundari; y axí passa la vida, aferrada als seus sants y llohables costums, agoytant tota ocasió de podèr mostrar sa esplendidesa, magestat y bon gust en les funcions públiques, civils o religioses, o en què ha de justificar sa lleyaltat plorant o alegrant-se per les penes o satisfaccions de la dinastía regnant; emperò recelosa sémpre per la pretesa supremacia dels virreys o lloch-tinents, perçò com portada de son esperit legal o foral, de ses pràctiques consuetudinaries y cerimonioses, la menor contrarietat origina una competencia, que sovintment se complica, per decantar-se més o menys a favor séua certs estaments contaminats de la influencia cortesana, y la susceptibilitat n'és tan esquisida, que facilment ne so-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

brevénen sorolloses y embregades questions, ón és precis confessar que la justicia està generalment de part dels representants de la ciutat, emperò que no déxen d'ésser desastrós camí per arribar a lamentables y trascendentals rompiments. Ni per los personatges qui hi transiten, venint d'estats llunyadans, ni per la arribada de grans flotes o lo forniment d'altres que lo rey d'Espanya aparell, ja s'és vist quant diferent no es estat en lo regnat de Felip II, acomparat aquest período ab lo del regnat del gran Cèssar Carles; y aquesta diferencia, descendent, qui sap si per les causes sus-are retrétes, serà més notable encare en lo regnat del nou Felip, qui dés d'are comença, axicom anirà també en augment, de aqui-avant, la causa de la malvolença que-s vé laborant, y que ha d'acabar, en l'altre regnat, ab una guerra entre Catalunya y Castélla.

Tot-just tinguéren noves les autoritats de Barcelona de la mort de Felip II, per lletres autógrafes del successor, com ja-s previnguéren, per les degudes funeralies. Lo qui llegirà la relació combinada per l'annalista Feliu, per esplicar aquest fét, més per açò que oculta que per açò que espréssa (temor o respécte eczagerat que no comprenèm en aquell acèrrim defensor de les libertats catalanes en témps d'altres Felips posteriors), no-n traurà en clar sinó grata armonía y mutual y cortès condescendencia entre lo nostre poble y lo nou Rey y son govern, y talment la deducció natural ha d'ésser que tot lo de costum se complí séns mancar lo menor devèr y formalitat, y que tot se conformà, si entrebanch pogué semblar alguna ilegalitat, per sobres d'afecció y de tolerancia per una altra part. No obstant no éra axí: dés lo primer moment sortiren ja complicacions en la metéixa ciutat, y si e quelcom fóren condescendents les autoritats catalanes ab lo nou monarca, en cambi aquest los hi féu una jugada, que no dexarien de regonèxer los més beneyts. Anam per orde.

Una de les principals dificultats legals que passaven cada vegada que mudava la successió, éra lo nou nomenament de virrey; emperò aquest cessava en lo seu càrrech y juris-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dicció dés lo moment que lo Rey moría, y no-res-menys, segóns la legislació del pahís, per més que lo Príncep hagués estat jurat com a successor, si no havía ell jurat com a comte, no podía espedir lo nomenament del virrey, puix resultaría ésser aquest reconegut abans que la persona del monarca, del qual rebía lo podèr, segóns lo Feliu—y apar ésser açò cert, puix axí resulta de les dates d'autes autoritzades per lo Virrey,—lo metéix Rey demanà als Catalans que jurassen al duch de Feria (lo metéix qui ho éra en témps de Felip II), per lo molt que interessava al Principat y a la monarquía, de ón la Diputació cridà a junta dels tres Estats y la ciutat dels séus, y oberta conferencia, tractaren la materia, y acabaren abdós còssos conformant-se, y «van complaure lo rey, y *juraren lo Duch ab diverses y estraordinaries protéstes y declaracions de no ésser perjuhi en l'esdevenidor*, ab tót que lo Rey ja hagués jurat successor, perçò que devía jurar Comte, y aquesta es la lley.» Va pendre-s aquesta determinació ans del 27 de Setémbre, catorze díes, a tot estirar, aprés de la mort del Rey, y lo resultat fóu consentir los Catalans a mancar al costum legal; mal precehent, posat que tal condescendencia los conduhiría a tenir-ne després d'altres de major importancia, y jatsía lléu aquesta questió (sóbre-tót mirada del nostre témps estant) no dexava d'obrir insesiblement pas al abus, qui és un altre camí més ample per la tiranía.

Lo jurament al renovat Virrey, duch de Feria, verifica-s lo 27, y aquest metéix díe ¡coincidencia notable! van presentar-se al moll de Barcelona setze galeres, comanades per un altre duch, lo de Túrsis, les quals no saludaren la ciutat, pretestant que estaven de dol per la mort del Rey: emperò los Concellers ordenaren tancar les portes, prohibint la entrada als qui hi anaven: a-les-hores totes saludaren, llevat d'una, y fins que tótes compliren lo salut no contestà la ciutat, fent los baluarts la gala que-s requería. Nos gordarèm bé ¡rou d'endevinar les causes de tals coincidencies, que pot-ser tindríen més sorrollosa reexida, a esdevenir-se méntre que-s debatía la questió del Virrey y éra incert si l'accep-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tarien o no; emperò com açò s'escaygué lo 27, y en aquest díe restava aceptat y jurat lo Virrey, bon compte tindría lo duch de la ciutat de sossegar lo duch marítim, y axí tót vingué a finir en bona pau.

Fins ací veritablement tot apar revelar armonía, emperò com, durant lo debat sóbre lo nomenamet del virrey, s'ocupaven les autoritats barcelonines d'altres afers importants y d'encontrat caràcter entre sí, de les funeralies que calía fer per S. M. y de les féstes que s'aparellaven a son immediat successor, havèm de veure si en la resolució d'aquells régna també la armonía que indicam, y de qui n'éra la culpa, en cas que-s perdés. Als Dietaris de la Diputació s'hi consigna una greu lamentació per part dels Concellers, dés lo moment que resolen la celebració de pomposes exsequies, per tal com no-ls hi senyalen en les metéxes lo lloch propri y preeminent que, de témps immemorial, havíen ocupat en cassos consemblants, y tant que, al donar-los avis lo Virrey per la assistencia, contésten llis y ras que no hi concorreríen, perçò que si ho féssen fóra en menys-preu de llur nom y del de la ciutat que representaven: lo de Feria, qui veuría en això un principi de desplaher casualment al començar lo seu nou virreynat, y la hora que convenía més que may anar d'acort per obsequiar plegats la Magestat de Felip III, que n'esperava la visita Barcelona, mostrant-se conciliador y cavaller, assegurà que-s dolía del plany, y faría en axí que los Concellers no tinguéssen motiu de tenirne, y concorreguéssen a les honres del seu difunt senyor. Axí és de creure que succehís, y revela la participació de totes les autoritats y corporacions en lo públich sentiment la assistencia d'unes y altres al palau de la Diputació, ón aquesta romangué servant lo dol, y rebent ab gran sumptuasitat y cerimonia per espay de tres díes.

Si la lleyaltat vencés la altivesa con se tractava d'un rey mort, exalçada havía de sentir-se aquella per rebre lo rey viu, y bé éra del cas, car, durant lo témps transcorregut, y d'ençà que començaren a consultar S. M. sóbre la fórma de conciliar lo dol ab los preparatoris de les féstes, s'éra Felip

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dignat escriure cartes y més cartes als Concellers, les quals se troben originals o transcrites en los Dietaris y deliberacions de la Diputació.

Lo díe 24 de Setèmbre, lo Sr. duch de Feria llegí una lletra (de la qual rebéren també duplicat los Concellers) ón S. M. manifestava «lo desig gran de fer-nos mercè y de venir a visitar aquests reyalmes, ón cuydava trobar-se molt prompte, per negocis de contentament, çò és, per lo casament d'éll y de la senyora Infanta, germana séua, etc.;» Ab data 11 d'Octubre, lo meteix Rey, al fer mercès als Diputats perçò que acceptat havía lo Virrey, los diu:... *y os lo agradezco mucho, y esto mismo y el amor que os tengo y deseo de visitaros, me incitan para que me dé tanta mayor prissa, para desembarazarme de las ocupationes precissas destos Reynos, y dar os contentamiento con mi presentia y recibirle yo.»* Ab data 20 del metéix més, axí s'espréssa Felip III: «*...la resolución que he tomado en mi partida y en ir a jurar a essa ciudat y cassarme en ella: y lo que acerca desto y otras cosas se havrá de hazer, y así remitiéndome en ello, en esto no terné que dezir os mas de encargar os quedando la entera fee y creentia, os mostreis en la execution y cumplimiento dello, los que yo confio, y haveis acostumbrado, y tanto mas en esta ocasión*, etc.» Lo metéix díe de rebre-s aquesta lletra, que fóu lo 27 d'Octubre, lo de Feria confermà son contingut per una altra de S. M., ón li espressava, que exiría de la córt del 20 al 25, y que aniria dret a Barcelona ab la Infanta ensémps, per celebrar aquí les féstes del seu casori, suplicant que fóssen aquestes *con exeso, por ser estas ocasiones tales como jamás se ofrecieron*, advertint que no déxen lo dol fins al día de las noces, y que la *gala* que usassen que fós moderada séns brodadura d'or y argent: tras aquesta, vé una altra carta sumament familiar, en la cual lo Rey tracta del metéix afer, o sía de conciliar los festeigs ab lo dol, y encarrega que ho facen assabèr als de Lleyda—com indicant axí que vindría per Çaragoça, y fóra, per tant, aquella ciutat la primera que visitas de Catalunya;—y encare s'hi ocupa de les colors que poden usar s'hi hi ha justes Reyals: en suma, o directament o per conduyt del Virrey, va mantenint-se per molt

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

témps, entre lo monarca y les autoritats de Barcelona, aquesta franca correspondencia, per la qual teníen aquestes motiu de sobres per alegrar-se per endavant confiades, y naturalment, havíen de doblar llur esforç y entussiasme per que fós digne del rey d'Espanya l'obsequi que li fés la ciutat al rebre-l per primera vegada com a Rey, tant més com l'escollía per celebrar-hi son casament ab la Princesa, que venía de Alemanya.

De tal manéra acolliren los nostres prohomens la honor ab què creguéren que-ls distingíen, y tant gaudiren ab la ilusió de la grandesa que relluhiría ben tost a Barcelona, que tot-seguit començaren a fer preparatius per los festeigs, revelant aquesta disposició l'acort que prenguéren de nomenar embaxadors per qué s'acuytassen a retre mercès al Rey per la distinció y honor que-ls feya, y aximetéix donar-li la en-hora-bona per ses properes noces. D'aquestes embaxades no-n diu res l'annalista Feliu; y al ocupar-se-n d'úna lo Dietari de la Diputació, consigna ab la major senzillesa, que al esplicar-ne l'obgécte los Concellers al de Feria, manifestaren que lo dit obgécte podía ésser dóble, car tot alhora los embaxadors donaríen a S. M. les gracies o en-hora-bona, y *lo condol per lo mort del seu pare.* Aquesta darrera frasa és véram ent sospitosa. ¿Voldríen ab açò significar los Concellers que, puix feyen formal embaxada per causa de felicitació, la féssen alhora per donar lo condol, apar de la manifestació que, ja per escrit, haguéssen féta dés lo primer moment; o és que la ciutat de Barcelona indecisa per la questió del Virrey o distréta per la satisfacció de les properes féstes, s'oblidà d'acompanyar en son sentiment lo fill de Felip II? No podèm creure açò darrer; emperò si hi fós, n'hi hauría prou en aquella época ón la cerimonia palatina éra tan eczagerada que, per no trencar-la, dexaven morir los reys (1), per que la

(1) Lo Flórez, en ses *Reinas Católicas*, esplica que, havènt-se emmalaltit lo Rey a Denia, duplicaren-se les dolors de la Reyna «de no podèr servir-lo totes hores, planyent-se de la etiqueta del nostre palau, qui priva de la libertat d'altres casades en assistir per sémpre los llurs marits, com ella desijava.» Conférma lo efécte d'aquesta fatalitat la causa de la mort de Felip III, que consistí en havér-se

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ciutat favorejada pagar d'una manéra eficaç la pena de sa indiscreció: no ho crehém, dihém, perçó que d'avèr mancat Barcelona de bell començament, no mantindría Felip tant de témps correspondencia ab élla, donant-li esperances, o millor seguretats de sa anada, y no li repetiría constantment *la amor que professava als seus solsmesos*; y endemés, per tal com al arribar lo moment d'esperimentar la capital catalana la contrarietat que li esperava, ún veurà que éra cosa disposta de molt témps no venir al nostre sol, resultant-ne que lo Rey, o lo seu govern, o lo qui tingués valiment per conseguir-ho, jogà ab la bona fé de Catalunya, y entretinguéren-lo, d'una manéra ridícola, ab unes esperances qui no havíen de tenir compliment.

Espliquèm lo fét: anaren avançant los preparatius de recepció a Barcelona, van confermar-se, per les repetides cartes de S. M. les seguretats de que prompte estaria Felip entre los catalans, y ben tost, perçò metéix, arribaría al seu port la armada qui condulhía la espressada Reyna, per ésser la seua platja la preferida, de témps immemorial per recepcions consemblants, segóns lo llegidor pot recordar: emperò transcorregué la data en què lo de Feria indicà que S. M. partiría de la córt. Cessaren les cartes, y anaren passant díes y més díes, séns que tinguéssen noves de la vinguda de sa magestat, ni de la flota d'Italia; y mudada entretant la municipalitat barcelonina— per atènyer lo díe de Sant-Andréu, 31 de Novémbre, en què fan nova elecció de Concellers, de manéra que cessaren en llur càrrech los qui aparellaren los festeigs,—lluny d'inaugurar lo llur govern los nous magistráts ab una satisfacció que-s creyen tenir al ovirar una flota, haguéren d'inaugurar-lo ab un desplaher inesperat; car arribant al port lo generalíssim de mar, Joan Andréu Doria, no la flota de la Reyna que esperaven, axí que estiguéren atracades

arrimat a un braser qui li inflamà la cara. Adonant-se-n lo marqués de Polar, per no correspondre-li donar aquest avis humanitari a S. M., cridà lo duch de Alba; aquest se disculpà dihent que tal prerogativa éra solament del ministre duch d'Uzeda, y con aquest hi pogué anar, tenia S. M. ja rostida la cara, produhint-li la ardor intensa fébra y una cruel erisipela, qui-l portà al sepulcre en bréu témps.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ses galéres s'entoçudí aquell mariner en volèr entrar dins la ciutat, portant per guarda de sa persóna, com si fós personatge Reyal, una companyía d'arquers. Lo Conceller en cap qui ho éra a-les-hores mestre Franci Soler, métge (1), repetlí aquella força no permetent que tiras avant, y fins manà tancar lo portal de mar per ón ja començava a introduhir-se la dita companyía ab l'almirall generalíssim; y aquest, ressentit perçò que no li permetien tal ostentació (que tan podía ésser senyal d'ergull, com desconfiança o mal intent), tornà a embarcar-se de nou, anà cap enfora, féu girar les proes de les galéres, y, com en revenja, desparà un ruxat de bales contra la ciutat, y emprengué la ruta de Ponent.

Axí tractaven aqueixs sobirans oficials del rey d'Espanya, qui, com los virreys d'Italia mencionats en la *Idea del reinado*, se transformaven en insolents tirans, una de les millors ciutats de la monarquía espanyola, a la qual lo metéix Felip prometía assenyalar no gayre abans fent-la tàlem de la seua primer amor y testimoni preeminent de les seues noces la famosa Barcelona, que, en aquell metéix regnat, celebrava com a una de les més famoses del món l'immortal Cervantes, més digne de llabor que no lo mercenari generalíssim Doria, y tota sa patuleya!

Impacients seguiren los nous Concellers y ab élls totes les autoritats catalanes, no sabènt esplicar-se la rahó d'aquell misteri, fins que als darrers díes de Desémbre, fóu féta a mans dels primers una carta de Felip (2), ón aquest los deya (segóns lo Feliu) «que li éra estat forçós deturar-se a Valencia, y celebrar les noces en aquella ciutat, y que tantost se-n vindría a Catalunya.»

Espréssa l'Annalista quant no sentí la provincia que no-s complís axò que ofert havía, «havènt ja esmerçat *grans mi-*

(1) Ab aquest nom figura lo Conceller en cap de la dita época, axí en los *Anales Consulares*, com en los Dietaris de la Diputació, de manéra que no comprenèm com en los *Anales* del Feliu lo nomena Pére Benet Soler.

(2) Als Dietaris de la Diputació consta que, pochs díes abans, lo virrey duch de Feria havía-ls assegurat que lo Rey partiría de Madrit lo 10 d'aquell mes.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lers en la prevenció de les féstes;» e inseguint lo seu sistema, esplica sol y bonament la part de sentiment que les corporacions esperimentaren, les quals prasenta tots-témps ab ayre suplicatiu, restant los embaxadors que enviaren a la córt satisféts y agrahits de les paraules del Rey, y séns oblidar-se, en aquest y altes cassos, d'apuntar tot quant atany a la vanitat y al sentiment.

Si l'Annalista prengués les noves ab què fórma sa relació d'una font duptosa o d'un llibre desautoritzat, podríem passar-li sa candidesa per la una part y ses omissions per una altra; emperò precisament ses úniques y continues referencies són als arxius de la Diputació y de la Ciutat, en los quals pogué veure, sóbre-tót als Dietaris; als quals també fa referencia, que los féts que esplica fórmen part d'uns altres que calla o desfigura, y axí havèm de creure que ses omissions són voluntaries. Nosaltres curarém de suplir-les are, atenent-nos als documents eczistents en abdós arxius, y per élls podrèm assegurar que veritablement, axí lo Concell de Cent com la Diputació, celebraren llurs respectives juntes y nomenaren numeroses embaxades, anant enfront de la del Concell de Cent lo metéix Conceller en cap, Soler, y que, a sa tornada, res més afegiren a quant ja havía manifestat lo Rey, per sa lletra de les darreries de Desémbre.

Com és de pensar, per aquesta data, la resolució de formar-se embaxades fóu ja entrat lo nou any del 1599, emperò és d'advertir (y açò ha consigna lo Feliu) que la embaxada de la Diputació trobà lo Rey caminant de Çaragoça vers Valencia, de manéra que si abans estigué ja en aquesta ciutat, com apar indicar-ho la carta de Desémbre no duptà en separar-se dels afers qui allà deturaven-lo, per empendre un viatge a Aragó, con altretant o menys li costava anar a Catalunya, a la qual havía donat sa reyal paraula; y si és que vingué directament per Aragó, essent com és Çaragoça camí dret envers Barcelona, y a menys distancia aquesta ciutat d'aquella que la capital valenciana, reculava llavors Felip, envidés, anant de Çaragoça a Valencia, essent-ne lo resultat, al cap-devall, dexar de visitar precisament la terra la qual

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

volguéren distingir tres mesos abans ab la presencia y les noces de S. M., y convèncer Catalunya de que élla, ans que ne tindríen la assenyalada honor los restants reyalmes de la Coróna, çò és, Valencia y Aragó.

Per lo que valga la següent nova, que d'ésser certa provaría que estiguéren enganyant dés d'un principi la ciutat de Barcelona, farèm ací parlar lo respectable Flórez, qui, en ses *Reinas Católicas*, descrivint los progéctes del casament de Felip III, encare abans de que-s moris Felip II, y nomenant los personatjes que a aquell havíen de concórrer o havíen de tenir càrrechs a la cambra de la nova reyna, diu: «Per majordom major senyalà lo comte d'Alba de Liste, y per cavalleriç don Joan d'Idiaquez. Lo cardinal arquebisbe de Sivilla, don Roderich de Castro, fóu escollit *per rebre-la a Valencia.*»

Fós qual fós la valor que ún puga atribuir a les dues darreres noves que acabam d'apuntar—la del Feliu sóbre l'encontre de la embaxada ab lo Rey venint de Çaragoça, y la de Flórez, al descobrir l'antich propósit de desembarcar la Reyna a Valencia,—continuarèm nosaltres atents al contingut dels documents eczistents, entre altres, la relació circumstanciada féta per lo comte de Quirra als Diputats, de tot quant s'esdevingué en la desexida d'un encàrrech que aquests li féren. Consta, donchs, que tant Diputats com Concellers no sabíen acabar-se, com axí solen dir, lo desengany sofert, y puix que resoltament la honra que Barcelona esperava havía de tenir-la Valencia, cercant del mal lo menys, y contentant-se d'una satisfacció secundaria qui-ls compensas la perdua de la altra major y més honrosa que esperaven, féren-se la ilusió (altre nom no mereix) de que la desembarcada de la Reyna havía d'ésser precisament a la nostra capital, ajudant-hi la nova qui-ls donà lo Virrey, lo díe 23 de Març, de que la armada qui conduhía la Reyna havía ja passat lo golf y-s trobava ja a Roses, de ón vinguéren continuus avisus que s'acostava. Ab aquesta esperança disposaren-se alguns preparatius vora la mar, donaren orde a la milicia de gremis per que formas, con ne fós ocasió, de llarch a llarch

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de les muralles, feren-se lluminaries, y los Diputats se traslladaren al moll esperant la arribada de la Reyna, o la del comissionat que enviaren per suplicar-la que-s servis descansar, quant menys, algunes hores a Barcelona.

Lo dit comissionat, lo comte de Quirra, anava acompanyat de dótze oficials, molt ben abillats, conduhits per tres barques armades, plenes de banderoles, tenint entre altres ornaments un pabelló o cobert de damasch, séns dupte ab l'obgécte de que servis per la Reyna al volèr desembarcar, y ocupant-lo dit comissionat ab los séus, partiren a força de rems, a la descoberta.

No sabèm què passaría, posat que sía cert, al Virrey y al Conceller en cap, qui, segóns lo Feliu, isquéren a besar la má a S. M. (1); emperò lo comte, en sa relació, esplica que lo díe 22, ab ruta vers Mataró, al traversar enfront del baluart de Llevant, ans de la mitja nit, descobrí dos fanals, qui éren de dues galéres, les quals feyen la vía del cap de Llobregat: donant-se a conéxer l'emissari, tragué lo cap lo personatge que hi anava, En Guillèm de Sant Climent, embaxador del Rey a Alemanya, y entrant en conversa sóbre la pruhija que tenien los Diputats, consellà l'embaxador al de Quirra que ans de besar la mà a la Reyna la besassen al arxiduch Albert; y *per aplanar dificultats e inconvenients que podíen succehir*, li donà cartes de recomanament per aquests per lo príncep Doria, per la Duquesa de Gandía, cambrera major de la Reyna, y per don Francesch Dia Tristan, cambrer major de Sa Altesa.

Continuà son viatge l'embaxador, y lo de Quirra anà seguint també sa ruta, y ovirant davant Argentona unes galéres, dreçà-s a una qui era la capitana de Sicilia, y parlá ab lo general, qui éra don Pére de Leyva, lo qual féu-li assabér que S. M. havía dormit aquella nit a Palamós, en conseqüencia va recollir-se a Mataró, per refrescar la gent, qui estava cansada de bogar, y estant d'atalaya, ovirant vers la

(1) Lo Dietari de la Diputació, al esplicar la exida dels Diputats vers lo moll, no-més diu «inseguint lo que feyen Excm. Duc de Feria, lo Lloch-tinent general y los Concellers de la present ciutat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

matinada, endret Malgrat, y sóbre lo cap de Tordera, la armada, volà tot-seguit al seu encóntre, y s'atançà a la galéra del príncep Doria, que éra llà ón anava S. A. Ja en presencia del Arxiduch, esposà la volença y súplica dels Diputats, y Albert li respongué en iguals térmens: «Si bé voldría que S. M. *condescendis* ab açò que los Diputats demanen, mas trobe-ho impossible per tenir precisa orde del Rey d'anar a desembarcar a Binerós. Ab tót, vaja a donar sa embaxada a S. M. que si S. M. fós servida de fer-li mercè, jo correspondré ab élla de molt bon grat.» Insistí lo de Quirra, suplicant que, almenys, passas de díe S. M. per davant Barcelona, per que poguéssen exir a besar-li la mà. y llavors replicà l'arxiduch: «Lo témps és tant per proha, que m'imagine que serà ben tart con arribarèm davant Barcelona: y axí m'apar impossible passar dè díe, per ésser lo vent tan fresch. Diga-ho a S. M., que jo correspondré ab quant S. M. fós servida.» Passant després a veure lo príncep Doria, aquest l'acompanyà en presencia de la Reyna, y repetida la súplica de que-s dignas desembarcar a Barcelona o permetre, al seu pas, que les autoritats poguéssen exir a besar-li la mà, donà Margarida, per mijà d'un interpretador, qui éra un jove italià, semblant resposta: «Diu S. M. que molt li plauria de podér condescendir ab quant los Diputats demanen, y agraheix la voluntat que mostren al seu servey, qui és ben confórme ab llur feheltat; mas *com té orde precisa d'arribar a desembarcar a Binerós*, és impossible aturar en son viatge: emperò que-l assegura que cercarà ocasió de que S. M., dins bréu témps, se-n vinga a aquest son Principat, per fer-los tota la mercè que-s merexen.» Tal com ab l'Arxiduch, insistí ab la Reyna lo de Quirra, per que *almenys* poguéssen los Diputats gaudir la mercè de besar ses Reyals mans, responent a açò la dita senyora també per mijà del interpretador: «Diu S. M, que ja és tan tart, que-s fa impossible que sia axí com los Diputats demanen, y que ella representarà a la magestat del Rey, N. S. aquesta voluntat tan gran que los Diputats mostren al seu servey, per que-ls faça mercè, com és de rahó.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

No podía ésser més esplícita la negativa, axí per part de la Reyna con del Arxiduch, y ab tót que s'entretingué un poch lo de Quirra, y fins solicità besar la mà a la reyna Mare, cosa que li fóu negada, dihent-li que aquella senyora estava reposant, no tingué altre remey sinó tornar-se a embarcar y regressar a Barcelona, ón, tot-just hi arribà com féu a mans dels Diputats, qui esperaven, la relació sus-are aludida, y que fa a creure que la escriuría durant lo viatge de tornada, puix la presentà al posar lo peu en terra. Faça-s quiscú are compte dés de quant témps havía Felip resolt no venir a Catalunya, y que tampoch hi desembarcas la Reyna, con aquesta, ab tota sa comitiva, venint de tant lluny com venien, portaven ja una orde espréssa d'anar a desembarcar a Vinaroz, çò és, lo primer port més enllà de Catalunya, de manéra que lo menys-preu ja no-s limitava a Barcelona, sinó que comprenía tots los ports de la costa envers Tortosa, en algun dels quals podía fer escala, axicom n'havía feta a Roses y Palamós, con los diputats no podíen encare esperar la negativa que-ls donaren. Lo Mariana, al *Sumario*, fa arribar la armada lo 25 de Març als Alfachs; emperò lo Flòrez assegura que lo Rey ja éra a Valencia lo díe 14 de Febrer, que la Reyna arribà a Vinaroz lo 21 de Març, y que sa entrada a Valencia no fóu fins al 18 d'Abril, diumenge de *Quasimodo*, y que a la metéxa data verifica-s lo matrimoni.

Ni caldrà dir que tot quant havía aparellat en Barcelona la lleyaltat o la confiança de ses autoritats s'esvaní tot-d'una, y molt difícil fóra endevinar dés lo témps d'are la interpretació que donaríen axí a la informalitat del Rey, y a les contestacions, bréus, en gran manéra, de la Reyna y del Arxiduch, com també al estudiat propòsit de no acostar-se la armada Reyal a ningun port de Catalunya. Era cruel lo dupte, car posat que lo Rey estigués agreujat, no convenía tan gran fatalitat a la primería d'un regnat, y con sabíen que, menys o més tart, éra tingut Felip venir a jurar com a Comte. Si fóu lo desig d'assuaujar aquest duptós gréuge, la cortesanía de part d'alguns, o la bona idea d'aprofitar la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

propinquitat del Rey, per que complís ab Catalunya quant lo costum y la necessitat reclamaven, axò que féu pendre una prompta resolució a les autoritats ho ignoram; emperò és ben cert que, tan bell punt com tocaren lo desengany, los Diputats celebraren concell, ón deliberaren que lo diputat militar En Onofre Bruguera, assistit d'alguns cavallers, anas en embaxada a Valencia a donar la en-hora-bona als Reys, y a solicitar alhora sa vinguda a Catalunya.

L'efécte d'aquella embaxada fóu satisfactori pel pahís, o millor per los qui l'imaginaren, séns que sapiam nosaltres de quines frases van valdre-s per desagreujar, convencer o suplicar, puix que fóu tantost concedida la vinguda de S. S. M. M., que no-s féu esperar gayre, com veurèm, y accediren a la convocació de córts; emperò també devèm ací consignar, anch que sía per endavant, qu may no s'espatxaren tan ràpidament unes córts, jamay ningun monarca no distribuí d'una manéra tan inusitada gracies y distincions als estaments que convenía transformar en cortesans, ni may! si! ja may ningun rey no-s véu recompensat ab un donatiu tan exhorbitant, com lo que aquesta vegada, séns major motiu que los pretestats en los regnants anteriors, donaren los Catalans volanterosament a Felip III. Ampliarèm aquestes importants noves, con ne serà ocasió, limitant-nos per are a sentar, que fós quina fós la rahó per la qual lo monarca mancà de bell començament ab Catalunya, e hi hagués o no hi hagués gréuge de sa part, al dreçar-se are a Barcelona, ans bé aparía ab intent d'afalagar o fer-se seus los Catalans, que d'agreujar-los en quant tocava a les llurs libertats y costums, y bé que feya, de prompte, car, ab los propòsits que descobrí tantost lo de Lerma respécte de França, no convenía donar peu a que s'acuytas açò que després vinguéren aparellant y espletant a la nostra terra los dos Lluisos successius de França, o, en representació llur, lo cardinal Richelieu.

No passà un mes de la entrada de la Reyna a Valencia, com tota la córt ja estava en camí dret a Barcelona. De pensar és con procuraren refer-se les autoritats catalanes, pro-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fitant aquella oportunitat qui feya oblidar llur anterior sentiment, llur satisfacció ja esclatà ab la nova de que tornava l'embaxador Bruguera, car exí a rebre-l, acompanyat d'una gran gentada, la Diputacció ab sos macers, al sò d'alegres musiques, a la llum d'innumerables atxes, de fórma que arribà a semblar l'acte una entrada regia, despertant la atenció la llarga filera de càrregues y adzembles, per l'equipatge del embaxador ab sos agregats séns dupte, qui precehía la comitiva entrant. Ja dies ans de la arribada de S. M., consignen los Dietaris que manaren fer gala per aytal causa; y en les apuntacions de féstes que havèm repassades, com a treball séns acabar per havèr-se acuytat més d'açò que s'afiguraven la vinguda de S. M., consta que davant la Draçana s'hi estava construhint un colossal castéll, paramentat ab molts versos y epígrafs, tots en lloança de Felip, y que-s fabricaven un pont al moll per que aquest desembarcas, un arch de triumfo que restà en projécte, y diferents empostiçats o cadafalchs en diversos punts de la ciutat, especialment a la plaça de Sant-Francesch, entórn del regi, disposant-se alhora lluminaries generals, de les quals formaven part diferents graelles, y que discorreguéssen constantment per la ciutat diverses de joglars o músichs.

La arribada de S. M. a Barcelona fóu per mar, cas singular qui per ventura no s'éra esdevingut a ningun dels reys passats en llur primera entrada, emperò qui no empatxava que Felip se subgectas al immemorial costum de deturar-se fora, si és que no volía la solemnitat de precepte, puix per la muralla de mar podía anar dret a la Rambla y d'aquí a Valldonzélla. Hagué d'assenyalar-se, no obstant, aquest monarca de tots los seus antecessors, ab la pensada de romandre dins la ciutat ans de jurar com a Comte, y cas particuar no és que ell ho atemptas, sinó que consentissen aquesta y altres fantasíes aquells homens, Diputats y Concellers, tan zelosos de llurs prerogatives, tan cerimoniosos y gordadors de la etiqueta urbana, y adhuc tan sotils devegades per rebujar la més mínue infracció dels drets llurs. Certes que los témps anaven variant, y que la influencia de costums forasters en

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

los de Catalunya, minava sórdament lo caràcter de la nostra infortunada raçal D'ençà que lo Conceller cedía en la infracció d'una cerimonia, podía comptar que-s veuría forçat algun díe a doblegar-se séns cerimonia alguna.

Continuèm: avisà l'acost de la armada una petita flota de galéres qui desembarcà al port y a-les-hores aparellant-se totes les autoritats, s'encaminaren ab gran solemnitat, y acompanyades de musiques, al moll, en la ocasió precisa que estaven entrant coranta-set galéres. Atracada la Reyal acostaren-se totes les corporacions y autoritats, precehides com éra natural per los Concellers, com a genuins representants de la ciutat, per besar la mà als Reys y donar-los la benvinguda; complit aquest acte, desembarcà la regia comitiva, manifestant encontinent Felip que desijava prescindir d'ostentacions, y que prefería anar-se-n a palau —aquesta vegada, segóns se desprèn de les relacions, serviría de tal alguna de les cases de la grandesa, al carrer Ample;—y muntant a cavall, menys de separar-se del seu costat lo Conceller en cap, seguint darrere en un cotxe la Reyna ab l'Infant, y probablement, jatsía no pot assegurar-se, en altres cotxes los demés personatges de la reyal familia, féu vía Felip, ab tota la comitiva, envers lo seu alberch.

No sabém de ón lo Feliu prengué la nova de que «ans d'arribar al seu palau, lo Rey volgué visitar Santa-Eularia y jurar los privilegis;» car semblant pensada no vé consignada en ningun lloch, y vist com esplica també l'Annalista aquesta vegada quant s'esdevingué durant los primers díes de la estada del Rey a Barcelona, més que nova apar aquella noticia un mijà d'equilibri per ponderar la benvolença de Felip a Catalnnya y dissimular axí les seues fantasíes.

De primer moment manifésta lo nou Rey als Concellers y demés corporacions que no volía rebre d'alguns díes, y fins que ho avisas, ninguna comissió; y fóu tal son propòsit, que de fèt no va rebre les qui s'acuytaren a anar a donar-li la benvinguda, y avisat, ja passat lo témps regular, que los Diputats devíen complir precisament ab aquest acte de cortesía y costum senyalada la hora, y presentant-se aquells,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

los diguéren que trigaría S. M. en dexar-se veure, perçò que s'estava vestint: no tinguéren los Diputats altre recurs, per no fer llarga antissala, sinó arribar-se a la esglesia de la Mercè, y ohir-hi una missa, aprés de la qual, tornaren a palau, llà ón, ab tót y lo témps qui éra transcorregut, los calgué esperar encare llarga estona, puix que S. M. estava ohint missa y devía rebre los sagraments; per qué féren-los passar entretant a la cambra de la Reyna, a la qual endreçaren la súplica (aprés de donar-li la benvinguda) que intercedis ab son marit per que-s tinguéssen córts, súplica qui éra resultat de çò que tantost esplicarèm.

¿Inculparèm per aytals irregularitats lo jóve de 21 anys, l'inespert Rey, essent com éra tan rigorosa la etiqueta palaciana d'aquells témps? Si no hi hagués qui dirigis y consellas a Felip, no obraría aquest d'una manéra que tan poch li convenía; emperò proper estava lo moment en què desaparegués tota sort de recels y desconfiances d'una part y altra, y en què lo Rey no procuras sinó complaure los catalans y aquests vehéssen agrahits los llurs esforços per S. M. Potser fóu lo camí per arribar a aquesta fí açò que a la Diputació estaven tractant, y que fóu obgécte secundari de la visita a palau: aplegades a casa la Generalitat, comissions de quiscun dels tres Braços, se presentaren la una darrera la altra, no aglevades, als Diputats, instant-los, ans bé que suplicant-los, per que profitassen la ocasió d'estar a Barcelona S. M. ab l'obgécte de tenir córts, puix feya catorze anys que no s'hi éren celebrades, y convenía molt a la terra per la composta de molts afers de la administració pública.

No cerquèm la font y móvil d'aquest excessiu zel que mostraren, ben convingudes, les tres distinctes comissions dels respectius Braços, puix que fóra difícil y aventurat, y si vérament convenía tant la celebraciò de córts, de cercarne un motiu, rahonat fóra ún que no-s retrau, qual és que no profitant aquella ocasió d'estar present lo Rey, podríen comportar que trigarien molt a tornar-lo a veure, o no-l veurien més per ací, com axí fóu: emperò com no aleguen aquest motiu, y és ponderat, si ún bé ho mira, lo que pretésten les

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

comissions, perçò com no éren tan apremiants los afers que s'hi resolguéren, ni té res de particular que-s passassen catorze anys séns córts, cosa moltes vegades esdevinguda, havèm de calcular, en suma, que la celebració de córts que reclamaven no-res-menye d'interessar al pahis, interessava encare més al rey Felip III per lo gran profit que havía de traure dels catalans, en paga no ja solament de la aprobació de constitucions y capítols de córt, más de la profusa repartició de gracies en alguns per lo nou rey d'Espanya; axí que acceptada la idea per los Diputats, comunicada per aquests al Rey, y aplaudida per lo metéix, fóu tan soptosament posada en planta, tant que may no s'éra vist—y axò si que fa obrir l'ull, més que passar catorze anys menys de córts,—convoquen-se unes córts per un termini tan bréu, que ni témps tenien les circulars de comparescencia per arribar a avisar les persónes qui de tots estréms de Catalunya devíen fer cap a Barcelona. Descriurèm, com tenim per costum, aquestes córts, aprés que-ns haurèm ocupat de quant féu lo nou Rey durant los primers dies de sa permanencia a la capital catalana.

Segóns los *Anales Consulares*, Felip començà lo compliment del seu devèr per una jura dels privilegis de Barcelona lo díe 18, esperant fer-la dels privilegis y constitucions del Principat, en lo Palau, per més avant; y lo Feliu, passant per alt la primera jura, fa tal confusió d'actes, que apar com si lo 18 fós ja anat lo Rey a palau y a la catedral, séns verificar lo jurament de les illes fins al endemà, ón li és vija-res que tingué lloch la entrada solemne, anant del tot errat. Los Dietaris de la Diputació, més autoritzats que ningun altre, no parlen del jurament del 18, y si tan solament de la resolució presa per lo monarca de fer solemne entrada (1). No sabèm

(1) Posant bé esment al tèst dels *Anales Consulares*, havèm cregut descobrir posteriorment la font de la confusió del Feliu, car senyala lo dit llibre que «lo 18 jurà lo Rey, los privilegis *de la ciutat* com a rey d'Aragó y comte de Barcelona;» de ón, no pogué aludir sinó a la entrada solemne y al jurament per les illes. No prenent-ho en aquest sentit l'Annalista, posat que los privilegis de la ciutat no son l'esclussiu obgécte del jurament a la entrada solemne, hagué de creure pot-ser que aquesta no tenia res que veure ab aquell, y axí, com a acte distinct, als seus ulls, la posà al endemà, díe 19.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

còm pendría lo públich aquella pensada, emperò no duptam que sería obgécte de crítica, vehent que tants díes feya que estava Felip a Barcelona. En conseqüencia, lo díe 18 y no lo 19 de Maig, isqué a la matinada, lo Rey en cotxe, anant dret a Vall-donzélla, ón menjà aquell díe.

Es de creure que, renaxent la benvolença entre lo monarca y les autoritats catalanes, aquestes li recordarien lo bon efécte que podía produhir la entrada solemne, y Felip se prestaría de grat a fer-la, puix que tot podía contribuir a que los afers anassen per lo camí que més convenía. Tal com si lo nou successor a la coróna no hagués calcigat los carrers de la ciutat comtal, posà-s en gran moviment la gran comitiva que en cassos consemblants solía rebre los Reys, portant los Concellers lo tàlem, y disposant-se en lo portal de Sant-Antoni la maquinaria qui devía fer maniobrar la alegoria o artifici que s'hi solía construir, y al metéix témps formà, per la carrera, la Coronela o milicia dels gremis, marcant lo curs que tenía de seguir per lo carrer del Hospital, Rambla, Dormitori y plaça de Sant-Francesch. Lo dit artifici s'assenyalava, entre altres coses, per una cabria qui feya avallar una gran bola en forma de magrana, la qual havía de badar-se davant lo Rey, exint-ne un infant vestit d'àngel, qui havía de fer a mans de Felip unes claus daurades, les de la ciutat, recitant uns *gentils* versos, y tornant a enlayrar-se tot-seguit al sò d'una atapaida orquestra.

S'atançà a la ciutat Felip, en cotxe, y devallant-ne tocant del portal, muntà en un ufanós cavall, maniobrà tantost l'artifici, empunyà lo marquès de Denia, com a cavalleriç de S. M., lo regi estoch, y precehint-lo, com de costum, també a cavall, començà a caminar tan bell punt com véu lo Rey cobricelat per lo tàlem, que duyen los Concellers. A aquest senyal, posà-s en moviment la numerosa comitiva, esdevenint-se al tránsit, si fà no fà, lo metéix que s'és referit en altres cassos consemblants, com tampoch no hi cal res afegir a açò que hom sap, axí tocant a la fórmula del jurament *per les illes*, a la recepció del metéix per lo Gordià de Sant-Francesch, y al pas de cavalcades y entremesos representatius

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dels diversos oficis y gremis de la ciutat, entre los quals, se assenyalaren los Julians, figurant una cacera, los pescadors y los hortelans, segóns marquen los Dietaris. Volènt esplicar aquesta inversió de costum, diu lo Feliu que lo monarca, «per *alegar* y *favorejar* Catalunya *volgué* entrar com tinguéren per costum los Sereníssims Comtes de Barcelona,» de manéra que pe no *volér-ho* Felip, no conseguiría alegrar y favorejar la terra, qui no mirà may aquell solemne acte com a una favor, ni depenjant solament del voler sobirà, sinó com a espressió y símbol del pacte que en aquesta terra unia, de témps molt antich, lo Comte-Rey ab lo poble català.

Passats ja tots los entremesos y representacions per davant lo regi cadafal, muntà Felip de nou a cavall, y seguint lo costumat curs, anà a la catedral, ón jurà los privilegis de la Esglesia (fent endemés un altre jurament, que no sabèm quin sia, en la cripta de Santa-Eularia), y se-n tornà a palau.

Lo díe 22, se verificà a la antiga sala del Tinell— que per primera vegada se-n diu *dels notaris*,—paramentada ab soli y banchs per los tres Braços, tal com s'hi haguéssen de tenir córts, la jura mútua, çó és, que lo Rey jurà les lleys patries, y los naturals li prestaren a éll lo jurament pe feheltat; y en après (y no com lo Feliu consigna), passà lo monarca a la Seu, ab lo sol obgécte de pendre possessió del canonicat.

Dés d'aquest díe fins al darrer del mes, constantment, y deprés en determinades diades, fins a la partida del Rey, la ciutat se convertí en un incessant y ordenat bullici, anunciant-se continuament, com axí és de veure en los Dietaris, justes, balls, berenars y simulacres, séns mancar en los témples, al metéix témps, sumptuoses y espléndides funcions religioses.

Les justes reyals (qui tinguéren lloch lo 27 de Juny, y no a les derreríes de Maig, com diu lo Feliu) se verificaren al Born, essent-ne mantenidor l'ohidor eclesiástich de la Diputació, En Frederich de Meca, del Orde de Sant Joan de Jerusalèm, los ajustadors En Joan d'Erill, En Antoni Des-palau, En Aleix Albert, En Bernat de Pinós, En Josep Bella-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fila, En Francesh y en Dalmau de Roca-berti, En Miquel Bautista Falcó, En Pere Vila, En Joan Ferran, En Pére de Bell-lloch y en Cristòfol de Prado Calça; y jutges los duchs de Cardona y de Feria, En Francesch Vila y En N. d'Alentorn, senyor de Serós qui duya l'estandart. Presenciaren lo Rey ab tota la córt, aquesta fésta, y al acabar, convidà per un sarau que donà a palau als qui gonyaren premis, y allà féren-ne present los favorejats a les dames de la Reyna.

Lo díe del Còrpus, féu-se la processó costumada, ab gran magnificencia, anant darrere la custodia, a peu, la Magestat de Felip.

La nit de Sant-Joan, hi hagué enfront de la casa ón estava albergat lo Rey, un simulacre militar o *defensa*, consistint en quatre escamots de peu y de cavall, ab llurs mestres de camp, representant una batalla entre Turchs y Geniçars, y Anglesos y Espanyols, y vestits los cavallers ab gran lucse y proprietat, axicom los escuders, qui en nombre de sis-cents lluíen los colors e insignies dels llurs senyors. Cada escamot menava son carruatge triomfal, ón hi anava la seva reyna, acompanyada de dames molt ben abillades, qui no éren tals y si jovenets de families de nom. Disposaren aquest passa-témps, un dels que a Felip més plaguéren, los Diputats, los quals ocupaven, per presenciar-lo, un cadafal que allogaren a la entrada d'un carrer proper.

Lo díe de Sant-Pére, van presentar-se de sópte, y séns guarda ni escolta S. S. M. M. a la Diputació, ab l'obgécte ce recórrer la casa, essent açò motiu de gran satisfacció per los Diputats qui s'hi trobaren. L'endemà hi hagué general luminaria a la armada, la qual, a major efécte, féu-se un xich mar endins.

Finalment són tants, tan seguits y variats los festeigs, que fóra un may acabar si deguéssem descriure-ls. Los que lo Felia menciona colocant-los ja al Maig (axicom les justes), consistexen en tres díes de lluminaries, per obsequiar la Reyna al seu retórn de Mont-serrat—a ón éra anada lo díe 22 en que Felip devía jurar los privilegis a palau, y rebre lo jurament de feheltat,—durant los quals, hi afig, se féren

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

«jochs, balls y altres públiques alegríes;» en un «rich y pompós convit a la Sala de la Llotja, assistint-hi totes les senyores de Barcelona, qui celebraren lo favor de llurs reys, ricament abillades, ab plausible sarau de dances y balls;» y per fi en un reyal berenar, que (diu) oferí la ciutat en *lo jardí dels Taronjers*, inclinant-nos açò a creure que sería a la Diputació, per conservar-se encare ab aquella denominació lo terra-plé de sa casa o palau, annotant ab cortesà miramen t l'Annalista, que en lo dit berenar «asseguéren-se los Reys, Arxiduchs, senyores de palau y de Barcelona, séns distinció en les taules; y menjaren de grat los Reys ab llurs vassalls, favor no concedida à una altra provincia.»

Apart de la devoció—que certament ún no s'esplica còm per aquesta sola no esperas la Reyna anar al Mont-serrat ab lo seu marit ensémps,—interpréta molt justament lo Florez, que anà Marguerida a aquell gran Santuari per temprar la amargor que li causaría l'ésser tinguda acomiadar-se de sa molt cara mare per no veure-la may més; car certes los primers díes de Juny partí de Barcelona, acompanyada dels Arxiduchs, vers la Sicilia. Atenent lo carácter que atribueix lo dit autor a aquella bona y piadosa senyora, no és de meravellar que durant sa estada a la nostra bulliciosa ciutat, mostras alguna indiferencia (que fa a deduhir de les relacions ecsistents per los plahers que ab tanta abundor li perferíen, y s'aplicas, ab preferencia, a intervenir en les solemnitats y demés actes religiosos, axicom tindrèm ocasió d'indicar-ho a la part eclesiàstica.

Tornèm are a les córts, de les quals prometérem especialment ocupar-nos. Convençut Felip ab los Diputats que devíen celebrar-se córts a Barcelona, complí, séns triga, lo primer acte indispensable per que la llur resolució arribas a noticia de quants hi tenien representació. En los tres magnifichs y complerts exemplars del procés de les metéxes que-s consérven en lo reyal Arxíu, contra tot costum anterior no s'hi troben les convocatories ab què solen anar encapçalats tots los processos anteriors de la metéxa mena, y sols en la única protesta que oferexen los tres Braços ple-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gats, de que no servesca d'exemple en l'esdevenidor l'havèrse apartat aquella vegada, en obsequi de S. M. de quant prescriu lo costum—qual és que la convocatoria deu fer-se en coranta díes d'anticipació,—s'hi fa referencia a les *lletres de S. M. datades lo 20 de Maig*, a aytal fi: corrobora envidés que aquestes s'espediríen, més o ménys formalment, una altra protésta, més exuta que la anterior, dels síndichs d'algunes universitats, de la impossibilitat de podèr-se aplegar los representants de llur estament lo díe de la obertura, 2 de Juny, no havènt-se concedit sinó 8 díes dés de la crida, cosa impossible de cumplir-se, y, per altra part, inusitada fins a llavors.

Lo dupte que tením sóbre si fóren o no espedides les formals convocatories no és infundant; car, si ho fóren ¿còm no-s consignaren transcrites segóns costum, a la primería de cada llista (que axí-s troba sémpre), dels indivíduus dels respectius Braços? En una de les protéstes referides, se dóna per suposat que hagen pretès disculpar envidés la nova y estranya fórma, per trobar-se ja aplegats a Barcelona, ab motiu de prestar lo jurament de feheltat al Rey, y rebre-n la jura dels privilegis, molts dels quals, de la metéxa manéra, devíen concórrer per la celebració de córts: y axò-ns fa sospitar, si, partint d'aquesta seguretat, les tals *lletres de Sa Magestat*, més que convocatoria, seríen la contestació donada per Felip a la súplica dels Diputats, acceptant la proposició de que convocassen a córts, y senyalant, en conseqüencia, a plaher, lo díe en què devíen trobar-se aplegades (3). La protésta dels síndichs no està fora de rahó; car, per més que hom supòs que los que devíen concórrer a les córts se trobaríen llavors a Barcelona ab motiu de la jura, molt diferent és un acte del altre tocant a la formalitat y al devèr d'assistencia: y la prova de que no-s dolien séns rahó los síndichs, és la declaració que fan, a sabèr, que atenent lo poch témps

(1) Posteriorment, havém trobat la següent nota, corresponent al díe 30 de Maig, en un del Dietaris de la Diputació: «Aquest díe fóren convocats, per Barcelona, les córts per lo díe 2 de Juny prop-vinent, anant-hi los atabals y trompetes de la Ciutat.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que donat havien, no-n tenien molts pobles per trobar-se a Barcelona lo díe de la obertura. Malgrat açò, tot-just obertes les córts, y vists los qui hi mancaven, hagué lo Rey de comminar los qui no éren presents, donant-los sols un díe de témps y prevenint-los que passat aquell no serien admesos, contra-fur, indiscreció o trastada, que pogué cometre de bones a primeres lo jóve Felip, per no conèxer les pràctiques de les nostres institucions, emperò que no devien consentir los nostres prohomens: no comprenèm nosaltres la llur tolerancia sinó per lo mutual pacte fét entre lo Rey y los Diputats d'esquivar entrevanchs y sotileses, de cloure les córts dins un termini senyalat—que segóns los desigs del Rey havía d'ésser de vint dies,=y, en resum, de no esmerçar vanament lo témps, que calía profitar en benefici del Rey y de la terra.

Aquest pacte, qui no hi és escrit, emperò que és fàcil deduhir de les referencies fahedores en diversos documents, y fins en lo discurs del monarca, compliren-lo aquesta vegada magnificament los representants de Catalunya, ajudant-hi lo metéix sobirà qui les dites córts presidía: y axí, lo metéix díe senyalat per la obertura, lo 2 de Juny, se trobava ja en lo seu soli, a la hora preficsada, lo monarca, essent la proposició Reyal o discurs de la Coróna la veritable inauguració d'aquella assamblea, y com no hi hagué pròrogues, ni dilacions, ni presidencies conferides, interines o impropies, no hi haguè motiu de les continues protéstes que en altres córts observam, llevat de les sus-are mencionades, qui són posteriors al regi discurs (1), y anant a corre-cuyta en la part de habilitacions y regoneximents de podèrs, fàcil y promptament poguéren tractar de quant principalment convenía, tantost com los tres Braços ohiren lo rahonament de la Sacra Católica y Reyal Magestat, axí nomenada encare en

(1) Ans de donar-se veritable començ a les córts, o sía en ocasió que anaven sehent-se los concorrents, se formalitzá una protésta (que trobará lo curiós a les dues primeres planes del procés), lo qual devèm ací consignar, tant que lo seu inesplicable obgécte com per que no vinguen després de nou certes malvolences qui van succehint, en aquest regnat, entre Tortosa y Barcelona. Lo sindich d'aquesta ciutat, representant del Concell de Cent, éra per pràctica cons-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquell témps als diferents escrits que aquells li endreçaven.

Lo lloch escollit per la celebració de les dites córts fóu lo *segon* claustre del convent de Sant-Francesch, y ometèm ací lo descriure la colocació de les persónes qui hi intervenien y lo cerimonial del acte d'obertura, per ésser aquesta part del tót igual a quant ja n'havèm esplicat en altres ocasions consemblants. Ocupat lo soli per lo monarca, son proto-notari llegí la proposició, escrita en català com éra natural: tal com los discursos dels seus dos immediats antecessors, éra aquesta vegada lo de Felip, séns ninguna pretensió en la fórma y estil, y del tot despullat de qual-se-vol gala oratoria, una simple esposició de féts qui servien de camí per descobrir un propòsit. Comprenien aquells quant s'esdevingué dés de poch abans de Felip II fins a aquella precisa ocasió, y lo propòsit, que-s podia considerar dividit en varies parts convergents a un metéix punt, éra consignar la afecció que pare y fill tenien al pahis, disculpar-se ab Catalunya per lo desayre que poch abans li havía donat Felip no venint a celebrar ses noces a Barcelona, com hàvia promés, espondre lo trist estat del Tresor públich, la penuria que patía la nació espanyola, en térmens de no podèr contrarrestar los mals qui menaçaven, y finalment la esperança que tenía de que los catalans no mancarien aquesta vegada en ajuda del Rey llur com tingué per costum la llur lleyaltat sémpre fer-ho ab los reys d'Aragó, *los gloriosos antecessors.*

A aytal fí, recorda Felip que ja lo seu pare li encarregava la celebració de córts a Catalunya, per ésser transcorregut massa témps séns havèr-n'hi, y perçó que los reyalmes d'aquesta Coróna li havien tots-témps merescut singular predilecció, en especial lo Principat de Catalunya, y volía podèr fer per élls quant fés mester per lo llur benestar y dreturera administració de justicia, essent aquesta especie de

tant, y com naturalmen se concebeix, lo president nat del braç reyal: donchs, malgrat açó, lo sindich de Tortosa, N. de Cristófol Jordà, féu-se fort en qué devia precehir lo de Barcelona, de Perpinyà, y de quantes ciutats hi éren representades, séns alegar altra rahó per la protésta que los drets que li atenyien y referent als quals penjava plét a la Reyal Audiencia.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dèxa lo motiu qui havía induhit Felip III a venir a Barcelona y a celebrar-hi les seues noces; emperò que èssent esdevingut, al anar a executar-ho, la invasió dels anglesos contra Portogal, s'éra vist en la necessitat de no separar-se tant de la córt, resolent perçò metéix no passar de Valencia y efectuarhi son casament, jatsía sémpre ab la idea d'arribar després fins a Barcelona, emperò no-més per jurar y ésser jurat, puix altre no permetía la préssa que duya, com axí ho havía complert, malgrat los concells encontra que de la cort estant li donaven, y no obstant d'havèr dexat penjants les córts de Castélla que devía anar a concloure.

Sobrexía més lo sacrifici que havía fét Felip de venir a jurar a Barcelona, la condescendencia que, ja estant-hi, li calgué tenir ab los Diputats, los quals fent-li veure la necessitat y utilitat de celebrar córts, no obstant les contrarietats referides, no pogué estar-se d' accedir, deya, profitant la ocasió, per complaure los catalans; emperò ab lo ben entés de que havíen d'ésser prompte y espatxar-se llurs afers prestament, car li éra indispensable tornar-se-n aviat a la córt. Comptant la gran afecció que açò per la seua part significava, esperava que los catalans no ho dexaríen de regonèxer, çò és, que correspondríen al Rey ab igual afecte, y l'ajudaríen en les seues necessitats, podènt tenir presents les grans despeses que eren tingudes fer per combinar la gran armada que devía anar a cercar la Reyna y amenar-la a Espanya, axicom també devíen sabèr (axò ho diu lo propri fill de Felip II) que lo senyor Rey pare séu li havía dexat lo Reyal Patrimoni, *no solament del tót greujat, si que encare consumit y empenyorat fins per tot l'any 1601 y gran part del 1602, sèns que durant aytal témps puga profitar-me ni ajudar-me de res, ni tenir camí per acórrer a la conservació y defensa dels meus reyalmes y a la estirpació dels enemichs qui-ls infésten*, etc.

Contestà la proposió Regia l'arquebisbe de Tarragona, no tan bréument com fóu fét a les córts de Monçó del témps de Felip II y Carles I, emperò no passant d'ésser la resposta sinó una combinació de quatre o cinch paragrafs de frases ambígues, si bé respectuoses y corteses, ab les quals decla

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

raven, que Catalunya estava disposta a fer, en obsequi de S. M., tot quant fós possible, que agrahien lo propòsit d'ordenar la administració de justicia y fer bé a la terra, que no n'esperaven menys de S. M. etc., etc.

Dés d'aquell moment comencen les sessions, qui són menys en nómbre de les que ún obsérva en altres córts, emperò sí més fructuoses, per tal com se presenten en quiscun quantes cèdules, súpliques y demés documents són necessaris per la resolució de molts y diferents assumptes, que un colp resolts han de donar peu al regoneXiment o esmena de *gréuges* o a la redacció dels actes y capítols de córt y constitucions, que després ab la aprobació del monarca, han d'ésser nova legislació per lo pahis. Prova la activitat aplicada en aquella ocasió, lo multiplicat espatxament d'afers que ún obsérva; car dels tres grossos volums que comprèn quiscun dels exemplars del procés, prop de la meytat l'ocupen los gréuges regoneguts y les constitucions y capítols, apart de un agregat de régles administratives especials per la Diputació *Lo redréç del General*, qui havien d'ésser inalterable guía d'aquí-avant per aquest còs, tot esplícit en sa fórma y redacció y ordenat per lo més admirable sistéma.

A mida que les resolucions legislatives anaven presentant-se a S. M. per lo regi *Plácet*, s'ocuparien naturalment los tres Braços quiscun de per sí y després al plegat del afer que més importava al Rey, del mou còm Catalunya devía agrahir a Felip sa condescendencia y generositat, car a la darrera sessió, y es tambè lo darrer documen que-s produheix, s'hi troba la *Oferta* a S. C. y R. M. en nom de les Córts generals del Principat, la qual consisteix en la colossal quantitat d'un milió cent mil lliures catalanes, pagadores y distribuides en la fórma següent: tres-centes mil lliures en diner sonant y tot-seguit, set-centes mil lliures dintre cinch anys, en cinch pagues iguals, una en quiscun any, devent enténdre-s que-s comprèn en aquest donatiu lo *Coronatge* de S. M., lo *Maridatge* de la infanta Elisabet, y qual-se-volgués altre dret, per aquest estil, que hi pogués havèr, y les restants cent mil lliures, pagadores dins un any, emperò reser-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vant-se-les la Diputació per satisfer *grénges* y a acreedors, no devent ésser considerats com a tals los castélls y fortaleses ab llurs soldats; y aquest donatíu lo fa «la present córt ab los tres Braços, per sa propria y simple voluntat, per les causes demunt dites, ab les reserves y salvetats en semblants cassos costumades, les quals volen que-s tinguen ací per repetides *(sic)* e insertades, y ab les constitucions y modificacions dejus escrites y *no séns elles* (1), per aquesta volta tan solament, de llur mera liberalitat y espontania voluntat.»

No concloses les córts, emperò si tancades y licenciades per lo Rey, lo díe 8 de Juliol, de manéra que no haguéren d'espatxar-se tan puntualment dins lo termini de vint díes, com ell havía imposat en son discurs, malgrat aquesta dilació indispensable, y les eczigencies de la córt, y la amenaça dels anglesos a Portugal, y de caldre-li anar a concloure les córts de Castélla, romangué encare Felip alguns díes a Barcelona; car si bé lo metéix díe 8 partí vers Mont-serrat, intervenint-hi en la traslació de la imatge de la Verge de la esglesia antiga a la nova, pompós acte qui tingué lloch lo díe 11, consta que lo 13 ja estava de tornada a la capital, posat que, lo dit díe, dalt a cavall a la plaça de Sant-Francesch, y acompanyat de molts cavallers, arribà al passeig de la muralla, y per lo mig, de la *rua*, o dóble filera de cotxes qui per allà feyen lo tòm, corregué parelles y moltes carreres y finalment prengué comiat de la capital catalana lo metéix díe 13, vers la córt, content éll ab lo *voluntari* donatiu que los Catalans fét havien, y contents aquests, a sabèr, los bons

(1) Aquesta espressió *y no sense élles* produhí en nosaltres, al llegir-la, una sospita inesplicable, puix apar revelar la condició d'una cosa que podía dexar-se de complir. No-ns errarem, y la sospita venint a ésser realitat amarga nos omplí d'indignació per l'escàndel que enclou. Ab la préssa que duya lo Rey, tancà les córts sèns estar concloses, y en compte d'espatxar les constitucions y capítols de córt, les se-n dugué, sèns fermar, a Madrit, de ón costà un llarch esforç arrancar-les, de manéra que lo pahis no podía aténdre-s a la legislació nova. Curullats están los Dietaris de la Diputació de documents provant aquest escàndel, tant que al rèbre-les, passat molt de tèmps, lo Virrey, no les acceptaren los Diputats, sèns comprobació dels llurs assessors, los quals presentaren les llistes, ezzistents, de les modificacions y divergencies en elles introduhides, mancant al jurament, a Madrit.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

patricis per havèr conseguít en les córts açò que més convenía al benestar de la terra, y los cortesans y vanitosos per les distincions y gracies que percaçades havíen de S. M., la visita del qual desijaríen los proprietaris y contribuyents que no-s repetis sovint, puix que tan cars havíen de costar al Principat los regis sacrificis per venir a visitar-lo.

Prescindint d'aquesta mira; bé prou justificada, perçò com lo milió y cent mil lliures ofertes per les córts no podíen exir sinó de les butxaques particulars, havèm de confessar que, sóts lo primer punt de vista, o sía d'açò que convenía al benestar de la terra, la vinguda de Felip III a Barcelona fóu generalment profitosa, car séns contar la part legislativa—que lo curiós trobarà en lo venerable còdech de les *Constitucions de Catalunya*,—axí en córts, com enfora, y encare aprés d'élles, espedí Felip diferents decréts y donà diversos privilegis en tots los rams, alguns dels quals poden estimar-se veritable millora per lo pahís. Ne citarèm, com a mostra, uns quants, prenent la noticia axí d'obres impreses qui les mencionen, com dels documents recòndits en los nostres arxius, tant del Reyal com del Municipal: en la part judicial, correspon a aquesta època la forma que donaren a les tres sales dels tribunals y a les llurs decisions; tocant a la marina, decretaren la fabricació de quatre galeres (que ja-n descriurem més avant l'obgécte), mantingudes per la Generalitat o Diputació, fent-ne impost per realitzar-ho, y construhint-ne si convingués unes altres quatre, «servey que (diu lo Feliu), ab lo Donatiu y altres liberalitats estimà lo Rey en tres milions;» y en quant a organització municipal, concedí Felip lo díe 10 de Juliol, los tres següents privilegis: primer, que d'aquí-avant ningú no pogués concorrer als oficis de casa la Ciutat, qui no tinguès deu anys d'habitació a Barcelona, méntre que abans bastaven un any y un díe; segón, que en l'esdevenidor s'espatxassen los afers de la Casa per los metéixs Concèllers y Concell de Cent jurats, com feyen antigament, restant, perçò metéix, estingides les nomenades *quatretes*, *vuytenes*, *setzenes*, etc., y endemés seccions qui curaven esclusivament de determinats afers; y ter-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cer que fóssen imborsades o insaculades dins les borses dels Concellers, o millor en la del Conceller cinquè, menestral, algunes de les confraríes de Barcelona, qui fins a-les-hores no havien tingut intervenció o representació en la municipalitat, de manéra que aquest privilegi n'abraça altres de diferents y respectius en quiscun dels quals vé senyalat lo nómbre de llochs concedits a quiscuna confraría o gremi, y son: 2 als passamaners, 2 als escudellers, 2 als boters, 1 als garbelladors, 2 als corders, 1 als llibreters, 1 als velluters y 1 als berreters. Oltra aquests privilegis concedí lo Rey, en la metéxa data, a la ciutat de Barcelons la Lleuda, los Molins Reyals, lo dret de *Cops*, la insaculació de forasters ja mencionada) y lo dret de visita dels Concellers, per esquivar tot frau.

Les gracies y distincions, segóns lo Feliu, constaven registrades en l'Arxiu de la Diputació, y per més que no havèm sabut trobar-les, séns perdre perçò la confiança d'encontrar-les algun díe, no duptam de la certesa de la referencia; de ón, entretant, preferim copiar quant ne diu lo citat Annalista, alhora que rebujam la seua indiscreta y cortesana asserció, al consignar que lo monarca «compartí la major part del Donatiu en mercès als particulars,» puix ningú no farà tan sobrerament generós Felip, que sa generositat aplech a la beneyteria. «A més d'aquestes (continua l'Annalista, aprés d'aquelles paraules trancrites), concedí los títols y les gracies següents: al duch de Cardona lo títol de duch de Segorb y comte d'Empuries; al vescomte de Roca-bertí de comte de Peralada, vescomte de Canet y comte de Vallfogona; al d'Evol, comte de Guimerà; al baró d'Erill, comte d'Erill; a En Pere de Queralt, comte de Santa-Coloma; a En Bernat de Baxadors, comte de Ça-vallà; a En Guerau de Cruilles, comte de Mont-agut; al de Quirra, comte de Centelles; al baró de Joch, comte de Joch. Oltra això dit, donà vuytanta privilegis de nobles a les cases antigues de casals coneguts; y vuytanta de cavallers a altres, etc. (1)»

(1) Vegen-se les immenses llistes de *cavallers* y de *nobles*, y unes altres més bréus de *cavallers d'hàbit* y *cavallers de boca del Rey*, transcrites als *Anales de Cataluña*, vol. III, pl. 241.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

No havíen mancat en tots segles nobles y assenyalats cavallers a Catalnnya, axicom hi havía antiguíssimes y poderoses cases de magnats, que n'havíen merescut llurs representants per los llurs serveys altes distincions dels reys, y ab tót que alguns portaven lo títol de comte o marquès, éren tan comptats que sols lodistinctiu bastavaper quefóssen tinguts com a molt superiors en honors y proprietats als restants senyors feudals, barons y grans terra-tinents, tenint en compte no-res menys que alguns dels antichs qui duyen títol de feu éra per tenir en feu territoris qui constituiríen enllunyadans témps un veritable comtat, com lo d'Urgell, d'Empuries, d'Osona, etc.; emperò d'ençà que la dinastía austriaca portà a Espanya la organització heràldica de categoríes d'Alemanya, atenent la propensió de la gent de la córt a engalanar-se ab vans títols, y mirant la repartició de aquests lo govern com a un camí d'atraure-s voluntats, multiplicaren-se a Castélla los comtes, duchs y marquesos, lo baró heràldich alemany s'introduhí a Espanya, y passaren com a tals alguns que ni barons feudals no éren estats, en lo sentit que-s prenía aquesta paraula en aquests reyalmes, y tocant-li are la tanda al nostre Principat, véu-se per primera vegada a Catalunya fer-se nobles y cavallers a bell raig y crear-se comtes a plaher. Podríem judicar tan venturosa invenció molt detingudament; emperò no la classificarèm sinó de grà de sal per anar fent malver, políticament, lo caràcter català, no en general, emperò si en determinats estaments o en senyalats indivíduus dels metéixs, ab la mira, séns dupte, de que fóssen més vincladiços lo díe que convingués, no significant açò, ab tót, que tot-hom se prestas a esser-ho, car témps a venir havèm da veure que a la mira no correspon absolutament lo resultat, sóbre-tót en tractantse de la honor de la patria catalana.

Recorden diferents autors l'any 1599, per los molts damnatges que les pluges y tempestats ocasionaren, comptant-se que lo Tibre isqué de mare, aquell ivern, y tingué Roma coberta d'ayga tres díes, essent lo destret sofert molt estraor-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dinari. Les nostres costes participaren d'aquests dontratémps, y lo díe 15 de Novémbre fóu tan gran la tempestat marítima enfront de Barcelona, que restà derrocada per les ones una part de la muralla qui passava a tocar lo convent de Sant-Francesch, la qual féren tot-segit reedificar.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

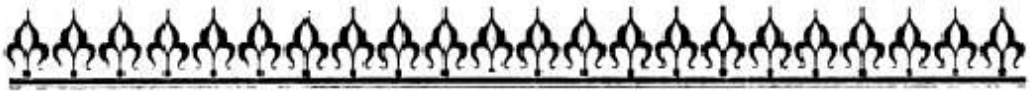

Continuació del anterior

Dés del any 1600 al 1610

Arribada dels infants de Saboya. Prèstech al Rey y quantitat per lo duch de Lerma. Tramesa d'un Conceller com a embaxador a la córt y canonització de Sant Ramon de Penya-fort: obgécte de la embaxada, distincions en la córt al Conceller, y obsequis que li tributen les ciutats, llevat Tortosa. Obliguen a aquesta ciutat a reverenciar lo representant de la capital. Presó del Diputat y del ohidor militars per lo virrey Feria; diatriba que aquest acte ocasiona. L'arquebisbe Terés virrey de Catalunya Los Concellers liberten los Diputats. Prohibició de pedreayals Céssa l'arquebisbe ec lo virregnat, y li succeheix Pignatelli, duch de Monteleon. Planys dels Diputats per les malifétes de la soldatesca. Aparició d'una nova estela. Naix l'infant don Felip: és nomenat mestre del tot-just nat lo bisbe catalá Albanell. Arbitrarietate dels Inquisidors: competencia sorollosa entre lo tribunal d'aquests y lo del Concell Reyal. *La espulsió dels moreschs:* estudi sóbre aquest aveniment en general, y particularment respécte de Catalunya.

POCH de notable hi hà a apuntar del any 1600, que no corresponga a la ciutat de Barcelona. En élla hi desembarcaren, durant lo metéix, los infants de Saboya; qui anaven a Madrit; y en llur obsequi féu també la capital catalana lluhides féstes, saludant-los a la llur entrada, ab salva Reyal, rebent-los ab gran pompa y fent lluminaries per espay de tres dies, considerant no-més que éren nebots del Rey.

Dos afers molt notables, peculiars també de la capital, corresponen al any 1601, segóns lo Feliu, y són un préstech fét a S. M. per Barcelona, y la canonització d'un compatrici. Aprés del immens donatiu que féu Catalunya al rey Felip,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nos ha escruxit certament que la capital hi afegis are lo ròcech de trenta mil escuts (1). No esprèssa l'Annalista lo motiu d'aquesta generositat barcelonina, y no-mès basqueja de consignar a continuació que la ciutat envià per son embaxador a la córt, ab obgécte distinct, lo seu Conceller segón, En Joseph de Bella-fila, qui amená gran seguici, e hi anà ab les maces altes fins arribar a preseneia de S. M. Emperò nosaltres qui conexèm de ón prengué l'Annalista la nova, induptablement de los *Anales Consulares*, havèm pogut veure la errada que soferí y açò que, per distracció, probablement, hagué de passar per alt. En primer lloch no pogué ésser Bella-filla tramès a la córt en l'any que senyala, perçò com no fóu conceller en lo 1601, mas en lo 1602, elegit lo díe de Sant-Andréu d'aquell any; y després, que los mesos que romangué a la córt són los de la primera meytat del any, y no de la segóna: per consegüent, anant-hi ab lo càrrech de conceller, havía d'ésser durant sa magistratura, o sía en lo 1602 y no en l'anterior.

Veurèm l'obgécte d'aquesta aclaració al entrar en l'any següent y aprés d'indicar lo segón afer corresponent al 1601 que és la noticia arribada a Barcelona d'havèr lo papa Climent VIII canonitzat, lo díe 29 d'Abril, lo religiós del orde de Prehicadors fra Ramon de Penya-fort. Era açò prou, ab l'esperit religiós dels nostres avant-passats y lo patriotisme que no-ls mancava—puix éra molt gran honra per la patria catalana la canonització d'aquell qui tant la havía honrada en vida,—per que la ciutat de Barcelona fés un va-y-tót de sa esplendidesa y grandesa, celebrant una fésta, que en magnificencia no se-n trobaria una altra, y que-s perpetuà especialment, apart de les generals, per llarch témps: emperó,

(1) Escuts diu sémpre lo Feliu y no lliures catalanes, aquesta o quantes vegades té de nomenar quantitats, essent una errada, car apart de la diferencia que resulta entre les dues monedes, no ho son de Catalunya los escuts, és a dir, los que ab aquest nom éren llavors coneguts a Espanya. Al ròcech de què parlam encare hi hà que afegir-ne un altra, segóns resulta d'una lletra autógrafa de Felip als Concellers, als quals encarrega «que no s'obliden de la compensació que promesa havien, la hora de les darreres córts, al duch de Lerma.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per éssser lloch més apropòsit, ne reservam la descripció a la part eclesiàstica.

Quant anam a apuntar al present tocant al any 1602, té relació ab los dos assumptes que acabam d'espondre del any anterior, segóns lo Feliu, o millor, are és de veure clarament com, per havèr confos aquest autor dues féstes distinctes de canonització, hagué d'avançar d'un any lo viatge del Conceller a la córt, fent coincidir ab lo viatge lo fét del préstech de S. M. Tots los Dietaris als quals nos referim; y més estensament los *Anales Consulares*, estan d'acort en les següents noves, qui són la basa de la nostra aclaració: «Aquest any (1602), serví la ciutat de Barcelona al rey nostre Senyor, ab trenta mil lliures.» Ben executada és la nova, posat que ni-s motiva lo servey, ni un sap si fóu ofert espontaniament o si solicitat per lo qui-l rebia; emperò a continuació vé una altra, puix diu: «E aximetéix, volènt la ciutat de Barcelona fer moneda d'or e argent e velló, deliberà lo savi Concell de Cent, per aquest y *altres* afers trametre embaxada a S.M. per que-s servís concedir privilegi a la Ciutat, en virtut del qual pogués encunyar la referida moneda; e per la dita embaxada fóu nomenat En Josep de Bella-filla, conceller segon, lo qual anà besar la mà a S. M. resident a-les-hores a la ciutat de Valladolit, que éra llà ón hi havía la córt (1): e hi anà ab gran ostentació, ab les insignies consulars, dos veguers ab les maces altes, e acompanyat de tots los oficials qui pòden ésser necessaris a la casa d'un gran senyor; de manéra que li feyen gran honor per los pobles per ón passava, y en Çaragoça honres e favors, exint, per fí, a rebre-l, en arribant a la córt, lo millor d'élla, e vehent-se acompanyat dels principals magnats d'Espanya, con li calgué anar a presencia de S. M. per besar-li la mà e donar-li la embaxada, etc.»

(1) Dexam parlar lo Mariana, en lo *Sumario* de sa Historia: «Aquest any (1601), vers los mesos de Març y Abril la córt de Castélla de Madrit se-n passà a Valladolit: pretenien refer aquella comarca, que deyen que éra pobre: resultant-ne inconvenients, passats alguns anys, tornà llà ón abans éra.» Llàstima que no prevehés aquesta nova l'eczòtich autor de *Solo Madrid es corte*, per heure lo convenciment de quant poch ferma éra aquesta, y de quant no havía de trigar a constituir-se la nomenada unitat nacional depenjant d'un sol cèntre.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Essent açò als primers mesos del 1602, éra transcorregut, per consegüent, gayre bé un any d'ençà de les féstes de Sant-Ramon a Barcelona, séns que ni lo rey d'Espanya, ni són govern y córt haguéssen caygut en celebrar la canonització del célebre autor de les *Decretales*: mas, veus-ací que, ab la arribada del Conceller barceloni, li passa a Felip per lo cap fer féstes per lo sant, y, ab molta oportunitat, elig, per dur lo penó a la professó general, l'obsequiós y obsequiat Conceller català, «que-n restaren (consigna lo Dietari) tots los magnats meravellats.» Per més que lo Bella-filla no tenía orde de la ciutat, crehent que allò requeya en gran honra de la metéxa, va acceptar, fent gran ostentació de patges y alacays, y endemés que feya mester, segur de que la ciutat aprovaría la messió, com la aprovà; y a cà seua hi hagué gran lluminaria per espay de tres díes; y com a penoner, aprés de la professó, acompanyà, ab tots los magnats ensémps, S. M. a palau, ón se veu en estrém obsequiat.

Tanta armonía entre lo Rey e lo Conceller, tanta distinció per aquest llà ón formiquejaven los més ravenxinats magnats, quelcom significa; car si la embaxada fós estada ab obgécte de demanar, o sía conseguir lo privilegi d'encunyar moneda, no hi havía motiu per tanta distinció y obsequi, que prou favor haguéra féta lo Rey en concedir-lo: emperò, puix a més de la favor feyen tanta distinció al favorejat, senyal que altres motius tenía Felip per distingir l'enviat, y posat que llavors fóu con la ciutat de Barcelona li féu un servey de trenta mil ducats, per més que no-l motiven y que-l callen los Dietaris, no serà fóra de rahó interpretar que, agrahint lo Rey a la capital de Catalunya, volgué compensar lo representant d'aquella ab tota sort de consideracions y preheminents, y adhuc volgué honorar la memoria del sant català, per ésser aquella bona conjunctura per honrar aximetéix lo Conceller embaxador. Per tant, no és de meravellar, que precisament l'obgécte de la embaxada, lo privilegi per encunyar nova moneda, restas satisfét de la manéra que podíen esperançar los Concellers de la ciutat, dels quals Felip acabava de rebre un nou servey.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Acomiadat del Rey y de la córt lo Bella-filla, esperimentà, en lo trànsit de sa tornada altre tal com havía esperimentat a la anada; car a la ciutat de Valencia fóu obsequiat ab convits y tota sort d'honors, y tant com romangué a la dita ciutat anà tots-témps, precehit dels seus veguers ab maces altes y usant les insignies consulars. Axò, que no vingué de nou a Aragó ni a Valencia, puix que-s conservava lo recort de la veneració que inspirava lo senat barceloní en tots los Estats de la Coróna, trobà, malgrat de tót, obstacle a la metéxa frontera de Catalunya: y puix aquest cas no és nou, per ésser-ne esdevingut un altre d'igual en lo regnat anterior, u'esquivarèm lo comentari, havènt-n'hi prou ab traslladar puntualment quant n'esplica la relació que seguim al parlar de la tornada del embaxador barceloní: «Axí que arribà a la ciutat de Tortasa, ab les referides insignies, y portant los veguers les maces altes, al anar a passar lo pont, li tancaren lo portal, y no li volguéren donar pas, que no abaxas les maces: de ón, véu-se obligat lo Conceller a recollir-se a un poble vehí, donant-ne encontinent avis a Barcelona. Aplegat l'avis, los Concellers féren-ho assabér al Concell de Cent, qui se-n tingué per molt ofès, deliberant tot-seguit que-s fés trópa de cavall y de peu, se tragués en públich la bandéra de Santa-Eularia, y anassen, com a un camp volonter, a la ciutàt de Tortosa, per fer-hi passar lo ¡Conceller ab les maces altes confórme éra passat per los demés territoris de la Coróna. Tres díes estiguéren les bandéres, ab la de Santa-Eularia ensémps, segóns és costum, al portal de Sant-Antoni, y la gent a punt de partir al plà de Vall-donzélla; emperò lo Virrey va compondre-ho, y lo Conceller passà per lo cor de Tortosa ab maces altes e insignies consulars. De llavors ençà la ciutat de Tortosa ha tingut sémpre mala voluntat a ciutat de Barcelona.»

S'esdevingué, durant lo darrer any indicat, 1602 un fét misteriós qui donà lloch a gréus couténdes en la capital. y fins pot-ser fóu causa de la muda de Virrey al Principat, y dihèm misteriós, perçó que, malgrat les moltes comunicacions y altres escrits que-s conserven referents al metéix, no

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

se-n deduheix ben clarament la causa qui-l féu nàxer. Només als Dietaris de la Diputació s'hi consigna que lo díe 15 de Febrer, lo síndich d'aquella anà a veure lo lloch-tinent general, duch de Feria, per suplicar-li senzillament que-s servis fer traure de la galéra capitana de don Carles Doria, atracada al port, un particular qui hi servía, per havér complert sa condemna, confórme sentencia, feya uns tres mesos. Sóbre aquest afer, que no n'interessen les menuderíes, parlaren lo síndich y lo Virrey, prometent aquest que se-n ocuparía, y repetint lo primer la visita lo díe 25, com no-n tragués altra resposta de S. E. sinó aquestes paraules: «Ja-ns n'ocuparèm,» insistí suplicant que resolgués l'afer, o «que fós servit de donar licencia de podèr-se valdre dels remeys ordinaris;» fent-li lo de Feria tal resposta: «que los remeys ordinaris éren fer justicia, y que éll la faría, y que no s'atrevissen los Diputats, ni ningun diputat de fer-ho, que me-n ressentiría.»

Nos gordarem bé nosaltres d'assegurar que açò fóu la verit ble causa de quant anam a referir y si los Diputats o un Diputat cuydaren fer açò que indicà lo síndich al Virrey, puix res no-n consta en los díes entremijans: solament podèm afermar, que pochs díes després, lo 2 de Març, lo regent de la Vegueria de Barcelona, acompauyat d'un algotzir Reyal y altres oficials reyals, a mig-díe: anaren a casa lo Diputat militar y la del ohidor militar, y per orde del lloch-tinent general, los empresonaren, conduhint-los a la presó pública, ón restaren encarcerats. Molt llarch fóra esplicar la tempestat que alçà aquesta tirànica pensada del senyor duch de Feria: emperò ab veritat devèm dir que, jatsía per tempestat podèm enténdre la fermesa e interès que prenguéren totes les corporacions, civils y eclesiàstiques, y no solament de la capital sinó de fora—poix ab lo metéix obgécte vinguéren a Barcelona síndichs d'algunes universitats de les grans poblacions,—procehiren ab tal prudencia, que van donar constantment a les assentades ab lo Virrey la forma de súplica, motivant una necessitat d'esmena per la pública administració: car deyen los suplicants que les dites captures

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

éren contraries a diferents privilegis concedits a la casa de la Diputació y a molts capítols de córts jurats per S. E. no-res-menys, que podía considerar, que no havènt-hi Braç militar, no podien celebrar consistori, y per tant restava la pública administració entretinguda, ralió prou poderosa per que S. E. ordenas libertar los presos.

L'endemà, 3 de Març, aprés de tingudes varies juntes, acordà la Diputació fer embaxada formal de nou persones al Virrey, al qual presentaren una molt respectuosa súplica, qui eczisteix, y a élla respongué lo Virrey ab consemblants paraules: «Que en quant a la presó dels tres (1), li-n sabía tant de gréu com a les persones qui anaven a veure-l; emperò que *élls* s'éren tan mal governats per llarch témps, que-s veu obligat fer una *regalía muy grave*, no solament contra élls, sinó contra los fills de perdició qui-ls ajudaren, y que procuraría en bréu espatxar la llur causa, per que en bréu poguéssen aténdre a la administració de la Casa de la Diputació, y que en quant als privilegis y les constitucions, que ell faría eczaminar-los.»

Lo díe 5, vehent que no-s prenía determinació, los Concellers de la ciutat féren cap al palau per protestar formalment del comportament del Virrey; y lo 6, partí de Barcelona lo conceller Bella-filla vers la córt, espressant-se en aquesta ocasió que éra l'obgécte de sa embaxada «los afers que-s presentaven de la captura del Diputat y ohidor militars.»

Continuà entretant la presó, y séns consignar-se res més sóbre la resolució d'aquest afer, malgrat instar-se repetidament lo seu espatxament éren transcorregudes quasi sis setmanes, romanent entretant Bella-filla a la córt, con lo díe 14 d'Abril, tinguéren nova de que anava a entrar en la ciutat l'Im. y Reverendíssim senyor En Joan Terés, arquebis-

(1) Resulta després, que, endemés del Diputat y Ohidors militars, estava prés també ab élls un doctor o jutge del Concell civil, que n'ignoram lo delicte, emperò pot-ser fós per havèr assessorat la Diputació o havèr donat dictàmen favorable a la metéxa, puix en sa resposta lo Virrey parla de *tres* coparticipants d'una metéxa culpa.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

be de Tarragona, qui «venía elegit per Virrey de Catalunya y lloch-tinent general, al qual no isqueren a rebre los Concellers per tal com no havíen vist encare lo privilegi, ni los Diputats, perçò que los militars seguíen presos; axi que ho verificaren tan solament lo senyor duch de Feria, qui éra encare Lloch-tinent general, lo senyor Bisbe de Barcelona y molts cavallers.» No obstant, lo díe 17, se verificà a la catedral lo jurament del nou Virrey ab assistencia de Concellers, emperò no del síndich de la Diputació, per seguir presos los Diputats y no eczistir, en conseqüencia, consistori qui-l nomenas.

Lo cambi de Virrey semblaría com un desayre donat al de Feria, y éra molt natural que deslliurassen los presos; emperò no s'observa açò darrer, y passen díes y més díes, durant los quals se-n van a la córt nous comissionats, y regressa lo Bella-filla, qui entrà a Barcelona lo díe 11 de Juny: y ni encare axí conseguexen axò q e tothom desijava, y ténen-se juntes y més juntes y l'arquebisbe-virrey prèn informes y apuntacions, fins que lo díe 6 de Juliol, séns constar per què, van ostentosament a la presó los Concellers primer y tercer, acompanyats de molts cavallers, enllumenats per gran nombre d'atxes, perçò com éra al seny de la *Ave-Maria* y ab gran alegría y contentament trasladaren los presos a llurs cases, essent de notar que isquéren lliures y séns provisió alguna, per orde de S. E., que no sabèm si és lo metéix Virrey o lo Reyal Concell civil, puix hi anava un dels seus jutges o doctors qui-l representava. Hi hagués que n'hi hagués d'aquesta questió, al cap-devall és una fita més per provar de quin mou se conduhíen certs virreys de Catalunya, sentant almenys un mal exemple o pot-ser prevenint axí lo coratge d'aquells qui-ls havíen de succehir, y qui generalment veníen del metéix céntre, obrint axí lo camí a desconfiances, recels y soberguerías, qui més o ménys tart havíen de produhir una lamentable tirantor entre les autoritats catalanes y lo representant de S. M. en aquesta terra, la fí de la qual no podía ésser altre que un rompiment, mil vegades més lamentable. De quants sus-are havèm esposat no tingué a bé dir-nos ni una sola paraula l'Annalista de Catalunya.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Lo Braç militar, que tant havía lo Rey afalagat a les darreres córts, va rebre un fort gréuge ab la presó dels seus representants, diputat y ohidor, emperò lo gréuge pujà de punt, al sabèr-se que los oficials Reyals, per orde del nou Virrey, havíen empresonat no-res-menys diferents individuus del metéix Braç, per la rahó d'havèr-los-hi trobat pedrenyals dels prohibits. Alegaven los Diputats que la prohibicin no éra per los nobles, qui gordaven aquella arma com a defensa, y que no éra motiu suficient per humiliar dins la presó pública persones respectables; y lo Virrey arquebisbe contestava que ningú no havía d'usar una arma qui èra *proditoria*, y les constitucions y bans no feyen excepció d'estaments o persones: de ón ne nasqué una altra complicació, que trigà molt a resoldre-s, posant entretant més y més en pugna les autoritats de la terra y los oficials Reyals, executors de les ordens del Lloch-tinent.

Com a motiu d'interès general, no tenim per apuntar en l'any 1603 sinó l'enviu d'un embaxador a Anglaterra, per felicitar, en nom de Felip, lo rey Jacòbus, preludi de les paus que, l'any següent, se fermaren ab aquella nació, confórme indicarem en la *Idea del Reinado*, paus que, segóns espressió del contemporani Mariana, *«serán de gran provecho si se guardaren.»*

A les darreríes del Juliol, cessà com a virrey l'arquebisbe y lo 1.er d'Agost entrà y prengué possessió lo nou, qui éra Hèctor Pignatelli, duch de Monteleon. En los primers mesos del seu virregnat, li calgue parar esment més d'un colp als planys de particulars y de corporacions contra l'arbitrari comportament del senyor de Coloma, qui exercía lo càrrech sobirà militar a Rosselló y Cerdanya; y lo 8 d'Octubre los Diputats, formant embaxada, anaren a denunciar-li «los molt grans y excessius gréuges que feyen los soldats de cavall a tot lo Principat, en particular als habitants de la vila de Sarrià;» planys que-s repetiren lo Desémbre, per vía de súplica, ón s'hi esponíen les sobergueríes comeses per soldats de tots los estaments, qui, contra axò establert, en llochs ón hi havía posades y castélls, s'allotjaven per les cases, no pa-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gaven quant per força eczigíen, y causaven tota lley de desafurs.

Per no dexar en blanch l'any 1604, reproduhirèm com a simple curiositat, y per quant puga ajudar a la sciencia, la següent nova d'observació que consignen los Dietaris als quals nos referim: «Lo 1.er d'Octubre del dit any, aparegué una nova estela en lo 17.º grau de Sagitari, y ab tot que no tenía coha, poch després dexà-s veure, tan petita, que desaparegué tantost. Judicaren alguns que éra una cometa, si bé ans deyen que éra Vènus.»

Fins al any ón som arribats, no havía tingut Felip ningun fill masele, y si solament dues filles, la una qui-s morí, y la infanta dona Agna, qui-s maridà més avant ab lo rey de França Lluis XIII; emperò lo díe 8 d'Abril del 1605, tingué la sort de veure assegurada la successió, puix nasqué, a Valladolit, un príncep al qual posaren lo nom del pare, y fóu de fét son immediat successor a la coróna, conegut després per Felip IV de Castélla. Era indispensable aquesta efemèrida en la historia de Catalunya, no solament per referir-se al seu futur senyor, mas per formar vertadera y notable época, lo seu regnat en aquella, confórme tindrèm ocasió de anar fent-ne averanys en l'actual, a mida que va crexent la malvolença entre lo Principat y los cortesans de mals governs. Lo Mariana, al donar noticia, en lo *Sumario*, del naximent del príncep Felip, hi hafig: *nombraron adelante por su maestro á D. Galceran de Albanell, caballero catalan, persona muy compuesta y erudita: su ayo D. Baltasar de Zuñiga, caballero muy aprobado.* Segóns l'Amat, éra lo dit Albanell bisbe d'Avila, y havía escrit l'epitafi de Felip II en epigrames llatins.

No-res sobressurt, que valga la pena d'apuntar-se, en lo espay de tres anys, durant los quals seguiría la nostra patria sa vida consuetadinaria y pacífica, llunyada sortosament de les complicacions polítiques qui anaren forjant-se a la córt, y lliure dels perills a què aquelles conduhien; y adhuch, en aquest espay, no hi hà competencia ni susceptibilitat qui la pertorbas, alegrant-se ab públiques manifestacions cada vegada que S. M. fa assabèr a les autoritats catalanes alguna

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

satisfacció, sóbre-tót de familia, com lo naiximent d'altres infants Reyals. Emperò entrat l'any 1608, tingué lloch a la capital un escàndel precisament entre dues corporacions respectables, encare que no de govern, ans bé fóren les d'aquest sort mijanceres y conciliadores, circumstancia digna d'atenció, car no solament acredita la disposió pacífica de les nostres autoritats naturals, sinó l'excés de rahó que haguéren de tenir con, en altres ocasions, segóns referirem, haguéren de lluytar élles ab lo tribunal y corporació més prepotent de aquella època. A una llista de gréuges y planys, presentada tres o quatre anys abans a S. M. per los Diputats, y ab la provisió Reyal al peu de quiscun capítol, l'ún d'élls versa sóbre lo fantasiós procehir dels Inquisidors, qui prenen aquell qui-ls vé bé, séns ésser *questió de Fè* la culpa que-ls hi atribuexen, castigant-los séns ningun miraiment a les Constitucións de la terra, y apropiant-se en axí la jurisdicció d'altres tribunals, qui són los qui han d'enténdre en los delictes comuns: donchs en la metéxa llista (Dietari de la Diputació del 1602 al 1605) hi figura una curiosa súplica d'un tal Joan Canals, pagés de Sant-Pére de Vila-major, acusat d'havér mort un familiar del Sant-Ofici, clamant del seu dret per tal com havíen-lo près, y séns formar-li causa ni permetre-li defensa, lo passejaven bò y nuu per la exida del edifici que la Inquisició ocupava (l'antich palau major), y feyen-lo açotar cruelment.

Difícil fóra assegurar si aquests féts seríen la causa de la sorollosa conténda esdevinguda en lo 1608, emperò ans bé seran la font d'altres causes consemblants o paregudes qui donaríen lo resultat del qual anam a ocupar-nos: nos vehèm obligats a fer aquesta congectura, perçò com en les diverses relacions que havèm vistes, s'hi esplica lo fét, emperò no se-n determina la veritable causa. Donam nosaltres la preferencia, per transcriure-ls al tést dels *Anales Consulares*, que és de ón lo traduhí probablement l'annalista Felin: «En lo dit any hi hagué un gran debat a Barcelona entre lo Concell Reyal y los Pares Inquisidors: aquell cità aquests personalment per que compareguéssen al banch Regi, y per no ésser

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

compareguts los PP., fóren espulsats y bandejats de tot lo Principat; y al volèr posar la sentencia en execució, de manéra que tenien ja disposat un vaxell al moll, aquell metéix díe los referits Inquisidors tancaren les portes de la Inquisició, colocant davant la porta major un gran dosser de vellut negre, qui la tapava del tót, y en éll lo Sant-Crist del Consistori secrét, séns ninguna llum. Tantost com ne tingué noticia la Ciutat (los Concellers), hi trameté atxes per que féssen llum al Crucificsi, y lo Capítol hi féu anar capellans per que resassen davant, y ab açò, los Ministres Reyals no gosaren acostar-s'hi. Emperò la Ciutat, la Diputació y lo Capítol s'hi interposaren, y tot se compongué a la fí.»

Les cogitacions a què's présta aquest fét són terribles, car veu-se menyspressat lo tribunal Reyal per un altre de atribucions menys generals, burlada la justicia per los qui-s deyen mantenidors de la Fè, qui esploten, per conseguir-ho, la veneració deguda a la santa imatge de Jesucrist, la qual alloguen com a material pantalla davant la porta de llur casa, per que davant élla la devoció desarmas lo braç d'aquells qui han d'exercir la justicia demunt la terra, y finalment se *compon* un afer no per docilitat y bona fè de les dues parts contendents, mas per mijanería d'aquells qui desijan estolviar escàndels en la ciutat y perjudicis a la religió, emperó humiliant-se, al cap-devall, lo sobirà tribunal civil a la prspotencia d'aquells qui menyspresaren les seues sentencies!

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Espulsió dels moreschs

PER més que semblarà avant-passar-nos en un afer de gran trascendencia, que devèm tractar molt particularment, com axí ho ferem ab altres d'igual interès, mas considerant que és dés d'are con té començament, suspendrèm ací un poch la relació dels demés féts l'agregat dels quals fórma aquesta historia, per aplicar esclusivament l'espay que lo dit subject mereix, y presentar axí als nostres llegidors la pintura perfécta y acabada ón aquell s'enclou. Ja en lo regnat anterior, com a darrer límit del anament que de lluny va seguint la sort de la població aràbiga o moresca, de bell començament pactada, obligada a batejar-se després, y finalment perseguida per falsa cristiana, en suma, los moreschs, férem veure los motius que Felip II pogué tenir per pendre enèrgiques resolucions contra élls, y assentarem en general, lo nostre parèr referent a tot quant se relaciona ab aquell fét, axí a favor com en contra de perseguidors y de perseguits. De llavors ençà no favoría pot-ser prou la situació del govern d'Espanya per dur a cap quant veurèm prompte realitzat per lo fill del metéix Felip II, y ab tót que les armades d'Africa qui venien en socórs dels descontens poguéren ésser repetlides per los nostres, calía descobrir precisament y confermar-se la sospita d'alguna de les prin-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cipals inculpacions que·s feyen als moreschs, per que lo desballestat govern del duch de Lerma tingués la decídida constancia de menar a fí axò imaginat anteriorment y ho fés de la manéra tan ferma y rigorosa com espliquen los historiadors d'aquell témps.

Entre los llibres que havèm tingut la sort de consultar, ún de singularíssim, *La justa espulsión de los moriscos de España*, estampat a Roma en 'lo 1611, ha merescut la nostra prefencia, en aquesta ocasió, sóbre treballs més moderns, de tot-hom coneguts; en primer lloch: perçò com son autor, lo P. Mestre fra Damià de Fonseca, del Orde de Prebicadots, contemperani y testimoni de vista de la espulsió a Valencia y endemés Estats de la antiga Coróna, refereix sencerament, y séns preveure lo divers mou de sentir dels futurs témps, quant fóu fét per verificar aquell terrible acort, y en conseqüencia res no amaga de quant, censurable al present, pogués fins galleja de mèrit a uno època en què més que lo patriotisme y lo zel religiós, la necessitat induhía a alçar la veu contra la raça estrangera: semblant pràctica, féta de moda, de tal manéra la ponderaven, que no havènt-n'hi prou a aprovar la espulsió, calía aprovar aximetéix tota lley de mides, de qual-se-vol mena que fóssen, ab tal que aquella s'efectuas; y després, perçò com los treballs moderns, devent tractar lo fét sóts un punt de vista més general, no podíen satisfer-nos tan especialment, atenent l'obgécte d'aquesta Historia, com lo cumple lo llibre que tracta de la espulsió en Valencia y territoris vehins, entre los quals deu comptar-se Catalunya, regóns restarà fàcilmeet justificat. Aytal guía, donchs, y los demés documents o escrits que retraurèm, constituiran los materials que·ns convénen per traçar la ressenya que anam a començar, com a part integrant de la Historia del Principat, séns prescindir emperò de les referencies o disposicions generals y preventives, que axí en los treballs moderns com en la obra especial y antiga s'hi troben escampades.

Essent la primora idea, en témps de Felip II. la conversió forcosa, ja de témps s'aplicaren tots los camins necessa-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ris per conseguir-ho, y lo Febrer del 1565 tinguéren a Madrit una formal junta, composta del Inquisidor general, dels arquebisbes de Sivilla y Valencia y de gran nómbre de lletrats y doctors de tots los tribunals, inclus lo de la Inquisició, y entre los diferents acorts que-n resultaren, éra l'un dels principals lo qui establía la instrucció cristiana per los Moreschs, acort que van remetre al arquebisbe de Valencia don Martí d'Ayala, per que-l posas per obra, com axí ho feu, amatant-se aquest prelat en la ensenyança dels conversos o qui ho devíen ésser. Un altre arquebisbe de la metéxa regió, y qui també fóu prelat a Catalunya, don Ferran de Loazes seguí la tasca que havía empresa son antecessor, ab igual zel, y al seu temps celebrà una congregació de prelats, entre los quals figurà lo bisbe de Tortosa, fra Martí de Córdoba, en presencia del Virrey, comte de Benavente, los quals, a la metéxa fí, féren útils instruccions, que fóren estampades en lo 1568.

Al arquebisbe Loazes, qui-s morí, succehí a Valencia lo bisbe de Badajoz, don Joan de Ribera, qui seguí les metéxes petjades dels seus antecessors, tocant a la ensenyança y conversió de Moreschs, y a una altra congregació que celebraren en son témps, y a la qual concorregué aixi metéix lo bisbe Tortosí, tractaren, entre altres coses, de les 190 rectoríes qui s'éren desmembrades de les llurs matrius, per la instrucció dels Moreschs, de les estretors que passaven los rectors per llurs fluxes rendes, per la poca pietat dels feligresos, y per la aspror de la habitació, tant que alguns ja començaven a desamparar les parroquies, y éra difícil la llur substitució, sóbre-tót per persones de bona vida y erudites, puix ordinariament, los sacerdots qui abans hi havía éren de poca erudició. Aquesta nova la apuntam per fer la probable congectura de que hauríen eczistit fins a-les hores pobles esclusivament mahometans, en los quals no començà a residir fins al dit témps ningun sacerdot cristià, cas que no sabèm de positiu si pot o no aplicar-se a Catalunya: car la situació dels pobles d'aquesta qui fóssen esclusivament moreschs, ni està ben establerta, ni oferia, per ven-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tura, la aspror que suposen havèr-hi en los de Valencia de igual mena.

Los recórsos que-s cercaren per subvenir a les necessitats dels dits rectors, s'aplicaren en lo Juny del 1576, y certes ampliacions y confermacions fétes per la Seu Apostólica, tocant al millor servey espiritual dels vilajans, sehents en paratges trencats, que cercaven a propósits los Moreschs per podèr més a salvament dogmatisar, y estar fora de tot comerç dels cristians vells, corresponen als pontificats de Climent VIII, Sixte V, y Paulus V, essent lo darrer bréu d'aquest lo 24 de Juliol del 1606, ço és, ja dins lo regnat de Felip III, que actualment nos ocupa. A la metéxa Santedat de Paulus V deya l'arquebisbe valencià, que feya corantados anys que tenía a son càrrech aquella esglesia, durant los quals havía aplicat tots los remeys y havía fét tots los esforços imaginables per conseguir la conversió dels Moreschs, «emperò tót és estat debades, ans bé alhora que atenien a açò, enteníen élls en maquinar trahicions contra llur Rey y sos reyalmes, y contra la Santa Esglesia, tenint tractes ab lo Turch y altres enemichs de la nostra Santa Fè, prometentlos llur ajuda y donant-los traça per que s'ensenyorejassen de tot Espanya.» Emperò cal tenir present que aquesta declaració o comunicació la feya lo prelat de Valencia al pontífech en lo 1610, és a dir, més de dos anys aprés que la magestat de Felip III començà a fer preparatius, com veurèm, per la embarcada dels Moreschs; de manéra que al espressar son desengany lo Prelat, feya-ho con lo govern del Rey havía ja realitzat lo propòsit d'espulsió.

Corroboraren la inutilitat d'ensenyança diferents predicadors, qui-s negaren a predicar per creure-ho inútil, y lo tancament del colegi o seminari de Tortosa, erigit per instruhir los fills dels Moreschs. Parlant lo referit autor del zel que mostraren los bisbes qui en aquesta ciutat anaren succehint-se, recompta que lo nomenat don Gaspar Fuster «senyalà 29 esglesies parroquials en los 29 llochs dels Moreschs que hi havía en son bisbat, y n'augmentà lo salari fins a 100 lliures quiscun any, imposades sóbre la *mesa* del Bis-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bat, prepositures, senyors temporals, universitats, dos monestirs de Cartuxans, *Val-de-Christo Porta-Coeli*, y sóbre alguns rèdits antichs de les meçquites; y ordenà aximetéix que-s derrocasen les Esglesies vélles, senyaladament algunes qui éren estades meçquites dels maures, e hi restaven rastres de llur mala secta.» Y referint-se a don fra Pere Manrique, qui començà a ésser bisbe de Tortosa en lo 1600—y més tart fóu arquebisbe de Çaragoça,—hi afig que, en altres diligencies per la conversió, «féu fer-se venir davant seu les persones tingudes per caps éntre élls, qui vivíen a les valls d'Eslida, Fançara y Vall d'Uxò, fent-los diverses plàtiques referents a la llur conversió, usant ab élls de tóts los camins ordinaris y estraordinaris que li semblaren aproposit.»

En lo 1606, Felip III, aprés d'autoritzar noves juntes a Madrit, envià un canonge de Càdiç, nomenat Francesch de Quesada a Pàulus V, y al contestarli lo Papa sóbre les dificultats que anaven vencent-se, deyali: «també les restants, (si algunes ne romanen) seran vençudes, particularment si l'amat fill Francesch de Quesada, canonge de Càdiç, qui solicita la espedició d'aquest a fer ab estremada feheltat y diligencia, curas d'avisar-nos prestament de *quant va fent-se y serà necessari d'aquí-avant*, perçò que si més ne poguéssem no ho dexarèm de fer.»

Ab tót que no és esplícit lo tést, ni son ben determinades les referencies d'aquest bréu, les paraules sóts-ratllades revelen, envidés, lo coneixement que tenía Sa Santedat de quant a Madrit *anava fent-se*, y d'açò que *sería necessari més-avant*, çò és, d'una cosa nova, y que no tenía res que veure ab l'obgécte constant de tots los bréus anteriors, la conversió y los camins de realitzar-la: no obstant, per més que tal sospitam, devèm confessar que en los altres bréus endreçats particularment, y de la metéxa data al Patriarca y demés bisbes, insisteix Pàulus en lo metéix propòsit de la conversió, recomant-los-hi que-s congréguen per conseguir-ho, guiant-se per les instruccions fins aquí donades, espressant-ho en lo bréu endreçat al bisbe Tortosí, ab sem-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

blants paraules: «Per tant, per ço com entès havèm,que a la diocesis de Tortosa hi ha gran nombre de Moreschs y que per consegüent estan obligat a tenir granment en lo cor semblant ansia, vos demanam que ab tota diligencia aneu al arquebisbe de Valencia, per que, comunicat lo vostre parèr ab los caríssims germans, los dits bisbes, que prenguen la deliberació necessaria.»

Espessegen per aquest témps edictes de gracia y-s concedexen nous terminis per la conversió; emperò a mida que aquests se complexen, van fent-se ressò y brama general les culpes que s'atribuexen als Moreschs, dihent-se per tótarréu que son apòstates y trahidors, puix de part dedins res no cumplen de quant aparenten, ans se mofen de tota cosa cristiana y d'amagat practiquen lo ritus y lo costum mahometans, y circumciden los llurs fills, y s'alegren del mal o del contra-témps que comporten los Espanyols, y con algun ne mor—cas que s'esdevé con aprés de convertits se moren en lo mahometanisme,—recullen les pedres y les guarden com a reliquies, etc. etc. Portava la veu de totes aquestes inculpacions lo ja referit Patriarca d'Antioquía, arquebisbe de Valencia, y no cessava de consignar-les en contíuus memorials que presentava, ja a Sa Santedat, per convèncerlo de la inutilitat dels esforços per la conversió, ja a la Magestat de Felip III ab igual intent, encare per concellar-li la necessitat de sustituir a la conversió la espulsió definitiva, idea que espressava ab semblants paraules: «l'únich remey és foragitar-los d'Espanya, séns que se-n puga esperar res de bò de ningun altre.»

L'afécte d'aquest consell fóu fer reviure la idea ja emesa per Torquemada, de que «los Reys estaven obligats a matar los moros, o foragitar-los de tot Espanya, car millor és que síen primer élls castigats, que no nosaltres trahicionats, y més saludable gitar lo verí qui etsà ficat dins les nostres venes, que no duptant y escrupolejant, donar-los témps per que executen en nosaltres les trabicions que tota la vida ténen estudiades.»

La principal d'aquestes trahicions que-ls imputaven éra

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que havíen enviat embaxadors a Constantinoble al gran Turch, al Marroch al rey Muley-Silan, als Estats d'heretges, particularment als marítims de Septentrió, y a altres prínceps qui avorríen la granor y monarquía d'Espanya, ab cor de fer-los-la a mans, oferint-los per aquesta empresa cent-cinquanta mil homens, axí moreschs com los de Berbería. Tractaren de fer enuqéstes secrétes per cerciorar-se del perill, y segóns un ban que fèu lo virrey de Catalunya, duch de Monteleon, lo 23 de Maig del 1610, lo qui ho esbrinà y descobrí fóren «alguns tribunals de la Santa inquisició, particularment per lo tribunal de Çaragaça, y per altres diferents víes;» al pas que a Valencia descobriren també, per los esforços del comte de Selves, un altre progécte, qui apar distinct d'aquell, car consistía en alçar-se ab rey propri, tant que a aytal fí aplegaren los moreschs una mena de córts a Tuega, ón elegiren per rey un moresch molt rich, vassall del duch del Infantat, nomenat Lluis Asquer; y tenien en cor iniciar l'alçament calant foch a tots los monuments lo díe del dijous sant.

En aquests inquiriments hi podía havèr una part certa y nna altra de ponderada, emperò hi hagués què n'hi hagués, la veritat és que ja de molt témps abans de les sospites de trahició y de les enquéstes indicades, lo metéix Petriarca havía consellat la espulsió al Rey, segóns que declara en una carta a Paulus V: «axí he donat y done infiuides mercès a la Divina Magestat per havèr posat en la pensa del Rey senyor méu tal resolució, y li he donat cor y esforç per posar-la en execució, assegurant en açò l'Estat d'aquests Reyalmes y lo de la nostra Santa Fè en élls, y axí tinch a molt gran ventura havèr vist aquest fét ans de morir.»

Si lo zel apostòlich, la temor de que-s perdés la religió catòlica a Espanya, y de que tornassen a dominar los moros hagués inspirat semblant consell al Patriarca, sería disculpable; emperò no ho és que, com a polítich y estadista, s'entretinga esplicant la pôr material de realitzar-la, vencent tota mena d'escrúpols dificultats, y adhuc fent obrir los ulls de la cobdicia al monarca y al seu govern, tot dihent: «Canstaut,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

com constaran, les dues dites coses—d'ésser traydors al Rey llur, y procurar que vinga un altre Rey qui-ls deix viure en llur secta,—que per la tal informació *los condemne en aperduament de tots los llurs béns, axí mobles com sehents*, y en eczili perpetual dels llurs reyalmes, prefegint lo témps que semblas bò, emperò bréu, per que isquen a complir-lo... No hi haurà qui diga que aquesta sentencia sía sobrexint de dret comú, tant Canònich com Civil, ans molt confórme a abdós drets, en quant a la confiscació dels béns; ni rigorosa en quant a la pena d'eczili, ans bé benigna y suau, com axí ho diguí en lo primer paper, essent menor de la que està imposada; car per ésser tots aquests Apòstates entoçudits, y dogmatistes, amenaçant als llurs fills la secta, y per notariament traydors al Rey, y maquinadors de prodició pública, merexíen, la pena capital: emperò la benignitat és virtut molt digna d'un pit Reyal, y lo degollar tanta gent causaría general horror y llàstima. Ni podrà ningú dir que incloga injusticia lo condemnar-los séns ohir-los; car la notoreitat y evidencia del fét y del dret supleix aquest defalt, y-l supliria anch que arribas la pena a ésser capital, puix sabèm que pot lo Príncep (constant-li la culpa y la necessitat que hi hà de cartigar-la) dexar de banda la fórma judicial con hi hà inconvenient en observar-la; y ací n'hi havía de molt gran, perçò com convenía que alhora un hom sapía y sía executat lo castich, per esquivar lo dany públich y la alteració d'aquests, etc., etc.»

Si no tinguéssem coneximent, per la metéxa obra qui-ns serveix de guía, d'altres consells ulteriors donats per lo Patriarca, tocant a arrabaçar los nins de llurs mares, y altres actes per l'estil, si l'ún ihumà, l'altre més (1), diríem, per lo sol consell adés transcrit, que no conexía aquest desventu-

(1) «...*Vendran á ser de mucha consideracion las cantidades que entraran en el Fisco de V. M. por medio desta santa ejecucion de justicia, porque como se ha dicho, y aora se dize de nuevo, V. M. puede tomar por esclavos y esclavas, assi para su servicio, como para venderlos a otros, todos estos, sin escrúpulo de conciencia alguno, y la cantidad de hombres, mugeres y msços sanos será tanta, que despres de proveydar las galeras y minas, os podran vender en Italia los demas.* Item, *los niños y niñas de siete años abajo, se venderan en Espa-*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rat bisbe què éra la caritat; y a fer escruxir més y més lo llegidor devèm fer-li assabèr que lo lo memorial ón s'hi consignaven tan inichs pensaments no éra escrit aprés de tocar lo desengany, no aprés dels edictes de gracia dels pontífechs, no con lo metèix prelat aparentava esforçar-se per la conversió dels moreschs, no, per fí, la hora que lo Rey palanquejant, esperas la empenta d'una veu autoritzada qui-l resolgués, sinó d'abans y molt abans, talment del mes de Janer del 1602, o sía set anys abans de la espulsió.

Als darrers témps immediats a la espulsió, lo crit contra la Morisma prèn una fórma sobrenatural, com sí per aquest camí, eczaltant-se la imaginació del poble, hagués d'ésser remoreig més poderós que los consells y memorials: veuense senyals d'estermini en lo cel y en la terra, les campanes de Velilla y de Luxent comencen a repicar per sí soles, y fins diuen que del altisme vé un toch d'arrabatada: qui indica l'avís de Déu als reyalmes d'Espanya per que estiguen previnguts, o millor per que s'alcen a arrencar de soca-arrel lo mal qui-ls menaça. En aquesta ocasió penétren totes aquestes espressions del públich desig en la orella d'aquell qui millor que ningú podía conrestar-les, ou-les lo preponderant privat duch de Lerma, y séns triga resol «que lo Catequisme se convertís en perpetual eczili.»

L'efécte éra estat meravellós y no mancava sinó que s'espedís lo Reyal decrét d'espulsió; mas com los Moreschs estaven repartits en diferents reyalmes, duptant per qnin fóra més oportú començar, resolguéren a la fí que Valencia fós lo reyalme preferit, ja per ésser llà ón n'hi havía major nómbre, com pot-ser per semblar més propri complaure l'Autor o conseller principal en aquell afer, lo Patriarca. Séns descobrir lo govern los seus intents, començà la seua obra enviant a la capital del dit reyalme, ab pretést de visitar forti-

na a bueu precio, y se compraran con gusto, y seran tambien en gran cantidad. Esto no solo puede S. M. hazerlo, pero está obligado en conciencia, y a no imbiar estos niños con sus padres, y la servidumbre que les impone vendiéndolos, no se debe tener por pena, antes beneficio suyo, devido al baptismo que recibieron.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ficacions. lo conseller Reyal don Agustin de Mexía, y als pochs díes se verificà «la entrada de don Pére de Toledo a la ciutat de Denia, y *la d'una suma de diner, fins a cinquanta mil ducats* que S. M. envià al marquès de Carazena, virrey de Valencia, séns altres grosses quantitats que li trameté després.» No diuen per què éren aquestes sumes, ab tot que és de pensar, y no-més asseguren que ab semblants novitats restaren mol contorbats los barons y senyors de Moreschs.

Es de veure, ab açò, que los nobles qui exercíen senyoríu en pobles de Moreschs no éren partidaris de la espulsió per temor de perdre allò que d'élls percebíen, arrendaments, censos y altres drets, no menys que les collites per a-les-hores y per l'esdevenidor, per no entendre-hi los qui deguéren substituir-los en lo conreu del arroç y del sucre; y apart dels nobles, altres interessats hi havía en la no espulsió, esplicant-ho l'autor del llibre que seguim, M. R. P. fra Damià de Fonseca, ab naturalitat estréma, tant que per curiositat ho reproduhim: «Quant lo poble celebrava la novitat, tant se-n planyía la noblesa, plorant la absença de llurs vassalls y ruina de llurs llochs; d'altres, particularment los monestirs de monges y de frares, la pèrdua dels censos que éren carregats sóbre les aljames y comunitats de moreschs; d'altres se recelaven que no hi hagués en aquesta ocasió algun gran avalot del poble, y que a tall de torrent los hi entrassen per les cases y-ls robassen, cosa que-s teméren ab gran fonament, axí per anar lo poble somogut, com per estar molt encontra ab la noblesa y desijar ocasió d'avalot per podèr atrevir-se ab élla—que ja-n començaren tantost a donar alguns senyals manifésts,—com també per estar la terra plena dels bandolers del Reyalme, y adhuc dels d'Aragó y Catalunya, qui tots-jórns acudíen com a mosques a la mel; y axí fóu avisada S. E. per que hi posas remey.»

Semblants plants y ventures no esdevinguéren, com és de compendre, fins aprés de publicat lo decrét, mas l'esglay dels nobles ja fóu dés la aparició dels dos tramesos demunt dits, y tal aldarull se mogué entre élls, que tot éra anar y venir de la Diputació, provocar junctes y més junctes del

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Braç militar, nomenar embaxades per parlar ab lo Rey; emperò si sobressalt tenien hagué de convertir-se en esbalahiment, al veure arribar lo díe 15 de Setémbre de 1609, a la costa del reyalme totes les flotes de divetsos dominis de S. M., les quals anaren dividint-se entre los Alfachs, Denia y Alacant. Formaven aquestes flotes trétze galéres d'Espanya, disset de Nàpols, nou de Sicilia, quinze de Gènova, quatre de Portogal y quatre de Barcelona, que-ns n'ocuparèm tantost particularment; en conjunct setanta-dues galéres y catorze galions, ab set mil set-cents vint y-cinch soldats, séns alguns d'aventurerers: entretant anaven entrant los homes d'armes de Castélla, comanats per don Pére Patxeco, germà del Virrey.

En tal disposició, lo díe 21 del metéix mes aplegà lo Virrey totes les principals autoritats y corporacions, y endemés los senyors de vassalls, y-ls hi llegí una lletra o decrét de S. M. ón s'hi feya públich y resolt l'acort de la espulsió dels Moreschs, axí de Valencia com de Castélla, y n'éra la data de Sant-Llorenç, lo díe 11 de Setémbre. Lo 22 féu-se ja públich lo decrét per mijà de crida o ban, en lo qual, entre altres capítols, per cert ben curiosos, sóbre lo mou de dur a cap la espulsió, prevenía lo primer que tots los Moreschs havíen d'exir dels llurs pobles, séns donar-los-hi per açò sinó lo precis termini de tres díes. Quant s'esdevingué durant aquells tres díes y encare lo moment de la embarcada no és per ésser esplicat en aquesta ocasió, sobre-tót parlant fins ací del fét en general: dirèm no-més, en suma, que a les galéres de Nàpols s'embarcaren á Denia 6.000 moreschs; als galions de la armada Reyal del Occià, a Alacant, 14.000; y a les d'Espanya, Gènova y Catalunya, 8.000, advertint-se que éren aquests *dels llochs més propers*, que és de enténdre pobles vehins a Vinaroz, çò és, tots valencians.

Ab tót y aquest gran nómbre d'espulsats, convé sabèr-se n'ignoram la rahó, que seguiren-ne romanent encare molts en lo pahis, als quals donaven seguretat de que, al amenarlos, donarien-los-hi bon tractament, «per no esquivar la caça; car los qui restaven al Reyalme, qui éren la major partida,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y adhuc los de Castélla, Andalusía, Catalunya y Aragó, s'estaven al aguayt, tot esperant les noves que-ls portarien los esploradors que de llur part tramesos havíen, per que confórme a aquelles, vehéssen si-ls convenía més obehir o resistir.» Resolts posteriorment una gran part, arribaren a embarcar-se-n al Grau de Valencia fins a 20.000.» A aquest punt feya cap aquests díes innumerable gentada de Valencia, particularment les dames en llurs cotxes, qui per ésserlos grat veure-ho tót, feyen sarau d'aquesta fésta; y los Cavallers qui, puix veyen cremar lo llur paller, s'hi volíen escalfar, y també com s'hi feya una fira a molt bon mercat de vestits riquíssims a la moresca, de llits, pabellons, llençols, tovalloles treballades d'or, alcandores meravellosament fétes péces de llí finíssim, ab moltes altres coses; y lo qui tenía diner, ab poch cost se-n tornava a casa rich d'aques alfages.»

Ni encare axí fóu complerta la espulsió, y a conseguir-la ordenà S. M. a tots los ports d'Espanya que s'emparassen tants vaxells com anassen arribant, y si estaven carregats que-s descarregassen, traslladant-se encontinent a les costes de Valencia; y «particularment lo duch de Monteleon, qui estava més a mà; com a tan gran ministre del Rey y tan zelós del seu servey, donà prompte orde per que concorreguessen totes les naus y vaxells que hi havía, y qui després arribaren a aquell moll de Barcelona, y com ne concorreguèren tants tot-d'una de diferents parts, s'hi embarcaven en la forma que roman senyalada infinitat de Moreschs.» Entre los vaxells tramesos per lo virrey de Catalunya, n'hi havía ún d'un patró nomenat Joan Riera, resident a Barcelona, qui-s comprometé a posar en Berbería setanta moreschs entre homens, fembres y nins: fent via, s'ajustà ab un altre patró napolità, qui també portava Moreschs a Oran, y convinguts los dos malvats, assassinaren los mauritans, y empraren totes les llurs riqueses, reservant-se sols lo Riera una molt gentil moresca, que la cuydà matar després estant a punt d'entrar a Barcelona, temerós de que per ella fós descobert; y a aytal fí la gità al riu Llobregat, empero sobre-nedant la po-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bre jove, la acabà d'occiure ab lo rem lo tigre qui adés gaudí en sa gentilesa, séns que li ablanissen les entranyes los planys de la desventurada, qui en sa agonía invoca la Mare de Déu del Montserrat.

Es aquest un ferest cas, qui dóna materia a interessant novela, y que no és de rebujar per poch històrica con no-resmenys de referir-la l'autor al qual seguim, lo confermen los nostres Dietaris (1). Descobert lo cas per un mariner, manà lo Virrey esvahir la casa y nau del patró, y trobant-s'hi los eféctes robats, fóu donada sentencia contra tots los complicats, y lo Riera, ab la granor del seu delicte, fóu condemnat a que li tallassen la una mà y la orella, y després l'atenallassen, penjassen y descorterassen, com axí ho efectuaren lo díe 12 de Desémbre, essent ún dels qui presenciaren l'acte l'autor Fonseca, segóns que refereix ell-metéix; y semblant fí tinguéren al *mollo piccolo* de Nàpols lo patró napolità ab los séus, per havèr-lo avisat ab témps lo virrey de Catalunya al de Nàpols comte de Benavent.

Ni encare tras les embarcades del Grau de Valencia no poguéren donar per complerta la espulsió en lo dit reyalme, car fóren molts los Moreschs qui hi restaren, tants que bastaren a convenir-se per fer açò que no sabèren fer a la primería, per alçar-se en sò de guerra a la vall de Gallinera, y a la Mola y Córts, fins que-ls hi donaren batalla y restaren vençuts, essent caçats com a conills los qui anaven trobant-se solts o fugitius. Axí vingué a acabar-se del tót la espulsió dels Moreschs de Valencia, assaig y preludi de la que calía verificar-se tot-seguit en altres reyalmes d'Espanya.

Per més que s'éra resolt y acceptáda la espulsió general, lo govern de Felip, y ell sabría per què, no la posà per obra a Castélla fins aprés de venre lo resultat que donava la de Valencia; axí és que los historiadors posen aquella en lo 1610, y adhuc n'hi hà alguns (d'aquells qui ténen per costum fer sinònims Espanya y Castélla) qui no parlen sinó de la espulsió dels moreschs castellans, donant per sentat que

(1) Los *Anales Consulares* espliquen lo fét y la execució de la sentencia donada contra los culpables a Barcelona.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

quant s'hi fa en la patria llur castellana és lo únich que fa a pendre com a planes històriques o passos graduals del anament històrich de la patria general, de la moderna Espanya. Sía que ascientas per la espulsió de Castélla tot quant s'éra esdevingut a Valencia decretaren aquella d'unà manéra distincta, per tal com ordenaven que los moreschs castellans, al partir, no poguéssen portar ab sí or ni argent, pédres de preu ni lletres de cambi, sinó fós pagant-ne la meytat de tót (1): emperò no obstat la prohibició l'embaxador de França a Madrit va rebre bones sumes, que devíen percebre-s a Marsella o Provença, ón se dirigíen aquella vegada molts dels esculsats, y en quant als qui-s subgectaren al descómpte de la meytat, referen diversos autors que la gran suma produhida per aquest camí s'aturà ans d'arribar-ne a mig del Erari púbiich: car lo duch de Lerma s'aproprià dos-cents-cinquanta mil ducats, son fill lo duch d'Uceda cent mil, lo comte de Lemos altrestants y la meytat la comtesa, filla de Lerma. Citam aytal exemple per desengany d'aquells preocupats esclusivistes, qui, séns pendre-s la pena d'estudiar la historia nacional, recorden los témps glorioros dels Felips com a patró, inculpant disfamosament les provincies o antichs Estats per la llur indocilitat en no emmotllar-se tan prést a llur fantasía, y com a èpoques en què ab més saviesa anà laborant-se la falsa y gallejada unitat nacional, impossible de realitzar-se ab tan mals exemples si no la constituía violentment Lluis XIV ab sa astucia y són nét Felip V, a força de canonades, desparades en gran part ab canons francesos. Bé justificarèm, al seu degut témps, semblants gracies. Passèm are a la espulsió dels moreschs de Catalunya.

Ja a les córts que Felip II. tingué a Barcelona s'hi facultà la Diputació per qne pogués armar quatre galéres

(1) Vé molt de nou que lo Flórez, en sa *Clave historial*—ón parla de la espulsió dels moreschs, a bell-ull, suposant-la verificada en lo 1610, séns dupte perçó com en aquest any fóu la de Castélla—assegur que «los obligà lo Rey a que isquéssen de *tot lo Conteneat, podènt portar ab si tots los llurs bíns mobles, com axi de fèt se compli*.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

menys de dir clarament per que. Entre los documents que hi hà del metéix cós s'hi troben algunes comunicacions posteriors ab lo metéix Rey, per la compra de les quatre galéres de Spínola, sóbre les quals diuen que tenía S. M. lo dret de fadiga: induheix açò a creure, per consegüent, que les quatre galéres qui figuren després a la armada Reyal, serien per ventura d'aquella procehencia y no construides en los nostres arsenals. Ja com l'Agost del 1608, consignen los Dietaris que al port hi havía les quatre galéres qui havíen de partir y féu-se gran fésta per la benedicció de bandéres, essent molt curioses les péces menudes que-s consérven de aquell armament, per espressar los noms de tots los alts oficials qui hi anaven, los sous que percebíen, y una séns fí de altres particularitats força interessants. Con, lo 15 de Setémbre del 1609, se presentà la armada a les costes de Valencia, ne formaven part les quatre galéres de Barcelona, anant-hi de geueral En Ramon Oms, ensémps ab molts cavallers catalans, y s'agregaren a les d'Espanya y Gènova, segóns indicacions del Fonseca, als Alfachs; de manéra que ignoram per ón discorreguéren d'encá de llur exida de Barcelona fins a la darrera de la citada: encare lo metéix autor, al parlar de les darreres remeses de moreschs, dés de Gandia y Xàtiva: esplica les fortunes que correguéren per mor d'una tempestat, unes sagetíes franceses carregades d'aquells, qui, vehènt-se perdudes, enviaren un correu a Cartagena, demanant socórs, «que-l rebéren de les galéres de Catalunya, perçò que arribaren préstament tras d'èlles, y recolliren y salvaren-los qui restaren ab vida.»

L'annalista Feliu, al parlar del pas de la armadu a les costes de Valencia en lo 1609, descriu les diverses procehencies de les galéres y nomena los generals, y, vagarosament, aprés de dir que donaren començament a la espulsió per Valencia, no-més hi afig: «prosseguíen als de Castélla: Andalusía, Riberes del Ebre, Segre y Aragó,» no podènt ab açò nosaltres deduhir certament en quin témps tingué lloch la espulsió a Catalunya, ni en quina fórma va realitzar-se; emperò és segur que fóu en lo 1610, axicom veurèm, y la fór-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ma de la espulsió un xich distincta de la de Valencia y Castélla.

L'autor valencià, al qual seguim, nos proporciona una important relació sóbre aquest punt; car, esplicada la espulsió de Castélla, continua respécte de les restants en semblants térmens: «Quasi axò metéix ordenaren en los bans d'espulsió dels moreschs d'Andalusía; de Sivilla, Granada y Murcia, y del principat de Catalunya. Per deturar lo dany d'aquells qui tenien censos a Catalunya, a la pragmàtica que publicaren aximetéix d'espulsió dels moreschs d'aquell Principat, ordenaren que tots los llurs béns sehents restassen en podèr dels barons y senyors d'aquells vassalls, per que en poguéssen lliurement dispondre, ab tal que aquests senyors s'obligassen a pagar los censos y altres quals-se-vullen càrregues, deutes y obligacions dels llurs vassalls. Tot axó consta del bán de la espulsió dels moreschs, ón porta les següents paraules, si bé traslladades de llenga catalana en castellana:– E més, desijant S. E. fer gracia y mercè als Barons qni-s diuen ésser senyors de les viles e llochs ón estan e habiten los dits moreschs, en seguiment de la dita conclusió vol e ordena, que tots los béns immobles dels moreschs, que fan emprar, romanguen e hagen de romandre en podèr dels dits barons, per que lliurement ne disponguen; ab tal condició, que los dits Barons hagen e sien tinguts pagar los censos, censals y altres quals-se-vullen càrregues, deutes y obligacions, a les quals los dits béns immobles (per rahó dels llurs senyors) seran tinguts. E no volènt acceptar los dits Barons aquests béns immobles ab aquesta condició de pagar los deutes, càrregues e danys, hagen dins un mes, aprés de la dita espulsió prop-següent, donar avis a Sa Excelencia, per que en tal cas puga S. E. y lo Reyal Concell provehir açó que serà de justicia, axí en benifét dels acreedors, com d'altra manéra, no entenent ab tót, fer ningun proluhí als drets pentauyents als senyurs directes e alodials de les dites terres e béns immobles, que dexaran los dits moreschs, qui seran espelits.=»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Es de veure, ab axo, la diferencia que hi ha entre Catalunya y Valencia y Castélla, tocant als bens immobles dels espulsats; y respécte dels mobles, o sía joyes, vestits y altres obgéctes, un hom ha de creure que no hi hagué al nostre sol la rigor com en los demés, puix vingué a permetre-s quant permetéren als embarcats al Grau de Valencia, segóns fa a deduhir per la següent nota que prenèm dels *Anales Consulares*, justificativa, al metéix témps de que la espulsió dels Moreschs a Catalunya no començà fins al 1910 y no abans. «Lo 22 de Setémbre del dit any (1609) espediren lo primer edicte contra los Moreschs del Reyalme de Valencia. Després, en los anys 1510, 1511 y 1512, partiren los dits Moreschs dels demés reyalmes d'Espanya, per no havèr-se trobat ningú camí per que fóssen cristians, ans éren sémpre Apostates y enemichs dels reys llurs, no obstant d'havèr fét perço moltes diligencies, *oferiint-los lo partit de que s'embarcassen los qui no-s volguéssen convertir*, y se n-anassen a les parts d'Africa, y *se-n portassen tan solament totes les joyos d'or y argent, y los vestits per ornament de llurs persones* (1), dexant tot lo restant per lo Rey; lo qual usà de gran clemencia, atenent a que-s volíen alçar: y al reyalme de Valencia, que éra ón més Moreschs hi havía, ja tenien aclamat rey, tant que alguns dels caps fóren per tal rahó ajusticiats, con n'hi hagué consentiment. Durà la referida embarcada fins al any 1612, servint a aytal fí los Alfachs, més avall de Tortosa a una platja nomenada la Ràpita, ón hi ha un pou que moltes vegades roman séns ayga, per efécte de la abundor de bebedors que hi fan cap; y allà baix éra ón s'hi feya encant de les robes que venien los Moreschs, procurant fer diner de quant podíen, y éssent élls com éren, y és sabut, grans fabricants de sederíes, *anaren allí les coses donades*.

(1) Lo 28 de Juny del 1610, compareguè davant los Diputats En Joan Cubells de Barcelona, taulager y depositari d'aquells en la metéxa vila, alegant que hi entraren ab lo comissari Regi los Moreschs d'Isar, Sant-Pére y Casp, d'Aragó, y que no-ls permeté lo dit comissari que s'espatxassen en la seua taula, essent açò gran detriment per la generalitat, puix portaven més de 30.000 lliures. Dietari del 1608 al 1611.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

»En lo dit témps se n-embarcaren prop de 900.000, entre homens, fembres y nins, de tal forma, que per molts anys s'és esperimentada la falla de gent a Aragó, Valencia y *una part de la Ribera d'Ebre, ón élls habitaven, per restar molts d'aquells llochs despoblats, per rahó d'ésser Moreschs tots los llurs habitants*, cosa veritablement llastimosa; empero com jamés no poguéren soferir los cristians, y élls ho éren per força, lo Rey nostre Senyor, prometent-los la vida estorta, féu amenar-los a Africa, esdevenint-se en aquesta ocasió que en una barca de la ciutat de Barcelona, se-n anà una partida de Moreschs de la Ribera del Ebre, tóts élls de families riques, y en arribant a mijan Golf, los mataren y gitaren a la mar, per robar-los etc. etc.»

Acaba la noticia o relació ab la esplicació engrunada que havèm ja reproduhida com a nota justificativa anteriorment, al parlar del feresť crim del patró Riera; y en son aglevat, no pot hom duptar de que los *Anales*, en aquest part, se referexen sola y esclusivament als Moreschs de Catalunya. Tal com s'esdevingué a Valencia, ón anaren perllongant-se les remeses o embarcades de Moreschs, y encare restaren-ne molts, aprés de la darrera remesa, segóns esplicarem, hagué d'esdevenir-se igualment a Catalunya, perçò com, lo 23 de Juliol del 1611, deya Felip al Virrey, arquebisbe de Çaragoça: «Per tal com he entès que los Moreschs que son romasos en aqueix Principat, y va recollint don Cristofol Sedenyo, són tan pobres que no tenen cabals ab què fer llur camí per eixir fora d'Espanya, ordene y mane que, dels cabals que deixaren en aqueix Principat los Moreschs espelits, façan a mans del dit don Cristófol Sedenyo lo diner que fés mester per encaminar y embarcar los Moreschs homens y fembres que allà recollis y deuen ésser espelits, que tal és ma voluntat.» Y en lo mes d'Agost del metéix any, lo Castellà d'Amposta, al qual havía executat la Audiencia perçò com s'apoderava de llochs de Moreschs, ab pretést de que éren de la Religió de Sant-Joan, y al qual aludía lo duch de Lerma en una nota, dihent-li que parlava ab *paraules prenyades*, se disculpava, fét una furia, ab lo Rey, espressant-se en

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

semblants termens: «Si és millor tenir jo ma renda sabuda, que no lo fer-me pagar açò que no he menjat ni begut. Jo m'he estimat sémpre de dir veritats a S. M. y a V. E., y per élla y en servey del meu Rey e Senyor tinch de morir; y si contra meu han donat memorial, serà alguna persóna qui voldrà defensar açò que no convé al servey de Déu y S. M., y *perçò que no-s descobresquen donatius y presents de Moreschs qui son restats ab orde y séns orde*; car de mi no provaràn que tinch valor de sis reals de la espulsió dels Moreschs... En los dos llochs méus, Mirabet y Vinazenet, n'hi son romasos, entre homens, nins y fémbres, més de cent-cinqanta, y son tan mauritants com los de Berberia (1)»

Lo nombre total de Moreschs espulsats de tota la Península lo calculen en 900.000; y en aquest nómbre están confórmes l'autor dels *Anales Consulares*, lo P. Florez y diferents altres. Lo Feliu, que en aquest afer li-n desconexèm la guía, séns passar del any 1609, ja diu que n'isquéren d'Espanya en aquets anys més de 800.000, cova certament errada per prematura; y ab tót que l'autor al qual seguím, Fonseca, espréssa que fóren 600.000, y altretant ne diga un dels censors de sa obra, deu tenir-se en compte que al publicar-se aquesta éra vers l'Agost del 1611, y si comptam encare lo témps que mijançava dés d'aquest mes a la ocasió en que la escrigué, acabà o preparà lo llibre per la imprempta, podrèm compendre que lo nombre citat és referent sols a Valencia, demunt lo qual, ab les espulsions posteriors, no serà irregularitat afegir-nhi 300.000 més, restant ab axo justa la xifra, en conjunuct, generalment admesa.

Lo nómbre dels espulsats de Catalunya (segónr aférma lo senyor Janer, en sa obra *Condición social de los Moriscos en Espanya*) fóu «de cinquanta mil, espelits per lo virrey duch de Monteleon, qui-ls concedí tres díes de termini, passat lo qual éra permès als cristians vélls capturar-los, pendre-ls-ho tót y matar-los séns pena alguna.» Lo metéix autor, parlant dels Moreschs, d'Aragó y Catalunya, als quals suposa da-

(1) *Arxiu de la Corona d'Aragó*, registre 5189, foli 227, y lligall 715 dels papers del antich Concell d'Estat, trasladats de Simanques.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rrers eu la espulsió, y gayre-bé sols a Espanya, transcriu d'un altre autor un paràgraf ón s'hi descriu la manéra com fóren tréts, séns que hi poguéssen fer ningun contrast, paragraf que per curiositat reproduhirèm, tancant ab éll aquest especial treball sóbre los Moreschs catalans: «... desamparats de tot humà consol, colpint-los per lès espatlles y un costat los dos virreys, lo Marquès d'Aytona per Aragó, y don Hèctor Pignatelli, duch de Monteleon per Catalunya; per l'altre lo mestre de camp Francesch Miranda, ab los *tercis* de Napols y Lombardía, y la milicia efectiva de Valencia. y d'enfront la mar, coberta de poderosa armada, a càrrech de don Pére de Leyva, y a la ciutat de Tortosa, voltat de singular gent, don Agustí Mexía, que, per portar càrrech de remoure-ls d'Espanya, l'apellaven los Moreshs a Berbería: *¡Aquel gran Mexedor que nos facia temblár!* La majoría d'élls isqué per los Alfachs: nou-mil-nou-cents-setanta-cinch prenguéren camí vers Navarra; y de dótze a catórze mil vers lo port de Camp-franch.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL VII

Dés del any 1610 al 1621

Nous p anys contra la soldatesca. Presons de persónes militars per oficials Reyals, ab pretést d'usar aquelles pedrenyals. La Unió: associació misteriosa de gent malvada, qui no respécta ni lley ni autoritat. Tréva ab holandesos y naximent del infant don Ferran. Recullen la moneda curta. Lo virrey duch d'Almazan: son destemprat llenguatge, y pretensions ridicoles de sa muller. Funeralies de la Reyna. *Lo bandolerisme a Catalunya:* estudi especial sóbre aquest flagell, origen, camins d'estinció, Rocha-Guinarda, Nyerros y Cadells, etc. Competencies del tribunal de la Inquisició ab los démés tribunals. Dobles casaments poeitichs, de una infanta d'Espanya ab lo futur rey de França, y d'una princesa de França ab lo futur rey d'Espanya, y renuncia de la infanta espanyola Agna als seus drets de successió, origen de totes les guerres a Catalunya. Triumfes sóbre moros y turchs. Encunyació de reals de molinet. Pluges generals: desastres que ocasionaren a Barcelona. Butlla per que-s benehesca la terra: origen que tingué y mala interpretació d'açò per lo Feliu. Prometen lo capell al duch de Lerma, y la Diputació lo-n felicita. Aparició de cometes. Gregori XV prohibeix disputes sóbre la immaculada Concepció: féstes ab tal mrtiu. Descobriment del fréu de Sant-Vicenç per dos catalans: pas més avinent per anar a Filipines. Compstencia entre lo Concell Reyal, la Diputació y lo virrey Lara: ridicoles pretensions d'aquest. A Portogal juren com a successor l'infant don Felip, Los tripulants de les galéres d'Espanya establexen taules de joch al moll, y los Concellers les fan cremar. Ezigencia del Quint a Barcelona. Corsaris a les costes, y escarment que-ls donaren. La mort del rey Felip, son testament per lo qual esicou de la successió a Espanya la reyna de França, sos fills y ses bones qualitats.

TORNAREN, durant l'any 1608 ab los planys contra los caps de la soldatesca, y de nou y molt especialment, lo díe 21 de Novémbre, los Diputats féren embaxada al Virrey en nom dels Cònsols y universitat de Perpinyà, per recordar-li que malgrat la obligació que tenien los soldats de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

pagar les sises e imposts al fer-se provisions de vitualles, segóns antichs privilegis, que n'havía recomanat lo compliment lo metéix Rey, en esguart dels abusos comesos per En Carles Coloma, se cometíen are d'una manéra *cada die més crexent;* per què suplicaven S. E. que posas remey a tanta contrafacció, cosa que prometé lo Virrey, dihent que remembrava quant li deyen, y que per la molta voluntat que tenía a Perpinyà, procuraría fer tot-hom content.

Correspon al metéix any un assumpte del qual ningú absolutament no s'és ocupat, important per misteriós y més per la brevitat de sa duració y passatgera eczistencia, malgrat lo seu trascendental significat, no esplicant-ne la font los documents ón consta, y per los desastrats efèctes que produhíen lo ràpit témps de sa durada. Los nostres llegidors se recordaran la desastrosa guerra civil que-s promogué a Aragó y a Valencia en témps d'En Père *lo Cerimoniós*, coneguda per lo nom de la Unió; y per la ressenya que havèm féta dels darrers anys precehents, pot cadascú havèr observat un motiu constant de desplaher entre la Diputació y los oficials Reyals, per efécte de les moltes presons que aquest feyen de persónes capdals, pertanyents algunes al Braç militar, ab la rahó a pretésts de que usaven per la llur defensa, les armes que éren prohibides per constitucions y bans, pedrenyals.

Aquestes dues coses semblen deslligades entre si, abdues ho són respécte de quant anam a referir: emperò perçò metéix que és subject misteriós lo que descobrim, pot caduscú fer la combinació que bé li placia, calculant, en suma, que a la época que descrivim, podía maquiavèlicament pendre-s pretést de qual-se-vol desplaher per donar forma a un moviment popular qui, complicant la terra, decandis envidés la autoritat del seu govern natural, de la Diputació, y per axò invocassen lo nom d'una commerió politica d'altres segles. ¿Quí havía de calcular que, als darrers mesos del any 1608, a Catalunya, al únich Estat qui, en témps del *Cerimoniós*, no solament no prengué part en les commocions d'Aragó y Valencia, sinó que ajudà lo Rey per enjovar-les, tres

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

segles després, despullada de sa antiga importancia, y dominada per un rey d'Espanya, Felip III, ressuitaven lo ja desconegut nom d'*Unió*, per bóca de gent popular indisciplinada, bullanguera, séns ningun caràcter determinat, y fós inaugurat tot-just cometent malvestats contra nobles individuus del Braç militar, ab lo pretést de castigar en aquests les metéxes culpes per què-ls empresonaven y castigaven lòs oficials del Virrey o Reyals, arribant al estrém d'aprovar lo llur comportament alts oficials en qui-,s personificava la justicia dels tribunals? Follía semblarà al llegidor de nostra part, crehent-s de prompte, séns dupte, que anam a aventurar com a nova històrica alguna especie solta de desautoritzada font, car, en veritat, ún no concebeix com en talt témps haja pogut assajar-se un moviment de tan pervers caràcter; tant que lo populatge vinga a fer d'algotzir y butxí d'aquells qui més interès deurien tenir en que imperas la justicia y-s mantinguéssen ajustats tots los estaments en la feheltat al Rey y no-s concitassen odis contra l'estament noble, al qual tant havíen aplegat a les darreres córts per tenir-la adicta.

Ans de presentar justificada la pintura de sobergaries comeses per los homens dits de la Unió, començarèm per la primera noticia solta que trobam de la eczistencia d'aquella nova y deshonrosa bandéra per Catalunya, y qui-ns féu sospitar la possibilitat d'una mala provatura per part de gent venal qui-s prestas a ésser instrument d'algun excels malvat. Aquexa primera nova, lo contingut de la qual nos dexà cor-prés, la consigna lo Dietari de la Diputació, lo díe 9 de Octubre del 1668, en semblants térmens: «Lo doctor Matíes Çabata, viç-rector de la Universitat de Lleyda, díes enrere, ab embaxada per part de la Universitat, representá als Diputats del present Principat, com per la Unió de la ciutat de Lleyda fóu mort lo doctor Matéu Martí, rector de la dita Universitat, al témps d'anar a reclamar uns estudiants presos per la dita Unió: y esplicà en la dita embaxada lo sentiment que tenía d'un cas tan terrible, y quant convenia per lo repos d'élla y de la referida ciutat, que fóssen castigats los culpables. E considerant la gravitat del cas, y de molts

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

altres perpetrats per los de la Unió, han deliberat que de part llur, anassen suplicants. E estrajudicialment, que-ls faça mercè d'ordenar, ab la prestesa possible, castigar lo dit cas y altres sobergaríes de la Unió, rebent-ho los dits Diputats a singular mercè; y molt més si S. E, mana donar forma per que, d'aquí-avant, no-s repetesquen semblants excesos, tan perjudicials al Principat y Comtat.

»E tornats de la dita embaxada, referiren com de fét havíen explicat a S. E. quant per ses Senyoríes s'éra ordenat·— E S. E. de fét los ha respost, que del dit cas havía tingut molt gran sentiment, ja manifest, perçò com obans que per part de la dita Univeritat se fés alguna instancia, havía ja manat fer diligencia sóbre la referit afer, y envias a Lleyda lo magnífich mícer Sala, jutge de córt, y que l'home qui fóu indicat com a autor del dit cas, estava ja dins les presons de la present ciutat, contra lo qual aniríen continuant-se les diligencies necessaries, procurant-se, séns llevar mà, que-s fés en l'afer açò que més convingués, y que agrahía molt al consistori la bona ansia que tenía de la administració de Justicia. E tocant al demés de *donar forma per que no-s cometen semblants excessos d'aqui avant, no respongué ninguna cosa.*»

Axò, isolat y sol, com a apuntació del Dietari, és tót quant se troba cosignat, y ja més no s'hi repetéix la paraula Unió, ni allà ni en ningun document: emperò en cambi, cosit al metéix Dietari, mas séns referencia ni comentari en aquest, guarda-s un codern, immediat a la data 29 de Novémbre del derrer any citat, qui té per títol: *Memorial d'alguns excessos que per la Unió y sos oficials y soldats han resultat en perjuhí de la jurisdicció Reyal, persones militars, y demés.* Encare que en estracte, crehèm indispensable donar una idea del contingut d'aquest document, com no sía sinó per justificar la nostra opinió tocant de tan estrany y misteriós moviment.

«Primer, lo 29 de Març, anant lo Veguer de Barcelona a la capella de Sant Sebastià, ón li diguéren que s'hi éra recollida *certa mena de gent*, armada ab pedrenyals, volènt exercir son ofici, y veure *quina gent* éra aquélla, se comença a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

alçar una gran cridoria de ¡Visca la Unió! apresonant alhora un criat del dit veguer. Al veure-ls aquest, los digué: *No moure al Rey*; responent-li élls ab molta descortesía: *¿que vol dir no moure al Rey?* ¡*Visca la Unió!* de manéra que *fonch-li forçat ballar al seu sò*, y axí digué també com élls ¡*Visca la Unió!* per veure la gent arremolinada contra éll; y a-les-hores, dreçant-se a trenta o coranta que n'hi havía dins la capélla, entre los quals hi havía dos cinquanterns, per més que aquests féren, no poguéren sossegar los altres ... »

«Lo 30 del dit mes, corrent Maties y Pére Andréu, abdós cap-de-guaytes, detras un home, perçò que havía donat mort, díes passats, a una donzélla al Call, y cridant, al perseguir-lo: ¡No moure al Rey! anant-hi a tals crits lo veguer, en ocasió que passaven per davant casa séua, isquéren al pas úns de la Unió, particularment un nomenat Pujades, y jatsia ohíren los crits de: ¡No moure al Rey! no volguéren obehir als dits crits que donaven aquells oficials, y dient-los llavors lo veguer: ¿Còm a aquest senyal no havèu deturat aquell home? li contestaren: Haguésseu cridat ¡Visca la Unió! y us haguérem ajudat.»

«A Girona desarmaren la familia del veguer, anant en companyía d'aquest, y, en sa presencia, la se-n duguéren presa.»

«Prengué desprès la referida gent de la Unió un cavaller cap-de-guayta de la veguería, qui venía d'exercir lo seu ofici, portant un pedrenyal de quatre palms, y per instancies del poble avalotat, lo duguéren a la presó.»

«També posaren près l'algotzir Encontra de Tarragona.»

«E a la Seu d'Urgell, volguéren occiure lo veguer e lo Cònsol.»

«E a Manresa prenguéren lo batlle.»

«E altretant féren a Tarraça.»

«E a Barcelona, havènt tolt una espasa llarga a En Uch d'Erill, a aquest, a En Gironi de Cardona y En Martí Janer, los duguéren a casa de S. E. (del virrey séns dupte), y per trobar-se Sa Excelencia fora de la ciutat, los amenaren al magnífich Regent, lo qual digué a aquell qui-ls conduhía

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

presos que ¿per què no havia rompuda la espasa d'En Uch? y acte seguit ordenà que la portassen a casa un ferrer per que la rompés.»

«E a Tarragona, ón hi ha dos veguers qui exercéxen *pro indiviso*, l'ún del Rey e l'altre del arquebisbe, separadament de la jurisdicció del procurador Reyal,—qui és oficial creat espréssament per lo rey En Martí per que conegués dels militars de la ciutat y Camp de Tarragona y de llurs families,—lo díe que-s publicà la Unió y ans d'acabar de publicar-la los referits de la Unió cercaren los criats dels cavallers, y trobant-ne ún qui ho éra d'En Rafel de Biure, amenaren-lo a la presó comuna y després a la del procurador Reyal; y fóu lo pretest que portava una espera llarga. També registraren En Galceran Rossell, cavaller, germà del procurador Reyal, y duguéren-lo a casa d'un cònsol, ab grans crits contra los cavallers, per motiu d'una altra suposada espasa llarga: y aximetéix registraren y amidaren la espasa d'En Joan de Cardona: y per tal com alguns cavallers la llur honor defensaren; fóren per los de la Unió maltractats de paraula, emperò ab paraules *mal criades*, y menaçats publicament, dihent-los que éren tinguts fer y empendre contra militars; y fóu gran misericordia de Déu y providencia seua que no esdevingués açò que-s figuraven.»

«Se representa no-res-menys la sobergaría comesa per los de la Unió en la persona d'En Feliu Malendrich..»

«E lo gréuge que féren los de la Unió a Cebrià de Lloscós.»

«E encare lo cas de con, avalotats, traguéren En Bernat de Cabrera del monestir del Carme, y mataren un home, cas que, per tan notori, no s'especifica...».

«E mès, los perjuhis que-s fan a En Miquel de Cruilles y Requesens, com a *carlá* de Tarraça, per ésser l'únich qui pot per privilegi Reyal, crear nunci...»

«E lo cas esdevingut a Lleyda, de la mort del Rector de la Universitat (ja referit)...

«E no-res-menys la mort, en aquesta ciutat, d'En Joseph de Llordat, veguer que éra de Mont-Blanch, al qual los de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la Unió acometeren e esvahiren, per posar mà a les espases que portaven lo dit Lllordat y los qui anaven en sa companyía, séns donar-ne aquests ocasió, ni veure-ls los de la Unió que portassen armes prohibides, esdevenint-se que al retraures En Josep caygué en terra, de manéra que facilment lo podíen pendre séns fer-li ningun dany; emperò li donaren dels estochs y acabaren-lo de matar, y per més que lo dit En Josep cridà ¡confessió! morí séns élla: y aprés de mort li robaren quant diner portava, y de la cinta del capell una péça qui li feya d'ornament y lo pinacle de la cinta.»

Ab lo memorial de tots los referits gréuges, qui son rompiment de constitucions, privilegis, usances y estils, acut lo estament militar als Diputats, solicitant que procuren posarhi remey, «puix no han pogut encalçar lo que desijaven per podèr-se preservar de semblants inconvenients tan perjudicials per lo dit Estament, y qui van tots jórns en augment.» acabant la súplica ab aquestes paraules: «Totes les diligencies que lo Braç militar ha fétes per donar prou satisfacció a VV. SS. dels gréuges rebuts y que tots jórns reb, aprés de havèr consultat ab persones molt doctes y espertes, se perferexen a VV. SS. sempre que ab élles se servesquen acórrer llà ón VV. SS. creguen que puguen servir-los.»

Donchs bé: ¿quin caràcter tenía aquexa gent de la Unió, que alçant-se a tots indrets de Catalunya, especialment a la ciutats y grans poblacions; trau sémpre lo cap en desordenats escamots per los carrers com a turba demagògica séns altre imperi que sa fantasía, ostentant plebeyons, fums, y segura de sa impunitat o confiant en poderós recólze? Y ¿no parexía, per tant, que fos la dita gent la única encarregada de fer complir determinades constitucions sóbre l'ús d'armes méntre ella empunya pedrenyals y dóna sols lo crit de ¡Visca la Unió! per élla superior a ¡Visca lo Rey! y altres visques qui poguéssen ésser més oportuns, patriòtichs o significatius, acometent de contínuu quants nobles y magnats troba al pas? ¿Quina mira o guía és la qui fa obrar a aqueixs mantenidors de la lley, puix acometen los transgressors de les constitucions y bans, segóns élls, en quant toca al ús d'ar-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mes, méntre que essent instrument d'oficials Reyals, segóns apar, desconexen, no obstant, la autoritat dels únichs oficials Reyals qui són naturals de la terra, ab caràcter judicial e independent del element militar? ¿Còm s'esplica que tan descarada turba de valents, no faça cabal del nom del Rey, con l'invoca, per contenir-los, lo veguer, y en cambi amèn los presoners que fa a disposició del més sobirà oficial Reyal de la terra, del Virrey, y en sa absença los pos en podèr del Regent la Cancillería, o sía lo president del superior Concell o tribunal? ¿Què significa, que entre los principals atropellats per una turba popular qui s'erigeix en àrbitra y execudora de la lley, escàndel que no havía presenciat Catalunya en ninguna època, s'hi troven precisament indivíduus los cognoms dels quals són dels més ilustres que registra la Historia catalana, y adhuc espanyola, Cardona, Erill, Cabrera, Cruilles y Requesens, Biure y altres de no tan ilustres, emperò si molt respectables? ¿On està la justicia y la autoritat de la terra, con la metéxa turba assassina tot un rector de una Universitat literaria, no-més perçò com anava a reclamar la libertat d'uns alumnes que la nomenada Unió havía presos, y passen díes y díes séns que ningú veja un escarment patent dels autors d'aquell assassinat?

Apregonèm més aquesta enquésta per que resplendesca la veritat que demana la Historia. ¿Qui éren los veritables senyors, mestres o atiadors d'aquells *braus*, servidors de la justicia, puix lo llur procebir éra reprovat per la Diputació, autoritat natural y genuína de la terra, y éren víctimes de llur íra, veguers, batlles, nobles, cònsols, algotzirs y caps-de-guayta, de fórma que ninguna altra autoritat de la terra no pogué considerar-se-n fomentadora o patrocinadora? Y puix, la institució, si és que aquest nom meresca, eczistía, algú la hagué d'organitzar; algú hagué de pagar o retribuir los seus serveys; y, en aquest cas, preguntam: ¿qui éra lo qui havía instituit la nomenada Unió del témps de Felip III a Catalunya, y quín éra lo fonament de sa organització? Per ventura nos contestaran que pogué naxer per sí metéxa, séns que ningú la creas, y que per sí-metéxa pogué oferir-se o posar-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

se a disposició de la autoritat sobirana qui representava lo monarca al pahis, y dels tribunals qui n'éra president nat lo Virrey: possible és axò, emperò cal establir la diferencia indispensable entre açò aparent y açò real. entre la creació no publicament oficial y manifésta, y la espontania e independent; car bé és sabut, axicom en témps dels Remences espletats per la reyna Joana, que per valdre-s un tirà o un polítich d'un element qual-se-vol, sóbre-tót popular, per que favoreig les seues mires, ja may, y és molt natural, fa públichs los seus tractes y disposicions, ans obra de sóta-mà, valènt-se d'agents y usant sols camins de corrupció.

En lo primer fét que refereix lo memorial que reproduhim, lo desconeximent de la autoritat del veguer de Barcelona a la capélla de Sant-Sebasttà, s'hi fa menció de dos cinquanteners)çò és, caps o capitans de cinquanta), qui no poguéren sossegar los llurs, los qui feyen allà cridar lo veguer ¡Visca la Unió! induhint-nos axò a creure que aquelles turbes estaven organitzades mig militarment, y no constant de una manéra oficial y clara qui les organitzà, devèm considerar-les, valènt-nos d'una espressió moderna, com a una *policía* obehint al qui li donas sou y consigna.

Quant al nom d'Unió, tal vegada prengués principi no de la antiga historia axí denominada, sinó de certes congregacions de vehins fétes ab l'obgécte de defendre-s de malfactors, alguns anys abans, emperò séns qus los units contra les dolents féssen d'aquella paraula una invocació, crit de guerrs o bandéra: y bé podría ésser que aquesta pauta o antecedent servis després de pretést per la altra Unió de què ací tractam, transformant-se llavors la senzilla paraula qui espressava lo camí de crear un agregat fort, ajustant parts isolades, en senyera d'un bàndol misteriós.

En los *Anales históricos de Reus*, lo tést del qual reposa en documents estojats al rich arxiu de sa municipalitat, s'hi refereix que en lo 1602, a conseqüencia de la temor que produhiren unes naus qui feyen vía vers les costes properes, y per posar-se en estat de defensa, se tractà d'organitzar companyíes de *cinqúanta* homens, y fins se fabricaren bandéres de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

les nomenades de *capitá*; a cap d'un mes, aquest metéix progécte prengué proporcions més amples. puix tractaren de ajustar-se totes les poblacions del Camp ab Reus y Valls, organitzant una força qui havía d'ésser conduhida per una persona apta, y son obgécte, en compte de limitar-se a la defensa, éra voluntariament ofensiu; perseguir les colles de bandolers y malfactors qni assolaven la terra, tasca que lo Virrey se proposava, y a la qual fí disposà un plan d'*unió* entre totes les poblacions. En lo 1605, rebéren una circular (ignoram de qui) per fer pendre les armes per quatre anys, y durant aquells exercexen contant vigilancia al Camp, y sos camins y viaranys, tenint Reus una companyía en peu de guerra, ab sis oficials y un capità qui gordaven la vila: emperò, acabats los quatre anys del compromis, véu-se que cessà d'havèr-hi aquella força, y en lo 1611, lo Concell Reyal de Catalunya y lo Governador manifestaren per vía de cartes quant necessari no fóra continuar la *Unió*; y de fét continuà o tornà a constituir-se en lo Camp, emperò ab son obgécte primitiu, «la espulsió de lladres y mala gent.»

Que hi hagués aquesta unió especial de naturals del Camp per defensarlo, és comprenedor, tot aximetéix com podía organitzar-se en altres comarques ab igual fí; emperò axò que que havèm vist comptar en lloch algun, és que, potser prenent lo nom d'aquella organització util lo Concell Reyal, lo Governador o lo Virrey, crearen l'altra nova força a la qual aludim en diverses vegueries, més que per anar a perseguir a la montanya malfactors, per desordenar las capitals y grans poblacions, acometent y humiliant, ab deliberat propòsit, un estament benemèrit, los nobles e indivíduus del Braç militar. Car, tras los escàndels referits, moguts per gent armada de pendreuyals ¿hi haurà qui puga parangonar los *policies* unionistes de Barcelona, Lleyda, Gióna, Manresa, Tarraça y adhuc de dins la metéxa ciutat de Tarragona, ab los *units* habitadors del Camp qui pactaren servir quatre auys al sol obgécte d'espulsar malfactors y gent malvada, de llur comarca?

Hi hà en lo Reyal Arxiu, figurant com a registres origi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nals (per la rahó de llur contingut, jatsía imprés, signat y rubricat per la autoritat de què procehexen—dos volums de bans de virreys, dés lo témps de Carles V en avant, comprenent tot lo regnat de Felip III, y aquests bans, que repetía ab modificacions cada nou virrey, manifestant axí com si diguéssem lo programa del seu govern, ténen infinits y diferents capítols, sóbre bandolers, sóbre organització de sometent, ús d'armes y quant relacionar-se pogués ab l'obgécte que s'atribuien los nomenats de la Unió: que-n pàs los ulls qui-s vulla, llija d'ún a ún los seus articles, y ni una sola vegada ha de trobnr mencionada aquella paraula, ni atribuir-se la persecució dels malfactors sinó als sometents dels pobles, d'acort ab los oficials y ministres Reyals. Hagué d'ésser. per tant: la nomenada Unió del témps qui-ns ocupa, ni més ni menys de quant dihèm, una pseudo-unió qui s'apropria lo nom d'una associació més digna, una institució vergonyosa y vergonyant qui apar com per art d'encantament, aturant lo pas y desobehint totes les autoritats de la terra, un dimoni disfreçat ab vestit popular per atraure la gent vulgar contra un estament determinat, dimoni apexat en lo retrét d'algun alt maquiavèlich polítich, aparició passatgera axicom aquests sers fantàstichs que la imaginació dels infants crea, y qui perçò metéix passa rabent, sembrant terror y esglay tant com dura. Axí-ns espressam, repetint ací una observació ja emesa, la de que en và sería cercar la Unió esvahidora de nobles en los anys successius; perçò com no-s troba mencionada en ningun lloch aprés del any 1611, en lo qual ja dóna proves de sa decadencia (1), judicant, perçó metéix, que no trigaría en desaparèxer del tót, car precisament en aquesta ocasió és con arriba al seu aujol lo bandolerisme,

(1) Se consigna als Dietaris de la Diputació que, lo 15 de Janer del 1511' comparegué davant lo Consistori En T. Malet, *pelayre*, qui éra *dehener* (cap qui-n manava deu) de la Unió, y qui havia tolta una espasa a un criat de la guarda ordinaria de la Generalitat, per demanar a SS. SS., oferint-se restituir la dita espasa o una altra de millor, y sotsmetent-se a la benignitat y clemencia de Ses Senyories, y atenent a que S. E. y los Concellers havien intercedir en sa favor, lo dexaren anar, emperò donant-li una bona represensió *(fraterna)*, ab la condició de que havia de dexar satisfét lo possehidor de la espasa.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

del qual tantost nos ocuparèm. y en sa persecució sonen sémpre los noms de les forces naturals per combatre-l, trópes ab oficials Reyals, y sometents ab llurs respectives autoritats: emperò ja may, ni una sola vegada- se mencionen les circumstancies de la Unió, ni hi hà un trist ban qui la nomèn.

Donarèm fi a aquesta ressenya d'un subjécte veritablement desconegut en la Historia de Catalunya, fent una sola observació per provar una vegada més que la Unió de que-ns havèm ocupat no fóu la institució coneguda al Camp de Tarragona, y és que lo fét del *pelayre dehener* penedit (que havèm esplicat per nota), tingué lloch en lo mes de Janer de 1611; de manéra que a-les-hores eczistía la Unió atropelladora de nobles, y en lo metéix mes y any lo Concell Reyal y lo Governador escrivíen al Camp de Tarragona manifestant quant necessari no fóra que continuas la Unió d'allà, lo qual prova que aquesta no éra la que estava a llurs ordens, car, d'esser-ho, no tenien aquelles autoritats necessitat de recomanar sa duració, sinó que ordenaríen sols la continuació en llur obediencia. Passèm are a altres assumptes.

Lo 14 d'Abril del 1609 se concertaren les treves de dotze anys ab los Holandesos, de que-n donarèm compte en la *Idea del reinado*.

Lo 17 de Maig del metéix any, nasqué l'infant don Ferran.

Durant l'any 1610, tractaren a Barcelona de posar remey al abus qui s'éra introduhit de retallar les monedes, del qual abus parlen los bans dels virreys d'aquella época, y que, bé o mal fonamentat, l'atribuíen als Moreschs, essent més eficaç lo remey que posaren l'any següent. car manaren fer reducció de la moneda y posar-la a pès. «A tal estat s'éra arribat (diuen los *Anales Consulares*, que lo real no pesava un sou, de tant com l'havíen retallat: per què, deliberà la ciutat recollir dins vuyt díes la moneda curta, a pès de march, donant-ne l'equivalent en altra de bona, y passat lo termini, no prenguéren la dita moneda sinó per la valua de quant pesava; y per lo gran dany que en açò va rebre la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ciutat, s'augmentà lo dret del ví, pagant-se deu reals més per cada càrrega de ví claret y dótze per lo blanch.»

Lo 10 d'Octubre del 1611, se morí la reyna dona Margarida, y (diu lo Feliu), «celebraren-se les exequies a Barcelona, com és costum: no hi assistiren lo Virrey y Reyal Concell, per no havèr permès la Ciutat a la duquesa d'Almazan, muller del Virrey, tenir setial, con axí ho pretenía, a la Catedral, lo díe de la capella ardent.» No sabèm fins a ón arriba la nova que dona l'Annalista; emperò havèm repassat los Dietaris de la època, y-n resulta açò que anam a esposar: que lo duch d'Almazan éra entrat com a nou Virrey de Catalunya lo 31 d'Agost del metéix any, (y no del 1612 segóns la llista del Campmany); que al rebre-s la nova de la mort de la Reyna, féren-se magnífiques funeralies per la Diputació a la capèlla nova de Sant-Jordi (1), y que no hi concorregué lo Virrey perço com estava malalt; que per part dels Concellers, y aço prova llur bona disposició y feheltat, fóu proposat als Diputats, ja en lo Febrer del 1612, per Carnestoltes, que no-s permetés exir màsqueres, y sóbretót no-s permetés fer un torneig qui havía de fer-se davant la casa del Virrey, puix esqueyen malament manifestacions d'alegría con hi havía dol per la Reyna, al segón dels quals encàrrechs no semblà mostrar-se gayre favorable la Diputació, puix no tenía dificultat en que los cavallers s'aplicassen a tals passatémps; que los metéixs diputats, poch després, van en embaxada al Virrey, planyent-se de que la senyora Duquesa vaja tóts-témps dins Barcelona, portant guarda d'alabarders, y en visitant les esglesies s'hi fa posar *estrado* axicom si fós reyna.

(1) Als Dietaris de la Diputació corresponents al trieni dels anys darrerament citats, y en los immediats, s'hi troben diverses referencies, per les quals fa a deduhir que hi havía a casa la Diputació dues capèlles, la antiga, (la actual) y la nova, y per l'espay a aquesta atribuit, tant que en aquestes funcions públiques hi feyen cap moltes corporacions y generació, per tenir *arcades y cimbori*, y per les grandioses histories que en ses parets y sostre pintà un artista eclesiàstich (del qual se-n conserven los comptes) porta a calcular que sols podía ésser la actual sala nomenada de Sant-Jordi, lo qual, d'aquell témps ençà, y sóbre-tót dés de la guerra de successió, vingué a soferir diverses transformacions, si bé séns perjudicar-la en la seua planta.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

A tóts aquests planys contésta lo d'Almazan de la manéra més destemprada e insolent que hom puga imaginar-se: car repetéix constantment que allo no son sinó *niñerías*, que los senyors Diputats fan cabal d'aquelles *niñerías*, y no curen d'açò que més importa, que lo diner que han esmerçat per la embaxada qui té per obgécte doldre-s de tals *niñerías*, més valdría que l'aplicassen en perseguir bandolers y en castigar nobles; perçò com està lo Principat en la més cruel situació, que no-n trau ninguna rénda S. M., y los nobles son lladres, y los eclesiàstichs fan causa comuna y protegexen los lladres y bandolers; y que si la senyora Duquesa porta guarda d'alabarders, també porta-n lo capità dels metéixs, y la dita senyora, qui és de Castélla, no té obligació de subgectar-se a les lleys de Catalunya, y fa açò que en aquell reyalme acostumen, y ho farà con li semblarà bo; car éll es estat de Virrey a Valencia y a Milà, y té parents qui ho son estats en altres reyalmes, y sap plà bé que s'hi ha a fer: y finalment no trobam en lloch algun mencionades les funeralies de la ciutat, no provant açò que no-n féssen, empero induheix a sospitar que en tal cas se verificaríen molt tart, ja en lo 1612; y posat que-s verificassen, podía molt bé fer-se que hi succehis quant lo Feliu refereix, puix que havèm vist les aficions de la senyora Duquesa, digna successora, en aquesta part, de la célebre virreyna Colóna, de la qual ja-ns ocuparèm en altra ocasió.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Lo Bandolerisme a Catalunya

HORA és ja de que-ns ocupèm del bandolerisme, lo primer acte de disolució del qual encare pertany al 1611. Precisament cercant la font de tan malastrugança per Catalunya, esmerçarem les primeres planes corresponents al actual regnat, les quals convé al llegidor recordar, en aquesta ocasió, y durant los anys qui són transcorreguts d'ençà que Felip III ocupà lo trònus d'Espanya axí son anats en augment los escamots de bandolers, nom ab què-s designen constantment, en los documents oficials, l'agregat de lladres, facinerosos y assassins, que ja ún no pot més comportar, essent tal lo desvergonyiment dels malfactors, que no témen ninguna mena de força pública ni autoritat, y los proprietaris de les cases de camp, o masíes, isolades en determinades comarques, són tinguts tolerar y fins afalagar, per necesitat suprema natural, los bandolers, posat que dominen la terra com a veritables beliguerants.

Convé fer una pregunta, ans d'entrar en l'engrunament del nostre assumpte: ¿éra lo bandolerisme fatalitat o xacra peculiar y esclussiva de Catalunya? Renovellant ací quant ja esplicarem al parlar de les guerres o senyors d'Aragó, llá ón entraren partides de bandolers catalans en ajuda dels primers

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y de la mira que induhí a Felip II a crear un Justicia a les montanyes de Jaca, entant que maquinava la destrucció del veritable Justicia aragonès; podèm ací afegir la observació que fa l'autor Fonseca (quins ha servit de guía en l'afer dels Moreschs), al esplicar, en lo capítol IV de sa obra, la temor d'un rebombori en la capital de Valencia, als primers moments de publicar-se la espulsió, tant per lo partit que hi havía contrari a semblant mida, com per la mena de gent qui hi féu cap, desijosa de fer lo seu agost si lo poble s'avalotas contra los nobles y-s realitzava l'intent de saquejar-los les cases: «la qual cosa teméren ab gran fonament, axí per anar la gent vulgar somoguda, com per estar molt en contra ab la noblesa, y desijar ocasió d'avalot per podèr-li anar demunt—que-n començaren tantost a donar alguns senyals manifésts,—com també per *estar la terra plena de bandolers del Reyalme, y encare dels d'Aragó y Catalunya*, qui tots-jórns hi feyen cap com a mósques a la mel; y axí fóu avisat S. E. per que hi donas remey.»

En més o menys proporció, vehèm, donchs, que tant hi havía bandolers a Catalunya, com a Valencia y a Aragó, provant açò que éra un mal general d'época, y més que atribuir-ho a caracter o temperament y a defectes de la legislació—con hi hà divergencia notable entre aquells tres Estats, y ab llur respectiva legislació y caràcter éren viscuts llarchs segles abans, menys d'ésser bandolers,—ans bé cal atribuir-ho a la poca saviesa dels governs, qui en compte d'agermanar, en lloch de dexar obrar lliurement les autoritats respectives y autònomes de cada Estat, revestien d'immenses facultats los llurs lloch-tinents, produhint axí una pugna competencia y complicació entre les atribulacions d'uns y altres; y més que a la poca saviesa dels governs, al poch tacte dels metéixs per Virreys de terres, los costums de les quals éren tan diversos dels cortesans, homens altius, carregats d'ergull y petulancia, qui més que virreys, se creyen semi-reys o veritables reys allà ón exercien jurisdicció, fantasiosos baxàs disposats tots-témps a rompre ab tota autoritat o institució qui no-s doblegas a llur indomptable voluntat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Provat que no éra solament a Catalunya ón hi havía bandolers, no-ns retraguen que no-més discorrien aquests en los antichs reyalmes de la Coróna d'Aragó; car—y en açò serèm bréus, per tal com solament tractam de defensar y no d'ofendre,—quelcom significa la eczistencia de la *Santa Hermanaad* que tot-hom ne conexía l'obgécte, y més significa l'obgécte, y més signifiquen encare les rondalles, espanyoles, que en aquell segle exiren a la llum, ón, ab esperta mà, descriguéren alguns preclars enginys los costums bandoleresches de comarques qui éren, si, d'Espanya, emperò dels quals demunt nos referim. Causa general havía d'ésser la qui produís lo bardolerisme, y circumstancies particulars, que ja havèm indicades en altres ocasions, tals com l'ús d'armes de foch, la estada de la soldatesca en lo pahís, los regusts de contínues guerres, y la propinquitat a la frontéra francesa, séns altres causes més suprémes que reservam per are, poguéren contribuir a que a Catalunya lo mal que descrivím prengués més amples proporcions, sóts lo qual punt de vista és com anam a tractar-lo.

Ja havèm vist les prevencions que, d'alguns anys ençà, havien preses los vehins del camp de Tarragona per perseguir los malfactors y bandolers, y si d'altres comarques, no pertanyents a la Catalunya Nova, arriben contínuament planys a la Diputació y al Virrey, com és fàcil de comprovar, podíem dir, en suma, que tot Catalunya estava dominada per *quadrilles* ab llurs respectius caps, lo ferést instint de les quals arribava a tenir veritablement acovardits y aclaparats tots los demés habitants qui no-n participaven. N'hi haurà prou d'un cas o exemple a formar un hom concépte de quant dihèm: lo díe 15 de Setémbre del 1610, los Concellers de Manresa, cercant valença: escrivíen als Diputats, notificant-los que Jaume Alboques, bandoler, del escamot d'En Roca-guinarda, acabava de desafiar los a ells y a la ciutat, menaçant-los en persones y béns, y dihent-los que rompría la acequia que és la riquesa y sosteniment d'aquella terra, si ans de sis dies no li feyen a mans la quantitat de dues mil lliures. Copiarèm, per curiositat, la lletra escrita per lo ban-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

doler tal com està als Dietaris de la Diputació, ón s'hi transcriu: «Als Senyors Concellers de Manresa, que Déu guart. —Senyors Concellers. Per lo que Vs. Ms. se maten tant de nostres coses, anant tapant los passos de Lobregat per los ponts, som haguts a passar a la siquia; y axí som nos recordats de les mercés que-ns fan, dés de ara los desafío en béns y en persones, y en particular a la pubilla, que si no-ns dónen dos milia lliures dintre sis dies en mans del Rector de Avinyó o nostres, que-s tinguen per desafiats, y com dic, la pubilla li tallarèm les cames, que no puguia arribar a la Ciutat, y par que conega que no-ns burlam, volèm començar esta nit, a 29 d'Agost 1610.—Jaume Alboques.»

Semblant lletra per sí sola esplica la gosadia dels bandolers y la llur impunitat, car si de tal fórma parlaven ab una ciutat com Manresa ¿quin llenguatge no usarian quan parlassen ab los amos o terra-tinents de les masies isolades per les montanyes, ab los municipis y rectors de poblets, als qui altre remey no quedava sino contemporitzar ab aquella força dominant, tota vegada que ni les tropes del Virrey, ni'ls sometents ab los veguers no'ls aportaven cap garantia de seguritat, ni sabien exterminar aquells veritables dominadors y opressors del pais, lluny de les grans ciutats. La carta prova la situació dels bandolers y revela també la del pais una disposició presa per lo Virrey, que fou causa d'una questió de competencia que durà tot aquell any, y qual complicació agreujava més y més l'estat de Catalunya. Pensant, sens dubte, lo de Monteleon, que les masies eran lo xopluch dels bandolers, sens mirar la rigor del seu determini, mes que als bandolers avesats a dormir en les coves y al ras agreujava a les víctimes llurs y a mol-s innocents masovers qui desitjaven de veres la pau y l'orde de les encontrades, puix manà que fossen tretes les portes y finestres de totes les masies. Aquella cridoria general, produhida per rigor tan incalificable, trovà ressò en la Diputació qui endebades trameté embaxadas freqüents y demandes al Virrey, fonamentant la queixa en que tal disposició era un cástich que, segons les Constitucions de Catalunya no's podia imposar fins

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

en havent provat que aquells a qui s'aplicava fossen culpables, deixant de banda que en aquest cas eran punits ab pena consemblant culpables e innocents. No'ns cal afegir comentaris a una tal arbitrarietat que parla per si meteixa; comprenem qu'en ocasions de necessitat extrema, com ho era aquella, la autoritat, en determinats pnnts y en casos justificats de culpabilitat fassi emparedar les portes y finestres de les cases particulars qui devenen refugi de malfactors o de facciosos, y adhuc ens avenim a que dits edificis sien esfondrats; mes lo que no podem capir es, que deixantlos subsistir y sense treure-n llurs proprietaris o habitants se'ls obligui indirectament a deixar-los menys de morir-s'hi de fret y de subjectar llurs cossos a totes les intemperies, veyent-se en l'extrem d'emmalatir irremisiblement, rigor que arriba exasperar quan lo castigat era innocent o pacifich, com cal suposar qu'ho serian molts, menys de creure que ostnra raça fos degenerada y malehida. Emperò, prescindint del rigor d'aytal resolució, aquí devem considerar preferentment lo significat; desde'l moment que a tal extrem s'arribàva es senyal de que s'intentava rendir l'enemich per medi de la fam y de la set, mostra es de que's considerava aquest extrem com mes profitós que no'ls alçaments dels sometents y que la persecució guerrera per medi dels soldats, o en térmens mes generals: senyal es de que s'assajaven tots los medis o que ja no's sabia com gorir radicalment aquella contagiosa y general plaga del bandolerisme, d'aytal sort, que si'ls bandolers fossen estats—com algu ha cregut—representació d'un partit polítich podia donar-se'l cas de que fossin ells los qui fessen la lley al pais y fins poder enarbrar triomfant la llur bandera. En ocasións com aquella, ço es, quan les autoritats ja tenen perduda la llur força moral y la material ja no fa cap efecte, sian los qui's vullant los enemichs sots qual imperi està atuhit lo pais; no es d'esperar sotsmissió dels triumfants sols ab lo requiriment verbal, quan no la conseguiren mitjantçant lo rigor y may menys que en aquella ocasió se podia esperar que'ls bandolers se disgreguessin, car si per axó calía la

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

clemencia reyal, tan clement era Felip l'any 1611 com en los anteriors, y no obstant sórds y entoçudits estaven los bandolers a les seves intimacions y requiriments y mes aviat s'engroxian los llurs bandols y s'escampaven per totes les comarques del Principat.

May, donchs, era menys d'esperar la desaparició del bandolerisme com a les acaballes del 1610 o al començ del 1611, época de son major aujol y per Catalunya trista recordança de la més afrontosa de les situacions; en contra d'açò y del curs natural y llogich dels aveniments, llavors cabalment s'assoleix aquell bé tan cobejat y, de tan estranya manéra, qu'un no pot encertar les causés qui l'aportaren y no cal dir que tot Catalunya degué admirar y gaudir los bons resultats. De colp y volta, com si'ls bandolers se fossin donada una senyal mútua, gran nombre d'ells s'avenen a dexar llur vida vagorosa y criminal y com si de sobpte hagués sigut moda concedir indults de des lo capdill de més nom y fama fins al més vulgar lladre de colla, tots a l'ensemps y en pochs díes se veuen acullits per la reyal clemencia donant a alguns conmutació de pena que los hi ve marcada en lo perdó respectiu, y hem dit conmutació per ço com es molt lleu la que se'ls hi imposa comparada ab lo càstich terrible de que s'havían fet mereixedors ab llurs malvestats y crims, anyadint encare que les causes criminals pendents de sentencia quedan concloses y anulades. Un remey tan heroych e inesperat no'l pot donar un metge sens coneixer y examinar morosament la naturalesa del malalt, y quan es tan gran lo nombre dels malalts y la curació es total y sobtada y estan aquells dispersos per diferents encontrades, ja que la visita y exámen no poden explicar-se per una actiu y breu persecució que precedí al perdó, deu hom suposar que aquella y aquest serien obra de distincts agents o delegats y d'una manéra secréta, ço es, preparant ocultament y ab antelació los malalts, a fí de que, en un precis moment y tots alhora experimentessin los efectes d'un remey general. ¿Es illògich esplicar-s'ho d'aquesta manera? Podría ser qu'entre'ls papers

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

particulars o correspondencies íntimes del Virrey (1) o d'enlayrats personatges sortís un raig de llum qui'ns aclaris lo mou com se preparà aquest afer quant se volgué tallar de soca-arrel la greu malura que llavors sofría Catalunya; més essent la curació lo únich que consta oficialment, com se sía que'ls registres de la cancillería de la lloch-tinencia no poden incloure aquestes negociacions o preparatius y en cambi sols donam fe, per peces menudes, dels perdons, hem de limitar-nos a suposar aquelles com a realitzades, car altrament no podríem parlar dels efectes, ço és, dels innombrables perdons que constan en un dels esmentats registres, aplech curiós qui deixa assatment formar-se idea del bandolerisme català en temps de Felip III y del qual fóu lo mes famós capdevanter, En Pere Rocaguinarda (2), y de les consideracions fora mida que guarda lo govern a tots los criminals perdonats, per necessitat o per interés, però de totes maneres en benefici de la disortada patria catalana quan menys en aquell moment crítich y per espay d'uns quants anys, passats los quals la sement del bandolerisme reviscola, quan En Serrallonga, ab identich caràcter, emperò atiat o explotat per mans molt diverses de les que tal vegada haurían pogut falagar-lo en aquesta ocasió.

Farèm are una breu ressenya del contingut del dit registre, servador dels perdons, fent notar tot passan que, llevat d'aquests concedits directament als criminals se'n troben

(1) Examinant lo registre de que parlarém més tart hem observat que de des lo Novémbre del 1610, acaba lo regnat de Monteleon y'l substitueix en l'enlayrat cárrech lo bisbe de Tortosa, Pere Manrique, qui pel Febrer del 1611 comença a titular-se *y arquebisbe electe de Çaragoça*, continuant en la Lloctinencia y Capitanía general del Principat fins que per l'Agost lo substitueix lo d'Almazan. Donchs a lo de Monteleon y més tart al bisbe de Tortosa deu atribuhir-se, en tal cas, lo mérit de la extinció del bandolerisme, o cal admetre que's logrà durant lo temps del govern de quiscun d'ells.

Lo Campmany, en una de les llistes dels seus virreys, passa per alt lo Manrique y no'l retreu ni com a bisbe ni com arquebisbe.

(2) Rocaguinarda es lo vertader cognom del famós bandoler que lo gran Cervantes feu sortir en son *Quixot*, on se'l nomena Roque Guinart, qual transformació es facil de compendre, si's té present que la fama de dit bandoler era oral y que tal vegada lo poble pronunciá axí aquest nom. En Cervantes l'escrigué tal com degué sonar-li.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

també d'altres que passèm per alt, concedits a empresonats o inculpats de diferents delictes, generalment als inobservants de constitucions o als usants d'armes prohibides, perdons que's donen com beneficiants a un tercer en virtut de pacte y en remuneració de serveys, car fóu cosa convinguda que la persona qui hagués contribuhit d'una manera o altra a la extinció del bandolerisme tenia dret a demanar com a remuneració lo perdó per un altre qui fós acusat, demanant sa llivertat si's trobava detingut en les presóns públiques, prudent y llohable resolució qual inventor, fos qui fos, es sens dupte digne del mes gran elogi. Dels perdóns incloses en lo esmentat registre, (qual numeració moderna en lo Reyal Arxiu es 5189), fa de bon deduhir que les colles de bandolers eran de molt diversa índola, car alguns d'aquests son nomenats *cap de quadrilla* y que la d'En Rocaguinarda era molt poderosa, mes no consta que les altres depenjassen d'aquesta o de son capdevanter, y que, en general, fora d'algun càstich com lo d'ésser exilat del regne, la pena que voluntariament s'accepta y que'l govern aplica als mes notables, sien caps de colla o simplement bandolers, es la del servey militar en l'exèrcit espanyol, fora d'Espanya, per un nombre estipulat d'anys.

Començèm per l'indultat més notable, y vejau, com a mostra, lo document que li fóu tramès:—«Lo arquebisbe de Çaragoça, Lloctinent y Capità general.—Accedint a les moltes y diverses demandes a Nos fetes, molt humilment, per *notables y religiosos persones* qui tenen lo ministeri del bé públich y comú, la pau, tranquilitat y quietut d'aquesta provincia; en mérits de la present, ab plena coneixença nostra, aprés de la corresponent consulta y deliberació, usant de la Reyal facultat, emperò ab la condició més avall consignada, y no d'altra manéra, condonèm graciosament, perdonèm, absolvèm, definim y rellevèm a vos Perot Rocha Ginarda (1)

(1) La inflexió castellana de *ch* no la tenim en la llengua catalana y si alguna vegada's troba en mitg de paraula, sona com en llatí, igual a *q* o *k*; de manera que Rocha sona Roca, y en lo meteix registre, en altres referencies y en los Dietaris, se troba constantment Roca Guinarda o Rocaguinarda.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de la parroquia d'Oristà, bisbat de Vich, tots y quiscun dels delictes per vos comesos y perpetrats fins al present día, y totes y qual-se-vulla de les penes, accions, peticions y demandes; y finalment, Nos o'l Fisch y'ls oficials Reyals y altres poguessem o poguessen fer, proposar, executar, o d'altre qualsevol manéra atemptar, per rahó y ocasió dels abans dits crims y delictes, per vos, segons s'ha dit, comesos y perpetrats, per lo que, en ningun temps, ni per aquells ni per rahó dels meteixos, pugan esser empresonat, detingut, impedit, arrestat, vexat, molestat ni, en qual-se-vol manéra que sia, inquietat ni cridat a judici, ni a pena alguna condemnat, castigat o executat, sino que per lo contrari sian dels esmentats crims lliure, exempt, remès y perdonat, y perpetuament absolt y definit, imposant, sobre aquest afer, perpetual silenci al Fisch Reyal; cancelant també y anulant y per cancelats y anulats volen tenir, com los hi tenim y declaram per la present, tots y quiscun dels processos y enquestes fets y fetes contra vos fins al día present, de manera que d'are en avant no tingan força, fermesa ni cap valor; prohibint a tots y a qualsevol oficial axí los Reyals com los altres tota potestat de fer lo contrari, sot decret de nulitat; per qual remissió no volèm que paguen res a la Regia Cort ja que aquella os la fèm y donèm graciosament, retornant-vos y restituhint-vos, en quant sia mester, a la gracia de S. M. Y la present remissió fèm y entenèm fer a vos, lo dit Rocha ab aytal pacte y condició, y no altrament qu'en lo teme de vint-y dos dies següents, sortiu de tots los regnes d'Espanya y aneu y siau obligat anar a un dels presidis o companyies d'infanteria de S. M., d'Italia o de Flandes que mellor us placia y allí serviu y degau servir a S. M., militant, per espay de deu anys seguits, que començaran a comptar desde lo dia que siau arribat a una d'aquelles, de lo qual ne fareu alçar acta auténtica que'ns fareu trametre per fer-ne fer memoria en lo registre Reyal, a continuació de la present; y si no cumpliu puntualment aquesta condició, volem que la present remissió sia tinguda per nula, y com si no s'hagués fet y que siau tingut en les meteixes culpes y estat

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de vostres causes y acusacions en que are us trobeu. Manèm a tots y quisqun dels veguers, batlles, sot-veguers, sots-batlles y altre qual-se-vulla oficials, axi Reyals com de Barons, tant als majors com als menors, que la nostra present remissió graciosa, a vos lo dit Rocha, sots tal condició, us tingan, guardin y observin y us fassan tenir, guardar y observar y no fassan lo contrari de cap manera, si tenen en estimació la gracia de S. M. sots la pena de 500 florins d'or d'Aragó que s'exigiran irremissiblement dels bens dels qui contravingan y que desitjan no hi sian obligats. Donada a Barcelona als 30 de Juny de 1611.—Lo Arquebisbe de Çaragoça.—Vidit Salba y de Vallseca, Regent.—Vidit don Cristófol Gallart y de Traguier, Regent de la Tresoreria.—Gabriel de Olsina.»

Tinga-s en compte que tant lo perdó d'aquest principal capitost com tots altres allí inclosos y qui estan redactats en consemblant estil, en lo referent a les cláusules generals y de fórmula, may esmentan lo perdonat com lladre ni com bandoler, lo qual mena a sospitar si, tot y usant lo mijà extremat d'atraure-s los més entoçudits, oferint-los-hi un pacte, cuydava-s no usar calificiatius ofensius, cosa que no s'observa en les referencies que-s fan als qui ja son morts o empresonats que s'esmentan en l'altra classse de perdons concedits a terceres persones, puix en ells, al recordar lo mérit contret per lo qui obté la gracia en la persecució dels bandolers, se nomena y califica sempre al empresonat o mort.

Les llistes qu'hem pogut formar ab uns y altres son materia de gran curiositat, y que prova ab certesa qúina lley de gent era la qui figurava entre los bandolers catalans, axi com també pot deduhir-se per la filiació de quiscun bandoler quines comarques o pobles se podian considerar com llurs principals caus. Com capitosts de colla, *caps de quadrillo*, solament venen citats En Rocaguinarda, l'*Escolanet de Polinyà* qui havia format en la colla del anterior, Trucafort (a qui tantost veurèm citat en una carta del Virrey Almazan), y un altre conegut per lo seu renom de *lo Poater*, a qui's tenia per home molt facinerós y que fou mort en una perse-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cució. Los calificats ab lo nom de *lladres de pas*, uns eran de la colla d'En Rocaguinarda, com: N'Arnaldó Passó y En Jordi Mauri, un altre dit *Roqueta*, de Teradell qu'era lo criadet del capità *(lo regatxo de Rocaguinarda)*, En Bertran Miret, alias *la Pua*, En Joan Albareda, En Canals *lo Negre*, En T. Panart, En T. Laganya, En T. dit *lo gavaig de Vilar de la Costa*, En Bernat Rodric o Rodric, alias *Miot*, Genot Gil, de Vilalleons, En Bernat Puig, En T., alias *lo Calandri* y En Jaume Riquer. Dels de la colla d'En Trucafort sols se'n cita un; En Miquel Casadevall y ni un dels de les colles acabdillades per los capitots ja esmentats; devent-se notar que generalment quan se cita algú com pertanyent a una colla s'expressava: *de la quadrilla de tal* y alguna qu-altra vegada lo qui ja es mort o empresonat reb lo nom de *socio* (associat-) y solament una vegada, al citar o n'En T. Panart s'el nomena company d'En Rocaguinarda, (companyó) denominació que no sabèm si s'usaria per singularitzar-lo suposant-lo íntim del seu capitost o si es sinónim de les dues denominacions abans citades, altres *lladres de pas* qual colla no es nomenada, a més dels ja citats, son: En Joan Brugada, facinerós. *lo Pubill* Surodell, En Miquel Petit de Puigvoltor, En Giralt Gasgués, En Joan Bossa alias, *lo gat de Carreu*, junt ab altres, En Pere Mas, En Jaume Penal, de Asp, En Joan Bonafos y En Joan Sauret, En Jaume Chulella, En Salvador Collet, alias, *Camadegall*, En Joan Carmeniu, gran facinerós, N'Onofre Casassos y En J. Florensa, alias *Nivello*. D'aquests, deu foren empresonats y comdemnats a mort; un solament fou pres y'ls altres moriren essent encalçats. Resta are a citar los perdonats de qui abans parlàrem, iguals en mérits a n'En Rocaguinarda, y probablement dignes d'aquesta igualtat per lo meteix motiu que's perdonava a n'aquell capitost: En Pau Joseph Corbera, doctor en medicina, En Valentí Sastre de Modistrol de Calders, En Miquel Morell, En Joan Oriach, de Sant Juliá, En Joan Aymerich, alias *lo estudiant Aymerich*, En Pau Bugatell, alias *lo Thió de Llinars*, N'Antoni Romá, del Pont, N'Antoni Arnella, En Pere Roure, de Taradell, En Lluis Massó, En Jaume Ratera alias *lo Roig de Calaf*, En

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Jaume Fabregas, alias *lo Escolanet de la Costa*, de Sant Juliá del Montseny, En Jaume Figueras, de Sant Juliá del Tura, En Geroni Ramon, d'Avinyó, En Jaume Raurell, de Bardala, En Miquel Vila Derbi, alias *lo Seballer*, d'Avinyó, En Benet Pasqual, d'Avinyó, N'Antich Vila Cendra d'Oristà (del meteix poble d'En Rocaguinarda), En Joan Subirana, alias *Bubuhem de les Llosses*, N'Anton Pijaume, alias *lo bover de Sant Salvador de Breda*, En Guillem Roca, alias *lo gascó den Gili*, de Vilalleons, En Jaume Julià, ferrer de Sant Julià del Tura, En Valentí Bosch, de Monistrol de Calders, En Joan Muntada, alias *lo Minyó* de Sant Llorenç Cavall, En Valentí Castells, de Monistrol de Calders, En Pau Vivet, de la Parroquia de Vich, En Miquel Pons, alias *lo negre Pons*, d'Avinyó, En Joan Joyol, de Sant Esteve de Palau Tordera, En Joan Mas, alias *lo Xicot* de Mas de Munt, En Miquel Boygues, de Santa-Pau, En Bernat Perpunter, alias *Berguina*, En Pere Pau Marsal, de Sant Celoni, N'Antoni Tregals, dit lo balló de les Llosses, En Pere Nistre, d'Alcover, En Guillem Pujol, alias *lo Gascó de Sagarra*, N'Antoni Cellenes, de Talamanca, En Pere Nadal, de Sant Joan de les Abadeses, En Pere Recort, de Sant Esteve de Palau Tordera, En Narcis Dalmau, alias *la Ovella gaossa*, de Sant Pol, En Bernat T., alias *la Ovella xica*, de Llagostera, En Joan Lledó, de Torralbó y Joan Alboques lo qui menaçà Manresa intimant que posessim els diners exigits en mans del rector d'Avinyó, d'on son fills molts dels qui son en la llista anterior. Al primer d'aquesta llista lo doctor Corbera se'l perdona, ab permis d'anar y tornar dels comtats de Rosselló y Cerdanya, sens anyedir res més; al segon, En Sastre, se li dona perdó complert y absolut sense cap mena de limitació; al tercer, En Morell, se li imposa deu anys de servey militar a Italia o a Flandes; al quart, En Castells, cinch anys d'exilament fora de Catalunya, Valencia y França; al quint, N'Oriach, cinch anys de desterro fora de Catalunya, prohibint-li entrar a França; al sisé, N'Aymerich, uxilat per cinch anys de tots els regnes de la Corona d'Aragó y de França, al següent, En Bugatell, igual pena; y per fi a tots los altres se'ls obliga a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

servir set anys en los exércits del Rey, emperò fora d'Espanya, ab obligació de presentar-se vint y tants dies després en la platja de Mataró, on deurian trobar la nau disposta per transportar-los.

Sobre si'ls perdonats varen acceptar o no, çò es, si acceptaren la condició que suposava'l perdó, ho ignoram, mes es de pensar qu'així ho fariên havent-hi com hi havía un perdó especial per quiscun d'ells, puix no es un oferiment general; encapçalat sempre en la forma que ja s'ha vist en lo d'En Rocaguinarda, dihent: ....*accedint a les molles y diverces demandes fetes per notables y molt religioses persones*,.... lo qual dona a compendre que hi mitjançà arreglo y conveni previament fets. Al hora qu'això's tractava, no fa gens a duptar, segons se despren incidentalment, dels documents esmentats que fou assajat un sistema de persecució dirigit per lo governador de Catalunya D. Joan de Queralt en algunes ocasions ajudat per soldats del exèrcit, car veyem citada alguna lluyta o acció en que's varen batre los de la colla d'En Rocaguinarda ab los *soldats de Perpinyá*, y mes principalment—podent probar-ho per abondants documents y referencies—los qui millor executaren aquell sistema foren alguns naturals dels pais als qui lo govern expedí lo títol de *comissaris reyals*: aquests s'ajudaren, per tot quant los ajudàs a reexirne, de persones decidides, també del pais, y ben relacionades com ho eren totes les qui obtinguéren la facultat, en virtut de mérits fets en la persecució dels bandolers, de solicitar gracies y perdons per un tercer y pot-ser que dels meteixos va valdre-s lo govern per los altres afers y convenis.

En cap indret se consigna que fossin retribuits aquells bons patricis, mes axò no basta a provar que no o fossin, lo qu'es indubtable que per la realització del sistema, examinat sots los aspectes, se deurían esmersar fortes sumes de diners ja que dins lo registre qu'are'ns guia consta la entrega de vint-y-sis lliures y divuyt sous «al conseller reyal doctor Llorenç Jover per coses de la persecució d'En Rocaguinarda y servey de S. M.» En tants fets com venen citats per occiure, encalçar o facilitar lo perdó als bandolers, sols una vega-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

da's retreu un *cinquantener de la Unió* qui occí lo fascinerós Casadevall, compauy d'En Trucafort y ab tot no s'hi consigna si l'occissor tenía aquest càrrech, o si en altre temps lo havía tingut, lo qual ve a reformar ab més força nostra opinió emesa apropósit de les dues institucións conegudes ab lo nom d'Unió, a Catalunya y de la inutilitat de la que fou establerta per maltractar y empresonar los nobles, posant-los a disposició del Concell Reyal, puix veyem constant-ment y a tot-arreu que los qui més se distingeixen en la extirpació del bandolerisme, son los naturals del pais, tant si son comisaris com no ho son, y les altres forces y persones que ja hem indicat, ja may los unionistes. Lo Virrey marquès d'Almazan, durant lo començ del seu govern deuría enfortir lo sistema usad en la obra que dexà començada lo de Monteleon, ja que'en lo meteix registre aludit després dels perdons ja esplicats segueix-s'hi una llista distincta de perdonats als qui generalment s'els commuta la pena de remar durant deu anys en les galéres de Sa Magestat, per altres mes lleus: com l'exil a l'illa de Mallorca. Lo metéix virrey, segons un altre document, se veu qu'usà de medis molt distincts dels fins llavors posats en pràctica, com fou valdre-s dels metéixos lladres per combatre los altres y aquest medi, segons apar, no reexí.

Lo document al qual hem fet referencia, es una resposta donada per lo d'Almazan al concili de Tarragona aplegat en lo Janer del 1613, en lo qual, entre altres afers propris del objecte de la congregació, se tractà de pregar lo Virrey per que procuràs remeyar tot lo possible los danys que sofrían los monestirs y cabildes durant aquell temps. Reprodueix aquesta carta lo viatger Villanueva y ab tot y no tenir son contingut cap relació ab un *Viaje literario a las iglesias de España*. Ja hem palesat en altres ocasions la fruhició y gust especial d'aquell sabi en consignar certes coses que posen en ridicol a Catalunya (lo de la *insula Barataria* entre altres y que forma part del meteix capitol on inclou la carta de lo de Almazan), no es per lo tant d'estranyar aquesta pruhitjosa reproducció, en lloch tan inoportú, mes de totes maneres li

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

agrahim la bona humor, car veyent-nos de moment impossibilitats de consultar les actes d'aquell concili, entre les quals, diu ell, que s'hi trobava la dita carta original, nos aprofitarèm del seu contingut per quant nos ajuda a l'esclariment de la qüestió qu'are tractam y'ns servirà a refermar moltes referencies y opinions nostres y fins nos vindrà a justificar allò de que no eren los soldats los qui millor se portaven en aquell afer y en altres directament afectants a la pau del pais, devent per lo tant concloure qu'es a la metéixa Catalunya a qui principalment té qu'agrahir-se l'anorreament del bandolerisme, sense que ab això vullam negar la iniciativa dels virreys y lloch-tinents. Diu axí la famosa carta: (Viaje literario a las iglesias de España, per lo P. J. Villanueva, vol. VII, pl. 130). «Si ha de ser profitós demanar en nom del senyor Arquebisbe y del sagrat concili remey a Sa Magestat per perseguir y exterminar los lladres y bandolers ajudaré de molt bon grat; jo de ma banda ja li he demanat y no ha sigut possible. Y jo he conseguit fer més que cap altre virrey, puix tinch donats al governador dotze cavalls y trenta genets y'ls fas anar lla ón hi ha mes necessitat, tantost a Tortosa com a Cervera y are mateix han retornat de la ribera del Ebre. Y aquesta persecució ab una mena de gent axí requereix molt gran cura y treball, car aquests soldats son indomptables y facilment segueixen lo camí d'En Trucafort, perseguidor d'En Roca Guinarda y qu'a la fí ha devingut mes gran lladre, havent passat are tres dies a Ripoll: ab lo qual nos surten pitjors lladres y se'n augmenta lo nombre. Lo sometent es l'unich remey per aquest Principat, y es tan escàs y serveix poch, perque com tots sabem es format per gent poch ensinistrada en les armes. La pragmàtica sobre l'us dels pedrenyals ha fet molt de bé (mes ab tot jo vas replicar per tres vegades a S. M. que no convenía haver-la donat tant aviat) y ja veyeu les avantatges qu'ens ha reportat. Car eren tres les menes de gent qui'n feya us: Los bons, per defendre-s; los dolents per ajudar-se'n en llurs malvestats y altres per abdues coses, y quan han volgut s'han acoblat per matar y robar per camins y poblets. Dels dos primers cap

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ne resta, sols quedan los dolents y ab constancia ja'ls acabarèm aviat. Encare que semblava que calía treure primer los lladres que no'ls pedrenyals, no es axí, puix lo pedrenyal es arma d'alevosía y de traydors... Diuhen que'ls cavallers tenen aquí molta llivertat, donchs jo'ls trobo mes lligats qu'a Castélla car no poden exir de ciutat, com no sía en companyía de molta gent, quan jo recordo que podía anar dés de Madrit fins a Almazan tot sol o bé ab un criat sens tenir por de ningú.

Axó es tenir llibertat, que per lo pertocant a Catalunya no n'hi ha.—Senyors, fins are m'he conduhit dolçament, ab blanura y amor, però veyent que res ne trech hauré de comandar crudelment y ab rigor, empresonat tot los cavallers qu''ho mereixin, segrestant les jurisdisccions y vassalls sempre que sian lladres, com ho he fet ja en lo *Baylíu* de Mallorca y duch d'Alba (sic). Durant lo temps que visch aquí, he fet molta més justicia, com altres no l'han feta en llur temps, solament dels de la colla d'En Rocaguinarda n'he fet penjar vint-y-dos y tinch esperança de que podrè penjar lo meteix Roca.—Fins en lo cambi dels uns en premi d'haver-ne agafat d'altres hi vaig ab molt mirament, no fos cas que'ls que deixo anar ressultessin pitjors que'ls nou-empresonats, car a voltes ja'ls demanan per ço com saben que son mes dolents. Los extrangers qui compleixeu aquí llur exil, faré agafa-ls y menar-los a disposició de la autoritat llur; algun cavaller qui s'amaga recollint-se dins l'esglesia, lo faré treure per tornar-lo dins l'esglesia, una volta li hajen llevat la vida en lo pal. L'assessinat del monjo de Poblet molt m'ha euujat, car lo qui l'occí era a Poblet d'on lo varen treure, quan fóra molt millor haver-lo fet penjar; ja que l'Abat de Poblet es un tan gran príncep qui té més de sis mil vassalls ¿com pot consentir uns quants lladres, ni com pot favorejar-los? menys de voler causar dany a ses terres, que'ls fasse, donchs. cartigar. Jo favoresch tots los Barons, fent-los hi a mans los empresonats pera que'ls castiguin en ses terres, en lo meteix indret on han delinquit, com no sia alguns empresonats que jo tinch per major conveniencia y

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

respecte. Les inmunitats son de gran destorb pera'l bon govern y'l compliment de la justicia; al hospital meteix hi viuen molts lladres y quan menys un pensa, a la tarda ixen fora y roban allà on poden y de bon matí tornen al hospital. Axó meteix esdevé en moltes ermites y cases de pietat de tot lo Principat.» Si vulguessim un retrat moral del marquès d'Almazan en eixa carta'l trobariam y per fer-li favor compendiarem tots los calificatius que podriam donar-li, usant lo mes lleu dels que li corresponen, com es: *lleuger* de caràcter, car deixant de banda lo xavacà del escrit, la familiaritat ab que parla tot un virrey no-res-menys que devant de tot un concili: es per-de-més ridícola la seva vanitat quan diu que *jo he conseguit fer més que cap altre virrey*, quan per la descripcipció qu'ell meteix fa del pais dona lloch a creure que no habia millorat gens, y confessa, dos anys després de haver concedit lo perdó a Rocaguinarda que aquest segueix encara fent de les seves, ab tot y confiar lo d'Almazan que tan-tost lo farà penjar; com també es ridícola pretensió alló de que: *Durant lo temps que visch aquí, he fet molta més justicia* (deu voler dir justicies) *com altres no l'han fet en llurs temps*, y la contradicció de que castiga los nobles y per altra banda favoreja los barons y lo gran mérit d'haver proporcionat dotze cavalls y trenta genets al Governador, ab lo qual preten haver fet més que cap altre virrey y la indiscreció de que farà treure los nobles acollits a sagrat, dins l'esglesia, per retornar-los hi un cop morts y la llibertat que's permet burlant-se de la de Catalunya comparada ab la de Castella y la confessió de que la tractará *ab crudeltat* y *rigor* retreyent l'exemple del duch d'Alba que no hem pogut capir y tants altres ridícols inacabables si s'havíen d'esmentar, los qui no permeten formar-se cap judici favorable a qui tal cosa escriu, ni a les coses que assegura car segons ell tothom, fora d'ell, es culpable y no hi ha res de bó, com no sia ell, y de aquest judici no se'n escapen los virreys qui l'antecediren puix no feren tanta justicia com ell, ni'ls sometent car es compost de gent poch avesada a les armes, ni'ls soldats puix son indomptables y *facilment segueixen lo camí d'En*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Trucafort, perseguidor d'En Roca Guinarda y qu'a la fi ha devingut més gran lladre, ni'l Rey car ja li havía demanat lo remey per perseguir y exterminar los bandolers com vol lo concili, *y no ha sigut possible*, ni'ls homes a qui's remuneran per haver agafat bandolers, per temença de que aquests sian pitjors que'ls qui's demanan, ni l'Abat de Poblet, puix essent princep de sis mil vassalls, tem uns quants lladres y en opinió d'aquest presumit lleuger de cap, les inmunitats destorban la justicia (que confon sens dubte ab son desig de manar ab exclusiu absolutisme) y diu finalment que'ls hospitals son caus de lladres, com també ho son les ermites y cases de pietat. No deu meravellar-nos tanta lleugeresa per part de qui, abans d'empendre les campanyes que exclusivament s'atribueix, vulgué fer-ne lo vaticini per escriure glorioses pàgines en la futura Historia: la carta que havem transcrit deu ser del 1613, puix contesta al concili que no fou convocat fins al Janer d'aquest any; y per lo Desembre de 1611, quan lo marquès d'Almazan concedí a un tal Jaume Balaguer permís per estampar un *Pronóstico y juicio general de 1612* deya en lo permis, dirigint-se a l'autor de dita obra, «año que será muy afortunado y dará que admirar á los que hoy viven y por los acontecimientos que en él sucederán, dejarán los historiadores á los que vinieren mucho que notar, por ser uno de los años de mayores y más variados sucesos que los nacidos hayan visto, (reg. 5283, folio 850).» ¡Pobre profeta! Després del marquès d'Almazan encara han de venir altres virreys qui's veuran en lo cas d'haver de prosseguir la obra de la extinció dels bandolers y, en rigor, fins lo 1617 (com veurèm al arribar a n'aqueix any, quan parlem de la butlla per fer benehir lo pais) no's pot dar per finida la empresa, y encare en aquesta época, en l'esperit de les persones pacífiques romania la desconfiança de que la llavor de tants mals fos completament extingida.

Per completar l'estudi a que'ns menan los documents fins aquí citats, farem la última observació nostra y es que al vehinatge de França se deu en gran part lo principi y més tart lo foment del bandolerisme: quan comença aquesta

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

plaga, en los regnats anteriors a Felip III, ja hem vist que los qui introduhiren la mala costum a Catalunya eran habitants de varis indrets del Mitjorn de França, les constitucions de córts també ho acrediten, la obra d'En Cervantes considera sempre la colla de Roque Guinart composta de Catalans y Gascons, en les llistes de facinerosos hem notat algunes vegades lo sobre-nom de *Gascó* y *de Gaboig* y finalment en los perdóns y condemnes se desterra als perdonats o condemnats, no solament d'Espanya sino també de França, com si's considerés aquest pahis molt avinent per la organització, o tolerant ab los fugitius, car axi haurian romàs sense cástich y en més facil disposició per repetir ses malvestats, un colp passada la frontera.

La pintura que acabem de fer, ab la llista de criminals, y'l conjunct de llurs perdóns, dóna prou a compendre que ja s'es arribat al primer período d'extermini de la Catalunya bandolera. Encara que lo remey no fós més que transitori, durant alguns anys després, per diverses causes, de moment s'havía conseguit per complert, com es de creure; y com lo tal efecte era admirable y admirat, no havent-hi cap corporació que hi anés en contra, ni havent-se produhit cap pugna entre la legislació del pais y'ls manaments de la córt, fa a preguntar ¿aplicant-se lo remey are, en la ocasió més difícil, com no habia pensat lo govern en aplicar-lo abans, quan lo bandolerisme no's trobava tan desenrotllat ni en tan gran áujol com al present se trobava? ¡Quantes desgracies, disgusts y lluytes no s'haurien estalviat! Seria massa gran sospita lo creure que'l govern podent fer-ho, no volia realitzar-ho, car això fora creure qu'ell tenia a ma mes facils medis per estar en relació, fos en bé o en mal, ab los bandolers, mes que no les autoritats del pais, y aixo no es sino molta veritat, encare que de moment puga semblar arriscada dita sospita, puix veyem que quan volgué va conseguir, encara que gradualment, en molt curt espay de temps y séns revelar-ne los medis d'inteligencia secreta, ço que no havien pogut conseguir ni la Diputació, ni'ls veguers, ni'l sometent. Sortosamet la Historia ha pervingnt, durant nos-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tre segle, a tal altura de veritat per l'esperit l'investigació y per la llibertat dels temps, que ab major seguretat y energia poden los qui la conreuan presentar los fets nuus y manifests, sens fer cabal, quan ne palesen les causes, de si se'n va en-orris la fama d'un personatge, d'una institució, o d'una época quals defectes passà per alt, en altres ocasions, el temor, la cortisania o l'ignrancia; mes la meteixa llibertat que no's pot salvar de la crítica, y que tant favoreja al historiador, li mostra l'us que deu fer-ne quan, per falla de positius antecedents, no pot concretar les seves afirmacions, tenint-se que contentar ab suposicions rahonades. Deixant lo lector qu'interpreti com mellor li placia, nosaltres no assegurarèm, en la prèsent ocasió, lo que tan-sols potser es sospita nostra en lo referent a les relacions entre lo govern de Felip III y'ls bandolers de Catalunya, mes no volem deixar de consignar qu'en casos análechs hi hagué bandolers qui obehiren la consigna de la cort d'Espanya, com ho acredita un escriptor contempoarni als fets que describim.

L'escriptor Fonseca, tantes vegades citat, extractant un dels memorials que dirigí lo Patriarca de Valencia, explica la greu estretor en que posaren a la nació, al rey y'l públich tresor los Moreschs granadins convinguts ab cinch-cents turchs y per donar-la a compendre s'explica ab aquestes paraules: «... pues vimos que para defendernos de aquellos pocos que estaban metidos en un rincon de España, y con tan poco socorro, convino que la persona Real dexara su acostumbrada habitación y acudiesse a favoresser la guerra, y que se imbiasse por los tercios de Italia, y compañias de Alemanes, y se *licenciassen los bandoleros de Aragon.*» Aquestes darreres paraules nos bastan, com exemple de paritat, per admetre la possibilitat al menys de la inteligencia entre'ls bandolers de Catalunya y'ls de la cort y son govern, mes facilment qu'ab les autoritats naturals del pais, puix veyem qu'en altres ocasions sapigué entendre-s la cort ab los bandolers aragonesos y que quan volgué, a Catalunya, ab tot y ser l'ocasió més desfavorable, sapigué també fer-los desapareixer instantaniament. Deixant are de profundisar los

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

misteriosos arcans de la política o diplomacia, en lo pertocant a n'aquest primer período del bandolerisme a Catalunya, passem are a veure com han tractat aquest assumpte alguns autors qui, desconeixent-lo pregonament, com nosaltres, han volgut veure en aquells facinerosos una cosa molt distincta de lo que eran en realitat, cosa que no afirman ab datos históríchs que justifiquin la llur afirmació. La generalitat dels autors a qui aludim (deixem de citarne'ls noms perque's tracta de un fet qui s'ha consolidat perque'ls uns ho han tret y copiat dels altres) solament han posat atenció en dos bans o colles quals noms venen citats en alguns llibres, y principalment en lo *Quixot* d'En Cervates, quan parla de ço que li esdevingué ab en *Roque Guinart*; *Nyerros* y *Cadells*. Nostre amich, l'historiador Mossen Pau Parasols, en un erudit treball académich que ha escrit sobre aquestes bandositats va a buscar l'origen d'aquests dos nóms en época molt llunyana, en lo començ del sigle XIII, en una lluyta feudal entre Na Guilleuma de Montcada y'l Bisbe de Vich qui's pledejavan la proprietat del Vall de Torruella. Favorejava com capitost a un dels contendents un qui tenia'l cognom Cadell, y capitanejava la banda contraria un tal Neros, cognom conegut en aquells temps. Com se sia que'l nom català *cadell* vol dir gos petit (en castellà *cachorro*) y fins hi ha comarques on s'hi parla en castellà y'n diuhen *cadiello* los del ban d'En Neros donaren als seus contraris lo nom del llur capdevanter, ab burla y menyspreu, per lo qual del equívoch del nom resultava que venian a ser tractats de gossos, *cadells*. Quan aquests descobriren lo cognom Neros en la persona del capitost, donaren en revenja als seguidors d'aquest lo nom de *Nyerros*, fent un cambi d'inflexions en lo nom, d'on resulta que si'ls uns eran tractats de gossos, los altres eran obsequiats ab lo nom de porchs car altra cosa no significa la paraula nyerros, en algunes comarques de la antiga Catalunya (1). De manera que abdues denominacions no son més que renoms vulgars, per motejar-se mutuament

(1) *Garri* o *nyerro* es lo porch ultimament nascut, lo mes petit; com *cadell* es lo nom donat al gos mes petit o l'últim dels que cria la gossa.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

los qui s'acoblaven per la defensa del bisbe o de la senyora de Montcada, ab motiu de les seves disputes feudals y si'ls capitosts en lloch de dir-se Cadell y Neros haguessin tingut los cognoms Llagostera y Abella, que tan comuns son en nostre pais, llurs seguidors haurien sigut nomenats *Llagosts* y *Abelles*, car axis meteix s'esdevé no sols en llunyanes bandositats feudals, sinó també en acoblaments arbitraris de pobles y viles, com es de facil comprobar fins en nostres dies.

Ab tot y no tenir aquest orígen, fa quatre segles que a Mallorca diuhen *xuetes* als descendents dels moreschs conversos, per fer distincció entre'ls que ho son y'ls que no volen passar com a tals: exemple qu'hem retret per provar que quan un renom arraiga en una encontrada, per calificar a determinades persones, es molt difícil que's perdi, sobre tot si ha sigut creat ab motiu d'un alçament armat per part dels qui son motejats, y aquesta avinentesa se repeteix espseses vegades tant si es per fer guerra, com si es per formar colles de bandolers, puix cada vegada que hi haurà un alçament armat los Cadells se'n aniran a formar part d'una colla y'ls Nyerros formaran la seva, per més que ja no existexin les persones que'ls donaren lo nom. Unicament les guerres generals y la necessitat de la defensa de la patria comú poden fer oblidar una mica aquestes divisions y conseguentment los renoms que'ls posava en pugna y lo qui haurà llegit aquesta Historia de des son començament, s'haurà pogut ponvencre de que en les moltes lluytes civils que hi han hagut desde'l segle XIII fins a Felip II, ni per designar una colla, ni per renom no se sent pronunciar en cap indret los noms de Nyerros y Cadells. Algú podrà preguntar ¿donchs que ho fa que reviu aquest nom en temps de Felip III? Es cosa de tots los temps y'ls nostres ho comproben que, a vegades, se fa heteditaria en algunes families la fama de valent o de busca-rahons y aquesta fama tradicional reviscola quan surt d'aquestes families un descendent atrevit, y llavors, per més generacions de gent pacífica y tranquila qu'haja tingut, lo nou valent la fa reviure y mantè y costa poch lo fer passar

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

per antich y tradicional alló que pot ser, en son principi, no es més qu'una imitació. Ja hem dit y es cosa probada qu'en temps de les revoltes a l'Aragó, hi anà capitanejant bandolers catalans un tal Joan Cadell composant, com es de suposar, lo seu seguici tots los qui eren nomenats Cadells y axó seria suficient a forjar nous bàndols independents dels que comandava aquell capità, per poch que's recordés per tradició l'antiga existencia y pugna de les dues denominacions ja explicades, y hom s'explica que'ls altres bandolers qui s'acoblessin, per lo sol fet de no ser Cadells, prenguessin lo nom de Nyerros o que'ls hi donès lo poble per distingir-los dels altres. Anem are a probar la nostra afirmació. Ni'ls Nyerros ni'ls Cadells poden ser representants d'una classe o categoria, puix tots ells son gent d'una meteixa índola, gent perduda de totes les encontrades y ganduls, com a fugitius qu'eren de tots los oficis, algun *calavera* procedent de families acomodades, agosats y sens'ànima qui lo meteix roben, menacen y assessinen a gent noble y a les municipalitats, com als mudestos massovers de les conreries; y la gent qui s'arma en contra d'ells en alguns indrets pertany a la classe popular, menestrala y pagesa. Axí com no eran representants de cap categoria, tampoch tenien representació política, perque, ab tot y haver-ho pretès algú, ningú ha pogut determinar exactament, ni tan sols indicar, que es lo que's proposavan los Nyerros o'ls Cadells, quina diferencia hi havia entre ells; quina era sa bandera respectiva y quin era'l principi o pretensió moral o material que defensaven y que va finar quan foren exterminats los bandolers qui, de bell començament, eran perseguits per les autoritats totes, axi del pais com oficials Reyals essent anorreats, al cap y a la fi, per lo representant de S. M., lo virrey; ajudat per los comissaris Reyals, tots ells naturals de Catalunya. Darrerament—y es aquesta una observació mes convincent que totes les anteriors,—tan en los bans y públichs pregons, com en les condemnes y perdóns, may per may s'inculpa als criminals per que fossin Nyerros o Cadells, sino per los sens crims de bandolers: perqu'eren facinerosos, assessins, lla-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dres; ni's perdona o condemna a cap d'aquests individuus per haver sigut *Nyerro* o *Cadell*, sino per ser autor d'aquest o d'aquell altre crim; per haver format part d'alguna d'aquelles colles, o per haver sigut *cap* d'alguna d'elles. ¿On es, donchs, la representació politica que alguns hi han pretès veure? car si'ls bàndols d'abdues donominacións eran contraris l'un del altre (a nostre parer diferents no contraries) ¿còm es que no saben retreure com exemple ni un sol fet d'armes, per probar que'ls Nyerros perseguian als Cadells y aquests a n'aquells, ni de qu'entressin en lluyta, o que'ls uns triomfessin dels altres, constant-nos com consta, que molts dels qui servíen en aquestes colles tan aviat pertenexien a l'una com a l'altra, y essent axí qu'encare que per un moment suposèm a n'En Rocaguinarda, com capitots d'un dels dos bandols, ni tan-sols saben dir-nos com se deya lo del bandol contrari? Renoms y res més que renoms son les denominacións ab que's distingien les colles dels bandolers, extingits en temps dels virreys lo duch de Monteleon, l'arquebisbe de Çaragoça y lo marquès d'Almazan; renoms que desapareixen tantost se congrian los bàndols polítichs ab nous noms qui'ls caracteritzan, com en temps de la guerra de successio *Vigatans* y *Butiflers*, als quals respectivament s'ajuntan los qui en altre temps, com bandolers, haurian sigut Nyerros o Cadells: puix cosa sabuda es qu'en les guerres civils les colles de malfactors se'n van a formar part d'un dels partits en pugna, sens que per aquest motiu lo partit lluytador haja de pendre'l nom dels bandolers que se li han agregat. Suposem qu'en nostres actuals discordies civils un poble dividit per causa d'íntimes bajanies, en xatos y geperuts, com a renoms, resolgués sumar-se a les hosts lliberals o a les absolutistes; si'ls xatos estessin ab los lliberals, lliberals haurian de ser nomenats per causa de la llur agregació, y ab rahó podria dir tothom, y principalment los seus enemichs, que tots los xatos eran lliberals, lo qual no vol dir que tots los lliberals fossin xatos, car no's podría afirmat que fossin sinónimes abdues paraules. Queda, donchs, assatsment palesat y provat que'ls bandolers del temps de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Felip III, encara que de bell començament haguessin sigut fomentats o consentits per part de qui pot ser portava una fí política, los dits bandolers no eran politichs, y la fama pública no'ls hi atribuhia més de lo que'ls hi pertanyia, nomenant-los criminals, facinerosos. o malfactors, tant si eran Nyerros com si eran Cadells. Més en abant, quan tornan a usar-se aquests renoms en temps d'En Serrrallonga, ja veurèm si'l bandolerisme fou o no una explotació política extrangera y en dita ocasió, tornarem a parlar d'aquesta plaga terrible per la terra catalana;llavors veurem quina diferencia pot fer-se entre'ls bandolers del temps de Felip IV y'ls del temps de Felip III, y a qui, en tal cas, deu donar-se la culpa de la llur reaparició y existencia, fomentada pot ser, ab una finalitat tant més política, com tal volta no's podia atribuhir a l'aparició d'En Rocaguinarda, dels seus seguidors e imitadors.

Explica lo Feliu, com corresponent encare al any 1611, una qüestió de competencia entre lo Veguer y'ls Inquisidors, per haver lo primer desarmat un cotxer dels segons; o més ben dit, la competencia fou entre aquests y'ls membres del Concell Reyal per causa del dit succès. Los Inquisidors empresonaren a altres oficials del veguer, lo Concell Reyal agafà als oficials dels Inquisidors y aquests llençaren censures contra 'l Concell, augmentant ab això l'escándel com altres vegades (car tal modo de procehir era encare a consequencia de lo que havia succehit en 1608) se posaren en joch ab l'obgecte de transigir y conciliar, Diputats Concellers y particulars y fins se crearen embaxades per lo Rey ... y tot això ¿quin resultat tingué? s'acabà com sempre, ofegant la disputa a força d'influencies y bones paraules, deixant subsistir l'escandel y molt probablement donant-se los uns y'ls altres competidors y mijancers a mans del potentíssim tribunal del Sant-Ofici. Ni tan sols fariam esment de fets com

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquest, que tan sovintejan a casa nostra, si no fos per probar una vegada més que lo tribunal de la Inquisició es lo constant busca-rahons de tots los altres tribunals y de totes les autoritats, fent ofensa igual als Virreys que als Diputats, Concellers y Veguers y sempre ab la presunció de ser infalible y de no consentir réplica, censura ni tan solament una advertencia, per part de ningú.

Durant lo meteix any que describim, té orígen un succès qui no's desenrotlla fins al següent, consolidant tres anys més tart y materiament realitzat alguns anys després, arribant la llur trascendencia, en los seus efectes, fins als nostres dies, especialment en terres de Catalunya. Lo lector endevinarà tot seguit la gradació qu'hem senyalat y la rahó trascedental del fet en quant diu relació ab Catalunya, ab sols apuntar l'assumpte, ço es: lo casament d'una Infanta d'Espanya ab lo Rey de França y'l d'una princesa de França ab lo primogénit d'Espanya. Es precis tractar aquest fet prenent-lo desde molt abans per que's puga veure sa trascendencia. No cal are renovar la mutua espectativa en que estavan França y Espanya, perque ja ho hem fet remarcar anteriorment, com queda dit en la *Idea del regnat*, puix la reyna Maria de Médicis, muller d'Enrich IV tenia inclinació a la política espanyola, en lo pertocant a agermanar més y més a tots los católichs d'Europa. No podent, en veritat, iniciar aquest agermanament lo rey Enrich, mirava la preferencia concedida al rey d'Espanya com una força imponderable qu'ell no podia contrarrestar, per la realització dels seus fins polítichs y, per dir-ho ab frase ja molt sapiguda y que a n'ell s'atribueix: «França y Espanya venian a ser com los plats d'unes balances, de manera que no podía alçar-se l'un sense que l'altre s'abaixés;» pensà atraure-s per que l'ajudés lo partit protestant per lluytar contra l'Emperador y'l Rey d'Espanya, començant per treure a n'aquest de la Lombardía y posant-la al domini del duch de Saboya. Fos que lo govern espanyol hagués previst aquesta pretensió, o fos (cosa que ignoram) que algú suscités aquella idea ab bona intenció, es lo cert que ja en vida d'Enrich se proposà lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

doble casament que ja hem indicat, essent encare infants los contrayents, mes com que'l plan era politich deuría contribuhir a deturar l'intent ambiciós d'Enrich qui si'n tingué esment no donà proves d-admetre-l. Aquesta proposta es la qu'hem indicat com origen del assumpte y'l cousignèm com del any 1611, puix fou per l'Abril d'aquest any quan se facultà un embaixador de França per que vingués a tracta-l a Espanya, després d'haver-ho proposat, l'any anterior a Paris, un embaixador nostre. Sab tothom qu'en lo 1610 N'Enrich IV morí assessinat. A conseqúencia d'aquest malhaurat succés, ab lo qual desaparegueren tots los perills qu'Enrich pogué crear a l'Espanya, lo jovenet dofí de França fou proclamat rey ab lo nom de Lluis XIII, sots la regencia de sa mare Na María de Médicis, y ateses les simpatíes que tenia aqueixa senyora a la política espanyola, s'explica que al reiterar-se la proposta, que tal volta hauria refusat Enrich IV, l'acceptés sa viuda y regenta del regne y que's procuràs, sens dsmora, per abdues parts, efectuar lo doble casori qu'en aquesta ocasió era ja de major importancia, car si la filla d'Enrich, Na Isabel de Borbon se maridava ab qui més tart havía de ser rey d'Espanya, l'infant don Felip, llavors primogénit; la germana d'aquest o sía la Infanta dona Agna no's casava ja ab lo *dofí* Lluis, com ho era a l'iniciar-se aquest projecte, sino ab qui ja era pervingut a esser rey de França, En Lluis XIII.

En lo 1612, convingut ja'l negoci, com que ningú dels contrayents tenía encare etat matrimonial, s'aplaçaren los casaments per tres anys després y en un dia metéix y a la metéxa hora, lo 18 d'Octubre de 1615, se realitzaren mitjançant poders, representant al rey de França a Burgos lo duch de Lerma, y al príncep don Felip a Burdeus lo duch de Gnisa. Al Novembre del meteix any va fer-se a Irun la mútua entrega de les princeses, figurant llavors en aquest acte cerimoniós lo duch d'Uceda; lo llegidor ja recordarà de qui era fill aquest y a qui va susbtituhir en la privadesa de Felip III. Ab tot y això la consumació del matrimoni trigà alguns anys encare, a Es anya, com diu lo Florez, ab les se-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

güents paraules que copiem, per lo interessants que son: «Los prínceps ja estaven en estat matrimonial al any següent 1620, y com que la princesa havía fet anys lo dia 22 de Novembre, celebraren al Pardo aquesta festa, *poniéndose chapines*, y lo Princep s'ajuntà ab ella lo dia 25 del meteix més, per consumar lo matrimoni.» Tots los detalls y menuderies que acabem de consignar revelen bé prou palesament lo caracter y finalitat d'aquests casaments, essencialment polítichs, y que unint prematurament esposos qui eran encare en la infantesa, a fi de conjurar antichs perills, calía vigilar la aparició de nous y majors perills y, com es natural, se prengueren en compte totes les precaucions y seguretats al fer los capítols matrimonials y concertacions, car hauria pogut ser que'ls dos plats de les balánces se reduhissen, ab lo transcurs del temps, a un sol plat, com hauria esdevingut si, per insuccessió varonívola, la muller de Lluis XIII hagués heretat lo regne de Felip III, o si la germana d'aquell y esposa del futur rey Felip IV, hagués, per la mateixa causa, heretat lo regne de França. Per evitar això se feu constar la renuncia de la Infanta dona Agna a la Successió d'Espanya, en los capítols matrimonials que's feren a Madrit, lo 22 de Agost de 1612, renuncia que guiant-se per la lley de Castellá, fou admesa ab les següents cláusules: «Que la cristianissima regina de França dona Agna y *sos fills y descendents* del seu matrimoni ab lo Cristianissim Lluis XIII *no pugan succehir en los regnes d'Espanya* y adjacents sinó en los casos provists per la lley.»

Los principals artícles de la renuncia son aquests: «Que la Sereníssima Infanta, donya Agna, y los fills que tenir puga, mascles y femelles y los descendents d'aquests, tant primogènits com segons, tercers y quarts-génits, en qual-sevulla grau que's trobin d'aquí en abant, que jamay succeheixin, ni pugan succehir en los Regnes, Estats y Dominis de Sa Majestad Católica, ni en cap altre dels demés Regnes, Estats y Dominis, Provincies e illes adjascents, Feudes, Guardianies, ni Fronteres que sa Majestad Católica posseheix de present y que li pertanyen, ó que Sa Magestat

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Católica y'ls seus Successors pugan tenir d'avuy en abant, o que'ls hi pugan pertányer, ni en cap dels llochs compresos, inclosos o a ells agregats, ni en res de lo que en qual-se-vol temps sia adquirit y engrandeixi los dits Regnes, Estats y Dominis que recobri o retorni per qual-se-vol títol dret o causa que sia o puga ser, y encare, qu'en virtud de la Sereníssima Infanta Donya Agna o després en algun dels seus descendents primogénits, segon-genits o ulteriors, arribés o esdevingués lo cas y cassos en que per Drets, Soleys y Costums dels dits Regnes, Estats y Dominis, recobrés o retornés per qual-se vol títol, dret o causa que sía o puga ser, y encare que en virtut de la Serenissima Infanta Donya Agna o després en les de qual-se-vol dels seus descendents primogénits, segons-génits o ulteriors arribes o s'esdevingués lo cas y casos en que per Drets, Lleys y Costums dels dits Regnes, Estats y Dominis y en les disposicions y títols per lo que se succehís y pretengués succehir en ells, y'ls hi hagués de pertanyer la successió, perque de ella y de la esperança de poder succehir en aquests dits Regnes, Estats y Dominis, desd'are's declara que queda exclubida la dita Sereníssima Infanta y tots los seus fills y descendents, mascles y femelles y encare que digan y pugan dir y pretendre que ab les seves persones no resan ni poden considerar-se les rahons de la causa pública, ni en altres en que's pogué fundar aquesta exclusió; y si per manca (cosa que Deu no vulla ni permeta) de successió de sa Magestat Católica y dels Sereníssims Infants y Princeses y dels altres fills que té o tenir puga y de tots los lledesmes successors, que ni per are com ja s'es dit, ni en cap altre temps, cas, ni aveniment de succehir ni pertànyer, no obstant les ja dites lleys, costums y ordinacions y disposicions, en merit de les quals s'ha vingut fent la successió y's fa en tots los dits Regnes, Estats y Dominis, ni obstant qual-se-vulla lleys y costums de la Corona de França y en perjudici dels qui han de succehir en ella, fossin obstacle a n'aquesta exclusió, axi de present, com en lo temps futur y en los casos de diferir-se a la successió, totes les quals y quiscuna d'élles, ses Magestats han de de-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rogar y abrogar en tot quant obstessin o impedissin lo contingut en aquest capítol. Y per son cumpliment y execució entenga-s que: ab l'aprobació d'aquesta Capitulació les derogan y les donen per derogades, y que exament sia entès y s'entenga que queda exclubida y excluhits la Sereníssima Infanta y los seus descendents per no podèr succehir, en ningun temps, ni cas, en los Estats ni Paissos Baixos de Flandes, Comtat de Borgonya, etc., ab tot lo que hi va adjunct y tot lo que a ells pertany, que per donació de Sa Magestat Católica eran de la Sereníssima Infanta Dona Isabel y que han de retornar a sa Magestat Católica y als seus successors mes junct ab això també's declara expressament, que, si (cosa que Deu no vulla ni permeta) arribés a viutedat la Sereníssima Infanta, sense fills d'aquest matrimoni, que en aquest cas quedi lliure de la exclussió que ja s'ha dit y sia capacitada en la successió per tot allò que li puga pertànyer, en aquests dos cassos: l'un, si essen vídua d'aquest matrimoni y sense fills, retorna a Espanya; l'altre, si per conveniencies del bé públich y per justes consideracions, se marida, ab consentiment del Rey Católich son pare y del senyor Príncep de les Espanyes son germà; en quals cassos roman capacitada y hàbil per poder heretar y succehir: que la Sereníssima Infanta Dona Agna, etc.» Aquests capítols sots-signats l'any 1612, foren tantost confermats y jurats en escriptura especial per la meteixa Infanta Dona Agna, a Burgos, lo día 16 d'Octubre de 1615, y altra vegada, a major abundament y ab mes ampla y formal sanció, a consequencia d'una demanda feta pèl regne de Castèlla ajuntat en Corts, en 1618, per que's fés observar y cumplir lo contingut en los dits capítols y per que's promulgués com a lley, la magestat de Felip III donà lo següent decret: «Visto por nuestro Consejo fue mandado que deviamos mandar, como mandamos, que lo contenido en dichos capitulos y escrituras, se guarde cumpla y execute, como en dichos capitulos se contiene.»

¿Quines altres formalitats podian exigir-se a fi de que la renuncia de la Infanta d'Espanya, que temps a venir podia ser mare de princeps hereus de la corona de França, o tenint-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hi dret, s'admetés, en nostra patria espanyola, com lley verdaderament nacional? Parlant en rigor de justicia, si aquella sanció hagués sigut exclusivament de les corts de Castella, no hauria sigut complerta, puix li hauria mancat la de les altres corts, dels demés regnes y sols axí s'hauria pogut dir que tota Espanya l'había sancionat; mes entenga-s que les corts de Castella fóren solament intermediaries en la demanda, y la sanció sortí de qui ab més dret podia donar-la, del rey d'Espanya, del cap de la dinastia a la qual pertanyía Dona Agna, y fou per lo tant nova y veritable lley per tots y quiscun dels regnes y mes principalment, en cas de comparació, y en virtut de les paraules del capítol, que diuen: «... ni obstant qual-se-vulla lleys y costums de la Corona de França.» Si un jorn Lluis XIII, lo deixeble d'En Richelieu, tractra de fer reviure la política d'Enrich IV, com que no podrà, en virtut de l'anterior renuncia, predominar en tota la Península, pot-ser promourà, en contraris estrems d'ella moviments políiichs que'l portin a ocasió d'apropriar-se'n alguna part, y en aquest cas, Catalunya serà la víctima, arribant axí a compliment lo propósit secular de la casa de França; si qualque jorn un successor del meteix Lluis XIII es portat, per drets materns, a la successió en lo tronus de Espanya, tenint-se qu'invalidar la renuncia de que parlem, feta ja la lley nacional y de successió reyal, per demanda de les corts de Castella, serà inevitable una discordancia d'opinions entre'ls distints Estats d'Espanya y una guerra civil, y si tot justament fos Castella la que's declarés per la invaliditat de la renuncia y Catalunya fos conseqüent volent-la mantenir, nostra benvolguda patria catalana no tindria mes remey que sacrificar-se heroycament contra les poderoses forces de Castella y França unides. En una paruala, la renuncia de la Infanta dona Agna qu'hem tingut de ressenyar are com un dels aveniments del regnat de Felip III, senyala de lluny sanchnoses guerres civils en que s'haurà de trobar lo noble Principat de Catalunya; la guerra dita dels segadors, que correspon al regnat següent de Felip IV, y més tart, la guerra de successió, en la qual comença a regnar a

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Espanya una nova dinastia, la Borbonica. Parlarèm d'una y altra quan sia ocasió de fer-ho, contentant-nos, are com are, ab indicar lo gran significat y trascendencia que té la renuncia de la Infanta espanyola dona Agna, muller de Lluis XIII, en lo pertocant a Catalunya.

Durant l'any 1614 segons relació dels *Anales Consulares*, «*quebraren* los Banchs de particulars que hi havía a Barcelona, ab lo qual tant lo comú com los particulars sofriren grans perdues que-s calcularen en un milió, y'ls llibres dels dits Banchs y d'altres qui havían desapareguts també anteriorment, foren depositats a l'arxiu de la Batllia general de Catalunya.»

En los anys 1614 y 1615 obtingueren les armes espanyoles diferents triomfs: en lo primer dels dits anys, per haverse apoderat lo general D. Luis Faxardo de la Mamora, tocant a Tánger, justa conseqüencia d'un altre obtingut també per lo metéix mariner en lo 1610 al dominar lo castell de Larache, amagatall constant de corsaris; y durant lo segon dels anys ja dits, per una gran victoria contra'ls Turchs, en aygues de Caramania. No obstant, durant lo meteix any donà molt que fer als nostres polítichs y als nostres soldats, sens arribar per aixó a la humiliació, lo duch Saboya qui s'apoderà de Monferrato, com ja hem dit en la *Idea del regnat*.

En 1616 y més probablement en 1617, puix se parla dels Concellers d'aqueix any elegits pèl novémbre del anterior, lo Conceller en Cap, mícer Joan Erolas, ciutadà, fou enviat com embaixador a la cort ab gran pompa com ja hem vist qu'era costum en aquells temps, a fi d'obtenir privilegi, que li fou concedit per S. M., per fabricar tota sort de moneda d'argent, y en conseqüencia, la Ciutat feu encunyar los ralets d'argent qu'en deyen *de molinet*.

Lo Dietari, suare citat, recompta, ab més senzillesa que lo Fellu, una gran pluja esdevinguda lo metéix any 1617. «Lo dia de Tots-Sants avingué un gran diluvi general a tot Espanya, tement molts pobles quedar anorresats, car los rius sobrexiren y s'esdevinguéren moltes desgracies; a Barcelona se va patir molt, principalment a la banda de la Ri-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bera on molta gent pensà morir-hi, puix lo mar no engolía l'aygua que baixava per la riera y les aygues del mar arribaven fins al extrem del Born, y per tota la Ribera hi passaven barques.» Lo Feliu, referint-se a un altre Dietari, afegeix que per aquest motiu se portaren moltes reliquies al baluart de Mitjorn y tot lo poble contrit hi acompanyà lo Santíssim Sacrament.

A continuació d'aquest aveniment, lo metéix analista Feliu, fa constar en sa obra que lo díe 10 de Desembre fou publicat un jubileu pleníssim concedit per lo Papa Paulus V, per demanda dels Diputats, a tota la Provincia, «y en desagravio de las ofensas y desórdenes executados por los Vandoleros, y parcialidades de los Narros y Cadeles *(sic)*. quietados por el zelo y grande aplicación del Duque de Alburquerque entonces virrey del Principado.» Lo del jubileu es cert, fins a cert punt, emperò la forma qu'usa l'Analista per esplicar-lo, l'esment especial de *Narros* y *Cadeles*, lo gran mérit tribuhit a l'Alburquerque en la llur extincció, (ponderació o error palesa, car si qualque mérit se té que tribuhir en aquest afer, deu fer-se als tres virreys qui'l precehiren preparant lo terrer, l'un a l'altre, per portar (abant la obra), nos feu posar en guarda tement que per lo contingut de la butlla d'indulgencia restàs anorresada la nostra opinió emesa apropósit de la lleu importancia dels renoms ab que's distingían los dos bàndols y sobre la manera com lo pais considerava als bandolers. La sort va favorir-nos, puix trovarem la esmentada butlla dins l'Arxiu de la Diputació y en ella no s'hi esmentan tan solament los bàndols de *Narros* y *Cadeles*, y qual finalitat no es sino accedir a la demanda feta per los Diputats al Sant-Pare, per que beneexi lo pais.

No sabèm en que's fonamentaria lo desig de que's parla en la demanda, mes st l'hem de deduhir de la resposta, ço es, de la Butlla, tant los diputats com les universitats y'ls particulars no treyan dels seus *camps* e *hisendes* los costumats fruyts, ja feya alguns anys, a causa de diverses malures qui'ls agreujavan, *diversis cladibus opprimi compertum est* (de manera que unicament en la paraula *cladibus* hi ha tota

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la interpretació que'n fa lo Feliu), y com que durant aquell temps era facil qu'alguns haguessin caygut en sentencies d'excomunió y n'estessin ignorants o duptosos, accedint lo Papa a la demanda, encarrega al Arquebisbe de Tarragona y als Bisbes que beneheixin los camps, possessions, béns y persones, ab la condició de que tant los Dipqtats, com les universitats y particulars dejunin tres dies d'una meteixa setmana, rebin los Sacràments y fassan almoyna al pobres, ab tot lo qual quedavan lliures de qual-se-vulla censura en que fossin cayguts; de tot lo qual resulta que tant los qui fan la demanda, los Diputats, com los veritablement cayguts en censura, sabent-ho o no, quedan iguals en la obligació que'ls hi imposa lo Sant Pare, al concedir-los-hi sa benedicció apostólica. (1) Vist lo que's manava en la Butlla los Diputats ho compliren y lo dia 17 de Desembre, segons expressa lo Dietari de la Diputació, «rebuts los sagraments suplicaren a Deu concedís pau y concordia y perdonàs als malfactors los delictes que comesos havian, ço es: los molts robatoris, morts y abrandaments qu'eran esdevinguts per causa dels lladres, morts y furts que havia sofert la terra;» y apres d'enviar la butlla o breu al Arquebisbe, qui encomenà sa puntual observancia als bisbes, feu-se a Barcelona una processó en la qu'hi figuraren les autoritats, nombrosos cavallers y molta gent, anant-se'n cap al Portal dels Tallers, demunt del qual fou bastit un cadafalch, d'on lo bisbe de Barcelona, Don Lluis Sans, benehi *los caps y esplets y tota la terra del present principat y comtats*. Aquest y no altre fou l'objecte y finalitat del jubileu explicat per lo Feliu, quan parla del desagravi per les ofeuses dels *Narros y Cadeles*.

Lo dia 4 d'Octubre de 1618, lo favorit de Felip III lo duch de Lerma (de qui ja hem parlat en nostra *Idea del Regnat*, exí de la Cort y y del Escorial, deixant la governació del regne, que durant tant temps havia tingut, y poch temps abans (segons diu lo Mariana en lo *Sumario*) li portaren lo capell de Roma. ¡A mans de tan ridicols personatges se tro-

(1) Arxiu de la Corona d'Aragó, *Trellats de Butlles, privilegis, etc., del General de Catalunya*, Vol. I, part II, foli 391.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bavan llavors los Estats que constituhian la nació espanyola! Citam lo fet, per quant, en un Index de la antiga Diputació, hem vist consignat que la dita corporació felicità al reunciant Duch, per la honor cardenalicia que se li feya, lo qual, si, veritablement, no era servilisme, com no es de creure, sobre tot en la nova situació en que's trobava lo favorit, gayrebé ho titllaríam de burla cortisana.

En lo mes de Novembre de 1618, aparegueren dues cometes vers Llevant y los Dietaris consignan qu'eran visibles de per tot arreu d'Espanya.

En aqueix meteix més, lo dia 25, se començaren a Barcelona grans alimaries y festes, ab motiu d'haver arribat la butlla del Papa Gregori XV, en la qual manava que no's disputàs més sobre la Immaculada Concepció; reservam aquest fet per la part eclesiástica, com lloch més avinent.

Sens determinar-ne lo día, ni'l mes, y com aveniment propri del metéix any, los *Anales Consulares* récomptan aquest importantíssim succés: En lo dit any En Bartomeu Nadal y son germà, per manament del Rey N. S., qui desitjava saber si podría trobar mellor y més fàcil pas envers les Illes Filipines. muntaren en carabeles y fent-se a la mar, descubriren, més avall del freu da Magallanes, un altre freu que's diu de Sant Vicents.»

Avingueren durant lo metéix any y'l següent noves competencies una entre lo Concell Reyal y'ls Diputats, per haver aquests residenciat als del trieni anterior y havet-ne empresonat al Concell Reyal qui admeté lo recurs; refusaren ab rahó los Diputats aquest procediment car l'Audiencia no tenía res que veure en la jurisdicció d'aquests, per residenciar als seus y's vegeren tantost maltractats per lo metéix Concell qui'n feu empresonar alguns y—consigna lo Feliu,—«ajuntà disgusts sobre disgusts lo Virrey don Manrique de Lara, pretenent que la ciutat de Barcelona devía posar-se de sa banda per treure l'empresonat de la Diputació y's varen dir paraules assats greujoses.» No sabèm qui potser aqueix Virrey Lara que no figura com a tal, en cap de les llistes conegudes, mes ab tot y ser interí o transitori, si obrà axí, se

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

acreditava de tenir ben poca prudencia, pretenent fer servir los Concellers de policía del Capità general, en contra d'uua corporació de totes maneres més venerable que la fama que al dit militar poguessin donar los seus mérits y gestes. Creyem que's tracta de la metéixa autoritat, car com cosa del metéix témps, y a continuació diu l'Annalista que'n la processó de Corpus lo Virrey pretengué que lo capità de sa guardia portàs una de les vérgues del tàlem que duyan los Concellers y que per conseguir-ho se barrejà entre aquells lo capità, no permetet-ho nostres magistrats populars y d'aqui vinguéren consultes, embaixades, disputes y répliques per abdues bandes. Aquestes disputes acaban com sempre ab la intervenció d'altres autoritats y corporacións civils o eclesiàstiques qui's proposan acabar l'escándol, ab lo qual res hi guanya lo pobre pais, o més ben dit, se proposan apaybagar la susceptibilitat dels uns y la tivantor o vanitat dels altres, extrems complertament contraris com representació de dues diverses races y temperaments que, de día en día, se troban en mes gran pugna y com que té d'arribar ocasió en que's trovin davant per devant, n'ha de resultar forçosament un retóp tan violent com estrepitós.

Per l'Abril del 1619 lo Rey Felip marxà a Portugal acompanyat del seu primogénit qui fou jurat allí; en corts, com successor de la Coróna; ¡Qui li había de dir que quan arribés a ser rey, aquell estat de la península hispànica qui llavors lo jurava com futur sobirà, justament habia de ser lo qui s'havía de sotstraure del seu domini per no tornar a ser may-més part del regne espanyoll

A l'any seguent 1620—y no en l'anterior com diu equivocadament lo Feliu—«arribà al moll de Barcelona una esquadra de galéres d'Espanya y'ls seus tripulants establiren taules de joch davant les barraques de pescadors que hi ha sota lo Baluart del Mitjorn, en un replà de pedra picada que hi ha allí al costat d'una paret alta y llarga, lla on comença lo moll y solían descarregar antigament les barques qu'arribaven, (l'empedrat y la paret desapareguéren en 1640 a fí de aprofitar la pedra per lo bastiment de les muralles de mari.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

no) y ab unes veles que pararen a fí de que'l sol no'ls toqués fou sufiient per la instalació posar-hi a sota les taules on se acoblaren a jugar alguns del pais qui pot-ser no tenian res per menjar a la casa llur. Quan los Concellers n'hagueren esment hi varen trametre lo Conceller quint, En Gabriel de Pedrola, qui acompanyat d'altres persones arribà a n'aquell indret y apoderant-se de les taules, banchs y altres objectes que hi havía y fent-ne fer un munt y ajuntà llenya y manà calar-hi foch, a fí de que no'n quedés ni rastre.» En los meteixos *Anales Consulares*, qu'es d'on extrayèm aquesta noticia d'alt exemple per tots los temps y costums, s'hi veurà palesament que lo conceller tramès era dels qui foren elegits pêl càrrech municipal, a les darreríes del any 1619, çò és, dels qui actuarèn durant l'any immediat.

Indica senzillament lo Feliu en los seus Anals, que «aquest any (1620) lo Rey embià ordre a Barcelona per que satisfés lo compte dels seus drets, pagant lo Quint, essent això causa de disgusts.» Aquestes temptatives ab que's distingí lo successor en lo govern del duch de Lerma eran semblants a les que s'assajaren en altres indrets d'Espanya y que sapigueren heretar en lo regnat posterior, altres polítichs desballestadors y'n farem esment especial després del actual regnat.

Durant lo meteix any, hi hagué en alguns indrets de la costa qualques escomeses entre nostres vaixells y'ls dels corsaris qui s'hi avehinavan ab dolents propósits y, devant de Barcelona, lo Marques de Santa Creu general de les galeres d'Espanya, ab les seves y les dè Catalunya destruhiren y s'apoderaren de dues naus grans de moreschs, encare (segons diuhen) que ab alguna pérdua.

L'any 1621 quan feya encare tan poch temps que lo jove successor de la corona havia realitzat lo seu matrimoni y s'havia vist jurat a Portugal (tenia llavors 16 anys) fou de mala sort per son pare, lo rey Felip III, puix lo dia darrer de Març, quan menys era d'esperar y essent jove encare puix tenia quaranta-tres anys d'edat, y vint-y-dos y mitj de regnat, morí a Madrit, víctima de la etiqueta palaciana, o

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mellor dit, de la indiferencia cortisana, com ja hem explicat en altra ocasió, (veja-s la nota de la pl. 26-27.

Encare que'l rey Felip havia fet testament a Portugal, quan hi estigué malalt, en va fer un altre lo dia abans de sa mort y en ell donà lo dret de successió, un aprés l'altre, als seus fills mascles, després a la Infanta dona Maria y'ls seus descendents, substituhint-los la de Saboya y esclohent la de França. Fixi-s lo llegidor en aquesta disposició, per convencer-se de quines eren les lleys vigents de successió regia en aquella época y de quina manera caldrà esforçar-se per tergiversar-les més en avant, lo qui en això tindrà un positiu interés.

Resumirèm aquí, com de costum, los noms dels fills del difunt monarca: los mascles foren l'immediat successor Felip, Carles qui morí als 25 anys, Ferran qui fou elegit cardenal y administrador del arquebisbat de Toledo, als deu anys d'edat, després virrey de Catalunya, y més tart governador de Flandes, y Alfons, qui no més va viure un any; les femelles foren Agna, muller de Lluis XIII, Maria qui visqué dos mesos, altra Maria qui's maridà ab Ferran Rey d'Hongria, fill del Emperador, y Margarida qui mori poch temps després de naixer.

Cap fill illegítim, menys de saber-se, deu atribuhir-se al rey Felip III y en aixo es digne d'elogi, tota vegada que durant segles han sigut tants los reys qui han deixat fills borts y ab ells l'exemple més perniciós al prestigi de la monarquia y a la moral pública. Lo Florez, en ses *Reynas Católicas*, assegura que lo rey Felip sobrevisqué deu anys a sa esposa «sin conocer otra mujer.» Fama tenia de ser bondadós y expléndit y'l consignar aquestes qualitats es de més justicia, que les exageracions ab que l'analista català Feliu plora la mort d'aquest rey, com plorà de la meteixa manera lo de tots els altres qui'l precehiren.

Reposa lo rey Felip III a l'Escorial, juni ab los seus predecessors y ab los fills y muller que Deu li havia donat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Fundació de Caputxines a Barcelona y Girona, y de Caputxins a Cervera, Vich, Tortosa, Igualada, Mataró, Gracia, Sant Celoni y Arenys; de Servites a Sant Llorenç de Vilarodona, a Montjuich de Barcelona, a Belloch de Cerdanya, Ampuries, Sant Boy, Marsá y Barcelona; de Carmelites descalços a Reus y Tortosa, de Carmelites calçatts a les Borges; de Menors a Barcelona y Hostalrich; d'Agustins a Corbiach y Cambrils; dels colegis de la Companyia a Lleyda y Manresa; de Dominichs al Penadés, Brufaganya y Solsona; de Dominiques a Manresa y Perpinyá; de Sant Francesch de Paula a Girona y de Cartovans prop de Lleyda. Concjlis y matefries de que tractaren: La Quarta y L'Excusat, la inobservancia del cerimonial Romh, vexacións, canonitzacións de Sant Ignaci, Santa Teresa, Sant Oleguer, Sanl Bernat Calvó, y P. Angel del Pas, declaració de dies festius, secularització del capitol de Tortosa, la diocessis d'Elna, monestirs on s'amagavan los malfactors, segons lo Virrey, galeres contra corsaris, beatificació de Sant Francesch de Borja, subsidi del clero y empre onaments d'eclesiástichs. Principal rahó de congrégar-se los Concilis. Butlles importants; separació de Franca, dels monestirs de Cuxà Arlés, Camprodon, Sureda, Canigó, Fluvià y Gerri, subjectan-los a la provincia Tarragonina, reforma benedictina y reducció de priorats aillats als seus corresponents monestirs; colegi de novicis Benedictino a Lleyda y Seminari a la Seu d'Urgell; secularització de Canóniques Agustinianes, incorporació d'algunes al conjunct de distribucions de Barcelona y erecció d'arcedians del Llobregat y de Barcelona, institució de Colegiates a Sant Joan de les Abadesses, Ager, Vilabertran, Estany y altres, y facultat al arquebisbe de Tarragona per absoldre los monjos excombregats. Solemnitats y festes, eclesiàstiques y civils, per la canonització de Sant Ramon de Penyofort. Acte notable de la Universitat literaia per jurar la defensa de la Immaculada Concepció. Trellat de la Verge de Monserrat ab assistencia del Rey, jubileu en bé de la pau y benedicció de camps y regions. Na Serafina Morell, confosa per lo Feliu ab la savia juliana. Festes per la beatificació de Santa Teresa.

La meteixa causa que produhí, en lo regnat anterior, tan crescut nombre de fundacions d'ordres noves a Catalunya y major eypandiment de les antigues, continua are eu lo present regnat: si bé, com fa de bon compendre, aquesta ac-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tivitat tendeix a limitar-se a mida que's van satisfent les necessitats de propació, ja en diferents indrets o comarques del Principat, ja en determinats pobles on la pietat particular es la qui ajuda generalment les novelles fundacións.

En 1599, estant los reys a Barcelona, fundaren, junt ab los Concellets, la Religió (que per aquesta circumstancia se nomena Reyal) de les Caputxines a la esglesia de Santa Margarida, essent lo Patriarca d'Alexandria, Nunci del Papa, lo qui donà l'hábit y nomenant fundadora y abadessa a una dona ilustre, exemplar en tots los estats, trobant-se en viutedat en aquella ocasió, dona Serafina, a la qual agregà nou companyones més, donant-les-hi lo vel lo Bisbe de Barcelona en 1602, y aprobada la ordre per Paulus V, fou lo convent de Barcelona sementer per molts d'altres a Espanya, tant es axí qu'en lo meteix any en varen sortir algunes religioses per fundar a Valencia, y a Girona's fundà un altre convent del meteix ordre. En 1518 se fundà lo convent de Madrit y per aquest objecte sortiren també Sors del convent de Barcelona. Los convents de varóns del meteix ordre, o sia de Caputxins, foren en major nombre—y's compren perço com l'austeritat s'avé més ab la virior y resistencia dels homes que no ab les de les dones,—y en 1506 fundaren a Cervera, en 1607 a Vich, on hi tenian lo convent nomenat del Angel Custodi, en 1509 a Tortosa y a Igualada y allí dedicaren la seva seva esglesia a Sant Joan Evangelista, y en aquesta vila a Sant Francesch; en 1610 a Mataró, sots la invocació de Nostra Dona de la Gracia; en 1617 los qui ja estavan establerts a la Casa de Nostra Dona de Puigvert a Bellver baixaren a establir-se a Sant Celoni, y finalment, en 1518 se fundà lo convent d'Arenys. Los servites en 1599 fundaren a Sant Llorenç de Vilarrodona y entraren en lo meteix any a la esglesia de Santa Madrona qu'existia a la montanya de Montjuich; en 1605 a Belloch de la Cerdanya; en 1606 a Empuries; en 1609 lo convent de la Visitació de la vila de Sant Boy; en 1611 lo convent de Marsà, sots l'advocació de Sant Marsal (aquest y l'anterior sots lo patronat de la casa de Cardona;) y lo 9 de Juliol de 1618, los qui demo-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ravan en lo convent de Santa Madrona a Montjuich, com ja hem indicat, deixaren aquell sojorn que fou ocupat llavors per los Caputxins y passaren a Barcelona, on, segons lo Feliu, edificaren la esglesia del Bon-Succés, posant-s'hi la primera pedra lo 14 de Juny de 1626 (1). Los Carmelites descalços fundaren a Reus en 1606, ajudats per Don Francisco Robuster, Bisbe d'Elna; en lo meteix any, lo convent nomenat del Cardó que's troba en desert a Tortosa; y'ls carmelites calçats en 1607 a les Borges, (ignoram quines Borges sian). La fundació de Menors a Tarrassa, (única d'aquest ordre, durant lo regnat de Felip III,) data del 21 de Maig de 1609 y la edificació de llur esglesia del 22 de Setembre; potse dir altretant de la fundació unica dels Mínims qui s'establiren a Hostalrich en 1610. Los Agustins fundaren a Corbiach, terme de Mosset, en 1609, ocupant un convent que abans havía sigut dels Servites y més tart dels Trinitaris y a Cambrils en 1615; y, en 1619 (segons lo Feliu ab referencia al Massot), «lo 18 de Desembre posaren lo Santissim Sagrament en la hermosa y ornada esglesia de Santa Mónica y eniraren los Agustins descalços a viure en lo convent, deixant lo de Sant Beltran que'ls hi havia concedit la ciutat, l'any 1618, que havian fundat a Barcelona.» Lo colegi dels P. P. de la Companyia, a Lleyda, data del 1603, y'l de Manresa per D. Luperci d'Arbien del 1616. Tres son les fundacions de Dominicans (Pares Prehicadors) que's comptan, durant lo regnat que 'ns ocupa, la del convent de Sant Ramon al Penadés y'l de San Magí a la montanya de Brufaganya en lo 1603, y'l colegi de Solsona en 1614, o pot-ser en l'any anterior; y dos de Dominicanes: lo convent de Manresa en

(1) Aquestes dues dates, la del trellat y la de la erecció de la nova esglesia, probablement les equivoca lo Feliu, de qui hem pres la noticia, car no s'enten com trelladats a Barcelona varen trigar tants anys a començar llur esglesia. Aquestes dues notes dels *Anales Consulares* aclaran, a nostre entendre, lo dupte.—«1616. En dit any los Concellers tregueren de Santa Madrona los Pares del Bon-Succés qui vingueren a l'interior de Barcelona y edificaren esglesia y convent, en lo carrer dels Angels, cantonada al de les Ramelleres, en direcció als Tallers. —1625. En dit any se va reedificar l'esglesia de Santa Madrona en la que hi establiren Caputxins en 1616, com ja s'ha dit, quan en van treure los P. P. Servites qu'are son a Barcelona.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

1602, al qual hi anaren religioses dels Angels de Barcelona, ocupant lo monestir de Francescanes de Santa Clara que s'havia extingit, y'l convent de Perpinyà en 1612. Finalment los P. P. de San Francesch de Paulą fundaren a Girona en 1611, sots la advocació de Santa Maria-Magdalena, y'ls Cartoixans en 1599, lo convent d'*Ara Coeli*, a una lléuga de Lleyda, lo qual abandonaren tantost. (1)

Ab gran satisfacció podèm ocupar-nos en aquest regnat dels Concilis Provincials, sens que'ns sia menester justificarne lo nombrę y endevinar la llur existencia per medi de referencies, no sempre exactes, o iper les capçaleres de les constitucións ordenades en conjunct, com gayrebé sempre hem tingui de fer-ho fins are, puix tots los Concilis Provincial, desde 1598 fins al 1757, se troban ordenats sens cap interrupció en llurs actes y sessións, y contenen tots los documents tramesos o rebuts, ço es, forma quiscun un procés a-part en lo volnm V1 de la valiosa pnblicació, a la qual altres vegades nos hem referit, feta en 1866 per lo senyor Ezenarro qui va rubricar-la axí: *Obras del E. e S. S. Doctor don José Domingo Costa y Borras*. Aquest avantatge nos indueix a fer un veritable exámen, al menys de lo més principal que's refereix a quiscun dels Concilis y anèm are, per lo tant, a fer un extracte dels processos, com una de les parts més importants de la Historia Eclesiàstica de Catalunya, y axis, a sa vista, podrà lo llegidor fer les meteixes deduccions que férem en lo capítol precedent, respecte al benefici que reportxren a la nostra patria per mantenir-hi la Unitat Catòlica y sanejar les costums, tant de les noves fundacións d'Ordrss més austeres com lo zel dels nostres Prelats en vetllar per la consecució d'abdos estimables obgectes.

Lo darrer Concili Provincial correspon al regnat ante-

(1) En lo pertocant a les fundacions de convents a Catalunya vejau la interessant obra del Canonge de la Seu Barcelonina Doctor D. Cayetà Barraquer y Roviralta «Las—Casas de Religiosos—en Catalunya—durante el—primer tercio del siglo XIX .....Barcelona. Estampa de Francisco J. Altés 1906. Dos volums. Obra de gran erudició y utilissima per la gran abundor de noticies e ilustracions gráfiques, fotogravats, planols, documents, etc, etc. (N. del T.)

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rior, o sia de de Felip II de Castella, presidit per l'arquebisbe don Joan Terés essent per lo tant lo del any 1598 convocat lo 7 de Desembre del any anterior. En ell se donà la «preferencia entre tots los assumptes al subsidi que lo Rey demanava ab urgencia per atendre als gastos de la guerra contra'ls infeels y defensa del Estat.» En lo capítol adterior hem explicat de quina manera prengué lo Braç Eclesiàtich la exigencia del *Excusat* per lo Rey, y ab tot y sobrar-li rahons al nostre clero per no accedir-hi are veurèm com anà transigint, com fa a descubrir per lo següent extraete que fa lo compilador det Concili: «L'alocució que lo president dirigí als Pares del Concili es una mostra del gran respecte ab que aquesta assamblea tractava al monarc al monarca y als seus delegats y de la generositat ab que'l clero contribuhix a la defensa del Estat, malgrat la gran pobresa d'algunes diócesis, com ho proba la sentida exposició del Bisbe d'Elna, Noranta mil escuts fou la cantitat que lo Concili otorgà al Delegat regi, per la part uue corresponía a Catalunya, dels quatre-cents-vint-mil escuts anyals concedits por lo papa Climent VIII en la pròroga del subsidi eclesiàstich.—Es a l'ensemps digna d'elogi la severitat ab que los Pares del Concili excluhien lo Delegat regi de tota intervenció en los altres afers que no eran de sa incumbencia, y tant en aquest com en los altres Concilis, se veu constantment que tant aviat qnedava ajustada la *concordia* lo Delegat donava mercès en nom del Rey y prenia comiat del Concili que continuava les seves sessions.»

Era, donchs, la concordia o nou arranjament ab lo Rey, lo móvil d'aquella congregació eclesiàstica a la qual se presentà lo Comisari Regi, dihent que venia tramès per lo virrey de Catalunya, en nom del Rey (forma que no deixa d'esser bastant estranya), y entregades les seves credenc al y'ls bréus de la pròroga del subsidi eclesiàstich otorgat per lo papa Climent VIII a Felip II, se nomenà una comissió per arreglar dita concordia que consistia en accedir al pago d'un quinqueni per valor de quatre-cents-vint mil ducats cad'any, a raho d'onze rals cada ducat, «y proposàaren los termens

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de la concordia per la summa de *noranta-mil ducats* que corresponia satisfer a n'aquesta provincia.» Lo bisbe d'Elna presentà una súplica per que disminuissin la quota que pertanyía al seu bisbat, a fí de que l'ajudessin una mica, car a conseqüencia de la guerra desastrosa que feyan los luterans francesos en los comtats que comprenia la seva diócessis, ni tan solament podia tenir colectors, y essent interrompuda l'agricultura, *la quarta y l'Excusat s'habian de pagar sens rebre fruyts;* no consta si sobre aixó va pendre-s alguna determinació, constant solament que la concordia s'aprobà, que'l Comisarí y'l Virrey donaren mercès a fa Comissió per la «espontaneitat unànima ab que habia acordat contribuhir (lo Concili), no obstant los considerables gravàmens que sufrien los interessos del clero;» y que «acabat satisfactoriament l'assumpte del subsidi (diu lo meteix compilador) continuà l'assamblea les seves discusións sobre assumptes referents al regiment de les esglesies, beneficis y altres materies) sens que lo Llegat regi tornàs a presentar-se a les cinch sessions que's celebraren després de la estipulació del subsidi.» (1).

En 1602, en lo regnat de Felip III, se celebrà altre Concili a Tarragona sots la presidencia del metetéix arquebisbe qui presidí l'anterior, Don Joan Terés. Se celebraren trentavuyt sessions en les que los PP. assistents tractaren diferents qüestions: foren les principals la inobservancia del Cerimonial Romà que ja's remarcava en tota la provincia, y per aixó fou nomenada una Comissió qu'examinàs si la observancia trobava alguna dificultat (cosa veritablement rara); (1) les queixes dels síndichs dels capítols a causa de les

(1) En lo Dietari de la Diputació se troba una carta del Rey dictada a Saut Llorenç a 6 d'Abril de 1608 y endreçada al Virrey, accedint *a les rahons da tanta consideració com hi ha per no tractar del augment*, que, segons sembla, fou de 7.000 lliures cad'any y que per conseqüent continuàs la concordia; nou indici que proba la incessant exigencia de dinerz per part del govern de Felip III y la gran condescendencia dels nostres clérgues.

(1) No'm ha semblat cosa tan extravagant, després d'haver vist la butlla de Climent VIII en la qual mana esmenar certes errors que hi havía en lo Missal, oltra los que esmená Pius V y dona regles als tipógrafs sobre la manéra com deu esser estampat aquell llibre. *Bularium Romanum* de Turín Vol. XI pl. 88. Es la butlla del any 1604.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vexacions que les autoritats municipals cometien contra la immunitat eclesiàstica (2); lo progécte que's tenia a Roma de carregar ab pensións tots los curats que quedessin vacants a Espanya, en un mes reservat a Sa Santedat; les canonitzacions de Sant Ignasi (aquesta per demanda dels Concellers de Barcelona), de la M. Teresa de Jesús, de Sant Olegucr y del V. Bernat Calvó; los imposts, sobre qual punt «se llegí una exposició del clero de la diócesis de Tarragona manifestant al Concili la seva extremada pobresa, puix la renda que tenía cada prevere no arribava a un ral diari y durant la Coresma era de catorze diners, ab la qual no podia atendre a les seves necessitats y aixo no obstant se'l feya contribuhir al pago de la Quarta y del Excusat y ademès los hi treyen les càrregues dels seus benifets,» a remeyar aixó demanavan que la rénda arribàs a tres sous; una carta de S. M. en la qual demanava al Concili recursos en diner, per remeyar les greus y perentories necessitats del Estat, a la qual va respondre-s, acordant «que s'enviés a S. M. la major suma possible, qu'eran dotze-mil lliures que anés una embaxada del Concili a Valladolit; los comptes del Excusat y firma de la concordia ab lo Rey per la próroga del subsidi; lo decret en que's declarava festiu lo dia de Sant Ramón de Penyafort, y per últim, altres assumptes d'interés secundari essent solament quatre les constitucións que's promulgáren en lo dit Concili.»

Per evitar confusións sobre'l nombre de Concilis que's celebraren durant lo regnat que'ns ocupa, creyèm indispensable reproduir aquí les dues següents observacións que fa molt oportunament lo compilador al final del que acabèm de descriure: «En lo procés del Concili de 1608 se fa referencia en la pl. 32 a un altre Concili celebrat en 1602 a Barcelona,

(2) En la sessió X se presentà lo memorial d'aquestes queixes que fou ocasió de quets fés una constitució per evitar semblants abusos. No sabèm si's refereix al metéix assumpte l'extracte de la sessió VI, on lo compilador diu: «Los síndichs dels capítols de Catalunya demanàren una Costitució que posàs fre a les invasions del Tribunal del Conceller, encarregat de dirimir les competencies entre la jurisdicció civil y la eclesiàstica, etc.» cosa que no comprenèm per ignorar potser que haja existit aquell *tribunal del Conceller*, que no coneixèm.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mes la cita aquella induptablement està equivocada, per quant a la pl. 26 parlant de lo meteix, diu lo Concili se celebrà a Tarragona. Si s'hagués celebrat a Barcelona s'en faría esment en lo Episcopologi de dita seu, en lo Pontificat de Don Ildefons Coloma qui començà el 1599 finant lo 1604; y lluny d'aixó s'hi llegeix tan solament que aquest prelat assistí al Concili de Tarragona del 1602.—També s'indica un altre tercer Concili, en lo procés del que en 1624 conyocà lo Vicari Capitular, qui retregué en defensa del seu dret, un altre Concili convocat també per un Vicari Capitular, en dit any 1603; mes, no es probable que aquest Concili, si's celebrà, fos provincial, car s'acabava de celebrar lo del arquebisbe Terés y per lo meteix sería regularment diocessà.

En 1607 y en 1608, sots la presidencia del nou arquebisbe D. Joan Vich y Manrique, hi hagué Concili a Tarragona essent l'objecte per que principalment se celebrà (com axí ho consigna lo compilador) la próroga de la gracia del subsidi eclesiàstich, de manéra que ab tot y celebrar-se trentacinch sessions, tractant-se també d'algun aosumpte iniciat en lo Concili anterior com la canonització dels Beats Ignasi y Oleguer y's començaren altres dos nous assumptes la secularització del Capítol de Tortosa, (l'unich qu'encara era regular en aquells temps) y la canonització del caputxí, Pare Angel del Pas; no's promulgà cap constitució y tot se reduhí a otorgar, lo dia que's presentà al Concili lo Comisari regi, l'ajust o concordia del subsidi, *ab la generositat de sempre*, (com diu lo compilador).

La meteixa causa que produhí lo Concili anterior, feu necesaria lo convocació d'un altre: en 1613 (cinch anys aprés, o sía passat un *quinqueni)*, sots la presidencia del arquebisbe D. Joan de Montcada. Heus ací lo primer comentari del seu compilador: «Aquest Concili no fou convocat per cap reforma, sino tan solament per tractar de la nova prórroga del subsidi, continuar alguns assumptes pendents y començar-ne altres de summa necessitat. Se celebraren 13 sessions y no-s promulgà cap institució.» A la sessió III quedà ja aprobada la gracia del subsidi, en la metéixa forma que'ls anteriors,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

«malgrat la gran pobresa y fatalíssim estat del clero,» y durant les següents foren objecte de l'atenció dels PP., los següents assuptes, entre altres: I.—Una demanda del Capítol d'Elna (que no es transcrita) la qual—segons diu. lo compilador—era endreçada al Concili a fi de que «s'interessés, devant del Rey, a fi de que's conseguís la incorporació de dita esglesia a la metrópoli de Tarragona, separant-la de la de Narbona,» lo qual faría creure qu'encare en lo 1613 lo bisbat d'Elna no depenjava del metropolità de Catalunya, essent axis que fa poch qu'hem vist qué'l Prelat d'aquella diócessis venía als nostres Concilis y demanava dispensa del subsidi que cobrava lo Rey d'Espanya, cosa que no hauría fet, ai en efecte hagués depenjat del de Narbona; emperò segons lo dictamen dels Comisaris consultors, que's transcriu, sobre l'assumpte promogut per lo d'Elna, s'hi veu clarament que de lo que's tracta es d'una causa del Bisbat d'Elna ab l'arquebisbe de Narbona, qui demanava que fos represa y en la qual deuría haver-hi alguna dificultat en la manéra de dur la defensa, com és de veure per les paraules del referit dictámen que transcribim, lo més literalment possible: «Sembla que la provincia deu favorejar aquest negoci, ja que's deixa a la resolució de Vostra Senyoría Ilustríssima y del Sagrat Concell, per quant en lo dit negoci hi ha l'interés de Sa Magestat, per ser de son patronat Reyal y al metéix temps per l'interés de la Quarta décima y del Eycusat, ajuntant-s'hi a l'ensemps l'interés de Sa Senyoría Ilustríssima, per *la autoritat e interés del seu Tribunal ó Consistori*; e interessa també molt a la Provincia per no perdre (y es aquesta la proba de que encare no s'havía perdut) una esglesia germana, Catedral y *sufragania*, y finalment per l'interés del metéix Capítol y Esglesia d'Elna. Y havent-hi, com hi han, tants interessats convé que's consulti principalment ab Sa Magestat la manera de defensar aquesta causa.»

II.—Un memorial del Delegat o Comisari regi (en lo qual acredita ben clarament qu'es ressó de les opinions del virrey Almazan). per manifester lo perjuhí que resultava de ser tan amplia la immunitat de les esglesies, en acollint-s'hi los

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

malfactors y gent de mal vinre, s'en serveixen com de propria vivenda d'on surten per fer homeys, robatoris y altres insults, y arriba a dir que d'això n'hi ha molts exemples a la ciutat de Barcelona, «de tal sort que avuy podría dir-se propriament, ço que Christ Senyor Nostre digué al Temple de Jerusalem: *Cova de lladres*, (axí s'expressa l'amich del Virrey, consignant un fet que la Historia ignora y que no's consigna en cap document),» per lo qual suplica al Concili que sia servit reduhir la immunitat a més poques esglesies, y's tregui dels monestirs, hospitals y ermites y que fassa emparedar les portes y finestres de les cases vehines que's per on penetran dins les esglesies; a aquest contestan los Consultors del Concili danant un dictámen d'una manera tan prudent com entenimentada, puix alegan qu'essent l'assumpte de tan gran importancia, lo deixaràn per lo primer Concili Provincial, que's convoqui, en lo qual prengan part tots los los Pselats, per tractar de la reforma de costums, y que's faràm noves constitucións y s'interpretaràn les autigues, y, «entretant podràn tots los Ordinaris fer moltes provisións particulars, per remeyar tots los excessos que *diu lo Senyor Marquès d'Almazan, que son comesos pels delinquents* qui s'acullen a les esglesies o cases que frueixen d'immunitat;» no obstant aquesl dictámen lo Concili decretà al punt que l'arquebisbe escrigués als bisbes per que fessín emparedar les portes y finestres, com s'ha dit, y queiscun d'ells introduesca aquest remey en sa diócesis, *para dar gusto á Su Excelencia*.

III.=Una proposició y acort del meteix Concili que no deixa de contrastar ab l'assumpte anterior, ço es, a fí de «que's demanés al Capità general que adoptàs alguna disposició per contenir los lladres y malfactors,» y dihèm que contrasta, per que resulta que lo Virrey s'explica lo foment del bandolerisme per la immunitat de les esglesies, y'ls representants d'aquestes víctimes d'aquell, recercan la remey en la meteixa persona qu'en certa manera los hi dona la culpa: en aquest concepte, *después de un largo y maduro coloquio* lo Concili eleva son acort a decret, manant trametre embaí-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

xada al Virrey encare qu'expressant-se en térmens, que son molt dignes d'atenció, si s'observen bé: «... mostrant-lí la greu estretor en que's troban tant l'ostament eclesiàstich, *com los altres*. del dit Principat y Comtats y'ls danys que'ls hi sobrevenen per causa dels lladres y *d'eltres enemichs* de la pau y tranquilitat pública, suplicant-lí que sia servit remeyar-ho, y *en cas de quo aixó no fés efecte a Sa Excelencia*, que se'n doni compte a Sa Magestat.»

Lo Concili dona *instrucciòns* als comissionats de la embaixada tramesa al senyor d'Almazan, y en elles, ademés de consignar la manera com s'han de portar ab S. E., s'indican alguns aveniments feréstechs que li han de comptar per convence-l del mal estat del pais y en particular del estament eclesiàstich, donant-li també «una llarga y espaventable relació d'atemptats comesos contra la Religió y'ls seus ministres» (ço que ve a refermar tot quant tenim dit en aquest capitol, en la part civil, en lo de la sobergaría del senyor Marqués que publicava que havia fet més que tots los virreys anteriors, en la extirpació del bandolerisme y pacificació del pais); y com que alguns dels capítols de les dites *Instrucciòns* son de gren significació en los llurs térmens—reproduhirèm també aquí alguns d'aquests que tenen gran relació ab lo que ten'm dit, anteriorment, sobre aquesta materia; «Faran present que per part de tot l'Estament Eclesiàstich s'han donat a aquest S. C. moltes y sentides queixes de grans sacritegis, róbatoris, captiveris y morts de persones eclesiàstiques, que's cometen cada dia... y's té per cosa molt certa, qu'entre aquesta gent dolenta ni han molts qui son heretges y enemichs de la Santa Fe Católica... etc.—Convinrà suplicar a Sa Excelencia que sia servit entendre, que moltes persones que no's cuidan tant com deurian del servey de Nostre Senyor y de la Magestat Católica y del honor de sa persona, *li volen dar entenent* que *aquest Principat esta molt tranquil y que, de present, no pateix danys de tanta trascendencia com se li manifesta, y que no son tan grans que, en altres ocasions, no'ls haja sofert ja, anyadint-hi encare, que tot quan se li diu tocant a n'aquest afer son fingiment y suposicions voluntaries de per-*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sones qui volen deservir a S. E., valent-se d'aquest medi y això procurarant los comissionats fer-li compendre que. *es tot lo contrari y qu'estem are en un estat dels mes miserables, com jamés nos hi haviam vist...*—De manera que aquesta persecució y treballs tenen tan tribulat lo Estament Eclesiàstich y'l setvey de Deu N. S., en les esglesies foranes se troba en tan misereble estat que si, tantost no s'hi posa remey, tots les hauran d'abandonar; y'ns trobém ja en tal situació que no's troban clergues qui les vullan servir y ni tan sols cap frare dels qui no s'avenen ab la clausura dels seus monestirs.» (1).

IV.—Una carta dels Diputats per que'l Concili s'interessés ab lo Rey a fi de que milloras lo servey de les galeres destinades a perseguir los maures: se fundan los solicitants en que los drets imposats en les darreres corts anavan en diminuició, y no podent-se mantenir les quatre galeres destinades a guardar les costes, proposan que's reduheixin a dos, y tota vegada que prestan més gran servey que totes les altres, son del parer de que S. M. deu subvencionar-les ab lo producte de la Quarta y del Excusat d'aquesta Provincia, car no es just que aquests drets serveixin per altres galeres, ja qu'aquest Principat en té de prories y donant tan bons resultats y adhuc millors que no les altres galeres de S. M.....;» demanda que lo Concili rebé ab gran complascencia, encarregant-se de recomenar-la a Sa Magestat, qual resolució comunicarà als Diputats, quan sia oportú. Apart d'aquests quatre assumptes principals, se renova la memoria d'algun altre iniciat, pot-ser, en Concilis anteriors, com es la beatificació del Pare Francesch de Borja y fineix lo Concili, quedant aplaçat per lo 15 de Setembre, aplaçament «que no's troba consignat en cap procés, (diu lo compilador) ans molt al contrari, hi han indicis de que no tingué lloch per la inseguritat y por que feyan los malfactors qu'infestaven lo Principat.»

Lo darrer Concili corresponent al regnat qu'estem histo-

(1) En resposta d'aquesta demanda y embaixada, deuria ser la carta del Almazan qu'hem copiat a la part civil prenent-la del P. Villanueva qui digué ha' ver-me vist l'original entre les actes del Concili.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

riant se celebrà en 1618, es dir, igual que l'anterior, passat un quinqueni desde'l darrer subsidi que'l clero havia pagat al Rey, o sia quan s'atançava la celebració del altre. Fou presidit per l'arquebisbe D. Joan de Montcada, y aprés de la primera secció, de vuyt que se'n celebraren, destinada a les formalitats de rúbrica y ceremonial d'obertura, ja en la II «lo president donà compte de la nova próroga de la gracia del subsidi a favor del Rey, la que fou acceptada per lo Concili.» Es molt notable ço que n'extracta lo compilador, relatiu a la secció VI, donchs, malgrat l'acort pres en la I, diu que «fou llegida una demanda dels Comensals de la catedral de Tarragona per que lo Concili declaràs que no estavan obligats a pagar lo subsidi, puix no disfrutavan rendes propries y perque no eran més que participants de les viandes de la taula dels Canonges.» A continuació no més s'hi llegeix: «Lo Concili acordà que's demanàs lo parer de Capítol;» però en tot lo procés no consta la informació que aquest deuria fer y no's pot, per lo tant, calcular l'efecte de aquesta moció que semblava fer reviure un xich les rahons que donà tot lo Braç Eclesiástich, en lo regnant anterior, per no pagar l'Excusat, y atenen-nos a lo positiu, solament devém consignar que quan se celebrà la VIII y darrera sessió, que fou lo 18 de Maig (o sia 18 dies després d'obert lo Concili,) «va firmar-se la concordia del subsidi, y's repartiren les quotes de costum, *sens promulgar-se cap constitució.*»

Dos assumptes més s'iniciaren, no tractant-se'n gayrebé, en lo dit Concili, y'n farèm esment, més que per la importancia llur, ja que no tingueren resolució definitiva, per les observacions a que's prestan. Lo primer fou una reclamació del Bisbe de Girona, a fi de «que s'obligués al Jutge de competencies a cloure, prompte, lo procés relatiu a certs empresonaments de clergues, fets a ma armada per les *Autoritats civils*, invadint la jurisdicció eclesiástica.»

No hem vist lo procés original d'aquest Concili, per lo tant ignorèm ab quins térmens designaría la bisbe de Gióna a les corporacións culpables a que's refereix, mes no duptém que sería clara y explícitament; la generalitat qu'usa lo com-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

pilador, dihent: *Autoritats civils*, podria donar lloch a diverses interpretacións y fins podría creure-s, si eran les municipalitats catalanes que algun virrey tingué l'afany d'inculpar, en aquest sentit, y del final de la metéixa reclamació y del acort immediat del Concili s'en desprén que'ls qui cometian *tan grans abusos*, havían de ser lo metéix Virrey y lo Concell Reyal o Audiencia per aquell prsidit, puix se proposa al Concili «qu'escriga a Sa Magestat y al suprem Concell,» y'l Concili limità l'acord a «que s'escrigués al Virrey, *president de la cancilleria del Principat.*» L'altre assumpte fou motivat per donar lectura a les cartes del Rey al Papa y a diversos Cardenals per instar-los, per demanda de les principals corporacions de Catalunya, per la canonització de Sant Oleguer; mes això res tindria de particular, si la demanda de la canonització no hagués anat acompanyada d'un'altra, ço es: que Sa Santedat donàs llicencia, *entretant*, «se puga en dita Esglesia y Bisbat y en l'Arquebisbat de Tarragona resar l'ofici y missa del dit benavirat Oleguer y misses votives a les capelles a n'ell dedicades;» impaciencia que's disculpa per lo zel y per la convicció que deurían tenir los assistents al Concili, (suposant que's prengués acort sobre aquest punt) de que Sa Santedat no deixaria de canonitzar l'antich Prelat de Tarragona.

No obstant lo que tenim avinentat abans de començar lo extracte dels Concilis, ja qu'en llur celebració se veu lo propósit constant dels nostres Prelats, la costum de subjectar a la deliberació de tots los Prelats reunits totes les qüestións útils a la Esglesia, devèm confessar, ab franquesa, que perden molta part de sa importancia si's mira al seu objecte y resultat; al seu objecte, perque generalment la causa principal, sinó la única, per la convocació y celebració es la exigencia per part de Sa Magestat per lo pago del subsídi o Qnarta y Excusat, axís veyem que los Concilis guardan l'ordre dels quinquenis y potser no s'haurían convocat si no s'hagués tingut de pagar al Rey; y per lo seu resultat, perque com haurà pogut observar lo llegidor en molts d'ells no es fan constitucións y les materies de que's tracta no passan

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de secundaries o incidentals, que també s'haurían resolt sens lo Concili, com per exemple, les canonitzacións; y fins en alguna d'aquestes reunións que queda sospesa, no's cumpleix la prorogació o nova congregació per donar-la com acabada.

En l'anterior capítol eclesiàstich, indicàrem, parlant de la erecció del bisbat de Solsona, la supressió de les canóniques Agustinianes y explicàrem les reformes introduhides per la Santa Seu en algunes ordres religioses a fí de restablir la disciplina y en això hi van principalment compresos los Benedictins. Tant la supressió com les reformes no passaren per alt a Catalunya, y d'aquesta novitat en vinguéren cambis molt notables y positius beneficis, tant per la Esglesia Universal; com per la particular del Principat. Climent VIII, qual pontificat començà en 1592 fou lo gran home d'aquesta empresa, y continuador, en certa manéra, dels pensaments y designis qu'inicià Sixie V qui li havía donat lo capell. A l'Arxiu Reyal s'hi conserven moltes butlles del Papa Climent, cosa que no es d'extranyar, car fou un dels papes qui mes ne va expedir, y per resumirne l'afecte al nostre pais, farèm una indicacació general de les mes principals, car si bé es veritat que's comença en época anterior al present regnat, los seus efectes gayrebé corresponen al present, tenint en consideració lo temps que caldría per anar-lo realitzant y que'l pontificat de Climent durà fins al 1605, temps en que ja regna Felip III, executor, en gran part de les ordinacions pontificies.

=Per l'Agost del 1592 (Butlla nombre 2, del lligall 58), a instancia de Felip II y ab motiu d'alguna relaxació que's notava dins l'Ordre Benedictina, a l'Aragó y Catalunya, Sa Santedat establí algnns estatuts, constitucións y ordinacións referents al guardament dels tres vots, obediencia, pobresa y castedat, encarregant al arquebisbe de Tarragona, al bisbe d'Urgell y al Nunci apostólich la publicació y cumpliment de dites cpnstitucións; y en la metéixa Butlla, per la millor realització del objecte, se separaren de les provincies de França los monestirs de Sant Miquel de Cuxà, Santa María

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

d'Arles, Sant Andreu de Sureda, Sant Martí del Canigó, Sant Pére de Camprodón, Sant Miquel de Fluvià y Santa María de Gerri, quedant subjectes desde llavors a la provincia Tarragonina.

=Ab la metéixa data, s'expediren infinites butlles per organitzar, a conseqüencia de l'anterior, les noves dependencies, agregant o disgregant, creant nous càrrechs o suprimint-ne d'antichs, (circumstanciada relació que, per lo immensa, no correspon a nostre objecte especial y que recomanàm a qui haja d'escriure la historia particular de les ordres religioses y sobre tot del Ordre de Sant Benet) y entre a questes n'hi ha una (nombre 13, lligall 58), per la qual a conseqüencia d'una visita feta als monestirs, mana Sa Santedat al President, Abats y Capítol General del Ordre de Sant Benet, qu'obliguessin a tornar als seus respectius monestirs los monjos qui havían obtingut priorats de dita Ordre y vivian sols (1).

=També ab la meteixa data (nombre 14 y 15, lligall 58), y atenent a les meteixes causes, per altres butlles, se crea un colegi a la ciutat de Lleyda, on sian instruhits en les bones arts, ciencia y disciplina los novicis y altres mónjos y al dit colegi cada monestir hi enviarà dos monjos, pagant seixanta lliures per quiscun; y's proposa la creació d'un Seminari a la Seu d'Urgell al qual s'hi agregan difesents priorats, comptant per aivo ab la aprobació del Rey Felip.

—Pël Setembre del meteix any 1592, (nombre 16. lligall 58) a consaqüencia de la supressió y extinció del Ordre de Canonges Regulars de Sant Agustí, en lo Principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya, secularitzant-los per complert, incorporà algunes canóniques al conjunct dè distribucións diaries de la esgiesia de Barcelona, e instituhí,

(1) Veja-s la meritíssima obra, abans citada, «Las Casas de Religiosos en Cataluña...» per lo Canonge Doctor Cayetà Barraquer. Barcelona 1906. Vol. I. pls. 17-194, especialment dedicades als Monjos Benets. Es molt notable la imparcialitat histórica y zel apostólich ab que tracta lo docte autor la questió de les divisións dels Benedictins y la llur relaxació en la observancia regular. Llegeixi-s la pl. 35 col. 1.ª en que descriu lo regalat viure isolat dels Benedictins, objecte de esmena per part d'aquesta Butlla Pontificia. (N. del T).

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

en la meteixa, dos arcedians: lo del Llobregat y'l da Barcelona, y un tresoret, y aquest càrrech ha d'esser desempenyat per un titular de la metexa catedral y Sa Santedat en concedeix la presentació al rey Felip. com patrò.

—Ab la meteixa data. (nombte 19, lligall 58), a conseqüencia de la dita supressió, Sa Santedat erigí e instituhí l'esglesia del antich monestir de Sant Joau de les Abadessos, qu'era del meteix ordre, en esglesia colegiata ab sa taula capitular e insignies colegials, devent constar d'un arxiprestat, canongies y prebendes, etc, De la meteixa data hi han butlles ab igual objecte, referent al monestir de Sant Pere d'Ager, del de Santa Maria de Vilabertran, del de Santa María del Estany y d'altres.

—Finalment, per altre hutlla, (nombre 25, lligall 58), en consideració a les causes que havian donat motiu a la supressió y extinció del Ordre de Canonges Regulars de Sant Agustí, y a la reforma dels monestirs y monjos del Ordre de Sant Benet del principat de Catalunya y dels comtats del Rosselló y de la Cerdanya, qu'eren la relaxació de vida y depravació de costums dels seus respectius canonges y monjos, per quals motins havian pogut caure aots algunes excomunions, irregularitats y altres censures. Sa Santedat ho encomana al arquebisbe de Tarragona, al bisbe d'Urgell y al Nuuci y'ls hi dona facultat per absoldre als cayguts en excomunió, censures y altres penes, excepte en alguns cassos, que ja s'especicavan en la meteixa butlla, que porta la data del 31 d'Agost del 1592.

Com ja s'ha vist en los Concilis, fou lo segle XVII, desde bell començament, qu'ho es també del regnat qu'are historiam, època de canonitzacións y per lo tant de grans festes a Catalunya, ab aquest motiu, principalment si's tractava d'un Sant compatrici. Seguint lo nostre sistema, per donar una idea dels costums antichs extractarèm dels Dietaris de la Diputació la relació de les festes que's féren per Sant Ramon de Penyafort, que foren seguides y mòlt variades, desde'l moment en que's va rebre la noticia, que fou lo 10 de Maig de 1601 y duráren fins a bona part del Juliol. En

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

los primers moments, Diputats y Concellers prenguéren lo aveniment com un cas d'immensa honra per la patria y celebrades espesses juntes per idear la millor manera de solemnisar la fausta nova, manáren qu'anessin per la ciutat cobles de músichs acompanyats per menestrals, y alguna esglesia palesà son gaudi fent processóns particulars; a la nit quaranta indivídues del Braç Militar feren una encamisada, anant tots magníficament vestits, ab les llurs insignies, portant quiscun d'ells un'atxa de cera blanca, colcant en ufanonosos cavells qui anavan arranjsts ab gran luxe, lluhint galdrapes o covertes de tires d'or y d'argent y executáren varies curses, en diferents indrets de la ciutat; lo dia 11 se celebrà una funció solemnissima a Santa Caterina y'l Bisbe va fer-hi lo panegírich del Sant, y continuant les músiques a les alimaries, varis pobles comarcáns vinguéren a la ciutat, en processó, durant lo dit dia y'l següent; lo dia 15 los Cavallers de la Confraria de Sant Jordi bornaren al Born; lo dia 15, en junta de Braços; nomenáren una comissió de 25 persones encarregades de preparár les festes que s'havian de fer, continuant en lo dit dia y'ls següents l'arribada de processóns foranes per adorar les reliqnies del Sant; trobant-se ab altres processons organitzades a ciutat, formades per infants, donzelles e individues de varies corporación, essent la més lluhida, una qu'era composta de noyes vestides de blanch y ab corones de roses al cap, anant acompanyades per tres-cents peregrins qui anauan dançant al so d'una música, en direcció cap al convent de Sanca Caterina; lo dia 23 fou tan gran lo nombre de processón arribades y de forasters qui venien a les festes, que no's podia passar pels carrers, ni de dia ni de nit, y en les cases ja no hi cabian més hóstes y anava creixeet l'animació, per ço com aquella tarda sortian los Concellers a fer *lo passada* o sia a marcsr lo curs que tonía que fer la graa processó preparaa per lo dia següent, y per cumplir aquesta cerimonia, sortiren de Cá la Ciutat los magistrats municipals: acompanyats d'una cobla de músichs, ab lo *drach* e *bribia*, los diables, gegants y cavalls *coloners*.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Lo dia 24 fou lo senyalat per la comissió y autoritats per començar les festes oficials que comensaren ab un ofici solemne, a Santa Caterina, al qual assistiren l'Arquebisbe, lo Bisbe de Barcelona (qui després predicà) y'ls de Lleyda, Urgell, Vich y Solsona qui ocupavan lloch preferent en lo presbiteri, devant dels cinch Concellers de la ciutat; y a la tarda's feu la processó general qui sortí de la Seu, passant per diferents carrers molt ben ornats, havent-hi varis altars ab la imatge del Sant y anavan ab aquest ordre: los cavalls cotoners, diables, lo gegant y la gegantesa, la bribia y'l drach; la bandera de la ciutat, duta per un clergue muntat dalt de cavall acompanyat de molts capellans y d'altres persones; venia aprés un altre gegant o *salvatge*, los gonfanons y parroquies dependents de la ciutat, ab ciris; peregrins, lo ciri del Esperit Sant, la *mulassa* qui duya dalt del cap un *Montjuich* y al cim un Sant Ramon *qui passava la mar ab moltes barques*, trenta-sis confreries, ab llurs estandarts; molts individues ab atxes, remarcant-se'n alguns per les representacions y entremesos qu'executavan, com los curtidors qui duyan un gran lleó daurat y molts diablots qu'engegaven cohets; los pescadors, per les cobles que cantavan uns peregrins en llahor de Sant Ramon; los espasers qui duyan un tabernable ab lo Sant, per la música d'arpes qui'ls acompanyava; los revenedors qui anavan precehits d'un Sant Miquel, armat de totes armes; los cubellers, per lo seu tabernacle de Sant Joan Baptista; los matalassers qui també portavan un altre tabernacle, ab la imatge de Sant Ramon; los hortelans, entre'ls qui anava un noy vestit d'ángel portant les testes dels Sants Abdon y Senen, guarda les per dos angels ab espases; los Julians qui representavan una gran cacera, puix duyan falcons y mussols y acompanyats per dos ángels als costats del tabernacle de Sant Ramón y a sò de música; los mitgers portant un tabernacle ab un Sant Sebastiá d'argent; los ollers ab una carroça en la qual hi anava una matrona dreta al cim d'una *bola del mon*, enrondada per diversos personatges y llençant d'allí dalt estant uns papers on hi havia escrites aquestes paranles: «Jo la noble Barcelo-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

na, mare indigna y molt sortosa; posaré aquesta sort gloriosa sobre la tórrida Zoan, (zona?)» (no'ns sentim ab cor d'interpretar-ho); los cerrallers per son tabernacle, ab les columnes de tats los Sants dels Ordre dels Predicadors y perque també tiravan papers escrits; los sastres, per anar precehits de Sant Esteve ab una palma; los freners qui duyan una Santa Magdalena ab un vas; los infants horfens; disset creus de les parroquies y monestirs, anant algunes acompanyades de *moltes invencions*, essent les mes *remarcables* les del Carme y Sant Agustí; los capellans de totes les parroquies; vuyt comunitats de frares, ab diversos tabernacles ab llurs patrons, distingint-se los Mercedaris per la *Historia del seu Institut*, significada per un Sant Ramon qui repartia l'hábit y per un Rey En Jacme, com a co-fundador; y'ls Dominichs qui, a part del seu tabernacle de Sant Pere Martri, en duyan un altre de molt gran, rich y somptuós, en lo qual hi havia los Sants Doménech y Francesch qui *aportavan la Iglesia en pes*, y als peus hi tenian los heretges; los capellans de la Seu y ademés los rectors, canonges y dignitats qui, en conjunct, passaven de 200, ab pális; lo tabernacle de Sant Ramon, moltes persones de tots los estaments, ab antorxes, reys, ángels y música; l'estandart de Sant Ramon portat per lo Comte Çavallà, acompanyat de molts cavallers, portant sengles vergues; molts capellans y frares de Santa Caterina; los veguers dels Concellers y radera d'ells los de l'Audiencia ab llurs maces; lo cors de Sant Ramon portat per frares del seu Ordre, ab casulles; lo tálem portat per cinch Concellers y lo Virrey; l'arquebisbe y bisbes revestits de pontifical; los doctors del reyal Concell, tants per banda, presidits per lo Conceller y Regent; cavallers, juristes, comerciants, notaris y membres de tots los estaments, ab atxes y, últimament, una immensa munió d'homes y dones qui venien a radera.

Es cosa digna de notar-se que, havènt nomenat los Diputats anticipadament una comissió per preparar les festes, aquests no figuran a la processó, lo qual fa pensar si aquella no tenía altre objecte que preparar les festes cíviques, o si

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fou per algun ressentiment, puix, justament llavors, hi havía un gran debat entre'ls Diputats y'ls Inquisidors. Unicàment consignan los Dietaris que al passar la processó per davant de la Casa de la Generalitat, qu'estava magníficament ornana, ab un gran altar de Sant Ramón devant de la porta principal, ab una música permanent, baixaren vint-y-quatre individues ab atxes y's quedaren drets, fent llum, devant de la fatxada, fins que la processó hagué passat. Los Diputats, de sa banda, no deixaren de colre grans festes religioses, además, de les civils de que ja farèm esment, y lo día 26 de Maig anaren, ab gran acompanyament, a Santa Caterina y tan gran era lo seguici, que tingueren que demanar dispensa a moltes corporacións y particulars que no hi capiguéren, y en aquell acte solemne no hi figuraren, oficialment representats los Inquisidors, puix restaren en les tribunes ab los bisbes y Concellers; y fos per l'exemple donat per los Diputats o fos qu'al meteix temps ja'n tinguessin lo propósit moltes altres corporacions, lo cert es que, desde llavors, sovintejàren les solemnitats a Santa Caterina, celebrades per altres corporacións, tals com: le día 12 de Juny per los Cònsols de Llotja; lo día 16 los PP. de la Companyía de Jesús; lo 17, la Universitat literaria; lo día 11 de Juliol, los juristes y advocats de la Audiencia, y lo día 2, les dames de la ciutat.

Citèm aquestes corporacións com especials, prescindit de moltes altres de caràcter eclesiàstich y qual solemnitat fou exclusivament religiosa, per distingir-se ab altres actes propris del seu institut, encare que's celebràren a la metéixa esglesia de Santa Caterina, puix los Jesuites pronunciaren tres elegants y eloqüents sermóns (oracións) en llatí y dalt d'un empostiçat feren representar per sis noys varis coloquis y adagis, en llahor del Sant y se'ls hi va donar premis, segons lo mérit y destresa en la recitació dels versos qu'eran en llatí y en català, anant tot açò a despeses de la Ciutat; y'ls estudiants, acompanyats dels doctors de totes les facultats lluhint llurs borles o insignies, anaren a l'esglesia, formant cabalgada, ab gran música y chors y en lo solemne ofici que feren celebrar, feu l'oració en llohança del Sant, lo catedrà-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tich de retórica doctor Nuñez (de gran fama en totes les Espanyés.) Les festes cíviques preparades per la Diputació se realitzaren lo día 3 de Maig, lo *divertiment* executat per los cavallers de la Ciutat al Born on féren varies curses cavall formant *caragol* y *lladriolades*, trencant llances a terra, embestint un ninot armat, bornant a peu y a cavall, simulant l'atach y defensa d'una torra de fusta al cim de la qual hi havía ud pel-licà contra'l qual enjegavan innombrables cohets, fins que-l cremaren, romanent encare als seus peus una *granada* que s'esbadiava sortin de dins un home vestit de Sant Ramón, ab un Sant-Christ a la ma, etc.; lo día 6 de Juny, també al Born, s'hi celebrà un torneig y's donarén premis o joyes, pagades per la Diputació, als cavallers qui més se distingiren; portavan aquests en llurs cuyraces, com insignia, les armes del Ordre de Sant Doménech, y finida la festa, ab gran só de música, anàren a Santa Caterina y'ls cavallers premiats ofrenaren llurs joyes a Sant Ramón; lo día 17 del metéix mes se celebrà, a l'estil de l'anterior, y també en lo Born, torneig, de cinch contra cinch, havent-hi entre les colles una de Don Miquel de Clariana qui portava la insignia del hàbit de Sant Doménech, blanca y negra: finalment lo día 1.er de Juliol, lo Born fou altra vagada teatre d'altra festa que fou veritablement grollera, al parer nostre, donchs ademés d'una sortija que's feu y d'un combat contra un ninot armat, cridà l'atenció «un aposentador que portaba un tabernacle ple de banderoles y de rams y a dins hi anava un negré, noyet de uns dos anys, nu de pel a pel fent burles y ganyotes a la concurrencia, treyent sempre la llengua, y era dut lo tabernàcle per quatre negres, ab *trajos e insignias molt escayents*, y al so d'una música de cascabells y altres instruments, anavan dançant al estil dels negres, *a la negrina*, y cantant cançons en llohança de Sant Ramón.»

Mentres s'anaven acabant les festes a la capital, anava en augment l'aficiò a imitar-la als pobles, celebrant y preparant festes especials y enviant processóns y comitives ordenades, a Barcelona, distingint-se la ciutat de Manresa, en la que hi posaren públiques fents de vi y's donava de menjar,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de franch, a tots los forasters qu'hi anavan; Perpinyà, Lleyda y Balaguer y finalment Caldes, d'on vingué una gran processó de peregrins ab cinch tabernacles, cinch estandarts y gran cobla, ab la particularitat de que anava molt endavant de la comitiva una carroça ab barrals d'aygua-rosa y regava els carrers per on havía de pasar la processó.

Hem parlat també de festes generals, y encare que no tingan aquest carácter altres que's celebraràn a Barcelona, durant lo regnat de Felip III, devêm ferne esment mes que per les festes en si meteixes, per llur objecte, assumpte de summa importancia en la historia eclesiàstica de nostra patria. Ja Sixte IV y Pius V havien fet constitucions contra'ls qui afirmaven qu'era heretgia y pecat mortal lo creure en la Immaculada Concepció de la Verge María, y en vista dels escándols que aquesta qüestió, no resolta encara per la Esglesia, produhia, renovant Paulus V dites constitucions contra'ls frares del Ordre de Predicadors, qui eran los qui més defensaven y proclamaven aquella opinió, en llurs sermons y llibres, publicà una butlla lo 6 de Juliol del 1616, prohibint les discussions sobre aquest tema, exceptuant quan fos en academies de persones doctes y en los capítols generals o provincials, on no hi haja ocasió d'escàndol, puix d'aquesta disputa en venian altres, y menaçant ab series penes als transgressors. L'any següent com durés encare l'abús, puix ja s'arribava a negar públicament la Immaculada Concepció, *ex ocassione assertionis affirmativae in publicis concionibus, lectionibus, conclussionibus et actibus publicis, quod eadem beatissima Virgo fuerit cum peccato originali concepta,* lo meteix papa prohibi rigorosament fer aquesta afirmació en públich. (1). No coneixém eltra butlla del papa Paulus en aquest sentit, no obstant, pel Novembre del 1618, o sia un any després, consignan los *Anales Consulares* lo gaudi que's tingué a Barcena ab motiu de la butlla de prohibició (essent extrany que lo recopilador o autor d'aquell llibre l'atribuesca a Gregori XV, qual pontificat no començ fins a l'any 1621), de moment se feren públiques alimaries per tot-arreu, per espay de tres dies, *no hi havia finestra ni finestreta que no fos ab mol-*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

les llums, y durant aquells dies y'ls següents, se celebràren, en llahor de la Immaculada Concepció, una serie d'esbarjos y solemnitats, celebrant-se, per lo tant, religiosament y civilment, per l'estil de les que ja tenim ressenyades torneigs, curses, simulàcres, processons, oficis, sermons, etc., etc., qual descripció deixèm de fer, no sols per la semblança que tenen ab les anteriors, sino per fer particular esment del acte més principal y significatiu que's va celebrar. Al parer nostre, y sens que consti en-lloch lo nom del promotor, Barcelona volgué ser intétprete dels desigs del Pontífech, y com si s'avancés a combatre, ab certa autoritat científica, ço qu'ell se limitava a prohibir, o dit ab altres paraules: Barcelona volgué palesar que los seus sabis y teólechs admetian resoltament la Immaculada Concepció. Ab aquest dropósit, lo dia 25 de Novembre del any 1618, la Universitat del Estudi general ab los seus colegis determinà que's fes jurament de defensar la Immaculada Concepció de María Santíssima, segons un estatut que acabava de fer, y va posar-se d'acord ab la municipalitat per que's fessiu tres dies de festa, essent lo primer, lo diumenge, festa de la Gloriosa Verge, y'ls Concellers les allargaren fins al dissapte. Lo dia 24, a la tarda, sortíren de la Universitat molts doctors ab llurs togues y capells, anant dalt de cavall, a so d'una música, presidits per un que duya un penó y seguits dels estudiants també dalt de cavall y ab vestits *talars*, entre'ls quals anava un jovenet representant a Mercuri, altres quatre qui representavan los quatre Doctors de la Esglesia, dos ab hábits de Bisbe, un de Cardenal y un altre de Papa y radera d'ells un carro triomfal on hi estavan segudes totes les ciencies. La comitiva anava recorrent les cases de ler autoritats: del Arquebisbe, del Bisbe, dels Diputats, dels Concellers y del Virrey y devant de quiscuna feyan aquells jovenets alguna petita representació y feyan discursos, o citavan textes per probar la Immaculada concepció. L'endemà, 25, qu'era'l dia de la festa, los meteixos doctors y estudiants se trelladaren a la Seu, on devia celebrar-se un ofici solemne, fent lo sermó lo diputat bisbe de Tortosa y aquells estavan dins

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lo chor y les altres autoritats al presbiteri on, acabat lo sermó, prengué seyent, d'espatlles a l'altar, l'arquebisbe de Tarragona, D. Joan de Montcada y pujant de dos en dos los doctors y després los estudiants, primer los canonistes y llegistes, seguint los metges, artistes y darrerament los mestres de gramática, y anaren prestant lo jurament en mans del Metropolità saludant, quan passavan, a les autoritats y retornant a llurs cadires. Continuà l'ofici, fent-se notar, quan se donà la pau, l'excés de cortesia entre les autoritats diverses qui se la donavan mutuament, y acabat l'ofici, aquestes retornaren, en cotxes, a llurs cases y la comitiva universitaria a l'estudi general.

Ademés del entusiasme religiós que aquest acte revela, pot pendre-s també com un *trágala* de la gent de ciencia y de la Universitat al ergotisme dels Dominicans qui, ab l'afany de discussió se creyan ser los grans-sapients, y aquest abus, en part, provenia de la condescencia excessiva dels Pontifechs, puix, durant aquest meteix regnat, Paulus V facultà als Dominicans y als P. P. de la Companyia de Jesus per que quiscun d'ells pogués defensar la seva opinió sobre'l tema *De gratia Divini auxillii et libero arbitrio*, que fou causa de molts escándols, volent-se atemptar, més tart, una causa devant del Papa Climent.

A la part civil trobarà lo llegidor la festa del trasllat de a Mare-de-Deu-de-Montserrat a la qual assistí, personalment, lo Rey, com també la rahó del jubileu concedit en bé de la pau, y com desitjant-la, foren benehits solemnement desde Barcelona los camps y regions de tot lo Principat.

Com celebritat de la época, pot citar-se una santa doctora quals mérits recompta lo Feliu ab aquestes paraules: «En aquest any (1606) fou honor de Catalunya y gloria de sa patria Barcelona, Sor Serafina Morell, Monja del Ordre de Sant Doménech, prodigi del seu sexe, Mestra en llengues llatina y grega, y ab coneixements de la hebrayca, doctíssima en la facultat de Lleys y Arts lliberals. Sostingué públiques conclusions de Filososofia, sense padrí, a Lió de França y fou admirada per totes les nacions, per la seva inteligencia

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de les divines Lletres.» L'analista català confongué notoriament, dues fembres ilustres, fent-ne de les dues, una; Sor Serafina, qu'ell retreu, fou la fundadora de les monges caputxines, y fembra de gran virtut y santedat, (com s'es vist, al començ d'aquest capítol), y la sabia fembra, de cognom: Morell, se deya Juliana y a n' aquesta corresponen les anteriors llohances; fou autora de varies obres que's publicaren més tart y va ser celebrada per molts autors y cantada per lo famós poeta Llop de Vega y d'ella afirman los *Anales Consulares* que podia dir-se, ço que Plutarch digué de Semiramis: *masculinus ánimus, errore naturae, in vas femineum insertus.* (1)

En lo dietari o llibre que acabam de citar, s'assegura que, pel més de Juny de 1615, a Barcelona se feren festes per espay de vuyt dies per la Beatificació de la Mare Teresa de Jesus, Fundadora de les Carmelites Descalces, essent lo Papa Paulus V qui la beatificà.

(1) Vejau Torres Amat, *Diccionario de Escritores Catalanes.*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

CAPITOL VIII

Felip IV de Castélla

(III d'Aragó y Catalunya)

Dés del any 1621 al 1634

Continuació de l'arbitrarietat sistemática y victimes d'aquesta.—Castélla y Viscaya. Los Virreys de Catalunya feels servidors del capritxós favorit Lerma Exigencia de cedir al Rey la quinta part de les rendes del Principat.—Idea del Regnat: situació del pais, carácter del Rey, tendencies del nou favorit comte-duch d'Olivares, Espanya compromesa en guerres extrangeres, fatalitat de la política austriaca, complicacións y lluytes ab França, serveys de Catalunya contra França; ingratitut envers aquella per part del favorit, origen del odi de la soldatesca. Alçament de Catalunya y Portugal, prestan auxili a n'aquella Lluis XIII y Lluis XIV. Queixes dels antichs Estats. Pau ab França y divisió del Rosselló y la Cerdanya. La Infanta d'Espanya, Maria Teresa, esposa de Lluis XIV, renuncia de la metéixa manera que abans ho havía fet la esposa de Lluis XIII. Decadencia de la nació. Inútil sistema de falagar la vanitat nacional. Caiguda ruidosa del favorit y culpabilitat del Rey.—Culpables condescendencias dels catalans. Diversos virreys: compromisos sobre la renovació de llur càrrech. Arbitrarietats del Duch d'Alcalà y son jurament: picaments, susceptibilitats y disputes. Introducció de nobles a la municipalitat. Lo bisbe de Barcelona, nou virrey: no es jurat, per espay de molt temps. Embaixada a la Cort y promesa del Rey de venir a Catalunya. Cástich donat al Conceller en Cap per los seus colegues. Jurament del bisbe, com a virrey. Pérdua d'unes galéres assegurades. Galéres construides per genovesos y avalot contra ells, a Barcelona. Imposició del dret de coronatge y altres imprudencies o contra-fors que comprometen al Virrey. Aparició de francesos a la frontera y afalachs del Virrey als Diputats, en nom del Rey qui promet venir a Catalunya. Solemnitat desusada, consentida per los Concellers, per rebre una carta del Rey, de mans del duch de Cardona. Entrada de S. M. a Barcelona, extramilitació d'algunes corporacións, y juraments de costum. Corts, primerament a Lleyda; llur ineficacia, y aprés a Barcelona. Discurs del Rey, diferent del que transcriu lo Feliu. Impaciencia de Felip y del Comte-Duch, escàndols, exigencia del Quint y del Excusat. Fuga intempestiva de Rey y cessassió ilegal de les corts. Nous virreys, bisbes. Propósit de separar de Catalunya los comtats de Rosselló y Cerdanya. Virrey duch de Feria. Lluyta entre'l poble y'ls soldats de les galéres. Naixements y matrimonis, en la familia reyal, celebrats a Barcelona. Arranjament de fortificacións a Perpinyà on se trasllada lo Virrey ab lo Concell. Arribada de la Reyna d'Hongría a Barcelona, sortint-ne, ab l'armada, d'una manéra molt particular. Lo virrey Cardona: dos virreys a l'ensemps. Fam y

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

carestia; avalot: los Concellers son pedregats. Comença la qüestió d'allotjaments, causa de mals esdevenidors: arbitrarietats de la soldatesca, als pobles. Pesta a Puigcerdá: imprudencia del govern, en aquest punt, respecte a la Diputació. Contribucións al clero, sots pretext de la guerra. Torna lo Rey per acabar les Corts, delegant per la presidencia al seu germá D. Ferran. Informalitats d'aquest, y manera ridícola com les corts se perllongaren y finiren. Festes reyals a Barcelona, prohitja de dançar y disfresar-se y garbositat del Rey qui corregué un *jaqui* en lo Born.

PRELUDIS infalibles dels aveniments que s'esperan en aquest regnat, son algunes lleus recordances del anterior, que no podèm passar per alt, baix ningun pretéxt, a fí de que'l cor y'l seny del llegidor se trobin degudament preparats. Algunes d'aquestes recordances pertanyen a Espanya en general, o a alguns dels seus diversos Estats; y en part, exclusivament a Catalunya.

Res té d'estrany que'ls concells y ajuntaments de Castélla haguessin experimentat, durant la capritxosa omnipotencia del de Lerma, iguals o semblants infraccións de llurs furs, com les experimentàren los dels altres Estats, sens tenir ja força o entusiasme per fer-ne la vindicació, puix en les primeres corts convocades a Madrit, en 1598, per Felip III, en la convocatoria se deya als qui devian assistir-hi: «para que entiendan y discurran; oigan, *concedan* y *otorguen* quanto se les proponga en esta convocación;» tres anys després, en 1601, lo meteix Felip, sens tenir en compte los furs dels Viscahins, expedia una cédula per la qual establía nous y desusats imposts, y devant d'aquest atemptat se reuniren los representants del Senyoriu sots l'arbre de Guérnica y trametéren una sentida protesta en la qual acabavan per suplicar al Rey que desistís del seu propósit, perque altrament se defensarian ab les armes, encare que vegessin abrandades llurs vivendes, llurs camps malmesos y morts llurs esposes e infants, y encare *que's vegessin obligats a cercar un altre sobirá* qui els amparà-s y favori-s; resposta eloqüent que feu desistir lo mal concellat monarca qui retirà tantost l'anterior decisió, deixant als viscains en la possessió de llurs furs. Citèm aquests dos fets a fí de que's veja l'afany constant, no d'uni-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ficar la nació espanyola, com encare hi ha qui ho creu en nostres díes, sino d'acrexer lo poder reyal fent-ne una prerogativa única y absoluta, en detriment de la secular organització de quiscun regne o estat, d'aytal sort, que aquests atemptats de convocar corts a fí d'aprobar y d'inventar nous imposts sobre un pais qui cap obligació tenía de pagar-los, eran continuació palesa d'un sistema anterior del que foragità de les Corts de Calatayud per Felip II, y explican molt bé la rahó d'una temptativa feta, en los darrers temps de Felip III, que no's renovarà ab nou afany fins als de Felip IV, referent a Catalunya, çò es: l'exigencia de que sia cedida al rey la quinta part de les rendes que té'l Principat.

Aquestes son les dues recordances generals qu'aduhim com exemple; el recort particular, encare que'ens dolgui haver-lo de retreure, es la conducta constant dels virreys, ressó de la meteixa política on resideix lo móvil de les dues recordances anteriors, respecte de les corporacións qu'encarnar lo esperit de Catalunya, de ses costums, de sa raça, la competencia y lluyta contínua entre'ls Diputats los Concellers, lo Braç Militar y altres corporacións y capítols y'l representant suprem de la Magestat Reyal a Catalunya, ab lo qui, intérpret de la política cortisana, orb executor de les aficións, sots forma de manament del favorit autócrata, y oblidan que es un deure dels reys l'atraure-s les voluntats dels seus súbdits y complir ço que haurán jurat, fent-se seus la voluntat y'l poder del monarca, obrava en nom seu limitant-se a ser l'instrument de les voluntarietats d'un súbdit encimbellat, y obcecadament menyspreuava les lleys pactades del pais, malehia l'immunitat, lo dret d'aculliment a lloch sagrat y tot privilegi que fos destorb de la seva arbitrarietat, humiliava la noblesa fent-la perseguir per lo vulgus armat, desohia les queixes dels pobles contra la soldatesca y permetía y fins manava que a una dona presumida, per lo fet de ser muller del llochtinent del Rey, se li fessin acataments solemnials y se li tribuhissin honors, com no's farian a la metéixa muller del Rey.

Preludis hem dit qu'eran les dues recordances generals y

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

la particular suare exposada, preludis, perque'ls prenèm com primers exemples d'un sistema de progressiu efecte qui pot anar-se desenrotllant, durant lo regnat que anèm a historiar, y com causes llunyanes de nous mals que, per força, ha de reportar aquest freqüent abús. Preguntarem, donchs, ab tota senzillesa, abans d'acabar aquesta observació per donar la *Idea del Regnat* en general, y abans d'exposar los efectes seus en lo pertocant a nostra patria catalana ¿quina serà la sort de Catalunya, y qué se'n pot esperançar dels seus fills si'l sistema de Felip II, continuat per lo govern de Felip III en lo referent als antichs Estats, segueix am mes força durant lo regnat de Felip IV; si contra tota lley y tot fur se preten arrebaçar-li les rendes qu'ella eclusivament té dret de percebre y administrar; si l'arbitrarietat d'un nou favorit, de pitjor índola que'l anterior, explota la voluntat sobirana; si'ls virreys obehint cegament la seva veu s'avenen a complir tota lley de manaments, per contraris que sian a la llegislació y a les institucións del pais; si per egoisme fa alçar en armes als catalans y's comporta que les families dels combatents sien víctimes d'uns soldats de tropa de reforç qui, passant per Catalunya, per lo pahis defenedor de la meteixa bandera qu'ells defenen a sou, tractan ab identichs mals modos als naturals, com haurian tractat o tractàren en pahis enemich o conquerit, als Luterans rebetles de Flandes o als indecisos pagesos de certes regions d'Italia, avesats a cambiar continuament de domini, ab motiu de les inveterades lluytes entre espanyols y francesos? La desesperació tindrà que ser lo resultat, causa de tots los mals que s'esperan y al ensemps disculpa justificada de tots los mals que s'esperan y a l'ensemps disculpa justificada de tot quant la mala fe puga enculpar a Catalunya.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

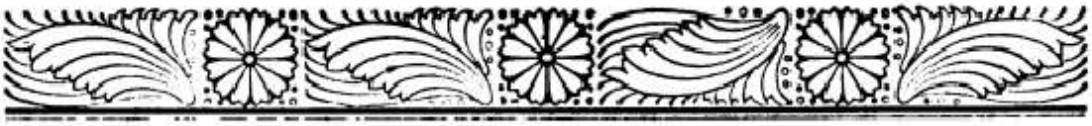

Idea del regnat

Felip IV pujà al tronus d'Espanya revestit de moltes menys qualitats personals que les que tenia son pare en igual ocasió, y envoltat de circumstancies, si no idéntiques, molt semblants a les que varem esmentar al començ del regnat de Felip III. Eran noys encare quan los hi tocà agafar lo ceptre de Felip II y de Carles I; més lo darrer Felip, ni tenia la prudencia ni'l caràcter pacífich del seu pare, ni podia alabar-se com aquest, infant encare, dels sentiments de noblesa y de moralitat que possehia, si bé es veritat que'ls seus defectes eran deguts a la condescencia del seu pare, y en part, a la corrupció que s'anà introduhint a la cort convertida, a conseqüencia de la pau, en hostal de nobles procedents de provincies, qual dalit únich era anar a viure a Madrit per gastar-hi lo que tenian y lo que no tenian, gallejant en llurs carroces y tramant contínues intrigues cortisanes o amoroses. Les circumstancies externes no podian ser més semblants: al entrar a regir tan dilatats y dispersos dominis, lo poder suprem, sots lo qual estavan, tenia qu'estar sempre ab gran atenció: si era en temps de pau, per que no fos interrompuda per les pérfides volences dels cobdiciosos ve-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hins; si era en temps de guerra, per anar-hi ab tots los recursos necessaris, a més ben dit, a fí de que, mentres atenia a una guerra, no s'en hi declarés un'altra a les espatlles, y en abdos casos, havia de comptar sempre ab l'estat del erari públich, més escolat qu'en temps anteriors; ab la disposició de les armades y dels exércits menys favorables que la dels qui batallaren a Sant Quintí, Pavia y Lepant y, finalment, calia també comptar ab l'actitut dels subdits, castigats llavors de resultes de les guerres y per los tributs ab que se'ls carregava sots qualsevol pretext. Si un duch de Lerma sapigué fer-se seu un noy inexpert, però judiciós y dócil, d'un altre noy, inexpert també; però lleuger de cap y aventurer, s'en va apoderar un comte-duch d'Olivars, obrant aquest com l'altre a son lliure albir, encare qu'ab diferent tendencia y deixant al monarca la responsabilitat que li pertocava, com a rey d'Espanya, de tót lo qu'emprenia y esmaginava lo favorit en son orgull, enuig, volubilitat o interés.

Era don Gaspar Guzman y Pimentel, comte d'Olivar primerament, y tantost duch de Sanlucar, fill d'un militar ilustre qui havia servit a Felip II y a Carles I, ocupant honorífichs càrrechs en la diplomacia y en la noblesa, durant los seus darrers anys. Lo fill ja donà mostres d'ambició acceptant a Salamanca oficis que no deyan ab los seus pochs anys y alliçonat profitosament per lo seu instinct, a la cort de Felip III aspirà a la grandesa d'Espanya, aprofitant-se ben-bé de la ocasió que se li presentava de poder pujar més amunt, fins a encimbellar-se al costat del jove rey, com ab son antecessor ho havia fet un altre favorit. Axí com lo de Lerma va estrenar-se descaradament, repartint los càrrechs més importants entre los seus fills, germans, gendres y altres parents a fí de que fossin rodes secundaries del gran motor en que ell meteix se constituhia, l'Olivars (a qui desde llavors nomenáren lo comte-duch) va reservar-se per éll tots los càrrechs y llochs suprems del Estat) tant de la gerarquia militar com judicial y dels altres braços que tenian per cap un superior preeminent qu'era ell, essent a l'ensemps lo favorit de Felip IV, lo motor y rodes principals de la gran màquina polí-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tica o guvernamental espanyola, y'ls seus servidors no eran més que peces accidentals qu'ell posava o treya, com millor li semblava, y qual moviment depenia del que'ls imprimia lo motor suprem y universal, lo Comte-duch, y al Rey, per lo tant, no li restava més que'l nom de la màquina. Abdos favorits cercavan sempre en los ulls dels qui'ls envóltavan; en los ulls dels magnats per entreveure, en llurs mirades, quins eran los seus desigs, car satisfets aquests falagosament, podrian ajudar a la fàcil realització dels seus designis, puix comptant ab la confiança íntima del Rey, podia, en nom seu, fer y desfer a son lliure albir: lo de Lerma pensava fer de Felip III un Felip II, y seguí la tradició de volerse-les haver ab tot lo mon, de lo qual tantost s'en desenganyà y coneixent lo caràcter del favoridor adoptà l'estat de pau, car axí pogué més fàcilment disfrutar de los ventatges que més podian convenir a la seva cobejança; més lo Comte-duch, qui veya qu'en lo tronus de França s'hi asseya un altre noy, sots la guior d'un favorit odiat com éll metéix, cregué que les necessitats de la guerra eran fonament més segur per mantenir en lo govern al qui la dirigís, retrayent com a motiu les queixes dels antichs capitans qui, en lo regnat anterior, blasmavan la pau, vergonyosa, segons élls, se decantà vers la guerra y l'esperit d'adulació o la moda ho va aprobar y fins se compta qu'en los Concells d'Indies y de Portugal dictaminaren que: consideravan la pau com causa de la decadencia en qu'Espanya se trobava y que solament tornant a la guerra, se podia augmentar lo desembossament actual, ab uns quants milións. Encare que'l Comte-duch era molt presumit y d'aquells qui no volen rebre consells de ningú, intemperant, com per dissort tindrèm bé prou ocasió de palesar-ho, y entoçudit en la realització de les empreses que s'havía posat al cap, més per obra de fantasia que per juhí serè, no valèm catregar-li tota la culpa del seu determini envers la guerra, car si romania algun veterà qui la volía, l'aristocracia cortisana en general més aviat s'inclinaría a la dolça vagança: nos sembla qu'hi deuría haver un altre móvil qui a tal resolució l'empenyia y aquest era, en

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

opinió nostra, l'egoisme de la casa impetial d'Austria quals prínceps, de la meteixa sanch que los nostres, havían degerat menys que'ls d'Espanya en lo pertocant a les aspiracións que Carles I ja havía tingut.

La major part de les histories d'aquells temps, escrites en diversos paisas y representant polítiques distinctes, van a buscar la cause de tan continuades lluytes en l'afany de domini universal, y es molt graciós veure com les histories espanyoles les atribueixen e França y les franceses a Espanya, discordancia que, fonamentalment, es molt certa: car es veritat palesa qu'aquell afany immoderat se l'apropria tradicionalment qu les dinasties poderoses o'ls governs que les representavan, encare a una sola fí y tant los reys de França com los d'Espanya y'ls emperadors d'Alemanya no pensavan en altra cosa, quan se'ls hi presentava l'ocasió. Lo rey Felip IV, en son llareh regnat, fou contemporani de tres distincts emperadors d'Alemanya y'l primer d'aquests tres, qui regnava quan aquell pujà al tronus d'Espanya, era Ferran II lo metéix qui havía sigut rey de Bohemia y d'Hongría (com ja hem dit en lo regnat snterior) y qui, essent foragitat per los bohemis, fou substituhit en lo dit regne per Frederich, elector palatí del Rhin. L'honra de la dignitat Cesàrea, com deyan llavors, exigía que s'escarmentàs l'usurpador y per lo fet d'esser luterans o heretges los principals rebetles a Ferran, li feya mester l'ajuda o concurs dels princeps católichs y com que'ls d'Espaya prop parents seus, eran reconeguts com lo cap civil del Catolicisme d'Europa, en lo referent a persecució declarada contra tot lo protestactisme, d'aquí resulta, sens dubte, que Felip tingué qu'auxiliar a son parent Ferran, y que fos nna la causa del Imperi y d'Espanya y que'ls nostres exércits se fiquessin en guerres de paisos molt llunyans, y d'aquí, (aquesta es nostra deducció u opinió) que lo fevorit de Felip IV se resolgués a esser ministre belicós més que no pacífich, tota vegada qu'una enlayrada rahó política l'hi menava, emperó no per les queixes inutils dels vetetans, ni per los desigs dels aristócrates cortisans, als qui altra cosa no quedava sino la vanidosa remembrança

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dels seus avant-passats y l'us, en determinades festes; de riques y lnxoses, emperò no pesades armadures.

Hem palesat lo bélich determini del favorit, y, prescindint de sa conveniencia, per atenir-nos als fets y als resultats que tantost remarcarèm, vejam are com la guerra s'anà desenrotliant y com ne produhi d'altres. les primeres que tenian lloch; y venint la complicació de successos, qu'un home d'Estat tindría que preveure. va veure-s altra vegada los nostres exércits guerrejant en distincts paisos y's remarcà que les llurs irrupcións eran causa d'altres iguals d'enemichs contra Espanya, essent Catalunya una de les víctimes. dignes de planyer, tant en les defenses que prepara, com en les ofenses que reb.

En lo meteix any de 1621, en que pujà al tronus Felip IV y usà de son poder ilimitat lo d'Olivars, va fer-se lo primer assaig de bélica ostentació a Holanda y a l'Alemanya. Les treves de dotze anys que abans s'havían firmat ab los holandesos finian lo 3 d'Abril y lluny de renovar-les o modificarles, lo favorit proposà a les set provincies, qu'en certa manéra s'havían delxat independents durant lo regnat anterior, que fossin icorporades a les altres deu, de lo contrari se'ls anava a declarar la guerra que'ls desafiats acceptàren, preparant-se mentrestant a la major defensa. Precisament lo Palatinat qu'es lo teatre de la guerra per vindicar a Feran II, confina ab los Paisos Baixos que governava l'arxiduquesa Isabel, y com que l'exércit espanyol te que lluytar ab holandesos y ha d'ajudar a l'Emperador en sa empresa, basta que les tropes vajan a l'Alemanya, com hi anàren, qu'allí ja's trobarà la millor manéra de distribuhir-les. Tantost comença aquest moviment, coneixent França ço qu'aprés podrà fer-li Espanya tota vegada que reviu l'aliança dels prínceps de la casa d'Austria, enemiga seva, s'apressà a aliar-se ab los holandesos y aquests favorits per En Maurici Nasau, al ensemps que referman sa independencia forman la gran Companyía d'Indies qui ademés de piratejar en gran manera y ab gran profit seu, s'anà apoderant de possessións espanyoles y portugueses, ab lo qual constituhi lo monopoli comercial en

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

benefici d'Holanda mentres arruinava lo comerç de Flandes en la ciutat d'Amberes y causava grans danys a Espanya, tant als particulars qui's dedicavan al transport de fruyts colonials, com al seu govern al qual ja no poden ajudar ni'ls meteixos flamenchs qui li eran favorables. Apart la qüestió del Palatinat, en Ferran II tenia guerra ab los Bohemis y ab los Hóngres; desde'l començament havia ajudat als luterans d'aquests pahisos lo rey de Dinamarca Cristià IV, qui, batut per dues vegades, acabà acceptant la pau, com o feu alguns anys mes tart per haver-li donat entenent lo Cardenal Richelieu, lo Rey de Suecia Gustau Adolf, qui morí en una batalla.

Aquesta guerra tenía lloch a l'Alemanya y altres regnes del Nort, mes En Ferran II en tenía un'altra a Italia perque pretenía lo Ducat de Màntua, declarant, de bones a primeres que volía segrestar-lo fins que s'assignés al qui per justicia en fos lo possessor; qüestió es aquesta en la qual França no va saber-se estar d'intervenir-hi. Totes aquestes complicacións per sí soles, sens comptar les que sobrevingueren quan França va voler-hi intervenir, constitueix la nomenada *guerra dels trenta anys*, en la que tan gran part va pendre-hi Espanya, enviant a n'En Ferran exèrcits, esquadres y cabals. Ambròs Spinola, genovès al servey de Felip IV es la gran figura d'aquella época lo qui, tant en lo Palatinat, com en los Estats holandesos qu'havia regit l'Argiduch Albert, anà a guerrejar contra contra Maurici, atiant contra'ls exércits de aquests animosos tercis espanyols y, en una paraula, tant aquest general com altres de nostra patria, entre ells lo duch de Feria, governador de Milà y l'Infant, Cardenal Ferran, se trobàren alternativament guiant lo combat dels exércits de Espanya per diversos indrets del mon y, durant molts anys, veu-se combatre espanyols y alemanys units, per Italia, Alemanya, Holanda, per l'América y l'India, lluytant ab los holandesos, flamenchs, bohemis, hóngres, dinamarquesos y suechs y aprés ab los francesos e inglesos, aliats aquests, segons l'ocasió, ab alguns dels qui ja hem nomenat. Ja indicarem l'estat en que's trobava lo tronus del jovenet Lluis XIII

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y sa cort, quan entrà a regnar Felip IV; donchs a lo que tenim dit, devèm afegir que la mare de Lluis, Na Maria de Médicis, havia sigut expulsada per lo govern, tancant-la en lo castell de Blois, d'on va fugir; lo fill s'havia vist obligat a declarar la guerra a sa meteixa mare y éra tan gran lo desballestament, de França, ab la divisió en partits qu'hi havia al palau y entre la familia reyal, que ben poca esperança podia tenir-se en l'arrenjament d'aquell afer, si no hagués sigut per la sort que tingué lo rey de trobar un ministre, tal com ell y la França necessitavan, y aquest era Richelieu, enemistat ab la mare de Lluis y antiga regenta.

L'astut cardenal pujà al poder en lo 1624, quan jal's espanyols y alemanys vessaban llur sanch per diverses regións y, encare que de bon començ, no gayre palesament, a mida que l'aliança austríaca s'anava enrobustint, lo ministre francés valent-se de mijans, mes diplomàtichs que bélichs, inventava y feya sorgir obstacles per tot-arreu a fi de que ab lo temps, quedés anulat lo tractat de Vervins y per preparar l'ocasió en que, palesament, pogués declarar-se invasor, lo qual no passava desapercebut per lo Comte-duch d'Olivars, qui usava indéntitch sistema al del seu contrari, per barrar-li la marxa dels seus plans ocults. No més cal sabér (y aixo palesa l'elasticitat de sentiments que tenian aquells dos ministres de reys *Catòlichs* o *Cristianissims)*, que lo d'Olivars, ja en lo 1629, tractà ab un agent del duch de Rohan, a qui va prometre un subsidi per armar gent, calvinista, com es de suposar, qui abrandés la França en una guerra civil, y més tart En Richelieu, en lo 1634, feu lo meteix, en sentit invers, puix envià diners als holandesos, als suechs y als alemanys protestants, y facultá al seu embaixador d'Holanda per armar regiments qui'ls ajudessin.

Lo primer entramaliament, ço es, l'intriga del d'Olivars, sols suscità venjances, per part d'En Richelieu, que produhiren mútues represalíes, puix embargá tots los vaxells genovesos qui, en camí p'envers Espanya, abordavan en les coster de Provença; se prohibí tot comerç ab los espanyols y's confiscaren los bens dels qui vivían a França, batibull

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que va poder-se encalmar ab un tractat transitori de pau. apellat de Monçó, perque en aquesta vila va firmar-se, més la negociació (segons Bossuet) va tenir lloch a Barcelona: la segona intriga no esclatà fins alguns anys després d'haver-se romput novament la pau o tractat trencadiç al qual hem aludit, tan trencadiç que, aquell metéix any, com que s'era començada la qüestió del ducat de Mántua, los francesos, partidaris del duch de Nevers per aquell Ducat y que segons Felip IV, corresponía al senyor de Guastala, la guerra va renovar-se y al any següent s'abrandà més y en víes de ser molt llarga, puix no contents ab l'anament a Italia, solament per contrarrestar als espanyols, anaren també als Paisos Baixos y se'n entraren per la Saboya obrint axí camps de lluyta en diversos y allunyats indrets. Lo d'Olivars, o la política austríaca, no tem per la gosadía de França y fa invadir la Picardía per l'exércit espanyol y tant depressa avençà, apoderant-se de les viles, qu'arribà fins a trenta lleugues de Paris. Lo metéix rey en persona, Lluis XIII, sortí a la defensa del seu regne; ab la desventatja que té sempre lo invasor,—com ho experimentaràn tantost los francesos, a Espanya—los espanyols se vegeren obligats a recular desamparant tot ço de que s'havían ensenyorit. Llavors reviu l'antich esperit usurpador de la casa de França y creix més que may, part dels seus exércits anà vers l'Alsacia per pledejar-se-la ab los Imperials; lo príncep de Condé passà'l Pirineu y assetjà Fuenterrabía, y'ls espanyols l'obligaren a aixecar lo setge escarmentant vergonyosament als assetjants y al seu capdavanter; l'arquebisbe de Burdeus, tramudant-se en almirall francés, abordà a la Corunya, contra les nostres esquadres ab les quals lluyten a l'ensemps en aygues d'Italia, ab l'avinguda de noves hosts per les fronteres del Rosselló (provincia que podríam nomeear l'Alsacia del Mitjorn, per Lluis XIII, puix era intenció seva o del seu ministre agregar l'una y l'altra al regne de França) assetjan l'última plaça espanyola o catalana per aquell indret, a Salses, y consegueixen apoderar-s'en, al començ del any següent.

Al veure aquesta injuria l'esperit català no falta ni a sa

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

patria ni al seu Rey; s'arman tantost los catalans y s'agregan a les hosts d'En Spínola, que'l Rey havia fet venir a Catalunna; recobra-s gloriosament Salses y, tres vegades, repeleixen les forces catalanes al reu habitual y constant enemich: més lo d'Olivars lluny d'agragír aquests bons serveys dels naturals, com hauría sigut discret fer-ho, se'ls desaten en tot, s'agreuja més y més al rais noves vexacións y's facultà al de Spínola per que obri a son lliure albir, y aquest comparta que'ls extrangerots qui'l segueixen mercenariament, tractin lo pais de la manéra més inhuma, permet que robin, segrestin, violin y calin foch; lo favorit fa'l sort a les queixes dels naturals (tal volta en venjança d'un antich agravi) y trepitjats axí los furs y les llibertats del Principat, empresonats los seus representants, desesperats los subdits per aquella ingratitut, aquests van passant gradualment, del primer ardor patriótich a la fredor y a la indiferencia, d'aquesta al odi, del odi a la venjança, y Catalunya a caba per ser teatre llastimós on se revoltan, en mars de sanch, destroçant-se mutuament, los soldats de Felip, los catalans y'ls francesos. Es una perspectiva magnífica la d'aquell quadro per l'enginyós Richelieu qui sab treure-n lo millor partit dels desacerts del Comte-duch, puix fomentant en un altre extrèm de la Península, a Portugal, un moviment d'independencia, per fer-hi raure l'atenció de les tropes, falaga en sa desesperació als catalans, qui igual que'ls portuguesos, arriban a negar-se a la obediencia de Felip IV, y si aquests tenen la sort de poder proclamar un rey índígena y descendent de l'antiga dinastía, aquells no podent comptar ab aquest recurs, no tenen altre remey que llençar-se als braços dels seus enemichs los francesos, essent lo resultat que'l rey d'Espanya tingué de sostenir dues guerres, dins lo seu domini peninsular: la de Portugal que li perdre, no solament aquest antich regne, sino també les illes y altres possessión que d'ell depenjavan, lo qual no deixa de ser una gran pérdua per l'erari públich espanyol; y la de Catalunya, on catalans y francesos lluytavan contra les tropes de Felip, aclamant los primers com a protector llur En Lluis XIII

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

qui, als seus títols, ajuntà lo de *Comte de Barcelona* y encare pue, ab lo temps, los catalans se tornan a entendre ab Felip IV, quan conegueren les intencións del successor de aquell, Lluis XIV, com explicarèm en altra ocasió, lo rey espanyol no té altra vegada a Catalunya entre los seus Estats, sense firmar tractats y arranjaments que, de no ser vergonyosos y perjudicials son a l'ensemps orígen de desastroses guerres en l'esdevenidor, y la causa primordial de la desmembració d'Espanya y de la ruhina complerta de Cataluuya. Tantost veurèm en que varen consistir aquests tractats.

Mentrestant, gradualment, durant los anys qui succehiren, mentres dura la guerra de Catalunya y de Portugal, los francesos no deixan lo sistema d'En Richelieu y de Lluis XIII, qui ja havían mort, puix tenen qui'ls representa mes coratjosament. Lluis XIV y'l Cardenal Mazarino, tant a Milà com a les Gravellines y arreu on se'ls hi presenta ocasió, escometen, abrandats y enfuriosits, als espanyols, encare que no mes sia per fer la guerra mes general, conquerint la preeminencia del domini universal, en qual propósit los agents del ambiciós Lluis XIV, promouen, a l'ensemps, avalots a Nàpols y a Sicilia, de quals resultats procuran aprofitar-se, y, ab tot y veure a on conduhía tot allò, encare lo favorit espanyol, presumit y tivst, lluny de ser home previsor, se fa ab tots los cabals qu'existeixen o poden apromptar-se per enviar-los a França, en socors dels disidents d'aquell pahis sens obtenir-ne cap resultat, y's vantà dels propósits que durá a efecte quan sía aliat ab l'Anglaterra, de lo qual se'n emportà un solemne desengany, ja que'l Cardenal Mazarino se li va avençar y convingut ab En Cronwel firman abdós un tractat en 1657, ab l'exclusiu objecte de partir-se entre ells, com ho varen conseguir, les Gravelines, Mardyk y Dunkerque, y ajudaren al meteix temps y alternativament a Portugal, a fí de que jamés tornés a dependir d'Espanya. Los gemechs que per aquesta fí havia exhalat aquell regne y les queixes y planys de Catalunya no eran la expressió exclussiva d'aquests dos estats; fins la meteixa Andalusía, que po-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dría nomenar-se filla primogénita de Castélla. palesà les seves temptatives de fer-se independent, posant la corona del seu regne demunt de la testa del duch de Medina Sidonia; Navarra soferí una alteració en los seus fúrs qu'encare gaudía desde la seva agregació a Castélla y si no's mou, en determinat sentit, es per que no's veu ab forces bastants; y Viscaya y Alava presentint la metéixa menasa qu'en lo regnat anterior, ja que al govern de Felip li pasà pêl cap cobrar-los-hi un impost sobre la sal, obligan al rey, com havían obligat a Felip III, a derogar los seus dècrets, aprestant-se a defensar llurs furs, ab la força de les armes. Mort l'emperador Ferran II, y feta la pau de Westfalia, los espanyols desisteixen de deixar-se occir per la voluntarietat d'aquell y deixan de lluytar al Nort; units ab los alemanys; en los darrers anys del regnat de Felip V, queda reconeguda per aquest l'independencia dels holandesos y al trobar-se per lo mar los vaixells d'abdues nacións se saludan mútuament y enarbran la bandera, y durant lo meteix temps se celebra la pau dita dels Pirineus; en virtut d'aquest tractat quedan amigues França y Espanya y, per lo tant, Catalunya continuava essent la víctima qui romanía gement entre les dues; va convenir-se que'ls Estats de Rosselló y Cerdanya, parts integrants de Catalunya, fossin partionats y desde llavors França fou mestressa de la part que mes llindava ab ella y que no te res de Petita (1), y per consolidar les febleses de Felip y les astucies de Lluis XIV, va arranjar-se lo casament d'aquest ab la Infanta Maria Teresa, filla de Felip IV; feu-se en aquest cas

(1) Mentres això escribiam, lo rey de Prusia, (nou emperador d'Alemanya) està recobrant dels francesos les provincies d'Alsacia y de la Lorena quals indigenes, germànichs, havían sigut obligats per Lluis XIV a parlar en francès, com també s'hi varen veure obligats los indigenes, catalans, del Rosselló y de la Cerdanya. Fa alguns anys que, per via d'assaig, ha passat per tots los partits polítichs d'Espanya l'idea irrealitzable de la Unió Ibérica que tantost ha sigut substituhida per la del recobrament de Gibraltar, y en totes les declamacións que s'han fet y en tots los plans descabellats que s'han proposat, ab tot y ser lo tema obligat *l'arrodoament de la Peninsula Hispana* no hi ha hagut cap orador qui s'haja enrecordat, encare que no més hagués sigut a tall de lamentació, de les provincies de Rosselló y Cerdanya tan espanyoles com les altres. Si l'oblit ha sigut per ignorancia, en aquest cas, la falta es mes disculpable.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lo meteix que havia fet, en lo regnat anterior, la Infanta Dona Agna, al casar-se ab Lluis XIII, renunciant la esposa de Lluis XIV tots los seus dret a la successió del seu pare, seguritat molt feble, perque, en lo cas de que no no romangués successió directa varonívola de la dinastia espanyola, lo metéix Lluis XIV y la seva diplomacia sabrían forjar pretéxts per invalidar aquella renuncia. Finalment, frustrats sempre los plans de revindicació de Portugal, lo rey Felip, próxim a devallar a la tomba, s'ha de convencer de que ja no hi ha medi ni esperança de recobrar l'Estat agregat als seus per lo seu avi y la nació castellana, malgrat los seus heroychs esforços, se veu obligada a desistir del seu propósit devant de la redoblada animositat dels portuguesos, vergonya que, segons alguns historiadors, contribuhí no poch a precipitar la vida del Rey qui massa tart s'havía enrecordat de qui era y de lo que'l seu nom representava. Per tot lo qual, si a les darreries del regnat de Felip III, se palpavan ja palesament los efectes de les toçuderíes del seu pare qui volgué imprimir a sa nació lo caràcter qu'ell tenía, l'ergull desenfrenallat, al finir lo regnat de Felip IV, les inconseqüencies del Rey, les infamies del nou favorit, los jochs polítichs dels cardenals ministres de França y les pérdues y desenganys en infinites empreses béliques havían deixat la nació espanyola anorreada y empobrida per aquells qui devían haver-li procurat un engrandiment digne aquella nació qu'n segle abans era'l cap dels Estats d'Europa, arreu temuda y poderosa per les seves riqueses d'Indies y per l'animositat dels seus fills; trobava-s en tal estat, que gayrebé no podía defensar les seves fronteres a l'interior y abocada a a major decandencia encare, perque no troba'l camí de realitzar les seves esperances per anar envers una prosperitat futura.

Alguns escriptors, mes zelosos de l'honra nacional que coneixedors de la obligació d'historiadors, han procurat amagar les llagues d'aquest regnat y han consignat tan solament los triomfs militars que durant aquest foren conseguits únicament per espanyols, sols o units ab los Imperials;

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mes aquest vanidós sistema, lluny d'ensenyar, enganya y coopera a que's fomenti més y més la vanitat nacional, posant-la en un mal pas, quan la verdadera crítica l'examina; y això no vol dir qu'únicament se tingan que consignar les desgracies, cosa que may farà qui tinga amor a la patria y sentit comú, que molt bé pot consignar-se tota la veritat, explicant los fets, bons y dolents, ab rigurosa justicia, fonament de tota historia, perque ¿quin profit y quina ensenyança's treu, proclamant los triomfs sobre'ls holandesos, al Brasil; sobre'ls francesos, a Fuenterrabia y sobre aquests y'ls catalans a Lleyda y a Barcelona, volent donar a entendre que totstemps hem exit victoriosos y per altra part s'amagan les pérdues ocasionades per Tromp a les Dunes; per Gustau Adolf, devant de Maguncia; per los suechs y'l Murgrave Otó, al deixar l'Alsacia y al traversar los Alps los soldats del de Feria, morts de fret; per Longueville, a Rotalver; per Marialvus, a l'Extremadura; per l'exercit portugués, a Badajoz; per lo duch d'Orlians, a les Gravelines, y tants y tants altres com se poden retreure, esdevinguts en tots los dominis del mal aconsellat rey d'Espanya y en altres regions on gloria y dissort van compartir-se ab les hosts mes fortunades del emperador d'Alemanya? ¿Qué importa retreure un Spinola y vantar-se de que l'héroe Condé, per antagonismes ab lo Cardenal Mazarino, s'en hagués vingut a l'exèrcit espanyol a qui tantes desgracies havia causat abans; si a Flandes hi hagué un traydor, lo Comte de Bergues, y si lo meteix fill natnral del Rey, D. Juan d'Austria, va veure-s arreconat a Consuegra, fentli pagar allí desgraciés de qu'altres n'eran culpables, sense que li servissin de disculpa los seus mérits y serveys anteriors? ¿Qui-n profit va treure-n Espanya del versament de sanch en defensa dels interessos del Imperi? Res més que llàgrimes y miseries. Lluyta contra'ls holandesos y al cap y a la fí hagué de reconeixer la llur independencia, cedint-los-hi la devantera en lo monopoli del comerç de Llevant que, desde llavors encara deplora tota la Península y ab plor més amarch la ciutat de Barcelona qui havía conegut, per espay de molts segles,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquelles mars y mercats; volgué enjovar los portuguesos y s'hagué d'avenir ab la reaparició d'aquell regne que als seus havía agregat Felip II; finalment, mostrà lo seu enuig contra França, causa de totes les dissorts, y reconegué l'injusticia de les seves pretensións, donant lo rey d'Espanya la seva propria filla per muller del seu mortal enemich y ço qu'es més aclaparador, cedint-li dues provincies espanyoles, lo Rosselló y la Cerdanya quals habitans, catalans, se veuen sempre-més obligats a parlar la llengua de Paris!!

Molt tart, massa tart, com s'era esdevingut en lo regnat anterior ab lo duch de Lerma, la opinió pública=pot-ser tindríam que dir l'opinió de la cort de Madrit, car la pública y general de tot lo regne feya anys que s'exclamava, sens trobar ressó en aquell centre—s'aixecà contra l'impúdich, malversador y orgullós favorit comte-duch d'Olivars, acusant-lo de tot lo que's pot acusar al home més dolent y se'l fa substituhir, (com s'havía fet en temps del de Lerma) per un parent seu, quedant aixi arreconat lo qui's creya ser émul d'En Richelieu, a Loeches, poblet de l'Alcarria, on, diu lo vulgus que de día y de nit l'escomet un fantasma tormentador de sa conciencia; més això no es remey bastant. a consolar les families espanyoles qui ploren los seus fills morts inutilment, en tan nombrosos combats; per que surin en les aygues del mar més de dos-cents navilis enfonzats, esquarterats o agafats; per que's refassi l'erari públich, escolat per complert y empenyorat y per que'ls particulars, empobrits, recuperin los estalvis que'ls hi va arrebaçar la cobdicia d'un ministre malversador y per més que's discurregi, les paroules dels exclusivistes y aduladors no podràn negar que fou en aquella ocasió quan més retallats varen quedar los dominis del rey d'Espanya, tant dins la Península com fera de ella; ni podràn amagar que'l monarca a qui élls donàren lo nom de *Gran*, ni com a príncep, ni com home, may va mereixer los respectes per part dels seus súbdits; ni com príncep, per haver-se deixat dominar per qui més va comprometre lo seu bon nom, de la seva dinastía y de la seva patria; ni com a home, per la vanitat de la seva vida y costums que

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

podían falagar a les dames, als cortisans y als dòcils sirvents, ben avinguts ab lo regalat viure dins dels seus límits de Madrit, no sapiguéren fer justicia a les empobrides y desanchnades provincies, y per los continuats exemples d'immoralitat qu'havía donat, com ho provan los nombrosos fills naturals que va deixar a Espanya dels quals donan numeració detallada los escriptors qui s'han dedicat a la Reyal Genealogía. Aquest es l'aspecte general del regnat de Felip IV, qu'ha sigut indispensable ressenyar, a fí de que, durant lo metéix, se comprengui la rahó que pogué tenir Catalunya en los seus planys, en los seus actes y en los seus desacerts meteixos; aquest es l'espill en lo qual la tiranía del centre volia que's miressin los antichs Estats d'Espanya, ajuntats, per l'etzar, sots un sol ceptre, per pendre model y guior y per esmenarse dels defectes e irregularitats de que, ab infamia, se'ls enculpava!

Lo regnat de Eelip IV, en lo pertocant a Catalunya, s'estrena ab un contrast de desacerts tant per part dels catalans com per lo govern de la nació. Los desacerts dels catalans consisteixen en la llur condescendencia, en un principi, perque si'l cambi dels témps y de les circumstancies exigeix que's deposi tota subtilesa, que sía més flexible l'etiqueta y menys rigorosa l'interpretació de les lleys que preceptuan usos y costums, en un mot, que transigeixi ab facilitat en les formalitats, qual exactíssim cumpliment reporta complicación entre'ls poders públichs, es de justicia atendre l'exigencia y avenir-se ab tota modificació, qu'aumenti la llur armonía y germanor, en benefici de la tranquilitat pública; més si's considera indispensable l'observancia rigorosa de tots los privilegis, costums, drets y prerogatives per no renunciar lo qu'ha sigut establert per la lley y la costum, a travers dels segles, ja sía per caure del caràcter, ja per no obrir camí als abusos, sino donar la rahó y les armes a qui vulla introduhir-los, puix no li mancarà'l precedent de con-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

descendencies antariors, per exir-ne de noves y retreyent les primeres y obrant ab un cert dret, n'hi ha prou ab trobar resistencia en les segones per considerar la negativa com si fos una conseqüencia o sobergería, y d'aquí venen los disgusts y disputes que, quan abdues pyrts s'entoçudeixen, van cobrant cors y moltes vegades degeneran en greus conflictes.

Los catalans ab los exemples y escarments passats o havian de manifestar-se mes dócils per defugir contínues e inevitables calamitats, o s'havían de mantenir forts en lo seu sistema de no transigir en res que no estigués en avinença ab la lley; van fer lo primer, al començar lo regnat del nou Felip, y mes tart, volguéren practicar lo segon, quan varen remarcar la falta y no cal dir que varen sortir perdent, puix oltra quedar dividits en opinions distinctes, en posteriors afers que's varen tractar, no essent en nombre bastant a repetlir la molta força del qui atemptava exigencies y contradicciòns, inevitablement havían de soferir una desesperació qui tenía que dur-los a mes greus y terribles mals. Los desacerts del govern, ja pot entreveure-ls lo llegidor, despres de la *Idea del Regnat* que acabèm de donar-li, sabent ja quin era lo carácter del Rey, quines les qualitats qui caracteritzavan l'orgullós favorit, a qual voluntarietat se reduhía tot lo poder y govern de la nació espanyola y sabent com lo de Olivars, ja de des lo començament del regnat del seu favoridor, s'esforçava per enmotllar a sa voluntat la de tots los súbdits dels dominis d'Espanya, passant per sobre de les diferencies y heterogeneitat llurs, d'aytal sort, que si l'organització particular de cada domini o Estat involucrava formalitats y drets que llur senyor devía complir, ab tot y ser rey de tots en conjunct, bastava que les menyspreués lo conceller omnipotent, per que'l rey prescindís del cumpliment y aquesta deixadesa o menyspreu, que ja's devía notar desde'l primer moment de sa successió a la coróna, per força tenía que reportar planys, dols e indiferencies que gradualment podían transformar-se en antipatíes, llavor inevitable de des-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

obediencies y lluytes, com tindrèm ocasió d'anar constant, en la continuació dels aveniments que passèm a comptar.

Lo virrey duch d'Almazan, de qui tant hem parlat en lo regnat anterior, principalment en l'afer dels bandolers, deixà d'ocupar lo seu càrrech en 1615 y fou son succesor lo duch d'Alburquerque, marqués de Cuellar, qui hi tingué lo virregnat de Catalunya, durant mes de quatre anys. Després del duch d'Alburquerque, fou nomenat, en 1619, D. Ferran Afan de Ribera y Henríquez, duch d'Alcalà y marquès de Tarifa, qui's trobava de virrey quant la mort de Felip III. Com ja hem vist, en ocasións consemblants, era cosa sapiguda que'l delegat de l'autoritat reyal deixava d'exercir autoritat y no tenía jurisdicció, tantost faltava lo delegant, essent obligació del nou successor en lo tronus renovar lo nomenament o elegir un nou virrey qui'l representàs. Desde la desaparició de la dinastía aragonesa y erecció de la cort única a Espanya, aquest compromís s'esdevenía a cada nova successió; los comtes-reys qui tenían per sojorn preferent la ciutat de Barcelona, puix era lo breçol de sa nissaga, no podían preveure que'ls dominis de la Confederació qu'ells regían s'haguessin de transformar, ab lo temps, en provincies espanyoles y que llurs successors tinguessin lo tronus y residencia en un indret tan allunyat dels llurs dominis, que no'ls hi permetés cumplir ab la puntualitat qu'ells meteixos havían establert, per ser jurats respectivament Comtes de Barcelona y Reys d'Aragó y de Valencia. En la present ocasió era doble la dificultat que s'esdevenía, perque ademés de no fer-se la renovació del nomenament del Virrey, lo Rey, qui era lo delegant, encare no havía sigut reconegut com a Comte de Barcelona, circumstancia presuposada desde temps molt antichs, per que tingues validesa lo títol del delegat o llochtinent. Aquesta doble dificultat ocupava l'atenció de les nostres autoritats y s'explica molt bé, que, mentres no quedessin resoltes, quedés com vacant la lloctinencia.

Sens deixar de cumplir los Diputats y Concellers tot ço que la fidelitat y la religió los hi imposava, pertocant a les funeralies del últim rey que's varen celebrar ab la solemni-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tat costumada, d'enduvi varen ocupar-se de trobar un camí per la solució del dubte, mes aquesta intenció va acreixer la dificultat qui devingué mes gran, com aprés explicarèm. Ab molt breus paraules, com en altres ocasións acostuma fer-ho l'analista Feliu dona compte d'aquest succés, (qu'hauria trobat mes detallat en los *Anales Consulares)* y com si la veritat hagués de cremar-li la ploma o la ma, la passa per alt, limitanr-se al resultat qu'explica ab aquestes paraules: «Lo varen admetre, després de varies conferencies, répliques y retrets, ab grans protestes.» ¿Qui no veu qu'en aquest parell de ratlles s'hi amagan greus successos, com elles meteixes ho donan a compendre? Molt poch nos ha costat esbrinar-ho, anant a la obra o dietari suare citat y comparant la seva narració, ab la dels Dietaris de la Diputació, y com que'l seu conjunct es un quadro on resalta la situació y disposició de Catalunya, al pendre la corona lo nou successor, farèm un resum dels aveniments per que's veja quins eran los qui eran causa dels disgusts qu'anavan germinant en nostra patria y com, moltes vegades, les subtileses y planys son filles de causes contraries qui les generan. Abans que tot, cal saber que quan morí Felip III lo virrey duch d'Alcalà estava ausent de la capital, ignorèm la causa; y qu'entre los Concellers de la Ciutat y la Diputació no regnava aquella absoluta armonía que sempre hem observat, y també ignorèm la causa d'aquest disgust. No obstant abdues corporacións estaven queixoses del govern; la Ciutat, o sia'ls Concellers, per la exigencia atemptada desde lo regnat anterior (que tantost se realitzarà durant lo present) del quint de les rendes, y'ls Diputats ademés d'aquest motiu que també tindrían, encare que no s'esmenta, per la conducta del virrey ab qui estaven sempre en pugna contínua, per algunes arbitrarietats que cometía, citant-se com principals: apropiar-se la jurisdicció de les galeres qu'eran del pais, l'haver fet posar les armes de Castélla (1) en la fàbrica o construcció que'ls Diputats feyan

(1) No s'entrega aquí armes o escut de Castélla per armes d'Espanya, car aquestes se trobavan en molts edificis públichs, com eran la Universitat y'ls portals (com pot comprobar-ho lo curiós en lo Museu de l'Academia de Bones Lle-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a la Dreçana, y exigir dos rals de *la boleta*, o llicencia per usar pedrenyal (1) cosa que tenía a tothom enutjat. Si'l cambi o renovació del virrey ja ofería de per sí alguna dificultat, tota vegada que'l rey no havía fet encare lo jurament, figureu-s quanta més no n'havía d'oferir are que les corporacións del país estaven queixoses del govern central y ademés enutjades ab lo seu representant: ab lo virrey, envers qui, segurament, no devían sentir gran simpatía.

Lo dubte feya estar en expectativa fins a tant que's rebessin lletres del sobirá y aquests no's feren esperar, puix ja lo 9 d'Abril, lo duch d'Alcalà feu saber que S. M. li havia escrit innovant-lo de la mort del seu pare y trametent-li un privilegi a fí de que continuás essent Virrey, fins a termenar lo trieni, del qual faltavan encare 17 mesos, y en conseqüencia, per que fes tantost lo jurament, y per aquest objecte lo meteix correu de la cort havía dut cartes per los Concellers, Diputats, Arquebisbe, bisbes, ciutats, capítols, titulars, comtes y abats. Lo govern, en casos anàlechs, may havía obrat tant oficiosament, perque, a tot estirar, se solía escriure a les dues primeres corporacións, perque quan la renovació del Virrey era regular y legal aquestes l'admetían sens cap dificultat, quedant reconegut per tot lo Principat, sense que fossin mester les circulars a les altres corporacións y particulars, com no s'hauría fet menys si s'haguessin tingut de convocar corts, y aquest escreix mena a creure que ja's regonexía l'irregularitat, y'en temíen los efectes y's volia preparar l'opinió pública, falagant la vanitat particular, a fí que'l Virrey fos acceptat tàl com s'havían proposat los de la cort. En les cartes als Diputats y Concellers exposava'l Rey la disculpa de la ilegalitat, fundant-la, primerament, en que l'havía otorgat abans, per medi d'un altre privilegi, lo Rey, son pare, al duch d'Alcalà (nou us no cone-

tres, on son conservades). Se tractava per lo tant, únicament, dels castells y lleons y no del escut general.

(1) Tanta cridoria, tanta ponderació per l'us de l'*arma* produtoria, com ne deyan del pedrenyal los virreys en llurs bans, y més tart ne permeten l'us per dos rals miserables! Axó solament s'explica en aquella época y la rahó que tenían los catalans per anar cobrant antipatia envers lo govern qui'ls enjovava.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gut fins are, contrari a lo establert per la costum y la lley) y's funda aprés en la rahó de trobar-se malalt, ço que li privava, com es natural, venir a jurar y ser jurat com a comte de Barcelona, per tot lo qual *suplicava* que mentrestant admetessin lo Virrey, prometent que vindría personalment tantost li ho permetés la seva indisposició. Aquest procediment era un joch d'infants y'ls àulichs de Felip IV li feyan començar lo joch d'un mal papre y això no podía menys de ofendre a les persones serioses de Catalunya a les qui repugnava tota superficialitat y lleugeresa. Al rebre lo privilegi, lo duch d'Alcalà volgué inaugurar lo nou periode del seu virregnat ab un'altra ilegalitat desusada, puix com si lo Reyal Concell o audiencia fos una cambra especial de *pars* o magnats d'un sobirà, manà tantost que s'apleguessin les Sales y ab tot y no ser aquell assumpte judicial, en qual cas lo Virrey hi hauría pogut intervenir com a president nat, consultà ab los jutges y doctórs, essent la resolució presa que's trametessen les cartes rebudes a les respectives corporacións y que's mostrà-s lo privilegi als Diputats y Concellers per que l'examinessin y assistissin, per lo tant, al acte del jurament. Aquí començaren los dubtes y desacerts: reunit lo Concell de Cent, va emetre dues opinións, essent la una: que's tenía qu'admetre lo Virrey, y l'altra, en sentit contrari; per la conciliació, va tractar-se de nomenar comissionats y que la Diputació nomenés també'ls seus a fí de posar-se d'acort per resoldre y'l cas es qu'abdues corporacións varen reunir-se separadament y en certa manera lo Concell de Cent gordava-s de la Diputació, y encare qu'al principi no volía advocats, va consultar-los aprés, guardant secret sobre l'acort y la Diputació va congregar junta de Braços per deliberar. Aquest enrenou va començar lo Dissabte Sant; y durà totes les festes de Pascua y'ls dies propsegüents, esperant-se entretant lo duch d'Alcalà fins al día del jurament, qu'era lo proper divendres, y durant aquest temps no deixà de tenir sovint lo Concell Reyal o Audiencia, fent saber a les altres corporacións qui no acabavan de resoldre lo dubte «el grande error que cometían y el daño

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que hacían al país en detener el juramento de S. E.» La resolució definitiva del Concell de Cent va ser favorable a Sa Excelencia, com anèm a veure, y la varen fonamentar en precedents qu'hi havia de cassos semblants, com quan continuà essent virrey don García de Toledo, després de la mort del Emperador, y quan lo virregnat del duch de Feria, ab ocasió de succehir Felip III al seu pare; (y aquestes son les condescendencies a les quals hem aludit en lo començ car qui cedeix una vegada a la segona ja no té tant dret a queixar-se) la reunió dels Braços a la Diputació no pogué menys de ser infructuosa, per los escàndels qu'allí's varen promoure per causes insignificants, com si hi hagués hagut una ma amagada y diabólica empenyada en desunir secretament les voluntats que sempre havían estat d'acort, y ab aquesta ocasió, preguèm als llegidors que no oblidin los noms de les persones y dels pobles qui s'anavan oposant, desde feya molt temps, a la corrent y sentiment general de Catalnuya, perqui axi podràn endevinar antecedents significatius quan, temps a venir, en toquin la conseqüencia per l'aveniment de fets molt lamentables per lo bon nom del pais. Cal saber qu'en la primera reunió de Braços se va promoure una disputa entre dos comtes, lo d'Osona y'l de Çavallà, puix lo primer pretenía treure al segon del lloch qu'ocupava y, (segons los *Anales Consulares*) «sort que s'hi trobava l'Arquebisbe qui era oncle del d'Osona car de lo contrari hi hauria hagut un escándol, car ja s'havían retroçat los mantells, y com qu'en la reunió hi havía mes de 500 persones de tot estament, la divisió hauría sigut gran y lo pais hauría quedat verdaderament avergonyit.»

Se va tenir qu'aplaçar la junta per un altre dia, y l'endemà del escàndol, lo virrey va fer les paus entre'ls dos comtes y'ls hi va fer prometre que no anirían a la junta; lo remey va ser inútil, puix al celebrar-se la nova junta, lo meteix qu'havia passat entre'ls dos comptes va avenir en la segona entre D. Bernat de Pinós, protector del Braç Militar, y lo vis-comte del Joch y encare fou mes gran entre D. Alexandre Alentorn y don Francesch d'Argensola qui defensaven

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

respectivament, als dos contendents, arribant a tal punt, que veyen *tanta confusió* los Diputats varen separar los Braços qui elegiren comissionats y aquests se varen atenir al vot advocats y sabent per altra banda la resolució del Concell de Cent, acordaren conformar-s'hi y en embaixada particular comunicar-ho al Virrey; mes ab tot devèm remarcar qu'en les relacións de la cerimonia del jurament no s'hi fa may esment dels Diputats.

Lo triomf del d'Alcalà havía sigut complert y determinà en vista d'això fer lo jurament y per realitzar aquest acte tornà aplegar les Sales y acompanyat del regent, doctors y agutzirs, y seguit dels alabarders, tots endolats y anant S. E. descobert, se dirigí a la Seu, on lo sortiren a rebre los Canonges. Al arribar a la porta del reixat del presbiteri trobà'ls Concellers, també descoberts, qui l'esperavan (1) y anant al altar, com de costum, va fer-hi lo costumat jurament y escoltà la sentencia d'excomunió, tornant a sortir aprés per la porta contraria, on los concellers l'acomiadaren y, aprés d'haver resat una breu estona a la cripta de Santa Eularia, tornà al seu palau seguit per la meteixa comitiva.

Aquest arreglo entre les autoritats catalanes y'l virrey, duch d'Alcalà, no va ser més qu'un remey momentani aplicat als mals qui anavan menaçant a Catalunya, car disset mesos aviat son passats, y com que'l virrey ho era en virtut d'una especie de gracia, per un trieni, concedit per Felip III, quan a lo d'Alcalà ja no li quedessin més ganes de ser virrey de Catalunya, com que'l govern tindrà que renovar lo càrrech, se tornarà a topar ab les meteixes dificultats, o pot-

(1) Lo *Llibre de coses assenyalades* diu: «lo reberen los concellers ab los caps cuberts per la deferencia, hi havian de portar ells la falda alta devant del Senyor Virrey.» Encare qu'hi ha alguna confusió en aquestes paraules, no obstant nos descubreixen una costum d'etiqueta especial y es que'ls Concellers, no podent abdicar lo seu privilegi que'ls igualava als grans d'Espanya coberts, y menys en aquell acte quan rebian lo jurament del representant de S. M., li mostravan respecte y deferencia d'un'altra manera, ço es, recullint lo rossech qu'en altres ocasiòns podian dur-lo tirat. Axí ho interpretem nosaltres, menys de donarse un'altra interpretació a les paraules transcrites.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ser majors, segons quina sia la persona designada, y en lo nou cas, no cal dir que'l govern retreurá la condescendencia de les autoritats, volent-se'n servir com d'un'arma per exigir més de lo que va exigir la primera vegada. Lo Feliu, ab lo seu sistema d'abreujament, quan vol amagar escàndols, tant de-pressa anà al parlar d'aquesta qüestió que posà'l nomenament del nou virrey en l'any 1621, essent axí que no va ser fins al següent y obcecat va dir, sense pensar-sho, una veritat: «Aquest any es la sorgent y començ dels disgusts de Catalunya, irremeyables per ço com varen amagar la veritat al Rey,» y axí es, en veritat; l'origen dels mals qu'han de ploure demunt la terra catalana, encare que sembla tenir lo començ quan lo nomenament del segon virrey per Felip IV, ben mirat, naix en lo primer any del regnat d'aquest rey y del favoritisme del Conde-duch, car l'arreglo per rebre lo d'Alcalà es causa de que no's condescendeixi més tart ab les autoritats catalanes, quan refusan lo successor y es aquesta la ocasió en que's desenrotlla lo germen de mal futurs, causats anteriorment y més tart per altres causes qui-s van agombolant. Durant lo temps que faltava per acabar lo virregnat del duch, S. M. per lletra del 12 d'Agost de 1621, concedí un privilegi a la ciutat de Barcelona perque dins les borses dels concellers en *cap*, segon y tercer, poguessin ser insaculats quatre nobles en quiscuna d'elles, ab tal de que no s'augmentà-s lo nombre dels insaculats, en substitució dels qui no mes eran militars y que comencessin a entrar per la borsa del conceller tercer, com es costum quan se fan anàlegues innovacións, podent en consequencia intervenir en los altres oficis en que may havían intervingut. Es l'única noticia interessant que mereix consignar-se en dit any y per mès de que-s tracta d'un privilegi, no'ns atrevim a fer-hi comentaris, puix ignorem si va ser demanat o si va ser concedit sens solicitar-ho'ls interessats, lo qual tindría molt diferent significació, tratant d'introduhir nobles en lo govern municipal y sols podèm consignar una circumstancia digna d'atenció que ve revelada en los *Anales Consulares*, ab aquestes paraules: «y com que ja varen començar a entrar-hi lo

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

día de Sant Andreu (qu'es lo de la renovació de càrrechs) del meteix any 1621, hi hagueren, ab aquest motiu, grans debats.» Acabat lo temps del virregnat, casi un any després de la otorgació del privilegi municipal, per nomenar un successor al duch d'Alcalà, lo rey dirigí als Diputats y Concellers, lo 6 d'Agost de 1622, una carta en la que'ls hi *manava qu'admetessin* com nou virrey lo qui llavors era bisbe de Barcelona, D. Joan Sentís. Los historiadors apologistes del favorit, o sía del enemich de Catalunya, puix gayrebé son sinónims, tal volta comentarían aquesta senzilla noticia de manera que produhis bon efecte als inexperts, puix çertament, podrían dir qu'en proba del desitg de conciliació y del afany de complaure als catalans S. M. havía escullit per virrey del Principat lo bisbe de Barcelona, ab tot y ser lo seu prelat a qui ja coneixían, fill del país y naturalment modest per sa professió y dignitat y que varen ser tan ingrats o rebetles que's varen negar a rebre-l.

Mes nosaltres que, donat lo caràcter d'aquesta Historia, hem de fer relluhir la veritat on se vulla que la trobèm, sens negar en lo mes mínim les virtuts ab qu'era ornat lo bisbe de Barcelona com a tal, no podèm menys de recordar algunes circumstancies per les quals era conegut lo Senyor Sentís com a home públich, l'hora d'anar a pendre possessió d'un càrrech polítich de gran importancia, en lo qual ben-bé sabia qu'era obligat a esser interpret o executor rigurós de la voluntad del rey qui l'havía nomenat y dèl favorit qui deuría haver fet la proposta. D. Joan Sentís, ademés de les dignitats eclesiàstiques qu'honrosament havia obtingut, entre altres l'haver sigut vicari general del arquebisbe de Çaragoça D. Joan Manrique, y prior de la Colegiata de Santa Agna, havia també regit la cancilleria o presidencia del Suprem Senat d'Aragó y també lo càrrech d'almoyner de Na Agna d'Austria, germana del rey Felip, y apres regina de França. A part aquestes circumstancies, hi havia també la de que'l prelat barcelonés y nou virrey era natural de Tortosa. En temps normal, no hauría tingut res de particular, ans bé fora estat coincidencia propicia la doble dignitat civil

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

y eclesiàstica en una meteixa persona, mes en la situació en que s'anava posant Catalunya respecte del govern de Madrit, eran de molta trascendencia y de sospitosa interpretació certes distincions honroses qui encalçavan lo nom del bisbe, elegit virrey, car, en primer lloch, no era home qui hagués viscut extrictament circumscrit a les obligacions íntimes del ministeri, sino qu'havía també exercit càrrechs civils qui forçosament l'havían de tenir en íntima relació ab la cort, sense qual confiança no'ls hauría pas ocupat y'ls altres càrrechs externs o anexes al seu ministeri, com lo d'almoyner de l'Infanta, probavan qu'en alguna ocasió havía sigut cortisà (mes al dir aixó no pretenèm afirmar qu'ho hagués sigut o quan menys d'haver conegut y tractat molts cortisans.

Ab motiu d'aquestes observacións nostres, estèm segurs de que'l llegidor no'ns culparà de maliciosos y's limitarà a esperar la solució d'un altre dupte respécte a la naturalesa del prelat, per no endevinar de moment la diferencia qu'hi puga havèr entre ser tortosì o fill de qualsevol altra ciutat de Catalunya, mes quant remembri que Tortosa era la ciutat que desde feya molt temps estava en lluyta manifésta ab la capital catalana, tant que Barcelona, per dues vegades, havía tingut qu'alçar lo somatent contra ella, per no deixar passar lo Conceller en Cap ab les seves insignies y qu'en les darreres corts hi havía hagut lluyta de protestes entre'l síndich de Tortosa y'l de Barcelona, forçosament, o tindrà que sospitar qu'hi havía interès en agreujar aquesta tivantor, o, mes probablement, haurà de témbre que'ls agravis que resultessin de refusar lo nou virrey, Tortosa pendria-ls com fets a ella, tota vegada que's tractava d'un fill ilustre de la ciutat, y qui sab si aixó ajudaría a preparar les voluntats dels seus compatricis en contra de lo que resolgués la generalitat del Principat, venint a ser Tortosa en la guerra de Felip IV, lo que més tart havía de ser Cervera en la de Felip V. Lo temps o'ls aveniments successius disculparàn, quan arribi l'ocasió, les nostres sospites y rezels. Entretant, podèm dir, ja que'ls escrúpols que poguessin manifestar aquesta vegada les auto-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ritats catalanas no eran una voluntarietat y destituhides de fonament, y la proba de que volían allunyar-se y defugir conflictes la tenim en el fet de trametre, per avençat, com embaixador a la cort, lo Conceller en Cap, Pau Altarriba; (1) y hem dit per avençat, perçò com sortí de Barcelona en los darrers dias de Maig, quan lo d'Alcalà no havía acabat lo rest del seu virregnat, y per part de la Diputació sortí un'altra embaixada de nou persones.

De poch efecte serían les solicituts y afanys del Conceller y dels altres qui l'acompanyavan en lo despatx del Comte-duch, quan, finit lo virregnat del d'Alcalà, vingué lo nomenament del qui devía succehir-lo, expressat en los términs ja dits. Per de prompte, lo primer impuls per part dels concellers fou no acceptar-lo, y si jurava, no assistir al acte del jurament; y resolució igual prengué la Diputació, després d'haver consultat abdues corporacións lo parer dels assessors y advocats, fundant-se principalment en que l'admisió del virrey duch d'Alcalà fou per consideració al Rey qui digué qu'estava malalt y havía donat paraula de venir a jurar, com a Comte, tantost se trobés restablert, y com qu'havía finit la causa de la tardança e hi hagué temps bastant per complir, no volent per altra part trencar lo costum, havían d'atenir-se a ço que les seves lleys y privilegis manavan, çò és, que no devían reconeixer lo llochtinent de S. M., ja que aquesta no s'havía fet reconeixer solemnialment, ni havía reconegut personalment los seus súbdits de Catalunya; y si aquesta opinió tenía força per lo seu ferm fonament, n'adquiría molta més desde'l punt en que'l nou nomenament s'imposava imperiosament, y palesava clarament que de res havían servit les rahons que, ab temps sobrer, pogué manifestar lo comissionat del Concell o la embaixada de la Diputació, a la córt. Se va fer present aquella fonamentada rahó al se-

(1) Axó justifica l'erro del Feliu, puix havent anat lo Conceller a la córt en Maig de 1622, tenia que ser dels elegits pél Novembre del 1621, com aixi consta en los *Anales Consulares* y per altra part consta també que lo Conceller Altarriba morí a Madrit, durant la seva comissió o embaixada, lo 22 de Setémbre del primer any citat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nyor Bisbe y, fos per sa excessiva prudencia o per algun altre motiu qu'ignorèm, lo cert es que'l nou virrey no's determinà a tirar en abant; com lo seu antecessor, de manera que aquell any finà sens qu'ell hagués sigut jurat, y en aquella interinitat, no hi havía a Catalunya altra autoritat suprema que la del governador, càrrech que llavors ocupava D. Aleix de Marimon. Durant aquest intermedi, morí a la cort lo comissionat dels Concellers, Altarriba, y tantost va fer-se la nova elecció pêl Novembre, va comissionar-se altra vegada al qui resultà elegit Conceller en Cap, Mestre Joan Lluis Vileta, metge, qui anà a la cort, sortint lo dia 23 de Janer del 1623, acompanyat de nou prohoms ab l'objecte de resoldre'l negoci del jurament del Virrey y demanar la vinguda del Rey. Lo nou comissionat ho arranjà d'aytal sort, que feu un pacte un xich atrevit ab lo monarca, puix proposà que si donava paraula d'anar a Barcelona, acceptarían ja abans lo Virrey y'l jurarían, sots aquesta condició; axí convingut y comunicat als Diputats y Concellers, fou suficient per que's tirés abant, com veurém tantost, y que's tallés aquella enutjosa questió. Mes que no'l pacte, era atrevit, segons apar, lo qui'l proposava, puix *prometia en nom propri y de la ciutat de Barcelona*, sense que, potser, estés facultat per tant y a l'ensemps va acceptar la promesa del Rey que no consistía en venir totseguit, sino en 1626, ço es, més de tres anys més tart, durant los quals, qui sab lo que podía passar, fins tal volta renovació de virrey y per lo tant nou dubte y nou conflicte.

No volèm ofendre la memoria de qui no mereixi ser viltingut, mes quan l'Historia d'un país ha consignat lo nom d'un home públich ab justificada censura, nosaltres no ho podèm passar per alt puix sabèm que les seves faltes tenen relació ab los successos generals y val mes axó, que no l'adulació infundada a una institució o corporació, solament per no despopularitzar-se qui té obligació de dir la veritat. No sabèm en que deuría passar lo temps a la cort, on sojornà tres mesos llarchs, lo Conceller Vileta, y lo Feliu ja'ns indica quelcom referent al seu comportament y al càstich que li fou donat, al retorn y a fí de que sian coneguts circumstancia-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dament los detalls d'aquest negoci tan trencadiç, transcriurèm al peu de la lletra la relació dels *Anales Consulares* que pot-ser serví de guía al Annalista de Catalunya: «Lo dia 1.er de Maig del dit any (1623), tornà de la córt lo dit conceller Vileta y per havèr comès grans fraus y excessos en son viatge y també per haver quedat en deute ab la present ciutat, per valor de molts mils, pretenent qu'acreditava la quantitat de 2,153 lliures, 14 sous, per aquesta causa lo dia 3 de Juny del meteix any, los Concellers y'l Concell de Cent condemnaren al dit Vileta a ser tantost desinsaculat de tots los oficis de la Casa de la Ciutat, inhabilitant a ell y als seus, per un temps determinat, de poder ser insaculats y a que tot-seguit li fos presa la gramalla y a ser processat, com ho va ser, criminalment; per aquest motiu tingué qu'esser reclos y guardat a Santa Agna durant tots los díes de la seva vida y allí va morir y ço que quedà devent y's liquidà per alt venían a ser unes 5,718 lliures, 10 sous, 8 diners, qu'es tal com se diu en lo càlcul fet pels calculadors nomenats per la ciutat.» (1) Quan fou resolt lo dubte a la cort, hi hagué gran moviment entre les dues corporacións principals residents a Barcelona, y com que la Diputació encare estava duptosa, car es per axó que may acabava de celebrar junctes d'advocats, puix en certa manera li repugnava admetre un nomenament qu'era contra les constitucións, los Concellers anaren visitant un per un tots los Diputats, en llurs cases, per convence-ls de que ja era arribada l'hora de resoldre-s y que protestarían dels danys que pogués ocasionar la llur indecisió; mentrestant, se varen rebre en abdues corporacións lletres del Rey qui prometía que lo més prompte possible vindría a jurar, (mes no determinava quan) y un'altre del Com-

(1) Diu lo Sr. Balaguer en sa *Historia de Catalunya*, y les seves paraules les hem vist consignades com epígraf d'uns estudis sobre'ls Concellers: «No hay memoria de que un conceller haya faltado jamás á los deberes de su cargo.» Lo fet que citèm y altres d'anteriors consignats en los *Anales Consulares* proban lo feble fonament d'aquella afirmació. De mes gran honra es poder dir ab referencia als representants d'un pais: «No hi ha memoria de que si alguna vegada han faltat no'ls hajan castigat severament los meteixos companys de representació.» Les alabances y les censures a qui'n sia mereixedor.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

te-duch (que's conservan totes originals en los Dietaris de la Diputació) y en la seva, lo favorit los hi deya resoludament, qu'aquell afer s'havía d'acabar, qu'acceptessin, sense *més dilacións*, lo jurament del Virrey; y encare qne per l'estil revela una certa tivantor, pren un assuaujament quan parla de la seguritat de que'l Rey may ha pensat en perjudicar a Catalunya, ni en trencar los seus furs y que vindrà a jurar tan aviat com possible li sía. Are com are, deixem-nos de fer comentaris: lo día 12 d'Abril, ab tot lo cerimonial de costum, lo bisbe de Barcelona anà a la Catedral, on feu lo jurament de virrey en presencia dels Concellers, y l'endemà, tant aquests com los Diputats anaren a donar l'en-hora-bona a S. E., y quedà tot finit de moment, reconeixent-se l'inutilitat de tantes consultes, juntes, embaixades y despeses com s'havían fet, total per acabar d'aquella manéra, haventi'ls antecedents qu'hi havía d'haver sigut massa fluixos o condescents en ocasións consemblants.

Mentres durava aquest entretingut y gansoner afer, Catalunya tingué que plorar la pérdua de dues galéres de la seva esquadra qui havíen sigut preses per les de Biserta y Argel a les costes de França, en un canal apellat Frejus: anavan envers Messina per aprofitar les fires d'Agost, y avingué aquesta desgracia lo día 25 de Juliol, 'o sía la diada de Sant Jaume Apóstol del any 1622, essent lo mes sensible qu'estavan assegurades per valor de 100,000 lliures, lo qual, (segons els Dietaris) fou una pérdua per la Llotja.

Si bé es veritat que continuà la bona armonía entre lo Virrey y les autoritats, la temporada no fou, naturalment, tan pacífica com podía desijar lo bisbe de Barcelona, car durant lo temps del seu govern hagué d'intervenir en més d'un afer desagradable. Aludim, principalment, a un gran avalot que presencià la ciutat de Barcelona lo die 10 de Abril del any 1624, (no té rahó lo Feliu quan assegura que fou lo día 1 d'Octubre) y encare qu'aquest autor l'explica, altra vegada devèm increpar-lo per lo seu sistema de ressenyar efectes, passant per alt les causes, per atencións que ignorèm, Qui compari la relació de dit autor ab lo que's lle-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

geix en los *Anales Consulares* d'on la va treure, notarà la diferencia que senyalèm y tal volta endevinarà la rahó de nostre plany. Copièm, donchs, la noticia primitiva: «En lo dit any 1624, (1) hi hagué un gran avalot contra'ls genovesos y'l día primer de Novembre, dia da de Tots-Sants, van calar foch a la casa de Judice (Giudice?) al carrer de Montcada, ab motiu d'un conveni qu'havían fet los dits Judices, genovesos, ab lo Rey, per construir a la Vila d'Arenys alguns baixells per l'Armada Reyal, los quals, un colp construhits, los portaren a l'illa de Mallorca per armar-los allí y per aquest objecte hi embarcaren tot lo rebuig y tots los bandolers qu'hi havía en aquella y en les restants illes. Arribats al moll de Barcelona, cada día hi havían baralles, ja entre'ls meteixos mallorquins, ja entre'ls altres de les demés galéres de Génova qui llavors se trobavan també al moll, o bé ab los del pais; y succehí qu'una tarda mentre resavan les vesdres dels defunts al Convent de la Mercè, un dels Mallorquins hi va entrar per la porta que dona al cementiri, fugint d'una baralla qu'havía tingut ab Genovesos qui li corrían al radera en actitut de voler-lo occir y trobant-se allí un argenter de la ciutat qui volía tancar la porta, per no deixar-los entrar, aquells li donaren dos o tres colps ab un estoch y tantost morí. D,aquesta feta s'aixecà una cridoria general per tota la ciutat contra'ls genovesos qui foren molt perseguits y anant la multitut envers lo baluart del vi y amparant-se dels aparells d'artillería, desd'allí començaren a tirar contra les galeres del port. Ab tot y anar-hi sens demora los Concellers per evitar-ho, no ho varen conseguir, de manera que les galeres varen marxar l'endemá y'l senyor Virrey maná que li fessin a mans una informaaió de tot lo succehit, donà càstich a n'algunes persones, exilà a galeres dos artillers de la ciutat per haver fet foch contra'ls qui estavan allí per autoritat del Rey.» Com se veu l'origen d'aquest avalot y'l creximent que prengué per part de la ciutat se deuen a

(1) En aquesta relació no consta'l dia, més en los Diataris de la Diputació, lo dia 11 d'Abril s'hi dona compte d'aquest aveniment, com succehit lo dia abans.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

una imprudencia del govern, perque ¿ab quins ulls havían de veure nostres mestres d'aixa constructors de baixells, mestres de ribera y calafats que's prescindía d'ells per donar profit y guany a uns extrangers. y, per major menyspreu, qu'aquells meteixos astillers on s'havían construhit tantíssimes galeres, ab les que nostres antichs reys dominaren per tota la mar mediterrania s'havían de posar al servey dels qui foren los émuls y més constants enemichs dels catalans? L'orígen del escàndel que ressenyèm pogué ser causat per la baralla del fossar de la Mercè, més en l'esperit del poble ja hi deuría existir desde feya molt temps l'antipatía envers aquells extrangers favorejats y, per aquest motiu, sería suficient lo més petit pretext, y ab molta major rahó la mort d'un compatrici per que la plebs s'en aprofitès, y'n fés de les seves. En los Dietaris de la Diputació hi han cartes del Rey, planyent-se de lo passat, emperò tot lo seu interès s'endreça a que sían custodiats los baluarts ab tota seguritat, axí com també la sala d'armes a fí de que'l poble no s'en puga emparar ab tanta facilitat. Aquestes previsións poden ser justes emperò ¡de quanta major justicia y profit no fora que'ls governs ab llurs imprudencies, no atiessin les ires populars que, quan esclaten, son sempre desastroses!

Sense'ls mal-de-caps que va donar al virrey-bisbe l'avalot, un altre de més greu n'hagué de tenir durant lo meteix any per arranjar una qüestió que ni éll bastava a resoldre, ab tot y la seva alta dignitat y carácter, qüestió qu'era'l resultat d'una imprudencia del d'Olivars. Ja de des lo temps de les antigues dinasties, (perque'ls nous reys malgrat la seva tendencia a anorrear los furs, may s'oblidavan de deixar subsistir los abusos que'ls hi reportavan qualque profit) quan entrava a regnar un nou rey se cobrava a Catalunya y en altres Estats de la Corona d'Aragó lo dret de *Coronatge*, y'l cas era qu'aquesta contribució no era establerta per la lley sino per la costum, testimoni expontani de la fidelitat dels vassalls y si'n parlava alguna vegada la lley, les constitucións del país, era únicamcnt per avinentar que may pogués ser exigit y que deixés de pagar-se sempre que'l Rey no

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hagués formalment jurat, o no l'haguessin jurat los seus súbdits. Quan aquesta darrera circumstancia havía promogut tants dobtes per l'admissió del nou virrey, quan tanta transacció s'havía conegut per part dels catalans, y en ocasió en que'l govern més hauría tingut que procurar les simpaties d'aquests, sens haver complert encare Felip la paraula donada de venir a Catalunya; per si y devant, si lo govern del favorit promou, ab la major imprudencia, aquesta nova tempestat en nostra patria y's posa al cap que'ls pobles tenen que pagar aquella contribució, exigint-la axí com si fos obligatoria y passant per sobre de tota constitució o lley.

Mal podía resoldre aquesta qüestió lo virrey-bisbe, a qui s'anava ab contínues embaixades, puix encare que sapigués de qui era la rahó, no podía donar-la als Diputats, ja que's veya en lo cas d'esser l'executor orb del govern qui l'havía elegit. Aquest afer anava per camí d'enredar-se, mes començà a mimvar la seva importancia desde que'l Rey tingué la debilitat de palesar en una lletra seva, (adjuncta en los Dietaris) que, si demanava lo dret de coronatge, era per necessitat qu'en tenía, puix li feyan falta algunes quantitats, y, sense que's consigni cap resolució, fineix per complert aquella tenacitat mútua, tribuhint-ho a noves causes qui s'esdevingueren en lo proper any 1625, causes que deurían inclinar al Rey a mostrar-se benèvol y condescendent envers Catalunya, com veurèm molt prompte. Desaparegueren també alguns entoçudiments, no menys imprudents que'ls anteriors, y que certament posavan en gran estretor al pobre bisbe-virrey qui quan acceptà'l càrrech de Llochtinent, poch devía preveure l'alternativa en que continuament s'havía de trobar o de semblar mal compatrici, no favorint a Catalunya, o sospitós de deslleal, si orbament no cumplía les ordres exígents de la cort: los nous malde-caps per lo virrey-bisbe foren, l'elecció de Viçcanciller per lo suprèm Concell, triant per lo càrrech a una persona qui no era natural dels regnes de la Corona d'Aragó y sobre aquest afer no sols varen escriure les autoritats catalanes, sino les valencianes, y existeixen follets y memories, estampats en aquell temps, en los

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

quals se prova l'ilegalitat y voluntarietat del govern; la reuovació de la pragmàtica dels pedrenyals, orígen de divisións inacabables; y aprés, les arbitraries facultats donades als oficials Reyals pêl transport de fusta y altres materials a les Dreçanes de Barcelona, on s'hi construían galeres per lo Rey, (ab lo qual pot-ser se va voler esmenar l'indiscret privilegi donat, poch temps feya, als genovesos d'Arenys) afer que's va portar de la manera mes pertorbadora e inconsiderada, com ho va reconeixer lo meteix virrey Sentís, fins que'ls Diputats cercaren un medi de transacció.

Les causes a que suare hem fet referencia, se palesan per les entrevistes de confiança que celebrà lo virrey, per indicació de S. M., ab los Diputats: axí's veu que'l 28 de Març de 1525, los hi fa saber, segons lletra qu'ha rebut, «los remors de guerra qu'hi ha a França y com s'anavan armant regiments a la frontera del Rosselló,» y per aquest motiu S. M. los hi prega que vajan tantost en son servey per defensa del Principat, recomenant-los «que continúen com tenen costumat, etc.;» lo 14 de Juny, los hi comunica secretament, de paraula, que'l duch de Saboya y altres havían declarat guerra a la Senyoría de Génova, havent entrat aquell en lo Genovesat apoderant-se de moltes terres, y això'ls hi comunica a fí de que'n tingan esment per quan S. M. los hi escriguí; lo 11 de Juliol els hi dona una carta del Rey en la qual no solament los faculta, sino que-ls encoratja, a fí de qu'armin galeres; lo 14 de Novembre, també ab carácter de confiança, los hi fa saber que l'armada d'Anglaterra ab 80 baixells estava prop de Cádiç, donant-los una carta de S. M. en la qual los encarrega que «per un cas de qu'atemptessin escometre contra aqueixa provincia, (ordena) que's prenga gran cura en sa defensa y per que l'ajuden en tot quant sía mester;» lo 21 de Novembre, S. M. los escriu, molt familiarment, noticiant lo naixement d'una filla y encarrega que's fassan *alimaries* y *alegries;* y finalment, lo 24 de Desembre, comunica-ls-hi S. M., en to mitg familiar, mitg oficial, qu'anirà al Principat per celebrar corts y per jurar, segons costum, «y ab tot y que les justes y serioses ocupacións qui

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

l'han entretingut *son avuy mes grans que may*, per satisfer lo meu desitg y l'instancia contínua que m'haveu fet, *en mitg de tantes obligacions que per totes bandes me tenen queferat, dono la preferencia a n'aquesta* a fí de que's mani y disposi tot quant sía mester a util de la justicia, del bon govern y de la defensa d'aqueix Principat y Comtats, ab lo qual bé mostro l'estimació en ço qu'us pertoca, y qu'en tots vosaltres trobaré valor, afecte y disposició per servir-me, com sempre s'es costumat en eix Principat y Comtats envers los senyors Reys qui'm precehiren y qu'ho fareu ab escreix, *car en aquesta ocasió l'estretor es mes gran que may* y molt important per finalitats superiors y d'utilitat comú per tots los meus Regnes, y per que aquest succés acabe breument y en bé. Axí es que jo he resolt anar a jurar vostres lleys y constituciòns y a celebrar corts en lo lloch y manera que sabreu per lo Bisbe de Barcelona, mon Llochtinent en aqueix Principat, etc.»

Gran deuría ser lo motiu que tenía lo Rey Felip, (o'l seu favorit) per *mostrar l'estimació* que segons deya tenía al Principat, quan se resolía a visitar-lo, puix, encare qu'es cert, com diu en una de les seves cartes darreres, que se l'havía instat, mes are l'instancia havía finat en certa manera, y sempre que se li havía fet instancia ja sabèm que'l Rey havía dilatat sempre lo seu anament a Catalunya. Era'l perill de la guerra ço que feya dirigir la mirada del govern envers Catalunya, on qualsevol invasió podía tenir gran trascendencia y pot-ser que reconeixent llavors la gran indiscreció de tenir en continuat descontentament a súbdits capaços de saber defensar lo Rey llur, ab la visita d'aquest, pensava's, sens dubte, esmenar tot lo mal passat, com s'hauría conseguit si l'orgull y volubilitat del qui dirigía al seu gust la gran màquina del Estat no haguessin malmès la bona obra que, segons apar, se tractava de realitzar. Dos acontexements ocupavan llavors la pública atenció y eran: la probabilitat de próximes guerres y la seguritat de la prompta vinguda de S. M. Emperò abdos acontexements ¿seràn camí de tranquilitat o de desgracia per Catalunya? Lo segon es lo mes segur, car la necessitat de la defensa obligarà a omplenar de solda-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tesca los nostres pobles, lo qual es fatal recordança de disgustos passats y gérmen de nova y mes gran antipatía per l'avenir; y en lo pertocant a la vinguda del Rey, de qui no's deurà separar lo favorit, puix se tracta de la celebració de corts qual tramitació y formalitat no eran per complaure a qui estava acostumat a manar despòticament, lluny de ser un goig per los catalans, havía de ser causa de nous disgusts.

Los catalans, de moment, no ho varen preveure y feren protestes de fidelitat, com era natural, en cas de que la defensa fos necessaria, y s'omplenaren de gaudí al saber que s'apropava'l día de veure honrat lo seu terrer ab la presencia del Rey d'Espanya, lo seu Comte y Senyor natural.

Los preparatius per la recepció de S. M. no's varen poder fer ab aquella pressa acostumada en cassos semblants, per un incident insospitat. La carta del 24 de Desembre y també altres qu'hem vist ab data posterior, avisan que'l Rey vindrà a jurar y celebrar corts y fins parlant d'aquestes diu que senyalarà'l punt on hajan de ser convocades, mes aquest lloch no's designa y fos que S. M. solament ho indicàs al virrey, o que s'arribés a saber per conducte qu'ignorèm, lo cert es qu'en les juntes celebrades aprés, ab aquest motiu, per los Diputats o Concellers, ja's dona per cosa sapiguda que'l lloch designat es Lleyda, y en conseqüencia, temia-s qu'essent la dita ciutat la primera que's troba, vénint d'Aragó, no hi vulla ja tenir lo Rey convocades les corts abans d'anar a jurar a Barcelona. Era aquest un contra-fur, car lo Príncep, sens haver jurat com a Comte de Barcelona y no essent jurat, no té'l dret de convocar les córts, y axó's va fer avinent per medi de dos comissionats qui's trobavan a Madrit, lo Duch de Cardona y Duzay qui parlaren ab lo comte-duch y apaybagaren los rezels de nostres autoritats, y conseguit axò, ja no's tractà, per part del govern, sino de veure com se contentaría a Catalunya y, per part dels catalans, com se podría complaure a S. M.

Començat lo nou any 1626, anà creixent aquella mútua disposició a mida qu'anavan passant díes y setmanes y ar-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ribat lo mes de Març, no tenint ja cap dubte de que la vinguda de S. M. s'atançava, va preparar-se a Barcelona la seva recepció, com en tals cassos era costumat. Les primeres senyals d'aquella seguritat va donar-les lo duch de Cardona, d'nna manera un xich aparatosa. Considerava-s aquest personatgecompatrici, com l'eminencia del Braç Militar a Catalunya y aquesta circumstancia enalçada per los hàbits adquirits a la cort, que visitava sovint, per efecte del tracte ab tants Duchs y Marquesos com llavors hi pululavan, van fer del duch català una entitat respectable e important; allí, per la fama del seu estament, y per l'abundor de les seves rendes, y aquí, per que se'l considerava home de molta influencia ab el Rey y'ls seus ministres, y ademés, com gran conexedor d'aquell nou mon de la córt, del qual se'n tenía una idea desmesurada en les arreconades capitals de provincia. Ja en aquell temps, ab tot y ser català, lo Cardona acostumava trametre totes les seves comunicacións escrites en castellà y. (sense qu'ab axò pretengam disminuir en lo mes mínim les seves qualitats personals) en certes ocasións, com ja anirèm comprobant, obrava ab un gest de superioritat y resolució que'l feyan semblar mes vanidós y amich de la pompa de lo que, pot-ser ho era per sa educació y sentiments. Desde la cort, com ja tenim dit, havía fet saber a les autoritats, que ja no tenía res més que fer ab lo Rey y ab lo comte-duch, trobant-se abdos, per la seva persuació, disposats a complaure los catalans, y venint ab la carta de S. M., lo qual probava la certanitat de de sa vinguda, carta que lo Cardona hauría pogut entregar senzillament a la municipalitat qui l'havía nomenat comissionat seu, va preferir fer la entrega d'una manera solemnial puix trobant-se'ls Concellers a una funció religiosa a Santa María del Mar, reberen avís del duch, per qce fessin aplegar lo Concell de Cent per lo qual duya una embaxada, en nom de S. M.

Reunit lo sabi Concell, y ab la circumstancia (qu'algú deuría preparar, puix molt poques vegades se consigna en los Dietaris, en casos anàlechs) de qu'hi havía tant immensa concurrencia que, ab dificultat podía hom obrir-se pas per entrar al saló; lo duch va fer un discurs, no oblidant-se de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

senyalar los seus propris mèrits per obtenir la vinguda del Rey, com se desitjava, enaltint la bona dirposició del Rey y procurant acreixer l'entusiasme a fí de que la rebuda fos tal com era degut. No va acabar aquí la solemnitat aparatosa: lo contagi de l'etiqueta (que may confonem ab la seriosa cortesía) y de la qual podríem dir-ne nova liturgia de saló, semblava encomenar-se als nostres magistrats populars, puix a l'endemà, per donar les gracies o la ben-vinguda al duch qui s'havía hostatjat al Convent de Sant Francesch, (segurament perque S. M. tindría que posar a casa seva) hi anà lo Concell ab los seus macers y oficials, ab tota la solemnitat que's puga imaginar, traversant carrers y en arribant al Convent, fou rebut per lo Duch, dins la meteixa celda on posava. En l'any anterior consignan los Dietaris actes semblants al que describím, no per cap motiu oficial, sino per aveniments íntims y de familia del Duch, y, si, en tals casos, merexía tanta consideració, imagini-s lo que deuría ser l'acte present: actes semblants, no iguals, sovintejaren aprés, entre lo duch y altres autòritats y corporacións y admira certament com, al consignar-lo en los Dietaris, se té cura especial en descriure les cortesíes que's fan uns y altres al pendre comiat. Aquesta observació podra semblar sobrera a n'algú mes tot lo que s'ha observat no deixa de ser un nou detall que si no serveix per l'historia dels fets. serveix per l'historia del caràcter del pais y com un antecedent per lo qual distingia los seus personatges históríchs, y en axò moltes vegades, s'hi troban las causes primitives de successos que mes tart s'aniran desenrotllant.

A part de les primeres seguritats que donà'l duch de Cardona sobre la vinguda de S. M., se vegeren també altres proves, si no més certes, més significatives, puix arribà per mar a Barcelona lo nebot del Sant Pare, lo cardenal Francesch Barberino, y poch després lo cardenal Saquieti (Sachetti?) nunci de la Santa Seu a Espanya; aquell duya lo capell cardenalici per aquest, puix encare no l'havía rebut. A n'aquest ja'l podèm considerar com aposentador del Rey y encare que axí no consta en la nota que dona coneiximent de la seva

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vinguda, s'hi consigna qu'era del seguici o comitiva de Sa Magestat. Les nostres autoritats cuydaren obsequiar abdos Prínceps de l'Esglesia, principalment los Concellers y se'ls hi varen fer visites de benvinguda, en les quals era de veure la cortesía, l'etiqueta y la solemnitat.

Arribà, al cap y a la fí, lo día de l'arribada, 25 de Març, y al apropar-se Felip IV a la Ciutat Comtal, se li va fer la recepció primera als extramurs, d'una manera desusada, tant, que de cap altre Rey en tenim noticia. Sempre; constantment y sense que ningú s'anticipés, hem vist que la corporació que més s'adelantava per rebre a S. M. eran los Concellers; en altre lloch més proper, lo va rebre lo Capítol Eclesiàstich, anant també'ls Canónges y clergues dalt de cavall; en altre, ço es, en un lloch tercer, ls Diputació y en quart indret, hi sortían los Concellers de la ciutat, qui s'esperaren a la Creu Cuberta y que no varen passar d'allí, lo qual hem d'interpretar com una mostra de ressentiment que per força havían de tenir nostres magistrats populars, veyent les ínfules o indiscreció de les dues primeres corporacións qui s'extramilitaren en los seus debers y en la seva prudencia. Com que no sabèm la rahó de tant estranya conducta, no volèm interpretar lo significat que se li podía donar o la fí que's deurían proposar aquells indivídues. Sense cap particularitat que'l singularisi, fora de lo costumat, feuse la rebuda de S. M. y del seu seguici fins a Valldonzella, de la manera que ja saben nostres llegidors. Després d'haver menjat Felip IV, dins un cotxe, com un senzill particular y sense cap ostentació, entrà dins la ciutat anant a passar aquella nit a la casa palau del duch de Cardona, retornant de la meteixa manera, l'endemà, al monestir, ab la anticipació que calía per fer l'entrada oficial y solemne. Aquesta tingué lloch desqrés de les tres de la tarda anant lo Rey dalt d'un magnífich cavall, seguit d'una guarda d'alabarders y d'arquers y acompanyat de molts grans titulars y cavallers, vers lo portal de Sant Antoni, on l'esperava la comitiva qu'en casos consemblants s'acostumava organitzar a Casa la Ciutat. Al portal s'hi desenrotllà igual solemnitat y artifi-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ciosos espectacles com per l'entrada de Felip III, puix hi havía una granada penjant d'una curría, que baixava, s'esbadiava devant del Rey, sortía de dins un angelet ab unes claus daurades qu'entregava a S. M. y s'en tornava enlayre; cal advertir qu'aquesta vegada no consignan los Dietaris que's fés cap discurs, ni parla de versos y cants, com tampoch s'hi troba cap indicació sobre construccións y castells ab estàtues y emblemes a dins la ciutat, com hem vist en altres entrades reyals. Anava devant de S. M. lo comte de Sàstago, portant lo glavi reyal, y (ja desde fora) duya la regna dol cavall de Felip lo Conceller en Cap qui ho era en aquesta ocasió, lo magnífich Julià de Navel, ciutadà honrat de Barcelona. Aquest rebé de mans de Felip les claus de la ciutat, després d'havér-les-hi donades l'àngel, y acabada la cerimonia del artifici, se posà sota'l tàlem que duyan los Concellers y prohoms y començaren a caminar. Ademés de totes les persones que per costum, tenien representació en lo seguici, aquesta vegada augmentava lo gran aplech de grans senyors titulars y cavallers capdillats per lo duch de Cardona qui sortía, en nom de la noblesa, a rebre a S. M., portant quiscun d'aquells lo seu seguici particular de patges y criats, ab llurs trajos respectius, essent cosa molt singular qu'aquesta triada representació aristocràtica duya al devant la guardia de soldats de cavall, que S. M. tenía a Perpinyà. Radera del tàlem hi anava altra guardia, la particular de S. M., y en mitg d'ella l'*Ilustrissim* y *Excelentissim* (axí ho consigna'l Dietari de la Diputació) *senyor Comte d'Olivars, duch de San Lúcar, seguit de molts altres senyors de la casa de S. M.* No passà res de notable ni de nou, durant lo tragecte fins a la plaça de Sant Francesch y molt menys en aquest lloch, respecte al cerimonial del jurament, pas de les confraríes y artificiosos espectacles, car tot això ho coneix lo llegidor. Fet lo jurament per les illes continuà lo regi seguici cap a la Catedral on lo bisbe Sentis rebé lo jurament del rey Felip, en nom del Capítol y de la clerecía, «baixant després a Santa Eularia, on feu un altre jurament costumat,» (y aquí repetim, com en lo regnat anterior que no sabèm quin era aquest

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

costumat jurament, qu'abans no s'esmentava) y se'n anà cap al palau del duch de Cardona fins on l'acompanyaren los Concellers.

L'endemà, 27 de Març, feu-se lo jurament a la sala gran *dels escribans* del antich palau, ab tota la pompa y solemnitat de costum, y allí s'hi feren dos empostiçats, l'un per jurar lo Rey y un altre per que'l juressin a n'ell los Braços qui, presidits degudament, anavan complint quan los hi tocava'l torn. Lo Duch de Cardona presidía aquesta vegada lo Braç Militar com ja s'ha dit.

Lo dia tercer en que S. M. se trobaba a Barcelona, dissabte 28 de Març, començaren les corts y feu sa proposició, com se llegeix en lo Dietari suare citat. Com nota de Dietari donèm aquella noticia aillada, mes del seu assumpte tenim qu'ocupar-nos molt particularment y ja's compendrà, per lo tant, la rahó de dita noticia. Després del dupte de si'l Rey convocà les corts a Lleyda o a Barcelona, lo primer semblaría incert, veyent com tan aviat se cumpleix lo desitg dels barcelonins, mes examinat detingudament lo procés d'aquelles corts, se compren que la nota del Dietari es certa, encare, que no enclou tota la certanitat del fet. Y tot passant, volèm avinentar qu'en l'historia d'aquelles corts hi ha hagut molta confusió, ajudant-hi quelcom los Dietaris particulars o no oficials y'ls historiadors qui, de bona fé, los varen pendre per model; per aquest motiu hem tingut mes punt en compulsar aquells ab los oficials y'l procès, per esbrinar-ne la veritat, la qual exposarèm prenent, no obstant, a part, d'uns y d'altres les noves secundaries qui pugan servir-nos de comprobant per lo quadro qu'estem descrivint. Consta, donchs, com primer document del procés, la convocatoria, mes aquesta es datada a Madrit lo día 17 de Desemde 1625 y es per Lleyda y per lo dia 15 del próxim Janer. Allí's varen aplegar les corts, y encare que'l primer día no hi assistí mes que'l Bisbe, per lo Braç Eclesiàstich; quinze membres del Militar y'ls síndichs de Vilafranca del Penadés, Tàrrega y Arbós per lo Reyal, insistint lo canciller en prorogar y donar com obertes les corts, s'anaren presentant

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

molts altres indivídues, y's varen passar dos mesos obrint sessións y prorogant, per rahó de no haver-hi pogut arribar a temps, o per estar queferada S. M. Aquest inútil entretenimment que no deixava de fastiguejar y de reportar grans despeses als qui hi eran anats, s'anava perllongant d'una manera escandalosa, per lo freqüent, puix les próroguès son en molt gran nombre y es fa molt mes escandalosa quan lo síndich de Barcelona protesta del acte y contra-fur del Rey qui convoca córts, sens haver jurat, protesta qu'es refusada ab gran coratge per lo Canciller emperó's repeteix a cada sessió adherint-s'hi D. Miquel de Rocabertí y varis indivídues del Braç Militar, y a la qual s'hi oposa lo síndich de Lleyda per lo dany que's causava a la ciutat, y aquest enfastijat procehiment durà fins lo día 20 de Març en que's llegí una cédula per la qual Sa Magestat prsroga fins al día 28. a la ciutat de Barcelona.

Ja's deuría considerar com a corts l'acte de fer lo jurament, puix en lo meteix registre se cita y convoca, en nom del Rey, en lo Palau Reyal lo meteix dia y fins després de celebrat aquest acte que ja hem ressenyat, no's troban reunits al convent de Sant Francesch qu'es on se llegeix la proposició regia lo meteix día, y continuan desde llavors endavant. L'analista Feliu transcriu en los seus Anals un discurs qu'ell dona com pronunciat pèl Rey y afegeix encare qu'es escrit de sa ma, obra que per ridícola recomenem al llegidor y que no's pot sospitar haja sigut inspirada per cap sabi o polítich del pais, car lo seu text sería en tal cas expressió fidel d'un caràcter y temperament que no es lo de la nostra raça y's presta a fer lo següent càlcul: Si aquell discurs del Rey Felip fos obra d'algun dels seus áulichs, fora molt trist lo paper desempenyat per S. M. servint tan solament de trompa o instrument per proclamar una política molt lleugera y ben poch seriosa, y si fos obra seva, ben-bé podríam assegurar que en aquest cas lo Rey d'Espanya sería la personificació mes lledesma de la seva época y principalment del caràcter dominant de la cort.

Com en casos anàlechs, no s'hi saluda als tres Braços de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

les corts catalanes, per lo seu Comte-rey, ab l'antich dictat de Baróns, o ab l'expressió més propria y seriosa de Catalans, sino que a n'aquesta denominació s'hi anyadeix un pronom com per indicar més gran familiaritat y efecte: *¡Catalanes mios!* y durant lo discurs també'ls nomena *¡Hijos y vasallos mios Catalanes!* L'estil es un entremitg de franch y de ploraner, com pot comprobar-se per los següents paràgrafs: —«Vuestro Conde llega á vuestras puertas acometido y irritado de sus enemigos, no á proponeros que le deis hazienda *para gostar en dádivas vanas*, sí en premio de su gusto viene oy á pedir la satisfaccion de sus enemigos, para que *con vuestra mano misma y de vuestros naturales sea temido y respetado del mundo*...=Mi ánimo no solo es de no alteraros las leyes y prerogativas que os dieron los otros Condes y Señorss mis ascendientes, *sino daros de vuevo* quantas pudiere con justicia, favoreciéndoos con larga mano..,—Una y mil veces os digo y repito, que no solo no quiero quitaros vuestros fueros' favores é inmunidades, *sino añadiros otros muchos de nuevo*.=Deseo que junteis las armas mis Reynos y Señoríos... pues entre todos mis Reynos, *no ay ninguno que se halle con mas aventajado valor para el exercicio de las armas, que este principado*... y os pido y encargo que por el camino que mas os pluguiere y fuere de menor incomodidad y daño vuestro, me acudays para este fin, que me ha obligado á dexar mi casa, y hija recien nacida, en el mayor rigor del invierno; y hechome venir con la descomodidad que el mundo ha visto, de aldea en aldea, con menos decencia de mi persona, assegurandola en el corazon de mis vassallos...—Afirmándoos, Catalanes mios, que deveys á mi corazon el no haver dudado de lo he de hallar en vosotros con *quantas impresiones han qaerido introducir conmigo do vuestra dureza, en otros reynos*; antes bien me asseguro, y prometo mayor sucesso, y mas breve de vuestras juntas que de ningunas otras, pues *mi ánimo es conseguir vuestro amor; con que esloy cierto, que antes os avré menester detener, que solicitar*...—Dos cosas me parece advertiros con suma brevedad. La primera, que considereys, que en servir con gente pagada, camo se os propone, no solo no

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hazeys contrafuero, ni contra lo que tantas veces aveys hecho, sino que advirtays, que *os propóngo á resucitar la gloria de vuestra nación, y el nombre que tantos años ha está en olvido deseando ver por este medio en los primeros lugares de mis Reynos á vuestros naturales*, que tanto fué el terror, y opinion de Europa, como es cierto los pondrâ su valer y glorioso esfuerzo... La otra es que considereys la descomodidad de mi jornada, y el tiempo que ha que dura; y sobre todo quanto ofenden á mi salud y vida los calores, para que procureys con bizarria, y fuerza igual a vuestro natural, y *no vista en otra nacion*, embiarme despachado y satisfecho, como espero de vuestro amor, y os merece mi confianza... creyéndome me aveys de obligar con vuestro modo á venir mas despacio, y con la Reyna á este Principado, y puesto tan conveniente, para muchos fines de grande importancia etcétera.» Les darreres ratlles qu'acabèm de copiar son exactament lo final del discurs, tal com lo porta lo Feliu qui va fer molt bè d'acabar-lo ab un *et caetera*, cur si l'afecte anés creixent gradualment, creyèm qu'al cap y a la fí havía de declarar que'l Rey s'era alçat del seu tronus ab los braços extesos, y versant llàgrimes de tendresa, per abraçar y besar a quiscun dels catalans qui's trobaven presents a les corts. Més ¿d'on va poder treure l'analista, o qui pogué fer-li a mans aquesta carta plena d'amoretes dirigides per lo senyor o deixeble del comte-duch d'Olivars als catalans, ja que res de lo qu'ací's consigna se troba en lo veritable discurs existent en lo procés original de les corts y l'un no s'assembla al altre en paraules, idees y estil? Al començament del discurs, observi's que'l Rey se queixa del fret y després retreu lo molt que danya a sa salut y vida la calor, després de fer present *el tiempo que ha, dura* lo seu viatge, y axò ho diu Felip lo tercer día de trobar-se a Barcelona y en lo primer y just moment d'obrir les corts, com acredita lo seu acte de endreçar la proposició. Ja hem dit que lo Feliu expressa qu'aquest discurs era escrit per lo meteix Rey y axò dona lloch a sospitar si realment Felip podia tenir l'idea o l'acudit d'escriure-l, donant-ne una copia a n'algun cortisà en l'arxiu del

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

qual pogués haver-lo descobert molt posteriorment l'Analista, y admetent aquesta suposició, se tindria que calcular també que, vist per algun conseller o àulich consellàs a Sa Magestat ratirar la seva obra y la substituhís per la proposió que consta en lo procés; més aquesta suposició que ni com a tal podèm admetre, posaría en un gran ridícol la persona del Rey per lo sol fet de ser possible la divulgació del secret, y com que lo Feliu, segons pot observar-se, no diu d'on l'ha tret, ni fa, com altres vegades, referencia a cap arxiu, hem de creure que fou víctima d'algun engany y qui sab si aquell discurs en lloch de ser obra del Rey ho era d'algun entromès del pais qui l'havía esboçat, per fer mérits devant de S. M. en cas de que li hagués acceptat, y qui guardà l'escrit refusat solament en poder del autor o dels seus successors, contemporanis del Analista. Lluny, donchs, d'oferir lo quadro ridícol qu'acabèm de traçar, lo veritable discurs de Felip IV es un treball seriós, sense exageracións, reticencies, ni palanquejaments, concretant-se al objecte principal y en lo seu desenrotllo y fins en lo llenguatge y estil, es molt superior als discursos que pronunciaren a Catalunya los seus dos immediats successors, encare qu'en lo fons son idéntichs, puix exposan lo seguit de contingencies y complicacións esdevingudes desde'l començament del seu regnat, de manera que, com en los discursos dels altres dos Felips, fa una ressenya histórica de totes les empreses atemptades per Espanya, sola, o aliada ab Austria; les batalles en que ha intenvingut: los triomfs qu'en ha reportat y les molt grans despeses que per aquesta fi ha tingut que fer, «lo que ha llegado ahora al extremo y punto más apretado, cuando de tantas partes amenazan armas extrangeras y enemigas» y com que'l pretext que's retreu es sempre la guerra als heretges y enemichs de la Fè, axò li dona camí per disculpar-se d'haver trigat de venir a Catalunya per jurar y cumplir com a Rey, car aquells aveniments generals y la gran atenció qu'exigíen, privaren-li de fer ço que de bona voluntat desijava, y en segon lloch, per demanar socors atota la nació, sempre lleyal, tal com varen prestar-lo als antichs

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

reys pet anar contra l'enemich comú. No més transcriurèm les darreres ratlles d'aquest discurs perque'n elles hi està condensat y reiterat lo seu pensament general y perque hi ha més paraules que donan a compendre l'existencia, anterior a les corts, d'uns tractes o progectes per la organització dels socors que Catalunya havía de facilitar al Rey quan fos arribat lo cas, y aquest precedent no deu oblidar-se per millor compendre actes ulteriors; (1) «... Y continuándose en vosotros el ánimo, prontitud y valor con que vuestros antecesores, de lo qual están las historias tan llenas é ilustradas, acudieron á los Señores Reyes mis progenitores, supuesto que mi celo y voluntad no solo es igual, sino todavía mayor y encaminada á los mismos fines, espero, como he de esperar de tan fieles vasallos, que *conforme á lo que de mi parte os ha hecho presente la persona que antes de ahora os ha hablado, en mi nombre, de estos socorros*, os dispondréis á hacer todo lo posible, pues todo ha de redundar en beneficio y guarda de vosotros mismos, y que, respecto de lo demás que havía que tratar de las cortes, por causa comun y del bien público, y aumento del Principado y Condados, y tambien lo tocante á la Justicia, lo trataréis con el celo que siempre habéis acostumbrado y como conviene al servicio de Dios y mio, procurando que se acaben las cortes con mucha satisfaccion, y con la brevedad que exige la necesidad que tengo de desembarazarme para acudir á otras cosas que precisamente me llaman y requieren mi Real presencia, y así os lo encargo mucho, asegurandoos que, por todo lo que sea utilidad vuestra, que la tengo por propia mia, encontraréis en mi la voluntad y disposicion que podéis desear y merece vuestra grande y antigua fidelidad y el amor que me tenéis, y el deseo con que vengo de conservar vuestras leyes, constituciones y privilegios, y dispensaros nuevas mercedes en todo lo qua haya lugar.» Los tres presidents dels Braços qui estavan seguts devant del tronus y eran pêl Braç Eclesiàsticb, lo bisbe de Urgell; pël Braç Militar, lo duch de Cardona, y per lo Re-

(1) Transcribim aquests fragments de la reyal proposició en castellá, tal com la dona 'l senyor Boforull. (N. del T.)

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

yal, lo Conceller en Cap de Barcelona, Júlià de Navel, s'aixecaren com era de costum al acabar lo Rey la proposició e hi va respondre lo primer en nom de les corts, ab molt curtes rahóns, venint a dir en resum. «qu'ajudarían a S. M. y en bé d'aquests seus fidels y lleyals súbdits.» Axó deya lo rey Felip IV, lo día 28 de Març, no havent-se celebrat més que dues sessións, (en una de les quals va protestar-se de que'ls ministres de S. M. ocupessin los grahóns del tronus, puix era cosa contraria a una de les constitucións), lo día 2 d'Abril (dos dies aprés!) lo protonotari regi llegí una cédula que cóntenía aquest *decret de S. M.*, que no traduhirèm, copiant-lo al peu de la lletra en sa llengua castellana; «Supuesto que se ha entendido de mi proposicion las precisas obligaciones que me llaman, y agora mas apretadamente las nuevas de segunda armada de Inglaterra qne estaba para salir á toda priessa, y fuera desto la necessidad de mi salud qne se aventura tanto con los calores, que con qualquiera pequeña dilacion es fuerça ancontrallas en el camino, será bien que, como tan fieles vassallos, y desseossos de mi salud y vida, y de que mis Reynos se hallen defendidos, con toda brevedad procureys caminar en lo que se ofrece para que con la misma se puedan ainstar y résolver *los puntos de que se trata en mis papeles*, y ni mas ni menos en los que se ofrecen de consuelo y alivio para estos Reynos, y que acudiré con muy prompta y buena disposicion y voluntad, Advirtiendo preproposicion (sic) assentada que *no es possible* (sic) *sea servicio para mi qualquiera que se dilate*, porque los negocios grandes que he dicho, y la necessidad de mi salud *no dan lugar á mas detencion por agora*, esperando ya tan obligado de vosotros qne muy despacio haga esta jornada con la Reyna, placiendo á Nuestro Señor. Rubricada de Su Real mano. En Barcelona 1.º de Abril de 1626.»

Si, cinch dies després de començades les córts, lo Rey rubricava un decret per manifestar que *no había lugar a mas detención por agora*) calculis lo convençut qu'havía d'estar de lo llarch y entretingut que fora lo presidir les corts y si la paciencia de S. M. y del seu ministre Olivars seria per com-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

portar l'inacabable, però indispensable formalitat de les habilitacions que precedía a la verdadera constitució d'aquella reunió, embaraç que deuría produhir en lo seu cor, sols amatent a proposar o exigir, a fi de ser promptament obehits, lo meteix efecte que produhiren les corts de Monçó a Felip II, qui, ab motiu d'aquesta experiencia, esmaginà la mutilació dels furs aragonesos y la limitació de les facultats qu'abans tenían les corts del antich regne. Axi es qu'en la sessió del día 4 de Maig, per respondre a una questió d'agravis va llegir-se un altre decret pèr lo qual S. M. facultava, per alguns dies, a dos regents de l'Audiencia que'ls resolguessin, en nom seu, advertint que si hi havía alguna desconfiança respecte dels elegits, n'hi trametessin una justificació y'l parer consultiu y també una apuntació o memorial d'agravis, y acabà'l decret ab una inesperada noticia y resolució de trascendental efecte: «... me embieys un memorial de todas aquellas cosas que juzgais que está ofendido el gobierno desta tierra, que la razon y justicia no la he de dexar, sino tomándola toda como lo he hecho *y hago en medio de tantos disgustos*. Y no me embieis respuesta de nada desto *porque seré ydo cuando os lean esta órden mia*, y assi no hay que hazer mas que acudir a estos ministros, y embiarme el memorial quando lo tuvieredes hecho por el correo. En Barcelona a 4 de Mayo de 1626.» (1). En lo procés no constan altres motius de la partença de S. M., (y no era del cas qu'hi constessin) y per si'ls disgusts a que fa referencia podian haver realment esdevingut, recordarèm que lo Feliu, ab posterioritat al 23 d'Abril, diu que «vers aquest temps començaren a torbar se les negociacións de les corts, puix instaren a S. M. que prosseguis l'instancia de les quintes parts dels rédits de les universitats y que restablis la pretensió antiga del Excusat, que

(1) Lo Feliu compta que al saber se la desaparició del Rey va apegar-se lo Concell de Cent y elegí lo seu Conceller en Cap per que sortís, sens demora, al encalç de S. M., per fer-li avinent lo desconsol de la Ciutat y a l'ensemps pregar-li que vulla *admetre cinquanta mil escuts*, los quals admeté Felip y continuà sa marxa; es axo copiat dels *Anales Consulares*, on també s'hi afegeix que aquella quantitat li va ser oferta per ajudar les despeses de la Casa Reyal, diners que foren admesos y gastats per ell.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

en deyen *Fogatges*, segons la concessió de Pius V, qu'era una casa en cada vila per lo Rey.» Després d'haver fet aquesta indicació, explica, com consequencia. l'analista, dos fets qual relació es també indispensable copiar aquí: «Lo dia primer de Maig, lo síndich de Pals, junt ab los altres síndichs palesaren la llur disconformitat respecte als *quints*: sobre lo dels Fogatges, Quints y altres coses, compta-s que l'Almirall de Castella, D. Joan Alonso Henríquez de Cabrera, tingué qualque ressentiment ab lo Comte-Duch; y's troba en los manuscrits que va parlar ab sobrera claredat al Rey y aquest feu-lo empresonar, emportant-se'l cap a Castella.—Lo día 3 de Maig, se varen disputar a les corts, y fins arribaren a desenveynar llurs espases, lo Duch de Cardona y'l Comte de Santa Colóma. Trova-s en tots los manuscrits d'aquell temps que S. M. s'enutjà per causa de la morositat y encare mes per lo del Almirall y per aquesta disputa del Comte de Santa Coloma; axí les coses, lo día 4, sens avisar a ningú, sortí de Barcelona, en cotxe.» Hem de fer una observació a quiscuna d'aquestes noticies: les instancies per lo Quint y'ls Fogatges havían de sortir. naturalment, dels ministres de Felip, y segons lo meteix Feliu, després d'haver-ho atempta' l'antecessor en 1620, los *antichs émuls de la Nació Catalana*, tornaren a instar novament, en 1623, a Felip IV qui llavors tenía 16 anys, y encare que l'instancia va realisar-se, la pretensió llavors no's va fer pública. Ja tenim explicat ço que pretenia-s ab lo Quint y a quina fí anava l'exigencia del Excusat; y, encare que no sabèm d'on va treure lo Feliu aquests apuntaments y no haguèm vist en lo procés alló dels síndichs, es induptable que'l Quint va exigir-se, no sabèm desde quan, puix lo meteix Rey Felip ho confessà ab lo seu edicte publicat a Madrit, lo día 24 de Janer del 1642, (ço que examinarèm per peces menudes en lo capítol que ve, quan parlarèm de la guerra). (1) Lo fet del Almirall de Castella deu tenir-se per cert, si's té en compte la rivalitat qu'hi havía entre ell y'l Comte-Duch y l'escàndol dels dos catalans,

(1) Vejau la *Historia de la separación y guerra de Cataluña en tiempo de Felipe IV*, por Melo y Tió, edició de Barcelona, 1842, nota 2 pl. 256.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Cardona y Santa Coloma, encare que no's trobi ressenyat en los manuscrits oficials que prenem com a guía, (ab tot y dir lo Feliu que ve ressenyat en tots los d'aquell temps, ab lo qual pot-ser volía dir los particulars que tenía en poder seu) se compren la seva possibilitat, si's te en compte qu'eran magnats d'alta categoria y abdós cortisans del Comte-Duch, y que's feyan nosa l'un a l'altre, puix talvolta pretenían tots una meteixa gloria, com deixarèm entreveure a nostres llegidors, recordant solament que foren abdós, durant aquell periode de conturbació, com tantost veurèm, virreys del Principat y víctimes tots dos de llur volença, lo primer per trobar-se en un tràngul entre los seus devers de lleyal patrici y'ls compromisos de la cort, y'l segon per no tenir prou coratge per prescindir d'aquests darrers. Succehís o no l'escandol dels dos aristócrates, encare que no's trobin ressenyats los *disgusts* que dona a compendre lo Rey, en lo seu decret del 4 de Maig, y encare que no fos per cap d'aquests motius indicats, sino mes probablement perque lo Rey y'l seu ministre devían aburrir-se al veure que s'havían d'entretenir ab formalitats que retardavan massa'l compliment de llurs propósits, lo cert es que Felip IV, per propria confessió, exí de Barcelona en la dita época, fent lo paper mes ridicol que jamés haja fet ningun dels reys qui han senyorejat en aquesta terra, y sols pot disculpar-lo la creença de que aquest acte no fou per iniciativa propria, sino obra del orgullós favorit qui dirigía les seves accións y qui posava constantment en compromís la seva voluntat, que pot-ser era bona. No estant en perill la seva persona, com home, no tenía que marxar d'amagat, com rey, abans de pendre aquest determini tenía que declarar palesament lo seu cor magnànim y, com cavaller, no havia de fer un agravi a tants y tants súbdits com hi deuría haver lleyals y adictes a la seva persona, qui no háurían gosat ofendre-l per cap motiu y qui no'l varen ofendre.

Presentem la fuga tan fora de temps del senyor Rey sots aquests punts de vista, emperò manca'l més trascendental de tots, ço es, lo polítich, puix continuant l'assumpte de les corts, compendrà lo llegidor los mals que podía reportar

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquella resolució tan imprudent. Aquesta es la primera vegada en que's veuen confiades unes corts, sense llur consentiment, a un viç-canciller, y la determinació dels agravis a dos jutges. No podían celebrar-se aquelles, sense la presencia de S. M., y l'efecte va deixar-se veure ben aviat, puix, lo día 12, lo sindich de Lleyda fonamentant-se en aquesta rahó legal proposava qu'ell, y com ell tots los altres síndichs retornessin a llurs cases, tota vegada que'l Rey no tan solament era fora de Barcelona, sino també dels domenys de la Corona d'Aragó, puix sabia-s que ja's trobava prop de Madrit y aquesta proposició fou també presentada, separadament, per los síndichs d'Argelers, del Arbós y d'altres pobles y'l de Mataró no va fer-la perque, com deya ab molta rahó, ja's considera comiadat *tacite* (tácitament) per lo Rey, ab lo sol fet d'haver aquest abandonat les corts. La divisiò qu'axò tenía que reportar era una viva sement de desunió entre'ls representants de Catalunya, puix si'ls uns creyan convenient anar-se'n, d'altres entendrían, que les corts no s'havian de disoldre, com ja pot veure-s, més es lo cas en que per mantenir aquesta darrera opinió calia declarar les corts independents del Rey, lo qual no era aquella ocasiò per ferho encare, puix no tots hi estaven resolts menys de comportar irremissiblement l'ilegalitat comesa per lo Rey, ço es, permetre que les corts se celebressin, sens altra presidencia que la del viç-canciller. Aquesta es l'irregularitat en que se havían de trobar y aquí serà bo repetir lo presagi que férem al començament, respecte'l caràcter de les autoritats catalanes, car havent-se mostrat febles una sola vegada, o comportant un sol contra-fur, no li quedava més remey que comportar-ne d'altres, sens preveure qu'axí anavan minvant insensiblement les llibertats de la patria y's donavan armes a la tiranía per que les anorreàs. La tolencia o consentiment de tan gran irregularitat en porta moltes altres y ab elles queda introdubida a les corts l'indiferencia, per una banda, y la constant divisiò dels esperits, per altra; lo viç-canciller convoca y fa les prórogues que bé li semblen, y quan té altra feyna, fins arriba al extrem de delegar als dos jutges a fí

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de que presideixin; los síndichs, especialment lo de Barcelona, protestan d'aquell acte per contrari a les constitucións; lo de Tàrrega s'oposa a la protesta lo Rey aproba o desaproba, desde Madrit, per medi de decrets los actes que's consultan, valent-se de memorial; redueix-se lo nombre de les sessions per ço com se reduhía lo nombre dels assistents y, en mitg d'aquest tràngul, encare's té l'ilusiò de tenir corts obertes, que's diferencien ab llarchs intermedis en los anys següents, no-res-menys que fins al 1632 qu'es quan lo Rey torna, sense que sa vinguda reporti cap bé ni avantatge pel pais, com ho explicarèm quan siàm arribats a n'aquell any. ¡Pobres institucións! Les corts catalanes ja no eren ni ombra de lo qu'havían sigut, durant los segles anteriors, puix quan hi havía un veritable llaç d'unió entre'l Rey y'l poble, dictavan sabies y venerables lleys, palessavan la voluntat compacta del pais, per tot ço qu'a n'ell li convenía per sa gloria y riquesa y votavan armades y exèrcits per anar a disputar lo dret als prínceps més temuts y a les nacións més poderoses: podríam comparar-les a una noya hermosa y rica qui, per mala cura e imprevisió del seu pare, va devenint pobre, no quedant-li cap medi per recobrar lo patrimoni que li fuig de les mans y trista y angoixada pert l'encert en totes les seves empreses y tem afollar-se o desesperar-se, en qual cas, romanent-li tan solament la seva no nada bellesa, com únich medi de consol, arribarà a entregarse en esclavatge, acceptant les amoretes del seu més constaat y antich enemich. Ja veurèm la realització d'aquesta terrible alegoría!

La marxa de les corts qu'acabèm de descriure es semblant a la que segueixen los altres negocis qui no son de llur jurisdicció y per axó devèm are retornar al punt on eram arribats, al parlar-ne del començament.

No varen tenir re d'extraordinari les festes que's varen fer a Barcelona durant l'estada de Felip IV, quix encare que se li va construhir un saló a la muralla de mar a fí de que'l puguès contemplar, (puix diu que veyent-lo n'havían gran plaher, tant lo Rey, com lo Comte-duch) tot lo altre que va

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fer-se s'hauría igualment fet encare que S. M. no hi hagués sigut, o per obsequiar un altre personatge de categoría inferior, havent-hi hagut molts díes en que fins va dubtar-se sobre les iluminacións generals que's varen realitzar. Tot va reduhir-se per la cort a presenciar desde la muralla, una lluyta simulada entre maures y cristians, no sabém si en los meteixos baixells de l'armada qu'arribà lo día 19 o en la platja propera: presencià també S. M. desde'ls balcons de la Diputació lo trasllat de les relíquies de Sant Ramon de Penyafort a la nova capella titular que se li havía fet a Santa Caterina, fent-se axô lo día 20 y anà també lo Rey a les festes de Sant Jordi y després d'aquest acte, si n'hi havía algun altre de preparat, fou endebades; puix ja havían esdevingut los *disguts* que foren causa de que Felip IV se'n anés de Barcelona.

En aquest meteix any, lo día 20 de Maig, (16 díes després d'haver marxat lo Rey) sense que'ns aventurèm a esbrinar-ne la causa acabà d'exercir lo seu càrrech lo bisbe de Barcelona, Sentis, essent substituhit per un altre bisbe, lo d'Urgell, don Lluis Diez d'Aux Armendariz, qui desempenyá lo seu nou càrrech politich fins al següent 1627 en lo qual morí, substituhint-lo en aquell càrrech un altre bisbe, lo de Solsona, don Miquel Sants de Sant de Pere, (qui no consta en cap de les llistes de virreys) qui jurà lo 3 de Febrer del dit any y continuà governant fins al 1629 y fiem de tenir com de mala procedencia totes les noticies que dona lo Feliu referents al meteix any de 1626, ja respecte d'uns lladres de Prats ja de protestes (fetes desde feya molt temps) a les corts, per ço com les volían prorogar en Desembre fins al día primer de Març del 1627, lo Virrey, qui en abdos casos es, segons ell, lo duch d'Alcalà, qual virregnat havía finit quan fou nomenat lo bisbe Sentís (1).

(1) Los manuscrits a que's refereix lo Feliu y que tan errat lo feren anar al parlar d'aquesta época, ja hem dit que no podian ser altres sino manuscrits particulars y per lo tant de cap autoritat. Aquesta vegada refeema-s la nostra sospita per una referencia marginal del meteix Analista que diu axí: *Pareis manuscrito*, folio 8, *falpi*, folio 620. Per major convenciment de la falsetat de la próroga atri-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Lo nou virrey, (tercer bisbe qui ocupava aquell càrrech) tingué qu'intervenir en una qüestió enutjosa y qu'era molt trascendental que, sortosament, va esvahir-se, quan ab més coratge era sostinguda dels altres del Principat, formant Diputació especial (1).

Cap altre fet trascendental se cita durant lo temps del virregnat a Catalunya, per lo bisbe de Solsona, (2) més axò no vol dir que durant aquest temps no tiressin abant les causes secretes qui congrien los grans mals qui s'atançan, lo qu'hi ha es, que com qu'aquelles eran secretes o amagades, nomenen-les diplomatiques o maquiavèliques, per la llur meteixa índola es molt aventurat que les consigni l'historiador y, per aquesta causa, deixa que'l llegidor les vaja deduhint à mida que's van desenrotllant més clarament. Are com are, no més farèm una observació y es, que quan un pais va unit y en armonía ab lo sobirà de qui depenja, com que la màquina del Estat funciona ab regla les petites causes de contribució fàcilment son ahorreades, perque s'hi troba interessada l'autoritat y aquesta es obehida; més quan hi ha desacort o descontent entre les autoritats autonómiques del pais y les del cap suprèm del Estat, si aquelles no tenen energía, lo motiu més lleu acostuma a voltes ser lo camí començat per arribar a gravíssimes conturbacions, y en aquest cas, la més petita commoció local ja pot considerar-se com llamp qu'anuncia l'apropament d'una horrorosa tempestat. Sots

buhida al vrirey, duch d'Alcalà, no més cal examinar lo procés original, en lo qual, de la manera ja explicada, s'hi troba la prorogació de les corts per manament del Viç-canciller per lo día primer d,Abril, després per lo 3 y finalment per lo día primer d'Agost.

(1) Als Dietaris de la Diputació s'hi troba extensament tractat aquest as, sumpte y com document adjunct hi ha lo *Memorial en favor de Cataluña contra la pretensión de Perpiñan*, estampat por manament dels Diputats per Geroni Margarit, any 1627.

(2) Lo Villanueva, a l'episcopologi de Solsona diu que'l bisbe Sants de Sant Pere (Santos de San Pedro) fou elegit lo meteix any 1629, «president del Concell de Castella y axí anà a Madrit y a principis del 1631 fou promogut al arquebisbat de Granada.» Ab aquesta noticia compendrà lo llegidor la confiança que merexía al Rey y a la Cort aquest virrey y no extranyarà les qüestions qu'ab ell tingué la Diputació,)segons consta en los seus Dietaris) perque donava los Beneficis de la seva diócesis a castellans. obrant contra les constitucions de Catalunya.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aquest aspecte tenim que considerar lo fet que presencià Barcelona lo día 19 d'Octubre de 1629, quan ja era nou virrey de Barcelona lo duch de Feria (qui havía fet lo jurament del càrrech lo día 11 d'Abril del meteix any) y treyèm la relació d'aquest fet, dels Anals Consulars: «Lo día 19 del dit mes d'Octubre hi hagué a Barcelona un gran avalot contra les galeres d'Espanya qui llavors se trobavan al moll, contra les quals dispararen algunes canonades, desde'l petit baluart del Vi, nomenat també de Sant Ramon y la causa va ser perque'ls soldats de les dites galeres, esquadronats, haxían sortit a mosquetejar (suposèm que voldrà dir a fer exercici de tret) pêl portal de Mar on varen occir un tal Mares, mariner y guardia del port, sens comptar altres desgracies que causaren per la ciutat, de tot lo qual se'n va donar noticia a S. M. qui'n sentí gran desplaher y varen ser castigats alguns dels soldats per donar satisfacció al poble qui estava enujat, veyent la llur gosadía.»

Lo Feliu, referint-se als seus manuscrits predilectes, aixampla més lo succés y'l tramuda y'n dona com causa una baralla entre'ls soldats de les galeres y'ls paisans de la platja on morí lo guardià del moll; diu que aquests per allunyarne aquells varen fer foch desde'l baluart y que per axò los de les galéres determinaren «escometre esquadronats y a escopetades, vers la porta del Mar (de manera qu'aquí'l mosquetejar o escopetejar ja significa quelcom més qu'un exercici al blanch) mes foren obligats a refugiar-se a les galéres, com millor varen poder, ne moriren alguns y molts varen quedar ferits.» En aquesta relació no s'esmentan escàndols a l'interior de la ciutat, puix més aviat sembla qu'els soldats no hi varen poder entrar, y axí com en lo primer se parla del càstich d'alguns soldats, en lo segon es tot lo contrari. mes lo dubte que'ns sugereix la comparació lo veyem aclarit, en certa manera, per les meteixes paraules ab que l'annalista acaba la seva descripció: «Los Concellers vingueren a suaujar-lo o *alterar-lo*: hi varen haver opinións, puix, enllestida llur missió, varen obrir una informació y's manà empresonar-los y solament ho varen pagar dos artillers qui foren

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

condemnats a galeres (1).» L'avalot contra'ls genovesos que, ja deu recordar lo llegidor, ensinistrà'l poble, sempre docil a qui l'esplota y dirigeix, per fer us de l'artilleria del baluart qu'aquesta vegada va usar contra'ls soldats sirvents del seu rey, l'avalot instantani era una escola de la qu'en sortían deixebles nous y més en abant ja veurèm com lo baix poble, en un cas semblant, se les hau en contra de les meteixes autoritats populars.

Malgrat aquests dolents signes de perturbació, no podía dir-se qu'hi hagués cap tivantor entre les antoritats catalanes y'l Rey (ab tot y l'irregularitat de les corts,) puix en lo meteix mes d'Octubre la Reyna va infantar lo príncep Balthasar Cárles, assegurant-se ab ell la successió varonívola en la regia dinastía y ab gran goig feu saber lo Rey aquest aveniment als Concellers, recomanànt-los-hi la celebració de aquesta fausta novitat y axí ho varen complir nostres magistrats municipals, ordenant que fossin fetes públiques festes. Encare es mes: l'any anterior ab motiu del casament que es progectava entre la seva germana, l'Infanta Dona Maria, y Ferran rey d'Hongría, (també per medi de lletra autógrafa que's conserva a l'arxiu de la Diputació) feu saber Felip, lo día 12 d'Agost, que's trobava preparat per acompanyar la dita princesa a Barcelona y qu'ho feya ab lo propósit d'acabar les corts qu'había deixat penjants, y aquest viatge no va fer-lo'l Rey, per falta de voluntat, per haver-se aplaçat l'acte del casament y l'entrega de la nuvia, puix l'Infanta no va sortir de Madrit fins lo 26 de Desembre del 1629 y'l rey Ferran no va possehir-la fins al 1631.

Consignèm aquests fets, sols per probar lo molt infundades o exagerades que son les afirmacións del Feliu quan per explicar quel día 20 sortí lo Virrey cap a Perpinyà, ab lo seu Concell, afegeix aquest final, no prou clar: «hi hagué al-

(1) A'ls Dietaris de la Diputació no s'hi detalla res y no més se parla de la baralla entre soldats y paisans, ab motiu d'una comunicació endreçada per los Concellers als Diputats, l'endemà del succes, y'ls hi fan avinent que'ls soldats havían fet presoner un tal Jaque de la Barca, mariner del capitá Torres, y'l tenían encadenat en les llurs galeres, y per aquest motiu suplicavan que, fens us de llur jurisdicció, la reclamessin a fi de que fos traslladat a la presó ordinaria.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

guns disgusts a Perpinyà y a Barcelona.» A la capital no's té noticia de la mes petita alteració, essent la única esdevinguda llavors, la del mes d'Octubre que ja hem ressenyat y a Perpinyà, la causa que va portar-hi al Virrey duch de Feria, tot justament era molt honrosa, tant per ell com per lo govern del Principat, çò es, per la Diputació, puix oblidada la idea de separació dels Comtats y resoltes certes dificultats qu'hi havia sobre les costes y despeses de la reparació que es feya fer a la fortificació, los Diputats, en avinença ab lo Rey, s'avinguéren a pagar les despeses, ab lo remanent que hi havia d'haver fet reparar les fortificacions del pais, quan varen fer en corts lo gran donatiu a Felip II, lo qual recorda ab gust lo seu net, en les seves cartes. Se varen netejar los fossos d'aquella important plaça, se reforçaren les muralles y, ab una paraula va fer-se tot quan era mester per resistir, quan arribés lo cas, qualsevol escomesa dels francesos, y fou per inspeccionar aquells trevalls que va trelladar-s'hi lo duch de Feria emportant-se'n impremeditadament lo seu Concell, a fí de que no s'interrumpis la conclusió de les causes, per un cas que s'hagués vist obligat a sojornar-hi durant més temps. sense preveure que'l trellat del Tribunal a un punt tan allunyat podía ser motiu de seriosos perjudicis. Aquesta y cap altra fou la causa de l'anament del Virrey y'ls *disgusts* no passan de ser aquests perjudicis curials, y la proba de que no n'hi hagué cap mes y de que en aquesta ordinació no va haver-hi cap mal intent es que, recurrint los Concellers als Diputats a fí de que donessin a entendre lo perjudici al Virrey, lo duch de Feria va tenir en comte llurs rahóns y tan ell com lo tribunal retornaren, al cap d'alguns díes, a Barcelona, anant tot ab la mes perfecta armonía ab totes les autoritats del pais.

Lo dia 8 de Febrer de 1630, feu sa entrada a Barcelona la Reina d'Hongria, com ja tenim dit, y s'hostatjà a casa del Duch de Cardona que donava a la plaça de Sant Francesch. Allí va fer-se una gran iluminació de cera e hi prenguéren part colles de gent muntada a cavall, simulant un torneig y ademés carros triomfals. Lo Feliu resumeix la relació dels

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

obsequis ab aquestes paraules: «La relació de jochs, balls, encamisades, sarrus y altres festes demanava un gros volum no més cal dir que del 8 de Febrer al 12 de Juny, dia en que s'embarcà la Reyna, Catalunya va posar tot lo seu afany en servir-la quedant-ne S. M. contenta y agrahida.» Los Anales Consulars diuen que l'embarch fou lo día 13, diada de Sant Antoni, y que va fer-se sortint per lo meteix pont que s'havía fet construhir l'any 1626 per lo Rey y que no s'havía desmontat desde llavors, (ço que també es significatiu) y l'armada que l'acompanyà fins a Gènova era de 46 galeres, ab la particularitat de que la galéra Capitana, on anava l'exelça viatjanta, anava remolcada per altres a fí de que no's notés la fressa dels rems y caminés *com si's trobás dita senyora dins d'una cambra*;

Lo 1630 va ser un any sortós d'agradables distraccions, puix pêl Setembre va haverhi festes públiques per lo Breu del Sant Pare per començar lo procés per la canonització del arquebisbe Olaguer, de lo qual nos en ocuparèm especialment a la part eclesiàstica. En aquest meteix any acabà lo seu Virregnat, sens comptarne més qu'u en lo dit cárrech, lo duch de Feria (1) y va reemplaçar-lo lo duch de Cardona.

Al començar l'any 1631, l'analista Feliu torna a donar una noticia tan obscura, que-l llegidor no pot endevinar lo que significa, puix diu que «Catalunya soferí lo flagell de la fam deixant lo cel de favorir los camps ab les misericordies dels seus dolls benignes... y favorits per lo patrocini dels seus sants tutelars conseguiren los socors que sempre ha conseguit.» Per lo dit sembla que no va ploure ni varen haver cullites y q'ab les pregaries vinguè la pluja, mes si a

(1) Aquest duch de Feria no es la meteixa persona qui, ab igual títol, fou virrey al començ del segle. Creyèm que la seva substitució fou a les darreries de 1630, puix al tractar d'una comissió o embaixada dels Diputats (veja-s los Dietaris) al llochtinent, sobre una reyal pragmàtica que s'oposava a les Constitucións; lo día 11 de Janer de 1631 diu-se que'ls comissionats s'endreçaren «al duch de Feria y al duch de Cardona, llochstinents respectivament qu'han sigut y son del present Principat;» y en altres embaixades del 28 del meteix mes se nomena solament lo darrer com únich virrey.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

n'aquesta noticia s'hi afegís ço que no passan per alt los Anals Consulars, qu'es d'on la va extractar dit autor, tindría més importancia com veurà lo llegidor, car un dels efectes que va produhir l'escasedat es precisament lo succés al qual hem fet referencia al parlar del desvergonyiment del vulgus ab les autoritats municipals: «Lo día 14 de Març del dit any, vigilia de Santa Madrona, hi hagué un gran avalot a conseqüencia del mancament de blat. Lo cas va ser qu'a les places públiques no hi va haver pa y trobant-se'ls concelles a n'els graners públichs *(pallols)*, en lo lloch on hi ha'ls forns, tractaren de aplegar-se al baluart de Mitjorn y la gent de la Ribera, sense més ni més, se revoltà pedreagnt als Conoellers contra'ls quals varen tirar moltes pedres d'aytal sort que's vegeren obligats pressosament (a mes de pas) a arracerar-se dins lo baluart. Mes la gloriosa Santa Madrona va voler donar socors a la ciutat puix en aquell punt, Montjuhich senyalà dues polacres carrégades de blat, del Llenguadoch, envers Llevant, qui ab tot y anar camí de Mallorca, lo llevant va ser tant fort en aquella ocasiò que foren obligades atançar-se a terra, y arribant al moll, a l'endemà, la ciutat va comprâ-lshi'l blat que duyan, y axí remeyaren la necessitat y després passats vuyt díes arribà un baixell mol gran de Sardenya y la ciutat també va comprar-li; advertint que llavors la quartera de blat valía cinch lliures y a Catalunya va vendres a 10, y fins d'amagat a 12 lliures, puix lo virrey havía manat que no's pogués vendre a més de 5, y axí la ciutat manà fer farina y tot va remeyar-se per Santa Madrona.»

Aquests avalots de la ciutat no tindrían cap importancia per la tranquilitat de Catalunya si a les poblacións rurals no hagués començat novament, en aquesta ocasió, un altre bullici de més gran trascendencia y font veritable dels avalots qui aniran venint ço es la qüestió dels allotjaments. Per defugir baralles entre'l paisanatge y la tropa los Diputats y Concellers de Barcelona, a l'ensemps, aplegaren una junta ab llurs assessors y altres jurisconsults (resolució que fa gran honor a n'aquelles autoritats tan calumniades per certs historiadors) y proposaren l'assumpte a llur resolució y dictà-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

men que's conserva imprés y va ser, en resum, que'ls provincials estavan obligats, per constitucions y Dret Comú, a tenir allotjaments, devent proporcionar als allotjats «hostatge, sal, vinagre, foch, llit, taula y servey, únicament segons la posició de quiscun y en cambi la gent de guerra tindrà que pagar tot lo que gasti per llur nodriment y de llur cavalls y adzembles, etc.» Les autoritats acataren lo dictàmen y'l posaren en pràctica y al poch de poch temps començaren a venir-los hi queixes dels pobles, car los soldats no solament no cumplían lo establert, sino qu'abusaban miserablement dels amos. Entre altres cassos pot comptar-se lo qui revela la formal embaixada de la Diputació al virrey, que tingué lloch lo día 8 d'Octubre, per fer-li avinent qu'arribats a les viles de Térmens, Vacarisses, Rellines, Castellbell y Vilar, los soldats de dues companyíes de caballería quals capitans eran D. Gregori Mercado y D. Joan Frixo, no solament exigiren hostatge sinó també tot genre de viandes per llurs persones y caballs, sense voler-se atenir a les despeses y malgrat lo requiriment que'ls hi feren los síndichs d'aquelles encontrades y térmens, varen respondre ab *moltes insolencíes*, obligant-los a donar les gallines que tenían y tractant-los ab violencia fins a conseguir l'entrega dels diners que possehían, y en vista d'axò y acompanyant la noticia ab una sumaria informació, los Diputats demanavan al virrey duch de Segorb y de Cardona que remeyàs aquells abusos y violació de les constitucións qual manteniment, tingueren la bona idea de retraure'ls comissionats, havía jurat S. E. al pendre possessió del seu càrrech, parlant-li també de la tremenda pena d'excomunió qu'havía sentit en l'acte del jurament y a la qual quedava sotsmès, en cas de faltar-hi. Era la primera vegada que'l virrey català se trobava en brega entre les seves obligacions de patrici y de cortisà, preludi de majors palanquejaments en que, temps a venir, s'havía de trobar lo seu esperit, y encare que no podía menys de reconeixer aquell gran succés, de moment va respondre que s'enteraria del dit afer y que tindría cura de l'observancia de les constitucións y lleys del país y qu'axò ho faría *de todas*

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

veras, per complaure a ses senyoríes. Aquest aveniment es tan sols una guspira, tantost augmentarà'l llampegueig y mes tart vindrà la tempesta.

Als darrers mesos del any va promoure-s una nova disputa sobre la jurisdicció de la *pesta* o *morbus*, altra vegada los Coucellers se varen queixar als Diputats y aquests al Virrey per les ilegalitats dels ministres y oficials reyals, puix S. M. s'havía propasat que Catalunya prestés socors a Puigcerdà, invadit per una pesta horrible, en aquella ocasió, qüestió que queda resolta, aparentment, per los perills de la guerra com fa a deduhir d'una lletra del 23 de Novembre, per lo qual diu S. M. als diputats: «Porque despues de lo que os escriví sobre el socorro de la vjlla de Puigcerdan se han tenido avisos de franceses en la frontera de Rossellon, que justamente se deve reparar en ello y que con el zelo que vuestros predecessores y que vosotros aveys acostumbrado hagays lo mismo para que sobrevengan los daños que podrían resultar á esta Provincia, *sino impidiessen los designios de sus confinantes en los principios*. Escrivo al duque de Segorve y Cardona, mi lugarteniente y Capitan general, que trate con vosotros lo que entenderys, ruego y encargo os que dispongays la materia como la ocasiou obliga, pues todo va eudreçado á mayor deffensa vuestra y beneficio dessa Provincia, que es á lu que principalmente deveys attender, y al servicio que me hareys sn acudir á esto (como espero) en que le recibiré muy particular.» Molt poch temps abans estava empenyada S. M. en que's bastissen a Barcelona unes galeres, sobre qual nombre, objecte y costes hi havía algun desacord ab los Diputats y fins se'ls hi havía dit que si no s'adherian a lo que'ls fos proposat, lo Rey manaría lluir o redimir cert censal de la Diputació, més sapigut lo nou perill de guerra S. M., ab bones paraules, encarrega-ls-hi que sespenguessin tota despesa y per consegüent que no tirés endavant la construcció de les galeres y que guardessin los diners procedents del censal, car tal-volta haurian mester diners per altres més grans urgencies. Ab tot no's compren com lo virrey Cardona renova ab més interés, l'assumpte dels socors

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

no solament per Puigcerdà, sino per tot lo Rossellò y la Cerdanya on la pesta hi feya crudels matances; sen dubte lo seu era molt d'alabar, per ço com era molt humanitari, però'l Virrey no tenía en compte'l dret de la Diputació, puix los seus cabals estavan legalment senyalats per determinats objectes y sofería, prescindint en aquella ocasió, per causa de la pesta meteixa, grans perjudicis a n'aquelles fronteres per causa de no percebre'ls drets de Generalitat y mentrestant, segons sembla, no deixava de fer-se un comerç seguit en aquelles encontrades. Malgrat tot axò, la Diputació no va desatendre la bona intenció del Virrey tota vegada que no menà comissionats qu'hi marxessin prompte, y's menà'l negoci a bona fí y a gust de tothom, tant dels qui soferían com dels protectors.

Ab lletra datada a Madrit, lo día 14 de Febrer del any 1632, S. M. posava un nou scisma o divisió en nostra dissortada patria, tot justament en l'ocasió en que més li convenia unir los esperits per predisposar-los a favor seu. Conserva-s l'escrit original endreçat als Diputats y es lo seu objecte ferlos-hi saber que reconeixent los enemichs de nostra Santa Fè Católica «que soy el único Rey, que con nervo y valor me opongo á la defensa della, assi se han colligado contra los reynos de mi corona,» y no bastant lo Reyal patrimoni, sens l'ajuda dels clergues, tenint en compte que lo mal es comú y confiant que'l Sant Pare *vernà en ello* (s'hi avindrà) encarrega als Diputats que preguin al Papa, per medi de lletra particular, «tenga en bien que mientras duran estas ocasiones aplique la mitad de lo que montaren las rentas de todo quanto eclesiástico vacare en este Reyno, en los seis meses primeros para los gastos de la guerra, y juntamente heche una contribución general en todo el clero con que promptamente se acuda á les prevenciones que precisamente son necesarias, insinuando á Su Santidad en la carta que no permita que con la dilacion *se haya de llegar á las extremidades* ni se era en peligro de *pegarse la roña* de la heregía en este Principado tan Cathólico, y que con tanta pureza se ha conservado en el siempre la fee etc.» ¡Sed, insedoilable sed de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

diners! Per are carrega tan solament demunt dels clérgues, ja vindran aprés altres estaments menys soferts.

Arribèm al any 1635, en que torna altra vegada lo Rey Felip a Barcelona per acabar les corts qu'hi estavan aplegades, tants anys feya, com ja tenim indicat. Es admirable la fredor y despreocupació ab que tracta aquest afer l'analista Feliu; com si tots los successos anessin seguint llur curs natural y en la pau y armonía dels temps mes sortossos, considera la vinguda del rey com resultat d'una crida a corts, tant, que parla de la crida o convocatoria per lo día 15 de Abril y ab goig pondera després, y a n'això limita-s la seva narració, les festes y obsequis de Barcelona a S. M. y diu: «tot Barcelona semblava un volcà de cors abrandats d'amor envers llur rey, mes ardents que la cera del infinit nombre de antorxes qu'hi havia a totes les finestres de les cases de la ciutat;» parla dèsprés de les corts y ja desde'l primer moment d'ocupar lo tronus fa demanar a S. M. «qu'habilitessin al Infant Cardenal Ferran per continuar-les, per ço com ell tenía que retornar a la cort per preparar la defensa que menaçava l'hostilitat de França, y per altres afers particulars;» y sens donar noticia de cap resultat de la nova reunió, consigna, tot satisfet, els favors pecuniaris que la ciutat de Barcelona otorgà al rey Felip qui, encare's mostrà agrahit, desaparegué de colp y volta de Barcelona, sens donar-ne noticia a ningú y ni aquest contrasentit arrenca cap reflexió per part del Analista, ans bé, considerant-ho com un de tants incidents y sens dir qu'alló va ser-ne la causa, comta solament qu'en aquest temps «hi hagué alguna tivantor entre'l Comte Duch y l'Almirall de Castella» lo qual no es més qu'una repetició de ço que s'esdevingué en 1626, equivocant la primera vinguda de S. M. ab la segona.

La nostra obligació de critichs nos posa en en lo cas de explicar la veritat tal com es y d'esmenar lo text dels qui tan voluntariament erraren, y per aquest objecte, ademés del examen qu'hem fet del procés de les corts, hem escorcollat a l'Arxiu Municipal de Barcelona tot quant se refereix a n'aquella época y aquest treball ha donat lo següent resultat:

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

abans de venir lo Rey a Catalunya, segons consta en los manuals de dit Arxiu, mitjançaren, correspondencies entre'ls Concellers y S. M. y també ab lo comissionat d'aquells a la Cort, ab lo fí de proporcionar a Felip una quantitat que'ns apar ser 110,000 lliures qu'havían d'esser entregades a Çaragoça y per altres cartes de S. M., aquesta indica efectivament, ab anticipació, que no podrà detenir-se a les corts y que per lo tan admetin la seva representació, en la persona del seu germà lo Cardenal, per presidir les corts. Axò sembla ser una condició sense lo qual no hauria tingut efecte la segona vingu-la de Felip y's compren qu'havía de ser acceptada, per lo qu'anirèm veyent. Per lo tant no hi va haver nova convocació de córts, sino tan solament lletra, prometent trobar-se a Barcelona, en un día determinat, per acabar les ja començades. Avisades les outoritats de qu'el Rey ja's trobava a Valencia, se varen fer los preparatius de costum, entrant lo día 3 de Maig; (y no de Març com equivocacament se troba en los *Anals Consulars*) Després de 15 dies que's trobava a Barcelona, gaudint los festivals, lo dia 18, anà ab lo seu germà, lo Cardenal Infant D. Ferran, a les corts y segut aquest a ma esquerra del seu germà y tres grahons mes baix del tronus, sens intenció de fer cap discurs y referint-se senzillament a la dificultat qu'havía manifestada de poder romandre a les corts, proposà com cosa ja convinguda anteriorment, qu'en lloch seu admetessin la presidencia del seu germà y acceptat axó, ab les protestes de costum de qu'ho admetian en aquell cas present, y que jamés se citaría com a exemple, que no afectaria als privilegis del pais ni a les constitucións, ab totes les altres formalitats en sa majoría inútils lo rey deixà la cadira presidencial y ja no hi va compareixer cap mes vegada, essent axi qu'encare sojornà algun temps més a la ciutat, de manera que ve a resultar fals tot lo dels nons disgustos y de nova desaparició de la ciutat, car ben palesament y sabent-ho tot-hom, sortí l'endemà, junt ab los Infants envers Montserrat d'on havía de retornar solament lo Cardenal, per rahó del càrrech o més ben dit càrrechs que li havía confiat lo seu germà, lo Rey Felip, y par-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lèm axí, perque l'Infant Cardenal erigit president de les corts, va veure-s que quedava també investit ab lo càrrech de virrey del Principat, cessant, en conseqüencia, en lo seu càrrech lo Cardona qui ja no havía de poder tenir aquella espinosa satisfacció, fins que fos necessari enviar lo Cardenal a Flandes.

Havent tornat l'infant president, a últims de mes, presidí les corts un dia jun sol dia! y encare per delegar la presidencia al canciller y viç-canciller y'ls nostres poohoms tot ho toleran y comportan bonament, de manera qu'aquelles corts inacabables que's volían remeyar ab la presencia del Rey qui tenía que tancar-les, tornan a trobar-se ab lo meteix mal crónich d'abans y ab altres mals que va aportar-hi lo seu president nominal, com veurèm aprés, y lluny d'acabarse aquelles corts, se perllonga la seva efímera existencia y may s'acaban. Imitant lo Cardenal al seu germà qui llegislava per medi de decrets, va fer cursar ordres y cédules aparotoses en llur forma, dihent als catalans que resolguin los assumptes de justicia, qu'ell atendrà les questions de *greuges*, y tot axò dit en un to, com si fos un rey o un protector; mes la vida llànguida que feyan aquelles corts no podía fer concebre cap esperança, puix lo nombre de les sessións anà reduhint-se; a cada sessió hi esclatan dissensións y protestes y anava passant un any darrera l'altre y hom no sab quan finan ab certanitat. Lo procés de les corts, conservat en lo Reyal Arxiu, no passa les sessións del any 1633, poch després de una provocació (que ja explicarèm) del seu president, causa principal de l'indiferencia ab que's varen continuar celebrant y també nou motiu de disgust en lo pais, per la manera de obrar arbitraria y voluntariosa del seu Virrey y'ls *Anals Consulars*, ocupant-se d'aquest cas lo consignan també com causa del entorpiment que va experimentar-se, y, com conseqüencia, explican la fi desgraciada que tinguéren aquelles corts ab aquestes paraules: «...y aquest dissentiment va interrompre'l curs de les dites corts que's prorogaren fins al any 1640, acabant en lo mes de Maig y foren novament convocades a Montblanch, mes no presentant-s'hi'l rey, en lo terme de 60 dies, varen acabar.»

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

La part relativa als festivals fets en honor del rey, durant los dinou dies de sa estada a Barcelona, lo Feliu ho pondera en lo que pertoca a la significació qu'ell suposa que tenien, mes no en lo referent al nombre y varietat, encare que alguns dels festeigs no passaven de ser les costumades alimaríes, músiques, torneigs y encamisades y'ls qui son distincts dels de les altres vegades, son precisament realitzats com pretenent imitar ço que's feya a la cort de Felip IV; saraos y mes saraos a tots el edificis públichs y aquí y en altres llochs disfreces, ab tot y no ser temps de carnestoltes, ço que deuría ser ideat per qualque cortesà inquiet, dels qui vivían a Barcelona y a Madrit. Una de les festes que va fer lluhir més les altres, no per l'importancia qu'en si tingués, sino per la que li donà'l Rey ab motiu d'intervenir-hi en persona, o tal volta promovent-la ell, fou que S. M. va correr un *jaqui* a dalt de cavall, en lo Born, en companyía del Infant D. Carles y molts altres cavallers catalans. «Estavan les plaçes—diuen los Anals suare citats—ab grans penjarelles y banderoles de tots colors, en los llochs on no hi havían finestres, y ademés hi havía un velari o envelat d'un cap a l'altre; tot va ser a despeses de la Diputació, inclús los trajos de S. M. y del Infant qui, vestits de damasch blanch, se presentaren molt elegants, portant lo rostre tapat ab una careta negra, mes, a la primera cursa, S. M. se la va treure, no tenint paciencia per dur-la y volent axí fer-se ben veure del país, acció que va ser molt celebrada pèl poble qui esclatà en crits de ¡Visca'l Rey!» Tot axò fora molt hermós, si'l dimoni de l'intriga arribat de França o de Madrit, puix en abdues ciutats habitava, no hagués vingut entretant, d'amagat, a enverinar les costums, les voluntats y'ls interessos dels catalans.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Continuació del anterior

Al virrey Cardona lo succéheix un imberbe cardenal: indisposicions y provocacions d'aquest. Disgusts en lo juramènt del Virrey qui fa descobrir la testa al ex-virrey y als Concellers. Esperit de reconciliació dels Concellers desatés per lo Virrey: continuades rivalitats. Segon virregnat de Cardona: facultats ilegals. Manca de blat. Dona-s una canongia a un francés. Exigencia d'un vectigal per los inquisidors als baixells qui arriban a Barcelona. Atempta-s novament l'exigencia del Quint, mostres crcixents d'antipatia. Torts de la soldatesca a Sant Boy: planys dels Diputats: figura per primera vegada lo canonge Pau Claris. Nous torts en altres pobles. Inutil audiencia de conciliació per part del Virrey. Sed pecuniaria de la cort, ab que's fastigueja al pais. Recepcions de personatges. *Serrallonga:* Estudi especial sobre aquest bandoler y'l bandolerisme del seu tiemps.

OCUPÉM-NOS are del senyor Infant Cardenal y de les seves fetes. Lo segon fill que va tenir Felip III de dona Margarida d'Austria després del primogénit del seu meteix nom, era En Carles qui també estigué ab lo Rey a Barcelona y qui mori poch temps després d'haver retornat a Madrit, lo 41 de Juliol de 1632; y lo tercer fou don Ferran qui nasqué a l'Escorial, (seguim lo P. Florez en ses *Reinas Católicas*) lo dia 16 de Maig de 1609, de manera que'l gran home d'Estat que s'avia triat lo Rey, o hé'l seu favorit per governar, en son nom, aquesta provincia tan plena de perills y menaçada per llurs *confinants*, qual capital trobava-s sovint revoltada per un poble desobedient o seduhit, que tenia necessitat de bona avinença entre les seves autoritats y encare més, entre aquestes y la cort, y va acaparar la presidencia

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

d'unes corts descontentes y la suprema honor de virrey del Principat y com a tal president nat del seu Concell Reyal o Audiencia: era aquest no-res-menys qu'un jovincel d'uns vint-y-un anys. ¿Emperò que té d'estrany aquest prematur enaltiment polítich, per més que la sanch reyal, que no pot donar capacitat a qui no'n té, l'enlayrés a la més alta gerarquía si, «complerts los *deu* anys fou creat Cardenal per lo papa Paulus V, l'any 1619, lo día 29 de Juliol, y administrador perpétue del arquebisbat de Toledo, gran prior d'Ocrato y abat comendatari d'Alcobaza a Portugal?» ¿Què-s podía esperar del inexpert jovincel a qui-s feya presentalla, per fer l'aprenentatge de sa carrera política, no res-menys que'l virregnat de Catalunya? No tardà pas en palesar ço de qu'era capaç l'Infant Cardenal, qual nomenament acabava de tirar en orris totes les ilusions del patrici duch de Cardona, al finir l'exercici del càrrech en qoe aquell lo substituía, puix lo primer acte oficial que lo seu successor tingué que cumplir, va ofendre ja y d'una manera humiliant, tant al seu predecessor com a totes los autoritats y a tot lo pais. Abans de comptar aquest acte, consignarèm un curiós precedent, per la relació que puga tenir ab la persona del Duch: consta en los distincts Dietaris oficials de nostres arxius, que fou mester nomenar president del Braç Militar, (proba de que també deuría acabar la presidencia honrosa que tenía lo duch de Cardona) y que, disputant-se'l dret d'obtenir-la quatre comtes: lo de Montagut, lo de Santa Colema, lo de Peralada y'l de Vallfogona, per resoldre aquesta qüestió, se varen escriure'ls noms dels quatre obtentors o pretendents en uns paperets o cédules y posades dins d'un capell, se posà aquella honor en mans de la sort que va favorir al de Peralada, y aquest acte va efectuartse devant d'alguns magnats castellans qu'allí's nomenan y qui, a l'ensemps, varen servir de testimoni per major validitat de l'elecció. Citèm lo fet per probar, encare que no més sía com a suposició, que trobantse a Barcelona la cort, lo Duch ja's mostrava retret, tal-volta perque ja estava enterat de la seva destitució en lo càrrech de Virrey, y ja fos axò de resultes de disgusts o de des-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

confiança, no deu, per lo tant, trobar-se estrany l'acudit del nou virrey en l'acte a que'ns referim y qu'anèm a descriure. Quan l'Infant tornà de Montserrat a Barcelona, es molt natural que no podía retardar, fins per interés propri, la formalitat del jurament com a virrey, a qual acte varen assistir les persones y les auturitats de costum y devant d'elles se va realitzar lo fet que compta l'analista Feliu, ab aquestes paraules: «lo día 26 va fer l'Infant jurament a la Seu y va succehir que doná un gran disgust a tota la Provincia: y fou qu'al punt de pendre lo jurament al Infant, per ordre seva, va dir lo protonotari: *Per manament de Sa Altesa tots los presents lleven-se'ls capells y també lo duch de Cordona.* Lo Duch obehí tot-seguit, duptaren fer-ho'ls Concellers y'l qu'ho era en Cap se llevà'l capell y'ls altres lo varen imitar y après va culpar-los la Ciutat (que va aplegar lo Concell) per ço com no se'n eran anats del acte. Hi varen haver embaixades y escrits palesant lo seu dret, més la ciutat de Barcelona no va ser atesa. Trameté lo Rey un decret a la Ciutat, que li va ser entregat per mans del Infant, y en ell s'hi deya: Que sens consentiment de Sa Magestat no podían posar-se'l capell los Grans, ni'ls Infants ni tampoch los seus fills. La Ciutat tornà á retreure les rahons y fonaments que tenia per conservar aquest privilegi. Lo Concell de Cent acordà que'ls Concellers no acudissin a cap acte on hi fos present l'Infant, fora del día de Corpus.» Lo manament es cert y justificat per lo que's refereix a les persones dels Concellers, y en quant al Duch, recorda lo meteix Infant, en la cédula o decret de que parlarèm tantost, que al fer-se'l manament obehí també'l duch de Cardona, de manera que tant si'l va nomenar com no, resulta clarament que l'intenció del Infant era endreçar-se també al Gran, al ex-virrey y predecessor seu y qu'aquest se va donar per aludit.

Les embaixades y papers, com diu lo Feliu, son també molt certes, tota vegada que del seu objecte se'n origina la principal dissensió a les corts, on lo Cardenal portà, imprudentment, l'afer, produhint lo scisma de que hem parlat abans y aixó ja va avenir en la sessió celebrada lo die 1 de

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Setembre (1). A les corts també desavenia ls esperits un'altra provocació del Infant-virrey qui en aquest cas particular, obehía les ordres del govern, com era, la pretensió de fer noves insaculacións a la Diputació, oposant-s'hi aquesta, interpretant, sens dupte, l'intenció que portava y fins va publicar una memoria, que's conserva impresa, en la que probava que tan solament les corts, junt ab lo Rey, podian establir aquella variació qu'aquelles sens aquest no tenían facultat y que solament podian fer-ho, en quant eran Diputació, inseguint ço que s'era resolt en corts anteriors. En aquest assumpte trobavan-s'hi entoçudides abdues parts y, no obstant, lo senyor president gayrebé, may hi comparexía, parlant no més per medi de *decrets*, puix axi'ls nomenavan, algunes vegades, que, per major ridiculesa, feya-ls llegir per lo seu secretari particular, lo senyor D. Llorenç de Villanueva, secretari de S. M. en lo suprèm d'Aragó y qui, en alguns d'aquests cassos, usava'l títol impropri de *procurador protonario Regio*, ab lo pretext, sens dupte, d'introduhir-se lla on no li corresponía.

Aytals disputes, junt ab aquests abusos e informalitats, podràn donar una idea de com estavan les corts mentres fora d'elles pledejava-s ab lo senyor infant la questió del cobriment puix malgrat axò, volent, sens dupte, lo superbiós e indiscret Infant donar un colp de ma mestra, com sol dir-se, expedí lo seu decrét o resposta definitiva als qui'l molestaven ab embaixades, entrevistes, protestes o súpliques, essent axí que cap d'aquestes era en representació de les corts, sino tan solament de les corporacións o autoritats a qui's refería la prohibició y principalment dels Concellers de Barcelona, y com qu'en lo llur llenguatge hi devía veure lo Virrey la expressió del esperit del pais, va obrar com president de les corts, llegint als comissionats de les meteixes lo tan fa-

(1) En lo procés s'hi anyadeix la resposta del Infant en la sessio d'aquell dia advertint que la lectura vá fer-se en lo seu palau, fent-hi venir los Concellers a fi de que la sentissin y apres, lo dia 10, repetint lo metéix manament y ab lo meteix objecte als comissionats dels tres Braços, tramesos per les corts, *insequendo voluntatem serenissimi domini Infantis*.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mós escrit, pot ser a fí de que's convencés lo pais. No sabèm fins a quin punt podía arribar lo talent del jove príncep y ço que's podía esperar de la seva ploma, emperò si durant sa vida no va donar altra proba de prudencia social, de tacte polítich y sobre-tot de llógica conseqüencia, no deuría ser pas l'admiració dels Flamenchs, quan anà ā regir-los, aprés de haver-se graduat de virrey a Catalunya: lo llenguatge que usa, més que'l d'un eclessiàstich, sembla'l d'un d'aquells condotiers qui, per desgracia d'Espanya, servían en l'exèrcit del seu Rey y qui no tenían més rahó que la força; superb, grosser, sempre mal documentat en ses alegacións, puix lo llegidor no sabrà trobar-hi ni una sola rahó en contra d'una altra, ni cap lley que tiri per terra les lleys y privilegis dels Concellers, qu'eran jurats per lo Rey, ni'l reconeixement del mes petit servey del pais, ans bé s'hi veu lo propòsit de voler-los oblidar y humiliar-lo al metéix temps, fonamentant sempre'ls seus arguments en la voluntat omnímoda del Rey, únich ídol respectable, segons opiniò seva, y devant del qual tenen que retre-s totes les volutats, les lleys, l'autonomía dels divers Estats, la tradició y costum y fins la meteixa promesa Reyal anterior que pot anular-se, sens atendre l'estimul del honor, ni a la formalitat, ni a la bona fe, tot per voluntarietat posterior de la Magestat.

No reproduhirèm lo text per no moure a enuig al qui'l llegeixi y solament com a mostra apuntarèm algunes frasses suficients a deduhir-ne lo fel del seu contingut total: —Barcelona estima la seva autoritat y preeminencia y no desplau a S. M. que Barcelona la vulla y la tingui, mes Barcelona deu saber que la grandesa dels súbdits consisteix en la *major* subjecció, en la mes prompta obediencia y en prestar serveys mes rellevants y singulars...—Es regla que tots los vassalls tenen qu'estar descoberts devant lo Rey llur: aquesta regla no te cap mes exepció, ni limitació que la que vulla donar-li lo Rey per sa propria voluntat, y en axó tots los vassalls son iguals...—Barcelona s'ha pensat que per tenir aquest dret ja n'hi ha prou ab que S. M. l'haja fet cobrir una o molt tes y espesses vegades, y va del tot errada... puix d'aqui'n

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dedueix que S. M. li fa aquesta mercé... encare qu'axí li haja manat en totes les ocasions anteriors, y encare que'ls seus pares, avis y'ls demés avant-passats hajan rebut y tingut aqueixa honor...—A Espanya... tothom ha obrat segons la regla de la voluntat de S. M.... En lo referent a posar-se'l capell devant dels Reys, acaba'l privilegi, ab l'acte en que axó es permès....—Es aquesta una honor que no la poden pendre els súbdits, si'l Rey no'ls hi dona, y quan se la prenen no consegueixen res, car la honor consisteix en que S. M. la doni...—Cumpleixi Barcelona ab la seva obligació, en les corts actuals, porti-s, com s'ha portat sempre, en lo servey de S. M. y creixerà la seva grandesa, car si això no fa, no podrà S. M. honorar-la sobre les altres ciutats de Catalunya y per demunt dels altres Regnes, puix los altres podrian tenir un just ressentiment de que rebés tan gran honor, *ab tot* y *no ser los seus serveys mes singulars* (1).

La lectura d'aquest text produhí, com es natural, l'efecte més trist que puga imaginar-se en los representants de les corts y varen ajudar moltíssim a que sa vida fos molt més llànguida, en lo temps successiu, fins que moriren de consumció. No'n parlèm més, ni de les corts, ni del qui va ajudar a que fossin xorques: ab aquest sol exemple, ab aquesta sola irreverencia comesa dins lo temple de les llibertats catalanes, podrà compendre qui ho mediti, quins resultats havía de tocar lo pais del virregnat del Infant Cardenal don Ferran, puix si d'aquesta manera tractava als representants de la regió que quedava comanada sots sa cura, crudel havía de ser lo tractament donat als senzills particulars, a les municipalitats o a les corporacións qui gosesin fer la més petita observació a les ordres dictades per la seva ensuperbida voluntat.

(1) Malgrat los sofismes del Infant Cardenal, lo seu germà lo Rey D. Felip, quan va reconeixer, encare que massa tart, les errors que s'havian comés respecte de Catalunya, expedí lo famós edicte del 1642, (del qual parlarém en lo próxim capitol) prevenint que'ls Concellers se cobrissin en tots los actes «delante de Nos, y de nuestros sucesores, y de las reinas y hijos nuestros, y de aquellos, en la forma que acostumbran á cubrirse los grandes de nuestra corte y reinos, sin contradiccion alguna.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Hi han dos fets qui corresponen al meteix virregnat que, per aquest motiu no devèm passar-los per alt y que tan solament los insinua l'analista Feliu, y abdos son suficients per donar una idea del caràcter del sereníssim senyor don Ferran. Copiarèm la relació dels *Anals Consulars*: «Lo dit Cardenal Infant soferí una greu malaltía, (diu lo Feliu que fou a mitjan Juliol) arribant a molt greu estat y, no obstant lo succehit, la Ciutat feya-l visitar cada día per los Obrers, passant molta ansia per la seva salut y's varen fer grans pregaries públiques y processóns, anant-hi moltes donzelles, travestides de peregrines, a visitar los Santuaris de la ciutat y enviant també peregrins a Montserrat, sens comptar altres demostracions, y tot per la salut del Cardenal a qui fou servit Nostre Senyor retornar-li la sanitat. Durant sa convalescencia, visitaren-lo los Concellers y no's varen cubrir, per ço com estant ell segut al llit, no's cobrí, més cal saber que duya un casquet y digué qu'estava molt content de lo que la Ciutat havía fet per la seva salut.» D'aquesta primera noticia's deduheix que'ls Concellers seguian cumplint lo decret que'ls hi manava no cubrir-se y que, malgrat l'atenció y bona cura d'aquests magistrats, no va saber ser generòs com hauría calgut en aquella ocasió, interpretant la benignitat del seu germà y Rey: més ningú podrà deduhir qu'un colp bo y restablert lo senyor Infant, s'oblidés complertament de aquell acte que fora estat molt bon camí de reconciliació y qu'al cap de poch temps, tornés altra vegada a fer de les seves, tornant a ofendre a la Ciutat, com ho dona a compendre la segona noticia qu'are transcriurèm: «Pochs díes després, lo dit senyor virrey tingué un'altra topada ab la Ciutat, puix trameté un'ordre seva als massóns o mestres de casa qui treballaven construhint una mitja lluna per defensa del portal de Mar, (qu'abans estava del tot descobert) y'ls hi manà que sospenguessiu la construcció, puix ho feyan sens haverli demanat llicencia, a lo qual va respondre la Ciutat que la dita fortificació's construía perque'l mar estava ple d'armades enemigues de S. M. y que d'ella, per altra part, tenien ordre, conservant-ne en poder seu la carta Reyal, y varen

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

retreure també que la Ciutat tenía privilegi per construir, per sa defensa, tota classe de fortificacións y axi seguidament manà la Ciutat que continués l'obra, posant-hi'ls operaris suficients a fí de que quedés acabada en dos díes com hi quedà y tal com avuy se troba, *mes axó fou causa de molts debats.*»

Ab motiu de la mort del infannt don Carles, de la qual ja n'hem parlat, germà del virrey, sembla qu'aquest (segons lo Feliu) donà avís a la Ciutat a fí de que fossin celebrades les funeralies, més Barcelona s'en excusà, dihent qu'encare no tenían avís de S. M., y no's va fer cap demostració. Es molt sensible qu'aquestes qüestions de pura fórmula ajudessin, en aquella ocosió, a augmentar l'antipatía entre les autoritats del pais y les qui representavan la política de la cort

Altra desgracia avinguda a la familia reyal remeyà aquests disgusts, puix donà motiu a que sortís de Barcelona la persona qui contribuía a fomentar-los. Morí, a Bruseles, l'infanta Isabel Clara Eugenia, qui fou mestressa de Flandes y desde 1621 governava aquells Estats en nom del rey d'Espanya, y fou del gust de Felip IV enviar-hi de governador lo seu germà, lo virrey de Barcelona. Per omplir la vacant del Infant, fou altra vegada nomenat virrey lo duch de Segorb y de Cardona y es aquesta la segona vegada qu'aquest compatrici ocupa aquest càrrech honrós (per més de que a les llistes de Virreys que transcriuen lo Campmany y altres autors no hi consta aquest segon nomenament y en qualcunes, de l'Infant, saltan al comte de Sauta Coloma). Exí lo Cardenal lo día 11 d'Abril de 1633, y la seva tía y antecessora en lo govern de Flandes havía mort en lo Desembre anterior (1); y l'elecció a favor del Cardona fou comunicada als

(1) Les dates aquí citades estan preses dels Dietaris de la Diputació, y pot comprobar-se la fí del virregnat del Infant, per medi dels registres de la lloch-tinença, y per lo tant está equivocada la data de la mort de la infanta Isabel que's troba en les *Reinas Católicas* del P. Florez. Desembre del 1633, puix en aquest cas la sortida de Barcelona del seu successor hauría-s escaygut per l'Abril del 1634 v. com pot veure-s, es un any abans. Com que'l P. Florez es una gran autoritat, per aquesta meteixa rabó, nos crevèm obligats a esmenar la seva distracció, ab nous antecedents a fí de que'ls qui copian y no calculan no cayguin en noves errors.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Diputats, desde Madrit, lo día 13 de Maig de 1633, fent-loshi avinent *qu'assistexin al jurament com s'acostuma*). En lo nomenament se dona facultat al Virrey per instruir processos de regalia y convocar corts, de lo qual varen protestar los Diputats y en lloch hem vist consignada la cerimonia del jurament y, no obstant, hem notat (quatre díes després de la protesta) actes y relacións entre'ls Diputats y'l Duch que revelan qu aquest havía sigut reconegut y acatat per aquells.

Per lo que puga valdre, y sense retallar en res l'eccessiva extensió de la noticia puix l'autor la referma fent referencies conegudes, copiarèm dels Anals d'En Feliu la relació d'un fet que consta com esdevingut en 1633. «No entibió el celo del Real Servicio Barcelona por estos tiempos, pues aunque se hallava trabajada por la falta de trigo, sirvió gustosa a S. M. y no pidió se le pagassen seys mil salmas de trigo, que haviéndolo comprado en Sicilia costándole sesenta y seys mil libras, le tomó el duque de Ossuna para sustento de las galeras de S. M., que sentian la hambre como Cataluña. Aumentó su mérito en no instar la paga de mas de ochenta mil libras, que se le devian de pensiones del censo de las cantidades que avia dexado al Rey D. Alonso, a mas de las armadas y donativos paca la conquista de Nàpoles, que jamás cobró suerte ni frutos.

Vers les darreries del virregnat del Cardenal-Infant, los Diputats li varen trametre una embaixada, per una qüestió que sembla petita e insignificant, emperò que no deixa de tenir qualque valor, si's pren en compte la secreta política dels qui s'interessaven en que Catalunya, més o menys tart, cambiés de domini; tal era'l plany dels Diputats contra'l bisbe de Solsona, per que acabava de donar una canongia a un tal Nicolau Mora, de *nacionalitat francesa* y per lo tant inhàbil segons les Constitucions de Catalunya. ¡Qui sab si sobre aquest senzill fet se podria escriure tot un tractat de relacions diplomàtiques secretes entre grans personatges, alguns d'ells amichs d'En Richelieu!

Lo dia 14 d'Abril, quan lo Cardona encare no havía pres possessió del Virregnat, uns enviats dels Concellers varen

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fer present als diputats que, quan arribavan naus a n'aquesta platja, los senyors Inquisidors havian introduhit la costum de trametre-hi llurs oficials nistres per obliga-ls a fer salves y després los hi feyan pagar certes quantitats o bé exigían algun present o donatiu, cosa qu'ademés de ser en perjudici dels drets de la Generalitat, puix no deixava de ser un nou impost o vectigal, podia contribuir a que les naus no s'aturessin al port de Barcelona.

Dels dos aveniments que suare hem explicat no'n sabem lo llur resultat, puix llavors se va escaure-l cambi de Virrey, mes un colp començà l'exercici del seu càrrech lo Duch de Cardona, lo dia 4 de Maig, ja va trobar-se un altra queixa dels Diputats per la qual ja gayrebé podía preveure'l mal virregnat que se li esperava, puix a S. M. o al seu govern se li va acudir exigir les mitges anyades del beneficis y càrrechs que es concedian en lo Principat y atès lo dictamen que sobre axó donaren los assessors de la Casa, tambe'n varen protestar los Diputats, y lo dia 30 del metéix mes, un'altra formal embaixada de la meteixa corporació anà a reclamar-li l'esmena d'aquells perjudicis y'l càstich dels criminals, a conseqüencia de les infamies comeses per lo comte de Font Clara y'ls seus oficials y ministres en moltes viles y pobles del Principat, on hi empresonavan a la gent natural d'aquelles encontrades y'ls feyan rescatar despres, pagant diners; obligavan a les universitats a que'ls hi donessin allotjaments y menjar y promoviau grans escàndols; d'aquest afer ja se'n havía tractat en lo Concell de Cent y S. E. se'n va desfer, (sense considerar, o tal volta considerant que bé prou n'hi anirían venint d'altres de la meteixa índola) prenent per excusa qu'eran fets anteriors al seu virregnat.

Aquests preludis de mal estar eran insignificants comparats ab los mals positius qu'havían de venir de mes altes esferes, aportant greus compromisos als qui creyan cosa fàcil quedar bé a l'ensemps ab lo país y ab la cort. Lo non any 1634 ja desde lo seu començament va ser fatal per Catalunya y no cal dir que no ho va ser menys per lo nou virrey, duch de Cardóna, qui si encare guardava en lo seu pit algun ras-

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tre de sentiments catalans, per força tenía que repugnar-li la execució de les voluntarioses ordres trameses desde Madrit contra'l Principat. Les freqûents temptatives d'imposició del Quint se varen descubrir clarament àquesta vegada, sense tenir en compte los serveys anteriors y obrant ab la mes indiscreta política, quan amenaçavan los enemichs per mar y per terra y quan al Rey d'Espanya li convenía mes que may tenir ben amiga a Catalunya, se li va engegar un dardell que si l'hagués ferida hauría sublevat encare mès los esperits. A part de les noticies que podèm retreure sobre aquesta exacció, los *Anals Consulars* explican lo fet y'ls seus resultats ab molt poques paraules, però molt expressives, y axí començarèm a tractar l'afer donant la relació d'aquest important manuscrit: «Lo dia 9 de Janer del any 1634, va donarse un manament a la ciutat per medi del Mestre Racional, exigint qu'en lo terme d'un mes donés compte dels drets que cobrava, puix lo Rey volía cobrar la quinta part dels dits drets e imposts y la ciutat, malgrat les instancies que se li feyan en aquest sentit, jamés volgué mostrar los llibres de les entrades y en vista d'axo va deliberar-se, en lo consistori del Racional, que s'anés a la Ciutat ab.... (1), y que s'obrís l'arxiu per apoderar-se dels dits llibres. Llavors era virrey lo duch de Cardona y en vista de lo que li deyan uns y altres y observant que'ls esperits estavan agitats, anava retardant l'afer del un dia per l'altre y arribà al cap y a la fi l'ordre de realitzar-ho ab assistencia de tots los oficials Reyals. Va dedicar-se a n'aquest afer y senyalà dia y hora per efectuar lo manament y no obstant no va realitzar-se y no's va pagar, ni's pagà ni demanà després, per varies rahons, entre altres per que:—Primer: perque'ls Sereníssims senyors Reys, de

(1) A l'original s'hi llegeix: «...que se anàs en casa la Ciutat *ab clau de Comple*, y se obrís lo arxiu.» En Feliu tradueix les paraules subratllades *declararon llave de conde*, qual significat ignorèm; y recordant que *comple* té dos sentits en castellà, *cuenta* y *conde*, y com qu'aquí's tracta de *comples* (cuentas), no sabèm si axo pot ser una expressió antiga per indicar l'acte d'obrir forçadament per revisar los comptes, o bé si *si clau de comple* pot significar escarpra, o si es que faltan paraules entre la primera y la última, presentant axí una frase nova y desconeguda qual significat es de difícil interpretació.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gloriosa memoria, ab los seus privilegis concedits a la ciutat de Barcelona, la feren franca y exémpta de tota sort de vectigals, drets e imposts y, en moltes ocasions, había arrribat a dir als seus representants: Sou lo poble mes franch del mon, puix tots los pobles del mon o almenys la major part han de pagar los imposts que'ls hi senyalan llurs senyors, excepte vosaltres qu'en esteu del tot franchs.—Segon: Perqué té'l dret antiquíssim, no prescrit, de no pagar lo quint. —Tercer: Perque dita ciutat te'l privilegi y facultat concedida per los senyors Reys per establir e imposar tots los drets que be li semblin, sense cap reserva referent al quint ni a les altres coses.—Sisè: Perque la ciutat paga les reparacións de les muralles, fossos, etc., que li convenen.—Darrerament: Perque Barcelona es Colonia Romana, y per lo tant lliure y exempta del quint y de tot altre vectigal, tant es axí que les lleys *finals*. §§ *de Censibus*, cita y compta moltes ciutats y altres llochs qui son exempts de tributs y vectigals y entre elles nomena també Barcelona, com ho diu també Cassanate autor de gran autoritat, al parlar de *Gabellis*.» (1)

Encare que l'intromissió y'ls seus resultats ja quedan prou palesats, no serà cap escreix consignar una de les diligencies mes importants que practicaren los Concellers a fí de palesar la justificada confirmació de les temptatives anteriors, sobre l'exació del quint, com per acreditar qu'en aquell afer s'hi interessavan persones de les mes ilustres de nostra patria: tal fou, l'embaixada que'ls Concellers varen trametre, lo día 16 de Febrer, als senyors Diputats als qui endreçavan una exposició de tot lo esdevingut y a l'ensemps demanava-s que ses Senyories intercedissin devant del Rey y del Virrey, a fí de que no-s comportés aytal ilegalitat y'ls Diputats responguéren que farian tot quant fos necessari

(1) Suposém qu'aquestes rahons estan copiades d'algun memorial publicat en aquell temps. La pruhitja d'erudició, sobre tot quan se volia fer gala de coneixements históricbs, feu dir mes d'una vegada als qui retreuen noves fonts históriques veritats tan granades com la que's retreu en lo darrer motiu o rahó, de manera qu'alguna vegada'ls dictámens son com los sermons criticats per lo P. Isla, *gerundians*.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fer-se y tot lo que'ls hi permetían los capítols y actes de les corts. Les dues persones que formavan l'embaixada de la ciutat eran: «lo noble y magnífichs senyors D. Joan d'Eril, vehí de Barcelona y En Didach Monfar, ciutadà honrat de la meteixa ciutat;» (1) y la exposició que presentaren (se trobarà copiada en los Dietaris de la Diputació) estava formulada ab les següents paraules: «Molt Ilustres Senyors. Als molt Ilustres Senyors Concellers y Clavari de la present ciutat se los hi ha tramès un manament, de part del lloch-tinent del ofici de Mestre Racional de la casa y cort del Rey nostre Senyor, per que en lo terme de trenta díes y sots pena de mil ducats de penyora, fassin entrega dels arrrendaments o be certificacions de la exacció dels drets e imposts que cobra la ciutat, desde'l 8 d'Abril de 1599 fins al 1633, tot l'any inclòs, a fi de que's puga donar compte de lo que's deu al Rey N. S. per lo quint.—La ciutal per defugir aquesta pretensió, ha tramès qui supliqui al Rey N. S., a fi de que sía servit manar veure extrajudicialment la justicia qu'està en favor de la dita ciutat, justicia qu'està fundada en privilegis reyals, en mérits dels quals està exempta de l'obligació de pagar lo quint; idéntica diligencia ha fet respécte al Excelentíssim senyor Llochtinent general d'aquest Principat y en particular ha pregat a S. E. que sía servida nomenar persones a les quals se puga apelar extrajudicialment, per enterar-les del dret y justicia de la Ciutat y per mostrar-les-hi los privilegis de dita exempció y tot lo que sía referent a la dita justicia y que, mentrestant, manarà sobreseir l'execució dels dits manaments, puix aquestes meteixes diligencies son les qu'en realitat ja's varen fer en los anys 1620, 1621 y 1612, ab motiu d'haver-se presentat altres manaments semblants als presents, los qui, varen tenir tal importancia que, atesa y escoltada la ciutat extrajudicialment per les persones qui havian

(1) En Didach Monfar y Sors, sabi a quals obres tantes vegades hem fet referencia en la present Historia, fou un dels mes inteligents arxivers qu'ha tingut l'Arxiu general de la Coróna d'Aragó, autor de la *Historia de los Condes de Urgel* y un dels patricis mes entussiastes, en les lluytes de Catalunya contra'l mal govern del déspota Olivar.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sigut designades per l'Excelentíssim duch d'Alcalà qui llavors era Llochtinent y Capità general, se va desistir tantost de los dits manaments. Y encare que la ciutat espera tota mercè de S. M., lo Rey N. S. y de S. E., ab l'intervenció de V. S. confía y espera rébre-la mes gran, y per aquest motiu suplica a V. S. que S. S. sian servides intercedir ab Sa Magestat y S. E. ab l'interès ab que acostuma favorir a la Ciutat, usant dels mijans mes convenients a fí de que s'obtinga aquesta mercè.»

Al peu d'aquest escrit, no més ens acut fer-hi un sol comentari, en vista de lo que'l seu contingut revela y es: qu'ab tot y la grandesa del greuge no's pot obrar ni parlar ab major temprança y més seny del que manifestaren, en aquesta ocasió, los nostres magistrats populars y axò qu'aquella era ja la quarta vegada que 's'atemptava aquell afer, en el regnat de Felip IV, puix resulta que'l jove rey tot just s'havía assegut en lo tronus del seu pare, tot seguit l'ambiciós favorit anà a totes les fonts que li semblà que podrían rajar per ell, a util del seu bon deport, sense tenir en compte sí les aygues de qu'll s'amparava estavan destinades, ja desde temps immemorial, a donar y mantenir la vida d'altres plantes mès productives que no la seva xorca inteligencia. ¡D'aquesta manera Catalunya va avençant un pas radera l'altre per lo camí de la desesperació, camí qu'es ben veritat que no se sab on conduheix!

Sembla qu'aquesta era bona ocasió per que anessin treyent lo cap los personatges qui més han de figurar a la revolució (o turbació, com deyan llavors), que molt aviat havía d'esclatar. Pochs dies després d'haver-se donat a coneixer En Didach Monfar, en l'afer del Quint, en una embaixada que trameteren los Diputats al Virrey, duch de Cardona, lo día 20 de Març, sona també, per primera vegada, lo nom d'un patrici heroich qui encare que no adimplía l'alt càrrech de diputat, que més tart li havía de donar ocasió de distingir-se, més are ja figura com indivídue del Braç Eclesiàstich, per representar a la Diputació, en un altre afer tan important com l'anterior. Aquest personatge era lo Molt

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Reverent Pau Clarís, canónge de la Seu d'Urgell a qui feyan costat, en la comissió, lo noble En Joan de Peguera, vehí de Barcelona y lo magnifich Micer Francesch Aguiló; ciutadà honrat de la meteixa, (copiém los noms ab los seus corresponents títols, tal com se troben escrits en los Dietaris de la Corporació que'ls enviava) y lo seu objecte al dirigir-se a S. E., qui va rebre-ls molt falaguerament, fou presentar-li una exposició y demanda per part dels Diputats; la exposició per fer-li avinent que lo día 10 del Febrer anterior anà a la vila de Sant Boy lo capità de cavallería don Didach de Brisuela ab molts soldats y feu emparedar les portes y finestres de la casa del batlle, manant també per medi del nunci, que ningú tingués la gosadía d'atançar-s'hi, sots pena de la vida, y també entraren a casa d'En Miquel Pallerols de la qual varen furtar moltes cargues de vi, tirant per la finestra tota la roba y tot lo blat que trobaren, sens comptar altres malifetes que va dir que las executava, en compliment d'ordres donades per S. E.; y la demanda era per pregar-lo que, com la Diputació no podía creure qu'aquestes ordres fossin donades per lo Virrey, sabent lo zel qu'estava mostrant contra tot fet que fos contrari a les constitucións, drets y privilegis de la terra, manés, per honra propria, que's fessin esbrinaments necessaris y qu'anulés, en conseqüencia, tot lo fet per lo dit Capità y per fí que castigués, *ab legals y condignes penes*, als autors d'aquelles malifetes. Ja no era la primera vegada que lo Cardona's trobava compromés devant dels seus compatricis qui se li presextavan ab planys, queixant-se de la soldatesca, y encare que pot-ser preveya que'ls dits actes podían cometre-s altra vegada o molt sovint,, obligat per lo seu càrrech de Virrey, tan solament va dir qu'examinaría l'exposició y manaría ço que fos mester, més lo seu compromis ab la gent de la cort, més que no la seva indolencia, va fer que passessin dies y més dies sense que's vegessin los resultats y lo 22 de Març veu-se obligat a donar audiencia a un'altra comissió dels meteixos Diputats qui duyan una nova exposició en que's feya memoria de la precedent, retreyen la prometença de S. E. y'l seu

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

incumpliment y s'insistía en la meteixa demanda, a la que tampoch va poder contestar lo Cardona més qu'ab paraules vagues, lo meteix de l'altra vegada, ço es: qu'examinaría lo afer objecte de la embaixada y que ja respondría. Pochs díes després de la darrera embaixada s'aplegaren los Braços a la Diputació y encare que no's va fer esment de cap succés particular, se va consultar lo medi qu'haurían d'usar per acabar aquelles malifetes que's cometían y's va resoldre que llur síndich pugués compareixer a la Audiencia *firmant dubte* (1) sobre lo qu'allí's fes, tocant a n'aquest afer. De moment l'acort es prudent, més com que la proposició va endreçada a trobar un mijà judicial o extrajudicial, encare que s'haja adoptat lo primer, de tal manera poden multiplicar-se'ls abusos y les injusticies, qu'algun día la Diputació ja no'ls podrà comportar més y cercant mijans extrajudicials, obrirà camí als actes que veurèm executar per imprudents o qui no tenen motius per ser tan soierts com una corporació guvernativa.

D'aqaí en abant les queixes endreçades al Virrey, per actes com lo de Sant Boy, sovintejan molt y per altra banda los Concellers fastiguejats per la insistencia ab que'ls amohina lo Mestre Racional sobre l'exigencia del Quint lo día 28 d'Abril s'endreçan als Diputats demanant la llur protecció qu'esperan atenent la rahó que té la ciutat, atenent també als antecedents que mostra en aquell acte y dels quals ne conserva copia exacta en los Dietaris de la Casa. Son aquests, dos assumptes que's poden considerar com lo tió de les discordies llençat demunt la capital de Catalunya y com que no eran tan amagats que'l públich no hi pugués fer los seus comentaris, es de fàcil coneixer com per medi d'aquests s'aniría predisposant la opinió comú dels naturals de Catalunya contra'l mal govern dels miuistres de llur rey. Lo curial llegidor pot comprobar tot ço qu'anèm senyalant, inspeccionant atentament los Dietaris citats especialment lo qui compren desde'l Maig al Desembre del 1634, on hi trobarà, en

(1) *Firmar* y també *formar dubte*, especie de protesta per infracció de dret. Vejau les *Consti. de Cat.*, llibre III, tit. 23.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lo pertocant al primer afer, noves embaixades y formals queixes dels Diputats al Virrey; lo día 17 de Juny, sobre'ls *excesos y delitos* que cometen los soldats a varies viles y llochs del Principat, particularment a Granollers, «maltractant als naturals y habitants fins arribar a les mans y a les armes y forçant, ab actes il-lícits, a moltes dones, ab greu ofensa de Deu y deshonra de les persones;» lo 17 del meteix mes sobre les vexacións y malifetes de varies companyíes de soldats, «allotjats en aquest Principat, qui sots pretext de justicia feren donar per força certe quantitats... y molts naturals del pais han sofert mort violenta y han sigut invadits y robats en ses propries cases per los dits soldats y no solament han perdut llur hisenda, sinó que també han vist en perill llur honra en les persones de llurs esposes, filles y germanes;» lo día 6 de Juliol, per les continuades vexacións, opressións y malifetes del *terc* del marquès de Santa Llucita y del sargent major don Lleonart Moles qui ho es del terç del príncep de Conca, marquès de Campoletano, a qui ajudavan don Lleonart Franch y don Céssar Garraffa, capità d'infantería (1);» lo día 24 de Juliol; lo Virrey promèt anular y castigar aquells mals procediments, segons consta en l'acta aixecada per los Diputats, per donar més solemnitat a la prometença, y finalment lo día 11 de Juliol, «sobre'ls imposts ab que'ls soldats han agreujat les viles y llochs de Catalunya, sobre tot a Sant Cugat del Vallés, Martorell, Barberà, la baronía de Castell de Fels, Sant Julià d'Altarriba, l'Esquirol, Sanahuja, Guissona, Uliana, Granollers y Caldes de Montbuy;» y en aquest altre afer ço es lo Quint, durant los mesos ja dits, no desisteixen les nostres autoritats en llurs embaixades trameses al Virrey per convénce-l de la rahó que tenen y li fan prometre que'n donaría part a S. M. y ja en aquell moment li quedan molt agrahits per lo promès, més tampoch va tenir resultat, puix com sempre, les respostes y promissións del Cardona eran poch explicites y bastant vagues y quan tingué qu'anar-se'n a Perpinyà on sojorna qual-

(1) Com pot veure-s, ja van sortint los cognoms extrangers dels quals ens ocuparèm després més particularment.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

que temps, a causa del perill d'invasió francesa desd'allí tramèt ordres als Concellers a fí de que li enviin comissionats per tractar del afer extrajudicialment y per veure d'arreglarho d'una vegada, a gust del Rey y del pais; exigencia que, per part del Virrey, no demostra pas cap disposició per resoldre l'afer com ho desitja'l pais; més aviat se veu qu'anava per treure algun partit, com sol dir-se, puix si'ls Concellers haguessin acceptat algun conveni, no solament los haurían fet avenir a donar una quantitat de diners al Rey, sino qu'ab aquest precedent haurían obert camí per qu'en altres ocasións se'ls hi poguessin exigir quantitats iguals, quan menys. Los comissionats varen eixir, efectivament, cap a Perpinyà, emperò duyan instruccións (que's conservan) qual principal objecte era que no prometessin res, ans bé que fessin alçar acta o que's copiessin les paraules de més importancia que pronunciés S. E.; més no consta'l resultat de la entrevista, al menys durant aquell any.

Ja hem indicat abans la condescendencia dels Diputats per que's fessin a despeses llurs les reparacións de la fortificació de Perpinyà, usant d'una quantitat que s'havían reservat del donatiu a S. M.; donchs no content ab axò lo rey Felip, ab sa lletra del día 1 de Novembre, va promoure un altre disgust, exigint que li fos entregat tot lo remanent de dita reserva. Verdaderament semblava que'l govern de Madrit recercava tots els medis ab que, fins en l'ocasió menys oportuna, se pogués vexar y fastiguejar Catalunya.

Dues recepcións notables presencià Barcelona durant lo metéix any, la del Cardenal Monti, arquebisbe de Milà, nunci del Sant Pare qui venía de Madrit y anava a Roma, lo día 31 de Maig; y la de dona Margarida, duquesa de Màntua, filla del duch de Saboya, qui anava a Madrit, a ultims de Setémbre.

Per rahóns que més tart explicarèm, posèm en aquest any 1634 un afer que sols molt secundariament deuría escriure-s a l'Historia de Catalunya, puix se tracta de la existencia y de la fí que va tenir un lladre y assessí, mes com que l'assumpte ha devingut heroich mercés a la poesía, y seriosos historiadors han admès qui més qui menys

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

quelcom de lo qu'en ales d'aquella s'ha escampat, es donchs necessaria la vindicació y aquesta deu ocupar lo lloch de la senzilla narració que, per si sola, ja n'hi haulía de sobres en aquest llibre, puix se tracta d'un subjecte vulgar qual memoria en res honra a la patria que'l va tenir que comportar. Tractant-se, no de lladres, sino de prous, la poesía, en altres pahisos, ha ajudat a desfigurar, ab tons meravellosos o sublims exageracións, personatges veritablement históríchs y la tradició creixent y exagerada ha arribat a influir de tal manéra en la Historia, que la crítica hi ha tingut de pendre part, destriant ab probes convincents, lo histórích de lo purament fantasiós y si'l llegidor vol que posèm un exemple per mostra, podèm retreuren un de molt convincent, en nostra meteixa terra hispànica, ço es: lo Cid *Campeador*, sobre'l qual vida y gestes tantes planes va tenir qu'escriure l'observador Masdeu, lo segle passat, en sa *Historia Crítica*, y durant los nostres temps han continuat los propósits incessants d'aquell esbrinador lo francès Damàs Hinart y ab una justesa admirable lo belga Dozy. Encare que no's vindiqués lo Cid histórích, no sufriría cap perjudici moral l'esperit castellà, puix lo meteix personatge, exagerat per la poesía, era un mitus de caballerositat y de valentía que podía servir de exemple y model als grans capitans en les llurs empreses, mes lo fet de posar en alternativa ab los héroes y prous de la Historia un bandoler, es imperdonable en qui tinga la pretensió de concedir-li, encare que no més sian les dots y grandesa de capdill políticb, puix ab mes motiu que cap altre home lo lladre ha de ser tret del lloch que no li correspon; donchs la crítica serà la encarregada, com are veurèm, de palesar quines varen ser les causes qui varen induhir a engany a qui pretengué enlayrar-lo, posant-lo en lloch que no li corresponía. Si axí no ho fessim, ni cumpliríam com a crítichs, lo principal objecte d'aquesta Historia, ni demostraríem que som bons patricis, puix consentiríem qu'us perpetués una error que cap honra fa a Catalunya. No'ns cal dir de quin personatge anèm a parlar, atesa la seva popularitat.

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Taula

CAPITOL VI

FELIP III DE CASTELLA

(II d'Aragó y Catalunya)

DÉS DEL ANY 1598 AL 1600

Planes.

Idea del regnat: heretatge de grans compromisos, índola del nou successor. espletada per lo duch de Lerma. repretiment d'altes dignitats entre los parents d'aquest, inútil armada contra Anglaterra. provatura de predomini o d'intervenció en les demés uacions, contra-temps y descalabres per aquesta causa, malbarat y decadencia per culpa dels mals concellers, acusacions formidables contra lo privat, y sa cayzuda, substituint-lo son propri fill, pau cortesana y fòcus de mals costums en la cort, ambició dels virreys, espulsió dels moreschs, y possibilitat de major decadencia.—Lo monarca respecte de Catalunya. Diversos punts de vista. Pugua entre lo Virrey y los Diputats sobre la defensió de la terra. Bandolerisme: son origen, lleys contínues per desarrelar-lo, y resultat del ús d'armes de foch. Nova fisonomia de la capital catalana. Condescendencia en trencar lo costnm, tocant al jurament del virrey Feria. Fantasiosos irreverencies d'un almirall ab la ciutat de Barcelona. Funeralies regies. Correspondencia entre lo Rey y les autoritats: desengany d'aquestes, vehent la inutilitat d'aquella. Arriba a Barcelona lo generalissim Doria ab sa armada, y aplana sa superbia lo Conceller en cap. Lo servilisme cortesà s'infiltra en los costums: sobreres requestes per que la Reyna desembarch a Barcelona, y nou desengany. Casament del Rey a Valencia, y sa vinguda a Barcelona. Nou vinclament de les autoritats en los costums. Fantasies de Felip en la seva entrada, y ridícola ante-sala de les autoritats. Rahó de celebar-se corts y singular exemple del acuytament ab que s'espatxaren. Entrada solemne del Rey, juraments, presa de possessió del canonicat, festes, dances, justes, berenar, etc. Corts: informalitat en la convocatoria, protestes, contra-fur. sobre la comparescencia, competencies entre Tortosa y Barcelona, proposició o discurs en catalá, afalachs y satisfacció per los rebufs passats, indirectes del Rey per demanar diner,

Digitized by Google Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

inculpacions a Felip II per malbaratar cabals, contestació, aprobació de constitucions, y del *Redrés del General*, y oferta donatiu a Sa Maestat. Escàndel de dur-se-n lo Rey les constitucions aprobades, treball per adquirir-les, y modificions ilegals que-s notaren. Felip a Mont-serrat, son comiat a Barcelona, y compartiment de distincions y gracies. Privilegis y decrets útils: formes de les tres sales dels tribunals, construcció de galeres, nova habitació per los oficis de la ciutat, estinció de antigues seccions, participació de nous estaments on la borsa de Conceller menestral. Lleuda, dret de Colps, insaculació de forasters y dret de vista per esquivar fraus. Fornoda de nous comtes, vescomtes, nobles y cavallers. Temporals y destrucció de la muralla de mar a Barcelona. 5

CONTINUACIO DEL ANTERIOR

DES DEL ANX 1620 AL 1610

Arribada dels infants de Sabova. Prèstech al Rey y quantitat per lo duch de Lerma. Tramesa d'un Conceller com a embaixador a la córt y canonització de Sant Ramon de Penya-fort; obgécte de la embaxada, distincions en la córt al Conceller, y obsequis que li tributen les ciutats, llevat Tortosa. Obliguen a aquesta ciutat a reverenciar lo representant de la capital. Presó del Diputat y del ohidor militars per lo virrey Feria; diatriba que aquest acte ocasiona. L'arquebisbe Terés virrey de Catalunya. Los Concellers liberten los Diputats. Prohibició de pedrenyals. Cessa l'arquebisbe en lo virregnat, y li succeheix Pignatelli, duch de Monteleon. Planys dels Diputats per les malifétes de la soldatesca. Aparició d'una nova estela. Naix l'infant don Felip: és nomenat mestre del tot-jus nat lo bisbe català Albanell. Arbitrarietats dels Inquisidors, competencia sorollosa entre lo tribunal d'aquetss y lo del Concell Reyal. *La espulsió dels moreschs*: estudi sòbre aquest avenimen en general, y particularment respécte de Catalunya. 53

CAPITOL VII

DÉS DEL ANY 1610 AL 1621

Nous planys contra la soldatesca. Presons de persónes militars per oficials Reyals, ab pretéxt d'usar aquelles pedrenyals. La Unió: associació misteriosa de gent malvada, qui no respécta ni lley ni autoritat. Tréva ab holandesos y naximent del infant don Ferran. Recullen la moneda curta. Lo virrey duch d'Almazan: son destemprat llenguatge, y pretensions ridicoles de sa muller. Funeralies de la Reyna. *Lo bandolerisme a Catalunya*: estudi especial sòbre aquest flagell, origen, camins d'estinció, Rocha-Guinarda, Nyerros y Cadells, etc. Competencies del tribunal de la Inquisició ab los demés tribunals. Dobles casaments polítichs, de una infanta d'Espanya ab lo futur rey de França, y d'una princesa de França ab lo futur rey d'Espanya, y renuncia de la infanta espanyola Agna als seus drets de successió, origen de totes les guerres a Catalunya. Triumfes sòbre moros y turchs. Encunyació de reals de molinet. Pluges generals: desastres que ocasionaren a Barcelona. Butlla per que-s benehesca la terra: origen que tingué y mala interpretació d'aço per lo Feliu. Prometen lo capell al duch de Lerma, y la Diputació lo-n felicita. Aparició de cometes. Gregori XV prohibeix disputes sòbre la immaculada Concepció: féstes ab tal motiu. Descobriment del frèu de Sant-Vicenç per dos catalans: pas més avinent per anar a Filipines. Competencia entre lo Concell Reyal, la Diputació y lo virrey Lara: ridicoles pretensions d'aquest. A Portogal jurea com a successor l'infant don Felip. Los tripulants de les galéres d'Es-

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

panya establexen taules de joch al moll, y los Concellers les fan cremar. Exigencia del Quint a Barcelona. Corsaris a les costes, y escarment que-ls donaren. La mort del rey Felip, son testament per lo qual esclou de la successió a Espanya la reyna de França, sos fills y ses bones qualitats. 85

Y

Fundació de Caputxines a Barcelona y Girona, y de Caputxins a Cervera, Vich, Tortosa, Igualada, Mataró, Gracia, Sant Celoni y Arenys. de Servites a Sant Llorenç de Vilarodona. a Montjuich de Barcelona, a Belloch de Cerdanya, Ampuries. Sant Boy, Marsà y Barcelona: de Carmelites calçats a les Borges: de Menors a Barcelona y Hostalrich; d'Agustins a Corbiach y Cambrils; dels colegis de la Companyia a Lleyda y Manresa: de Dominichs al Penadés, Brufaganya y Solsona; de Dominiques a Manresa y Perpinyà; de Sant Francesch de Paula a Girona y de Cartoxans prop de Lleyda. Concilis y materies de que tractaren: la Quarta y l'Excusat. la inobservancia del cerimonial Romà, vexacións, canonitzacións de Sant Ignaci, Santa Teresa. Sant Olaguer, Sant Bernat Calvó y P. Angel del Pas, declaració de dies festins, secularització del capítol de Tortosa, la diócessis d'Elna, monestirs on s'amagavan los malfaltors, segons lo Virrey, galeres contra corsaris. beatificació de Sant Francesch de Borja, subsidi del clero y empresonaments d'eclesiastichs, Principal rahó de congregar-se los Concilis. Butlles importants: separació de França, dels monestirs de Cuxá, Arlés, Camprodon, Sureda, Canigó, Fluviá y Gerri, subjectan-los a la provincia Tarragonina, reforma benedictina y reducció de priorats aillats als seus corresponents monestirs; colegi de novicis Benedictins a Lleyda y Seminari a la Seu d'Urgell: secularització de Canóniques Agustinianes, incorporació d'algunes al conjunct de distribucions de Barcelona y erecció d'arcedians del Llobregat y de Barcelona, institució de Colegiates a Sant Joan de les Abadeses, Ager, Vilabertran, Estany y altres, y facultat al arquebisbe de Tarragona per absoldre los monjos excombregats. Solemnitats y festes, eclesiastiques y civils, per la canonització de Sant Ramon de Penyafort, Acte notable de la Universitat literaria per jurar la defensa de la Immaculada Concepció. Trellat de la Verge de Monserrat ab assistencia del Rey. Jubileu en bé de la pau y benedicció de camps y regions. Na Serafina Morell, confosa per lo Feliu ab la sabia Juliana. Festes per la beatificació de Santa Teresa. . . . . (. 137

CAPITOL VIII

Felip IV de Caspella

(III d'Aragó y Catalunya)

Des del any 1621 al 1634

Continuació de l'arbitrarietat sistemática y víctimes d'aquesta.—Castélla y Viscaya. Los Virreys de Catalunya feels servidors del capritxós favorit Lerma. Exigencia de cedir al Rey la quinta part de les rendes del Principat.—Idea del Regnat: situació del pais, caràcter del Rey, tendencies del nou favorit comte-duch d'Olivares. Espanya compromesa en guerres extrangeres, fatalitat de la política austriaca compli-

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

càrcions y lluytes ab França, serveys de Catalunya contra França; ingratitut envers aquella per part del favorit, origen del oui de la soldatesca. Alçament de Catalunya y Portugal, prestan auxili a n'aquella Lluis XIII y Lluis XIV. Queixes dels antichs Estats. Pau ab França y divisió del Rosselló y la Cerdanya. La Infanta d'Espanya, Maria Teresa, esposa de Lluis XIV, renuncia de la meteixa manera que abans ho havia fet la esposa de Lluis XIII. Decadencia de la nació. Inutil sistema de falagar la vanitat nacional. Caiguda ruidosa del favorit y culpabilitat del Rey.—Culpables condescendencies dels catalans. Diversos virreys: compromisos sobre la renovació de llur càrrech. Arbitrarietats del Duch d'Alcalà y son jurament: picaments, susceptibilitats y disputes. Introducció de nobles a la municipalitat. Lo bisbe de Barcelona, nou Virrey, no es jurat, per espay de molt temps? Embaixada a la Córt y promesa del Rey de venir a Catalunya. Càstich donat al Conceller en Cap per los seus colegues, Jurament del bisbe, com a virrey. Pérdua d'unes galeres assegurades. Galéres construides per genovesos y avalot contra ells, a Barcelona. Imposició del dret de coronatge y altres imprudencies o contra-furs que comprometen al Virrey. Aparició de francesos a la frontera y afalachs del Virrey als Diputats, en nom del Rey qui promet venir a Catalunya. Solemnitat desusada, consentida per los Concellers, per rebre una carta del Rey, de mans del duch de Cardona. Entrada de S. M. a Barcelona, extralimitació de algunes corporacions, y juraments de costum. Corts primerament a Lleyda; llur ineficacia, y aprés a Barcelona. Discurs del Rey, diferent del que transcriu lo Feliu. Impaciencia de Felip y del Comte-Duch, escàndols, exigencia del Quint y del Excusat. Fuga intempestiva del Rey y cessassió ilegal de les corts. Nous virreys, bisbes. Propósit de separar de Catalunya los comtats de Rosselló y Cerdanya. Virrey duch de Feria. Lluyta entre'l poble y'ls soldats de les galéres. Naixements y matrimonis, en la familia reyal, celebrats a Barcelona. Arranjament de fortificacions a Perpinyà on se trasllada lo Virrey ab lo Concell. Arribada de la Reyna d'Hongria a Barcelona, sortint-ne, ab l'armada, d'una manera molt particular. Lo virrey Cardona: dos virreys a l'ensemps. Fam y carestia: avalot: los Concellers son pedregats. Comença la qüestió d'allotjaments, causa de mals esdevenidors: arbitrarietats de la soldatesca, als pobles. Pesta a Puigcerdà: imprudencia del govern, en aquest punt, respecte a la Diputació. Contribucions al clero sots pretext de la guerra. Torna lo Rey per acabar les Corts, delegant per la presidencia al seu germà D. Ferran. Informalitats d'aquest, y manera ridícola com se perllongaren y finiren. Festes reyals a Barcelona, pruhitja de dançar y disfresar-se y garbositat del Rey qui corregué un *jaqui* en lo Born 163

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

University of California
SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY
305 De Neve Drive - Parking Lot 17 • Box 951388
LOS ANGELES, CALIFORNIA 90095-1388
Return this material to the library from which it was borrowed.

Form

Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY
AA 000 809 484 9

DP
302
C61B6
v.23-24

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Univers
Sout
Lib

Digitized by Google